

**MECHANIZMY TRANSFORMACJI TECHNOLOGII
EDUKACYJNYCH W WARUNKACH
EUROINTEGRACJI UKRAINY**

**МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ
В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ**

**Mechanizmy transformacji technologii edukacyjnych
w warunkach eurointegracji Ukrainy**

**Механізми трансформації освітніх технологій в умовах
інтеграції України до європейського простору**

Redaktor naukowy / Науковий редактор

Dr. Oksana Dubinina / Дубініна Оксана

Lublin 2024

Publikacja współfinansowana przez Instytut rozwoju edukacji i nauki «Wiedza» / Видання співфінансовано Інститутом розвитку освіти і науки «Знання»

Recenzenci / Рецензенти:

Ks. Dr **Andrzej Konachowicz**, Lubelski Instytut Kultury Prawosławnej, Lubelskie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Lublin, Polska / Ks. Dr **Андрій Конахович**, Інститут православної культури у м. Люблін, Люблінський центр підготовки вчителів самоврядування в Любліні, м. Люблін, Польща

Dr **Grzegorz Kuprianowicz**, prezes Towarzystwa Ukraińskiego (Lublin), dyrektor Podlaskiego Instytutu Naukowego; Lublin, Polska / Dr **Григорій Купріянович**, голова Українського Товариства (Люблін), директор Підляського наукового інституту, м. Люблін, Польща

Dr Hab **Natalia Bakhmat**, profesor zwyczajny, kierownik Katedry Teorii i Metodologii szkół podstawowych w Kamieńcu Podolskim Uniwersytecie Narodowym Iwana Ohienki, Kamieniec Podolski, Ukraina / **Наталія Бахмат** доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна

Redakcja naukowa / Наукова редакція:

Dr **Oksana Dubinina**, Professor katedry Administracji Publicznej i Zarządzania Projektami Dydaktyczno-Naukowy Instytut Zarządzania i Psychologii Uniwersytetu Zarządzania Oświatą przy NANP Ukrainy, Kijów, Ukraina / **Дубініна Оксана**, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, м. Київ, Україна

Redakcja techniczna / Технічна редакція

Yanina Wasylczenko / Васильченко Яніна

ISBN 978-83-7847-900-0

MONOGRAFIA / МОНОГРАФІЯ

Skład, druk, oprawa: Wydawnictwo POLIHYMNIA Sp. z o.o.

20-832 Lublin, ul. Deszczowa 19

tel./fax (81) 746-97-17

e-mail: poczta@polihymnia.pl; www.polihymnia.pl

www.ebookipolihymnia.pl

Spis treści / Зміст

Oksana DUBININA / ДУБІНІНА Оксана, Andrzej BOROWIK / БОРОВИК Андрій Wstęp / Вступ	9
Natalia BESSARAB / БЕССАРАБ Наталія Integration into the European education area – the current trend of Ukrainian education / Інтеграція в європейський освітній простір – сучасний тренд української освіти	11
Jurij BORODENKO / БОРОДЕНКО Юрій Віртуальні методи лабораторного практикуму в умовах дистанційного навчання / <i>Wirtualne metody praktyki laboratoryjnej w warunkach zdalnego kształcenia</i>	30
Zinaida DANKOVA-HUZYK / ДАНЬКОВА-ГУЗИК Зінаїда Інноваційні підходи до управління авторською школою М.П. Гузика, які побудовані на засадах демократизації управлінської діяльності / <i>Innowacyjne podejścia do zarządzania szkołą autorską M.P. Guzyka, oparte na zasadach demokratyzacji działalności administracyjnej</i>	49
Oksana DUBININA / ДУБІНІНА Оксана, Tetiana BURLAIENKO / БУРЛАЄНКО Тетяна Organizacja procesu nauczania dzieci ukraińskich w polskim systemie edukacji / <i>Організація процесу навчання українських дітей у польській системі освіти</i>	66
Viktoriia DUBOVYTSKA / ДУБОВИЦЬКА Вікторія Розвиток професійної майстерності педагогів в умовах інноваційних освітніх практик (з досвіду авторської школи «Школа імперативного менеджменту» на базі спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва) / <i>Rozwój kompetencji zawodowych nauczycieli w warunkach innowacyjnych praktyk (z doświadczeń autorskiej szkoły «Szkoła Zarządzania Imperatywnego» na podstawie specjalistycznej szkoły I-III stopnia z pogłębioną nauką języka angielskiego nr 85 miasta Kijów)</i>	77

Tetiana FEDUNOVA / ФЕДУНОВА Тетяна

Реалізація інноваційних практик як складова механізму трансформації освітніх технологій авторської школи «Школа імперативного менеджменту» / *Wdrażanie praktyk innowacyjnych jako element mechanizmu transformacji technologii edukacyjnych autorskiej szkoły «Szkoła Zarządzania Imperatywnego»* 96

Nadija GUZYK / ГУЗИК Надія

Від природних ключових задатків дитини до академічної освіти (за педагогічною системою Миколи Гузика) / *Od naturalnych kluczowych aktywów dziecka do edukacji akademickiej (według systemu pedagogicznego Mykoły Guzyka)* 114

Tetiana GUZYK / ГУЗИК Тетяна

Enhancing Writing Instruction in New Ukrainian Primary Schools to Align with European Standards. The Use of Success Criteria and Constructive Feedback / *Удосконалення навчання письма в нових українських початкових школах до європейських стандартів. Використання критеріїв успіху та конструктивного відгуку* 133

Olga KIYAN / КІЯН Ольга

New format of professional development of the innovative teacher according to European standards / *Новий формат професійного розвитку вчителя-новатора за європейськими стандартами* 142

Andrzej KONACHOWICZ / КОНАХОВИЧ Андрій

Релігійне виховання біженців з України в світлі вчення Православної Церкви / *Edukacja religijna uchodźców z Ukrainy w świetle nauki Kościoła prawosławnego* 159

Svitlana KYRILENKO / КИРИЛЕНКО Світлана

Strategic vectors of the development of the new Ukrainian school in the integrative processes of the paradigm of modern education / *Стратегічні вектори розвитку Нової української школи в інтеграційних процесах парадигми сучасної освіти* 163

Ganna MATVYEYEVA / МАТВЄЄВА Ганна

Генезис становлення авторських шкіл в Україні / *The Genesis of formation authorial school of Ukraine* 182

Anzhelika MELNYK / МЕЛЬНИК Анжеліка, Natalya CHABAN / ЧАБАН Наталя

Дослідно-експериментальна робота з теми «Розвиток креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею мистецтв» / *Prace badawcze i eksperymentalne na temat «Rozwój osobowości twórczej w przestrzeni artystycznej i edukacyjnej Liceum Sztuk Plastycznych»* 193

Ludmiła MOROKO / МОРОККО Людмила, Lidia ZOZULAK / ЗОЗУЛЯК Лідія, Jurij SZYŁO / ШИЛО Юрі

Співпраця інклюзивно-ресурсного центру і закладу освіти щодо профорієнтаційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у створенні інклюзивного освітнього середовища / *Współpraca placówki pomocowej "Centrum inkluzywności" oraz instytucji edukacyjnej w zakresie poradnictwa zawodowego dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w tworzeniu inkluzywnego środowiska edukacyjnego* 217

Iryna MOSYAKOVA / МОСЯКОВА Ірина

Development of pedagogical management in a multiprofessional institution of out-of-school education / *Розвиток педагогічного менеджменту в багатопрофільному закладі позашкільної освіти* 229

Yanina OVSIENKO / ОБСІЄНКО Яніна

Шляхи трансформації мистецького розвитку школярів в дистанційному навчанні в умовах авторської школи / *Sposoby transformacji rozwoju kreatywnego uczniów w warunkach edukacji hybrydowej: doświadczenie szkoły autorskiej* 248

Olga SOLDATENKO / СОЛДАТЕНКО Ольга, Alla KURINNA / КУРІННА Алла, Irina HOLOH / ХОЛОХ Ірина

Акме-орієнтири школи особистісного зростання в умовах євроінтеграції / *Szczyt rozwoju szkoły w warunkach integracji europejskiej* 265

Iryna TKACHUK / ТКАЧУК Ірина

Авторська модель школи зростання успішної особистості: від
ідеї до втілення / *Autorski model szkoły skutecznego rozwoju
osobowości: od pomysłu do realizacji* 283

Yuriy ZAVALEVSKY / ЗАВАЛЕВСЬКИЙ Юрій

Development of the teacher's professional skill as the ability to
implement the european education standards / *Розвиток
професійної майстерності вчителя як здатність реалізації
європейських стандартів освіти* 300

Filmy o autorach / Відомості про авторів 318

Wstęp / Вступ

Dr Oksana DUBININA / д-р ДУБІНІНА Оксана¹
Andrzej BOROWIK / Андрей БОРОВИК²

Вступ

Глобальні трансформації сучасного світу змінюють вимоги до професійних та громадянських характеристик особистості, актуалізуючи та оновлюючи освітній контекст. Виклики реалізації європейської моделі суспільства спрямовують країни ЄС на впровадження інновацій в різних галузях, зокрема й освіті. Трансформації відбуваються в контексті осмислення релігійного виховання особистості; впровадження інноваційних освітніх практик; розвитку державно-суспільної партнерської взаємодії в управлінні освітою; впровадженням імерсивних технологій навчання; розвитку професійної майстерності педагога як здатність інтегрування в європейський освітній простір; взаємопроникнення культур та посилення національної ідентичності. Сьогодні існує ряд документів, що визначають стратегічні орієнтири трансформацій в освіті до європейського простору, а саме: «Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for lifelong learning (EQF LLL/EQF)»; рамка цифрової компетентності для громадян (DigComp) та рамка цифрової компетентності для освітян (DigCompEdu), що стали орієнтиром для розроблення стандартів в освіті та сфері зайнятості у країнах Європи; програма професійної освіти та навчання «The Leonardo da Vinci programme», як фінансується з фонду Унії Європейської від 1995 року; програми розвитку наукової освіти «Nagroda im. Iwana Wyhowskiego», яка реалізується під патронатом президента Республіки Польща від 2014 р.; програми обміну студентами, викладачами закладів вищої освіти Європейського Союзу «Erasmus+»; програми конкурсу «Jean Monnet», що стимулюють викладання, роздуми та дискусії з питань європейської інтеграції із залученням закладів вищої освіти та ін.

Звертаючись до даної монографії, читач знайде відповіді на питання пов'язані з інтеграцією освітніх процесів у європейський простір. Зауважимо, що саме роки, в межах яких представлені у монографії практичні аспекти впровадження механізмів трансформації освітніх технологій в умовах інтеграції України до європейського простору, виявилися для України періодом найбільш рішучих кроків, так і водночас великих труднощів, з огляду на геополітичні виклики та воєнну протидію українського народу російській агресії, що розпочалася у 2014 р. і повномасштабного вторгнення армії росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Отже, призначення цієї монографії є обґрунтуванням певних особливостей функціонування закладів освіти в умовах інтеграції України до європейського простору та реалізації інноваційних практик як складових механізму трансформації освітніх

---

¹ Dr Professor katedry Administracji Publicznej i Zarządzania Projektami Dydaktyczno-Naukowy Instytut Zarządzania i Psychologii Uniwersytetu Zarządzania Oświatą przy NANP Ukrainy, Kijów, Ukraina / *кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, м. Київ, Україна* (ORSID: 0000-0002-5405-8502 / o.dybinina@ukr.net)

² Dyrektor Instytutu Rozwoju Edukacji i Nauki «Wiedza», nauczyciel przedmiotu historia i kultura Ukrainy w szkole podstawowej nr 18 imienia M. Rataja w Lublinie. Lublin, Polska / *директор Інституту розвитку освіти і науки «Wiedza», вчитель історії та культури України ОШ № 18 імені М. Ратая в Любліні. Люблін, Польща* (ORSID: 0000-0003-2674-6495 / osvita.lublin@gmail.com)

технологій авторських шкіл України.

Авторський колектив сподівається, що дана наукова праця стане у нагоді керівникам та педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти, викладачам закладів вищої освіти при підготовці майбутніх фахівців для освітньої галузі, а також стане вагомим інструментарієм для практиків у сфері освітнього менеджменту.

Wstęp

Globalne przemiany współczesnego świata zmieniają wymagania dotyczące cech zawodowych i obywatelskich jednostki, aktualizując i unowocześniając kontekst edukacyjny. Wyzwania związane z wdrażaniem europejskiego modelu społeczeństwa skłaniają kraje UE do wprowadzania innowacji w różnych sektorach, w tym w edukacji. Transformacje dokonują się w kontekście rozumienia wychowania religijnego jednostki; wprowadzania innowacyjnych praktyk edukacyjnych; rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego w zarządzaniu oświatą; wprowadzania immersyjnych technologii uczenia się; rozwoju umiejętności zawodowych nauczyciela jako zdolności do integracji z europejską przestrzenią edukacyjną; przenikania się kultur i wzmacniania tożsamości narodowej. Obecnie istnieje szereg dokumentów określających strategiczne kierunki przemian w edukacji w kierunku przestrzeni europejskiej, a mianowicie: „Europejskie ramy kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (ERK)”, Europejskie Ramy Kompetencji Cyfrowych (DigComp) oraz Europejskie ramy kompetencji cyfrowych dla nauczycieli (DigCompEdu), który stał się punktem odniesienia dla rozwoju standardów w edukacji i obszarze zatrudnienia w krajach europejskich, program kształcenia i szkolenia zawodowego „Program Leonardo da Vinci” finansowany z funduszy Unii Europejskiej od 1995 r., program rozwoju nauki, kultury i życia publicznego, w kształtowaniu i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie oraz w budowaniu demokratycznej, skierowanej ku Europie Ukrainy, uwzględniającej najlepsze tradycje dawnej Rzeczypospolitej oraz historyczne, współczesne i przyszłe związki Ukrainy z Polską i Europą „ Nagroda im. Iwana Wyhowskiego”, realizowany pod patronatem Prezydenta RP od 2014 r., program Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu „Erasmus+”, programy konkursu „Jean Monnet”, stymulujące nauczanie, refleksję i dyskusję nad zagadnieniami integracji europejskiej w dziedzinie szkolnictwa wyższego itp.

W niniejszej monografii czytelnik znajdzie odpowiedzi na pytania związane z integracją procesów edukacyjnych w przestrzeni europejskiej. Należy zauważyć, że lata, w ramach których monografia przedstawia praktyczne aspekty wdrażania mechanizmów transformacji technologii edukacyjnych w kontekście eurointegracji Ukrainy, były okresem najbardziej decydujących kroków dla Ukrainy, a jednocześnie wielkich trudności, biorąc pod uwagę wyzwania geopolityczne i militarny sprzeciw narodu ukraińskiego wobec rosyjskiej agresji, która rozpoczęła się w 2014 roku i pełnowymiarowej inwazji armii rosyjskiej na Ukrainę w dniu 24 lutego 2022 roku.

Celem niniejszej monografii jest uzasadnienie niektórych cech funkcjonowania instytucji edukacyjnych w warunkach integracji Ukrainy z przestrzenią europejską oraz wdrażanie innowacyjnych praktyk jako elementów mechanizmu transformacji technologii edukacyjnych szkół autorskich Ukrainy.

Zespół autorski ma nadzieję, że niniejsza praca naukowa będzie przydatna dla kadry kierowniczej i dydaktycznej szkół średnich ogólnokształcących, dla wykładowców instytucji szkolnictwa wyższego w kształceniu przyszłych specjalistów w sektorze edukacji, a także stanie się ważnym narzędziem dla praktyków w dziedzinie zarządzania oświatą.

Natalia BESSARAB / БЕССАРАБ Наталія¹

Integration into the European education area – the current trend of Ukrainian education

Інтеграція в європейський освітній простір – сучасний тренд української освіти

In the modern world, Ukrainian education is going through a period of significant changes associated with the globalization of integration processes in all spheres of life, namely: in politics, economy, culture, and education, since integration is an important condition for the development of science, education and civilization in general. The implementation of integration in education has become one of the strategic directions of its reform since the highest level of integration in the educational space of Ukraine is European integration, which is reflected in the harmonization of national educational standards, profession classifiers, qualification frameworks with European qualification systems and is summarized in the concept of transnational educational space. This process is recognized not only as a key direction of reforms but also as a strategic choice for Ukrainian education.

Challenges of social progress direct the countries of the world to implement radical changes in education. Transformations take place in the context of understanding such dilemmas as the need to provide the economy and labor markets with highly professional workers, as well as – building social harmony; interpenetration of cultures, and strengthening of national identity. Our state made a conscious choice in favor of pan-European integration because the modern generation lives in an era of global transformations that change value orientations, lifestyles, thinking and communication, and vision of the future.

The paradigm of education is determined, the priority task of which is the use of new educational models, methods, and technologies of education, orientation to the interests of the individual, and adequate to modern trends of social development. Given that education is an important historical and socio-cultural phenomenon that develops and improves in the process of the existence and development of the state, it reflects in a certain way all the processes that take place in the life of society, because integration, as a combination and interaction of the components of the educational system, which increase the effectiveness its functioning in general and its components, acquires special relevance in the context of globalization and European integration, which have become an essential feature of modern society.

The global integration processes of the modern world are an objective trend in the development of all spheres of social life. According to V. Kremen, the globalization of the world and the development of a united Europe turn the integration of national education into the European and innovative world educational spaces into a mandatory condition for the existence of the Ukrainian state. In modern education, there is a harmonization of national educational policies, the scientist notes, and as a result, the European space is turning into a community of individuals and institutions interconnected in a network vertically and horizontally by ideas, tasks, and practices [1].

---

¹ Candidate of Pedagogical Sciences, researcher of the innovation activity department and research and experimental work State Scientific Institution «Institute of education content modernization». Kyiv, Ukraine / кандидат педагогічних наук, науковий співробітник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». м. Київ, Україна (ORSID: 0000-0001-7930-2404 / nataliya.bessarab@gmail.com)

Among the priority directions of the state policy of Ukraine in the context of European integration, the problem of improving the quality of education, modernizing its content and forms of organization of the educational process, introducing educational innovations and information technologies, which must be transformed in the direction of individualization of educational interaction, training, education, formation of creative thinking and educational practice-oriented competencies of education seekers.

According to the prospective development program, which is designed for ten years, Ukraine must harmonize and bring its social and economic institutions closer to the standards of the European Union countries and bring them closer to the corresponding general European requirements. That is why these changes require an urgent solution to many problems in the field of education because the idea that education is the most powerful tool for shaping the future has long been confirmed in practice by advanced European countries. It is education that can raise qualified and creative youth, capable of participating in the "mental revolution", which is the driving force of the economy.

Integration processes in modern education are realized in the coexistence of national educational systems in a single pan-European educational space, which is normatively established by documents defining the strategic orientations of transformations in education within the borders of the EU, such as the "European framework of key competences for lifelong learning" (2006, 2018), "Europe 2020" (2010), "Education and Training 2020" (2009), "A New Look at Education" (2012) "Improvement and Modernization of Education. High-quality education for all" (2016), etc. In the US, the No Child Left Behind Act (2002) and Every Student Succeeds (2015), Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)) (2015); The Paris Communiqué (Paris, May 25, 2018) provides for the implementation of strategic changes to improve the quality of national education.

The joint search by the countries of the European Union and the United States for ways to overcome the problems associated with globalization through radical education reform made it possible to develop promising practical experiences because the implementation of the requirements of modern society to ensure the innovative development of education involves changes in the value and worldview orientations of society and directs educational activities to the implementation multi-vector model of educational subject, methodical content of national and regional programs, creation of favorable conditions for the formation of a nationally conscious, spiritually rich personality of the student of education since the innovative development of education in Ukraine must affirm national-patriotic and moral-spiritual values.

The integration of our country into the European Community is recognized as one of the priority areas of Ukraine's strategic development. In June 2022, the European Council made a historic decision to grant Ukraine the status of a candidate for membership in the European Union. The conclusion of the European Commission states that Ukraine has a well-developed education system with a high level of literacy (almost 100 %). According to PISA-2018 studies, Ukraine took 39th place out of 80 participating countries. The significant amount of funding allocated to the education sector was also emphasized. On February 1, 2023, the European Commission published an Analytical Report on Ukraine's application for membership in the European Union, in particular the state of sectoral integration of education into the EU acquis. According to the conclusion, the spheres of education and culture of Ukraine have reached a certain level of preparation (some level of preparation) for integration, the development of the education system is consistent with the goals and policies of the E

U, in particular about professional training and qualifications.

The next trend in the development of education at the current stage is the internationalization of the educational process, which makes it possible to integrate international, intercultural components into the education system of Ukraine. The document that regulates this process is the Resolution of the United Nations Organization "Transforming our world: the agenda in the field of sustainable development for the period until 2030" [2]. This will contribute to the emergence of new providers of education, renewal of the forms of its acquisition, diversification of qualifications and certificates of education, international mobility of students and teachers, increase in demand for lifelong education, and inflow of private investments. We note that the internationalization of education is singled out as one of the strategic goals in the Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2022-2023, which was approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine Order No. 286 of February 23, 2022 [3].

For 2023, funding for 5 million euros is provided for Ukraine to create a digital educational environment in the field of education. Funding will begin after production results are received in September 2023. Funding has been allocated for the creation of the National Office for the participation of Ukrainian schools and vocational education institutions in international eTwinning events. A separate budget is provided for the formation of a division of the European educational information network Eurydice Network in Ukraine.

In general, the common and educational advantages of the EU are determined by the Strategic Framework of the European Educational Space until 2030, and to create the sphere of education and science of the EU countries, the principle of the Open Method of Coordination (OMC) is preferred, the implementation of the framework document on cooperation in the field of education is being completed. between the European Commission and the Ministry of Education and Science of Ukraine On June 15, 2023, the Minister of Education and Science of Ukraine Oksen Lisovyi, and Vice President of the European Commission Margaritis Schinas signed a framework document on cooperation in the field of education between the European Commission and the Ministry of Education and Science of Ukraine.

The relevant European integration tasks for the sphere of education and science remain the following:

- carrying out an initial assessment of the compliance of the legislation of Ukraine with the legal acts of the European Union (the Ministry of Education of Ukraine, within the scope of its competence, carried out a preliminary analysis of 151 acts of EU law, determined that Chapter 26 "Education and Culture" requires the implementation of 22 acts, of which 15 acts of the Ministry of Education and Science of Ukraine determined by the chief executive);
- development of the Roadmap for the harmonization of industry policy and legislation in the fields of education and science with the EU acquis until 2027;
- fulfillment of Ukraine's European integration obligations in the spheres of education and science, in particular measures provided for by the Association Agreement between Ukraine and the EU.

The platforms plan to implement joint measures to promote further cooperation between institutions of general secondary education, to provide support from the EU to forcibly displaced students, in particular through the Party of online use; expand the participation of Ukrainian educational institutions, institutions, and organizations in the EU program for education, training, youth and sports "Erasmus+"; promotion of mutual recognition of academic qualifications; involving the Ministry of Education and Culture in the work of the European educational information network Eurydice Network, providing Ukrainian textbooks for the New Ukrainian School. Reforming education under the influence

of world best practices, Ukraine takes an example from the leading countries in terms of the quality of education, primarily Finland, South Korea, Singapore, and Poland. It was education based on the study of the experience of these countries and its adaptation to the format of Ukrainian education that gave birth to an educational project, and later to a school reform called "New Ukrainian School": it transformed the traditional system, created a transition to a person-centered educational process, introduces innovative technologies, interactive methods, shift the emphasis in the educational activity of students from reproductive to creative-research [4], thanks to this educational project, the most global trends are involved in domestic education.

It is also important to emphasize the active efforts of educational institutions to implement various directions of internationalization, which leads to the necessary updating of the content of the training of future specialists, technologies, and teaching methods in general. Therefore, on June 23, 2022, the European Council adopted a historic decision to grant Ukraine the status of a candidate for membership of the European Union.

In the UNESCO report, the main goal of education is defined – ensuring the flourishing of the human personality in its social dimension. Scientists S. Goncharenko and N. Ladyzhets emphasize the peculiarities of Ukrainian education: its fundamentality, the orientation of education on the priority directions of the development of science, creativity, independence, and innovativeness. The justification and solution of a scientific problem, as noted by S. Honcharenko, should contain three components: socio-pedagogical significance, the state of its research, and the needs of practice.

According to I. Zyazyun, only human potential is capable of ensuring the country's development in the post-industrial, information age. In the scientific literature, it is noted that didactic searches in the field of building the educational process reflect the deployment of two types of scientific and pedagogical consciousness: technocratic and humanistic. The first one considers learning as a designed process with rigidly planned, fixed results, orients the students of education to the assimilation of given samples, and imitation of clearly defined standards. The second, humanistic – orients students to the independent assimilation of new experiences with non-obvious results, the development, and self-development of their cognitive and personal capabilities. It is the humanistically oriented scientific and pedagogical consciousness that can consider pedagogical education as educational research in the form of problem-solving. The latter involves the formulation and testing of hypotheses, data collection, experiment, modeling, decision-making, correlation of the model and the real result, and reflective, creative thinking [5, p. 53-54].

In the modern world, when globalization and internationalization have become indispensable aspects of the development of society, the issue of integration into the European educational space is becoming an urgent task for the Ukrainian education system. When studying this aspect, it is necessary to take into account not only the technical aspects of adaptation to European standards but also the impact of this process on the quality of education and scientific potential of the country. Therefore, today the most important aspect is the transformation of the outdated education system into a new one based on knowledge, competencies, pedagogical innovations, the ability to organize an individual system of activity and develop professional competence, and easy adaptation to transformational challenges. In this regard, the understanding of European educational integration and the accession to it of states that are outside the European Union, including Ukraine, is necessary to answer the question of what place the country can take in the globalization of education as a result of joining the Bologna process and what consequences this step will have, can lead to national advancement by building a knowledge society.

An important direction of integration in the educational space of Ukraine is paradigmatic integration, which synthesizes the strategic ideas of several paradigms and is reflected in the phenomenon of polyparadigmality because European educational integration first fulfills tasks related to increasing the competitiveness of the countries of the European Union in the era of globalization, therefore they "cannot be separated and considered outside the process of globalization, informatization and virtualization of human society". The modern educational paradigm in Ukraine integrates the ideas of personal, meaningful, reflective, and cognitive paradigms of education. In addition, integration processes in education are related to the phenomenon of polyapplicability, which involves the integration of the provisions of systemic, activity, axiological, acmeological, contextual, competence, subject, technological, and environmental scientific approaches. They began to be considered as a socio-cultural, axiological phenomenon, a unique system oriented towards the development and self-realization of the individual, the result of the general culture and education of people. the context of globalization is extremely important for understanding the processes in the world educational space, where the globalization of the economy and the globalization of the education sphere occur simultaneously.

Taking into account as well as the strategic positions of modern regulatory documents, namely the Laws of Ukraine "On Education" (2017), "On Comprehensive General Secondary Education" (2020) Concepts of State Policy Implementation in the Reform of General Secondary Education "New Ukrainian School" for the period until 2029 year", "On the Nationwide Program of Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union" (2003), "Strategy of Ukraine's Integration into the European Union" (2000), the Resolution of the Cabinet of Ukraine "Regulations on the Procedure for Implementing the Right to Academic Mobility" (2015), "Strategies for the development of educational evaluations in the field of general secondary education in Ukraine until 2030" we must state that the overarching idea that permeates all its components is integration. In addition, to improve the quality of life and build society, the European Union implements several strategies that are actively implemented at the national level in the member states, promoting the unity of reform efforts and consistency in obtaining results. "Ukraine geographically, historically, culturally and economically belongs to Europe, and therefore is subject to pan-European development coordinates, which affect all spheres of social life, including education", – noted the well-known researcher in the field of pedagogical comparative O. Lokshina [6, p. 10].

Integration into the European educational space is not only a trend but also a strategic course in Ukrainian education. Achieving this goal determines the dynamics of development and competitiveness of the Ukrainian educational system in the European and world context. As noted by domestic scientists I. Beh, H. Biletska, I. Dychkivska, O. Dubaseniuk, Yu. Zavalevskyi, L. Kelembet, S. Kirylenko, V. Kremen, O. Marynovska, G. Nazarenko, S. Sysoeva and other modern trends in the development of society, the progress of Ukraine's European integration make it necessary to reform the education system in terms of its content, quality, level, ways, and active search for improvement of the educational process.

V. Andrushchenko, O. Vysotska, A. Zhurylo, V. Ivanko, V. Kremen, V. Kuybida, M. Legenkyi, A. Mazak, S. Morozova, G. Stasiuk, L. Fedulova, N. Shulga and others.

The problems and trends of the functioning and development of education were considered by leading domestic scientists, in particular, I. Vakarchuk, L. Vashchenko, I. Gavrish, V. Yevdokymov, O. Kovalenko, V. Kremen, O. Lokshina, V. Lugovy, T. Lukina, O. Lyashenko, V. Madzigon, O. Ovcharuk, V. Oliynyk, P. Polyansky and others. In their research, key questions of the development of the educational field are raised.

The conceptual foundations of global changes in the field of education are presented in the studies of J. Bell, A. Benavo, V. Blum, O. Briseid, G. Vaideanu, I. Wallerstein, F. Vaniscotte, L. Voessmann, S. O'Donnell, P. Drucker, A. Economou, B. Zumeka, D. Cullen, F. Keio, E. Klime, Y. Masoudi, J. Le Methe, J. Moravieka, I. Oomen-Welke, U. Peinera, P. Rado, F. Ramirez, M. Rancourel, I. Ratinen, E. Toffler, M. Fullan, P. Hajer, V. Hutmacher, G. Schwerdt, M. Schlötter, M. Shuaib, M. Young, and others.

Education is an important means of reproducing and increasing the spiritual and intellectual potential of society, national and patriotic education of the youth, the driving force of modernization, and economic development, and raising the authority of Ukraine in the world. It is clear that the military invasion of the Russian Federation made certain corrections in all areas of our state, including education, so today it is very important to show resilience, courage, mobility, the ability to quickly respond to changes, challenges, and needs of society and, taking them into account, to develop the education system of Ukraine.

The term integration was first used in the 1930s of the XX century.

The etymology of the concept of integration is related to the Latin integration (translated as restoration, renewal) and integer (whole), which means the direction of the development process related to the unification of previously disparate parts and elements into a single whole [7].

In the explanatory dictionary of Oxford University, the concept of "integration" is interpreted as "the act or process of combining two or more parts in such a way that they function together" [8].

It is known that integration processes take place within the framework of an already created system and in the process of the emergence of a new system from previously unrelated elements. At the same time, individual elements of an integrated whole may have different degrees of autonomy.

The philosophical encyclopedic dictionary states that "the result of integration is a certain degree of integration, namely the state of orderly functioning of the parts of the whole" [9], which at the same time ensures the system of the final result of the process and preserves the individual properties of the elements of integration [10].

Therefore, taking into account the outlined positions regarding the interpretation of the phenomenon of integration, we define it as a process of combination and interaction of the components of a certain system, which increases the efficiency of the functioning of the system as a whole, and harmonize the activities of its components. It is worth noting that in education, integration is implemented in different directions. A more global vector of integration is European integration as a type of regional integration, which has become an important factor in the transformation of the domestic education system. Against the background of the integration of Ukrainian education into the European educational space, several key positive aspects stand out: an increase in international rating and attractiveness, expansion of opportunities for education seekers and teachers, and adaptation of educational programs to modern standards.

Integration with the European educational space helps increase the international rating of Ukrainian educational institutions and increase their attractiveness to students and teachers from other countries. This stimulates the exchange of knowledge, culture, and experience, which contributes to the development of a cosmopolitan educational community. Integration allows students and teachers to participate in international projects, internships, and conferences, which expands their opportunities for professional and personal development. Integration requires adaptation of educational programs to European standards, which contributes to improving the quality of education and taking into account modern trends in education.

Integrated learning. In today's conditions, subjects or educational fields cannot be studied separately from each other, and the lesson must exist by itself. The popular global practice of integrated learning, involved in the educational process during the modern school reform in Ukraine, comes to the aid of teachers and students. Due to the integration, the boundaries between educational fields and subjects are "erased", and students have formed a general picture of the world. Teachers encourage students to look for connections between subjects, to rely on already acquired knowledge, formed skills and abilities from various spheres of life. Integrated learning is a challenge not only for students of education, but also for teachers, because for the successful implementation of this trend, first of all, they must think in an integrated way, teach in a new way, and simultaneously perform different roles (researchers, mentors, classroom managers, as well as coaches and facilitators), try out current learning technologies, take into account the interests, needs, and requests of modern students. However, the integration of Ukrainian education into the European educational space also faces several difficulties and challenges: structural and cultural differences, financial limitations, and changes in assessment methods and teaching methods.

The great difference in education systems and cultural approaches can lead to difficulties in mutual understanding and adaptation of Ukrainian general secondary education institutions to European standards. The implementation of European standards often requires financial costs for the modernization of the infrastructure, the updating of educational programs, and the improvement of the qualifications of the teaching staff, which can be a challenge for Ukrainian educational institutions. The introduction of European standards may require a review and change of traditional teaching methods and the evaluation system, which may be a challenge for pedagogical teams.

As stated in the Conceptual foundations of the development of pedagogical education in Ukraine and its integration into the European educational space (2004), for the successful implementation of this process it is necessary to: ensure the professional and personal development of teachers based on personal pedagogy; to modernize the activities of general secondary education institutions based on the integration of traditional and modern educational technologies; to create conditions for continuous education of teaching staff [11].

The strategic choice of the Ukrainian education system is recognized not only as a key direction of reforms, education reflects the development vector of our country, connected with the European integration processes, and oriented towards European values and the European educational space.

O. Ovcharuk emphasizes that one of the ways of updating the content of education and harmonizing it with modern needs, and integration into the European and world educational space is the orientation of educational programs on the acquisition of key competencies and the creation of effective mechanisms for their introduction. The researcher analyzed approaches to understanding competence by various international organizations and identified differences and common features. In particular, the International Commission of the Council of Europe considers the concept of competence as general or key skills, basic skills, fundamental ways of learning, key ideas, supports, or supporting knowledge. Competences, according to the experts of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, include the ability of an individual to perceive and respond to individual and social needs; a complex of attitudes, values, knowledge, and skills, because the transfer of knowledge is an important process on which the quality of knowledge acquisition depends [12].

O. Ovcharuk believes that modern pedagogical theory and practice today operate with different approaches to this issue and are characterized by well-founded theories and a holistic vision; let's dwell on the characteristics of the main ones. Modern approaches to the formation of the content of the general secondary education system and its implementation are undergoing significant changes. First of all, changes in approaches to the formation and

transfer of knowledge are caused by the rapid development of progress, transformational processes in society, changes in the geopolitical map of the world, the opening of borders for a large number of European countries, scientific inventions and other factors that have affected the requirements facing education systems recent decades.

In Ukraine, this process is completely natural and corresponds to the changes taking place in other countries. An important way of modernizing education in many countries today is the updating of the content of education and learning technologies, their alignment with modern needs, namely, the orientation of educational programs to the competency approach and the creation of effective mechanisms for its introduction, namely, updating the content of education, creating new programs, updating educational – methodological base.

In most educational systems of economically developed countries with high educational indicators, the researcher believes, this is due to such factors as:

- the transition to a new form of modern society – an information society, where the significant unit is not just information, but the ability to operate with it, to apply it for one's development, for life, which requires citizens to acquire new skills and knowledge that allow them to use information quickly, mobility and effectively for their well-being, development, and learning;
- setting higher standards in education and all spheres of life. The labor market needs this, and in connection with this, new requirements are established for educational disciplines, for the system of evaluating educational achievements, for the quality of educational services in general;
- opening of borders between countries and integration of educational systems into the world educational space. An important factor in the revision of the content of education in many countries is the expansion of the boundaries and opportunities that are open to young people.

In the conditions of modern migration within the framework of not only the country but also the regions, there is a need for rapid adaptation to obtain training and work, which prompt society to make the necessary changes; the need for new components of knowledge necessary for a successful life in society. According to experts, the acquisition of vital competencies can give a person the opportunity to navigate in modern society, the information space, the rapid development of the labor market, and further education. Competency-oriented approach to the formation of the content of education has become a new conceptual guideline for schools abroad and generates many discussions both internationally and at the level of different countries [13].

The development of education was influenced by social integration processes, such trends in the development of society as globalization, democratization, the disintegration of the union of the countries of the nuclear bloc, and the creation of a single information space. These changes took place at such a pace that caused the need to immediately review and reform education at all levels, as the existing systems did not fully meet modern demands and needed reorientation. As experience shows, today the formation of educational goals does not take place at the state level, but at the interstate, international level, when the main educational priorities and goals are declared in international conventions and documents and are strategic guidelines of the international community.

The knowledge, abilities, and skills that young people acquire and produce while studying at school are undoubtedly important, but together with this, the concept of student competence, which is determined by many factors, becomes relevant, since according to the opinion of many international experts, competences are indicators that allow determining readiness the student's life, his further personal development and active participation in society. Focusing on the modern labor market, education includes the ability to operate such

technologies and knowledge that will satisfy the needs of the information society and prepare young people for new roles in this society. That is why it is important nowadays not only to be able to operate with one's knowledge but also to be ready to change and adapt to the new needs of the labor market, to operate and manage information, to act actively, to make quick decisions, to learn throughout life.

H. Mozolevych believes that "European educational integration first fulfills tasks related to increasing the competitiveness of EU countries in the era of globalization, therefore they "cannot be separated and considered outside the process of globalization, informatization, and virtualization of human society. These are parts not only of economic and political globalization but also processes of interpenetration of economic, political and cultural globalization" [14].

During the last decade, the developed countries of Europe and the world, including Austria, Great Britain, Canada, New Zealand, Germany, France, and some countries of Eastern Europe: Hungary, Romania, Moldova, Lithuania, Latvia, etc., started a thorough discussion, which is still ongoing at the international level, around how to give people the right knowledge, skills and competences to ensure their harmonious interaction with a rapidly developing technological society. Well-known international organizations currently working in the field of education have been studying the problems associated with the emergence of competence-oriented education in recent decades; among them are UNESCO, UNICEF, UNDP, the Council of Europe, the Organization for European Cooperation and Development, the International Standards Department, etc. [15, p. 25–26.]

Each competence is built on a combination of mutually relevant cognitive attitudes and practical skills, values, emotions, behavioral components, knowledge, and skills, all of which can be mobilized for active action.

Therefore, the experts of the "DeSeCo" program define the concept of competence as the ability to successfully satisfy individual and social needs, to act and fulfill assigned tasks. Monitoring the existing levels of competencies will serve as an important indicator of the effectiveness of the educational system.

So, the concept of key competencies (OECD) is a basic set of the most general concepts, which scientists detail into a complex of knowledge, abilities, skills, values, and attitudes by educational fields and life spheres of education seekers.

One of the most important theoretical generalizations of the discussion around the concept of key competencies was the definition by OECD representatives of three categories of key competencies as a conceptual basis. They were: autonomous activity; interactive use of tools; and the ability to function in socially heterogeneous groups. This classification determines the criteria on which the main lists of key competencies are based.

Autonomous action implies two main ideas: the development of personality and autonomy about choice and action in a given context. Key competencies belonging to this area: the ability to protect and take care of the responsibilities, rights, interests, and needs of others, which involves the ability to make choices from the positions of a citizen, family member, worker, consumer, etc.; drawing up and carrying out plans and personal projects allows you to define and substantiate goals that are the meaning of life and correlate with one's values; acting in a significant/broad context means that a person is aware of how different systems (contexts) function, his position in them, the possible consequences of their actions, and consideration of many factors in his actions.

Interactive use of means involves understanding several means that enable an individual to interact with the surrounding world, the ability to:

- interactive use of language, symbols, and texts means effective use of languages and symbols in various forms and situations to achieve goals, develop knowledge, and own capabilities;

- it helps to understand the world and participate in dialogues, as well as effectively interact with the environment;
- to effectively use information literacy and knowledge, enables the individual to perceive them as a basis for forming their possible options for action, positions, decision-making, and active actions; applying (new) interactive technologies requires not only technical abilities, ICT skills, but also awareness of the application of new forms of interaction using technology. This competence helps the individual to adapt his behavior to changes in everyday life.

The ability to function in socially heterogeneous groups implies the ability to live and interact with others, which is related to a multicultural society in a broad sense (interaction with people who communicate in other languages and have different views, etc.). This involves the ability to:

- successfully interact with others – allows the individual to take the initiative, support and manage his relationships with others; cooperate, achieve common goals;
- to resolve conflicts – enables a person to perceive conflicts as one of the aspects of human relations and to bring himself closer to their constructive overcoming.

Since Ukrainian scientists have defined a list of the main categories of key competencies, there is every reason to recommend this work for its use in the processes of creating and implementing educational and methodological material and the activities of teachers and students. The humanistic approach, which is the basis of the development of modern education, aims to ensure the conscious choice of spiritual values by the individual and, based on them, to form a stable individual system of value orientations of the person seeking education. Social values will only then become a person's ideals and will encourage him to be active, self-develop, and self-educate if he perceives and is aware of them. Prospects for developments (scientific and practical) on the introduction of a competency-based approach to the educational process, because the possession of key or basic competencies in various fields is today a necessary condition for successful training in institutions of general secondary education and lifelong learning, effective management of educational institutions and their application in educational and professional activities in the conditions of modern society. Ukrainian education borrows the best experience of educational institutions of the EU countries and the United States of America for decades, developing and implementing standards based on the competency approach and demonstrating a sufficiently high level of mastery of them by students.

At first glance, these tasks should have a positive effect on the growth of Ukraine's competitiveness after it enters into the Bologna Process. However, in practice, everything is much more complicated. European educational integration is part of the integration strategy of the European Union. Other countries entering the Bologna process can become suppliers of specialists specifically for the European labor market without any national changes (unless uniform diplomas, a common education scheme, and a new national framework of qualifications are considered). As for the development of academic mobility, without decent financial support at the national level, it remains insignificant, and the knowledge acquired by students abroad cannot always be applied for many reasons.

Research by scientists shows that in recent years the idea of multiculturalism has become particularly relevant. A characteristic feature of modern Europe and the world as a whole is the growth of cultural diversity due to intensive migration processes. In this context, ideas of multicultural education ("multicultural") gained significant development [16].

In today's globalized world, there are almost no nations that have not been culturally influenced by other nations and cultures. In culturally diverse societies, people of any age live, study, and work, based on human rights and social justice, while providing for a set of special

actions and measures that correspond to the specifics of various ethnic groups and minorities; representatives of another approach (F. Musgrave, Michel de Certeau, S. Camilleri, etc.) consider the main task of multicultural education to be teaching children and the population their native language and native culture within the dominant or state culture; in recent years, this problem has been considered from the point of view of the multiplicity of intellectual processes, the diversity of worldviews and ways of adapting to life (E. Becki, A. Marazi, G. Riva, A. Scagliola, etc.). At the same time, diversity of cultures means diversity of ways of acquiring knowledge. The Italian teacher E. Becki believes that the research of "other" forms of learning, ways of thinking, social models, and ethnic codes comes to the fore now. This means moving away from a single body of knowledge based on academic culture, which opens up an exciting prospect.

Domestic specialists in the field of multicultural education A. Dzhurynskyi, M. Krasovitskyi, and M. Leshchenko believe that the main values of multicultural education are cultural enrichment, awareness of the diversity, many cultures of the world and its integrity, interconnection, interdependence of cultures, the basic idea of the concept of multicultural education.

Domestic researchers of the multicultural approach believe that people's prejudice stems from insufficient knowledge of historical heritage and insufficient attention to modern interaction between representatives of different ethnic groups. It is considered possible to reduce the level of prejudice and reduce the occurrence of stereotypes and alienation by studying cultural, racial, or ethnic differences, paying special attention to such training, because the multicultural approach assumes that all participants in the educational process realize that culture is not a static phenomenon. Cultures constantly interact, interact, and share. The main ones are mutual respect and awareness of the contribution of other cultures to the common cultural heritage of civilization, which improves respect and understanding of representatives of different ethnic or cultural groups in the learning process [17].

Multicultural competencies can be represented by knowledge and practical mastery of one's native culture, respect and pride for one's nation, and one's people, as well as knowledge about the multiculturalism of the surrounding world, skills and knowledge of this world, respect and understanding of cultural, racial, religious and other differences, tolerant attitude, abilities and skills of cooperation and interaction to maintain peace and development. The multicultural orientation of education should permeate all components of the educational process, and above all, the content of all education. As one of the authors of the American concept of multicultural education, D. Banks, emphasizes, multicultural content must be integrated into educational subjects throughout the entire period of education. Realization of the multicultural potential of educational content also requires an interdisciplinary approach [18].

Taking into account the needs of modern multicultural Europe, T. Charkina believes, it is necessary to persistently develop the ability to communicate across linguistic and cultural borders; and continue to support and develop the richness and diversity of European cultural life through deeper mutual knowledge of national and regional languages, customs, traditions; studying the history of European states, their culture. Only through better mastery of knowledge about other peoples, states, and ethnic groups can communication and interaction between them be facilitated, for the sake of supporting European mobility, mutual understanding, cooperation, and overcoming prejudice and discrimination [19].

Another requirement of the European Union countries regarding the entry of Ukraine into the European educational space is respect for the diversity of opinions, tolerance, and acceptance of the right of others to be different in terms of behavior, preferences, will, beliefs, etc. Tolerance is not only about accepting the abstract rights of people to be different, but also about respecting specific individuals with different views, behaviors, and ways of life.

Respecting diversity, and tolerance involves recognizing the equal rights of each person and group. However, tolerance does not mean accepting everything unconditionally, respect for diversity of opinion does not prevent moral judgment. Recognizing the right of any person to be different does not mean changing one's preferences, beliefs, and values.

O. Ovcharuk notes that "this definition of the concept of competencies in a certain way coincides with the provisions expressed by Ukrainian teachers, however, representatives of European pedagogical circles, first of all, proceed from personal and social needs, the satisfaction of which should contribute to competence". Scientists believe that key competence should contribute to success in life, development of the quality of social institutions, and correspond to multifaceted spheres of life [12].

The European Education and Science Area can shape further development through research and innovation, focusing on environmental, social, and economic changes and related societal challenges, using Europe's scientific potential to lead in breakthrough innovations, setting ambitious goals for current challenges (development skills, the fight against cancer, harmful emissions and the state of the aquatic environment).

Integration into the European educational space defines the modern paradigm of Ukrainian education and contributes to the formation of a globally competitive educational environment. This process has become a key trend, which not only determines the prospects for the development of the national education system but also thoroughly transforms its structure and functionality because the effectiveness of the development of society depends on the progressiveness of the development of the educational system. Moreover, the development of education should be anticipatory – to prepare people for life in the society of the near future, focusing on the zone of nearest social development. The main priorities in the conditions of changes and rapid social development are adaptability, the ability to constantly learn new and relevant things; the orientation of the education system towards digitalization, critical thinking, dialogicity, and creativity, and the ability to interact in real and virtual public space.

Reforms in the educational sphere in Ukraine have achieved certain results, namely: the network of general secondary education institutions has been improved, the quality control of educational services and the mechanism of mixed financing have been introduced, the content of education has been improved, the structure and scope of specialist training has been substantiated by the requirements of the market economy, the legislative and regulatory framework has been improved base, which is also a certain step in the entry of Ukrainian education into the European educational space. Therefore, one of the ways of implementing innovative educational activity in general secondary education institutions is their participation in research and experimental work (which is explained by the understanding of experimental activity as a component of innovation), when the effectiveness and possibility of applying innovations in the education system are experimentally checked. At the same time, research-experimental work has its specificity of conduct, and in this case, it acts as a separate type of innovative activity.

Reforming the education system in Ukraine has been recognized by UNESCO, the UN, and other influential international organizations. Our country is a member of the Hague Convention on the simplified procedure for the legalization of documents (in addition to European countries, the USA, Canada, Australia, Israel, Kazakhstan, and others also joined it. Ukraine joined the Bologna Declaration). Currently, together with other 47 European countries, Ukraine has chosen a course aimed at European standards of education and integration into the pan-European educational and scientific space.

The analysis of the educational systems of European countries allows us to state that one of the ways to update the content of education and educational technologies, align them with modern needs, and integrate them into the global educational space is to focus educational programs on the competency-based approach and create effective mechanisms

for its introduction. Such European countries as Switzerland and Germany have chosen a decentralized and democratic way of developing national education systems. For example, educational institutions in Germany are legally independent institutions with the right to self-governance, they have the full right to determine the structure of their institution, the methods and content of education, and the organization of scientific research. It should be noted that the main reasons for the migration of Ukrainians to the countries of the European Union are problems with employment, low wages, low living standards, the desire to improve living conditions, etc. At the same time, in connection with military aggression in Ukraine, the issue of youth migration has acquired a socially significant meaning [20].

According to G.Yefremova, reforming the educational system of Ukraine in the direction of integration into the European educational space involves the development and implementation of innovative educational systems and technologies. The level of implementation of the technological approach is one of the most important criteria for determining the competitiveness and prestige of an educational institution since educational technologies ensure the systematicity, purposefulness, efficiency, and effectiveness of its activities. Thanks to the technologicalization of education, the motivation of the participants in the educational process to study increases, and the connection of the educational material with the real challenges of today is monitored [21].

The diversity of the functions of educational technologies is explained by the variability of their structure, the components of which are, in addition to the traditional ones, the latest means of the educational process, in particular interactive, information and communication technologies, as well as distance forms of the organization of learning, which have now gained particular popularity in Ukraine, the countries of the European Union and the world in as a whole. The expediency of using a technological approach is obvious.

Note that any technology involves the art of mastering the process, a certain sequence of operations using the necessary means (materials, tools, and an algorithm of actions) because the main purpose of educational technologies is to forecast the development of educational systems, their design, planning, and the determination of factors that correspond to educational goals.

The researchers focused on the fact that the introduction of information and computer technologies in Ukraine should take place at an anticipatory pace and simultaneously in all links of the educational process since the main task of informatization of education is to create conditions when the mastery of information and computer technologies becomes the main competence requirement for every person at certain stages of his life. The modern world is rapidly moving towards the era of the information society and the "knowledge society", in which the mastery of information and computer technologies becomes the main competence requirement for every person at a certain stage of his life. The state of human progress leads to this, when "over the last few decades, the system of generation and transmission of knowledge has radically changed, and their volume has increased many times, now about 5% of theoretical and 20 % of professional knowledge is updated annually" [21].

Therefore, the information society lays down a fundamentally new type of knowledge, which involves the merging of knowledge and the information environment, the synthesis of humanitarian, technical, and natural-scientific understanding of the essence of phenomena, the dynamic combination of essence and form, when not memorizing large amounts of various information comes to the fore, and mastering a new logistics competence – the ability to quickly find the necessary information, filter it, summarize and interpret it. Therefore, the reform of the education system in Ukraine requires a scientific search and substantiation of innovative forms and models of the use of information and computer technologies in the educational and educational process.

To solve this issue, it is necessary to form a circle of creative specialists capable of developing and implementing innovations, ready for new challenges and tasks in the information society, attracting world experts to exchange experience, training in innovations, participation in European programs aimed at improving the quality of education by bringing it closer to the needs of the international market. According to the above, among the trends in the development of education in Ukraine, we can single out, in our opinion, the key ones: acceleration of education reform through the development of human resources and ensuring the quality of education; timely development of effective state educational programs and standards; systematic monitoring of the quality of education and educational activities; certification of scientific and pedagogical workers; improvement of education management mechanisms; strategic planning, formation of educational policy aimed at integration into international communities, etc. [20].

Therefore, the development of national educational systems takes place in the process of integration with European educational systems, the outlined educational reform processes associated with the integration of domestic education into the European educational space are the level of integration. One of the ways of implementing innovative educational activity in general secondary education institutions is their participation in research and experimental work (which is explained by the understanding of experimental activity as a component of innovation) when the effectiveness and possibility of applying innovations in the education system are experimentally checked. At the same time, research-experimental work has its specificity of conduct, and in this case, it acts as a separate type of innovative activity.

The "Regulation on the Procedure for Implementation of Innovative Activities in the Field of Education" (2023) defines ways of implementing innovative activities in educational institutions, the main purpose of which is to improve the quality of the educational process by conducting an experiment or implementing an innovative educational project at the all-Ukrainian or regional levels.

The innovative activity of educational institutions at the all-Ukrainian level involves the development and use of: new educational models, educational, educational, management systems; the basic component of general secondary education, the invariant and variable component of the content of general secondary education, educational technologies, forms, methods, techniques and means of teaching, education and education management; scientific-methodical, educational-methodical, material-technical support of the educational process in educational institutions; systems, technologies, forms and methods of improving the qualifications of managerial, pedagogical and scientific-pedagogical workers; forms and means of cooperation with governing bodies in the field of education, administration of educational institutions, teaching staff, students of education and parents (persons who replace them); technologies of interaction with institutions of civil society, consideration and formation of public opinion regarding innovative changes in the field of education. However, the key difference between European educational institutions and Ukrainian ones is that they are practically oriented: training is mainly focused on the individual, independent work of the student, raising the social and cultural levels of society, and innovative technologies are also actively implemented in the educational process, which undoubtedly emphasizes the effectiveness of educational level of the entire population of the country.

Understanding that the modern school needs specialists who are creative, creative, able to quickly orient themselves in the turbulent information space, as well as make non-standard decisions, learn, and develop throughout their lives, the study of the course: "School Innovative Educational Technologies in Europe: experience and the best" was offered for approval. of practice", which is aimed at acquainting students with the structure of the school education system in the countries of the European Education Area, learning and teaching technologies, and innovations in secondary education. Emphasis is placed on the fact that quality education should

meet the needs of the student, and not require him to adapt to the existing system. In EU countries, there is universal, targeted, and individual support for students. Considerable attention is also paid to the general school climate and the creation of a wide range of support services that care about the student. Already from the first classes, students learn that Europe, concerned about the large number of people who do not finish the upper classes of secondary schools, seeks to develop a general approach where educational institutions are considered as an environment of joint responsibility of the administration of the educational institution, teachers, school leaders, parents, because research and experimental work is the introduction of something new, such as a change in the conditions, content, means, methods, forms of activity of an educational institution, the implementation of innovations in a traditional system, which implies the highest degree of pedagogical creativity [22].

Successful mastering of the skills and abilities of scientific research work will help the pedagogical and student staff of general secondary education institutions to organically engage in scientific and pedagogical activities and begin the practical application of scientific knowledge in the educational process. The organization of scientific and research activities will contribute to the development of the creative abilities of the teaching staff and students of education. A necessary component of this activity will be the presence of creative cooperation, and interaction of scientists, teachers, and students. It is on the level and quality of this creative interaction that the success of research work in an educational institution depends, which prompts them to a conscious understanding of historical changes in the transformation of national education from the accumulation of knowledge regarding the creative and innovative process, to their maximum use.

The novelty of the materials lies in the fact that the research and experimental activity of educational institutions is considered a multi-stage system that ensures the appropriate level of formation of abilities and skills of research activity at each of the stages of its implementation, and the content of the work guides the teacher to achieve optimal performance, which is determined by mandatory a condition for successful professional activity of the teaching staff of the institution.

Research goals can be achieved only by applying the general methodology of cognition and research activity and pedagogy in the unity of their implementation in the process of organizing experimental/project work, i.e. comparing the pedagogical ideal and potential reserves of transformation of real processes and phenomena of pedagogical reality, which are combined as a result of forecasting, as they involve the determination of principles, didactic methods, and conditions based on the self-worth of each individual.

The idea of creating a European educational space by 2025 was voiced in the Communication of the Commission to the European Parliament, the Council, the European Social and Economic Committee, and the Committee of the Regions on Strengthening European Identity through Education and Culture dated November 17, 2017.

The means of its creation are defined as turning academic mobility into a reality for everyone; elimination of obstacles to the recognition of qualifications at the level of general secondary education institutions; modernization of curriculum development; strengthening language learning; improving education and training and lifelong learning; directing innovations in education in the digital era; providing more support to teachers; preserving cultural heritage and fostering a sense of European identity and culture (European Commission, 2017).

Despite the complexity of the conditions, positive processes in ensuring the quality of education in Ukraine continue:

- multi-vector activity regarding internationalization and strengthening of international contacts is constantly provided to affirm the position of Ukrainian education in the world educational community;

- effective interaction with the authorities regarding the formation of strategic foundations for the reform of education quality assurance and keeping European integration values in the focus of attention continues;
- systematic measures are being taken to bring Ukrainian legislation and procedures in line with the European educational space;
- ongoing advisory support to educational institutions, in particular regarding the development of internal quality systems for education provision;
- the methodology and technological side of the National Agency's activities are being improved, the flexibility of regulating procedures, striving for their maximum systematicity and organization, and the functioning of information systems.

As the President noted, Ukraine should move towards the start of negotiations on membership in the European Union with the same speed with which it received candidacy. "Everything we have to do for this, we will do. Synchronize the legislation of Ukraine with the law of the European Union. We will do it. A plan for the implementation of all EU regulations and directives as part of the implementation of the Association Agreement with the European Union has been formed. This is a joint task for us, for you, dear deputies, and for the government of our country," Volodymyr Zelenskyy emphasized. According to him, the process of European integration in Ukraine has now been transferred from the sphere of foreign policy to the sphere of domestic policy, and this is where real European integration begins. The head of state expressed his conviction that Ukraine has always been Europe, and the values of the Ukrainian people are European. "Our experience of state formation at different times is a European experience. And now we have reached the point where our state system is becoming an institutional Europe," the President of Ukraine emphasized [23]. Therefore, integration into the European educational space is a strategic choice for Ukraine aimed at improving the quality of education, international recognition, and academic mobility. The process of integration causes structural changes in the system of higher education, as well as the adaptation of educational programs to European standards, which is designed to ensure mutual support and comparative effectiveness. The signing of the Bologna Declaration defined a new stage in the interaction with the European Education Area, creating mechanisms for harmonization and mutual recognition of diplomas. The introduction of the accreditation system helped to improve the quality of education and increase the international recognition of Ukrainian educational institutions.

Education in Ukraine, like all other spheres of social life, underwent significant changes in the conditions of martial law. The global challenges associated with the full-scale military actions of the Russian Federation against Ukraine require national education to quickly adapt to changed conditions, emphasizing the importance of flexibility and innovation, because part of the participants in the educational process, due to the threat to life, hostilities and the temporary occupation of certain territories, were forced to move within the borders of Ukraine or abroad, in need of state and international support to ensure the possibility of continuing education at all levels. The process of unification of Europe is accompanied by the formation of a common educational and scientific space and the development of uniform criteria and standards in the field of education on the scale of the entire continent.

Integration into the European Educational Space promotes the academic mobility of students and teachers, which expands the opportunities for sharing experience and knowledge, integration into the European Educational Space is an important decision for Ukraine, which opens up new prospects for development and contributes to raising the standards of the educational system. This trend determines not only the current state of Ukrainian education but also guides its future development in the context of the European community.

Bibliografia

- 1 Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А.М. Гуржій (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : Пед. думка, 2016. 448 с.
- 2 Резолюція 70/1 Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» від 25 вересня 2015 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15167> (дата звернення: 10.01.2024)
- 3 Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.01.2024).
- 4 Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.01.2024)
- 5 Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І.А. Зязюна. Київ : Вид-во «Віпол», 2000. 636 с.
- 6 Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія. Київ : Богданова А.М., 2009. 404 с.
- 7 Філософія : словник термінів та персоналій / В.С. Бліхар, М.А. Козловець, Л.В. Горохова, В.В. Федоренко, В.О. Федоренко. Київ : КВІЦ, 2020. 274 с.
- 8 Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition; ed. by Sally Wehmeier. Oxford : University Press, 2000. 1540 p. S. 675.
- 9 Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 751 с.
- 10 Козловська І.М. Теоретичні і методичні основи викладання загально-технічних і спеціальних дисциплін: інтегративний підхід : монографія. Львів : Євросвіт, 2003. 248 с.
- 11 Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір: Наказ МОН України від 31.12.2004 N 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0998290-04#Text> (дата звернення: 06.01.2024).
- 12 Овчарук О. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/381> (дата звернення: 06.01.2024).
- 13 Овчарук О. Компетентнісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. Інформаційні технології і засоби навчання. 2009. № 5(13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html> (дата звернення: 06.01.2024).
- 14 Мозолевиц Г. Інтеграція України до міжнародного Європейського простору. 17 грудня 2021 року. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://www.mon.gov.ua> (дата звернення: 06.01.2024).
- 15 Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики. Київ : Вид-во «К.І.С.», 2003. С. 25–26.
- 16 Культура і спільнота у становленні педагога / за ред. К.М. Кларка і Т.С. Кошманової. Львів : Видав. центр Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2000. 408 с.
- 17 Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти і вивчення, викладання, оцінювання. Рада Європи, Комітет з освіти. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
- 18 Bances J.A. Multicultural education: characteristics and goals, In J.A. Banes, A.M. Banes, *Multicultural education: Issues and Perspectives*. Boston, 1993. S. 54.
- 19 Чаркіна Т.І. Теоретичні аспекти формування полікультурних компетенцій в сучасному освітньому просторі. Науковий вісник. Серія «Філософія». Харків : ХНПУ, 2016. Вип. 47, ч. II. С. 138–146.
- 20 Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> (дата звернення: 06.01.2024).
- 21 Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі : кол. монографія / за заг. ред. Г.Л. Єфремової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. 444 с.
- 22 Стрілюк О. Особливості викладання курсу «Шкільні інноваційні освітні технології в Європі: досвід і найкращі практики». Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum-SOIS, 2020) : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. WEB-форуму, м. Київ-Харків, 25-27 берез. 2020 р.; упоряд. М.Л. Ростока; ред. кол.: М.Л. Ростока, Т.С. Бондаренко, В.Е. Луначек, О.В. Баніт, А.В. Селецький, А.Г. Гуралюк, О.А. Блажко, Т.А. Лугова. Харків : Мадрид, 2020 Вип. 2. С. 234–237.
- 23 Президент під час виступу у Верховній Раді: Ми створюємо в Україні Коледж Європи, 28 липня 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/> (дата звернення: 04.08.2022).

- 24 Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір: *Наказ МОН України № 998 від 31.12.2004 р.* URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/ (дата звернення: 10.11.2018).
- 25 Нові програми та можливості, відкрита наука, розвиток дослідницьких інфраструктур: *плани МОН у науковій євроінтеграції на 2022 рік, 17 грудня 2021 року. Міністерство освіти і науки України.* URL: <https://www.mon.gov.ua> (дата звернення: 06.01.2024).
- 26 Council of the European Union. Council Resolution on further developing the European Education Area to support future-oriented education and training systems. *Official Journal*, 2019. № 1–6. S. 389. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019G1118%2801%29> (дата звернення: 06.01.2024).
- 27 European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on achieving the European Education Area by 2025. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0625> (дата звернення: 06.01.2024).
- 28 European Parliamentary Research Service. The European Education Area and the 2030 strategic framework for education and training. 2021. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690630/EPRS_BRI\(2021\)690630_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690630/EPRS_BRI(2021)690630_EN.pdf) (дата звернення: 06.01.2024).

References

- 1 Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; redkol.: V.H. Kremen (holova), V.I. Luhovy (zast. holovy), A.M. Hurzhii (zast. holovy), O.Ia. Savchenko (zast. holovy)]; za zah. red. V.H. Kremenia. Kyiv : Ped. dumka, 2016. 448 s. (in Ukraine)
- 2 Rezoliutsiia 70/1 Heneralnoi Asamblei OON «Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok dennyi v oblasti staloho rozvytku na period do 2030 roku» vid 25 veresnia 2015 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15167> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)
- 3 Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 4 Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)
- 5 Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy : monohrafiia / za red. I.A. Ziaziuna. Kyiv : Vyd-vo «Vipol», 2000. 636 s. (in Ukraine)
- 6 Lokshyna O.I. Zmist shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: teoriia i praktyka (druha polovyna XX – pochatok XXI st.) : monohrafiia. Kyiv : Bohdanova A.M., 2009. 404 s. (in Ukraine)
- 7 Filosofiia : slovnyk terminiv ta personalii / V.S. Blikhar, M.A. Kozlovets, L.V. Horokhova, V.V. Fedorenko, V.O. Fedorenko. Kyiv : KVITs, 2020. 274 s. (in Ukraine)
- 8 Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition; ed. by Sally Wehmeier. Oxford : University Press, 2000. 1540 p. S. 675. (in English)
- 9 Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk : entsyklopediia / NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H.S. Skovorody; holov. red. V.I. Shynkaruk. Kyiv : Abrys, 2002. 751 s. (in Ukraine)
- 10 Kozlovska I.M. Teoretychni i metodychni osnovy vykladannia zahalno-tekhnichnykh i spetsialnykh dystsyplin: intehtatyvnyi pidkhd : monohrafiia. Lviv : Yevrosvit, 2003. 248 s. (in Ukraine)
- 11 Pro zatverdzhennia Kontseptualnykh zasad rozvytku pedahohichnoi osvity v Ukraini ta yii intehtatsii v yevropeyskyi osvitnii prostir: Nakaz MON Ukrainy vid 31.12.2004 N 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0998290-04#Text> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 12 Ovcharuk O. Kompetentnist yak kliuch do onovlennia zmistu osvity. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/381> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 13 Ovcharuk O. Kompetentnisnyi pidkhd v osviti: zahalnoievropeiski pidkhody. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. 2009. № 5(13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 14 Mozolevych H. Intehtatsiia Ukrainy do mizhnarodnoho Yevropeiskoho prostoru. 17 hrudnia 2021 roku. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://www.mon.gov.ua> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 15 Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini : rekomendatsii z osvitnoi polityky. Kyiv : Vyd-vo «K.I.S.», 2003. S. 25–26. (in Ukraine)

- 16 Kultura i spilnota u stanovlenni pedahoha / za red. K.M. Klarka i T.S. Koshmanovoi. Lviv : Vydav. tsentr Lviv. nats. un-tu imeni Ivana Franka, 2000. 408 s. (in Ukraine)
- 17 Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity i vyvchennia, vykladennia, otsiniuvannia. Rada Yevropy, Komitet z osvity. Kyiv : Lenvit, 2003. 273 s. (in Ukraine)
- 18 Bances J.A. Multicultural education: characteristics and goals, In J.A. Banes, A.M. Banes, Multicultural education: Issues and Perspectives. Boston, 1993. S. 54. (in English)
- 19 Charkina T.I. Teoretychni aspekty formuvannia polikulturnykh kompetentsii v suchasnomu osvitnomu prostori. Naukovyi visnyk. Seriia «Filosofii». Kharkiv : KhNPU, 2016. Vyp. 47, ch. II. S. 138–146. (in Ukraine)
- 20 Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 21 Innovatsiini tekhnolohii v suchasnomu osvitnomu prostori: kol. monohrafiia / za zah. red. H.L. Yefremovoi. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka, 2020. 444 s. (in Ukraine)
- 22 Striliuk O. Osoblyvosti vykladannia kursu «Shkilni innovatsiini osvitni tekhnolohii v Yevropi: dosvid i naikrashchi praktyky». Rozbudova yedynoho vidkrytoho informatsiinoho prostoru osvity vprodovzh zhyttia (Forum-SOIS, 2020) : zb. materialiv II Mizhnar. nauk.-prakt. WEB-forumu, m. Kyiv-Kharkiv, 25-27 berez. 2020 r.; uporiad. M.L. Rostoka; red. kol.: M.L. Rostoka, T.S. Bondarenko, V.E. Luniachek, O.V. Banit, A.V. Seletskyi, A.H. Huraliuk, O.A. Blazhko, T.A. Luhova. Kharkiv : Madryd, 2020 Vyp. 2. S. 234–237. (in Ukraine)
- 23 Prezydent pid chas vystupu u Verkhovnii Radi: My stvoriuemo v Ukraini Koledzh Yevropy, 28 lypnia 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/> (data zvernennia: 04.08.2022). (in Ukraine)
- 24 Pro zatverdzhennia Kontseptualnykh zasad rozvytku pedahohichnoi osvity Ukrainy ta yii intehratsii v yevropeyskyi osvitnii prostir: Nakaz MON Ukrainy № 998 vid 31.12.2004 r. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/ (data zvernennia: 10.11.2018). (in Ukraine)
- 25 Novi prohramy ta mozhlyvosti, vidkryta nauka, rozvytok doslidnytskykh infrastruktur: plany MON u naukovii yevrointehratsii na 2022 rik, 17 hrudnia 2021 roku. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://www.mon.gov.ua> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 26 Council of the European Union. Council Resolution on further developing the European Education Area to support future-oriented education and training systems. Official Journal, 2019. № 1–6. C 389. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019G1118%2801%29> (data zvernennia: 06.01.2024). (in English)
- 27 European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on achieving the European Education Area by 2025. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0625> (data zvernennia: 06.01.2024). (in English)
- 28 European Parliamentary Research Service. The European Education Area and the 2030 strategic framework for education and training. 2021. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690630/EPRS_BRI\(2021\)690630_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690630/EPRS_BRI(2021)690630_EN.pdf) (data zvernennia: 06.01.2024). (in English)

Jurij BORODENKO / БОРОДЕНКО Юрій¹

Віртуальні методи лабораторного практикуму в умовах дистанційного навчання

Wirtualne metody praktyki laboratoryjnej w warunkach zdalnego kształcenia

Лабораторний практикум є невід'ємною складовою навчального процесу у вищій школі, оскільки завдяки виконанню лабораторних робіт студент не тільки отримує знання, а також набуває умінь, що є обов'язковою умовою формування його компетентності як фахівця. Питання, що пов'язані з організацією лабораторного практикуму при дистанційному навчанні, є актуальними і знаходять відображення в науково-методичних працях [1]. При цьому, розглядаються варіанти створення віртуальних лабораторій і віртуалізації методом використання засобів мультимедіа [2] – [5].

Впровадження віртуального лабораторного практикуму замість реальних лабораторних робіт, які проводяться в фізичних лабораторіях вищого навчального закладу (ВНЗ) дозволяє отримати не тільки економічний ефект, а ще й підвищити інформативність засвоєння теоретичної частини занять і оперативність проведення практичної частини робіт та виключити фактори небезпеки, які виникають при застосуванні фізичних об'єктів і засобів дослідження.

Віртуальний лабораторний практикум має суттєві переваги у порівнянні зі звичайним натурним. Така форма навчання – універсальна, тому що на комп'ютері можна виконувати практикум з будь-якої дисципліни на віддалені від навчальної бази і в будь який час. При цьому, розглядаються варіанти створення віртуальних лабораторій і віртуалізації методом використання засобів мультимедіа.

В поняття лабораторного практикуму вкладається сукупність проведення лабораторних робіт та практичних занять. Структура лабораторного практикуму включає елементи теоретичної (додаткового, більш детального матеріалу, що не розглядався на лекціях) і практичної частин (дослідження об'єкту). Лабораторний практикум може розроблятися в різному обсязі навчальної дисципліни:

- на урок, за назвою окремого питання теми лекції;
- за темою лекційного матеріалу в обсязі декількох питань, що охоплені темою;
- на розділ (частину курсу), що охоплює декілька тем певного спрямування;
- на курс, що охоплює всі розділи (частини) курсу.

Організація лабораторного практикуму полягає в створенні лабораторних приміщень і аудиторій для практичних занять та в розробці відповідних методичних вказівок для їх проведення.

Актуальність дистанційного навчання зростає з багатьох причин. По-перше, на даний час іде війна і проводити аудиторні заняття не є можливим, оскільки становить загрозу для життя і слухачів, і викладацького складу. По-друге, пандемія поки що не локалізована на достатньому рівні.

---

¹ кандидат фізико-математичних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Харків, Україна / PhD w dziedzinie nauk fizycznych i matematycznych, docent, Charkowski Narodowy Uniwersytet Samochodowy i Drogowy, Charków, Ukraina (docentmaster@gmail.com)

При організації дистанційного навчання виникають проблеми на різних рівнях виховання і навчання молоді для закладів шкільної, професійно-технічної і вищої освіти. Дистанційні технології проведення лабораторного практикуму, в практичній частині занять, загалом передбачають виконання експерименту або «своїми руками» або «чужими руками» [2]. Такі можливості забезпечуються завдяки використанню прикладних програм (моделювання об'єктів і процесів) або тематичного відео-контенту [3], [4].

В першому випадку йде мова про так звані віртуальні лабораторії [6] – [8]. Під віртуальними лабораторіями розуміють прикладні програми, що дозволяють синтезувати схеми та аналізувати режими електронних пристроїв. Іншими словами, віртуальні лабораторії – це інтерактивні, цифрові імітації діяльності, які зазвичай проходять у фізичних лабораторних умовах. Особливої актуальності віртуальні лабораторії набувають в курсах електротехнічних і спеціальних дисциплін в умовах дистанційного навчання.

Особливу увагу варто приділити викладанню спеціальних технічних дисциплін, де важливу роль відіграють практичні та лабораторні заняття, які до пандемії COVID-19 проводились у лабораторіях та спеціальних класах [9]. І головне питання у тому, як організувати повноцінний навчальний процес у режимі дистанційного навчання. Тому, метою цієї роботи є розкриття особливостей проведення практичних та лабораторних занять з технічних дисциплін під час дистанційного навчання на прикладі кафедри автомобільної електроніки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (ХНАДУ).

Для досягнення поставленої мети необхідно дослідити особливості професійного спрямування електричних кафедр технічних ВНЗ, розглянути способи проведення практичних та лабораторних занять під час навчання онлайн з використанням інформаційних технологій, розробити класифікацію навчального відео-контенту та розглянути приклади його використання викладачами під час онлайн занять.

Використання інформаційних технологій

Для забезпечення дистанційного спілкування зі студентами використовуються інформаційні технології (ІТ) та медіа ресурси [10]. Дистанційне навчання з використанням ІТ це сьогодні і в майбутньому ІТ стануть невід'ємною частиною будь-якого виду освітнього процесу. ІТ використовуються в освітньому процесі для:

- підвищення продуктивності праці викладача;
- діагностики знань студентів;
- професійного навчання фахівців;
- підвищення творчої активності;
- контролю та самоконтролю;
- самоосвіти;
- пошуку інформації та ін.

До освітніх технологій можна віднести інформаційно-комунікаційні технології та медіа-ресурси [11], [12].

Ще одним напрямком комп'ютерних технологій у лабораторному практикумі є використання віртуальних лабораторій. Віртуальні лабораторії являють собою пакети прикладних програм, які дозволяють синтезувати схеми та аналізувати (діагностувати) режими функціонування електронних пристроїв і мехатронних систем у віртуальному середовищі [13]. Прикладами таких програмних продуктів є пакети Electronics Workbench, Multisim, Proteus і Math Lab / Simulink та багато інших. Застосування зазначених програм дозволяє:

- зменшити витрати на лабораторне обладнання;
- підвищити ефективність індивідуальної участі студента;
- виключити фактори поломки обладнання та об'єктів досліджень;
- забезпечити безпеку проведення робіт.

Комунікація у мережевому середовищі дозволяє забезпечити не лише веб-спілкування з аудиторією, а й персональну кореспонденцію результатів досліджень он-лайн. Але, слід зазначити, що заміна всіх практичних і лабораторних занять віртуальними не дає студентам повного уявлення про предмет, що вивчається.

Приклад розробки віртуального практикуму

Постановка задачі. Розробити лабораторний практикум у віртуальному середовищі програми Multisim за темою «Діагностика електронних пристроїв автомобілів» [4]. Для реалізації віртуальної лабораторії треба розробити програмно-методичне забезпечення, що складається з методичних вказівок до виконання робіт і програмних модулів, в яких надаються імітаційні моделі об'єктів діагностики (електронних блоків) та віртуальні засоби діагностики (універсальні вимірювальні прилади).

Етапи розробки. Програмно-методичне забезпечення розробляється в декілька етапів. Спочатку обирають прикладну програму для створення імітаційних моделей. У вікнах програми синтезують схеми електричні принципи електронних блоків та апробують їх функціонування у справному стані. Далі обирають діагностичні параметри та відповідні методи і засоби діагностування пристроїв. На підставі синтезованих схем і обраних способів діагностування відтворюють моделі, що імітують несправні стани пристроїв за визначеним переліком пошкоджень та забезпечують контроль діагностичних параметрів. На схемі моделі відтворюються активні (живлення увімкнене, сигнал подано) та пасивні (живлення вимкнено, сигнал не подано) режими пристрою, імітуються структурні (пробої і обриви електронних компонентів та монтажу) та параметричні (варіація значень) несправності схеми, забезпечуються дестабілізуючі фактори (коливання напруги живлення). Таким чином, до складу програмних модулів по кожному пристрою входять один файл, в якому знаходиться імітаційна схема електронного блоку у відкритому доступі та набір файлів з імітаторами кожної окремої несправності у вигляді «чорної валізи». За результатами апробації програмних модулів складають методичні вказівки. Загальна методика проведення лабораторних робіт полягає у виконанні двох завдань. По-перше, на схемах пристроїв імітують пошкодження та на підставі контролю діагностичних параметрів формують таблиці несправностей. По-друге, ідентифікують несправний стан пристрою за допомогою отриманих таблиць. При цьому, пристрій, який діагностується (імітаційна модель) надається у вигляді набору «чорних валіз».

Результати розробки. Лабораторний практикум включає три роботи з діагностування електронних блоків автомобіля: регулятора напруги (РН), комутатора струму системи запалювання (КС), реле блокування стартера (РБС) певного типу. Практичні завдання виконуються на персональному комп'ютері (ПК) у віртуальній лабораторії Multisim, загальним обсягом 12 академічних годин. До виконання робіт складено методичні вказівки та розроблено програмні модулі певної структури.

Для пристрою РН передбачено імітацію дев'яти структурних несправностей елементів схеми та три способи діагностування (локалізації несправності). Програмний модуль роботи відповідно складається з трьох папок: «РН діагностування за опором», «РН діагностування за напругою» «РН діагностування за струмом». В кожній з цих папок знаходяться файли зі справною схемою регулятора напруги для вимірювання відповідних діагностичних параметрів (опорів між виводами зовнішнього рознімання,

напруги в контрольних точках схеми у двох статичних режимах, струму споживання і в навантаженні у трьох статичних режимах) і папки «Завдання РН» в яких містяться файли з несправними схемами регулятора напруги у вигляді «чорних валіз».

Для пристрою КС передбачено імітацію десяти структурних несправностей елементів схеми та два способи діагностування. Програмний модуль роботи складається з двох папок – «КС діагностування за опором» і «КС діагностування за напругою» сформовані аналогічно попередньому варіанту. У пристрої РБС розглядаються тільки шість пошкоджень елементів сигнальних кіл схеми в двох динамічних режимах функціонування (до та після частоти спрацьовування). Програмний модуль роботи складається з двох папок: «РБС діагностування» і «РБС налаштування». В першій папці містяться програмні продукти для контролю форми сигналу, як діагностичного параметра (застосовується осцилограф). Друга папка містить файли справних схем пристроїв різного типу у відкритому доступі. Це дозволяє змінювати значення параметрів елементів схеми для її налаштування (параметрична ідентифікація несправності).

Методи віртуалізації в технічних дисциплінах

На сьогоднішній день в Інтернеті представлено велику різноманітність відео ресурсів навчального спрямування. Для орієнтації в цьому масиві інформації при пошуку необхідного матеріалу для підготовки фахівців технічного напрямку пропонуємо використовувати загальні класифікаційні ознаки відео контенту: технологія проведення практичних занять; вид об'єкту досліджень; форма надання інформації; авторство відео контенту. Розглянемо кожен із цих ознак більш детально.

1. Технологія проведення лабораторних робіт і практичних занять онлайн передбачає три підходи: «Своїми очима», «Своїми руками» і «Чужими руками».

У першому випадку, передбачається перегляд відео-роликів, зміст яких дозволяє візуалізувати принципи дії (будови) і процеси функціонування пристроїв, приладів і систем, які досліджуються.

У другому випадку, Веб-спілкування використовується тільки для передачі результатів досліджень викладачеві за безпосередньою участю студента у створенні відео продукту. Інакше кажучи, студенти самостійно виконують практичне завдання, записують це на відео та демонструють на онлайн занятті. До цієї ж технології можна віднести і метод використання віртуальних лабораторій із застосуванням прикладних програм. У третьому випадку, студенти виступають як спостерігачі. Тобто, викладач демонструє відео, а в процесі демонстрації дає роз'яснення та наголошує на важливих моментах. При цьому, участь студентів зводиться до діалогу з викладачем під час сеансу демонстрації (в режимі «питання – відповідь») і повноцінної дискусії вже після перегляду, що навчає відео.

2. Вид об'єкту досліджень у фільмі може бути представлений у натуральному або абстрактному вигляді. У першому випадку задіється образне мислення студента, у другому – абстрактне (робота з моделями). При створенні фільму, для підвищення ефективності образного сприйняття, залежно від поставленого завдання, може проводитися безпосередня зйомка реальних об'єктів і процесів, або використовуватися технологія анімації. Реальне уявлення ефективно для спостереження видимих (механічних) процесів. Це дозволяє демонструвати операції розбирання, складання, апробації реальних агрегатів і систем «Чужими руками».

3. Форма надання інформації залежно від поставленого завдання, може бути представлена у реальному або анімаційному вигляді. Анімаційне надання у форматах 2D, 3D з колірною інтерпретацією дозволяє демонструвати як видимі, так і невидимі (електричні, магнітні, електронні, гідравлічні, пневматичні, плазмові) процеси. Анімаційні фільми ефективні для закріплення теоретичного матеріалу. Найбільш

ефективними в плані сприйняття інформації є фільми комбінованої структури, де послідовно демонструється і фізичний об'єкт дослідження, і робочі процеси в абстрактному наданні.

4. За ознакою авторства розрізняють фільми, запозичені з YouTube та авторської розробки (Copyright). У свою чергу, відео YouTube також має різні ранги авторства: дилерські (фірмові/оригінали), авторизовані і неавторизовані (блоги).

Дилерські фільми – представляють найбільш достовірну інформацію (першоджерела), але часто вони не адаптовані до мови аудиторії, структури та часу перегляду. Іноді доступ до такого продукту пов'язаний з оплатою користувача.

Авторизовані фільми – які отримали права на переклад, внесення змін та демонстрацію дилерських відео матеріалів. У таких фільмах вирішуються проблеми мови та форматів перегляду.

Неавторизовані фільми – викладають фільми на запит аудиторії. При використанні відео ресурсу YouTube проводиться підбір фільмів за категоріями каналів і контентом. Прикладами каналів YouTube для обраного професійного напрямку є: Bosch Home Appliances [14], Lesics (Learn Engineering) [15], Авто тема [16] та багато інших.

Поза класифікацією, описаною вище, знаходяться навчальні відеоролики, які розробляють самі викладачі (авторське відео). Основними перевагами авторської розробки є:

- прив'язка до лабораторного комплексу автора (університету, кафедри, лабораторії);
- запис здійснюється мовою викладання;
- у відео розглядається саме те питання/тема, які вивчають саме на запланованому занятті без відволікання на додаткові питання (тобто концентрований виклад конкретного матеріалу);
- час фільму чітко підігнаний до часу, виділеного для цього відеоролика на занятті.

Однак створення авторського відео вимагає витрати часу, творчого підходу, відповідного обладнання та програмного забезпечення для запису та монтажу відео, а також вміння всім цим користуватися.

Авторське відео, згідно з обраним професійним напрямом, на практичних заняттях має бути певного змісту, а саме торкатися питань:

- мети і порядку проведення лабораторних досліджень;
- використання промислового устаткування;
- вивчення устрою реальних агрегатів та систем;
- використання та/або вивчення різних додатків, тощо.

У фільмах з використанням додатків може демонструватися реалізація систем на конкретних об'єктах (марках та моделях автомобілів) та/або їх дії (поведінка агрегату та автомобіля на експлуатаційних режимах за різних умов руху).

Приклади використання віртуальних лабораторій і тематичного відео-контенту.

Професійне спрямування. Розглянемо особливості структурних компонентів курсів на прикладі кафедри автомобільної електроніки ХНАДУ (Харківського національного автомобільно-дорожнього університету), де викладаються базові, прикладні та спеціальні дисципліни за спеціальністю «Електроенергетика, електротехніка, електромеханіка».

Специфіка викладання базових дисциплін, таких як: теоретичні основи електротехніки, електричні машини, електроніка та мікросхемо-техніка (мікропроцесорна техніка), полягає в абстрактному наданні невидимих процесів (створення струму заряджених частинок в електричних колах, рекомбінація зарядів у

напівпровідників, зміна картини електромагнітного поля, розподіл інформаційних сигналів). У цьому випадку, значний ефект від зорового сприйняття досягається при використанні анімаційних відеороликів. При викладанні прикладних (об'єктних) дисциплін таких як: електроустаткування автомобілів, теорія електроприводу [17] – [19], мехатронні системи автомобілів, електромобілі, енергозберігаючі технології на транспорті [12], [13] та інших описових дисциплін, додатково потрібні фільми, що демонструють особливості устрою та функціонування агрегатів і систем.

Для спеціальних (предметних) дисциплін таких як «Проектування електрообладнання автотранспортних засобів», «Діагностика мехатронних систем автомобілів» та ін. ефективність сприйняття інформації досягається шляхом використання фільмів, що демонструють методи реалізації предметних завдань. Структура практичних занять та лабораторних робіт у класичній (традиційній) постановці передбачає виконання теоретичної, практичної та звітної частини методичних вказівок.

Теоретична частина практикуму. Завданням виконання теоретичної частини є розширення та закріплення лекційного матеріалу для усвідомленого виконання роботи. На цьому етапі, доцільно використовувати фільми, що демонструють влаштування та функціонування об'єкта досліджень (агрегату, системи, автомобіля) та/або обладнання для виконання робіт. Наприклад, на лабораторних роботах з дисципліни «Електрообладнання автомобілів» використовуються навчальні стенди, до яких надається відповідний відео-контент, що до їх використання, від виробників устаткування (рис. 1).

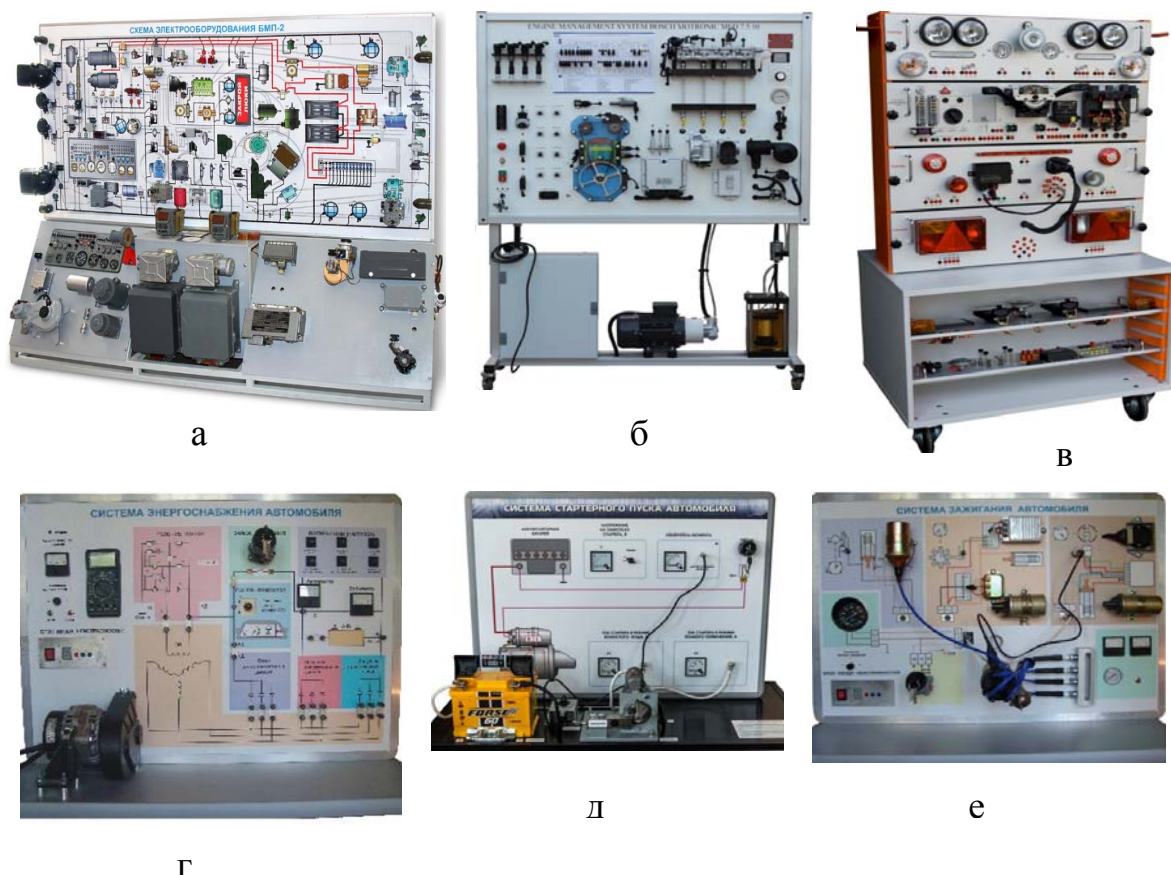

Рис. 1 Лабораторні стенди електричних систем автомобіля:
а – електроустаткування; б – керування ДВЗ; в – освітлення та сигналізації;
д – електропостачання; е – запалювання

Макетні стенди містять реальні компоненти і агрегати систем за призначенням. Кожний елемент стенда має клемні виводи для їх підключення до електричного кола і до джерела електричної енергії. На стендах окремих систем використовуються електричні приводи, як імітатори двигуна автомобіля з можливістю регулювання швидкості обертання (рис. 1, б, г, е). В електричних колах систем передбачені вимірювальні прилади електричних величин. За необхідністю, стенди комплектуються універсальними приладами зовнішнього підключення (мультиметром, осцилографом) і комплектом монтажних проводів.

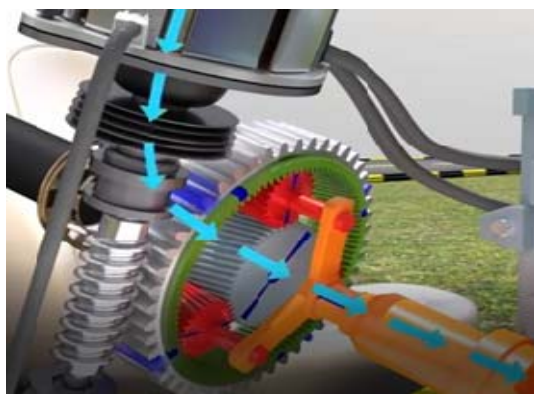
Таке улаштування лабораторних стендів дозволяє виконувати наступні завдання:

- знайомитись з елементним складом системи;
- збирати схему електричних підключень;
- спостерігати реакцію індикаторів та виконавчих пристроїв при їх підключеннях до джерела живлення та керуючого сигналу;
- контролювати напругу і струм в контрольних точках схеми;
- знімати робочі характеристики електричних агрегатів і систем;
- спостерігати і аналізувати форму періодичних сигналів;
- проводити діагностику окремих агрегатів приладів і пристроїв, що входять до складу системи.

При засвоєнні навчального матеріалу з дисципліни «Мехатронні системи автомобіля», у першу чергу, використовуються відео-продукти провідних автовиробників та фірм розробників автомобільних агрегатів та систем (Ford, Mitsubishi, Nissan, Mazda, Suzuki, Lucas, Rover, Toyota, Bosch, Weber, Siemens, ZF та ін.) або фільми на адаптованих каналах перегляду. Наприклад, на рис. 2 наведено скріншоти «Своїми очима» з анімації функціонування мехатронних агрегатів і систем.

На представлених кадрах демонструється динаміка процесів, що відбуваються в електромеханічних та електрогідравлічних агрегатах за сигналами мікропроцесорних систем керування, а саме:

- розподіл і напрям дії крутного моменту в планетарному суматорі електромеханічної системи керма (рис. 2, а);
- функціонування аксіального багато поршневого гідронасосу з електроприводом і стабілізатором тиску та реакція фрикційної муфти системи повного приводу автомобіля (рис. 2, б);
- дія інверсійного планетарного механізму на веденому валу автоматичної трансмісії (рис. 2, в);

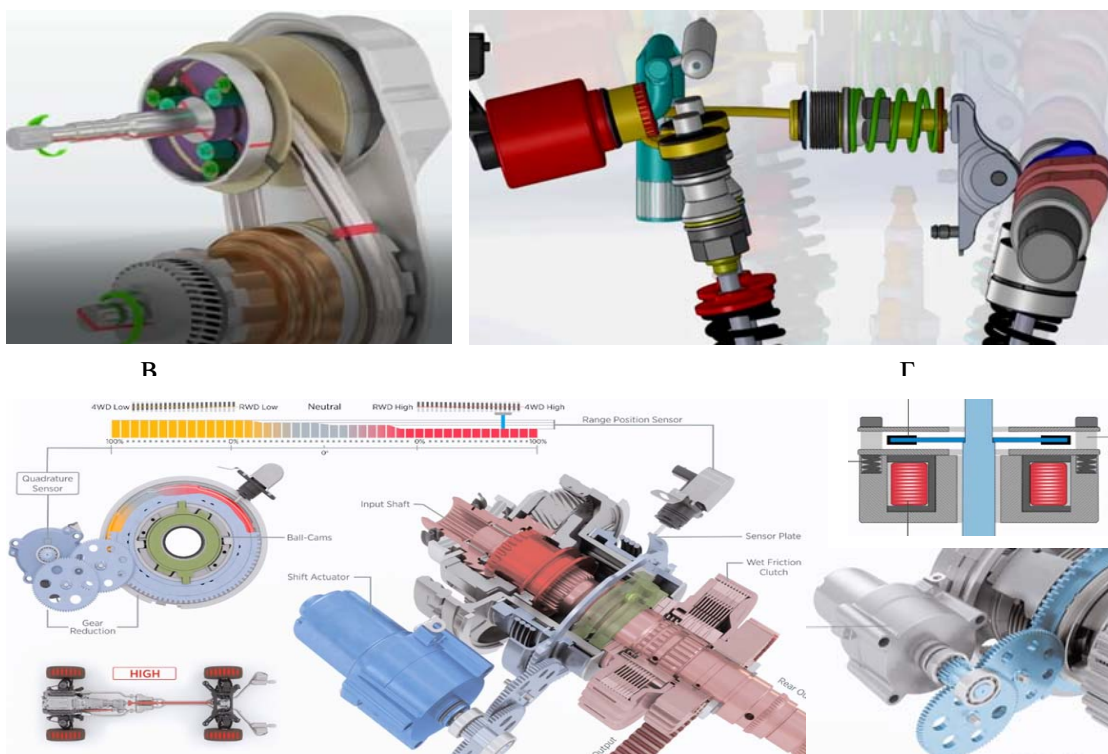
а

б

- функціонування та зміна фаз газорозподілу і індикаторного тиску гідроелектричної системи (рис. 2, г);
- реакція датчика і електроприводу підключення задньої осі на трьох режимах руху автомобіля з повним приводом (рис. 2, д).

Д

Рис. 2 Скріншоти з навчальних відеофільмів, що використовуються в теоретичній частині практичних занять:

а – активного кермового керування; б – муфти Haldex;
в – варіаторної коробки передач; г – газорозподілу MultiAir; д – роздавальної коробки TOD

Віртуальні лабораторії. На дистанційній формі навчання основна проблема виникає з проведенням практичної частини. Вирішенням цієї проблеми при проведенні багатьох дисциплін є використання моделей у прикладних програмах. На рис. 3 показані приклади роботи з моделями у програмах Multisim та MathLab/Simulink.

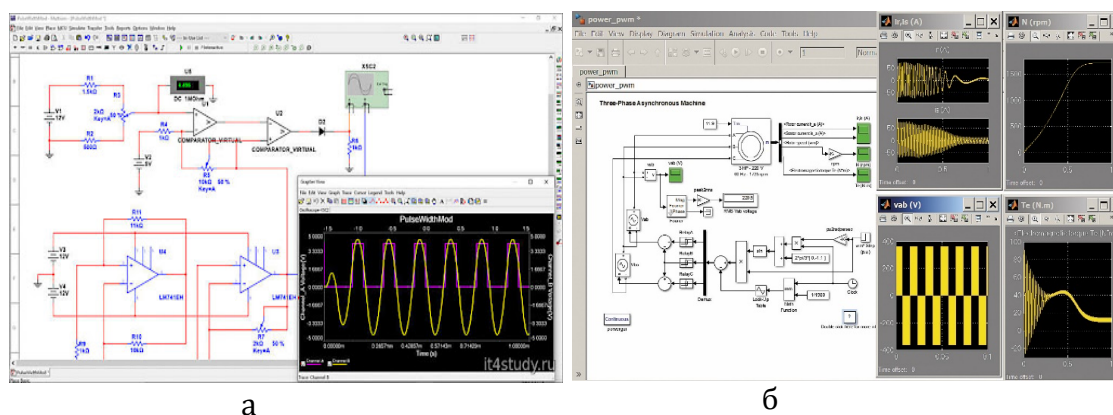

Рис. 3 Віртуальні об'єкти досліджень:

а – Multisim модель; б – MathLab/Simulink модель

Наприклад, модель електронного пристрою може бути створена і апробована на заняттях з дисциплін «Електроніка і мікросхема техніка», «Проектування електронних пристроїв», а також використана в якості діагностичної моделі електронного блоку на практичних заняттях в курсі «Діагностика електрообладнання». Модель електромеханічного пристрою може бути створена і апробована на заняттях з «Моделювання електромеханічних систем», а також використана як структурний блок мехатронної системи для аналізу її характеристик в курсі «Мехатронні системи автомобіля». Такі програми, поряд з можливостями фізичних лабораторних стендів, дозволяють виконувати наступні завдання:

- обирати компоненти електричних схем аналогової і цифрової електроніки по каталогах продукції;
- обирати і створювати функціональні блоки електромеханічних систем;
- обирати і підключати до схем моделей віртуальні вимірювальні прилади;
- синтезувати схеми електронних пристроїв і електромеханічних систем;
- контролювати і спостерігати динаміку параметрів електричних і механічних величин точках схеми або на виході функціональних модулів.

Оскільки, зображення на дисплеях віртуальних вимірювальних приладів (мультиметрах, осцилографах, аналізаторах спектра та ін.) відтворюється в динамічному режимі реального часу, такі програмні продукти так само можна розглядати, як компоненти навчального відео-контенту «Своїми руками». До того ж, при дистанційному навчанні, продукти моделювання створюються студентом на персональному комп'ютері і легко підлягають контролю з боку викладача у Веб-спілкуванні.

Поряд з безмежною функціональністю, віртуальні лабораторії на базі прикладних програм, дозволяють проводити апробацію і дослідження моделей пристроїв і систем без ризику пошкодження «лабораторного устаткування» і ймовірності травмування студента.

Відео-контент практичної частини. Розглянемо приклади використання відео-контенту з фізичними (реальними) об'єктами, які можна дослідити «Чужими руками». Слід зазначити, що лабораторні стенди однакового системного призначення мають різну конструкцію, комплектацію і функціональну спрямованість. Так наприклад, для стенда дослідження мехатронної системи інжекторного двигуна внутрішнього згоряння (ДВЗ) може використовуватися натуральний робочий двигун (рис. 4).

Рис. 4 Лабораторний стенд з автомобільним двигуном:
а – загальний вигляд; б – панель оператора

Перевагою такого технічного рішення і навчального осмислення відповідного демонстраційного ролика є максимальне наближення до реального устаткування автомобіля (ДВЗ з штатним електрообладнанням, панель приладів, блок реле, бензонасос, датчики і виконавчі пристрої системи керування, електронний блок керування, замок запалювання). Додатково на панель оператора встановлено ручний привід дросельної заслінки (педаль акселератора), комутаційний блок перемикачів для імітації пошкоджень в електричних колах системи керування і бортовий комп'ютер для контролю режимних параметрів. Дійсно, оператор включає двигун, як на автомобілі, забезпечує необхідний потужнісний, швидкісний і температурний режими, спостерігаючи за режимним станом двигуна на приладах панелі (тахометрі, термометрі). Додатково він може імітувати пошкодження системи керування і спостерігати відповідні відхилення в роботі ДВЗ за симптомами їх прояву. Поряд з цим, інші функціональні (навчальні) можливості стенда досить обмежені. Крім того, виникають проблеми з відводом відпрацьованих газів і віброізоляцією стенда. Також є низка недоліків, що стосуються санітарних норм (випаровування бензину, витік газів, підвищений шум при роботі ДВЗ) і техніки безпеки (обертаючі частини, нагріті елементи). Звісно, що ці негативні моменти нівелюються, якщо студент не має фізичного контакту зі стендом, а тільки сприймає зорову інформацію по комунікаційній мережі.

Розглянемо конструкцію стенда який, з навчальної точки зору, є більш функціональним і екологічним (рис. 5).

У нижній частині на рамі стенда розміщені: вакуумний насос для забезпечення витрати повітря (імітації турбонаддуву), компресор для утворення тиску у свічній камері (імітації умов у циліндрі) і бензобак з модулем бензонасоса (замість бензину використовується нейтральна рідина), рис. 5, а.

На боковій панелі стенду міститься модуль повітряного фільтра з датчиком масової витрати повітря і впускний патрубок, під'єднаний до дросельного вузлу з датчиками положення заслінки і регулятором холостого (рис. 5, б).

У верхній частині стенда розташовані: комунікаційне поле кіл датчиків; розгорнутий електронний блок; панель приладів; блок реле з індикаторами вмикання; діагностичне рознімання; вимикач запалювання. Ліворуч встановлені задатчики (імітатори органів керування) частоти обертання, увімкненої передачі, стану датчика концентрації кисню, температури двигуна і рівня палива в бензобаці. Поряд, міститься комутаційне поле перемикачів, за допомогою яких імітуються пошкодження електричних кіл системи керування (рис. 5, в, г).

У нижній частині стенда розміщені: манометри контролю розрідження у впускному колекторі і тиску палива в рампі форсунок; модуль системи запалювання; свічна камера з манометром для спостереження іскроутворення; лічильник циклів робочого процесу для розрахунків витрати палива; паливна рампа з форсунками і мірні ємності для контролю витрати палива по окремим циліндрам (рис. 5, д).

Стенд комплектується приладами зовнішнього підключення: універсальним осцилографом, мультиметром і діагностичним сканером. Така конфігурація стенда має максимальну навчальну функціональність і додатково до перелічених для попереднього варіанту стенда дозволяє:

- досліджувати характеристики і оцінювати технічний стан компонентів системи керування інжекторного двигуна з системою розподіленого впорскування палива;
- демонструвати функціонування системи по окремим каналам керування;
- перевіряти продуктивність подачі палива і визначати склад паливно-

повітряної суміші на різних експлуатаційних режимах ДВЗ;

- спостерігати за сигналами режимних параметрів датчиків і виконавчих пристроїв (рис. 5, е).
- відслідковувати ефективність роботи системи турбонаддуву;
- проводити комплексну діагностику системи керування за допомогою сканера і універсальних вимірювальних приладів.

а

б

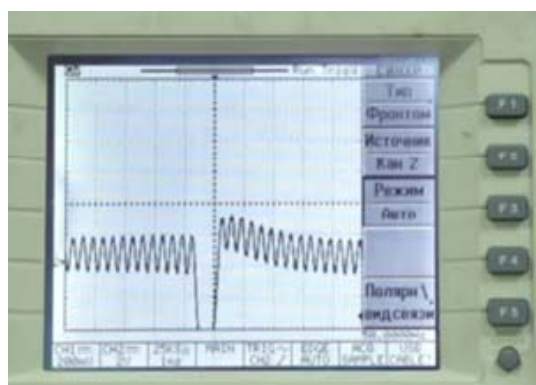
в

г

д

е

Рис. 5 Візуалізація досліджень на лабораторному стенді:
а – агрегати забезпечення стенда; б – впускний повітряний тракт;
в – верхня частина стенда; г – панель імітаторів датчиків та пошкоджень кіл;
д – нижня частина стенда; е – осцилограф у складі стенда

Що стосується санітарних норм і заходів безпеки, можна стверджувати, що навіть при проведенні занять на таких стендах в фізичних лабораторіях, небезпечних факторів практично не виникає, звісно якщо стенд справний.

Окремо розглянемо відео-контент практичної частини віртуальної лабораторії «Чужими руками», де передбачається вивчення устрою та конструкції окремих мехатронних модулів (регуляторів) та компонентів (датчиків, виконавчих пристроїв) систем керування. Роботи з агрегатами «Залізом» полягають в їх демонтажі з автомобіля, апробації, розбиранні, перевірці технічного стану, вимірюванні параметрів електричних кіл датчиків і виконавчих пристроїв (рис. 6).

Рис. 6 Стоп кадри процедури проведення практичних занять з «Залізом»:

- а – гідроелектричний модуль автоматичної коробки передач;
- б – електромагнітний привід дозуючої муфти паливного насосу високого тиску;
- в – електромоторний привід системи газорозподілу Valvetronic;
- г – золотникові електроклапани системи газорозподілу tuny Valvetronic;
- д – муфта повного приводу Haldex в розборі; е – роздавальна магнітоелектрична коробка з електромоторним приводом підключення понижуючої передачі

Візуалізація фізичних об'єктів додатково дозволяє організувати заняття з предметної дисципліни «Діагностика мехатронних систем автомобіля».

Практичні заняття в звичайних умовах традиційно проводяться на діагностичному обладнанні та за допомогою діагностичних приладів промислових зразків у пристосованих приміщеннях (рис. 7).

Комп'ютеризовані роликові стенди мають різний принцип будови та за призначенням дозволяють контролювати вихідні параметри автомобіля, а саме характеристики системи гальм і потужності на колесах (рис. 7, а).

Для контролю геометрії колісної бази ходової частини автомобіля використовуються вимірювальні комплекси «Розвал/сходження», які теж мають мікропроцесорну базу обробки інформації і різні варіанти конструкції за принципом будови вимірювальної системи (рис. 7, б).

Для комп'ютерної діагностики мехатронних систем автомобіля широкого застосування на підприємствах сервісу автомобілів і в лабораторіях навчальних закладів, знайшли комп'ютерні прилади, які спілкуються з бортовими електронними блоками систем керування. До групи цих приладів можна віднести діагностичні сканери, комбіновані комп'ютерні прилади і платформи (рис. 7, в, г, д). В окрему групу діагностичного устаткування входять мотор-тестери, які дозволяють проводити діагностику ДВЗ не тільки через середовище бортового комп'ютера, а і отримувати аналогову інформацію від датчиків електричних і неелектричних величин зовнішнього підключення (рис. 7, е).

*Рис. 7 Демонстрація засобів комп'ютерної діагностики:
а – роликовий стенд; б – дільниця контролю геометрії колісної бази;
в...е – прилади комп'ютерної діагностики мехатронних систем автомобіля*

Нема потреби стверджувати, що перелік перелічених засобів діагностики великий і вартість цих приладів не маленька. Як, в навчальному процесі оперативно охопити максимальну кількість приладів, що до їх функціональності, універсальності застосування і операторської дружності при мінімальних витратах на організацію

лабораторного практикуму? Так, дійсно, єдиний вихід в такій ситуації – це познайомитися з характеристиками приладів, засвоювати правила користування і спостерігати приклади застосування приладів в конкретних випадках, можна тільки за допомогою відповідних навчальних фільмів.

При проведенні практичної частини "Чужими руками" онлайн на професійному устаткуванні, в першу чергу слід звертатися до авторизованих джерел фірм виробників стендів і приладів (Bosch, МАНА, НЕКА, Hunter, Hofmann, Launch та ін.) або адаптованих для цієї мети каналів (рис. 8).

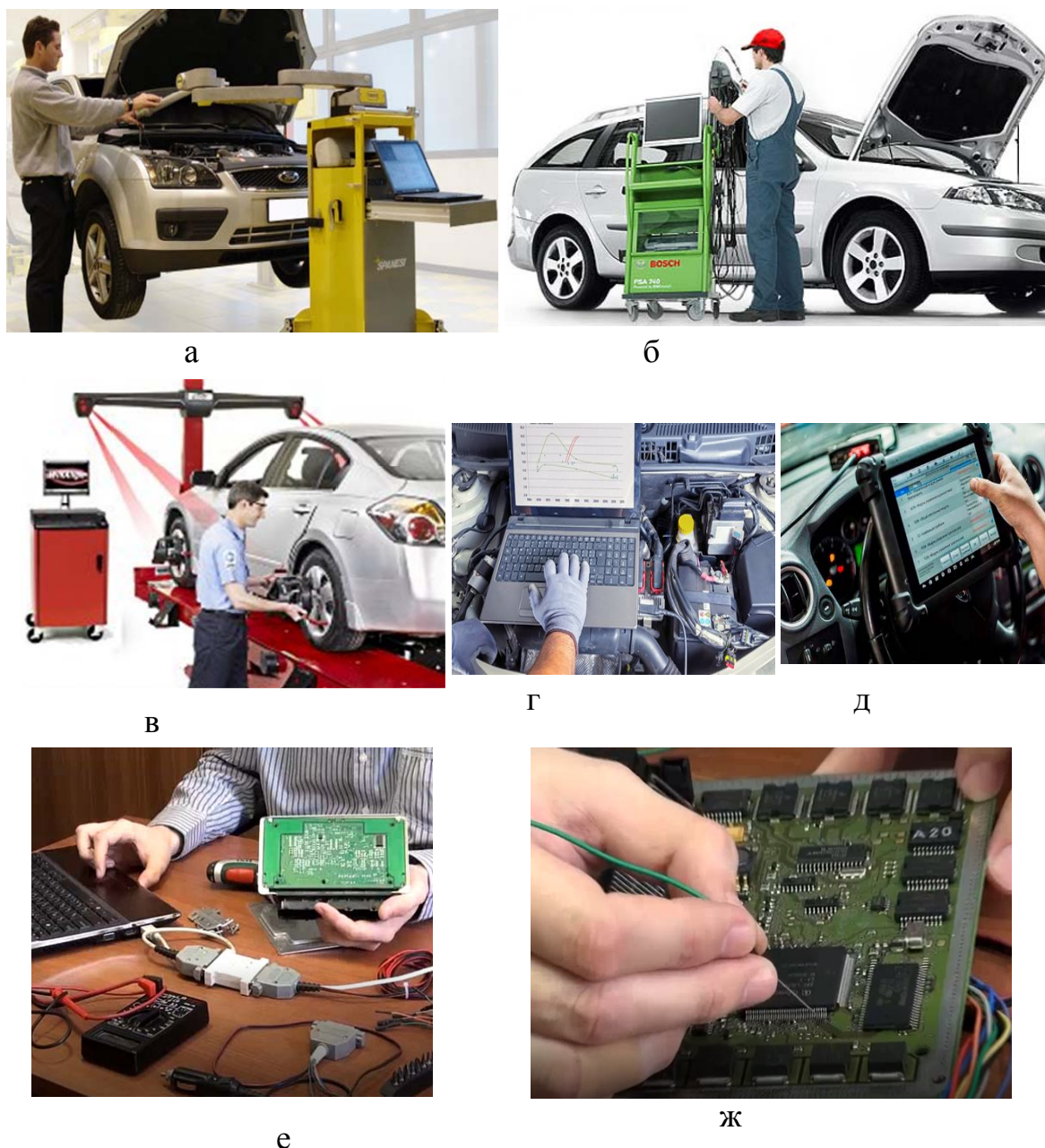

*Рис. 8 Візуалізація процедури проведення практичних занять
з комп'ютерної діагностики автомобіля:
а, б, в – комп'ютерна діагностика механічних систем;
г, д – комп'ютерна діагностика мехатронних систем;
е, ж – репрограмінг (чип-тюнінг) електронного блоку керування*

Наприклад, перший кадр (рис. 8, а) наведений з ролика, що демонструє процес вимірювання деформацій кузова автомобіля в контрольних точках за допомогою електромеханічної системи контролю геометрії кузова TOUCH Spanesi. Наступний кадр символізує виконання діагностичних операцій при локалізації несправностей ДВЗ за допомогою мотор-тестера Bosch FSA 740 в умовах посту (рис. 8, б). Далі, наведено кадр з ролика про методику контролю кутів установки коліс на стенді Hunter 3D (рис. 8, в). Комп'ютерна діагностика систем керування агрегатами автомобіля здійснюється за допомогою програмних або апаратних сканерів. В першому випадку, використовується персональний комп'ютер зі спеціальним програмним забезпеченням (рис. 8, г), в другому, – цілком автономний фірмовий діагностичний прилад [20] (рис. 8, д).

Іще один напрямок в сфері обслуговування автомобілів, є так званий чіп-тюнінг (рис. 8, е, ж). В цьому питанні, щоб покопатися в «електронному мозку» бортової системи керування, не обійтись без порад досвідчених автомобілістів-електронників. Знову такі ж, вирішення проблеми полягає у спілкуванні навчальної аудиторії з фахівцями «тюнінгістами» шляхом використання комунікаційних мереж.

Слід зазначити, що з наведених роликів комплектуються цілі навчальні програми під загальними назвами: Bosch FSA, Bosch KTS, Tuning та ін.

Ефективність застосування віртуальної технології

Переваги та недоліки інноваційних технологій. На даний час перед ВНЗ виникають обмеження, щодо фінансування розвитку матеріально-технічної бази та підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. Оскільки на сьогодні ПК є невід'ємним елементом навчального процесу, його використання у якості лабораторного стенда дозволяє: виключити витрати на придбання об'єктів і засобів дослідження характеристик і діагностики; проводити заняття у приміщеннях універсального призначення (комп'ютерних класах); розширити перелік технічних станів об'єктів, які діагностуються; скоротити час постановки діагнозу. Поряд з переліченими перевагами слід зазначити, що для реалізації віртуальної технології практикуму треба розробити відповідні програмні продукти. До того ж, слід розуміти, що ніякі віртуальні вигадки у повному обсязі не замінять реальні фізичні об'єкти та засоби діагностики промислових зразків. Тому, для підвищення ефективності навчального процесу під час проведення лабораторного практикуму, треба вміло комбінувати різні технології практичних занять.

Основними перевагами використання віртуальних лабораторій є такі фактори [5]:

- не потрібні вимірювальні прилади та досліджувані пристрої, що можуть коштувати занадто дорого;
- термін часу, що потрібен студентові на виконання роботи менший, ніж час, що потрібен для постановки натурального експерименту;
- при виконанні роботи можна створити умови, ситуацію, які при дослідженні реального кола, пристрою досягти й реалізувати неможливо або дуже складно.

Отже, за час виконання лабораторної роботи можна вивчити й проаналізувати значно більшу кількість режимів роботи, в тому числі й аварійних, які неможливо реалізувати в реальних умовах, але які можуть виникнути. Такі передумови дозволяють:

- знизити витрати на лабораторне устаткування і електроенергію;
- підвищити інформативність проведення лабораторних робіт;
- поліпшити санітарні умови і безпеку проведення лабораторних робіт.

Таким чином, запропоноване проектне рішення є конкурентоспроможним і дозволяє отримати економічний, навчальний і соціальний ефект [21], [22].

Визначення економічного ефекту. Вцілому, прибуток від впровадження віртуальної технології буде визначатися різницею витрат на розробку реального і віртуального лабораторного практикуму. Витрати на розробку і впровадження реального ЛП включають статті:

- вартість лабораторного обладнання (лабораторні стенди, дослідні зразки, засоби контролю характеристик, примусова вентиляція);
- вартість витратних матеріалів (палива, робочої рідини, захисний одяг);
- вартість розробки і видання методичних вказівок;
- вартість експлуатації лабораторного приміщення (витрати на заробітну платню лаборанта, опалення, прибирання та охорону);
- вартість електроенергії (на живлення лабораторного обладнання, освітлення і примусову вентиляцію).

Витрати на розробку і впровадження віртуального (комп'ютерного, дистанційного) ЛП включають статті:

- вартість розробки віртуальної лабораторії (створення відео-контенту для візуалізації дослідних зразків і їх функціонування, засобів контролю параметрів, процесу дослідження характеристик).
- вартість розробки і видання методичних вказівок;
- вартість електроенергії (забезпечення серверних послуг програм дистанційного навчання);
- вартість експлуатації службових приміщень, що задіяні в забезпеченні дистанційних послуг (машинний зал серверів);
- заробітна платня робітників серверної служби віднесена до обсягу занять за визначеним обсягом ЛП.

Вцілому, економічний ефект від застосування віртуальної технології буде визначатися через отриманий прибуток і витратами на розробку та впровадження віртуального лабораторного практикуму з урахуванням об'єму лабораторних робіт (годин згідно робочої програми) і терміну застосування останнього (актуальність тем).

Інформаційна повнота та соціальний ефект. Що стосується щільності надання інформації (кількості об'єктів або способів дослідження протягом лабораторного заняття) можна сказати наступне. Завдяки використанню відео-контенту, що демонструє процес дослідження у фрагментальному вигляді, вдається розглянути декілька варіантів об'єктів або способів їх дослідження з використанням різного лабораторного обладнання. Таким чином продуктивність лабораторних робіт зростає в декілька разів.

Соціальний ефект від впровадження віртуального ЛП (на дистанції) пояснюється факторами безпеки студентів (виключення ймовірності травмування технічними об'єктами, ураження електричним струмом, порушення санітарних норм у приміщенні).

Особливостей професійного напрямку для електричних кафедр технічних ВНЗ полягають у необхідності проведення практичних та лабораторних занять. Це є проблемою під час проведення дистанційного навчання. Використання інформаційних технологій дозволяє значною мірою компенсувати відсутність очних занять. Для спеціальних (предметних) дисциплін ефективність сприйняття інформації досягається шляхом використання фільмів, що демонструють методи реалізації предметних завдань. Головним завданням викладача при проведенні практичних занять в умовах дистанційного навчання є грамотний підбір вихідного відеоматеріалу та оптимальна його фрагментація. Для полегшення вибору відповідного відео-контенту розроблено його класифікацію та розглянуто приклади її застосування.

Впровадження віртуального лабораторного практикуму замість реальних лабораторних робіт, які проводяться в фізичних лабораторіях ВНЗ дозволяє отримати не тільки економічний ефект, виражений в гривнях, а ще й підвищити інформативність засвоєння теоретичної частини занять і оперативність проведення практичної частини робіт та виключити фактори небезпеки, які виникають при застосуванні фізичних об'єктів і засобів дослідження (соціальний ефект).

Застосування запропонованої технології лабораторного практикуму в умовах ВНЗ є доцільним та дозволяє, в разі необхідності, збільшити кількість та обсяг лабораторних робіт і практичних занять.

Результати даної роботи призначені для допомоги викладачам з метою підвищення рівня інженерної освіти під час дистанційного навчання.

Бібліографія

- 1 Науково-методичні і навчальні проблеми віртуального лабораторного практикуму. URL: <https://ccjournals.eu/ojs/index.php/e-learn/article/view/138/129> (дата звернення: 23.11.2023).
- 2 Borodenko Yu., Arhun S., Hnatov A., Hnatova H., Kunicina N., Patlins A. Features of training an electrical engineer in the context of distance learning. *63rd International Scientific Conference on Power and Electrical Engineering of Riga Technical University (RTUCON)*, on October 10-12, 2022 in Riga, Latvia. Latvia : Riga Technical University, 2022. 6 p.
- 3 Бороденко Ю.М. Використання прикладних програм при вивченні дисципліни «Проектування електрообладнання АТЗ». *Підвищення якості освітньої діяльності у вищих навчальних закладах за рахунок інтерактивних форм навчання: тези доп. на Всеукр. наук.-метод. інтернет-конф. з проблем вищої освіти 9-10 квіт. 2018 р. Харків : ХНАДУ, 2018. С. 148–149.*
- 4 Бороденко Ю.М., Стрельникова В.А., Воронков О.І. Використання віртуальної лабораторії при вивченні дисципліни «Діагностика електрообладнання АТЗ». *Проблеми і перспективи розвитку вищої освіти в Україні: тези доп. наук.-метод. конф., 22 листоп. 2016 р. Харків : ХНАДУ, 2016. С. 16–17.*
- 5 Лабораторний практикум і навчальний процес. URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Pedagogica/69156.doc.htm (дата звернення: 23.11.2023).
- 6 Віртуальні лабораторії як засіб візуалізації навчального матеріалу. URL: https://www.researchgate.net/publication/364917111_VIRTUALNI_LABORATORII_AK_ZASIB_VIZUALIZACII_NAVCALNOGO_MATERIALUVIRTUAL_LABORATORIES_AS_A_MEANS_OF_VISUALIZATION_TRAINING_MATERIAL (дата звернення: 23.11.2023).
- 7 Віртуальні лабораторії та онлайн ресурси для реалізації дистанційного та змішаного навчання. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-virtualni-laboratori-ta-on-layn-resursi-dlya-realizaci-distancijnogo-ta-zmishanogo-navchannya-272905.html> (дата звернення: 23.11.2023).
- 8 Віртуальна навчальна лабораторія – дослід без проблем і затрат! URL: <http://mcentum.edukit.cv.ua/news/id/224> (дата звернення: 23.11.2023).
- 9 Arhun S., Hnatov A., Hnatova H., Patlins A., and Kunicina N. 'Problems that have arisen in universities in connection with COVID-19 on the example of the Double Degree Master's Program «Electric Vehicles and Energy-Saving Technologies»', 2020. <https://doi.org/10.1109/RTUCON51174.2020.9316601>
- 10 Bušelić M. 'Distance Learning-concepts and contributions'. *Oeconomica Jadertina*, 2012. Vol. 2. No. 1. P. 23–34.
- 11 Ermolayev V., Mallet F., Yakovyna V., Mayr H.C., and Spivakovsky A. *Information and communication technologies in education, research, and industrial applications*. Springer, 2019.
- 12 Aleksandrova Y., and Parusheva S. 'Social media usage patterns in higher education institutions-An empirical study.' *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 2019. Vol. 14. No. 5.
- 13 Arhun S. et al. 'Choice of Parameters for the Electrodrive Diagnostic System of Hybrid Vehicle Traction'. *Latvian Journal of Physics and Technical Sciences*, 2020. Vol. 57. No. 4. P. 3–11. doi: 10.2478/lpts-2020-0017.
- 14 Boschhomeappliances – YouTube'. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCc-1CyK-9IwhqtzzMim0Plw> (accessed Dec. 13, 2021).
- 15 Lesics – YouTube'. URL: <https://www.youtube.com/c/Lesics/featured> (accessed Dec. 13, 2021).
- 16 Авто Тема – YouTube'. URL: <https://www.youtube.com/c/АвтоТема> (accessed Dec. 13, 2021).

- 17 Arhun S., Migal V., Hnatov A., Ponikarovska S., Hnatova A., and Novichonok S. Determining the quality of electric motors by vibro-diagnostic characteristics'. *EAI Endorsed Transactions on Energy Web*, 2020. Vol. 7. No. 29. doi: 10.4108/EAI.13-7-2018.164101.
- 18 Migal V., Lebedev A., Shuliak M., Kalinin E., Arhun S., and Korohodskyi V. 'Reducing the vibration of bearing units of electric vehicle asynchronous traction motors'. *JVC. Journal of Vibration and Control*, 2021. Vol. 27. No. 9–10. P. 1123–1131. doi: 10.1177/1077546320937634.
- 19 Arhun S., Migal V., Hnatov A., Hnatova H., Ulyanets O. 'System approach to the evaluation of the traction electric motor quality', *EAI Endorsed Transactions on Energy Web*, 2020. Vol. 7. No. 26. doi: 10.4108/eai.13-7-2018.162693.
- 20 Bosch Mobility Solutions, EN / Bosch ESI HD Truck Scan Tool, 2015. Accessed: Dec. 13, 2021. [Online]. Available: <https://www.youtube.com/watch?v=CJQMOKj8Ck>
- 21 Бороденко Ю.М., Волобуєв Д.С. Економічні та соціальні аспекти віртуалізації лабораторного практикуму в електротехнічних дисциплінах. *Сучасні технології в автомобілебудуванні, транспорті та при підготовці фахівців*, наукові праці Міжнар. наук.-практ. конф. до Дня автомобіліста та дорожника, 23-25 жовт., 2023 р. Харків : ХНАДУ, 2023. С. 227–229.
- 22 Конкурентоспроможність і базові поняття конкурентного аналізу: сучасні напрями наукових досліджень. URL: https://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_5/30_69_5_1/13.pdf (дата звернення: 23.11.2023).

References

- 1 Naukovo-metodychni i navchalni problemy virtualnoho laboratornoho praktykumu. URL: <https://ccjournals.eu/ojs/index.php/e-learn/article/view/138/129> (data zvernennia: 23.11.2023). (in Ukraine)
- 2 Borodenko Yu., Arhun S., Hnatov A., Hnatova H., Kunicina N., Patlins A. Features of training an electrical engineer in the context of distance learning. 63nd International Scientific Conference on Power and Electrical Engineering of Riga Technical University (RTUCON), on October 10-12, 2022 in Riga, Latvia. Latvia : Riga Technical University, 2022. 6 p. (in English)
- 3 Borodenko Yu.M. Vykorystannia prykladnykh prohran pry vyvchenni dystsypliny «Proektuvannia elektroobladnannia ATZ». Pidvyshchennia yakosti osvitoi diialnosti u vyshchykh navchalnykh zakladakh za rakhunok interaktyvnykh form navchannia: tezy dop. na Vseukr. nauk.-metod. internet-konf. z problem vyshchoi osvity 9-10 kvit. 2018 r. Kharkiv : KhNADU, 2018. С. 148–149. (in Ukraine)
- 4 Borodenko Yu.M., Strelnikova V.A., Voronkov O.I. Vykorystannia virtualnoi laboratorii pry vyvchenni dystsypliny «Diahnostyka elektroobladnannia ATZ». Problemy i perspektyvy rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini: tezy dop. nauk.-metod. konf., 22 lystop. 2016 r. Kharkiv : KhNADU, 2016. С. 16–17. (in Ukraine)
- 5 Laboratornyi praktykum i navchalnyi protses. URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Pedagogica/69156.doc.htm (data zvernennia: 23.11.2023). (in Ukraine)
- 6 Virtualni laboratorii yak zasib vizualizatsii navchalnoho materialu. URL: https://www.researchgate.net/publication/364917111_VIRTUALNI_LABORATORII_AK_ZASIB_VIZUALIZACII_NAVCALNOGO_MATERIALUVIRTUAL_LABORATORIES_AS_A_MEANS_OF_VISUALIZATION_TRAINING_MATERIAL (data zvernennia: 23.11.2023). (in Ukraine)
- 7 Virtualni laboratorii ta onlain resursy dlia realizatsii dystantsiinoho ta zmishanoho navchannia. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-virtualni-laboratori-ta-on-layn-resursi-dlya-realizaci-distantsiynogo-ta-zmishanogo-navchannya-272905.html> (data zvernennia: 23.11.2023). (in Ukraine)
- 8 Virtualna navchalna laboratoria – doslid bez problem i zatrat! URL: <http://mcentum.edukit.cv.ua/news/id/224> (data zvernennia: 23.11.2023). (in Ukraine)
- 9 Arhun S., Hnatov A., Hnatova H., Patlins A., Kunicina N. 'Problems that have arisen in universities in connection with COVID-19 on the example of the Double Degree Master's Program «Electric Vehicles and Energy-Saving Technologies», 2020. <https://doi.org/10.1109/RTUCON51174.2020.9316601> (in English)
- 10 Bušelić M. 'Distance Learning-concepts and contributions'. *Oeconomica Jadertina*, 2012. Vol. 2. No. 1. P. 23–34. (in English)
- 11 Ermolayev V., Mallet F., Yakovyna V., Mayr H.C., and Spivakovsky A. Information and communication technologies in education, research, and industrial applications. Springer, 2019. (in English)
- 12 Aleksandrova Y., and Parusheva S. 'Social media usage patterns in higher education institutions-An empirical study.' *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 2019. Vol. 14. No. 5. (in English)
- 13 Arhun S. et al. 'Choice of Parameters for the Electrodrive Diagnostic System of Hybrid Vehicle Traction'. *Latvian Journal of Physics and Technical Sciences*, 2020. Vol. 57. No. 4. P. 3–11. doi: 10.2478/lpts-2020-0017. (in English)

- 14 Boschhomeappliances – YouTube'. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCc-1CyK-9IwhqtzzMim0Plw> (accessed Dec. 13, 2021). (in English)
- 15 Lesics – YouTube'. URL: <https://www.youtube.com/c/Lesics/featured> (accessed Dec. 13, 2021). (in English)
- 16 Авто Тема – YouTube'. URL: <https://www.youtube.com/c/АвтоТема> (accessed Dec. 13, 2021). (in Ukraine)
- 17 Arhun S., Migal V., Hnatov A., Ponikarovska S., Hnatova A., and Novichonok S. Determining the quality of electric motors by vibro-diagnostic characteristics'. EAI Endorsed Transactions on Energy Web, 2020. Vol. 7. No. 29. doi: 10.4108/EAI.13-7-2018.164101. (in English)
- 18 Migal V., Lebedev A., Shuliak M., Kalinin E., Arhun S., and Korohodskiy V. 'Reducing the vibration of bearing units of electric vehicle asynchronous traction motors'. JVC/Journal of Vibration and Control, 2021. Vol. 27. No. 9–10. P. 1123–1131. doi: 10.1177/1077546320937634. (in English)
- 19 Arhun S., Migal V., Hnatov A., Hnatova H., and Ulyanets O. 'System approach to the evaluation of the traction electric motor quality', EAI Endorsed Transactions on Energy Web, 2020. Vol. 7. No. 26. doi: 10.4108/eai.13-7-2018.162693. (in English)
- 20 Bosch Mobility Solutions, EN / Bosch ESI HD Truck Scan Tool, 2015. Accessed: Dec. 13, 2021. [Online]. Available: <https://www.youtube.com/watch?v=CJQMOKj8Ck> (in English)
- 21 Borodenko Yu.M., Volobuiev D.S. Ekonomichni ta sotsialni aspekty virtualizatsii laboratornoho praktykumu v elektrotekhnichnykh dystsyplinakh. Suchasni tekhnolohii v avtomobilebuduvanni, transporti ta pry pidhotovtsi fakhivtsiv, naukovi pratsi Mizhnar. nauk.-prakt. konf. do Dnia avtomobilista ta dorozhnyka, 23-25 zhovt., 2023 r. Kharkiv : KhNADU, 2023. С. 227–229. (in Ukraine)
- 22 Konkurentospromozhnist i bazovi poniattia konkurentnoho analizu: suchasni napriamy naukovykh doslidzhen. URL: https://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_5/30_69_5_1/13.pdf (data zvernennia 23.11.2023). (in Ukraine)

Zinaida DANKOVA-GUZYK / ДАНЬКОВА-ГУЗИК Зінаїда¹

Інноваційні підходи до управління авторською школою М.П. Гузика, які побудовані на засадах демократизації управлінської діяльності

Innowacyjne podejścia do zarządzania autorską szkołą M.P. Guzyka, oparte na zasadach demokratyzacji działalności administracyjnej

Виклики сучасності вимагають нових вимог до напрямів розвитку країни і потребують від України шляхів успішного входження на європейські ринки праці, створення конкурентоздатності, зокрема й в освітній сфері. У 2016 році Міністерством освіти України представлено інноваційний документ – «Нова українська школа» [1], у якому проголошено нову освітню мету, розроблено засади реформування, що зорієнтовані на зближення української освіти з європейською, а в 2017 році було ухвалено новий Закон «Про освіту», відповідно до якого освіту визначено державним пріоритетом, інвестицією в людський потенціал, що сприятиме інноваційному, соціально-економічному й національно-культурному розвитку суспільства [2, с. 10].

Зміни у суспільстві змушують керівників загальноосвітніх закладів швидко реагувати на них, проводити якісні зміни не тільки в освітньому процесі, а й у системі управління, де однією з найважливіших проблем є *адміністративно-командний стиль керівництва*, ефективність якого у більшості випадків не відповідає вимогам сучасності. А в зв'язку з євроінтеграційними прагненнями України ця проблема потребує нагального вирішення задля гармонізації національної освіти відповідно до європейських стандартів.

Подолання адміністративно-командного стилю керівництва школами шляхом застосування *демократичної інноваційної системи менеджменту* розроблено й відпрацьовано в *Авторській школі М.П. Гузика* (далі – АШГ) міста Южного Одеської області. Ця система управління ретельно перевірена на великій кількості шкіл, які входили до експериментальних педагогічних майданчиків Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) та Національної академії педагогічних наук (далі – НАПН) України, у яких ця система втілена в усіх її складових – навчально-виховних, організаційних та діяльнісно-управлінських. Проведені МОН та НАПН України наукові експертизи даної системи підтвердили, по-перше, її справжню інноваційність; по-друге, демократичність, що є одним із найголовніших її принципів, слідування якому сприятиме гармонізації національної освіти із європейською; по-третє, високу ефективність та можливість утілення в педагогічну та управлінську практику. В своїй основі інноваційна модель управління АШГ спирається на світовий досвід організації менеджменту в освіті, який висвітлено у працях В. Безпалька [4], А. Єрмоли [5], Г. Єльнікової [6], В. Луначека [7], Т. Сорочан [8], Д. Ховарда [9] та інших, але все ж таки є інноваційною у багатьох аспектах.

1 Інноваційна модель освітнього процесу, яка реалізована в Авторській школі М.П. Гузика

Авторська школа М.П. Гузика побудована на реформаторських ідеях сучасної педагогіки. Відповідно до них докорінно змінено всі складові освітньої структури:

---

¹ заступник директора з навчально-виховної роботи ліцею № 3 «Авторська школа М.П. Гузика» Южненської міської ради Одеського району Одеської області, Южне, Україна / Zastępca dyrektora ds. pracy oświatowej Liceum 3 «Szkoła autorska M.P. Guzyka» Rada Miasta Jużne Obwodu Odeskieskiego Obwód Odeski, Jużne, Ukraina (zina.guzik@ukr.net)

- філософсько-світоглядна основа;
- цілі, змісти, технології та кінцеві продукти освітньої діяльності, які орієнтовані на персональні запити й можливості особистості й пов'язані з реалізацією її ключових здібностей та ведучого природного таланту, а також із необхідністю їхнього динамічного розвитку;
- стратегії, типи, стилі та моделі управління навчальним закладом та освітніми процесами, які в ньому реалізуються. Вони орієнтуються на самонавчання та саморегулювання, персоніфіковану навчально-виховну діяльність здобувачів освіти; на введення нових стратегій при реалізації диференційованого навчання, розвитку та виховання особистості; на поєднання педагогічної психології з результатами багаторічних наукових досліджень автора даної школи та інших сучасних педагогів-новаторів і вчених, пов'язаних із концепцією активізації персоніфікованої освіти і реалізацією активного учіння безпосередньо на уроці; на підходах до забезпечення динамічного розвитку когнітивних і афективних умінь та навичок учнів, спрямованих на виробництво ним інтелектуального товару або надання споживчої корисної інтелектуальної послуги [10; 11].

Важливий вплив на розробку та введення у практику новаторських ідей М.П. Гузика, підняття на більш високий рівень усіх освітніх показників Авторської школи, враховуючи й управлінські, має нова філософсько-світоглядна основа даної педагогічної системи. Вона є по суті Біблейською реформою сучасної української освіти. При цьому вона не пов'язується з введенням тих чи інших релігійних віросповідань. Сутність її полягає у визначенні Святого Божого Слова (Біблії) як єдиноправильного документа, на духовних положеннях якого потрібно вибудовувати життя кожної людини і суспільства в цілому з тієї причини, що Бог є Творцем життя на Землі і на Небі. Тільки Він, як Автор людської особистості, може дати керівникові школи, вчителям і батькам правильні, найбільш доцільні й ефективні поради щодо її виховання [12].

Реформаторська педагогічна система М.П. Гузика означає повернення педагогіки до Бога, до її основи, до тих, на жаль, забутих принципів, які сприяли досягненню великих цінностей в історії вітчизняної педагогіки й українського суспільства. Кардинальні, справді реформаційні зміни в освітньому процесі, пов'язані з поверненням до Бога, до Його Святого Слова і до конкретної дитини, до задатків її природного таланту та до її життєвого призначення, і призвели до появи нової освітньої управлінської системи, яка презентується у даній статті.

Педагогічна система М.П. Гузика вибудовується на чотирьох фундаментальних постулатах, а саме:

- кожна дитина є свідомим витвором Божим, яка посилається на Землю для виконання особливої місії відповідно до Його Плану Світотворіння;
- кожна дитина наділена природними ключовими задатками унікального таланту, який має слугувати їй надійним засобом для найефективнішого виконання життєвої місії згідно з Планом Божим;
- мета, зміст, стилі і кінцеві продукти освітньої діяльності дитини повинні бути зорієнтовані на своєчасне відкриття, повну реалізацію й динамічний розвиток природних ключових задатків її таланту;
- оскільки таланти у дітей персоніфіковані, то й освітній процес на уроці також має бути персоніфікованим [13].

Педагогічна технологія, за допомогою якої реалізуються постулати педагогічної системи М.П. Гузика, називається Комбінованою системою організації навчально-виховного процесу. Вона охоплює два рівні його організації: перший – це макрорівень,

другий – мікрорівень.

Макрорівень Комбінованої системи охоплює такі освітні підрозділи **єдиного** комплексу:

- профільний ліцей, у складі якого школа-гімназія з поглибленим вивченням іноземних мов (англійська, німецька, французька) та початкова школа; коледж (навчальний заклад II рівня акредитації); школа мистецтв; спортивна школа;
- центр підготовки учнів 10–11-х класів до державного незалежного тестування;
- центр літнього відпочинку учнів (заклади «Хвиля» та «Інтелект»).

Мікрорівень Комбінованої системи окреслюється організацією персоніфікованого навчально-виховного процесу безпосередньо на заняттях. Процес навчання, розвитку й виховання учнів згідно з Комбінованою системою вибудовується на чотирьох фундаментальних аксіомах, а саме:

1) навчально-виховний процес із кожної академічної теми має бути персоніфікованим за метою, змістом, технологією й кінцевими продуктами діяльності дитини;

2) персоніфікація змісту освітнього процесу має відбуватися навколо:

- рівня академічних досягнень учня у межах даного блоку навчальної інформації;
- рівня розвитку того типу чи виду природних ключових задатків таланту, який на даний час характеризує його;
- кінцевого продукту освітньої й виробничої діяльності учня, який ним реалізується протягом певного етапу навчання;

3) зміст навчально-виховного процесу в межах блоку навчальної інформації має бути диференційованим відповідно до:

- логічної структури системної інформації (понятійна складова – одиниці); складової частини системної інформації (класи); системної інформації в цілому (система);
- рівня сприйняття, логічного осмислення, практичного застосування набутої інформації в стандартних (програмних) ситуаціях;
- рівня використання набутих знань, умінь та навичок у творчих (нестандартних) ситуаціях;
- рівня імплікацій можливостей учня в ситуаціях, пов'язаних із виробництвом власного інтелектуального товару чи надання замовнику корисної інтелектуальної послуги;

4) процес засвоєння навчальної інформації у межах кожного блоку (теми) має відбуватись за чотирма послідовними етапами, а саме:

- перший – це етап навчання (засвоєння фундаментальних основ теоретичної й практичної складової даного блоку – теорії, закони, принципи, правила);
- другий – етап наочності (засвоєння алгоритмів практичних дій із використанням базових теоретичних положень, які внесені до даного блоку навчальної інформації);
- третій – етап учіння (індивідуальне опрацювання змісту блоку навчальної інформації за персоніфікованими програмами «А», «В», «С»);
- четвертий – етап моніторингу (перевірка прикінцевих досягнень учнів згідно з вимогами державних стандартів у межах даного блоку навчальної інформації та відповідно до розвитку природних ключових задатків таланту).

Кожному з цих чотирьох етапів організації освітнього процесу за Комбінованою системою М.П. Гузика відповідають такі типи занять (уроків), а саме:

- 1) етап навчання – урок розбору блоку навчальної інформації;
- 2) етап наочності – урок фронтального опрацювання блоку навчальної інформації;
- 3) етап учіння, який у свою чергу поділяється на три види за змістом, технологією й кінцевими продуктами навчально-виховної діяльності учня. Це:

- урок індивідуального опрацювання академічного змісту блоку навчальної інформації;
- урок індивідуального опрацювання інформації у межах внутрішньопредметного узагальнення її академічної складової, інтегрованої в ті види діяльності, в яких реалізуються й розвиваються природні ключові задатки таланту дитини;
- урок індивідуального опрацювання інформації в межах міжпредметного узагальнення її академічної складової, інтегрованої в ті види діяльності, у яких реалізуються й розвиваються природні ключові задатки таланту дитини;

4) етап моніторингу кінцевих академічних досягнень учнів у сфері розвитку природних задатків академічного таланту (типу/виду). Він поділяється на два види:

- урок моніторингу прикінцевих досягнень відповідно до державних вимог щодо академічних знань, умінь та навичок у межах даного блоку навчальної інформації;
- урок моніторингу особистісних творчих досягнень учнів у навчанні, розвитку і вихованні, а також у реалізації та розвитку природного таланту [10].

Процес учіння за Комбінованою системою М.П. Гузика відбувається за персоніфікованими програмами трьох видів, а саме:

- за програмою «С», яка формується з тих одиниць академічної інформації, з яких складається даний блок (терміни, поняття, назви, дати, формули тощо);
- за програмою «В», яка складається з окремих частин (класів) інформації, які входять до даного блоку;
- за програмою «А», яка формується з усієї системи знань та практичних умінь, які входять до даної системної інформації в межах даного її блоку.

У змісті кожної персоніфікованої програми виділяються чотири рівні завдань та вправ, які дають змогу послідовно, системно й поетапно засвоїти навчальну інформацію, а саме:

- перший – це рівень засвоєння інформації пам'яттю й репродуктивного її відтворення;
- другий – рівень усвідомлення інформації й формування з неї логічних схем;
- третій – рівень застосування інформації в стандартній академічній практиці;
- четвертий – рівень творчого використання інформації (трансформація, імплікація).

Кожна з програм відповідно до рівня оперування нею здобувачем освіти оцінюється за 12-бальною шкалою наступним чином: програма «С» – у межах від 1-го до 4-х балів; програма «В» – балами «5» – «8»; програма «А» – балами «9» – «12».

Кожна персоніфікована програма містить такі три компоненти:

- перший – академічний, завдяки якому формуються предметні знання, уміння та навички;
- другий – когнітивний, який зумовлює процес планового, послідовного й контрольованого розвитку мисленнєвих здібностей дитини (засвоєння логічних операцій, розумових стратегій і тактики);
- третій – афективний компонент, який забезпечує планомірне християнське виховання (формування християнського світогляду, рис характеру та стилю власного життя й поведінки в суспільстві).

Персоніфіковані програми, які мають академічну складову, що поєднано з видами діяльності, під час яких реалізуються природні ключові задатки таланту, мають ще й четверту – виробничу, який дає змогу здобувачам освіти поєднувати процеси формування академічного досвіду з досвідом свідомого використання їхніх природних ключових талантів у сфері виробництва інтелектуальної продукції чи надання інтелектуальної послуги замовнику. Тобто кінцевим продуктом їхньої діяльності на уроці має стати корисний продукт, який відповідатиме їхнім талантам, чи суспільно необхідна послуга [13], [14].

Навчально-виховний процес, який відбувається відповідно до Комбінованої системи М.П. Гузика, дає змогу дитині вільно вибирати терміни навчання (індивідуальний вступ до 1-го класу; індивідуальне переведення до наступного класу); рівні навчання (ліцейний, професійний (коледж); навчальні стилі (колективне, кооперативне, індивідуальне, дистанційне навчання); форми навчання (очна, дистанційна); освітні пріоритети (залежно від типу природної ключової компетентності (таланту).

Таким чином, слід зазначити, що сучасна школа повинна принципово змінити основну парадигму української освіти, яка своїм пріоритетом вважала засвоєння і трансляцію здобувачами освіти величезної кількості академічної інформації. За системою М.П. Гузика, пріоритетом шкільної освіти є навчання їх умінню самоосвіти, саморегуляції навчально-розвивальної й виховної продуктивної діяльності, зорієнтованої на кінцевий власно вироблений інтелектуальний продукт. Це дає змогу досягти найвищого рівня розвитку умінь та навичок у галузі критичного мислення; навчає співпраці в команді однодумців задля вирішення різноманітних проблем щодо самостійного пошуку, аналізу та засвоєння потрібної інформації; допомагає засвоїти навички підприємництва й фінансової діяльності; навчає навчатись протягом життя. Кінцева мета такої освітньої стратегії полягає у досягненні кожною дитиною успіху, визначення нею свого життєвого призначення на даний період її життя й кінцевої життєвої місії. Ці сучасні виклики покладені в основу нововведень нової української школи.

2 Інноваційний менеджмент в Авторській школі М.П. Гузика

Отже, кардинальні відмінності педагогічної системи М.П. Гузика, його Авторської школи та організаційно-діяльнісної технології, яка спрямована на реалізацію й розвиток задатків ведучого природного таланту кожного учня, вимагають іншої системи управління у порівнянні з традиційними. Що є в ній найбільш знаковим та інноваційним?

По-перше – це відповідність менеджерських цілей, стратегій і тактик управлінської діяльності Слову Божому. Діяти відповідно до Нього означає свято дотримуватись того порядку, який встановлений Творцем світу для його жителів. Якщо від цих Істин і Настанов людина відмовляється, то її життя втрачає будь-який сенс, тому що воно обов'язково буде наповнене фатальними помилками, відсутністю ясних цілей і здорового глузду. Святе Боже Слово з цього приводу засвідчує: «А що вони не вважали за потрібне мати Бога в пізнанні, [то] видав їх Бог на розум перевернений, – щоб чинили непристойне. Вони повні всякої неправди, лукавства, зажерливості, злоби, повні заздрості, суперечки, убивства, омани лихих звичаїв, обмовники, наклепники, нападники, винахідники зла, неслухняні батькам, нерозумні, зрадники, немилостиві, вони знають присуд Божий, що ті, які чинять це, варті смерті, але про те не тільки самі чинять, але й хвалять тих, хто робить таке» [15, с. 1128].

Такі природні негативи властиві кожній, не відродженій Святим Божим Духом людині, що вимагає абсолютно нової системи управління нею і тими структурами, які вона створює у своїй діяльності, серед яких і освітні. Саме тому управлінські інновації в Авторській школі вибудовані на правильному розумінні природи людини й знання Божих Істин щодо її покращення. Серед цих абсолютних вищих Істин є життя Ісуса Христа – стовідсотково земної людини, Який є абсолютним взірцем всякої досконалості у будь-якій сфері життя. І тому Він сказав: «Навчіться від Мене» [15, с. 955]. Вважаючи Христа ідеалом Учителя, великий педагог Ян Амос Коменський у своїй знаменитій праці «Велика дидактика» писав: «Христос, даний людству як найбільш освічений учитель, Першосвященник, наймогутніший Цар, є доказом того, що освіта має бути спрямована на те, щоб формувати молоде покоління досконалим за розумом, святим по настановах живої совісті, потужним у справах (кожному за його життєвим призначенням). Отже, тільки тоді школи будуть справжніми, потрібними суспільству, якщо вони виховують дітей подібними Христу» [16, с. 312].

Друга характерна відмінність педагогічної системи М.П. Гузика і створеної ним школи, яка сприяла появі принципово нової системи управління, полягає у спрямуванні всіх дидактико-методичних освітніх чинників на досягнення вершини (піку) розвитку ведучого природного таланту кожної особистості й формування синтетичного типу мислення як результату засвоєння учнями технологій практичного здійснення дивергентного, конвергентного, технологічного, продуктивного, перетворювального, економічного, ноосферного, системного, цілісного тощо типів мислення, які сприяють всебічному сприйняттю сучасного швидкозмінювального навколишнього світу.

Третя відмінність, яка вимагає застосування нових стратегій і тактик освітнього менеджменту за системою М.П. Гузика, полягає у відповідності процесів подання вчителем нової інформації здобувачам освіти реальним механізмам її поетапного засвоєння. Відповідно до цього будь-яка інформація обробляється головним мозком послідовно на чотирьох етапах: на першому відбувається механічне її запам'ятовування; на другому – осмислюється її суть; на третьому – осмислюються можливості для подальшого практичного застосування у традиційній практиці; на четвертому – усвідомлюються можливості для трансформації набутої теоретичної й практичної інформації відповідно до нестандартних (творчих) ситуацій.

Відповідно до цих орієнтирів освітнього процесу менеджмент спрямовується у зону контролю за інтеграцією педагогічної діяльності вчителя з функціональними механізмами зони пам'яті й мислення. У зв'язку з цим менеджер повинен звертати увагу насамперед на зміст тих персоніфікованих програм учіння, які розробляє вчитель, на те, як у них відображається природна послідовність і взаємодоповнюваність її складників до рівня формування в мисленнєвій зоні дитини інтегрованих мисленнєвих схем і взаємних зв'язків між ними – внутрішньопредметних, міжпредметних та філософсько-світоглядних.

Четверта відмінність усіх ланок освітнього процесу, реалізованого в Авторській школі, полягає у запровадженні активного навчання, яке формується на праві кожного учня самостійно вибирати відповідні змісти, стилі, технології й кінцеві продукти навчально-виховної діяльності безпосередньо на уроці.

Таким чином, активне навчання за системою М.П. Гузика – це насамперед засвоєння нових знань, умінь та навичок через власний досвід у пізнанні нового й імплементації його в ті практичні надбання, які вже сформовані в сфері природного ведучого таланту учнів. Це навчання через власний досвід особистості, а не через передачу їй готової інформації від учителя чи іншої особи, що властиво традиційній шкільній освіті.

Саме відмова від традиційного наповнення пам'яті здобувачів освіти готовою інформацією, від поглинання формальних академічних знань, а надання їм повного права на вибір змісту навчально-пізнавальних дій, на здобуття персоніфікованої освіти стає тією базовою платформою, на якій відбувається справжня демократизація освітнього процесу в усіх його ланках, серед яких і управління. Тільки така освітня парадигма, за якою особистість отримує свободу на повну реалізацію своїх здібностей у конкретних справах, які внесені її Творцем до списку життєвої місії, може претендувати на демократичну.

Освітній процес, який базується на персоніфікованих програмах і завданнях, які учень сам собі вибирає, орієнтує на актуальну для його розвитку таланторозвивальну, продуктивну, реалізовану в конкретному інтелектуальному товарі чи послугі, діяльність. У такій атмосфері, у якій учень сам собою управляє, спрямовуючи свої можливості на найвищий кінцевий результат, формуються принципово інші якості – продуктивність, інноваційність, технологійність, діловитість, працездатність, уміння брати на себе відповідальність, особистісна виробнича потужність тощо.

У логіці завдань менеджменту інноваційних педагогічних винаходів М.П. Гузика, реалізованих в Авторській школі, важливе місце належить створенню управлінських умов для формування певних якостей працівника, який утворює додаткову вартість. Право здобувача освіти на самоорганізацію діяльності, інші демократичні введення вимагають засвоєння учителем, вихователем, батьками власної відповідальності перед собою, школою і суспільством за кінцевий результат своїх дій. У зв'язку з цим посилюється роль контролю зі сторони освітніх менеджерів для своєчасного виявлення тих недоліків, які, зазвичай, виникають внаслідок надання повної свободи школярам, через їхню природну незрілість, духовне недорозвинення або через уже сформовані у них моральні негативи. За результатами постійного контролю за досягненнями кожного учня, вчителя-наставника і школи в цілому згідно з поставленими державними й особистісними завданнями приймаються відповідні адміністративні рішення.

П'ята відмінність навчально-виховного процесу за педагогічною системою М.П. Гузика полягає у запровадженні в школі персоніфікованого темпу навчання на всіх етапах – урочному, внутрішньопредметному, підсумковому. Це означає, що кожен здобувач освіти сам вибирає темп виконання навчальних завдань і академічних програм. Він може самостійно йти вперед за змістом тих академічних програм, які обов'язкові для виконання на даному уроці (уроках), а також протягом усього навчального року. Це надає йому право достроково переходити від однієї навчальної теми до іншої й скоротити час на засвоєння навчального матеріалу у межах даного класу. За цих умов йому надається право достроково переходити до наступного класу з цього предмета. Наприклад, він може перейти, скажімо, з п'ятого класу з математики в шостий, залишаючись при цьому в п'ятому за результатами його навчання з інших предметів. Тому ті учні Авторської школи, яким притаманний академічний ведучий природний талант, закінчували школу на один – два роки раніше державного 11-річного стандарту. Далі вони продовжували навчання в тому чи іншому виші.

Звичайно, без такого підходу до організації персоніфікованої стратегії шкільної освіти ідея демократизації освітнього процесу була б нереалізованою. У свою чергу справжня персоніфікація темпу навчання та розвитку дитини вимагає від шкільного менеджменту запровадження адекватного контролю за цим освітнім інноваційним явищем. Це вимагає створення в школі нетрадиційних мобільних структур, які забезпечують динамічну модернізацію навчальних програм класів і школи в цілому.

Шоста принципова відмінність навчання дітей за системою М.П. Гузика полягає у запровадженні мовного полікультурного середовища. У школі учні та батьки можуть вибирати для себе дві базові мови навчання та ще дві додаткові. Серед базових тут функціонують українська та англійська мови. Додатково учням надається право ще вивчати німецьку, французьку, іспанську, були також бажаючі вивчати китайську. Є й такі, хто вивчає і німецьку, і французьку. Зрозуміло, що й освітній менеджмент охоплює відповідні структури, які займаються реалізацією даної ідеї, яка, в свою чергу, працює на демократичний стиль життя всіх учасників навчання. Саме розширення мовного середовища, особливо в напрямку активного застосування мов світового значення (англійської, німецької, французької) дає змогу сформувати у дітей три найбільш важливі у сучасному динамічному середовищі компетентності демократичного життя [17], а саме:

- компетентність у політичному аналізі й судженні;
- компетентність у використанні методів спілкування;
- компетентність у прийнятті демократичних рішень.

До першої категорії ціннісних компетентностей, що формуються за рахунок засвоєння й використання цих світових мов, можна віднести здатність розуміти, аналізувати та обговорювати зі співбесідниками сучасні політичні події, проблеми й протиріччя, а також питання, що стосуються економічного та соціального розвитку через розгляд об'єктів і цінностей.

До другої категорії, безумовно, належить набуття умінь і навичок, пошуку та усвідомлення потрібної інформації, використання медіа й засобів комунікації для участі у публічних дискусіях та процесах прийняття рішень.

До третьої категорії компетентностей насамперед належить здатність публічно висловлювати судження; брати участь у переговорах та компромісах; оцінювати можливості та обмеження у політичних дискусіях; робити свідомий вибір власного курсу дій. Формування цих ключових компетентностей зіграє важливу роль у гармонізації середньої освіти з європейською, на що орієнтиром є «Європейська рамка ключових компетентностей для навчання протягом життя» [18].

Сьома відмінність в організації освітнього процесу в Авторській школі полягає в тому, що він виходить за межі даного навчального закладу. Фактично освітній простір розширюється до меж населеного пункту, у якому школа функціонує. Усі навчально-виховні, соціальні, управлінські, виробничі державні й бізнесові структури, які є в місті Южному, в тій чи іншій мірі задіяні у наданні учням потрібних послуг для реалізації та динамічного розвитку їхнього таланту й продуктивної діяльності. Особливо це стосується академічних, мистецьких, спортивних, соціальних, виробничих та духовних структур. Школа забезпечує їх учнями, а вони, у свою чергу, беруть на себе відповідальність за якісне їхнє навчання, розвиток, виховання та реалізацію таланту як інструменту для виробництва інтелектуального товару чи надання корисної послуги споживачам.

Такий розширений багатовекторний педагогічний простір вимагає й відповідного менеджменту, який суттєво відрізняється від звичайного шкільного.

Зважаючи на фундаментальні інноваційні положення, на яких вибудовується освітній процес в Авторській школі, сконцентруємо увагу на найбільш значущому концепті, який відображає демократичне освітнє середовище. Це концепт під назвою *свобода вибору й особистісної невідворотної відповідальності за його кінцевий результат*. Його реалізація у сфері освітнього менеджменту можлива тому, що її керівний склад засвоїв ефективні технології, які є запорукою успішної діяльності освітнього процесу.

3 Інноваційний самоменеджмент в Авторській школі М.П. Гузика

Стратегічною метою освітнього процесу, який реалізується в Авторській школі, є виховання особистості, здатної до досягнення найвищих результатів при використанні даного їй Богом ведучого природного таланту для успішного, своєчасного і повного виконання її життєвого призначення. Такий результат може бути досягнутий лише за умов, коли дитина виховується в атмосфері новаторства, самовизначення, самоорганізації, самореалізації, самотворення, здатності до аналізу прогнозування й активної реалізації наданої Творцем життєвої перспективи.

Саме керівний склад АШГ, її автор і засновник, вчителі, які керують відповідними навчально-виховними й менеджерськими структурами, створили атмосферу поваги до кожної особистості, надаючи їй повне право на свободу власного вибору у застосуванні для досягнення власного і суспільного блага та служіння Божій Славі.

Саме в атмосфері самоменеджменту створюються ті незаперечні переваги та передумови до постійного розвитку, підвищення конкурентоздатності як кожного члена закладу освіти, так і самої освітньої організації.

Звернемо увагу на поняття *самоменеджмент*, яке застосовується в освітньому управлінні Авторської школи М.П. Гузика.

Самоменеджмент – це, буквально, управлінська діяльність, спрямована на ту особу, яка займається тією чи іншою справою. Тобто це менеджмент, що націлений на самого себе. Освоєння його прийомів дає можливість досягти відповідного рівня самоорганізації, набутти вмінь управляти собою та керувати процесом управління у найширшому розумінні цього слова – у часі, просторі, професійному спілкуванні тощо. Самоменеджмент може бути засвоєний і ефективно використаний лише віруючою в Бога людиною, яка над усе бажає Йому служити через вірне служіння людям і виконання своєї життєвої місії.

Освітній самоменеджмент передбачає високу особисту відповідальність за свої дії, організованість, обов'язковість та вміння раціонально використовувати робочий час та управлінський талант. Значне збільшення освітніх функцій, які покладені на вчителів, дітей та батьків Авторської школи, побудова самої педагогічної системи на духовно-християнських філософсько-світоглядних засадах, а також на декларації права вільного вибору дій для всіх учасників освітнього процесу унеможливорює звичайний адміністративний контроль, робить його шкідливим для виховання вільної, віруючої в Бога особистості, тому єдиним правильним і ефективним підходом до управління може бути тільки самоуправління – самоменеджмент.

Крім цього, звичайний сучасний менеджмент у системі освіти потопає у всезростаючому потоці обов'язкових звітів не тільки перед органами освітньої галузі, а й перед іншими організаціями – поліцією, фінвідділами, пожежними установами тощо та авторами щоденних маніпуляцій.

Самоменеджмент можливий лише за умов постійної, систематичної й послідовної роботи над собою. Ключовою умовою досягнення можливостей правильного, дійсно необхідного, корисного самоуправління є наявність в особистості живої совісті, що, в свою чергу, вимагає наявності в неї відродженого Богом духу. Нагадаємо, що дух людини – це окрема жива її структура, функція якої полягає в передачі їй керівної інформації від Бога до душі й тіла даної особистості. Саме тому позитивне самоуправління – це у першу чергу – позитивний дух, який через совість єдиноправильно управляє поведінкою, бажаннями й діями людини. В умовах педагогічної системи М.П. Гузика такий стан совісті досягається завдяки систематичному вивченню учнями Біблії, виголошення ними молитви до Бога й постійного спілкування з віруючими, відродженими духом християнами (батьками, вчителями, учнями, духовними лідерами-наставниками християнських церков).

Таким чином, самоуправління, тобто управління власним духом дитини, вчителя, керівника в умовах Авторської школи М.П. Гузика концентрується на самоосвіті в широкому навчально-виховному полі – академічному, духовному, культурному, соціальному, економічному, управлінському тощо.

Зрозуміло, що педагог, який створює реальні умови для самоосвіти, серед чого й самоуправління, має бути у першу чергу віруючою в Бога людиною, добре знати Святе Боже Слово, наукову психологію, сучасну педагогічну науку та практику. Його управлінські якості також у цілому будуть залежати від його творчого потенціалу, новаторства, рівня духовного саморозвитку.

Слід зазначити, що висока ефективність самоменеджменту Авторської школи М.П. Гузика досягається її керівництвом і вчителями не тільки за рахунок високих показників здобувачів освіти в академічній галузі відповідно до держстандартів, а й постійної, обов'язкової імплементації наукових знань та умінь у ті практичні галузі, у яких реалізуються ключові задатки природних типів (видів) ведучого таланту кожної особистості. Адже головний принцип самоменеджменту – впроваджувати такі стилі, методи й техніки здобуття теоретичних і практичних нових знань, умінь та навичок, які є продовженням у нових ситуаціях уже раніше засвоєних. За влучним висловом

Л. Виготського – «таких, які орієнтовані на завтрашній день їхнього розвитку» [19, с. 146].

Наслідкування цього принципу дає змогу виконувати роботу максимально ефективно у зазначений час. Це у свою чергу створює умови для реалізації однієї з основних дидактико-методичних інновацій, запроваджених в Авторській школі М.П. Гузика – права здобувачів освіти на самостійний вибір темпу навчання.

Отже, постійне, обов'язкове, повне використання учнями набутого ними академічного, виконавського, творчого, практичного досвіду як при здобутті нової наукової інформації, так і при використанні для власного когнітивного, афективного, психомоторного, виробничого й іншого досвіду, є гарантією ефективності вибору, ґрунтованому на самоосвіті.

Саме тому тим учням, які навчаються за педагогічною системою М.П. Гузика, властиві якості, які фактично не досягаються в умовах звичайного адміністративного управління освітнім процесом, а саме:

- здатність ефективно керувати собою;
- свідоме розуміння своїх навчально-виховних можливостей і власного таланту для досягнення найвищих результатів у саморозвитку й самореалізації;
- формування постійного прагнення до високих духовних ідеалів, до осмислення цінності власного життя тут і тепер;
- орієнтація на служіння Богові, людям та виконання власного життєвого призначення;
- прагнення до оптимального використання часу, засобів для виконання роботи та досягнення найвищої її результативності тощо.

Отже, самоменеджмент, на якому побудоване управління в Авторській школі М.П. Гузика, виконує такі основні функції:

- забезпечує зміст, стилі, технології та кінцеві продукти персоніфікованого навчання, розвитку і виховання учнів;
- окреслює найголовніші орієнтири при плануванні навчального процесу;
- створює конкретні орієнтири для прийняття управлінських рішень;
- сприяє ефективній організації та реалізації ключових освітніх заходів;
- зменшує або унеможлиблює прояви некомпетентного, одноосібного прийняття управлінських рішень.

Слід також зазначити, що в умовах самоменеджменту як основної стратегії і стилю управління у даній школі, дуже ефективно реалізуються широкі комунікативні зв'язки та активізуються ті процеси, які пов'язані з обміном інформацією. Це стимулюється тим, що кожен учасник освітнього процесу, працюючи над реалізацією власних персоніфікованих навчальних програм, змушений самостійно шукати необхідні йому інформаційні джерела, активно контактувати з тими, хто може допомогти в одержанні високих кінцевих результатів тощо.

Засвоєння учнями, учителями інформації у галузі власної навчально-виховної діяльності відкриває великі можливості в досягненні найвищої мети, зміні власних планів, аналізі й контролі результатів своїх досягнень.

Завдяки реалізації стратегій і тактик самоменеджменту в усіх ланках діяльності Авторської школи її управлінський персонал (директор, заступники директора, завідувачі кафедрами тощо) використовують індивідуальний управлінський менеджмент (індивідуальне управління).

В інтерпретації педагогічної системи М.П. Гузика під *індивідуальним менеджментом* мається на увазі цілісна стійка система власних поглядів менеджера конкретної управлінської ділянки та ті дії й процеси, які охоплюють усі сторони діяльності даної навчально-виховної чи фінансово-господарчої шкільної структури.

Індивідуальний управлінський менеджмент у своїй системній цілісності відображає власну уяву керівника чи виконавця того чи іншого освітнього заходу щодо його цілі, призначення, можливих технологічно-методичних стратегій і тактик, застосування яких на практиці забезпечить максимально можливий кінцевий результат у певних умовах. Враховуючи це, керівник чи виконавець-самоуправлінець приймає найефективніше рішення щодо застосування відповідних ресурсів, дій виконавського контингенту.

За умов системного використання індивідуального управлінського менеджменту забезпечується своєчасна реакція шкільного персоналу та ті чи інші новітні зміни виконавських можливостей школи й деяких її структур. За рахунок цього школа перебуває в постійному розвитку, удосконалює й підвищує якість кінцевих результатів у навчанні, розвитку й вихованні учнів.

У свою чергу індивідуальна управлінська концепція, яка діє в Авторській школі, не відміння функції, завдання та конкретні реальні дії її керівного складу. Перш за все керівництво закладу в усіх її ланках організовує своєчасний збір повної інформації про наявність проблем у діяльності певних управлінських структур. До них належать такі:

- успішність учнів, якість їхніх знань та практичних умінь при застосуванні свого ведучого таланту в реальній виробничій практиці та в інших сферах життя;
- уміння вчителя правильно складати персоніфіковані програми учіння, в яких інтегрується сформований на той час академічний досвід учнів із їхньою діяльністю, спрямованою на своєчасне розкриття, повну реалізацію й динамічний розвиток ключових природних задатків ведучих видів таланту;
- стан виховної роботи і ступінь вихованості дітей;
- стан когнітивного, афективного, діяльнісного розвитку учнів;
- ефективність і стан розвитку педагогічного персоналу школи;
- рівень їхньої самоосвіти й професійного зростання;
- стан науково-дослідної роботи вчителів за програмами всеукраїнських проєктів;
- дієвість роботи з батьками, громадськістю та науковими установами Національної академії педагогічних наук та Міністерства освіти України;
- стан матеріально-технічної бази школи;
- участь учнів та вчителів у різноманітних конкурсах, турнірах, олімпіадах, які проводяться МОН України, НАПН України, Міжнародними освітніми організаціями та фондами.

Також дуже актуальним напрямом у роботі керівництва Авторської школи М.П. Гузика в умовах домінування в ній індивідуальної управлінської концепції є застосування постійного аналізу й порівняння тих змістів індивідуальної управлінської концепції з реальним станом справ у ліцеї. Дані, отримані керівництвом відповідних самоуправлінських ланок навчального закладу, тут же використовуються для розробки та реалізації механізмів самооновлення.

З цією метою періодично директор школи проводить наради за участю керівників відповідних її ланок, на яких конструктивно обговорюються ті проблеми, які існують або тільки намітились у їхній роботі.

На необхідність постійного удосконалення індивідуальної управлінської концепції впливають такі фактори:

- висока динаміка змін у сучасному житті, яка вимагає застосування нових управлінських стратегій і тактик;
- необхідність застосування демократичних методів управління закладом;
- великий темп змін (інколи – кардинальних), які вводяться у шкільну освіту Міністерством освіти і науки України;

- зростання рівня вимог суспільства і батьків до якості освітнього процесу;
- автономізація шкіл, яка вимагає від її керівництва розробки та застосування на практиці кардинально нових підходів до управління, які, звісно, мають базуватися на індивідуальній управлінській концепції.

Використання методів, прийомів та авторських технологій самореалізації та саморозвитку особистого творчого потенціалу кожного учня, вчителя, управлінця привели колектив Авторської школи М.П. Гузика до вершин педагогічної майстерності. Про це свідчать визнання професійного авторитету її вчителів не тільки компетентними органами української влади (Міністерством освіти і науки України, Національною академією педагогічних наук України, Кабінетом Міністрів та Верховною Радою, а й міжнародних організацій – ЮНЕСКО (1994 рік), Асоціацією ділових кіл Європи (2008 рік), Асоціацією керівників шкіл Європи (2012 рік).

4 Особливості стратегічного планування діяльності Авторської школи М.П. Гузика

При широкому застосуванні індивідуальних управлінських підходів до всіх ділянок Авторської школи стратегічне планування її діяльності також застосовується. Воно спрямоване на забезпечення організації та злагодженість роботи всіх її ланок, цілеспрямованість, зібраність, зосередженість усього колективу на досягненні найкращих успіхів у навчанні, розвитку й вихованні учнів та постійним динамічним, своєчасним удосконаленням освітнього процесу в сучасних змінних умовах.

Діяльність керівника школи дуже складна й відповідальна. Особливо це стосується тих навчальних закладів, які проводять складні перетворення саме в організації навчально-виховного процесу.

У такого директора школи особлива місія. Він поєднує в собі наукового діяча, вчителя, тьютора, інспектора, господарника, розробника нових стратегій, тактик і методик, а також уважного наставника вчителів, дітей і батьків. Це вимагає від нього вміння планувати кінцеві досягнення школи й вибирати такі дії для всього колективу, які дають змогу вчасно і з найменшими затратами сил досягнути їх. Стратегічне планування керівництвом Авторської школи – це своєрідний пошук відповідей на такі питання:

1. Якою є нині школа, її сильні й слабкі сторони?
2. Якою вона має бути, зважаючи на інноваційну концепцію її автора?
3. Як можна реалізувати поставлену мету і які можуть бути перешкоди?
4. Що слід зробити і в якій послідовності, щоб досягти поставленої мети?

Потрібно усвідомлювати, що керівництво таким складним, структурно й функціонально розширеним, демократично орієнтованим педагогічним середовищем, яке існує в Авторській школі М.П. Гузика, вимагає дуже ретельного, конкретизованого, реального стратегічного та тактичного планування. Тому глибоко продуманий, конкретний, поетапний перспективний річний план роботи є тією маршрутною картою, за якою колективи усіх ланок рухаються до поставленої мети. Планування діяльності всіх її структурних утворень відображає загальну стратегічну мету у тих конкретних заходах даної діяльності й управлінської мікроструктури.

В основу стратегічного плану АШГ покладені підходи, які сприяють динамічному й ефективному створенню кращих умов для демократичного клімату в усіх ланках життя її колективу (дітей, вчителів, батьків, викладачів, спеціалістів, обслуговуючого персоналу). Серед них виділяються три найголовніші, а саме:

- теоцентризм – орієнтація освітнього процесу в його системній складовій (мета, зміст, дидактико-методичні підходи, кінцеві досягнення учнів та вчителів) на те, щоб за рахунок наук, мистецтва, інших природних дарувань учасників освітнього процесу Бог своєчасно і повно пізнавався, славився і шанувався;

- дитиноцентризм – орієнтація освітньої діяльності на створення найкращих умов для своєчасного розкриття, повної реалізації тут і тепер, динамічного розвитку природних ключових задатків ведучого таланту дитини й ефективного розвитку готового до використання функціонального, який створює додаткову вартість, його людського капіталу (освіченість, талант, отримана виробнича кваліфікація). У роботі АШГ стратегічним орієнтиром дитиноцентристської освіти є виконання особистістю її життєвої місії, спланованої Богом на даний момент її земного існування;

- забезпечення свободи власного вибору учнями цілей, змісту, технологій, пізнавальних стилів, інформаційних джерел та кінцевих освітніх результатів за умови його відповідальності за результат цього вибору.

Крім цих найголовніших підходів (інноваційних для сучасної вітчизняної педагогіки), виділяються ще такі: науковість, цілеспрямованість планів, комплексність, поєднання перспективного й щоденного планування, доцільність, інноваційні та науково-дослідні особливості даної школи.

Річні та поточні плани роботи освітнього закладу створені так, що дають відповідь на традиційні управлінські запитання – Що? Хто? Коли? Як? За яких ресурсних умов і на які кінцеві результати зорієнтовані заплановані освітні та управлінські дії?

Саме завдяки об'єднанню в річному плані цілей із послідовністю їхнього досягнення відкривається можливість створювати поточні плани, програми, проекти для всіх структурних складових даного освітнього закладу.

Таке динамічне, багатофункціональне, розширене, особистісно орієнтоване педагогічне середовище, яке створене в Авторській школі, вимагає постійного й своєчасного удосконалення системи планування її діяльності. Це досягається завдяки застосуванню комплексно-цільового методу планування, який полягає у розробці комплексних цільових програм, що є системою науково обґрунтованих конкретних заходів щодо здійснення єдиної генеральної мети.

Згідно з інструкцією ведення ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах ця мета має бути відображена в річному плані, який повинен складатися за участю педагогічного колективу, батьків, відповідних громадських організації та обговорюватись і затверджуватись на засіданні педагогічної ради. При цьому обов'язково враховуються адекватні плани не тільки внутрішньошкільних структур (шкіл, центрів, кафедр, методичних об'єднань тощо), а й зовнішніх – на рівні співробітництва. Також беруться до уваги перспективні плани роботи директора, завучів, завідуючих кафедр, керівників клубів, гуртків, громадських об'єднань школярів та батьків тощо.

Річний план роботи Авторської школи має такі розділи:

- організаційно-педагогічні заходи, які спрямовані на демократизацію діяльності й управління школою;

- навчально-виховні заходи, що спрямовані на втілення персоніфікованої освіти учнів та забезпечення цього процесу відповідним дидактико-методичним інструментарієм (персоніфікованими програмами учіння, інформаційно-комунікативними технологіями тощо);

- організація науково-дослідної діяльності;
- робота з педагогічними кадрами;
- контроль за організацією освітнього процесу та керівництво ним;
- робота з батьками та громадськістю, їхня участь у демократизації управління;
- охорона праці та гарантування безпеки життєдіяльності;
- фінансово-економічна діяльність, покращення матеріально-технічної бази школи.

Відповідно до інструкції з ведення діловодства у закладах загальної середньої

освіти в Авторській школі М.П. Гузика щорічно розробляються плани, які в свою чергу визначають зміст і стратегію освітнього менеджменту. Це такі:

- річний план роботи школи;
- план-календар роботи на поточний місяць, семестр;
- розклад уроків, факультативів, індивідуальних консультацій;
- плани навчально-виховної роботи вчителя (календарні, поурочні, роботи класних керівників, педагога-організатора, психолога, соціального педагога);
- плани роботи кафедр;
- плани роботи учнівських гуртків, об'єднань;
- плани роботи шкільної бібліотеки;
- тижневі плани роботи директора школи та його заступників;
- плани роботи додаткових навчально-виховних структур ліцею (школи мистецтв, школи спортивних досягнень).

В Авторській школі у спеціальних додатках до річного плану роботи є ще алгоритмічні документи, які охоплюють такі об'єкти обов'язкового менеджменту, а саме:

- контроль за виконанням навчальних програм;
- контроль за веденням документації;
- контроль за науково-дослідницькою роботою.

На закінчення опису найбільш важливих підходів до організації освітнього менеджменту в Авторській школі М.П. Гузика за умов концентрації діяльності кожного члена її колективу на власному виборі, самоосвіті й самоконтролі як на основних факторах демократичної форми управління цим закладом, наведемо ще ті основні параметри, за якими оцінюється робота його колективу щодо самоосвіти й самоконтролю. Для прикладу візьмемо параметри оцінки діяльності двох груп педагогічних працівників – учителів-предметників та класних керівників.

1. Параметри оцінки діяльності вчителів-предметників:

1) атестація робочого місця (наявність і функціональність дидактико-методичного супроводу процесу персоніфікованого навчання, розвитку й виховання здобувачів освіти, зорієнтованого на реалізацію тут і тепер їхніх ключових задатків ведучого таланту і створення умов для його динамічного розвитку; наявність інструментарію для продуктивної діяльності учнів у сфері виробництва власного інтелектуального товару чи корисної інтелектуальної послуги);

2) наявність дидактичного супроводу Комбінованої системи М.П. Гузика (блоки навчальної інформації відповідно до вимог навчальних програм із даного академічного предмета; програми, що забезпечують персоніфіковану освітню стратегію за системою М.П. Гузика, – етап навчання; програми для реалізації етапу наuczіння; програми для організації самостійної навчально-виховної діяльності учнів на етапі учіння; програми прикінцевого моніторингу навчально-виховних досягнень при засвоєнні академічного змісту рівня держстандарту; програми моніторингу якості академічного досвіду учнів та уміння його застосовувати для виробництва інтелектуального товару чи інтелектуальної послуги споживачам);

3) якість навчально-виховних послуг, які надає вчитель учням відповідно до вимог держстандарту та навчально-пізнавальних можливостей кожного;

4) якість науково-дослідницької роботи вчителя (рівень досягнень учнів, наукова новизна й доцільність наукових публікацій, участь у наукових заходах тощо);

5) участь у роботі кафедри;

6) результати роботи з дітьми відповідно до їхніх академічних здібностей та наявного у них ведучого виду природного таланту;

7) якість ведення класного журналу;

8) якість результату роботи вчителя як класного керівника.

II. Основні параметри оцінки праці класного керівника:

1) збереження життя та здоров'я учнів, попередження дитячого травматизму;

2) застосування й ефективність демократичних форм управління діяльності класного колективу (учнів, батьків);

3) участь класу у різноманітних навчально-виховних заходах (олімпіадах, турнірах, змаганнях, конференціях, семінарах, громадських акціях тощо);

4) зайнятість у роботі шкільних і позашкільних навчально-виховних виробничих структурах відповідно до природних ключових задатків тих ведучих талантів, які притаманні учням даного класу;

5) організація духовного виховання дітей (вивчення Слова Божого, проведення молитви до Бога тощо);

6) організація харчування учнів;

7) дотримання учнями ділового стилю одягу та ділового культурного стилю спілкування;

8) організація батьківського навчання (лекторій);

9) рівень госпрозрахункової діяльності.

Отже, в Авторській школі М.П. Гузика створена ефективна інноваційна система персоніфікованого освітнього процесу, яка побудована на засадах інтеграції академічних змістів навчання у ті види практичної діяльності здобувачів освіти, які сприяють вчасному розкриттю, ефективному розвитку задатків природних талантів та їхньої імплементації у відповідний інтелектуальний товар чи інтелектуальну послугу її споживачам. Відповідно до цієї інноваційної, персоніфікованої, таланторозвивальної, практико-орієнтованої педагогічної системи розроблена демократична система управління всіма структурами й процесами освітнього закладу. У ній реалізовано функції, які сприяють високій ефективності управління, а саме:

- аналіз;
- планування;
- організованість;
- контроль та корекція;
- раціональне використання сил, ресурсів, кадрів та іншого потенціалу.

Слід зазначити, що ефективність управлінського процесу в інших навчальних закладах можна значно підвищити, якщо:

- по-перше, перевести школу з централізованого управління на автономне, децентралізоване, що свідчитиме також про гармонізацію розвитку освітньої галузі із європейськими стандартами;

- по-друге, спрямувати цілі, змісти, технології та кінцеві результати освітньої діяльності на своєчасне відкриття, реалізацію й динамічний розвиток ключових задатків ведучих природних талантів учнів;

- по-третє, створити відповідні умови для надання права здобувачам освіти на вибір змісту, методів, навчальних стилів і кінцевих результатів навчання, а також індивідуального темпу проходження навчальних програм;

- по-четверте, забезпечити трирівневу диференціацію освітнього процесу відповідно до пізнавальних можливостей учнів;

- по-п'яте, створити розширене педагогічне середовище за рахунок навчальних, культурних, духовних, соціальних виробничих інституцій, які є на території даного населеного пункту;

- по-шосте, організувати сумісну діяльність школи, батьків і соціальних партнерів щодо створення умов для активної життєдіяльності громадських структур

дітей та дорослих;

- по-сьоме, забезпечити права всіх членів колективу (дітей, учителів, батьків) на свободу думки та висловлення задля створення відкритого демократичного плюралістичного шкільного суспільства, де його учасники дотримуються встановленого порядку та демократичних цінностей;

- по-восьме, створити у школі демократичне самоврядне й самодостатнє мікросуспільство, в якому діти, вчителі і батьки формують свій демократичний життєвий досвід.

Навчання за педагогічною системою М.П. Гузика (яка фактично не застосовується при звичайному адміністративному управлінні освітнім процесом) сприяє формуванню таких якостей:

- здатності ефективно керувати собою;
- усвідомлення своїх навчально-виховних можливостей і власного таланту для досягнення найвищих результатів при саморозвитку й самореалізації;
- прагнення до високих духовних цінностей, до орієнтування їх на служіння Богові, людям та на виконання власного життєвого призначення;
- прагнення оптимально використовувати час, засоби для виконання роботи та досягнення найвищої її результативності тощо.

На рівні організаційно-правової діяльності керівництва слід реалізувати функціонування розширеного освітнього простору відповідно до наявних у школярів задатків природного таланту. Для цього потрібно:

- створити відповідний зміст, стилі, технології та кінцеві продукти персоніфікованого навчання, розвитку й виховання учнів;
- виокремити найголовніші орієнтири при плануванні навчального процесу;
- зазначити конкретні орієнтири для прийняття управлінських рішень;
- ефективно організовувати та реалізовувати основні освітні заходи;
- унеможливити прояви некомпетентного, одноосібного прийняття управлінських рішень;
- заслуховувати звіти педагогів (на засіданнях методичних кафедр) щодо виконання планів навчання та самоосвіти з проблем освоєння технологій персоніфікованого навчання;
- вивчати та узагальнювати інноваційний досвід роботи педагогів, розробляти та упроваджувати заходи щодо стимулювання педагогів-новаторів, які активно практикують інноваційні технології освітнього процесу.

Бібліографія

- 1 Міністерство освіти і науки України: *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> (дата звернення: 22.01.2024)
- 2 Верховна рада України: Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.01.2024)
- 3 Безпалько В.П. *Слагаемые педагогической технологии*. Москва: Педагогика, 1989. 192 с. URL: <https://forumstatic.ru/files/000f/ea/9b/50030.pdf> (дата звернення: 22.01.2024)
- 4 Єрмола А.М., Суджин О.Р. *Технологія планування управлінської діяльності в освіті (річний управлінський цикл): навч.-метод. посібник*. Харків: Курсор, 2006. С. 251.
- 5 Єльнікова Г.В. Освітній моніторинг в управлінні загальною середньою освітою. *Управління школою*, 2007. № 24. С. 3-8.
- 6 Луначек В.Е. *Педагогічний менеджмент: навч. посібник*, 2-е вид., випр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ Магістер, 2015. С. 512.
- 7 Сорочан Т.М. *Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: монографія*. Луганськ: Знання, 2005. С. 384.
- 8 Ховард Д. *Школа будущего*. Москва, 1990.
- 9 Гузик М.П. *Із секретів комбінованої системи*. (Організація навчально-виховного процесу за

- універсальною технологією). *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2000. № 2/3. С. 20-47.
- 10 Гузик М.П. Особистісно орієнтована дидактична система загальноосвітньої школи. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 рр. у *Збірнику наукових праць до 10-річчя АПН України*. Харків: ОВС, 2002. Ч. I. С. 393-410.
- 11 Гузик М.П. Школа, якою керує Бог. (До концепції авторської експериментальної школи-комплексу). *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2000. № 1. С. 48-54.
- 12 Гузик М.П. Індивідуальний розвиток дитини: діюча модель сучасної авторської школи. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2001. № 1. С. 6-39.
- 13 Гузик М.П. Як не втратити таланти? Технологія навчання обдарованих. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2001. С. 26-52.
- 14 Біблія: Книга Священного Писання Старого й Нового Заповіту. Київ: Українське Біблійне товариство, 2003. С. 1235.
- 15 Коменский Я.Л. *Избранные педагогические сочинения*: в 2-х т. Москва: Педагогика, 1982. Т. 1. 562 с.
- 16 Гузик Н.В. Природні задатки таланту – орієнтир компетентнісного підходу до змісту шкільної освіти. *Управління школою*, 2017. № 4/6. С. 2-17.
- 17 Локшина О. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. *Український педагогічний журнал*, 2019. № 3. С. 21-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2019_3_5 (дата звернення: 22.01.2024)
- 18 Выготский Л.С. *Психология подростка*: собр. в 6 т. Москва: Педагогика, 1984. Т. 4. С. 2-242.

References

- 1 Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 2 Verkhovna rada Ukrainy: Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 5 veresnia 2017 roku № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 3 Bezpal'ko V.P. Slagaemye pedagogicheskoi tekhnologii. Moskva: Pedagogika, 1989. 192 s. URL: <https://forumstatic.ru/files/000f/ea/9b/50030.pdf> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Russian)
- 4 Yermola A.M., Sudzhyn O.R. Tekhnolohiia planuvannya upravlinskoï diialnosti v osviti (richnyi upravlinskyi tsykl): navch.-metod. posibnyk. Kharkiv: Kursor, 2006. S. 251. (in Ukraine)
- 5 Yelnykova H.V. Osvitnii monitorynh v upravlinni zahalnoi serednoi osvitoiu. Upravlinnia shkoloiu, 2007. № 24. S. 3-8. (in Ukraine)
- 6 Lunachek V.E. Pedahohichnyi menedzhment: navch. posibnyk, 2-e vyd., vypr. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU Mahister, 2015. S. 512. (in Ukraine)
- 7 Sorochan T.M. Pidhotovka kerivnykiv shkil do upravlinskoï diialnosti: teoriia ta praktyka: monohrafiia. Luhansk: Znannia, 2005. S. 384. (in Ukraine)
- 8 Hovard D. SHkola budushchego. Moskva, 1990. (in Russian)
- 9 Huzyk M.P. Iz sekretiv kombinovanoi systemy. (Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu za universalnoi tekhnolohiiei). Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 2000. № 2/3. S. 20-47. (in Ukraine)
- 10 Huzyk M.P. Osobystisno oriientovana dydaktychna systema zahalnoosvitnoi shkoly. Rozvytok pedahohichnoi i psykhologichnoi nauk v Ukraini 1992–2002 rr. u Zbirnyku naukovykh prats do 10-richchia APN Ukrainy. Kharkiv: OVS, 2002. Ch. I. S. 393-410. (in Ukraine)
- 11 Huzyk M.P. Shkola, yakoiu keruie Boh. (Do kontseptsii avtorskoï eksperymentalnoi shkoly-kompleksu). Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 2000. № 1. S. 48-54. (in Ukraine)
- 12 Huzyk M.P. Indyvidualnyi rozvytok dytyny: diiucha model suchasnoi avtorskoï shkoly. Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 2001. № 1. S. 6-39. (in Ukraine)
- 13 Huzyk M.P. Yak ne vtratyty talanty? Tekhnolohiia navchannia obdarovanykh. Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 2001. S. 26-52. (in Ukraine)
- 14 Bibliia: Knyha Sviashchennoho Pysannia Staroho y Novoho Zapovitu. Kyiv: Ukrainske Bibliine tovarystvo, 2003. S. 1235. (in Ukraine)
- 15 Komenskij YA.L. Izbrannye pedagogicheskie sochineniya: v 2-h t. Moskva: Pedagogika, 1982. T. 1. 562 s. (in Russian)
- 16 Huzyk N.V. Pryrodni zadatky talantu – oriientyr kompetentnisnoho pidkходу do zmistu shkilnoi osvity. Upravlinnia shkoloiu, 2017. № 4/6. S. 2-17. (in Ukraine)
- 17 Lokshyna O. Yevropeiska dovidkova ramka kliuchovykh kompetentnostei dlia navchannia vprodovzh zhyttia: onovlene bachennia 2018 roku. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal, 2019. № 3. S. 21-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2019_3_5 (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 18 Vygotskij L.S. Psihologiya podrostka: sobr. v 6 t. Moskva: Pedagogika, 1984. T. 4. S. 2-242. (in Russian)

Dr Oksana DUBININA / ДУБІНІНА Оксана¹
Dr Tetiana BURLAIENKO / БУРЛАЄНКО Тетяна²

Organizacja procesu nauczania dzieci ukraińskich w polskim systemie edukacji

Організація процесу навчання українських дітей у польській системі освіти

Artykuł ukazuje zasady kształcenia uczniów z Ukrainy w placówkach oświatowych Rzeczypospolitej Polskiej. Uzasadnione zostały podejścia metodologiczne do społecznej i psychologicznej adaptacji uczniów w procesie kształcenia w Zespole Szkół Ekonomicznych im. Augusta i Juliusza Vetterów w Lublinie. Zaprezentowano specyfikę pracy asystenta nauczyciela w szkole, która polega na pomaganiu uczniom w zrozumieniu języka polskiego, regulowaniu klimatu psychologicznego w klasie oraz pomaganiu w kształtowaniu relacji między rówieśnikami w szkole. Udowodniono, że działania i zajęcia integracyjne przyczyniają się do szybkiej adaptacji uczniów do procesu edukacyjnego w placówce oświatowej.

Słowa kluczowe: adaptacja uczniów, działania i zajęcia integracyjne, specyfika nauczania dzieci ukraińskich, oddziały przygotowawcze.

The article reveals the peculiarities of the education of students from Ukraine in vocational education institutions of the Republic of Poland. The methodological approaches to the social and psychological adaptation of students during the educational process at the School of Economics named after Augusta and Yulia Veteriv in Lublin. The peculiarities of the assistant's work in vocational schools of the Republic of Poland, which consists in helping the student to understand the Polish language, in regulating the psychological climate of the class, and helping in the formation of relationships between peers at school, are highlighted. It has been proven that integration classes and activities contribute to the rapid adaptation of students to the educational process at the institution.

Keywords: adaptation of students, integration classes and activities, professional education, peculiarities of education of Ukrainian children, preparatory departments.

Dziś Rzeczpospolita Polska jest przyjaznym partnerem Ukrainy we wszystkich obszarach działalności, w tym edukacji. Od początku pełnowymiarowej inwazji rosyjskiej na Ukrainę wiele ukraińskich rodzin zostało zmuszonych do migracji w różne kraje, w tym do UE, Kanady, Stanów Zjednoczonych. Według informacji Komisarza Rady Najwyższej Ukrainy ds. praw człowieka Dmytra Łubincego «...Od wybuchu pełnoskalowej wojny z Rosją, Ukrainę opuściło ponad 14,5 mln obywateli, z czego co najmniej 11,7 mln osób – wyjechało do krajów Unii Europejskiej» [3]. Według danych analitycznych, «...od początku pełnoskalowej wojny do Polski wyjechało nieco ponad 8 milionów Ukraińców, z których 6,2 miliona wróciło do Ukrainy» [3]. Wśród migrantów większość to matki z dziećmi, – dzieci w różnym wieku, które muszą uczęszczać do przedszkoli, szkół oraz instytucji szkolnictwa zawodowego i wyższego.

¹ кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Київ, Україна / Profesor Katedry Administracji Publicznej i Zarządzania Projektami w Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Kijów, Ukraina (ORSID: 0000-0002-5405-8502 o_dybinina@ukr.net)

² кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри економіки, підприємництва та менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», Київ, Україна / Kierownik Katedry Ekonomii, Przedsiębiorczości i Zarządzania w Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Kijów, Ukraina (ORSID: 0000-0001-5734-4611 tburlaenko@ukr.net)

Już w marcu 2022 r. w związku z agresją Rosji na Ukrainę i napływem do Polski uchodźców z terytorium państwa ukraińskiego, Ministerstwo Edukacji i Nauki podjęło szereg działań mających na celu ułatwienie przyjmowania do polskich szkół dzieci i młodzieży z Ukrainy.

Na początku kwietnia 2022 r. Minister Edukacji Narodowej Przemysław Czarnek powiedział, że «...konieczne jest przydzielenie miejsc w placówkach edukacyjnych dla 700 000 nowych uczniów. To są Ukraińcy. Z różnych miast, typów szkół, z różnymi możliwościami i historiami. Polski rząd ich wspiera: edukacja jest bezpłatna, a procedura rejestracji uproszczona. Jest możliwość nauki języka polskiego, a rodzice nie muszą płacić za kursy przygotowawcze» [1].

Według danych analitycznych z początku grudnia 2022 r. liczba ukraińskich dzieci w wieku szkolnym przebywających w Rzeczypospolitej Polskiej wynosiła 191 tysięcy, co potwierdził szef MEiN: «Jesteśmy przygotowani na ewentualność, w której w polskich szkołach pojawi się nawet 400-500 tys. ukraińskich dzieci, szukających schronienia przed wojną. Obecnie jest to 191 tys...» [2].

Do Rzeczypospolitej Polskiej przybyła duża liczba ukraińskich dzieci, według statystyk prawie pół miliona, co stanowi 47 % liczby ukraińskich uchodźców.

Wszechstronnej pomocy Ukrainie i jej obywatelom uciekającym przed wojną udzieliło miasto Lublin. Według oficjalnych danych Urzędu Miasta z dn. 25.05.2022 roku, szacuje się, że ponad 1,2 mln obywateli Ukrainy zatrzymało się tu przejazdem, zaś obecnie na terenie miasta przebywa ponad 68 tys. uchodźców.

Dzieci i uczniowie z Ukrainy mogli kontynuować edukację w placówkach oświatowych miasta Lublin. Przyjmowane zostały do lubelskich przedszkoli i szkół podstawowych ogólnodostępnych w pobliżu miejsca zamieszkania, w przypadku szkół ponadpodstawowych, do szkoły umożliwiającej naukę zgodnie z rozpoczętym profilem kształcenia.

Placówki oświatowe miasta Lublin od końca marca 2022 roku wspierali nowych uczniów przy zakupie podręczników, materiałów edukacyjnych i ćwiczeniowych. Organizowane zostały dodatkowe bezpłatne lekcje języka polskiego dla ukraińskich dzieci, które podjęli naukę w lubelskich szkołach, ale nie mówiących wystarczająco dobrze po polsku. Dla osób nie znających języka polskiego albo znających go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, przez Miasto i administrację szkół zostały organizowane oddziały przygotowawcze.

Według «Zasad organizacji oddziałów przygotowawczych» zgodnie z Rozporządzenia Ministerstwa Edukacji i Nauki oddziały przygotowawcze przeznaczone są dla uczniów potrzebujących wzmożonej pomocy w rozpoczęciu funkcjonowania w polskim systemie edukacji. Zajęcia w oddziałach przygotowawczych mają charakter integracyjny ze szczególnym uwzględnieniem nauki języka polskiego. Kształcenie uczniów realizowane jest w oparciu o szkolne programy nauczania oraz dostosowane pod względem treści nauczania, metod i form do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów, w miarę możliwości organizacyjnych i kadrowych poszczególnych szkół. Lekcje prowadzone są przez nauczycieli przedmiotowych, którym może pomagać osoba mówiąca w języku kraju pochodzenia ucznia. Nauka języka polskiego w oddziałach przygotowawczych odbywa się według programu nauczania opracowanego na podstawie ramowego programu kursów nauki języka polskiego dla cudzoziemców w wymiarze nie niższym niż 6 godzin tygodniowo. W ramach zajęć w oddziale przygotowawczym uczniowie uczą się komunikacji codziennej, słownictwa i terminologii z dyscyplin szkolnych, mają możliwość poznania kultury polskiej, wzięcia udziału w zajęciach tematycznych i integracyjnych.

Pod koniec marca 2022 roku przez władze miasta Lublin podjęto wiele działań, które przyczyniły się do utworzenia oddziałów przygotowawczych. Takie oddziały uruchomiono w przy Szkole Podstawowej nr 7 im. Ks. Jana Twardowskiego, Szkole Podstawowej nr 24 im. Partyzantów Lubelszczyzny w Lublinie, Szkole Podstawowej nr 34 im. Kornela Makuszyńskiego, Zespole Szkół

Ogólnokształcących nr 4 im. Orłąt Polskich (Szkoła Podstawowa nr 44), Państwowych Szkołach Budownictwa i Geodezji im. Hieronima Łopacińskiego (XI Liceum Ogólnokształcące) oraz Zespole Szkół Ekonomicznych im. A. I. J. Vetterów (XVI Liceum Ogólnokształcące).

Na bazie ZSE im. A. I. J. Vetterów z inicjatywy Pani dyrektor Marzeny Modrzewskiej-Michalczyk tworzone oddziały przygotowawcze dla klas I i II liceum ogólnokształcącego, klas I-III technikum oraz szkoły branżowej I stopnia; oddziały przygotowawcze dla klas III i IV liceum ogólnokształcącego oraz klas III-V technikum. Także, przez dyrekcję szkoły zorganizowano edukacyjno-pedagogiczne oraz psychologiczne wsparcie, sprzyjające szybszej adaptacji ukraińskich dzieci w szkole.

Od 21 marca 2022 roku w oddziale przygotowawczym przy ZSE im. A. I. J. Vetterów w Lublinie naukę podjęło 50 uczniów z Ukrainy. Większość uczniów przybyło do Polski z terenów objętych działaniami wojennymi – Mariupola, Nikopola, Mikołajowa, niektórym udało się wyjechać z czasowo okupowanych terenów Chersońskiego i Donieckiego obwodów. Byli to dzieci, którzy stracili przyjaciół, zostawili w Ukrainie rodziców, i nie rozumieli dla czego oni znajdują się w innym państwie. Dzieci marzyły o powrocie do domu, do przyjaciół, do swoich szkół w których uczyły się na Ukrainie, i w związku z tym miały problemy z nauką i adaptacją do procesu edukacyjnego. Dzieci te potrzebowały wsparcia psychologicznego i pomocy w przystosowaniu się do procesu uczenia się.

Takich uczniów nie można było od razu «zanurzyć» w procesie edukacyjnym. Dzieci potrzebowały pomocy terapeutycznej, pomocy psychologa i pedagoga szkolnego. Konieczne było przeprowadzenie złożonego procesu adaptacji takich uczniów przy użyciu różnych metod, takich jak organizowanie zajęć rehabilitacji poznawczej, wspólnego oglądania filmów, zajęć sportowo-rekreacyjnych, warsztaty itp. Dzieci potrzebowały wykonywać dowolną czynność, podczas której mogli wyrazić siebie, zabrać głos lub po prostu «wybiegać się». Nauczyciele zauważyli, że jeśli nie zrobią tego w procesie edukacyjnym, w klasie zaczynają się konflikty interpersonalne i spada chęć do nauki. Ponadto duża liczba uczniów była również przepracowana fizycznie, w szczególności dzieci musiały równolegle uczyć się online w placówce edukacyjnej na Ukrainie. Dla powodzenia procesu edukacyjnego oraz zapobieganiu nieprzyjemnych sytuacji przez kadrę pedagogiczną ZSE im. A. I. J. Vetterów w Lublinie organizowano zajęcia integracyjne i różnorodne wydarzenia edukacyjne.

Przykładowo, dzięki aktywnemu wsparciu władz miasta Lublin oraz dyrektora ZSE im. A. I. J. Vetterów w Lublinie Marzeny Modrzewskiej-Michalczyk 25 marca 2022 r. zorganizowano wycieczkę zwiedzającą z przewodnikiem dla dzieci z Ukrainy, podczas której uczniowie mieli okazję poznać historię miasta. Uczniowie zwiedzili Zamek Lubelski, dawną rezydencję królewską i wieżę obronną wzniesioną w XII wieku oraz Kaplicę Trójcy Świętej, która jest jednym z najcenniejszych zabytków architektury średniowiecznej. Kaplica została zbudowana w XIV wieku w czasach panowania Kazimierza Wielkiego, a z inicjatywy Władysława Jagiełły przed 1418 rokiem została ozdobiona malowidłami bizantyjskimi. Kaplica Trójcy Świętej jest jednym z najcenniejszych zabytków sztuki średniowiecznej w Polsce i w Europie. Doskonałe zespole gotyckiej architektury z bizantyjsko-ruską polichromią wnętrza czyni z niej zabytek unikatowy w skali międzynarodowej.

Podczas wycieczki wiele pracy wykonali asystenci klasowi. Są to nauczyciele, którzy w dobrym stopniu posługują się językiem ukraińskim i polskim, pomagają uczniom zrozumieć nowy język, regulują klimat psychologiczny w klasie, promują wysokiej jakości klimat psychologiczny w relacjach między rówieśnikami w szkole i przez pewien czas stają się tłumaczem, rzecznikiem i «ambasadorem» ucznia – rodzajem «pomostu» między społeczeństwem a uczniem, między szkołą a uczniem. Do obowiązków asystenta należy pomoc dziecku w adaptacji do procesu edukacyjnego w polskiej szkole, do polskich tradycji oraz w poznawaniu polskiej kultury.

Rys. 1 Zdjęcie z wycieczki po Lublinie z uczniami oddziału przygotowawczego przy ZSE im. A. I J. Vtterów w Lublinie

Stanowisko asystenta powinno zawierać elementy psychologii, wiedzy o tradycjach i kulturze kraju pochodzenia dziecka oraz wiedzy o historii i mentalności mieszkańców Rzeczypospolitej Polskiej.

Podczas wycieczki wiele pracy wykonali asystenci klasowi. Są to nauczyciele, którzy w dobrym stopniu posługują się językiem ukraińskim i polskim, pomagają uczniom zrozumieć nowy język, regulują klimat psychologiczny w klasie, promują wysokiej jakości klimat psychologiczny w relacjach między rówieśnikami w szkole i przez pewien czas stają się tłumaczem, rzecznikiem i «ambasadorem» ucznia – rodzajem «pomostu» między społeczeństwem a uczniem, między szkołą a uczniem. Do obowiązków asystenta należy pomoc dziecku w adaptacji do procesu edukacyjnego w polskiej szkole, do polskich tradycji oraz w poznawaniu polskiej kultury. Stanowisko asystenta powinno zawierać elementy psychologii, wiedzy o tradycjach i kulturze kraju pochodzenia dziecka oraz wiedzy o historii i mentalności mieszkańców Rzeczypospolitej Polskiej.

Wracając do poruszonego przez nas tematu dotyczącego specyfiki edukacji dzieci ukraińskich w polskich szkołach, pragniemy podkreślić, że pracując z dziećmi ukraińskimi, które uczyły się w Zespole Szkół Ekonomicznych im. A. I J. Vetterów w Lublinie, w celu dostosowania ich do procesu edukacyjnego, przeprowadzono różne zajęcia w różnych kierunkach.

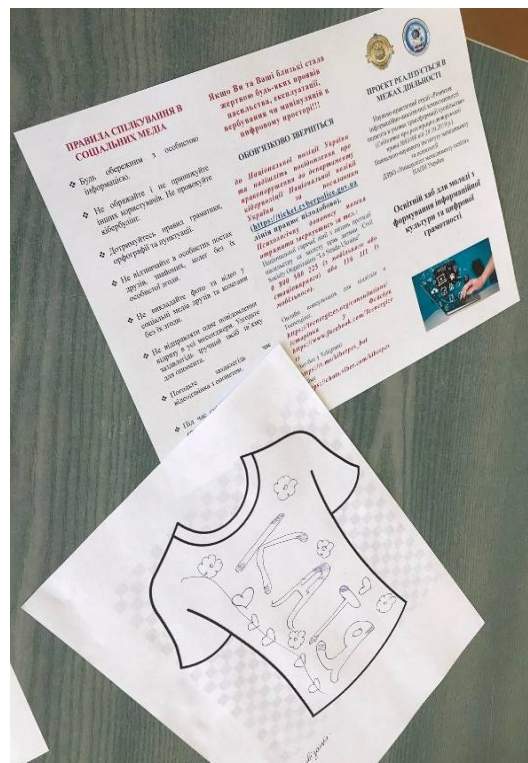
Na przykład, wykładowcy Uniwersytetu Zarządzania Oświatą Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, dr. Oksana Dubinina i dr. Tetiana Burlaienko w formie hybrydowej, przy wsparciu Jarosławy Szewczuk, kierownika Wydziału Międzynarodowych Projektów Kulturalnych w Wydziale Kultury Urzędu Miasta Lublin, przeprowadziły «Edukacyjny HUB Kształtowanie kultury informacyjnej i alfabetyzacji cyfrowej», celem którego było zdobycie przez uczniów nowej wiedzy i zdobycie podstawowych umiejętności dotyczących środków bezpieczeństwa. Podczas zajęć uczniowie nauczyli się obsługi oprogramowania, które pomaga chronić urządzenia mobilne przed zainfekowaniem złośliwymi programami i ewentualną

kradzieżą poufnych informacji.

Na podstawie wyników zajęć wspólnie z uczniami oddziału przygotowawczego ustaliliśmy dziesięć podstawowych zasad bezpiecznego korzystania z Internetu.

Aby dostosować do procesu edukacyjnego uczniów oddziałów przygotowawczych przy Zespole Szkół Ekonomicznych im. A. I J. Vetterów w Lublinie, w ramach kursu opracowanego przez dr. O. Dubininę dla uczniów (klasy 9-11 ukraińskiego systemu edukacji) odbyły się zajęcia integracyjne «STEM-szkoła budowania modułowego origami». Należy pamiętać, że kurs ten został opracowany i wdrożony w ramach eksperymentu pod tytułem: «Zasady metodologiczne innowacyjnych praktyk edukacji naukowej w regionalnej sieci Centrum UNESCO „Mała Akademia Nauk Ukrainy”». Podczas zajęć uczniowie opanowali różne techniki origami. «STEM-szkoła budowania modułowego origami» ma na celu rozwój zdolności twórczych i kształtowanie myślenia naukowego uczniów w procesie opanowywania różnych rodzajów twórczości technicznej; pogłębianie wiedzy matematycznej; kształtowanie umiejętności rozwiązywania zadań geometrycznych, problemów dowodzenia pól figur płaskich i twierdzeń matematycznych.

Rys. 2 Prowadzenie zajęć integracyjnych (w formie hybrydowej) przez O. Dubininą, T. Burlaienko «Edukacyjny HUB Kształtowanie kultury informacyjnej i alfabetyzacji cyfrowej» dla uczniów oddziału przygotowawczego przy ZSE im. A. I J. Vetterów w Lublinie

«STEM-szkoła budowania modułowego origami» dla uczniów klas 9-11 obejmuje 12 zajęć teoretycznych i praktycznych, podczas których zaleca się stosowanie tradycyjnych i innowacyjnych metod nauczania, w szczególności: konwersacja, wyjaśnianie, demonstracja, analiza, kalejdoskop kryterialny, surfowanie po Internecie, gra-konkurs, samodzielna praca nad projektem naukowym (metoda projektu). Wśród głównych efektów edukacyjnych realizacji kursu autorka (O. Dubinina) wyróżnia: wysoki poziom ukształtowanych kompetencji matematycznych; umiejętność rozwiązywania problemów kierunku geometrycznego i wyznaczania pól figur płaskich za pomocą origometrii; umiejętność jasnej pracy z narzędziami, przestrzeganie technik bezpieczeństwa; umiejętność pracy nad

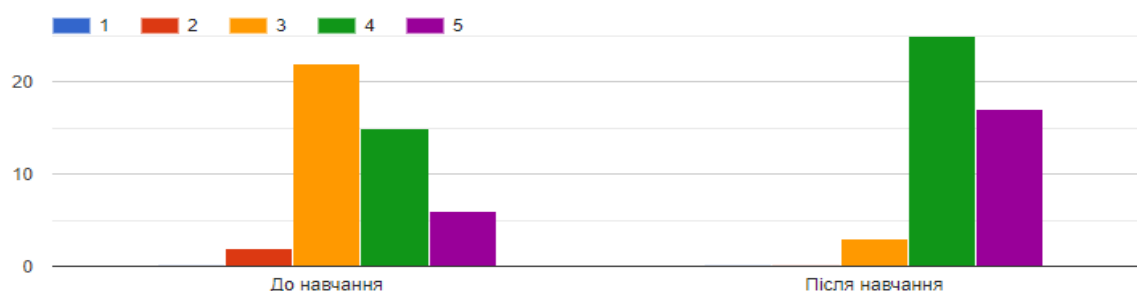
projektem badawczym i prezentacji jego wyników; umiejętność estetycznego zaprojektowania prac projektowych; umiejętność planowania realizacji indywidualnych i zbiorowych dzieł twórczych oraz prowadzenia analiz i introspekcji dotyczących jakości wykonania tych dzieł; umiejętność samodzielnego budowania prostych figur przy użyciu techniki «Iris Folding» itp.

Na podstawie wyników zajęć integracyjnych dr O. Dubinina stwierdziła (metodą obserwacji), że aktywizowane jest myślenie twórcze, naukowe i przestrzenne uczniów, rozwija się umiejętność wykonywania obliczeń, zdolności artystyczne i projektowe oraz umiejętności matematyczne. Ponadto, zgodnie z wynikami analizy świadectw ukończenia 2021/2022 roku szkolnego stwierdzono, że u uczniów wzrósł poziom kompetencji matematycznych, w szczególności: uczniowie szybciej wykonywali złożone działania arytmetyczne; szybciej i lepiej pracowali z tekstami matematycznymi, szybciej znajdowali dodatkowe informacje edukacyjne i wykorzystywali je w nauce; ukształtowano wyobraźnię przestrzenną, umiejętność wykonywania konstrukcji geometrycznych przy użyciu narzędzi geometrycznych; ukształtowano na wystarczającym poziomie wiedzy o figurach geometrycznych na płaszczyźnie, ich właściwościach, a także umiejętności zastosowania zdobytej wiedzy w sytuacjach życiowych; została ukształtowana na wystarczającym poziomie idea najprostszych kształtów geometrycznych w przestrzeni i ich właściwości itp.

Kolejnym celem, w oparciu o wyniki zajęć integracyjnych kursu «STEM-szkoła budowania modułowego origami», było określenie poziomu kompetencji naukowych uczniów klas przygotowawczych Zespołu Szkół Ekonomicznych im. A. I. J. Vetterów.

Po przeprowadzeniu przez O. Dubininę ankiety wśród uczniów (45 respondentów), którzy uczestniczyli w «STEM-szkole budowania modułowego origami», stwierdzono, że nastąpił wzrost zainteresowania zajęciami edukacyjnymi, wzrost zainteresowania naukami ścisłymi, wzrost poziomu znajomości teorii naukowych, wzrost umiejętności posługiwania się pojęciami naukowymi w mowie i piśmie, poziomu umiejętności badawczych, poziomu weryfikowania otrzymanych informacji w oparciu o wiarygodne źródła, poziomu zrozumienia, do czego służy nauka i jak ją zastosować życie.

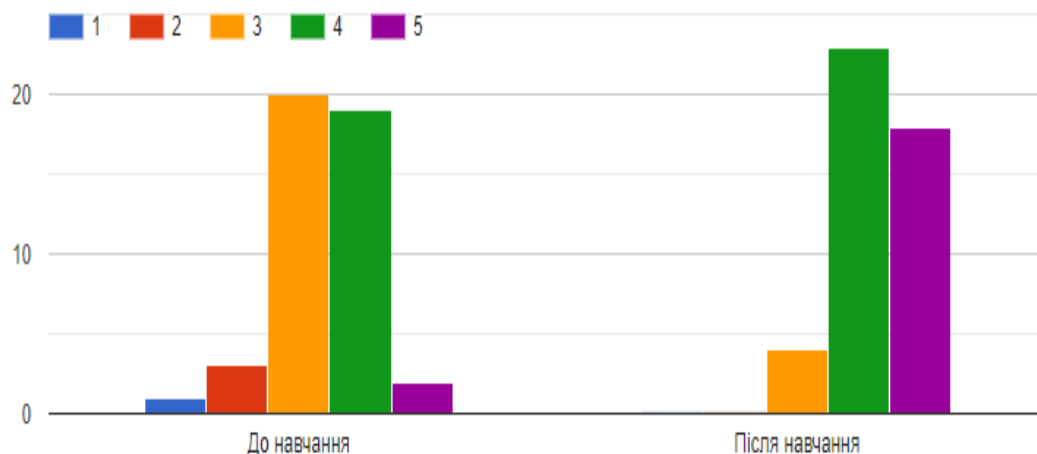
Poniżej przedstawiono wyniki monitoringu uczniów oddziałów przygotowawczych, którzy uczestniczyli w kursie «STEM-szkoła budowania modułowego origami» w celu określenia poziomu ich wiedzy naukowej na podstawie wyników badania.

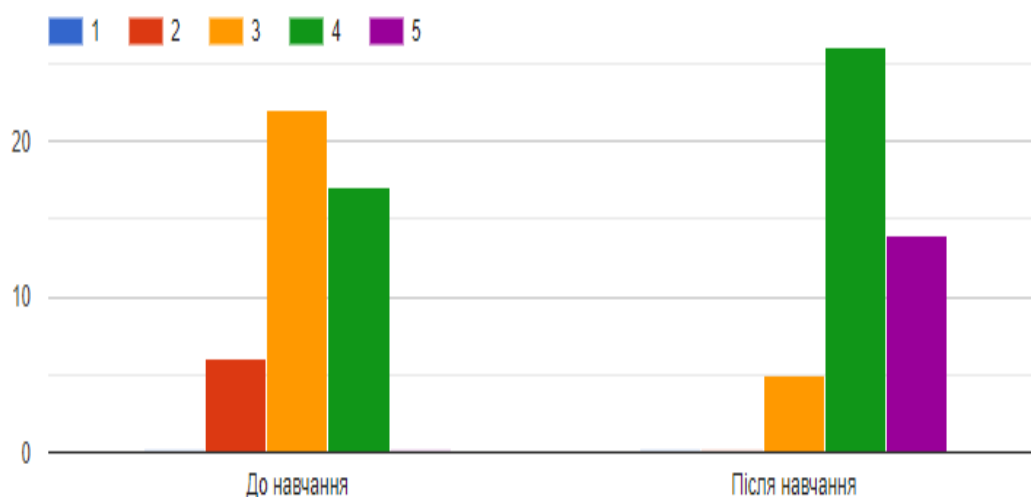
Rys. 3 Wyniki monitoringu dotyczącego ustalenia poziomu wiedzy naukowej uczniów oddziałów przygotowawczych, którzy uczestniczyli w kursie «STEM-szkoła budowania modułowego origami»
(Moje zainteresowanie nauką)

Rysunek 3 pokazuje, że zainteresowanie uczniów nauką wzrosło. Dzieci zostały poproszone o ocenę własnego zainteresowania naukami w skali od 1 do 5. Odpowiedzi rozłożyły się w następujący sposób: na poziomie 3 (przed szkoleniem) zdecydowali 20

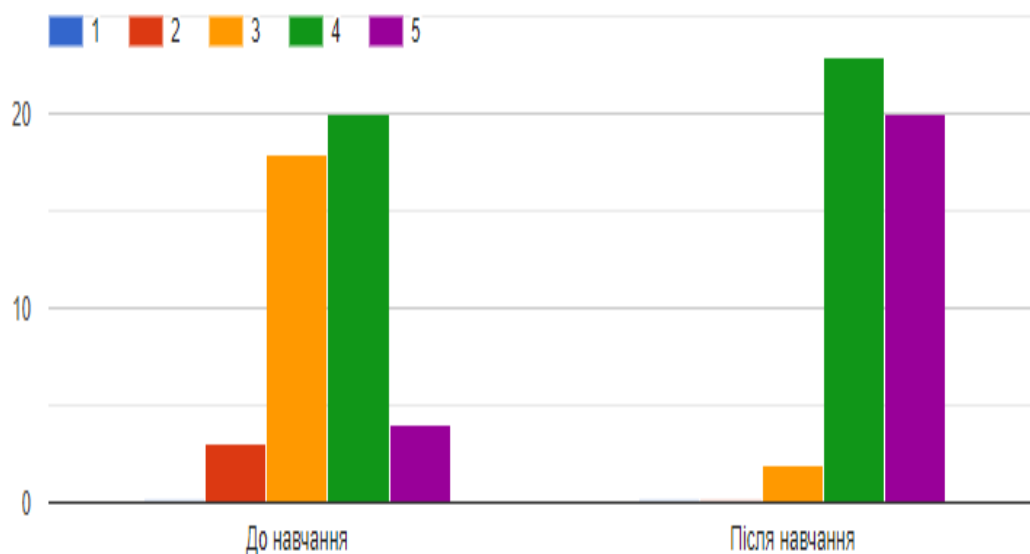
respondentów, na poziomie 4 (po szkoleniu) zdecydowali 23 respondentów, a na poziomie 5 – zdecydowało 18 respondentów.

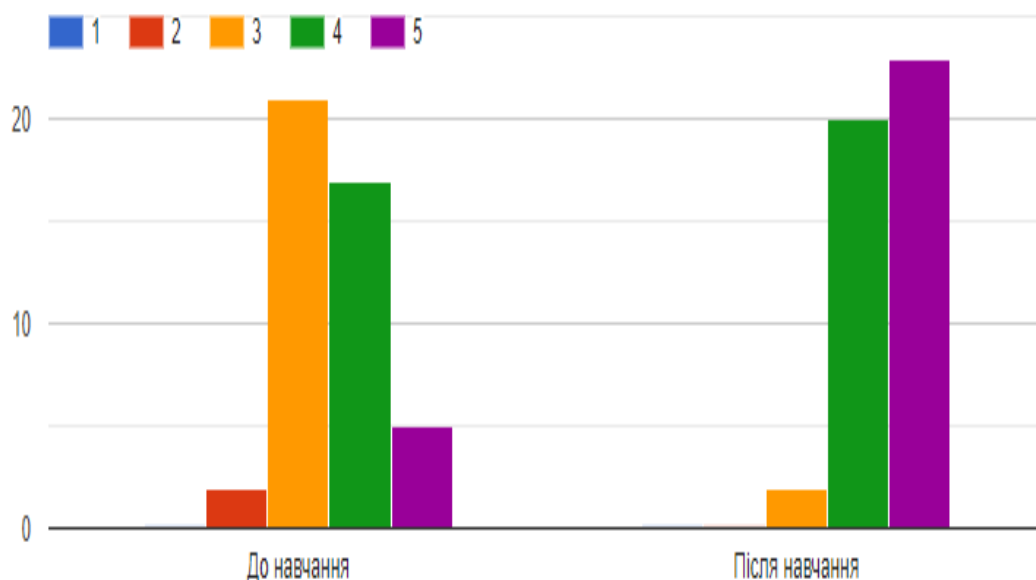
Rys. 4 Wyniki monitoringu dotyczącego ustalenia poziomu wiedzy naukowej uczniów oddziałów przygotowawczych, którzy uczestniczyli w kursie «STEM-szkoła budowania modułowego origami»
(Moja umiejętność wykorzystania koncepcji naukowych w rozmowie z rówieśnikami)

Rys. 5 Wyniki monitoringu dotyczącego ustalenia poziomu wiedzy naukowej uczniów oddziałów przygotowawczych, którzy uczestniczyli w kursie «STEM-szkoła budowania modułowego origami»
(Moja znajomość teorii naukowych)

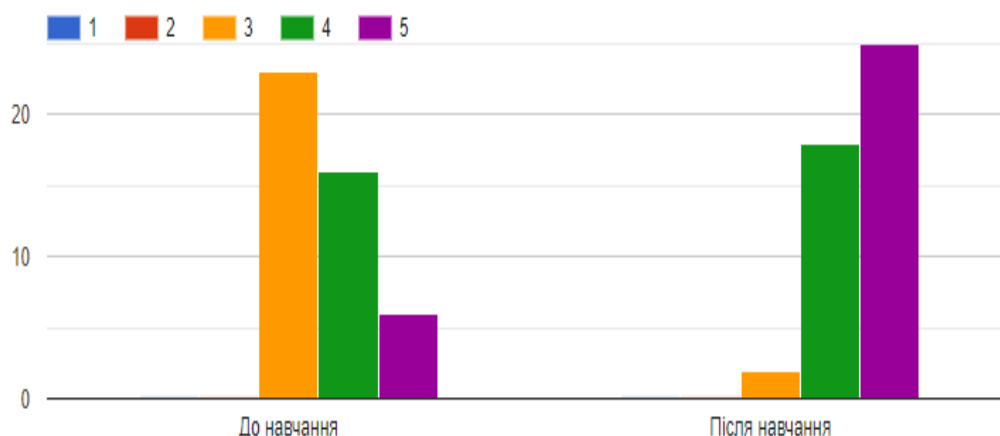

Rys. 6 Wyniki monitoringu dotyczącego ustalenia poziomu wiedzy naukowej uczniów oddziałów przygotowawczych, którzy uczestniczyli w kursie «STEM-szkola budowania modułowego origami» (Moje umiejętności badawcze)

Rys. 7 Wyniki monitoringu dotyczącego ustalenia poziomu wiedzy naukowej uczniów oddziałów przygotowawczych, którzy uczestniczyli w kursie «STEM-szkola budowania modułowego origami» (Moje zrozumienie, do czego służy nauka i jak z niej korzystać)

Rys. 8 Wyniki monitoringu dotyczącego ustalenia poziomu wiedzy naukowej uczniów oddziałów przygotowawczych, którzy uczestniczyli w kursie «STEM-szkoła budowania modułowego origami» (Umiejętności sprawdzania otrzymanych informacji z wykorzystaniem portali informacyjnych)

Zatem z rysunków 3-8 wynika, że po zajęciach integracyjnych wzrósł poziom wiedzy naukowej wśród respondentów, w szczególności po realizacji kursu «STEM-szkoła budowania modułowego origami». Na podstawie wyników badania stwierdzono, że wzrosło zainteresowanie uczniów zajęciami edukacyjnymi, wzrosło zainteresowanie naukami ścisłymi, wzrósł poziom znajomości teorii naukowych, poziom umiejętności posługiwania się pojęciami naukowymi w rozmowie i piśmie, poziom umiejętności badawczych, poziom sprawdzania otrzymanych informacji w oparciu o wiarygodne źródła, poziom zrozumienia do czego służy nauka i jak ją zastosować w życiu.

Rys. 9 Uczestnictwo uczniów oddziału przygotowawczego przy Zespole Szkół Ekonomicznych im. A. I J. Vetterów w Lublinie w rajdzie «Poznaj Polskę – Rowerowo» z udziałem Ministra edukacji i nauki Przemysława Czarńka

Kolejnym krokiem integracyjnym była organizacja rajdu «Poznaj Polskę – Rowerowo» z udziałem Ministra edukacji i nauki Przemysława Czarnka.

W rajdzie wzięło udział 120 uczniów (80 uczniów polskich i 40 uczniów z Ukrainy). Trasa liczyła ok. 25 km. Rajd rozpoczął się w Muzeum Zamojskich w Kozłowie i wiódł w kierunku Lasów Kozłowieckich, a następnie szlakiem Kardynała Stefana Wyszyńskiego i zakończył się piknikiem w «Parku Dźwięków» w Dąbrówce. Podczas pikniku dla uczniów zorganizowano różne zabawy, konkursy i gry terenowe.

Na koniec roku szkolnego z inicjatywy Pani dyrektor ZSE im. A. I J. Vetterów w Lublinie Marzeny Modrzewskiej-Michalczyk dla uczniów oddziałów przygotowawczych zorganizowano uroczystości związane z zakończeniem roku szkolnego 2021-2022. Podczas uroczystości odczytano list z podziękowaniami na imię Pani dyrektor ZSE im. A. i J. Vetterów w Lublinie od Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, podpisany osobiście przez pani profesor dr. hab. Nelię Nyczkało.

Pani profesor wyraziła wdzięczność za «...nieoceniony wkład w rozwój i edukację ukraińskiej młodzieży, za znaczący osobisty wkład w rozwój nauk pedagogicznych, twórczą pracę, tolerancję i poświęcenie, poziom profesjonalizmu i poświęcenia dzięki którym społeczność pedagogiczna Ukrainy i ukraińska młodzież (uczniowie) mają możliwość osiągnięcia znaczącego sukcesu w rozwoju ich indywidualnej trajektorii edukacyjnej».

Rys. 10 Odczytanie listu z podziękowaniami od Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy

Tak więc dzieci wojny to nie tylko przesiedleńcy, migranci, którzy muszą przejść przez proces integracji i nauczyć się języka. Mogą to być osoby, które straciły rodziców, przyjaciół, domy, szkoły, a nawet całe życie. Kiedy przeprowadzają się do nowego kraju, napotykają wiele trudności, o których czasami nie mają się nawet z kim podzielić. Na tej drodze bardzo ważne jest, aby byli wspierani przez specjalistów, którzy posiadają różnorodne umiejętności, które pomogą im przezwyciężyć problemy psychologiczne, problemy z adaptacją społeczną i adaptacją do procesu edukacyjnego. Nauczyciele, którzy rozumieją całym sercem i duszą, że każde dziecko może dostać szansę na nowe życie - życie po wojnie.

Bibliografia

- 1 Діти війни: навчання та інтеграція маленьких українців. *Наше слово*. 2022. № 16. С. 04-17. URL: <https://inpoland.net.pl/novosti/kultura/v-polskikh-shkolakh-vchitsya-144-tisyachi-ukra%D1%97nskikh-ditejj/> (дата звернення: 22.01.2024)
- 2 Інформаційний портал Польщі. Inpoland.net.pl-Ukraiński portal w Polsce. URL: <https://nasze-slowo.pl/dity-vijny-navchannya-ta-integracziya-malenkyh-ukrayincziv/> (дата звернення: 22.01.2024)
- 3 Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vyixalo-kordon-24-lyutoho> (дата звернення: 22.01.2024)

References

- 1 Dity viiny: navchannia ta intehratsiia malenkykh ukrainsiv. *Nashe slovo*. 2022. № 16. S. 04-17. URL: <https://inpoland.net.pl/novosti/kultura/v-polskikh-shkolakh-vchitsya-144-tisyachi-ukra%D1%97nskikh-ditejj/> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 2 Informatsiinyi portal Polshchi. Inpoland.net.pl-Ukraiński portal w Polsce. URL: <https://nasze-slowo.pl/dity-vijny-navchannya-ta-integracziya-malenkyh-ukrayincziv/> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 3 Ombudsmen rozpoviv, skilky ukrainsiv vyikhalo za kordon iz 24 liutoho. *Slovo i dilo*. Analitychnyi portal. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vyixalo-kordon-24-lyutoho> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)

Viktoriia DUBOVYTSKA / ДУБОВИЦЬКА Вікторія¹

Розвиток професійної майстерності педагогів в умовах інноваційних освітніх практик (з досвіду авторської школи «Школа імперативного менеджменту» на базі спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва)

Rozwój kompetencji zawodowych nauczycieli w warunkach innowacyjnych praktyk (z doświadczeń autorskiej szkoły «Szkoła Zarządzania Imperatywnego» na podstawie specjalistycznej szkoły I-III stopnia z pogłębioną nauką języka angielskiego nr 85 miasta Kijów)

В умовах реформування ефективного функціонування закладів освіти залежить від їхньої здатності вчасно й швидко реагувати на виклики часу та адаптуватися до безперервних змін зовнішнього середовища. Зміни ці часто характеризуються непередбачуваністю та високою динамічністю. За таких умов традиційне управління закладом освіти перестає бути ефективним, потребує більшої гнучкості та швидкості реакцій на зміни, а система управління стає не тільки інструментом, а головним елементом реалізації місії закладу, механізмом, що підтримує цінності організаційної і корпоративної культури закладу.

Управління інноваційними процесами має системний характер і дає змогу упорядкувати процес інноваційного пошуку педагогів, виявити ефективні технології та організувати роботу адміністрації щодо визначеної проблеми. Успішність управління забезпечується професійним виконанням функціональних обов'язків адміністрації, прагненням керівництва удосконалити авторську модель закладу освіти як «Школи імперативного менеджменту». У цьому контексті використовується організаційно-функціональна модель управління, що охоплює рівні:

- стратегічний (директор);
- тактичний (заступники);
- технологічний (керівники професійних спільнот вчителів, психологічна служба);
- оперативний (адміністрація);
- самоврядування (Рада батьків, учнівське самоврядування «ШОУ-85», спільнота вчителів).

Така система управління закладом освіти зосереджена на впровадженні заходів щодо швидкого реагування на зміни, на процесах входження у світовий освітній контекст, переорієнтації на вимоги батьківської громади та соціуму, на адаптації під інтереси усіх зацікавлених сторін (партнерів), розвиткові і впровадженні процесів діджиталізації, оцифруванні великих обсягів інформації, впровадженні освітнього кластера, дистанційних форм навчання на інтернет-платформах тощо; широкому залученні педагогічних працівників у процес управління, зосередженні уваги на їх поведінкових та соціальних бар'єрах тощо.

---

¹ заступник директора з навчально-виховної роботи спеціалізованої школи I-III ступенів № 85 з поглибленим вивченням англійської мови, Київ Україна / Zastępca dyrektora ds. pracy oświatowej szkoła specjalistyczna I-III stopnia nr 85 z zaawansowaną nauką języka angielskiego, Kijów, Ukraina (dubovickaya65@gmail.com)

Концепція «Нова українська школа» чітко визначає напрями професійної діяльності методичної служби, зокрема, передбачає формування педагога нової формації, умотивованого, що розвивається професійно впродовж життя, перебуває в центрі суспільних та освітніх перетворень, компетентного, кваліфікованого, який має академічну свободу, самостійно і творчо здобуває інформацію, організовує дитиноцентрований процес із максимальним наближенням навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей, можливостей, потреб, запитів, настанов і життєвих планів.

Науково-методична робота закладу освіти спрямована передусім на творче, професійне зростання педагогів, використання в роботі інноваційних технологій навчання, залучення кожного вчителя до найважливішого – розкриття внутрішніх можливостей кожного учня і самого себе.

Однією з основних функцій науково-методичної ради є організаційне й науково-методичне забезпечення інноваційної діяльності педагогів:

- науково-методичний аспект управлінської діяльності адміністрації закладу освіти, спрямованої на всебічне підвищення якості загальної середньої освіти;
- запровадження перспективних інноваційних педагогічних методик та технологій, спрямованих на формування життєвої стратегії учня та вчителя, шляхом здійснення експериментальної діяльності;
- науково-методична складова сучасних моделей організації виховної, позакласної роботи в закладі освіти;
- науково-методичне забезпечення роботи з патріотичного, правового, громадянського, екологічного виховання дітей, вихованців та учнів з метою формування в них загальнолюдських моральних цінностей, соціальної активності та відповідальності, утвердження здорового способу життя;
- роботи вчителів початкових класів в НУШ.

Науково-методична рада як найвищий колегіальний орган розглядає найважливіші питання науково-методичної роботи, аналізує, визначає перспективи подальшої діяльності педагогічного колективу. У роботі вчителів враховуються всі компетентності Державного стандарту базового навчального плану відповідно до освітніх потреб здобувачів освіти: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) мовою; здатність спілкуватися іноземними мовами; математична; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна; інформаційно-комунікаційна; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, моралі, справедливості, рівності, свободи, прав людини, добробуту та здорового способу життя, нетерпимості до проявів корупції; культурна; підприємливість і фінансова грамотність.

Науково-методична рада закладу освіти створена з професійних спільнот освітніх галузей вчителів: суспільно-гуманітарних дисциплін (мовно-літературна, громадянська та історична, мистецька галузі) – голова Л. Дробна, іноземних мов – голова О. Белецька; фізико-математичних дисциплін (математична, технологічна, інформатична) – голова І. Полякова; природничо-оздоровчих дисциплін (природнича, соціальна і здоров'язбережувальна галузі, фізична культура) – голова О. Курочкіна; початкових класів – голова Н. Гомель; класних керівників – голова Т. Ярцева, творча майстерня керівників гуртків – голова І. Красюк.

Для організації ефективнішої комунікації в межах професійних спільнот працює творча група учителів української мови (голова Л. Литвин), історії (голова О. Линчак), творча група учителів фізичної культури, основ здоров'я, «Захисту України» (голова

О. Батуріна).

Робота професійних спільнот та творчих майстерень вчителів закладу освіти під керівництвом заступників директора О. Белокурової, Г. Зарицької, В. Дубовицької, Ю. Ніколіс, Г. Мамушевої спрямована на формування в педагогів уміння плідно працювати з учнями, враховуючи інтереси й запити самих школярів, індивідуальний підхід у виховній роботі, охоплює питання планування, організації та аналізу ефективності виховного процесу, розвитку педагогічної техніки, різноманітних засобів виховання.

Професійними спільнотами вчителів реалізуються загальні завдання:

- ознайомлення вчителів з вимогами Державного стандарту початкової загальної освіти, Державного стандарту базової і повної середньої освіти (5-9 класи);
- ознайомлення вчителів з новими досягненнями в педагогіці, психології, в методиках викладання, з педагогічним досвідом, з наказами, методичними листами Міністерства освіти і науки України;
- підвищення наукового рівня педагогічної роботи з навчання та виховання школярів;
- підвищення ефективності позаурочних заходів з навчальних предметів;
- поновлення та поповнення навчально-матеріальної бази кабінетів;
- робота з виконання завдань Всеукраїнської експериментальної роботи та регіональних програм;
- підготовки учнів до участі в олімпіадах різних рівнів, конкурсах, до участі у написанні робіт МАН;
- взаємовідвідування та обговорення уроків;
- проведення майстер-класів;
- підвищення педагогічної майстерності, сприяння підвищенню кваліфікації учителів.

На засіданнях професійних спільнот вчителів закладу освіти систематично вивчаються урядові нормативні документи, вивчаються і аналізуються навчальні плани, програми, підручники, посібники, інструктивні матеріали, методичні рекомендації щодо змісту, форм і методів проведення навчальних занять дистанційних уроків, факультативних та інших занять, позакласної та позашкільної роботи, освітньому процесу в цілому; обговорюються питання стану викладання предметів, якості навчальних досягнень учнів, підвищення рівня управлінської діяльності, загальної культури педагога, етики спілкування, проводяться аналізи відвіданих уроків та позакласних виховних заходів. Засідання проводяться у формі обговорення, круглих столів, повідомлення з використанням ІКТ.

Науково-методична рада та професійні спільноти надають дієву методичну допомогу педагогам, знайомлять їх з інноваційними досягненнями сучасної педагогічної науки, ефективним досвідом роботи вчителів школи, району, міста, країни, діляться власним досвідом роботи.

Педагогічний колектив закладу освіти працює над впровадженням педагогічних інновацій, створено банк впровадження та їх використання – теорія особистісно орієнтованого навчання, особистісно орієнтований урок у системі роботи закладів загальної середньої освіти, формування ключових компетентностей учнів, соціалізація пізнавальної діяльності учнів, теорія розвивального навчання, інтерактивна технологія навчання, нові інформаційні (комп'ютерні) технології навчання, проектна технологія:

- технології «Створення ситуації успіху» – вчителі, керівники гуртків різних напрямів роботи;

- здоров'я зберезувальна технологія «Навчання в русі» – вчителі фізичної культури, початкових класів;
- дихальні вправи, координаційні сходи – О. Батуріна, І. Красюк;
- інформаційно-ціннісний підхід до уроків читання – О. Самусева, С. Орехова, Т. Бойко;
- технологія «перевернутого навчання» – С. Бугаєнко;
- технологія «Кубування», ЗХД (Знаю, хочу дізнатись, дізнався) – Т. Іваненко;
- технологія «Криголам» – С. Бугаєнко;
- технологія «Сенкан» – Т. Іваненко;
- навчання співпраці, дослідницько-пошукова робота у групах – Т. Федунова, Л. Литвин, Л. Дробна, О. Курочкіна, С. Орехова, О. Порошина, Ю. Ніколіс;
- компоративний аналіз творів на уроках української літератури – Л. Литвин, Н. Бабенко, Л. Дробна;
- комунікативна методика викладання іноземної мови – Г. Зарицька, О. Белецька, Г. Мамушева, О. Ковальчук;
- робота з автентичними підручниками «New Let's Learn English» та «In Touch» видавництва Пірсон Лонгман – Г. Зарицька, О. Белецька, Г. Мамушева, О. Ковальчук, Т. Ярцева;
- активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках алгебри та геометрії в старших класах – І. Полякова;
- застосування Е-panel у підготовці до уроків англійської мови – Г. Зарицька;
- технологія побутової діяльності та самообслуговування – Л. Іваненко;
- впровадження в освітній процес авторських програм – керівники гуртків;
- проектна технологія – Т. Федунова, О. Белокурова, В. Дубовицька, О. Порошина, О. Курочкіна;
- біологічний конструктор – О. Курочкіна;
- створення проблемних ситуацій – О. Курочкіна;
- колективно-групове навчання – Л. Іваненко;
- ІКТ-технології – Т. Федунова, О. Белокурова, В. Дубовицька, І. Красюк, О. Батуріна;
- технологія «Мікрофон» – О. Самусева, О. Шадріна;
- технологія «Кошик ідей» – С. Бугаєнко;
- кластерна технологія – О. Козлова;
- створення буктрейлерів – Н. Бабенко, С. Бугаєнко, О. Порошина;
- технологія «Брейн-стормінг» – О. Линчак;
- технологія «Броунівський рух» – О. Линчак;
- комунікативна методика викладання іноземної мови – Г. Зарицька, О. Белецька, Г. Мамушева, О. Ковальчук;
- складання ментальних карт – Н. Бабенко, О. Порошина;
- творча робота за відеосюжетами – Л. Литвин;
- онлайн-тести для виконання домашніх завдань – О. Порошина, О. Линчак;
- текстоцентричні технології – Н. Бабенко;
- коучінг – дослідження – В. Дубовицька, Н. Стріженюк;
- технології дослідницького навчання – О. Молдован, О. Свириденко, О. Курочкіна;
- технології дослідницького навчання – Н. Стріженюк;
- групова робота «в різних кімнатах» – О. Курочкіна

- WhiteBoard (електронна дошка) – О. Белокурова, І. Полякова, О. Молдован, О. Рудь;
- адмінсупровід електронного журналу HUMAN, освітнього хмарного середовища MS Office 365 – О. Белокурова.

Впродовж навчального року кожен з педагогів працює над темою педагогічного дослідження. Система роботи вчителя з актуальних питань педагогічної діяльності розглядається на засіданнях професійних спільнот, інформація про досягнення педагогів заслуховується на засіданнях педради, нарадах при директорові, семінарах.

Освіта сьогодні перебуває під глибоким впливом змін у сучасному суспільстві. Так, протягом останніх десятиліть у багатьох країнах світу та в Україні відбувалася зміна суспільної парадигми – від технократичної до індустріальної, від індустріальної до інформаційної. На розвиток освіти вплинули суспільні інтеграційні процеси, такі напрями розвитку суспільства, як глобалізація, демократизація, створення єдиного інформаційного простору тощо. Сьогодення потребує умінь оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у суспільстві. Саме тому важливим сьогодні є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати та управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Концепція «Школи імперативного менеджменту» базується на структурно-функціональній моделі: базові навички, цінності, орієнтири; структурно-логічній моделі: державницький світогляд, внутрішня мотивація, критерії, виховання впродовж життя; концептуально-діагностичній моделі: критерії, показники, рівні обізнаності, інтелектуальні здібності, організація культури; структурно-змістовній моделі: ключові компетентності, які мають бути сформовані в учнів. Основна ідея Концепції є виховання покоління молоді на принципах гуманістично-інноваційних технологій, конкурентоспроможності у європейському та світовому освітньому просторі, здатним робити особистісний духовно-світоглядний вибір, матиме необхідні знання, навички та компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях, буде здатним до навчання впродовж життя.

Концепція розроблена з метою встановлення методологічних засад, принципів, підходів; передбачає розроблення технології формування професійної культури педагога, пошук новітніх форм управління процесом створення інноваційного освітнього середовища. Головним завданням професійного зростання вчителя спеціалізованої школи № 85 є становлення спеціаліста з високим рівнем готовності до педагогічної взаємодії, діалогу з учнями, батьками, адміністрацією.

Методичний супровід освітнього процесу полягає в тому, що це є професійна педагогічна взаємодія суб'єктів освітньої діяльності, необхідними умовами якої є добровільність і партнерство, визначальними ознаками – особистісний і професійний розвиток керівників і педагогів, а результатом – якісно новий рівень освіти.

Методична робота з педагогічними кадрами базується на Законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2018), Положення про методичну роботу з педагогічними кадрами закладів освіти, Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 (зі змінами), листа МОН України від 04.03.2020 № 1/9-141; Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (2000).

Методична робота в закладі освіти організована і проводиться на аналітично-діагностичній основі, спрямована на підвищення професійного та загальнокультурного

рівнів педагогічних працівників, розвиток їхніх рефлексивних навичок, креативності, переорієнтацію освітнього процесу із сфери академічних досягнень учнів на особистість здобувача освіти, з пасивних форм навчання і виховання на активну творчу працю, і, як наслідок, – на забезпечення якості освіти, збереження життя і здоров'я учнів.

Науково-методична робота має системний характер, включає різноманітні форми і методи, органічно пов'язана з діяльністю інших ланок шкільної системи і забезпечує професійне зростання педагогічних працівників, підвищення їхньої психолого-педагогічної та загальної культури, розуміння життєвої необхідності здійснення особистісно зорієнтованого, компетентнісного підходів в освітньому процесі, використання технології продуктивного навчання, створення умов для особистісного зростання всіх учасників освітнього процесу, їхньої самоактуалізації, самовдосконалення, самореалізації.

На вимогу часу методична робота потребує наукового супроводу. Тому, науковці Інституту модернізації змісту освіти, Академії педагогічних наук є членами методичної ради школи та супроводжують наші Всеукраїнські, регіональні експериментальні проекти.

Науково-методична робота передбачає формування й розвиток професійних якостей педагогів, підвищення їхньої професійної майстерності. Останнім часом активізувалася діяльність щодо впровадження в освітній процес та методичну роботу мультимедійних та комп'ютерних технологій. Для ефективного використання комп'ютерної техніки, електронних підручників, мультимедійних засобів навчання, освітніх ресурсів Internet в освітній та управлінській діяльності на базі закладу освіти працювали тренінгові групи. 100 % педагогів закладу освіти пройшли навчальні тренінги щодо застосування ІКТ. Викладачі творчо використовують набуті навички у своїй педагогічній діяльності. Педагогічними працівниками закладу підготовлено та здійснено випуск інструктивно-методичних матеріалів, методичних посібників. Педагоги беруть активну участь у роботі міжнародних, всеукраїнських та обласних педагогічних читань, нарад, науково-практичних конференцій.

У закладі освіти активно реалізується ідея проєктної освіти, яка поєднує цільову установку із включенням смислових орієнтирів особистості, допомагаючи вибудувати значущу лінію «сюжетного» життєвого руху людини. Проєктне навчання створює унікальні передумови для розвитку й самостійності здобувачів освіти в досягненні нового, стимулюючи їх природну допитливість і творчий потенціал. Компетентісно спрямована освіта передбачає внесення суттєвих змін у змістову, проєктно-технологічну, виховну освіту. Формування компетентності в здобувачів освіти у проєктній діяльності, тобто їхньої здатності мобілізувати знання в реальній життєвій ситуації – найактуальніша проблема інноваційної школи. Протягом міжтестастійного періоду педагоги беруть активну участь в роботі семінарів, засіданнях творчих груп, заняттях шкіл творчого вчителя й педагогічної майстерності в закладі освіти.

У роботі впроваджують інтеграцію особистісно орієнтованого навчання, інтерактивних та проєктних технологій, застосовують педагогічні інновації, та технологій.

Модернізація освітньої галузі залежить від багатьох чинників, проте головна роль у цьому складному процесі належить саме вчителю.

Пріоритетним завданням професійного зростання вчителя закладу освіти є становлення спеціаліста з високим рівнем готовності до педагогічної взаємодії, діалогу з учнями, батьками, адміністрацією.

Учитель почувається комфортно, коли досягає певних висот і усвідомлює власну значущість. Тому заступники директора закладу освіти здійснюють пошук результативних форм науково-методичного супроводу, пов'язаного з професійною, методичною та психологічною підготовкою педагогічних кадрів.

Система підготовки педагогічних кадрів щодо реалізації інноваційної моделі містить декілька компонентів: науково-методична робота педагогічного колективу, керівництво самоосвітою вчителів, розвиток професійної компетентності вчителів та професійний саморозвиток тощо.

Науково-методична робота педагогічного колективу – це організована система науково-методичних заходів, яка спрямована на підвищення професійного рівня колективу.

Головними принципами науково-методичної роботи в закладі освіти є її оперативність, мобільність, випереджаючий характер, оптимальне поєднання індивідуальних і колективних форм, практична спрямованість професійних знань і життєвих професійних цінностей.

Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників школи відбувається шляхом:

- створення умов для стимулювання самоосвіти, інтелектуального потенціалу;
- забезпечення індивідуалізації та варіативності змісту й форм професійного удосконалення праці педагогічних працівників;
- залучення талановитої молоді до реалізації Концепції, підвищення мотивації їхньої науково-дослідницької діяльності;
- психолого-педагогічні консультації, консультації-практикуми, виступи у форматі доповідей учителів-предметників з проблеми дослідження;
- проведення семінарів-практикумів для класних керівників та вчителів-предметників;
- підвищення професійної компетентності педагогів шляхом відвідування тренінгових занять, роботу в інноваційному освітньому кластері, участь в онлайн-семінарах, вебінарах тощо;
- участь у роботі науково-практичних конференцій, семінарах, круглих столах міського, обласного, всеукраїнського і міжнародного рівнів.

Підготовка педагогічного колективу до роботи в умовах реалізації Концепції послідовно та цілеспрямовано відбувається шляхом організації роботи педагогічної ради, методичної ради, предметних методичних комісій, організації роботи методологічних практикумів, інтелектуально-креативних клубів, діалог-студій, творчих лабораторій, методичних практикумів, які сприяють підвищенню рівня професіоналізму педагогів.

Основними принципами методичного супроводу професійного зростання вчителів закладу освіти є:

- пріоритет інтересів педагога;
- рекомендаційний характер порад, безперервність та комплексність супроводу.

Структура методичної роботи з учителями передбачає, що вчителі вдосконалюють професійні компетентності шляхом вільного вибору різнопрофільних методичних об'єднань – майстерень, професійних спільнот. Постійно діючі педагогічні майстерні напрацьовують і апробують педагогічні ідеї, новітні технології, нові підходи до викладання, узагальнюючи кращі новітні проекти, розробляючи алгоритми їх впровадження. Результати напрацювань є ефективним доповненням змістовних надбань професійних спільнот вчителів, творчих майстерень, зокрема, практичні блок-

кейси, завдяки яким педагоги отримують поради, як перетворити традиційне навчання в процес розвитку особистості дитини; як перейти від формату відтворення отриманої інформації до опанування компетентностей, що допомагають приймати рішення в повсякденному житті; як навчити школярів самостійно аналізувати інформацію, критично мислити, адаптуватися до змін, співпрацювати в команді, успішно вирішувати життєві проблеми.

Інноваційний методичний супровід полягає в тому, що це є професійна педагогічна взаємодія суб'єктів освітньої діяльності, необхідними умовами якої є добровільність і партнерство, визначальними ознаками – особистісний і професійний розвиток керівників і педагогів, а результатом – якісно новий рівень освіти.

У закладі освіти здійснюється індивідуальний підхід до кожного вчителя, підтримується його творчість, прагнення до самореалізації. Крім планової самоосвітньої діяльності, адміністрація закладу освіти спонукає вчителів до самоосвіти впродовж навчального року, під час підготовки до науково-методичних заходів, конкурсів, виставок, за результатами відвіданих у вчителя уроків.

Усі теми самоосвітньої діяльності педагогів спрямовані на розв'язання єдиної науково-методичної проблемної теми закладу освіти. Важливим напрямом діяльності адміністрації школи є висвітлення успіхів учителів як засіб стимулювання самоосвіти. Для цього використовуємо такі форми роботи:

- відкриті уроки;
- співбесіди з учителями;
- інструктивно-методичні консультації та наради;
- презентації педагогічних знахідок;
- проведення предметних тижнів, демонстрація методичних знахідок;
- створено банк інноваційних технологій з досвіду роботи вчителів тощо.

Самоосвіта вчителів – це провідна форма вдосконалення професійної компетентності педагогів закладу, яка полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні й поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток та самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу.

Самоосвіта педагогів базується на ознайомленні вчителів з новітніми педагогічними та психологічними дослідженнями, пошуку нових напрямів у методиці та організації освітнього процесу, розгляд на високому науковому рівні педагогічних проблем, що викликають утруднення в практичній роботі.

Структура процесу самоосвіти вчителів складається із наступних етапів:

- самоусвідомлення та прийняття рішення здійснювати процес самовдосконалення;
- планування та вироблення програми самоосвіти й самовдосконалення;
- безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань, пов'язаних із роботою над самим собою;
- самоконтроль та самокорекція цієї діяльності.

Сучасний педагог має володіти різноманітними інноваційними освітніми технологіями з метою створення в закладі освіти ефективної та дієвої педагогічної системи, в основі якої лежать специфічні для певного типу освітнього середовища прийоми та технології, що концептуально об'єднані пріоритетними освітніми цілями, а також пов'язані між собою завданнями та змістом, формами та методами впровадження. Для вирішення цих завдань у закладі освіти створено «Академію педагогічної майстерності», змістовним наповненням якої стало вдосконалення загальнопедагогічної підготовки як основи професійної компетентності, методичне

(технологічне) удосконалення, психологічна підготовка, загальнокультурний та духовний розвиток педагогічних працівників. Пріоритетними напрямками методичної роботи визначено:

- створення умов для професійного росту педагогів щодо реалізації концепції Нової української школи, концепції реалізації авторської моделі «Школа імперативного менеджменту»;
- удосконалення форм організаційно-методичного супроводу (підвищення кваліфікації) у системі неперервної освіти;
- формування громадянських та соціальних компетентностей в учнів на основі практико орієнтованої діяльності.

Супровід освітньої діяльності вчителів в умовах впровадження методичних засад у реалізації авторської моделі «Школа імперативного менеджменту» є цілісною системою взаємопов'язаних дій і заходів, які ґрунтуються на сучасних досягненнях науки, перспективному досвіді й конкретному аналізі проблем, що виникають у педагогів.

Методична робота щодо створення умов і забезпечення відповідного супроводу професійного зростання кожного члена педагогічного колективу передбачає системність і систематичність її здійснення, використання інноваційних форм, методів, прийомів, видів діяльності й здійснюється за результатами діагностичного вивчення професійної компетентності педагогічних працівників із урахуванням особливостей роботи в умовах апробації прогностичної системи управління впровадження методичних засад з реалізації авторської моделі закладу освіти.

Для реалізації пріоритетних напрямів роботи педагогічного колективу, зокрема розширення можливостей освітнього кластера на концептуальних засадах Нової української школи та формування ключових компетентностей учнів на основі практико орієнтованої діяльності та як результат реалізації експериментальних програм створено внутрішню мережу колективних форм методичної роботи: науково-методична рада, спільноти вчителів-предметників, методичні майстерні класних керівників, творчі групи з реалізації проблемних завдань закладу освіти, координаційні педагогічні майстерні («Акме-освіта», «Школа майбуття», «Школа – ВНЗ», керівники гуртків); постійно діючі науково-практичні семінари: «Школа і виклики часу», «Психологічні основи стратегічного менеджменту», «Особливості організації освітнього процесу в умовах реалізації авторської моделі» із використанням інноваційних форм: захист ідей, аукціон інновацій, творчий звіт, презентація, коворінги, психологічні та педагогічні тренінги, практичні семінари, конкурси педагогічної майстерності, тематичні науково-практичні конференції, зустрічі з науковцями.

Передбачено широке залучення на усіх рівнях до методичних заходів партнерів закладу як організаторів, учасників, спостерігачів, розробників тощо.

Учителями закладу обрано та апробовано сучасні педагогічні технології: інтерактивного навчання, модель змішаного навчання, індивідуальної траєкторії навчання учнів, критичного мислення, групової діяльності, опрацювання дискусійних питань; дебатні, тренінгові, проєктні; педагогічні лабораторії, ситуативне моделювання та ін.

Реалізацією Школи імперативного менеджменту передбачено як безперервний процес максимального розкриття для всіх учасників освітнього процесу, інтелектуального та ціннісного потенціалу, направленого на реалізацію моделі інноваційного освітнього середовища в закладі освіти та моделі формування державницького світогляду.

Механізм самореалізації вчителів та здобувачів освіти розкривається шляхом самопізнання, самосвідомості, саморегуляції, самооцінки, самоорганізації. Дієвими заходами щодо самореалізації визначено: створення психологічно сприятливого та безпечного мікроклімату на навчальних заняттях та виховних заходах; удосконалення умінь і навичок командної взаємодії учасників освітньої діяльності шляхом систематичного залучення усіх членів педагогічного колективу до виступів на семінарах, педагогічних радах, на конференціях, конкурсах, тренінгах, тощо; постійне підвищення загальної методологічної культури на основі розвитку ключових компетентностей; ознайомлення із національною системою виховання, як втіленням виховної мудрості українського народу; безперервна педагогічна освіта; інноваційний характер діяльності – використання нестандартних уроків, психолого-педагогічний аналіз та самокорекція діяльності; соціальна і творча активність – участь у спільних з органами учнівського самоврядування (ШОУ-85), проєктах; опанування певним рівнем іноземних мов, заняття спортом, науково-дослідницькою діяльністю Малою Академією Наук.

Маючи напрацьовану систему налагоджені комунікації з учасниками освітнього процесу та потребу у відпрацюванні навчального матеріалу, вчителі зіткнулися із новими проблемами, зокрема психоемоційним станом учнів та відсутністю мотивації до навчальної діяльності. У налагодженні роботи ключову роль відіграв авторитет вчителя – для учнів, які виїхали за межі Києва та України, вчителі стали рідними людьми із минулого, ланкою між вчорашнім та сьогоднішнім. Саме тому зустрічі на онлайн уроках стали дуже важливими для спілкування, і діти із радістю виходять на уроки. Вчителі змінюють структуру уроків, більше уваги приділяють обговоренню побутових умов життя учнів, їхніх настроїв, бажань та сподівань. Підтримку учням учителі демонстрували перш за все власною стійкістю та спокоєм. При цьому директору школи важливо було оцінити психоемоційний стан педагогів та їхню готовність до спілкування з учнями, перш ніж допускати їх до навчальних занять. Коли ж учителі починали спілкування з учнями, вони не намагалися заперечувати реальність. Починаючи урок, учителі запитували в учнів, чи всі почуваються в безпеці, цікавилися самопочуттям дітей, надавали можливість висловитися тим учням, які цього потребували. Коли діти запитували про війну чи воєнні події, вчителі в більшості відповідали коротко, спокійно, використовуючи факти. Так звані «ранкові зустрічі» стали функціональним інструментом налаштування дітей на навчання, а розмаїття життєвих ситуацій, які були пов'язані з навчальним матеріалом, відновили зацікавленість учнів та підвищили мотивацію до навчання.

Наступним кроком стало переорієнтування на пріоритетність подання навчального матеріалу та відпрацювання ключових навичок. Більшість вчителів врахували попередній досвід епідемії COVID, та розподілили навчальні теми в календарно-тематичному плануванні так, що основні значимі теми предметних курсів припали на перший семестр або на середину другого семестру. Отже, на лютий та березень не випадає вивчення дуже складних тем. Зважаючи на умови навчання у стресовій ситуації, вчителі суттєво скоротили кількість самостійних та контрольних робіт, а перевірку набутих знань та навичок проводили у формі тестування, діагностичних робіт або усного опитування. Великої значущості набули творчі форми роботи, зокрема проєктно-пошукова діяльність, презентації та відеовиступи учнів, дебати та розмовні клуби. Для кожного із трьох ступенів нашого закладу освіти застосовувалися різні форми відпрацювання навичок та оцінювання навчальних досягнень, тому зупинимося на кожному із них окремо.

Під час дистанційного навчання учні початкової школи працювали в єдиному освітньому просторі закладу освіти на платформі TEAMS. Для учнів 1-4-х класів застосовувалося формувальне і підсумкове оцінювання. Навчання та оцінювання учнів здійснювалося в синхронному та асинхронному режимах. У синхронному режимі застосовувалися усні форми контролю (усний переказ, читання напам'ять, захист проєктів тощо) за допомогою відеоінструментів Teams. В асинхронному режимі оцінювання здійснювалося шляхом відслідковування динаміки навчального поступу учнів за їхніми роботами. Фотографії виконаних завдань учні пересилали вчителю на перевірку. Надіслані фотографії виконаних робіт вчителі супроводжували зворотним зв'язком у вигляді коментарів, оцінювальних суджень. І ці роботи зберігалися в особистому віртуальному кабінеті кожного учня, що давало можливість продовжувати практикувати метод портфоліо.

Для організації зворотного зв'язку повноцінно використовували всі можливості платформи TEAMS: оцінювальні судження та коментарі під завданнями; спілкування в чаті у форматі відеоконференції та письмових повідомлень.

Уроки проводились відповідно до загальношкільного розкладу синхронно та асинхронно. 76 % уроків англійської мови вчителі проводили синхронно, навчальні матеріали, відео до уроків та роз'яснення завдань були розміщені у відповідних командах TEAMS. У такий спосіб, діти, які не мали змоги підключатися до онлайн-уроків, могли переглядати відео та виконувати завдання в зручний для них час.

Учителі англійської мови під час уроків підкреслюють необхідність знання мов для спілкування, особливо для дітей, які опинилися за межами України, зосереджували увагу учнів на комунікативній функції мови, розвитку мовленнєвих навичок.

Особлива увага вчителів української мови та літератури приділяється важливості української мови як одного з найважливіших елементів існування нації. Учителі пропонують учням дослідження тематичних творів видатних українських авторів, які у своїх творах порушували питання складних стосунків України та росії протягом усієї спільної історії.

Учителі математики, фізики та інформатики адаптували календарне планування навчальних занять таким чином, щоб з березня приділити увагу повторенню пройденого матеріалу. Особливу увагу приділяють завданням на інтеграцію дисциплін: задачі, що містять історичні дані, дані про тваринний та рослинний світ України, задачі про героїв творів, що вивчаються з курсу літератури (5-8 класи), проєктні роботи про культуру українського народу, зокрема українських орнаментів (геометрія 9 клас) тощо. Враховуючи різні можливості доступу до Інтернету серед учнів, учителі записують відео проведених синхронних уроків, надають доступ до віртуальної дошки уроку та інших матеріалів. Під час перевірки письмових завдань педагоги надають письмові індивідуальні коментарі до виконаних завдань та повертають у разі потреби, роботи для доопрацювання, така робота дала змогу бачити поступ дитини у вивченні навчального матеріалу. Діагностичні роботи учителі математики та фізики проводили, використовуючи застосунки Forms, Classtime, LearningApps тощо, що дозволило автоматизувати перевірку робіт. Для проведення лабораторних робіт учителі фізики використовували віртуальну фізичну лабораторію.

Головну роль у такому форматі навчання відіграє формувальне оцінювання. На системному рівні послідовне впровадження й застосування формувального оцінювання сприяє рівному доступу до якісної освіти, оскільки допомагає учням, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, побутових умов та психоемоційного стану, досягати кращих результатів навчання. Цей різновид оцінювання розвиває в учнів уміння вчитися, а отже, сприяє реалізації ціннісного орієнтиру щодо навчання продовж життя. Учителі, які вже застосовують техніки

формуального оцінювання, виявляються краще підготовленими до індивідуалізації навчання відповідно до потреб учнів. Більшість учителів школи вже володіють основними інструментами формуального оцінювання, багато хто займався самоосвітою під час літніх канікул.

Формувальне оцінювання допомагає учням моніторити власний прогрес та рефлексувати щодо свого навчання методом проведення самооцінювання, коли вони самостійно співвідносять власні результати з розробленими критеріями оцінювання та аналізують свої. Самооцінювання є невід'ємною частиною в завданнях, які надсилають вчителі для виконання. При цьому шкала самооцінювання була знайома учням, це використання найпростіших фраз: «мені ще варто попрацювати; я тренуюся; мені вдається»; присвоєння емотикону (пиктограма, що зображає емоцію); усна мотивувальна промова (учень коментує свою роботу).

Проведення діагностичних робіт відбувається з використанням різних платформ дистанційного навчання (На урок, Всеосвіта, LearningApps, liveworksheets тощо), а також традиційним написанням письмової роботи.

На виконання діагностичної роботи учням надають більше часу, зваживши при цьому на нерівність технічних умов роботи дітей, але встановлюють дедлайни. Перед виконанням перевіркою роботи, здобувачі освіти обов'язково ознайомлюються з чіткими критеріями оцінювання. Аби уникнути проблеми з дотриманням академічної доброчесності, учням пропонують такі завдання, які не можна було б запозичити в інших, наприклад, письмово висловити свою думку щодо героя чи події, написати твір, есе тощо.

Аналізуючи роботу закладу освіти, треба зазначити, що вчителі змогли організувати освітній процес у таких надскладних умовах на дуже високому рівні, надавали емоційну та психолого-педагогічну підтримку учням, батькам та колегам, а також докладали зусилля для забезпечення виконання освітніх програм за 2021-2022, 2022-2023 навчальні рік.

Новий зміст освіти в сучасній школі ґрунтується на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації особистості в суспільстві. Під компетентнісним підходом в освіті слід розуміти цілеспрямований, систематичний, керований процес формування компетентностей учнів засобами освітнього процесу, сім'ї, соціуму. Компетентнісний підхід потребує особистісної спрямованості під час формування змісту освіти, завдання вчителя – максимально наблизити навчальний матеріал до життєвого досвіду, потреб дитини.

Вже з перших днів навчання учнів у закладі освіти вчителі ставлять собі мету – якомога більше формувати та розвивати їхні компетентності. На уроках української мови (навчання грамоти) учні працюють у групах, обговорюють, вчать будувати речення, використовуючи малюнки. Діти бачать емоції своїх співрозмовників, використовують відомі словесні та несловесні засоби для передавання емоцій та настрою. Слухаючи один одного, збагачуються словниковим запасом. Щоб наблизити умови навчання до природніх умов спілкування і розвивати здатність спілкуватися рідною мовою, вчителі вводять учня в мовленнєву ситуацію й навчають його орієнтуватися в ній, тобто ясно уявляти собі співрозмовника, умови мовлення та завдання спілкування, добирати мовні засоби, що відповідають особливостям мовної ситуації (що, навіщо, кому, в яких умовах має бути сказано). Розв'язання ситуаційних завдань стимулюють мислення учнів, викликають у них інтерес до навчального матеріалу, підвищують їхню активність у формуванні знань, умінь і навичок; розширюють можливості практичного застосування вивченого матеріалу. Виконуючи ситуаційні завдання, аналізуючи мовну ситуацію, учні можуть самостійно оволодівати новими знаннями та навичками з культури спілкування й набувають комунікативних

умінь.

Саме інтегрований підхід забезпечує підвищення рівня знань більш глибоко. І для ефективності освітнього процесу всього цього можна досягнути через дослідження та особистий досвід, роботу в групі та соціалізацію.

На уроці англійської мови діти шукають картинки, де слова починаються на вивченні букви. Працюючи в групах, учні прислухаються один до одного, прислухаються до вимови вчителя, що дає їм змогу легше опанувати іноземну мову.

Математична компетентність формується, коли діти не тільки знайомляться з теоретичним матеріалом, а також на основі дидактичного матеріалу моделюють процеси математичних залежностей. Так, використовуючи дидактичний матеріал – купюри гривень та копійки, здобувачі вже можуть визначитись, що саме вони можуть придбати на певну суму. Вчаться організовувати свою діяльність для досягнення цілей. У дітей формується готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень. Також на уроках математики учні не тільки отримують знання, а вже з малих років у них формується підприємницька компетентність.

Серед значної кількості завдань, що стоять перед закладом освіти, основним є активізація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Тому дуже важливо викликати в них інтерес до навчального предмета, перетворити аудиторію з пасивних спостерігачів на активних учасників заняття. Вирішити це важливе завдання можна лише в тому разі, якщо вчитель у своїй роботі впроваджує активні та інтерактивні форми й методи навчання, формуючи навички та інтерес до самостійної роботи учнів. Важливим шляхом формування компетентності учнів засобами інтерактивних технологій є інтерактивний урок. Інтерактивний урок має конкретну передбачувану мету, яка полягає у створенні комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроку, який, зазвичай, складається з 5-ти елементів: мотивація діяльності; оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів; надання необхідної інформації; інтерактивна вправа, завдання – центральна частина заняття (інтерактивні методи навчання: робота в парах, групах, ротаційні трійки, «два-чотири – всі разом», «карусель», «ажурна пилка», диспути, дискусії, «акваріум», «мозковий штурм», «метод ПРЕС» та інші; ефективні також методи розвитку критичного мислення: «кубик Блума», кросенс, кластер, фішбоун, «ІНСЕРТ», «РАФТ», інтелект-карти, сторітелінг, метод «Помилок» тощо); підбиття підсумків (рефлексія), оцінювання результатів уроку. Провідні форми роботи на уроках – сюжетно-рольова ігрова діяльність, практичні завдання, перегляд й оцінювання фрагментів мультфільмів і відеосюжетів, прослуховування аудіозаписів, обговорення їх змісту, створення реклами, листівки, стіннівки, афіші, колажу тощо. «Осучаснення» уроку робить його цікавим для дітей, не викликає перевтоми, замість негативних емоцій дає позитивні. Сформовані навички роботи з інформацією та її джерелами (шукати, осмислювати, опрацьовувати, аргументувати, адаптувати, формувати, здобувати та використовувати інформацію з різних джерел; користуватися різноманітною довідковою літературою) допоможуть учням/ученицям і під час засвоєння знань з інших навчальних предметів, а також розвивати критичне мислення й формувати громадянські компетентності.

Уроки, на яких формується критичне мислення, мають такі риси: 1) учителі й учні розподіляють між собою відповідальність за психологічний клімат на занятті; 2) учителі моделюють процес мислення та підтримують учнів, коли вони розповідають про свої стратегії мислення; 3) існує атмосфера пошуку и відкритості; 4) учням надається підтримка, але тільки в необхідній формі та обсязі; 5) навчальний простір побудовано таким чином, щоб зробити легкою та природною співпрацю та

комунікацію учнів. Важливою умовою уроку з розвитку критичного мислення є те, що вчитель надає слово учням, а сам говорить якомога менше.

Для того, щоб в учнів формувалося вміння самим здобувати знання, вчитель на початку тижня, під час оголошення теми, пропонує дітям, за бажанням, знайти цікавинки до теми. Діти самі або разом з батьками включаються в пошукову роботу відповідно до теми. В класі разом з однокласниками та вчителем обговорюють відповідний матеріал. Це сприяє розвитку та спілкуванню, здатності використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності в навчанні та інших життєвих ситуаціях. Саме в такому форматі роботи відбувається усвідомлення рівних прав і можливостей, учні розуміють, що для досягнення спільної мети, вони мають усі активно включатися в роботу.

Кожен навчальний рік сьогодні ставить перед освітянами нові потужніші виклики надання якісних освітніх послуг в умовах надзвичайної та непередбачуваної небезпеки для всіх учасників освітнього процесу. Адміністрація закладу освіти вимушена в короткі терміни вирішувати проблеми психоемоційної стійкості та витривалості як учнів, так і педагогів, забезпечити безпечне освітнє середовище та дотримання всіх безпекових вимог організації освітнього процесу та виконання головних завдань освіти – навчання учнів, розвитку навичок та умінь, які визначені нормативними документами Нової української школи.

Проведені моніторинги вчителів та батьків надають можливість зробити певні висновки щодо готовності розпочати новий навчальний рік у закладі освіти. Більшість батьків, діти яких перебувають у різних куточках України та за кордоном, планують продовжувати навчання дітей у рідному закладі освіти. А ті діти, які знаходяться в Києві, із задоволенням були б присутні на заняттях, щоб мати живе спілкування з однолітками та вчителями. Аналіз роботи закладу освіти за 2022-2023 навчальний рік показав, що діти, які вмотивовані до навчання, добре засвоюють навчальний матеріал, працюючи в дистанційному форматі. Про це свідчить кількість учнів, які завершили навчальний рік на високому та достатньому рівні. Проте головним питанням залишається безпека всіх учасників освітнього процесу.

Враховуючи результати моніторингу безпекових вимог, адміністрація закладу освіти разом з професійними спільнотами вчителів розробили модель організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Наступним кроком стало вивчення навчальних програм та складання календарно-тематичного планування з предметів освітньої програми для виконання вимог щодо якості освіти та забезпечення її контролю з боку адміністрації. Зокрема вчителям було запропоновано обрати зручні та ефективні форми подання нового матеріалу відповідно до очних та дистанційних тижнів навчання, а також розподілити теми та форми контролю, що забезпечить якісне засвоєння учнями навчального матеріалу та гарантує виконання освітньої програми.

За часи пандемії та під час дистанційного навчання з весни 2022 року управлінська діяльність у закладі освіти відбувається в єдиному освітньому просторі та віртуальному середовищі на платформі TEAMS. Функції контролю розподілені між членами адміністрації відповідно до посадових обов'язків. Кожен представник адміністрації підключений до конкретних команд класів чи предметів, за які він відповідає. Створена окрема команда ВСЗЯО (внутрішня система забезпечення якості освіти), у якій зберігаються нормативні документи, внутрішні накази та довідки контролю. У членів адміністрації школи відображається повний календар розкладу уроків учителів та класів із зазначенням теми уроків відповідно до календарно-тематичного планування та спосіб їх проведення (синхронно чи асинхронно), відображається також розклад роботи гуртків та секцій, батьківських зустрічей та

засідань педагогічного колективу та учнівського самоврядування. Створена дієва система контролю за обліком відвідування, яка дозволяє відслідковувати освітню траєкторію кожного учня та спілкуватися з усіма учасниками освітнього процесу. Через перехресну систему контролю з боку адміністрації жоден учень або педагог не залишається поза увагою. Саме так відбувається повний контроль освітнього процесу в закладі освіти. До електронної системи організації освітнього процесу додано використання електронного журналу та електронного щоденника. Це дозволяє оперативно та ефективно реагувати на зміни у форматах навчання та спрощує систему контролю за навчальними досягненнями учнів з боку батьків та адміністрації.

Для аналізу ризиків функціонування описаної моделі була створена фокус-групу вчителів, батьків та адміністрації. Основними ризиками можуть стати військово-політична ситуація в країні та у місті Києві зокрема, а також матеріально-технічне забезпечення закладу освіти та окремих родин. На жаль, вплинути на загальну ситуацію ми не в змозі, тому цей ризик залишається основним чинником, який буде впливати на освітній процес загалом у країні. Рішенням проблеми технічного забезпечення вчителів можуть стати комп'ютери та ноутбуки, які знаходяться на балансі школи, а в окремих випадках відсутності Інтернету можна буде використовувати мобільний трафік. Більша кількість родин школи за останні три роки вирішила проблеми технічного забезпечення навчання своїх дітей. Окремі випадки, зокрема багатодітних родин, вже відомі педагогам школи – з такими дітьми налагоджується індивідуальна траєкторія навчання.

Як ми бачимо, така модель може стати оптимальною для організації навчання: ми залучаємо учнів до соціалізації в закладі освіти, надаємо якісні освітні послуги та виконуємо вимогу щодо забезпечення безпеки всіх учасників освітнього процесу.

Навчальний рік, який минув, став нелегким викликом для освітян всієї країни, та Києва зокрема. Через агресію російської федерації в Україні багато дітей змушені були виїхати за межі міста та держави, проте виявили бажання продовжувати навчання у своїх навчальних закладах.

Досвід участі в інноваційних проєктах та їх успішна реалізація доводять, що це є здобуття успіху з боку педагогічного колективу закладу освіти. Адміністрації закладу освіти та головам професійних спільнот необхідно узгодити розподіл годин Освітньої програми на наступний навчальний рік, враховувати при складанні календарно-тематичного планування та плануванні уроків теми та їх послідовність. Учителям-предметникам окремих предметів, зазначених в інноваційному освітньому проєкті, потрібно ознайомитися та враховувати при плануванні роботи навчальні матеріали та діагностичні завдання. Крім того, спільні фокус-групи вчителів працюють над розробкою та уніфікацією чітких та зрозумілих критеріїв оцінювання. Для об'єктивного контролю адміністрація школи планує проводити постійний моніторинг залучення учнів до участі в інноваційному освітньому проєкті, інформувати педагогічну раду про результати моніторингу наприкінці кожного семестру.

Перевагами співпраці в рамках експериментів для нашого закладу освіти стали: організація незалежного моніторингу якості освітніх послуг; вирішення питань суб'єктивності оцінювання навчальних досягнень та підвищення професійного рівня та конкурентоспроможності наших учителів.

Метою проєкту «Створення моделі адаптивного інформаційно-освітнього середовища початкової школи» (2023–2027 рр.) (далі – Проєкт) є розробка, обґрунтування та впровадження моделі розвивального інформаційно-освітнього середовища початкової школи та створення навчального, дидактичного та методичного забезпечення освітнього процесу та навчання предметів інваріантної складової базового плану початкової школи у контексті реалізації Концепції НУШ

відповідно до чинного стандарту початкової освіти, базуючись на інтегрованому, проектному та дослідницько-пізнавальному підходах з використанням цифрових технологій в умовах змішаного навчання.

Організація навчання ґрунтується на методі навчальних проєктів, методі навчання за допомогою запитань, дослідницько-пізнавальному методі (IBL) та методах стимулювання пізнавального інтересу.

Забезпечення для вчителя складається з навчальної програми, учнівського комплекту зошитів з друкованою основою та зошитів для проведення діагностичних робіт, методичних рекомендацій (на кожен тиждень з кожного предмету), презентації для подання нового матеріалу та комплекту для вчителя.

Для педагогів учасників Проєкту передбачені навчальні тренінги, семінари, майстер-класи, вебінари для підвищення кваліфікації від новаторів сучасної освіти.

Авторами розроблено комплексний методичний супровід освітнього процесу, який здійснюється за допомогою закритої онлайн-платформи, консультацій за номерами гарячої лінії, також система підвищення кваліфікації вчителів.

Для практичної роботи педагог забезпечується комплектом дидактичних матеріалів, включаючи літературу, мультимедійний супровід, методичні рекомендації.

Кожен учасник експерименту отримує власний досвід у проведенні практичних реформ в освіті та має напрацювання сучасної методики навчання в початковій школі.

Учителів до роботи в експериментальному класі готують на курсах, у процесі яких він отримує сертифікат, який дає йому право працювати за програмою Проєкту.

Основою інноваційної освітньої екосистеми є адаптивне освітнє середовище закладу освіти, однієї із складових якої є система інноваційних інформаційних, навчальних, дидактичних і методичних матеріалів, використання яких обумовлює цифрову трансформацію освіти.

Аналіз змісту наявних у вітчизняній практиці різних видів дидактичного, методичного і навчального забезпечення освітнього процесу початкової школи засвідчив, що в них недостатньо враховано системний інтегрований підхід, заснований на застосуванні дидактичних ігор та навчальних дослідницько-пізнавальних проєктів. Переважна їх більшість подана, як підручники та посібники, у які закладено методи, засоби, форми навчання для вивчення окремих навчальних тем, що дають змогу удосконалити лише окремі компоненти освітнього процесу.

Поширений в освітній практиці дидактичний, методичний і навчальний супровід освітнього процесу не повною мірою забезпечує реалізацію нових концептуальних засад компетентнісного підходу, виховання, особистісного розвитку й урахування індивідуальних особливостей та пізнавальних стилів навчання учнів, розвитку їх поведінкового інтелекту та соціальних навичок, набуття інноваційної та цифрової компетентностей, критичного мислення, дослідницьких навичок та підприємливості, навичок ефективної взаємодії та комунікації, умінь вирішувати проблеми, самооцінювання та взаємного оцінювання, рефлексії та адаптивного навчання.

Адаптивне навчання передбачає адаптацію змісту та добір засобів для його реалізації відповідно до потреб учасників освітнього процесу для підвищення ефективності освітньої діяльності. Адаптивне навчання – це методологія, яка включає періодичне отримання інформації про рівень знань, стилі навчання учнів та конфігурацію навчальних ресурсів, завдань та оцінки відповідно (Едмондс, 1987). Метою адаптивного навчання є надання учням засобів для отримання інформації відповідно до їх освітніх потреб та пізнавальних особливостей. Вимоги до адаптованих навчальних матеріалів формуються з урахуванням цілей освітнього процесу.

Для педагогічного колективу соціальний ефект від інноваційних проєктів є підвищення якості початкової освіти шляхом впровадження науково й експериментально обґрунтованої моделі адаптивного інформаційно-освітнього середовища початкової школи та відповідного навчального, дидактичного, методичного і технологічного забезпечення освітнього процесу початкової школи, яке базується на інтегрованому, проєктному та дослідницько-пізнавальному підходах з використанням змішаного навчання та цифрових технологій.

У 2023-2027 роках заклад освіти бере участь у всеукраїнському експерименті за темою «Організаційно-педагогічні умови функціонування та розвитку безпечної школи у воєнний/повоєнний час». Результатом експериментальної діяльності має стати розробка організаційно-педагогічних умов, необхідних для створення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного та повоєнного часу. Даний інноваційний освітній проєкт сприятиме дотриманню правил і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу, позитивно впливатиме на емоційне благополуччя учнів, педагогів і батьків, сприятиме запобіганню будь-яких проявів насильства, ризикованої поведінки та забезпечить створення ресурсної бази щодо їх запобігання.

Для досягнення цієї мети буде застосований загальношкільний підхід, який передбачає узгоджену діяльність колективу закладу освіти у восьми ключових напрямках, який успішно реалізується в інноваційному освітньому проєкті «Здорова школа», зокрема, освітній цифровий простір, освіта в галузі здоров'я і безпеки, фізичне виховання та рухова активність, здорове харчування, медичний та соціально-психологічний супровід, відповідальне ставлення до здоров'я працівників закладу освіти, залучення сім'ї та громади.

Отже, безпечне та здорове середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та виховання, комфортна міжособистісна взаємодія, усвідомлені дії захисту дитини від ризиків навколишнього світу.

Педагогічний колектив спеціалізованої школи № 85 міста Києва реалізує інноваційні освітні програми та проєкти, які відрізняються такими особливостями:

- спрямованість на формування ключових компетентностей учня. Інноваційні освітні програми та проєкти спрямовані на формування ключових компетентностей учня, необхідних для успішного життя та діяльності в сучасному суспільстві;
- інтеграція предметних знань і умінь. Інноваційні освітні програми та проєкти спрямовані на інтеграцію предметних знань і умінь, що сприяє формуванню в учнів цілісної картини світу;
- практична спрямованість. Інноваційні освітні програми та проєкти мають практичну спрямованість, що сприяє розвитку в учнів навичок застосування отриманих знань і умінь у реальному житті;
- індивідуалізація навчання. Інноваційні освітні програми та проєкти спрямовані на індивідуалізацію навчання, що сприяє розвитку в учнів самостійності та здатності до самоорганізації;
- співпраця з іншими закладами освіти та організаціями. Інноваційні освітні програми та проєкти реалізуються у співпраці з іншими закладами освіти та організаціями, що сприяє розширенню освітнього простору для учнів.

Педагогічний колектив спеціалізованої школи № 85 міста Києва активно впроваджує в освітній процес новітні унікальні методи, а саме:

- педагогіка партнерства, яка передбачає співпрацю вчителя та учня на основі рівності та взаємоповаги;
- технології дистанційного навчання, що дозволяють учням отримувати освіту

в будь-якому місці та в будь-який час;

- технології віртуальної та доповненої реальності, які дозволяють створювати для учнів реалістичне та захоплююче навчальне середовище;
- соціально-емоційне навчання, яке спрямоване на розвиток у учнів соціальних та емоційних навичок, необхідних для успішного життя.

Педагогічний колектив спеціалізованої школи № 85 міста Києва активно впроваджує в освітній процес психолого-педагогічні практики, такі як:

- тренінги та майстер-класи для учнів, які спрямовані на розвиток у них ключових компетентностей та особистих якостей;
- консультації для батьків, що спрямовані на допомогу батькам у вихованні та навчанні дітей;
- співпраця з психологами та соціальними працівниками, яка дозволяє школі надавати учням та їхнім батькам всебічну підтримку.

Сучасний педагог – фундаментально освічена людина, здатна гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї професійної діяльності, яка самостійно працює над власним розвитком, підвищенням освітнього й культурного рівнів, уміє самостійно набувати необхідних для професійної діяльності знань, умінь і навичок, критично мислить, володіє стійкою системою мотивів і потреб соціалізації, здатна активно й творчо діяти. Він повинен уміти сам і навчити учнів творчо засвоювати знання і застосовувати їх в конкретних навчальних і життєвих ситуаціях, критично осмислювати здобуту інформацію, оволодіти вміннями й навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки.

XXI століття. Вже з'явилась, сформувалась так звана «риночна особистість». Це не просто жива людина, нова особистість, а соціально типізована модель поведінки. Яким маю бути конкурентоспроможний вчитель нашої школи? Перш за все людиною, яка задоволена своєю професійною діяльністю. Бо тільки така людина може бути успішною.

Сьогодні в суспільстві тривають процеси переосмислення цінностей, зміна ідеалів і пошук перспектив. Щоб гідно прийняти історичний виклик XXI ст., освіта мусить мати випереджальний характер, тобто бути націленою на майбутнє, на розв'язання проблем нового часу, розвиток творчих здібностей учасників освітнього процесу, формування в них проєктної культури, нових способів мислення – усього того, що забезпечить успішну соціалізацію. Тож працювати за новими вимогами може тільки творчий вчитель, що перебуває в постійному творчому пошуку, повсякчасно навчається.

Бібліографія

- 1 Освіта України в умовах воєнного стану: наук.-метод. збірник. Київ, 2022. С. 33; 91.
- 2 Дослідження щодо впровадження реформи НУШ у пілотних закладах освіти (базова школа). Інформаційно-аналітичні матеріали. 2023. URL: <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diynalnist/analitika/rezultati-monitoringovih-doslidzhen/2023-2/> (дата звернення: 22.01.2024)
- 3 Нове не лише для учнів: усі шкільні новації. 2023. URL: <https://osvitoria.media/experience/nove-ne-lyshe-dlya-uchniv-usi-shkilni-novatsiyi-2023/> (дата звернення: 22.01.2024)
- 4 Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії: зб. матеріалів V Всеукр. відкритого наук.-практ. онлайн-форуму. Київ, 2023.
- 5 Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. Вибр. твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 149–416.
- 6 Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю. Вибр. твори: в 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 419–654.
- 7 Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи: порадник II. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посібник / упоряд.: С.В. Івашнюва, Н.М. Дика, К.О. Линьов, О.В. Хмелева. І.П. Воротникова; за заг. ред. М.Ф. Войцехівського, С.В. Івашнювої, О.Г. Фіданян. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 420 с.

- 8 Авторська школа в Україні: третя хвиля відродження / за заг. ред. С.В. Кириленко, О.І. Кіян, Н.М. Омельченко, Ю.А. Шеремета. Київ : Вид. «Альфа-Віта Груп, 202. 196 с. С. 176-183.
- 9 Школа педагогічної майстерності. Загальні положення.
URL: http://svatovo.ws/rmc/doc/ped_maysternist/ (дата звернення: 06.01.2024).

References

- 1 Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: nauk.-metod. zbirnyk. Kyiv, 2022. S. 33; 91. (in Ukraine)
- 2 Doslidzhennia shchodo vprovadzhennia reformy NUSh u pilotnykh zakladakh osvity (bazova shkola). Informatsiino-analitychni materialy. 2023. URL: <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diynalist/analitika/rezultati-monitoringovih-doslidzhen/2023-2/> (дата звернення: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 3 Nove ne lyshe dlia uchniv: usi shkilni novatsii. 2023. URL: <https://osvitoria.media/experience/nove-ne-lyshe-dlya-uchniv-usi-shkilni-novatsiyi-2023/> (дата звернення: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 4 Innovatsiini transformatsii v suchasni osviti: vyklyky, realii, stratehii: zb. materialiv V Vseukr. vidkrytoho nauk.-prakt. onlain-forumu. Kyiv, 2023. (in Ukraine)
- 5 Sukhomlynskyi V.O. Yak vykhovaty spravzhniu liudynu. Vybr. Tvory : v 5 t. Kyiv : Rad. shkola, 1976. T. 2. S. 149–416. (in Ukraine)
- 6 Sukhomlynskyi V.O. Sto porad vchytelvi. Vybr. tvory: v 5 t. Kyiv : Rad. shkola, 1976. T. 2. S. 419–654. (in Ukraine)
- 7 Dystantsiine navchannia: vyklyky, rezultaty ta perspektyvy: poradnyk II. Z dosvidu roboty osvitian mista Kyieva: navch.-metod. posibnyk / uporiad.: S.V. Ivashnova, N.M. Dyka, K.O. Lynov, O.V. Khmelieva. I.P. Vorotnykova; za zah. red. M.F. Voitsekhivskoho, S.V. Ivashnovoi, O.H. Fidanian. Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2021. 420 s. (in Ukraine)
- 8 Avtorska shkola v Ukraini: tretia khvylya vidrozhennia / za zah.red. S.V. Kyrylenko, O.I. Kiian, N.M. Omelchenko, Yu.A. Sheremeta. Kyiv : Vyd. «Alfa-Vita Hrup, 202. 196 s. S. 176-183. (in Ukraine)
- 9 Shkola pedahohichnoi maisternosti. Zahalni polozhennia.
URL: http://svatovo.ws/rmc/doc/ped_maysternist/ (дата звернення: 06.01.2024). (in Ukraine)

Tetiana FEDUNOVA / ФЕДУНОВА Тетяна ¹

**Реалізація інноваційних практик як складова механізму
трансформації освітніх технологій авторської школи «Школа
імперативного менеджменту»**

**Wdrażanie praktyk innowacyjnych jako element mechanizmu
transformacji technologii edukacyjnych autorskiej szkoły «Szkoła
Zarządzania Imperatywnego»**

Спеціалізована школа I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва є одним із лідерів інноваційної освітньої діяльності в Україні. Школа має багаторічний досвід упровадження інноваційних освітніх програм та проєктів, які спрямовані на розвиток особистості учня, формування його ключових компетентностей та готовності до успішного життя в сучасному суспільстві.

Попри військову агресію, складні умови роботи шкільна громада працює задля майбутнього нашої держави. Не тільки перед Україною постають глобальні виклики, зміни докорінно перетворюють і весь цивілізований світ. Зазнають трансформації наукові процеси, змінюються економічні й політичні моделі, та, безперечно, не може залишатися сталою освіта.

Динамічні зміни в суспільстві потребують відповідних змін в освіті. Сучасний світ вимагає нестандартних рішень та робить постійно виклики традиційним формам діяльності в житті й, зокрема, в освіті.

З безлічі закладів освіти турботливі батьки оберуть заклад, чий авторитет надає додаткову психологічну цінність отриманій у ньому освіті. І з цієї ж причини до нього захочуть потрапити найкваліфікованіші педагоги, зацікавлені в тому, щоб вивчати і пропагувати інноваційні методики викладання.

Саме такою школою, на думку батьків, є спеціалізована школа I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва, де запроваджуються в освітній процес інноваційні продукти, апробуються системи організації освітнього процесу, методів навчання і виховання, почесно і відповідально твориться освіта майбутнього. І тому 85 школа уже багато років має статус експериментального закладу освіти. Експеримент всеукраїнського рівня за темою «Методичні засади реалізації освітньої діяльності авторської школи «Школа імперативного менеджменту», що впроваджується на базі спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва, є логічним продовженням експериментальної роботи, яку проводить колектив закладу освіти з 2010 року.

Нова українська школа передбачає серед засадничих стовпів освіти майбутнього, а значить і України майбутнього, саме виховання, що ґрунтується на певних правильних життєвих орієнтирах. Ще до впровадження ідей Нової української школи громада школи № 85 виховувала випускника як особистість з розвинутими ціннісними поглядами, орієнтирами, установками, мотивами діяльності і поведінки.

---

¹ спеціалізована школа I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва; голова Асоціації керівників шкіл міста Києва; віцепрезидент Асоціації керівників шкіл України; національний координатор МАШ ЮНЕСКО в Україні, Київ, Україна / Szkoła specjalistyczna I-III stopnia ze studiami pogłębionymi języka angielskiego nr 85 miasta Kijowa; Przewodniczący Stowarzyszenia Dyrektorów Szkół Miasta Kijowa; wiceprezes Stowarzyszenia Dyrektorów Szkół Ukrainy; krajowy koordynator UNESCO MASH na Ukrainie, Kijów, Ukraina (Fedunovatn@gmail.com)

Нова концепція розвитку середньої освіти передбачає зміни для учнів, учителів, адміністрацій шкіл та батьків і при цьому акцентує увагу, що «учитель – це людина, на якій тримається реформа». Педагоги школи системно та ефективно працюють над формуванням ключових компетенцій учнів.

Педагоги Т. Іваненко, С. Орехова, Ю. Ніколіс, О. Шадріна, О. Белецька, Л. Литвин, О. Порошина, Н. Бабенко, О. Куракса, Л. Дробна, О. Линчак, О. Курочкіна, Ю. Назаренко, О. Белокурова, Г. Зарицька, В. Дубовицька, здатні планувати, організовувати й контролювати освітній процес та власну професійну діяльність для досягнення прогнозованого результату, конкретизувати цілі навчання з навчальних дисциплін і виховання. Це проявляється у керуванні здобувачами освіти на заняттях, організації їхньої самостійної навчальної та науково-дослідної роботи, оцінюванні рівня знань, використанні різноманітних форм і методів контролю. Тобто, управлінську компетентність учителя ми розуміємо, як уміння організувати колектив здобувачів освіти, проявляти лідерські якості.

Управління закладом освіти на чолі з директором Т. Федуною здійснює команда одноступенів – заступників директора, які здатні до нововведень, бачать перспективи розвитку закладу освіти. Г. Зарицька, О. Белокурова, В. Дубовицька, Г. Мамушева, Ю. Ніколіс, Л. Іваненко професійно володіють управлінською компетентністю, яка розглядається, як сукупність особистісних можливостей посадової особи.

У 2009-2015 роках провідною ідеєю експериментальної роботи колективу школи «Військово-патріотичне виховання як невід’ємна складова громадянського становлення учнів» стало визнання пріоритету патріотичного виховання особистості – громадянина і патріота України, духовної єдності поколінь; виховання почуття патріотизму; утвердження гуманістичної моралі та формування поваги до цінностей свободи, рівності, справедливості; формування соціальної активності та громадянської компетентності особистості на основі соціальних умінь; готовності до участі в процесах державотворення, здатності до життя і продуктивної співпраці в громадянському суспільстві; готовності взяти на себе відповідальність; здатності розв’язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; формування політичної і правової культури засобами громадянської освіти; формування толерантного ставлення до інших культур і традицій; виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства.

Результатом всеукраїнської експериментальної роботи «Військово-патріотичне виховання як невід’ємна складова громадянського становлення учнів» є розробка Програми національно-патріотичного виховання для закладів загальної середньої освіти України, алгоритм впровадження якої надає підвищення статусу патріотичного виховання в українському суспільстві, системі освіти загалом та школи зокрема.

З 2012 року школа є активним учасником міжнародного проєкту МАШ ЮНЕСКО. Втілюючи в життя основні місії проєкту, колектив школи став провідником сучасної філософії культури миру, демократичних ідей в суспільстві, ланкою, що поєднає різні культури. Інноваційний розвиток школи як учасника МАШ ЮНЕСКО ґрунтується на принципах гуманізму, демократизму, партнерства, системності, відкритості та вибору кожним учасником освітнього процесу індивідуальної освітньої траєкторії. Систематично школа долучається до дієвої реалізації заходів міжнародного календаря ЮНЕСКО. Пріоритетними проєктами МАШ ЮНЕСКО України для колективу школи стали «Демократія та Глобальне громадянство (Democracy and Global Citizenship)». Традиційним в закладі освіти є:

- проведення Конгресу юних посланців миру «Усім світом – за мир!», присвяченого Дню миру;

- тиждень права, в рамках якого проводяться заходи, спрямовані на забезпечення захисту прав дитини, дотримання національних та загальнолюдських морально-етичних принципів, традицій;
- участь учнів школи у роботі Школи миру;
- екологічні акції;
- інтеграційний фестиваль дитячої творчості «Сонячні барви» до Міжнародного дня толерантності;
- проведення заходів, присвячених святкуванню Міжнародних Днів, Років чи Десятиріч, які відзначає ЮНЕСКО і ООН;
- робота дискусійного клубу «Філософія культури миру»;
- рольова інтегрована гра «Рада Європи», де учні школи пропонують свої ідеї вирішення проблем з екології, політичних питань.

За ініціативи колективу спеціалізованої школи № 85 міста Києва під егідою Федерації всесвітнього миру в Києві започатковано громадський рух «Діти – послы миру». Сьогодні громадський рух «Діти – послы миру» – це активно діючий рух юних лідерів, які навчаються та водночас просувають у суспільство ідею загального миру на Землі через взаємний діалог, співпрацю та консолідацію зусиль з відповідною активною громадянською позицією. Рух було започатковано 22 вересня 2014 року на Міжнародному Конгресі юних посланців миру за ініціативи представників Корпусу юних послів миру спеціалізованої школи № 85 міста Києва. Концепція та Декларація громадського руху були схвалені міжнародною конференцією «Історичні витоки української миротворчості» у жовтні 2014 року. «Юний Посол Миру» – це звання, яким Федерація всесвітнього миру нагороджує школярів за визнання їхніх миротворчих справ і доручає їм місію служити країні й людству заради загального блага. В основі ідеї Послів миру лежить філософія миру, яка направлена на розвиток особистості. Цілями даного проєкту є усвідомлення єдиного міжнародного братерства через культурний обмін, виховання молоді, яка стане Послами миру та лідерами в майбутньому. Метою роботи Руху є особистісний ріст і навчання юних лідерів, розвиток лідерського потенціалу через виховання характеру, професійну освіту і навчання через тренінги; виховання культури миру в душі толерантності; впровадження відповідних проєктів і програм (мирних ініціатив, благодійних акцій тощо). Учні школи та її випускники, що отримали звання «Юні Послы Мир» конкретними миротворчими та волонтерськими справами заявляють про свою готовність і надалі втілювати ідеали життя заради інших, допомагаючи розв'язанню проблем, що стоять на шляху до миру в усьому світі; вивчати і успадковувати історичну мудрість пращурів як основу для успішної самореалізації; розвивати повагу до людини та її життєвих цінностей; мотивувати себе навчатися впродовж життя; розвивати ключові компетенції людини XXI століття: особистість, інноватор, патріот.

Зрозуміло, що відсутність підтримки батьківської громадськості у втіленні таких справ викликає певні ризики, стає малоефективним, адже школа може успішно виконувати свої функції щодо виховання підростаючого покоління тільки у тісному взаємозв'язку із сім'єю. Лише за умов цілеспрямованої взаємодії педагогів і батьків, їхньої продуктивної співпраці, яка передбачає рівність сторін, взаємну доброзичливість і повагу, а особистості школяра створити сприятливі умови для самовизначення, самореалізації та розвитку. Саме тому для визначення ролі батьківсько-вчительського партнерства колектив закладу освіти став у 2016-2020 роках ініціатором експерименту всеукраїнського рівня за темою «Організаційно-педагогічні умови батьківсько-вчительського партнерства у формуванні соціокультурного простору сучасної школи».

Результатом експериментальної діяльності стало визначення організаційно-педагогічних умов, необхідних для формування соціокультурного простору сучасного закладу освіти, а саме: зміна цільових установок діяльності закладу освіти у роботі з сім'єю, організація ефективної просвітницької роботи з батьками, підготовка педагогів до взаємовідповідальної партнерської взаємодії з батьками, мотиваційна підготовка педагогів та батьків до взаємодії у формі партнерства, розробка та застосування різноманітних форм і методів батьківсько-вчительської взаємодії, запровадження гуманістичної педагогіки у взаємодії батьків і педагогів. Розроблено та обґрунтовано програму родинного виховання в закладах загальної середньої освіти, яка передбачає об'єднання зусиль батьків і вчителів у пошуку шляхів взаємодії родини і школи.

З метою визначення основних орієнтирів діяльності та розвитку школи, філософії освітнього процесу, підходів до розбудови ключових ланок життєдіяльності школи як суспільно-економічного феномену, критеріїв результативності школи у вимірах «вчитель – учень – родина»; проектування процесу оновлення діяльності школи; підвищення ефективності роботи батьківської громадськості щодо формування навичок співпраці, підвищення батьківської компетентності, встановлення партнерських стосунків, усунення причин, які породжують звернення батьків; об'єднання зусиль батьків, педагогів та громадськості для створення комфортного та безпечного освітнього середовища для дітей у соціокультурному просторі було розроблено Концепцію «Школи відповідального партнерства».

Надання пріоритетності батьківсько-вчительському партнерству у формуванні соціокультурного простору школи; створення умов для професійного саморозвитку вчителів на концептуальних засадах Нової української школи; гуманізація та демократизація відносин учасників освітнього процесу школи, яка працює на засадах інновацій, творчості, інтеграції та «педагогіки партнерства»; забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату та відповідного професійного саморозвитку вчителів, взаємодії на засадах співпраці між учителем, учнем і батьками – неповний перелік базових засад Концепції «Школи відповідального партнерства».

Відповідно до Концепції було розроблено структуру усвідомленого батьківства, яка включає такі складові компоненти:

- ціннісні орієнтири, що об'єднують людей у сім'ю та створюють перспективи для її розвитку, визначають шляхи виховання дитини в сім'ї, а батьки впливають на формування ієрархії цінностей у дітей;
- батьківські установки та сподівання – погляд батьків на свою роль, визначають певну спрямованість у взаєминах з дітьми, є орієнтаціями батьків на ті чи інші виховні цінності;
- батьківське ставлення має прямий вплив на формування дитячої особистості; у ставленні батьків до дітей акумулюється вся система внутрішньородинних відносин;
- батьківські почуття – особлива група почуттів, яка займає важливе місце в житті людини серед інших емоційних зв'язків, вони забарвлюють батьківське ставлення;
- батьківські позиції пов'язуються зі свідомо прийнятими, виробленими батьками поглядами та намірами стосовно дитини. Позитивною моделлю батьківської позиції є глибока, врівноважена поведінка батьків, де різноманітні прийоми використовуються не автоматично, а свідомо, з урахуванням наслідків своїх дій;
- батьківська відповідальність – прийняття на себе відповідальності за долю дитини перед своєю совістю та суспільством;
- стиль родинного виховання впливає на формування особистості дитини, розвиток соціальних навичок.

З метою результативної та успішної роботи з реалізації Концепції було розроблено модель компетентної родини, відповідно до якої родина успішно виконує функції: господарсько-економічну, регенеративну, освітньо-виховну, соціальну, рекреативну, духовну, соціально-статусну, психотерапевтичну.

Розроблена для сприяння формуванню соціокультурного простору закладу освіти модель батьківсько-вчительського партнерства була сформована в результаті спільної діяльності педагогічного, батьківського та учнівського колективів.

Результати моніторингу показали, що, оскільки в школі відсутнє педагогічне протистояння родини і школи, родинне виховання знаходиться в гармонії з системою шкільного виховання, що, у свою чергу, сприяє формуванню соціокультурного простору школи та відповідному розвитку учнів. Тому за результатами експериментальної роботи батьківсько-вчительське партнерство було визначено як успішну, детально розроблену й гнучку форму спільної діяльності батьків та педагогів, що об'єднує їх спільними цільовими установками педагогічного характеру в інтересах дітей, побудовану на чіткому розподілі ролей, відповідальності, спрямовану на створення комфортного освітнього середовища для розвитку, виховання, соціалізації дітей.

Експериментальна доказова база ефективності розробленої моделі партнерських відносин закладу освіти з сім'єю, а також сутність отриманого результату полягає в тому, що зріла суб'єктна позиція батьків, які свідомо беруть на себе відповідальність за виховання дітей, повага до сім'ї та виявлив потреби у наданні допомоги в їхньому вирішенні з боку педагогів, є гарантією успішної реалізації моделі партнерської взаємодії для сприяння формуванню соціокультурного простору школи.

Результатами спільної експериментальної діяльності педагогічного, батьківського та учнівського колективів з формування та апробації різних форм батьківсько-вчительського партнерства стало визначення умовних трьох складових успіху формування соціокультурного простору сучасної школи шляхом батьківсько-вчительського партнерства, а саме:

1) Організаційна структурованість задля включення батьків до спільної із закладом освіти співпраці, яка реалізується шляхом діяльності та взаємодії Ради батьків закладу освіти та рад класів, з громадськими організаціями батьків. До їх компетенції належить соціально-педагогічне партнерство сім'ї і школи як детально опрацьована та гнучка форма співробітництва, побудована на чіткому розподілі ролей, відповідальності, співучасті у вихованні та навчанні дітей, які вмщують соціальні й педагогічні аспекти, у тому числі, до їх зони відповідальності належать колегіальне рішення окремих питань життя закладу освіти; допомога школі і класам у проведенні виховної роботи з учнями; правова дія на батьків, які безвідповідально ставляться до виховання; визначення щодо надання матеріальної допомоги закладу освіти, окремим сім'ям тощо. Власне, для забезпечення успішного функціонування в школі трикутника «батьки-вчителі-учні» створено органи батьківського та учнівського самоврядування, фокусні групи тощо, діяльність яких визначається Меморандумом трьох сторін та щорічним планом спільних дій.

2) Різноманітність форматів та форм, що використовуються для залучення всіх трьох сторін трикутника «батьки-вчителі-учні» до процесів формування соціокультурного простору школи, зумовлено зокрема тим, що педагогічна грамотність батьків нерідко відстає від реальної педагогічної ситуації, суспільних потреб, очікувань дитини, тому школою здійснюється робота:

- педагогічна просвіта (у вигляді індивідуальних та індивідуально-групових консультацій) серед батьків; виступи психологів, лікарів, юристів перед батьками;

- робота форуму батька (саме батька з метою ствердження важливості батьківського виховання, адже останнім часом пріоритет у вихованні дитини має мати);
- відвідування та безпосереднє проведення батьками навчальних занять, позакласних заходів;
- пробне виконання батьками ролі вчителів для повнішого відчуття життя в школі, своїх дітей, бачення організації освітнього процесу, ознайомлення з колом спілкування своїх дітей;
- обмін досвідом між батьками щодо сімейного виховання дітей;
- опрацювання педагогічних ситуацій для розв'язання окремих питань сімейного виховання, що дає можливість з'ясувати уявлення батьків про ті чи інші педагогічні проблеми сімейного виховання, а також допомагає здобути певні педагогічні знання тощо.

3) Різноманіття ролей батьків, учителів та учнів передбачено для того, щоб батьки глибше «занурювалися» в освітній процес, що сприяє успішності процесів навчання та виховання їхніх дітей; учні відчували себе повноправними «господарями школи», а вчителі – вміло делегували повноваження та розподіляли відповідальність. З цією метою батькам надається можливість відвідувати уроки для спостереження за діяльністю педагога та учнів, практичної участі батьків в уроці, змагання дітей та батьків, що стимулює пізнавальні інтереси дітей, спільного вивчення інформаційних технологій (ознайомлення батьків із можливостями сучасних освітніх технологій або батьки діляться «секретами» своїх досягнень в ІКТ) тощо. Також визнано ефективним керування батьками, членами родин (за згодою) гуртком, секцією, клубом за інтересами, участь у пізнавальній, творчій діяльності, зокрема у конкурсах, проєктах, презентаціях, святах знань і майстерності, турнірах знавців, творчих гостинах; бути не тільки учасниками інтелектуальних конкурсів і занять, але й їх організаторами та ведучими. Конструкторські, дослідницькі, пізнавальні та прикладні домашні завдання спрямовані як на розвиток творчих здібностей учнів, так і на формування досвіду партнерства дітей з батьками. Доведено, що дієвою є взаємодія класного керівника з батьками щодо планування виховної роботи в класі та шляхів реалізації цього плану: спільні походи, екскурсії, олімпіади, спартакіади, колективні творчі справи, змагання, ремонт і благоустрій тощо. Досить важливою є участь у профорієнтаційній роботі закладу освіти: зустрічі з учнями, екскурсії на підприємства, профконсультації, устаткування кабінету профорієнтації; участь у роботі класних батьківських рад тощо.

Відкритість освітнього процесу дозволяє включати батьків до будь-яких видів профорієнтаційної роботи. Батьківське середовище в даному виді співпраці виступає як сторона, що зацікавлена в отриманні профорієнтаційних послуг і тому намагається всіляко допомагати, надаючи профінформаційні послуги і підтримуючи профорієнтаційні заходи в закладі в постійному пошуку нових можливостей і складають «триаду взаємодії»: педагогічний колектив – учнівський колектив – батьківський колектив.

У школі створені необхідні умови для обов'язкового здобуття початкової, базової та повної загальної середньої освіти.

Сучасний розвиток суспільства ставить перед освітою багато викликів. І, безумовно, освіта має реагувати на ці виклики, перебудовувати свої підходи, щоб бути актуальною, іти в ногу зі світовим розвитком, оскільки глобалізація та інтернаціоналізація економічного, соціального, політичного, культурного складників сучасного світу вимагають обміну не тільки товарами і капіталами, а й знаннями та передбачають якісно важливі зміни саме у сфері освіти, в якій відкриваються нові

можливості обміну педагогічними знаннями, проєктами, програмами, науковими школами тощо. Саме тому відбувається реформування в освіті, пошуки нового педагогічного інструментарію, способів подолання неузгодженостей між тим, що пропонує школа і потребами сучасного суспільства й суспільства майбутнього, в якому житимуть наші діти. Відповіддю на запит суспільства, що потребує особистість, здатну до саморозвитку та самоствердження, відкриту до інновацій, готову до прийняття рішень та вибудовування конструктивних взаємин з іншими, може стати соціально-емоційне виховання, що є одним із глобальних трендів сучасної освіти. Сутністю соціально-емоційного виховання є формування в школярів навичок за такими напрямками: виховання поваги до оточення, співпереживання та етична чуйність, системне мислення та стійкість до складних ситуацій.

Володіння громадянами такими навичками, формування адекватного ставлення до життєвих викликів на основі загальнолюдських цінностей також сприяє оздоровленню стосунків і згуртованості в командах, інституціях і суспільстві в цілому. Про це свідчать висновки численних міжнародних досліджень і спостережень.

Серед переліку компетентностей і наскрізних умінь посіли місце соціальна, громадянська, культурна компетентності, інноваційність, підприємливість, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Наукова новизна експерименту в 2017-2022 рр. «Організаційно-педагогічні умови розвитку соціально-емоційної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти, теоретичному аналізі засад організації освітнього процесу за комплексом Lions Ques» полягала у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності технології розвитку соціально-емоційної компетентності учнів на основі впровадження комплексу Lions Quest в умовах функціонування вітчизняних закладів загальної середньої освіти.

Практичне значення експерименту полягало в створенні цілісної системної технології організації освітнього процесу, яка включає можливість запровадження в практику роботи закладів загальної середньої освіти моделі соціально-емоційної компетентності «Шлях до самовдосконалення», що сприяє формуванню безпечного середовища в шкільній громаді та гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу, методології визначення її ефективності; підвищенню кваліфікації педагогічних працівників; підвищенню культури міжособистісних взаємовідносин учасників освітнього процесу.

Узагальнення досвіду закладу освіти за матеріалами результатів експерименту можуть бути використані в закладах загальної середньої освіти, під час проведення науково-практичних семінарів, конференцій, на курсах підвищення кваліфікації в системі неперервної педагогічної освіти.

Організація освітнього процесу в спеціалізованій школі I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва по реалізації комплексу Lions Quest включала декілька ключових елементів: освітні програми, безпечне комфортне освітнє середовище, волонтерська діяльність. Проаналізувавши моніторингові дослідження, статистичні дані, адміністрація школи прийшла до висновку, що ми разом з усією освітянською спільнотою стоїмо на порозі великих змін, та й прийняли той факт, що будь-які зміни відбуваються повільно, намагаємось побудувати партнерські стосунки з колегами, батьками, дітьми, які відповідають сучасним запитам сьогодення. Була проведена методична та організаційна робота:

- розроблена Модель «Взаємодії закладу освіти і сім'ї», яка синхронізує та об'єднує зусилля педагогічного колективу та батьків;
- засідання педагогічної ради з теми «Педагогіка партнерства як етичний концепт та основа формування інноваційного освітнього простору нової української школи»;
- творча група провела методичні заходи з колегами, основною метою яких було сформувати в педагогів навички ефективної взаємодії, учити правилам саморегуляції, мотивувати кожного на особистісний та професійний ріст та на формування партнерських відносин з учнями, батьками та колегами;
- розроблені анкети для моніторингу серед учителів та батьків щодо визначення оптимальних моделей навчання в умовах конкретних ситуацій, дієвих форм та методів роботи з батьками та форм спільної діяльності педагогічного колективу та родин.

Участь в експерименті практичного впровадження програми LionsQuest – свідомий вибір колективу середньої спеціалізованої школи з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва. Колектив працював для ефективного розвитку комплексу соціальних навичок сьогодення і майбутнього, над вирішенням проблем і покликів сучасного світу для молоді майбутнього, вихованням навичок.

Гармонійне включення програми LionsQuest в існуючу систему розвитку та виховання учнів школи відповідно принципів соціально-емоційного інтелекту допомагає вирішувати ряд проблем, а саме:

- розвинути соціально-емоційні навички (такі навички, як здатність розпізнавати емоції, розуміти точку зору іншої людини й поважно ставитися до неї, стримувати свої емоції у важкій ситуації, вирішувати проблеми і міжособистісні конфлікти, планувати, приймати виважені рішення разом з ровесниками і дорослими);
- вирішити проблеми з поведінкою учнів, наприклад, протистояти булінгу, насильству в школі, попереджувати агресію, знущання, створення перешкод іншим учням, пропуски уроків без поважних причин, погіршення успішності учнів тощо;
- змінити ставлення до себе, до інших і до школи (виховувати в учнів самоповагу, впевненість у собі, наполегливість, самостійність, самосвідомість, позитивне ставлення до навчання, вчителів, виконання обов'язків, формування стійкої позитивної мотивації тощо);
- профілактика стресових ситуацій, уникнення емоційного стресу;
- свідоме прагнення саморозвитку та самореалізації в суспільстві.

За періоди з 2018 до початку 2020 року було проведено навчальні семінари, тренінги, круглі столи в співпраці з ІППО Київського університету імені Бориса Грінченка в рамках «Програми професійного розвитку педагогічного персоналу навчального закладу» для більш детального вивчення практичних рекомендацій та завдань програми для педагогів і батьків, з метою формування партнерства суб'єктів: педагога, батьки, учні.

Практичний психолог А. Сазонова-Беньковська й соціальний педагог К. Петухова проводили вебінари на єдиній шкільній платформі TEAMS та рекомендації щодо збереження соціально-емоційного здоров'я в родині:

- «Гарний настрій запорука психологічного здоров'я»;
- «Коронавірус, що робити, щоб не захворіти?»;
- «7 міфів, на яких тримається коронавірус, або застосовуємо критичне мислення»;
- «Як дистанційно підтримувати в дітей інтерес до навчання».

У 2020 році затверджено новий Професійний стандарт учителя, який передбачає володіння вчителями соціальною та емоційно-етичною компетентностями.

Для обміну досвідом між учителями адміністрація обирала проведення щорічних круглих столів, марафонів педагогічної майстерності, що об'єднували шкільну громаду для спільної роботи.

З вересня 2020 року по листопад 2021 року у форматі очного та онлайн навчання, було заплановано та проведено інтерактивні зустрічі для учасників освітнього процесу:

- допомога підліткам розвинути в собі впевненість;
- безпека в мережі Інтернет та соціальних мережах. Кіберхуліганство та інші види хуліганства;
- дружні шляхи вирішення сімейних конфліктів;
- квест «За здоровий спосіб життя»;
- тренінг «Я лідер свого життя».

III етап – підсумковий (листопад 2021 року – листопад 2022 року):

- проведення комплексного дослідження ефективності технології розвитку соціально-емоційної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти за комплексом Lions Quest;
- узагальнення практики застосування змістовно-методичного забезпечення освітнього процесу за комплексом Lions Quest, вироблення пропозицій з удосконалення навчально-методичного комплексу;
- узагальнення результатів попередніх етапів дослідження;
- проведення аналізу та інтерпретація результатів експерименту;
- підготовка заключного звіту за результатами практичного запровадження програми.

Воєнна агресія росії проти України з лютого 2022 року внесла свої корективи і в запровадження програми. У суспільстві в цілому, у родинях учнів виникли кілька проблемних питань, які педагогічний колектив намагається успішно вирішувати через розвиток соціально-емоційних навичок, а саме:

- подолання стресів, які є повсякденною складовою, а значить розвиток емоційної складової здоров'я кожної особистості;
- соціалізації родин-біженців в інших країнах;
- адаптація родин, в яких загинули близькі люди, також родичі, які пішли захищати Україну;
- формування мотивації освіти в умовах війни та усвідомлення значимості власного внеску в Перемогу України.

Варто зазначити, що на III етапі роботи за програмою Lions Quest відбулися зміни в запровадженні деяких напрямків:

На даний час тема «Здоров'я та профілактика» не зводиться тільки до профілактики шкідливих звичок, а й розширюється до способів та прийомів подолання стресів, робота з ПТСР тощо. Фахівці соціально-психологічної служби пройшли навчання та мають сертифікати. Ведуться консультації з учасниками освітнього процесу, які потребують втручання зі сторони фахівців.

Освітньо-педагогічний простір – важливий компонент у вирішенні соціально-педагогічних проблем, зокрема проблеми психологічної поведінки підростаючої молоді, адже соціально-економічна криза, політична нестабільність, ситуації громадянських сутичок і конфліктів, а також відображення цих подій у засобах масової інформації, девальвація сімейних цінностей, послаблення виховного впливу з боку батьків сприяють підвищенню рівня дитячої психологічної нестабільності та

агресивності. Крім того, наявність різноманітних стресогенних ситуацій в освітній діяльності (контрольні та діагностичні роботи, перевірка знань тощо) і складність адаптації до реалій сучасного життя (неоднакові матеріальні можливості дітей, жорстокість та насильницька поведінка оточення) призводять до прояву в учнів різних емоційних розладів та виникнення різного роду конфліктів.

Часто причиною поведінки, що відхиляється від норми, стає відсутність навичок саморегуляції власного емоційного стану, нездатність розуміти та прогнозувати емоції інших, невміння ефективно взаємодіяти з оточенням тощо.

Тому виникає необхідність розвитку в учнів уміння управляти своїм емоційним станом, особливо коригувати прояви негативних переживань та станів, які й зумовлюють виникнення різного роду непорозумінь у системах «дитина-дорослий», «дитина-дитина». Ось чому саме розвиток соціально-емоційної компетентності розглядається як чинник попередження та подолання агресивних тенденцій у поведінці особистості та колективу в цілому.

Нові умови організації та здійснення впровадження Моделі соціально-емоційної компетентності «Шлях до самовдосконалення» потребують адаптації до інноваційних форм онлайн-спілкування, онлайн-навчання. Воєнні дії на території України стали випробуванням для всіх учасників освітнього процесу, враховуючи це, розроблено наукову та методичну літературу.

У 2022 році школа працювала в дещо незвичному для неї режимі. Незважаючи на стресові події, здобувачі освіти з перших днів війни поруч з дорослими волонтерами в гуманітарному районному штабі, який базувався на території школи, організовували допомогу внутрішньо переміщеним особам, допомагали волонтерам, збирали кошти та гуманітарну допомогу. Активність дітей без примусу, за власним бажанням, продемонструвала правильний напрям виховного процесу школи. Під час змішаної моделі навчання весною 2022 року учні всіх класів підключались до уроків та активно навчались, навіть знаходячись далеко за межами України. Багато учнів, які змушені були виїхати за кордон та перейшли вчитися до іноземних шкіл, продемонстрували гарні результати з навчання, а також високий рівень володіння мовами та вміння адаптуватися до незнайомого колективу з іншими правилами й вимогами. Школа підтримує тісний зв'язок з дітьми, які навчаються за кордоном, та їхніми батьками.

Розвиток соціально-емоційних компетентностей здобувачів освіти – це діяльність, яка потребує систематичності та послідовності. Плануючи свою діяльність у цьому напрямку ми, звичайно, враховували вікові, психофізичні особливості учнів, їхній емоційний стан, рівень сформованості комунікативних навичок.

Злагоджена робота педагогів, батьків та учнів допомогла досягти результативності під час впровадження експерименту. Усі розроблені програми виявилися цікавими та корисними для учнів, підвищили рівень їхньої відповідальності та безпеки, посилили почуття власної гідності, допомогли визначити межі власного «Я», відчутти переваги реального спілкування.

Отже, створені організаційно-педагогічні умови підтвердили гіпотезу експерименту про те, що впровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти шляхом упровадження комплексу Lions Quest сприяє ефективному вихованню духовно міцної і фізично здорової, естетично розвиненої, гармонійної особистості – громадянина України, людини з вольовими рисами характеру, яка здатна працювати в колективі, брати особисту відповідальність за свої зобов'язання, людину творчу, здатну до інноваційної діяльності, постійного пошуку нових ідей.

Результатом впровадження цієї програми стало створення інноваційної моделі професійного розвитку педагогічних працівників, яка передбачає безперервне навчання фахівців на основі самостійного вибору слухачами форм навчання, сприяє

більш значимому зростанню професійної компетентності та істотно впливає на результативність професійної діяльності вчителів. Упровадження програми допомогло учням розвивати прихильність до своїх родин, однокласників, суспільства. Також діти отримали впевненість у собі, яка ґрунтується на умінні управляти своїми емоціями, розвитку своїх сильних якостей і розуміння своїх бажань.

Отже, результати експериментальної діяльності педагогічного колективу спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва підтверджують ефективність Програми школи, створеної під час реалізації експерименту за темою: «Розвиток соціально-емоційної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти».

Проблема становлення та розвитку авторської школи в Україні є особливо актуальною в умовах модернізації освітньої галузі, оскільки вона є носієм оригінального, креативного, специфічного, унікального, своєрідного досвіду, суб'єктно та гуманно зорієнтованого.

Результати внутрішніх та зовнішніх моніторингів дозволяють зробити висновки: спеціалізована школа I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва – це заклад освіти інноваційного типу, у якому відбулася модернізація освітньої системи та інтеграція інноваційних технологій у канву авторського освітнього процесу; це заклад з достатнім рівнем розвитку інноваційного потенціалу, що є необхідною передумовою й результатом саморозвитку його «конкурентоздатності».

Пріоритетними в діяльності закладу є загальнолюдські, національно-патріотичні та загальнохристиянські цінності; заклад освіти гнучко реагує на запити соціуму, педагогів, учнів та їхніх батьків; ґрунтується на досвіді та здобутках системної дослідно-експериментальної діяльності педагогічного колективу; взаємодіє з вітчизняними й зарубіжними науковцями, закладами вищої освіти.

Візією спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва є вислів Сократа: «У кожній людині є сонце. Треба тільки дати можливість йому світити», – а в основі місії школи є сократівське «виховання людини доброчесної та відповідальної, що володіє мистецтвом приймати рішення».

Випускник – особистість, що опанувала дорожню карту організаційної культури освітнього середовища авторської школи № 85 міста Києва, керується внутрішніми наказами (імперативами), що спираються на вироблені моральні цінності та принципи, дії та вчинки якої визначаються моральним знанням, українською ідентичністю, активністю в її взаємодії з культурно-освітнім середовищем; готовністю та спроможністю до самоосвіти, самовизначення і відповідальної поведінки в швидкоплинному високотехнологічному, конкурентному, полікультурному світі.

Заклади освіти визначають свої стратегічні, концептуальні пріоритети, виробляють оптимальні моделі перспективного розвитку. У багатьох з них діють свої універсалії – об'єктивно існуючі загальні положення — імперативи, які дозволяють випустити зі школи випускника – особистість, усебічно розвинену, здатну до критичного мислення; патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини; інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя.

Реформування освітньої системи України в напрямі інтеграції в європейський освітній простір передбачає розробку та впровадження інноваційних освітніх систем і технологій. Рівень реалізації технологічного підходу є одним із найважливіших критеріїв, за яким визначаються конкурентоздатність та престиж закладу освіти,

оскільки освітні технології забезпечують системність, цілеспрямованість, ефективність, результативність його діяльності. Завдяки технологізації освіти підвищується мотивація учасників освітнього процесу до навчання, відстежується зв'язок навчального матеріалу з реальними викликами сьогодення.

Сучасний стан освітньої галузі вирізняється умовами впливу економічних і соціальних чинників, тому в управлінні освітнім закладом набувають актуальності питання, пов'язані з розробкою й упровадженням сучасних освітніх інновацій, які потребують певної професійної компетентності та психологічної готовності до інноваційної діяльності педагогічних кадрів. Розгортання інноваційної діяльності в освітній практиці забезпечується пошуком нових чи вдосконалених підходів у змісті та формах їх реалізації, в управлінні закладом освіти. Імперативний менеджмент освітніх інновацій є складовою загального менеджменту. Це процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління (керівника) на інший об'єкт управління – соціальну систему, що перебуває в стані постійного розвитку, внаслідок якого відбувається його якісна зміна на основі впровадження авторських доробок. До освітніх інновацій в управлінні належать ті, що створюють умови для прийняття колегіального оперативного й ефективного управлінського рішення. Серед умов, що сприяють прийняттю ефективного рішення, є врахування науково-методичних засад менеджменту освітніх інновацій, що полягає в реалізації сукупності цілей, а саме: організаційно-управлінських (створення якісно нової моделі управління, єдиного інформаційного поля для учасників освітнього процесу, вироблення системи оцінювання ефективності, розробка системи контролю та зворотного зв'язку); соціально-економічних (створення позитивного іміджу закладу освіти, суттєве оновлення матеріальних фондів, накопичення бази даних про педагогічні інновації); соціально-культурних (побудова відкритої соціально-педагогічної системи, пріоритетність гуманних відносин в колективі, закріплення демократичних засад у всіх сферах діяльності, підвищення кваліфікаційного рівня та рівня ділової активності членів колективу).

Досягнення таких цілей забезпечується розв'язанням відповідних завдань менеджменту освітніх інновацій, зміною технології й методів управління, що дозволяє здійснити перехід від традиційної, адміністративно-функціональної до проєктно-цільової, акмеологічно спрямованої авторської моделі імперативного менеджменту з використанням андрагогічних технологій науково-методичного супроводу впровадження освітніх інновацій.

Сьогодення націлює на необхідність визначення пріоритетних напрямів спільної роботи вчених і педагогів-практиків. В.Сухомлинський наголошував, що перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці – найскладніша сфера дотикання науки до практики. Така діяльність підтверджує, що постійна творча взаємодія наукової думки та практичного досвіду педагогів сприятиме розв'язанню завдань у реалізації авторської моделі «Школа імперативного менеджменту».

Призначення імперативного менеджменту – створити освітнє середовище, що ефективно працює та відповідає сучасним вимогам, є привабливим для реального та потенційного споживача. Менеджмент має налагоджувати ефективний механізм участі кожного в організації освітнього процесу. Керівник закладу освіти, педагоги та учні складають різновікові соціальні групи, проте цілі освіти у них однакові. Завдання менеджменту закладу освіти – забезпечити синергію учасників освітнього процесу тобто взаємозв'язок, взаємозбагачення різних дисциплін, різних позицій і педагогічного досвіду для створення ситуації успіху щодо формування всебічно розвиненої, фізично здорової особистості.

Розробляючи авторську модель закладу загальної середньої освіти «Школа імперативного менеджменту», опрацьовуючи наукові статті вчених, дисертації, дослідження в педагогічній теорії, словники педагогічних термінів та педагогічні словники, колектив закладу освіти прийняв як робочі визначення: «Школа імперативного менеджменту» – це управління закладом освіти на засадах прийняття колегіальних рішень і партнерської взаємовідповідальності всіх учасників освітнього процесу.

Ефективне управління впровадження методичних засад у реалізації авторської моделі школи імперативного менеджменту можливе за умов:

- упровадження сучасних продуктивних методів управління;
- координації зусиль і відповідальності всіх учасників освітнього процесу, направлених на реалізацію Концепції;
- впровадження ефективних технологій професійного зростання педагогів;
- спрямування освітнього процесу на персоніфікацію й індивідуалізацію навчання;
- залучення громадськості щодо вирішення завдань Нової української школи – Школи імперативного менеджменту.

Науково-педагогічні принципи концепції узгоджуються із загальними педагогічними (гуманізації та демократизації, наступності й неперервності, інтеграції науки й практики, інноваційності партнерства, автономності) та принципами, що розкривають специфіку дослідження (морально відповідального вибору інновації, персоналізації процесу освоєння інновації та впровадження в практику, технологізації управління інноваційними процесами в школі, синергетичної взаємодії керуючої та керованої підсистем).

Принцип інноваційності передбачає істотну зміну завдань управлінської діяльності, зокрема

- метою управління закладом освіти вважається постійне оновлення освітнього процесу, що дає позитивні результати;
- змістом – виконання модернізованих управлінських функцій: прогнозування, політико-дипломатичної, консультативної, менеджерської, представницької; запровадження нових форм і методів управління, колективних і колегіальних форм управління; техніко-технологічних та економічних методів управління тощо.

Відповідно до змісту й структури поняття визначено критерії та показники готовності педагогів до впровадження методичних засад у реалізації авторської моделі «Школа імперативного менеджменту».

Мотиваційний критерій представлено такими показниками: задоволення процесом залучення до технологічного проектування розвитку школи; мотивація; ціннісно-смісловне ставлення до технологічного проектування як виду професійної діяльності; ініціативність.

Показниками змістового критерію є самостійність виявлення проблеми у власній професійній роботі; цілепокладання; узгодженість змісту інноваційної діяльності з напрямом модернізації освітньої діяльності; технологізація актуальних знань. Показники технологічного критерію: морально відповідальний вибір інновації; аналіз технологічної сумісності інновації; дотримання технологічної логіки нововведення; технологізація власного педагогічного досвіду; рефлексивного – аналіз результатів освітньої діяльності; рефлексивна діяльність; відповідальність за результати освітньої діяльності; прогнозування шляхів самовдосконалення професійної діяльності.

Системним показником інтеграційного критерію є розвиток професійного потенціалу, що вказує на рівень готовності педагогів до впровадження методичних засад у реалізації авторської моделі «Школа імперативного менеджменту».

Діагностичний інструментарій дослідження представлено технологією векторного аналізу готовності педагогів до технологічного проектування інноваційного розвитку школи, що розроблена на основі критеріїв та показників (за О. Мариновською).

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що обґрунтування та перевірка ефективності реалізації та функціонування авторської моделі «Школа імперативного менеджменту» забезпечить практичну реалізацію компетентнісного підходу та принципів Нової української школи. Очікуємо, що розробка такої моделі засобами експериментально перевіреної концепції моделювання впровадження методичних засад, технологізованої за суттю, забезпечить стабільні позитивні результати діяльності авторського закладу освіти.

Стратегічні напрями реалізації Концепції:

- реформування закладу освіти, в основу якого покладено принцип інноваційності в управлінні закладом освіти, сукупність управлінських функцій, форм, методів і засобів в імперативному менеджменті, обґрунтування необхідності розвитку галузі імперативного менеджменту освітніх інновацій як складової теорії управління інноваційними процесами, визначення основних напрямів і завдань;
- шляхом системно-синергетичного підходу на засадах освітнього кластера модернізація структури, змісту та організації освіти;
- створення та забезпечення умов для реалізації авторської моделі «Школа імперативного менеджменту»;
- побудова ефективної системи виховання, розвитку й соціалізації учнівської молоді з використанням синергетичних можливостей освітнього кластера;
- забезпечення доступності, ступеневості освіти з подальшим її інтегруванням у європейський освітній простір.

Оскільки йдеться про освітню політику, то імперативами виступають такі завдання, які обумовлюють її становлення й розвиток:

- утвердження позитивного іміджу закладу освіти за допомогою організаційної культури – феномену, який створюється учасниками освітнього процесу під час їхньої діяльності;
- розширення можливостей освітнього процесу на основі компетентнісного та діяльнісного підходів;
- перебудова освітнього процесу на засадах освітнього кластера;
- здійснення виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості.

В умовах реформування ефективне функціонування закладів освіти залежить від їхньої здатності вчасно й швидко реагувати на виклики часу та адаптуватися до безперервних змін зовнішнього середовища. Зміни ці часто характеризуються непередбачуваністю та високою динамічністю. За таких умов традиційне управління закладом освіти перестає бути ефективним, потребує більшої гнучкості та швидкості реакцій на зміни, а система управління стає не тільки інструментом, а головним елементом реалізації місії закладу, механізмом, що підтримує цінності організаційної і корпоративної культури закладу.

Управлінська діяльність стосується змісту всіх напрямів та аспектів роботи закладу освіти, має чітко визначену структуру й забезпечує розроблення та виконання управлінських рішень, контроль і корегування освітньої діяльності.

Інноваційна управлінська діяльність як імперативний менеджмент – складний багатоетапний процес, який вимагає розгляду нових підходів до управління ними, координації всіх учасників освітньої діяльності, органів державної влади та самоврядування.

Така система управління закладом освіти тепер зосереджена на впровадженні заходів щодо швидкого реагування на зміни, на процесах входження у світовий освітній контекст, переорієнтації на вимоги батьківської громади та соціуму, на адаптації під інтереси усіх зацікавлених сторін (партнерів), розвиткові і впровадженні процесів діджиталізації, оцифровуванні великих обсягів інформації, впровадженні освітнього кластера, дистанційних форм навчання на інтернет-платформах тощо; широкому залученні працівників у процес управління, зосередженні уваги на поведінкових та соціальних бар'єрах тощо.

У 2022-2028 роках заклад освіти бере участь у всеукраїнському експерименті за темою «Організаційно-педагогічні умови впровадження змішаного формату навчання здобувачів закладів загальної середньої освіти». Результатом експериментальної діяльності має стати визначення організаційно-педагогічних умов, необхідних для ефективного впровадження змішаного формату навчання в закладах загальної середньої освіти.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2019 року № 53 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 року № 160), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 квітня 2021 р. за № 529/36151 «Положення про інституційну та дуальну форми здобуття повної загальної середньої освіти» до інституційних форм здобуття загальної середньої освіти було додано мережеву форму. Мережева взаємодія є способом координації спільної освітньої діяльності, що здійснюється на договірних засадах різними суб'єктами освітньої діяльності для організації здобуття освіти за мережевою формою. Метою організації мережевої взаємодії між суб'єктами освітньої діяльності є залучення та використання додаткових ресурсів кадрових, матеріально-технічних, навчально-методичних, інформаційних та інших, необхідних для забезпечення якості освіти. Здобуття освіти за мережевою формою може організовуватися для класів (груп) та окремих здобувачів освіти з метою забезпечення їх індивідуальної освітньої траєкторії. Для організації мережевої форми здобуття освіти відповідно до законодавства та своїх установчих документів заклади освіти можуть укладати договори про організацію мережевої форми здобуття освіти з іншими суб'єктами освітньої діяльності.

Маючи академічну свободу, наш заклад освіти використав можливості державно-приватного партнерства та підписав Меморандум про співпрацю з Центром дистанційної освіти «Оптіма». Завдяки новим можливостям більше 250 учнів школи, які знаходилися за межами Києва, були підключені до освітнього простору дистанційної школи «Оптіма». Новий змішаний формат навчання дозволив якомога більше враховувати інтереси й здібності школярів навіть у таких складних умовах. Займаючись у власній школі, діти паралельно змогли вивчати окремі предмети в дистанційній школі «Оптіма», зокрема спеціально розроблений курс «Ми з України», який включає суто українські предмети освітньої програми: українська мова та література, історія України та громадянська освіта. Крім того, учні 7-11-х класів були підключені до курсів хімії та фізики задля того, щоб успішно опановувати ту частину освітньої програми, яку наша школа тимчасово не може надати через брак спеціалістів або інші об'єктивні причини.

Навчальна платформа Центру дистанційної освіти «Оптіма» доступна цілодобово. Уроки можна проходити, перебуваючи в будь-якій країні світу, за індивідуальним графіком, який відповідає особистим потребам кожної дитини. Всі школярі отримали повний безкоштовний доступ до всіх навчальних матеріалів та індивідуальних консультацій педагогів школи. Завдяки спільним зусиллям вітчизняних та європейських фахівців школа «Оптіма» має унікальний для України досвід застосування найкращих практик європейської освіти. Особлива увага приділяється індивідуальній та груповій дослідницькій роботі, яка застосовується в найкращих школах Європи, США та Канади.

Адміністрація закладу освіти знаходилась на постійному зв'язку з представниками дистанційної школи «Оптіма», отримала повний доступ до особистих кабінетів учнів та мала змогу моніторити результативність навчання та індивідуальний поступ своїх учнів.

Об'єктивно треба визнати, що не всі учні закладу скористалися наданою можливістю. Деяким учням було складно опанувати нову систему, деякі учні надали перевагу навчанню з вчителями своєї школи, яких вони знають особисто. Окремим викликом стала особиста відповідальність батьків за організацію навчання дітей, які знаходяться за кордоном. Проте переважна більшість залучених учнів успішно завершила другий семестр за допомогою навчальних матеріалів дистанційної школи «Оптіма».

Перевагами співпраці в рамках експерименту для нашого закладу освіти стали: організація незалежного моніторингу якості освітніх послуг; вирішення питань суб'єктивності оцінювання навчальних досягнень та підвищення професійного рівня та конкурентоспроможності наших учителів.

Враховуючи позитивний досвід, педагогічний колектив прийняв рішення про долучення спеціалізованої школи № 85 міста Києва до інноваційного освітнього проєкту відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02.12.2022 № 1087 «Про реалізацію інноваційного освітнього проєкту за темою «Організаційно-педагогічні умови впровадження змішаного формату навчання здобувачів закладів загальної середньої освіти» у листопаді 2022 травні 2028 років». Адже сучасне довгострокове державно-приватне партнерство – це взаємовигідна співпраця заради майбутнього українських дітей і створення нових моделей освітнього процесу. Це змішана система навчання, завдяки якій школярі, навчаючись у звичайній школі, можуть опановувати окремі предмети дистанційно, займаючись із педагогами Центру дистанційної освіти «Оптіма». Досягти цього без індивідуального підходу до дитини неможливо. Всі діти – різні, всі вони мають свої здібності та особисті вподобання. Тому разом із Центром дистанційної освіти «Оптіма» спеціалізована школа № 85 міста Києва впроваджує інноваційні підходи, створюючи для дітей цікаве і комфортне освітнє середовище, яке здатне перетворити українську освіту на інноваційне середовище, в якому учні набувають ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

У 2023-2027 роках школа бере участь у всеукраїнському експерименті за темою «Організаційно-педагогічні умови функціонування та розвитку безпечної школи у воєнний/повоєнний час». Результатом експериментальної діяльності має стати розробка організаційно-педагогічних умов, необхідних для створення безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного та повоєнного часу.

Проблема безпечного середовища в закладах загальної середньої освіти є особливо актуальною, враховуючи складну воєнно-політичну та соціально-економічну ситуацію в Україні. Непроста ситуація вимагає пошуку нових шляхів цифрової безпеки

здобувачів освіти, домедичної допомоги, особливого психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу, збереження української ідентичності, удосконалення національно-патріотичного виховання учнів та ін.

Успішне здійснення цих завдань неможливе без переосмислення традиційних підходів діяльності закладу загальної середньої освіти, ґрунтовного дослідження засобів та методів функціонування безпечного середовища.

Створення безпечного та здорового освітнього середовища, формування навичок цифрової грамотності та поведінки у здобувачів освіти у всесвітній мережі, соціально-емоційна грамотність, відповідальне ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, використання інформаційно-цифрових технологій є важливими завданнями для всього суспільства.

Даний інноваційний освітній проєкт (далі – Проєкт) сприятиме дотриманню правил і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу, позитивно впливатиме на емоційне благополуччя учнів, педагогів і батьків, сприятиме запобіганню будь-яких проявів насильства, ризикованої поведінки та забезпечить створення ресурсної бази щодо їх запобігання.

Штучний інтелект (ШІ) здійснив світову технологічну революцію.

Штучний інтелект в освітньому процесі однозначно допомагає спростити роботу учителів і школярів у контексті пошуку даних, їхньої обробки та поверхневого аналізу. Це відкриває нові горизонти креативності для освітян під час підготовки до занять, оскільки ШІ вже знає, як згенерувати та візуалізувати той чи інший запит. І це набагато ефективніше, ніж шукати інформацію в інтернеті вручну. Отже, визначимо за оцінкою штучного інтелекту Bard Google як практичний досвід спеціалізованої школи №85 міста Києва може бути корисним для інших закладів освіти в Україні та за кордоном.

Відповідь: зокрема, цей досвід може бути використаний для:

- розробки та впровадження інноваційних освітніх програм та проєктів;
- опанування новітніх методів навчання та виховання;
- розвитку соціально-емоційних навичок у учнів;
- формування міжкультурної та транскультурної компетентності в учнів;
- забезпечення інформаційного обміну та співпраці між закладами освіти;
- поглиблення співпраці в академічній та науковій галузі між Україною та іншими країнами.

Школа № 85 міста Києва активно вивчає моделі міжкультурних і транскультурних комунікативних освітніх процесів, які спрямовані на розвиток у учнів таких навичок, як:

- розуміння культурних відмінностей, дозволить учням ефективно спілкуватися та співпрацювати з людьми з інших культур;
- толерантність до інших культур.

Школа № 85 міста Києва активно співпрацює з іншими закладами освіти та організаціями в Україні та за кордоном. Ця співпраця дозволяє школі:

- отримувати доступ до новітніх знань та технологій;
- проводити спільні наукові дослідження та проєкти;
- розширювати можливості для учнів та педагогів.

Досвід роботи в умовах воєнного стану підтвердив, що стратегічні цілі, визначені шкільною громадою спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва, максимально реалізуються при адаптації учасників освітнього процесу з їхніми індивідуальними і творчими уподобаннями та здібностями до швидкоплинного життя.

Сьогодні освіта є інструментом педагогіки, інструментом формування чеснот в особистості. Головні завдання шкільної спільноти – збереження особистості в різноманітних обставинах, життєвих ситуаціях та вихованні патріотизму через великі й малі корисні справи, вчинки, активність у суспільному житті, усвідомлення причетності до історичної долі України. У цьому і є неповторність нас – українців як нації. Сьогодні спеціалізована школа № 85 міста Києва прагне до власної неповторності, бажання мати своє ім'я, а не лише стереотипний номер. І для цього педагогічний колектив має особливу систему організаційної культури, високу організацію освітнього процесу, високопрофесійний колектив одностудентів, який пройшов шлях, вибудований на науковій основі та практичному досвіді.

Бібліографія

- 1 Авторська школа в Україні: третя хвиля відродження / за заг.ред. С.В. Кириленко, О.І. Кіян, Н.М. Омельченко, Ю.А. Шеремета. Київ : Вид. «Альфа-Віта Груп, 202. 196 с.: іл., С. 176-183.
- 2 Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Теоретико-методологічні засади моделювання розвитку авторських шкіл» на базі загальноосвітніх навчальних закладів України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.01.2017 № 79. URL: <http://ru.osvita.ua/doc/files/news/542/54252/nmo-79-1.pdf> (дата звернення: 06.01.2024).
- 3 Проц М. Авторська школа в Україні як педагогічний феномен: питання засадничих основ її організації. Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. 2011. Вип. 572. С. 145-152.
- 4 Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник з досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посібник / упоряд.: І.П. Воротникова, Н.В. Чайковська. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.
- 5 Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник II з досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посібник / упоряд.: С.В. Івашнюва, Н.М. Дика, К.О. Линьов, О.В. Хмелева, І.П. Воротникова; за заг. ред. М.Ф. Войцехівського, С.В. Івашнювої, О.Г. Фіданян. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 420 с.
- 6 Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа. Вибр. тв.: в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 4. С. 7–390.
- 8 Мариновська О.Я. Технологічне проектування інноваційного розвитку закладу освіти. Рідна школа. 2017. No 11/12. С. 16–21.
- 9 Організатору інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі: метод. поради / авт.-упоряд.: І.Н. Євтушенко, Ю.І. Завалевський, С.В. Кириленко, О.І. Кіян, К.В. Ткачук-Таранік. Київ-Чернівці : Букрек, 2014. 420 с.

References

- 1 Avtorska shkola v Ukraini: tretia khvylya vidrozhennia / za zah.red. S.V. Kyrylenko, O.I. Kiian, N.M. Omelchenko, Yu.A. Sheremeta. Kyiv : Vyd. «Alfa-Vita Hrup, 202. 196 s.: il., S. 176-183.
- 2 Pro provedennia vseukrainskoho eksperymentu za temoiu «Teoretyko-metodolohichni zasady modeliuvannia rozvytku avtorskykh shkil» na bazi zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Ukrainy: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 19.01.2017 № 79. URL: <http://ru.osvita.ua/doc/files/news/542/54252/nmo-79-1.pdf> (data zvernennia: 06.01.2024).
- 3 Prots M. Avtorska shkola v Ukraini yak pedahohichniy fenomen: pytannia zasadnychkh osnov yii orhanizatsii. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Pedahohika ta psykhologhiia. 2011. Vyp. 572. S. 145-152.
- 4 Dystantsiine navchannia: vyklyky, rezultaty ta perspektyvy. Poradnyk z dosvidu roboty osvitian mista Kyieva: navch.-metod. posibnyk / uporiad.: I.P. Vorotnykova, N.V. Chaikovska. Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2020. 456 s.
- 5 Dystantsiine navchannia: vyklyky, rezultaty ta perspektyvy. Poradnyk II z dosvidu roboty osvitian mista Kyieva : navch.-metod. posibnyk / uporiad.: S.V. Ivashnova, N.M. Dyka, K.O. Lynov, O.V. Khmelieva, I.P. Vorotnykova; za zah. red. M.F. Voitsekhivskoho, S.V. Ivashnovoi, O.H. Fidanian. Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2021. 420 s.
- 6 Sukhomlynskyi V.O. Pavlyska serednia shkola. Vybr. tv.: v 5 t. Kyiv : Rad. shkola, 1977. T. 4. S. 7–390.
- 8 Marynovska O.Ia. Tekhnolohichne proektuvannia innovatsiinoho rozvytku zakladu osvity. Ridna shkola. 2017. No 11/12. S. 16–21.
- 9 Orhanizatoru innovatsiinnoi diialnosti ta doslidno-eksperymentalnoi roboty u zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi: metod. poradnyk / avt.-uporiad.: I.N. Yevtushenko, Yu.I. Zavalevskyi, S.V. Kyrylenko, O.I. Kiian, K.V. Tkachuk-Taranik. Kyiv-Chernivtsi : Bukrek, 2014. 420 s.

Nadija GUZYK / ГУЗИК Надія¹

Від природних ключових задатків дитини до академічної освіти (за педагогічною системою Миколи Гузика)

Od naturalnych kluczowych aktywów dziecka do edukacji akademickiej (według systemu pedagogicznego Mykoły Guzyka)

На даному етапі розвитку української й світової освіти найбільш актуальною проблемою є заміна старого, єдиного для всіх змісту академічного навчання на новий – орієнтований на потреби *особистісного розвитку* дітей щодо забезпечення їхнього природного таланту необхідними умовами, знаннями, уміннями й навичками, що дасть їм змогу бути конкурентоспроможними у сучасному світі високих технологій.

З огляду на цю проблему в Авторській школі М.П. Гузика м. Южного Одеської області розроблено й перевірено на практиці особливий підхід до визначення найголовніших складників дидактичного дійства, які охоплюють цілісний освітній процес – мету, зміст, технологію навчання, розвитку і виховання учнів, кінцеві продукти учіння. Суть цього підходу – у підпорядкуванні цих складників *особливим типам природних ключових задатків (які тут трактуються як компетентності) таланту*, що є тими готовими знаннями й уміннями, які за належних умов розвитку згодом переростуть у певний природний талант дитини, що в свою чергу відповідає замислу Божому щодо їхнього природного призначення. Такий підхід також сприятиме формуванню певного комплексу *предметних компетентностей*, що є одним із провідних напрямів модернізації національної освіти задля її гармонізації з європейськими стандартами. Документами, що визначають стратегію та законодавчу базу розвитку національної освіти у цьому плані є «Нова українська школа» [1] і Закон України «Про освіту» [2].

1 Основні групи і типи природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту. Характеристика типів, пов'язаних із формуванням певних видів особистісних талантів у дітей

Впродовж 1989–1999 рр. на базі Авторської школи М.П. Гузика (далі – АШГ) міста Южного Одеської області проводились експериментальні дослідження, пов'язані з визначенням та обґрунтуванням авторської типології природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту, які притаманні дітям шкільного віку. Крім цього, розроблялись доступні тести, за допомогою яких учитель може визначити відповідний тип цих задатків, а також зрозуміти певний стан процесу їхньої диференціації та розвитку. Розроблялись також зразки персоніфікованих програм учіння, у яких поєднувався академічний зміст із тими видами діяльності учнів на уроках, під час яких реалізовувались і розвивались відповідні типи та види природних ключових задатків ведучого таланту [3]. Почались дослідження з визначенням IQ (*intelligence quotient* (англ. – кількісна оцінка рівня інтелекту) у найбільш талановитих дітей у таких галузях, як академічне навчання, мистецтво (співи, інструментальна музика, хореографія, образотворче й театральне мистецтво), спорт, моторна діяльність.

---

¹ учитель історії та мистецтва, директор ЗОШ No 3 «Авторська школа М.П. Гузика» Южненської міської ради Одеського району Одеської області, Южне, Україна / Nauczyciel historii i plastyki, Dyrektor Gimnazjum nr 3 «Szkoła Autorska M.P. Guzyka» Rada Miejska Jużne Obwodu Odeskiego Obwodu Odeskiego, Jużne, Ukraina (nwguzik@ukr.net)

Виявилось, що тільки в академічно обдарованих дітей (переможців обласних, всеукраїнських, олімпіад, інтелектуальних турнірів – фізичних, математичних, хімічних, біологічних, історичних) коефіцієнт інтелекту був дуже високим, в інших – не сягав і середніх показників, у деякого навіть був низьким.

Продовжуючи експеримент, педагоги АШГ почали навчати тих учнів, які мали талант у галузях, які не належать до академічних, за інтегрованими програмами, які склалися так, що науковий зміст став виконувати функції предмета навчання, а ті види діяльності, які дітей цікавили, – слугували засобами його засвоєння та реалізації. Наприклад, закони Ньютона інтерпретувались у віршовані форми, які виконували учні, здібні до співу (у стилі реп, наприклад), музики і танцю; будову атомів за Резерфордом представляли ті, хто мав здібності до вишивання, випилювання, моделювання.

Через певний час навчання учнів даної категорії за такою технологією показало, що в усіх випадках їхній IQ підвищився до 35 %, як і успіхи в академічній галузі за результатами контрольних зрізів знань, умінь та навичок (з математики, української мови, фізики, хімії, біології, історії, географії).

На основі цих даних було зроблено такі важливі висновки:

1) кожна дитина наділена природою відповідними базовими здібностями (задатками природних ключових компетентностей), які не залежать від IQ;

2) якщо під час академічного навчання, яке потребує високого рівня інтелектуальних умінь та навичок, поєднати предметне навчання з тими видами діяльності, в яких реалізуються ключові задатки ведучого таланту дітей, то це принесе їм успіх як у академічному навчанні, так і в інтелектуальному розвитку і в розвитку їхнього таланту [4].

Отже, у дітей було виявлено такі сім типів природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту, які можуть за умов правильного шкільного навчання, розвитку й виховання перерости у відповідний вид таланту – *академічний, художньо-естетичний, спортивний, ручний (ремісничий), візуально-стратегічний (управлінський), соціальний (міжособистісний), інтуїтивний (духовний)*.

Поєднуючи відповідний тип ключових природних задатків ведучого таланту і певний стиль мислення та діяльності з тим академічним змістом, який відповідає вимогам Держстандарту, педагоги АШГ склали персоніфіковані програми учіння, реалізації яких сприяла спеціальна технологія Комбінованої системи М.П. Гузика [5; 6]. У цьому й полягала основна стратегія особистісно орієнтованого навчання, розвитку і виховання школярів за педагогічною системою М.П. Гузика [7; 8]. Розглянемо детальніше ці типи.

2 Академічний тип природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту дитини

Це група природних задатків (духовних, душевних, тілесних) та конкретних психофізичних механізмів, які налаштовані на найвищі сприймальні, відтворювальні, продуктивні й творчі досягнення людини у сфері академічного (предметного) навчання та відповідних наук. Залежно від типу мислення (предметного, абстрактного, змішаного (абстрактно-предметного) при цілеспрямованому, правильному навчанні та вихованні поступово визрівають конкретні таланти у *мовно-гуманітарній, суспільній, математичній галузях академічної діяльності*. Ці видозміни академічного типу М.П. Гузик називає *підтипами академічної природної ключової компетентності* [7].

Мовно-логічний підтип. Внутрішні природні (не набуті) ключові компетентності, які відповідають мовно-логічному підтипу, характеризуються специфічними діями і впливом на загальний хід і напрям розумового, вольового, емоційного, фізичного та духовного розвитку особистості і, зокрема, на мотиваційну виконавсько-діяльнісну сферу таким чином, що вони поступово розвиваються у такі види таланту, як

письменницький, публіцистичний, журналістський, редакторський, ораторський, проповідницький щодо. Серед тих, у кого розвинені такі задатки, – речники, сценаристи, адвокати, політичні діячі, вчителі-гуманітарії, артисти розмовного жанру, спічрайтери, поети. Хтось із них має краще розвинене усне мовлення, хтось – письмове.

Під час експериментального дослідження встановлено, що діти, яким притаманні мовно-логічні академічні здібності, мають певні риси поведінки й уподобань. Наприклад, їм подобається слухати розповіді інших, читати книжки, дивитися художні кінофільми, придумувати оповідання, вірші, брати участь у дискусіях та дебатах, виступати з промовами, розгадувати кросворди, ребуси, загадки, писати статті до газет, журналів тощо. Вони, зазвичай, добре організовані, працьовиті, творчі, можуть бути лідерами, надають перевагу роздумам, співчутливі, схильні до самопожертви, патріотично налаштовані, постійні у поглядах та уподобаннях; вони ніколи не втомлюються там, де проявляється їхній талант. Ще одна риса *мовників* – чутливість до взірців і наслідування. Тому приклад учителя для них надзвичайно важливий. Вони прагнуть його наслідувати, на відміну від дітей з іншим психологічним типом.

Як задатки *мовно-логічного* підтипу компетентності можна реалізовувати і розвивати у навчально-виховному процесі?

Під час дослідження в Авторській школі розроблено спеціальні вимоги до організації освітньої діяльності дітей із даним підтипом природних ключових задатків, та виховного середовища і змісту персоніфікованих програм учіння. Виявлено, що для навчання шкільним предметам потрібно створювати такі програми й розвивально-виховні ситуації, щоб при виконанні вони могли:

- 1) багато читати, писати й розповідати; дискутувати та дебатовати;
- 2) виступати з промовами по шкільному радіо і телебаченню;
- 3) використовувати різні джерела інформації, Інтернет, мультимедіа;
- 4) створювати шкільні газети, журнали, теле- і радіостудії та відповідну кореспонденцію; брати інтерв'ю та аналізувати його;
- 5) писати твори різних жанрів, а також сценарії позакласних заходів, організовувати їх і проводити;
- 6) брати лідерську участь у підготовці й проведенні заходів, де потрібний мовний, журналістський, ораторський талант;
- 7) створювати ігри для розвитку енциклопедичних мовленнєвих здібностей та пам'яті;
- 8) виправляти й аналізувати мовні помилки, створювати навчальні програми для їхнього усунення;
- 9) винаходити різні способи викладання й фіксації абстрактної інформації (віршів, загадок, анекдотів, скоромовок, ігор тощо);
- 10) створювати словники, енциклопедії, довідники; мультимедійні й дидактичні матеріали з літератури, мови, історії тощо;
- 11) організовувати книжкові виставки, презентації видань;
- 12) писати анотації до підручників, статей, радіо- та телепередач;
- 13) аналізувати та обробляти розповіді, інформацію відповідно до конкретних цілей, відображаючи її у нових формах;
- 14) досліджувати історичні події, пов'язані з певними науковими відкриттями, фактами, явищами тощо. Перелік можна доповнювати, якщо вчитель безпосередньо спостерігає за розвитком мовного таланту дитини.

Гуманітарно-суспільний підтип характеризується здібностями до засвоєння й використання у практичній сфері історико-суспільних знань та умінь. Дітям із таким підтипом подобається історія, суспільствознавство, основи економічних знань. У них

добре розвинена пам'ять на події, імена, біографії. У висновках вони ставлять акцент на знаннях суспільних теорій, а не на фактах. Це чудові мислителі, але як аналітики-практики – слабкі. Вони схильні до порівнянь, просторового мислення, абстрагування, класифікації, узагальнень; мислять дивергентно, вміють чітко, аргументовано, образно висловлюватись; точно виконують інструкції старших за рангом, опікуються соціальними проблемами, прагнуть бути в центрі уваги (це одна з найхарактерніших рис). Вони, як правило, комунікабельні, чіткі в діях, чудові організатори суспільних справ, наділені інтуїцією, вміють маніпулювати іншими та організовувати їх на необхідні суспільні справи.

Математично-логічний підтип академічних природних ключових задатків ведучого таланту обслуговує таку мисленнєву діяльність, яка пов'язана з заміниками реальних предметів – символами, знаками, кодами, цифрами тощо. Цей підтип інтелектуальної діяльності характеризується здатністю розуму зосереджуватись на абстрактних поняттях і символах, розпізнавати, організовувати та інтерпретувати, когнітивно переробляти символічну інформацію, планувати кінцеві результати діяльності й відповідні дії та спонукати волю до виконання. Кінцевим пунктом такого розумового ланцюжка є аналіз того, наскільки результати діяльності відповідають очікуванням індивіда.

Цей підтип супроводжує такі види природних талантів, як математичний, інженерний, винахідницький, науковий, конструкторський, медичний, шаховий. Він притаманний також бухгалтерам, слідчим, правникам, представникам грального бізнесу, фізикам, хімікам, філософам, бізнесменам, банківським працівникам, аналітикам, статистам, працівникам служб прогнозу тощо.

Діти з таким підтипом ключових задатків таланту мають здібності до побудови послідовних розумових ланцюжків із великою кількістю мисленнєвих елементів. Завдяки цьому вони спроможні прорахувати декілька логічних ходів наперед і одночасно контролювати багато процесів та ситуацій. У поведінці й уподобаннях це виявляється у тому, що вони добре організовані, чіткі, акуратні та послідовні; не дуже схильні до душевних переживань. Їхній природний дух консервативніший, ніж у дітей із мовним підтипом. Вони більше покладаються на знання і досвід, ніж на віру й інтуїцію. Їм подобається розв'язувати складні логічні задачі, менш цікаві їм досліди над об'єктами природи. Вони вміють коротко, ясно і чітко висловлюватись, роблять чіткі замітки. Довгі промови й висловлювання для них важкі. Вони краще оперують формулами і знаками, ніж словами й образами. Зазвичай, байдуже ставляться до літератури та мистецтва. Тому серед них є такі, хто не читає книжок і не вбачає ніякого сенсу в гуманітарних знаннях. Це діти творчі. Але їхня творчість обмежується абстрактною мисленнєвою діяльністю. Більшості з них подобається працювати за комп'ютером, а не з книгами. Вони добре сприймають дисциплінарні вимоги, дотримуються слова; добре контролюють час. Вони динамічні у навчанні, а тому їхня навчально-пізнавальна діяльність продуктивна. Це учні, яким потрібен високий темп навчання. Вони ефективно розвиваються, якщо виконують об'ємні та складні завдання і вправ. Найбільш бажана робота для таких дітей та, що має винахідницький характер.

Як використовувати математично-логічний підтип задатків академічної компетентності у навчально-розвивальній та виховній діяльності?

Як і для попередніх підтипів – створювати спеціальні персоніфіковані програми, до змісту яких включати завдання та вправи, які пов'язані:

- 1) із застосуванням математичних методів розв'язання;
- 2) із побудовою логічних висновків і абстрактних схем;
- 3) із перекодуванням предметної інформації у символічну і навпаки;
- 4) зі швидким засвоєнням символів, формул, алгоритмів дій тощо;

- 5) із розв'язанням технічних та інженерних проблем;
- 6) зі складанням математичних, фізичних, хімічних, біологічних задач;
- 7) із проведенням операцій аналізу, синтезу, абстрагування, порівняння, класифікації та узагальнення;
- 8) зі встановленням причинно-наслідкових, ієрархічних та генетичних зв'язків в інформації, явищах, подіях і фактах;
- 9) з інтеграцією, систематизацією і трансформацією інформації;
- 10) з діями, що вимагають прогнозування результатів; які відбуваються за невизначених умов та динамічних змін;
- 11) із застосуванням теоретичних ідей на практиці;
- 12) з побудовою гіпотез та плануванням;
- 13) із застосуванням критичного мислення;
- 14) з участю в ситуаціях, які вимагають математичних розрахунків;
- 15) з дедуктивним, дивергентним і оцінювальним мисленням;
- 16) з використанням комп'ютерних програм;
- 17) із послідовністю і чіткістю виконання завдань; з розробкою алгоритму дій для розв'язання проблем;
- 18) з аналізом і плануванням розвитку свого таланту.

Зауважимо, що більшості учнів із цим типом мислення, зазвичай, властиве відчуження від практичної діяльності. Щоб запобігти цьому, потрібно планувати вирішення повсякденних завдань із використанням математичних, фізичних, хімічних та інших логіко-абстрактних знань, за допомогою яких вони мають робити щось корисне для себе й інших. Це реально, якщо вчитель стимулює ріст майстерності дитини створенням таких навчально-розвивальних і виховних практичних ситуацій, де учні успішно користуються своєю здатністю логічного мислити. Такі навчальні ситуації створюються під час імітаційних ігор, у такій практичній діяльності, яка корисна для дитини.

3 Художньо-естетичний тип природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту

Майже у 90 відсотках дітей виявляють цей тип природних ключових задатків таланту, який за умови своєчасного використання у повсякденному житті може диференціюватись в один із видів творчого таланту.

Згідно з галузями людської діяльності, в яких може реалізуватись даний тип задатків таланту, в Авторській школі його розподілили на чотири підтипи – *музичний, образотворчий, артистичний (театральний), хореографічний*.

Музичний підтип пов'язаний зі здатністю дитини відчувати мелодію, ритм та відтворювати їх. Послідовний розвиток цих задатків відбувається, якщо дитину навчають співати, грати на музичних інструментах, створювати й аранжувати музику. Даний підтип обслуговує такий важливий вид практичної діяльності, як виконання пісень, тобто талант співака чи співачки. Він формує, реалізує і розвиває також талант композиторів та диригентів.

Музична компетентність потрібна виробникам музичних інструментів, налаштовувачам, учителям музики й співу, оранжувальникам, постановникам музичних спектаклів та музичних шоу, фахівцям музичного запису. Вона є у всіх слухачів та шанувальників музичного мистецтва, а також у священників і тих, хто співає у хорових колективах. Музична компетентність у певній мірі притаманна багатьом. Саме уміння сприймати й відчувати музику, самотійно її творити – це та ознака, яка об'єднує людину з небожителями і Самим Богом.

Чим вирізняються музично компетентні діти з-поміж інших? Перш за все – відчуттям тональності, ритму і звукової гами. У них гарна музична пам'ять, що виявляється у швидкому запам'ятовуванні й відтворенні не тільки простих, а й складних мелодій. Музичний підтип пов'язаний із наявністю у дитини гарного голосу, особливої моторики пальців. Вони дуже емоційні. У їхніх душах завжди звучить мелодія. Вони мають потребу слухати, відтворювати та самостійно творити музику, розуміються на музичних образах і можуть трансформувати їх у зорові. Вони відчують мелодію в усьому, що їх оточує. У них дуже розвинене духовне сприйняття, а тому вони здатні спілкуватися з духовним світом. Саме тому найпершим завданням вихователів є захист їхнього духу від впливів злих сил і збереження його для спілкування з Богом.

Як музичний підтип задатків компетентності можна використовувати у навчанні, розвитку та вихованні учнів?

У звичайних умовах традиційної сучасної школи це майже неможливо. Однієї години на тиждень, що виділяється на уроки музики, недостатньо для розвитку і вдосконалення музичних компетентностей. Тому музичні таланти наших українських дітей зникають.

Вихід тільки один – забезпечення інтеграції змісту академічних предметів із художньо-естетичними. Саме так працюють учителі Авторської школи М.П. Гузика і завдяки цьому досягають достойних результатів і в засвоєнні абстрактних наукових знань, і в емоційному розвитку дітей.

Для цього використовуються найрізноманітніші підходи і педагогічні ситуації. Конкретизація відбувається згідно з етапами навчання. Наприклад, при знайомстві дітей із новим блоком навчальної інформації використовуються такі п'ять стилів навчання: 1) подача академічної інформації під музичний супровід; 2) подача найбільш важливої інформації у формі пісні; 3) подача інформації у формі віршів, що виконуються під ритмічну музику (у стилі реп); 4) відтворення академічної інформації у формі пісні (дитина слухає, виконує і танцює); 5) подача навчальної інформації з використанням фрагментів опер, мюзиклів, інших музичних жанрів.

На етапі самостійного опрацювання персоніфікованих програм учіння педагоги інтегрують *академічний зміст із музичним* таким чином:

1) поєднують науковий зміст завдань із грою дитини на музичному інструменті; з її знанням нотної грамоти та сольфеджіо; з тими знаннями та вміннями, які вона отримала на уроках музики і співів;

2) планують використання хорового та ансамблевого співу;

3) створюють такі завдання: а) трансформувати зміст у віршовану форму, підібравши музичний супровід; б) адаптувати академічну інформацію до шкільного музичного заходу; в) написати пісню, музику, пов'язавши їх із академічними знаннями; г) супроводити відтворення змісту завдань співом, інструментальною музикою; створити музичний комп'ютерний супровід чи відеокліп; г) слухати музику, трансформуючи її у вербальні та предметні образи; д) використати музичні забавки, іграшки; е) підібрати музичний супровід до подій, ситуацій, який активізує мислення, піднімає настрій; є) підготувати та провести на уроці музично-хореографічні паузи; ж) удосконалити відому пісню; адаптувати текст до шкільної ситуації чи нагальних потреб часу; з) проаналізувати музичний твір, захід, публікацію; и) організувати зустріч із відомим композитором, співаком; і) налаштувати музичний інструмент; ї) виправити помилки, послухавши музичний твір; ж) навчати інших дітей співати, музичній грамоті, грати на музичних інструментах тощо.

Зрозуміло, що запровадження таких складних інтегрованих програм можливе лише тоді, коли дитяча школа мистецтв функціонує в єдиному комплексі з академічною. Такий комплекс діє в Авторській школі М.П. Гузика. Але це не означає, що не можна розвивати музичні компетентності учнів у звичайних міських і сільських школах України. Там потрібно робити те ж саме, але у формах, які відповідають можливостям школи і вимогам емоційного розвитку дітей. Слід зауважити, що, якщо учні не тільки на уроках співів, а й на інших академічних заняттях слухають музику та займаються нею, то вони виростають успішними, життєрадісними і достойними людьми.

Образотворчий підтип полягає в тому, що дитина має природний потяг до малювання, ліплення, дизайну, виготовлення прикрас для дому, одягу тощо. Однією з найхарактерніших ознак цієї компетентності є відчуття геометричної перспективи та світлотіні. Діти, які схильні до образотворчої діяльності, при цілеспрямованому навчанні й вихованні під керівництвом фахівців можуть стати художниками, скульпторами, майстрами, вчителями образотворчого й прикладного мистецтва, дизайнерами, модельєрами, а також мати розвинений художній смак та бути здатними до творіння краси і гармонії у будь-якій справі. Тому навіть там, де вони перебувають, завжди охайно, затишно. Перше, що привертає увагу, – це нестандартні речі, що їх оточують. Наприклад, якщо це зошит чи книжка, то в оригінальній обгортці, якщо портфель – то на ньому обов'язково яскрава емблема чи модна лялечка, машинка тощо. Зошити, щоденник обов'язково оригінально підписані, при цьому, зазвичай, перша літера прізвища чи назви оформлені у художньому стилі.

Діти з образотворчим підтипом природних ключових задатків ведучого таланту спочатку навчаються малювати, а потім писати, читати. З перших днів навчання у школі вони активно відвідують бібліотеки і читальні зали з однією метою – переглянути ті книжки та журнали, які гарно оформлені та ілюстровані. Як правило, виписуючи собі ту чи іншу книжку на абонемент, вони керуються бажанням скопіювати малюнки, які сподобались, а не читати. Вони здатні розрізняти найтонші відтінки кольорів, тонко відчувають повітряний простір, тому використовують ширшу палітру фарб, передаючи тони, їхні видозміни, гру природного світла. У них добре скоординовані тонкі рухи рук, чіткий окомір та масштабне, об'ємне, перспективне бачення. Вони мають чудову пам'ять на образи, можуть помічати дрібні, непримітні деталі і довго їх пам'ятати. Дуже важлива ознака – вони вміють уловлювати схожість між об'єктами природи і живими істотами. Завдяки такому сприйняттю художники, наприклад, створюють фантастичні образи, використовуючи природні матеріали (коріння дерев, сухі плоди рослин, квіти тощо).

Діти з природними художніми компетентностями постійно щось малюють або ліплять, не повторюючись у сюжетах; придумують нові образи на тему, яка цікава; подовгу зосереджуються на творах художників, відчуваючи їхній вплив. Тим, хто зрозумів, що все виходить, як правило, подобається демонструвати свої твори іншим, особливо таким, як вони. Тому між ними швидко зав'язуються дружні стосунки, які можуть бути використані педагогом при вихованні.

Цікавість таких дітей до спостережень над об'єктами природи, поведінкою людей, життям тварин тощо сприяє швидкому темпу їхнього розумового та емоційного розвитку, а також допомагає засвоювати шкільні програми значно швидше за інших із гуманітарних дисциплін, біології та географії.

Незвичайним є їхнє мислення – воно вирізняється інтуїтивністю й оперуванням цілісними системами. Художники сприймають інформацію не логічно, тобто не вдаючись до послідовного, лінійного об'єднання структурних частин, а використовуючи мисленнєву індукцію. Їхнє сприйняття дійсності починається з готових узагальнень, до

яких тільки згодом приєднуються інші деталі. Тому навчання дітей з таким типом мислення буде ефективним тільки при використанні цілісних зорових або слухових образів – картин, живих об'єктів, музики та інших засобів, які стимулюють творчу уяву та інтуїцію; потрібне також створення відповідного довкілля, де має бути різноманітна наочність. Спілкування, правильно підібрана музика й обов'язково – засоби художнього відтворення дійсності (фарби, олівці, пластилін тощо) – дуже впливають на їхній розвиток, створюють комфортні умови для шкільного життя. У них переважає позитивне ставлення до змін. Саме тому вони залюбки беруть участь в оформленні класних кімнат, навчальних кабінетів, у виставах, шкільних вечорах тощо. Це ж стосується й організації процесу навчання. Воно повинно бути різноманітним за формами, насиченим творчими умовами для вирішення навчально-пізнавальних завдань. Діти-художники дійові, самобутні, оригінально-мислячі. Вони найчастіше використовують не готові знання, а *інтуїтивний стрибок уперед*. Їм не подобається, якщо детально розписують хід, методи і прийоми виконання завдань. Краще зазначати лише терміни виконання.

Педагоги АШГ встановили дев'ять ознак, які виявили у дітей із художніми задатками: 1) їхні малюнки, картини із зображенням предметів, подій, ситуацій, композицій (із квітів, каменю, марок, листівок) відзначаються оригінальністю, різноманітністю сюжетів; 2) вони серйозно ставляться до мистецьких творів; зосереджуються, розглядаючи оригінальну скульптуру, картину, естетично виконану річ, слухаючи музику; 3) використовують будь-який матеріал для виготовлення іграшки, картини, малюнка, композиції; 4) у вільний час завжди малюють, ліплять, створюючи прикраси для дому, одягу, виражаючи настрій та почуття; 5) цікавляться творами мистецтва; можуть їх оцінити за своїми критеріями й аргументувати; намагаються скопіювати, зменшивши риси, ознаки, які їм не сподобались; 6) із задоволенням працюють із клеєм, пластиліном, глиною, зображаючи події, речі в трьох вимірах і просторово; 7) зазвичай, вони оригінально одягаються і носять прикраси.

Під час спостережень над дітьми з цим підтипом природних задатків виокремлені такі види діяльності, які можуть бути використані при розробці інтегрованих програм учіння для них, як-от:

1) створення предметних модифікацій зразків вербальної інформації – малюнків, сюжетних картин, предметних схем, панорамних і символічних зображень; наочно-образних аналогів вербальних понять, наукових теорій, правил, подій, фактів тощо;

2) ілюстрування змісту навчальних тем блоків навчальної інформації; створення кольорового фону під чорно-білі тексти підручників відповідно до думки автора; надання кольору чорно-білим малюнкам;

3) створення авторських альбомів із творів образотворчого мистецтва, що унаочнюють навчальні курси з різних предметів;

4) виготовлення муляжів та панорам, географічних та історичних альбомів (карт, явищ, подій тощо) для шкільних кабінетів;

5) створення відеороликів на навчальну тематику та презентацій;

6) створення та організація діяльності шкільних клубів, осередків тощо;

7) випуск газет, журналів, реклами;

8) розробка проектної документації для школи з використанням дизайнерських ідей;

9) створення ескізів для художнього оформлення навчальних кабінетів, шкільного клубу, кафе, їдальні, кімнати для відпочинку тощо;

10) подання текстів, законів, принципів, інструкцій та інших узагальнень (формул, математичних рівнянь, правил) у вигляді плакатів, слайдів, ілюстраційних макетів тощо;

- 11) створення квіткових клумб, куточків живої природи;
- 12) виготовлення ляльок для лялькового шкільного театру; ескізів для художнього оформлення театральних вистав, шкільних вечорів, спортивних, державних та релігійних свят;
- 13) організація виставок робіт художників школи;
- 14) створення мультимедійного та анімаційного дидактико-методичного супроводу занять;
- 15) розробка дидактичних просторових іграшок (наприклад, пазлів).

Можна продовжити перелік шкільних справ, де можуть бути задіяні художні здібності дітей. Але найбільш сприятливим для цього є забезпечення освітнього процесу наочністю, тому що при цьому природніше поєднуються академічні знання з їхніми образотворчими вміннями й навичками. Крім цього, дуже важливо, що продукт праці учнів постійно може використовуватися в освітньому процесі, що актуалізує творчі досягнення, підкреслює важливість їхніх талантів.

Образотворчий підтип художньо-естетичних природних ключових задатків має деякі особливості у динаміці розвитку. Як правило, такі задатки виявляються дещо пізніше, ніж у дітей з іншими підтипами природних компетентностей. Це пов'язано з необхідністю мати добре розвинену моторику рук та відчуття геометричної перспективи, які формуються протягом перших десяти років життя.

Артистичний (театральний) підтип – це один із найпоширеніших підтипів художньо-естетичного типу природних ключових задатків таланту. За нашими даними, в середньому він притаманний 7–10 відсоткам дітей. Цікаво, що серед дівчаток 6–12-річного віку артистичні природні задатки на другому місці після музичних, а в хлопчиків – поступаються музичному, образотворчому і хореографічному.

Встановлено, що діти з такими задатками тонко відчують слово, уміють надати йому емоційного забарвлення і здатні відтворити його смисли; легко вловлюють зовнішні ознаки поведінки людей (рухи, інтонації голосу тощо), а також тонко відчують внутрішній стан, уміють перевтілюватись у різні образи.

Господь нагородив цих дітей такими якостями та вміннями: 1) добре розвиненою мімікою, якими вони передають душевні стани – натхнення, вірність, любов, властолюбство, хвилювання, егоїзм, хитрість, страждання тощо; 2) образним і нестандартним мисленням; доброю пам'яттю; 3) музичним слухом, відчуттям ритму, композиції; широким голосовим діапазоном, тональністю, тембром; 4) вмінням створювати образи і передавати смисл жестами й тонкими тілесними рухами; копіювати відомих артистів і життєві ситуації. Передавати характерні рухи інших так, щоб вони сприймалися як оригінальні – одне з тих природних умінь, за яким безпомилково ідентифікують дітей із артистичними талантами; 5) тонко відчувати гумор, емоції, настрій інших та впливати на них; 6) швидко перемикались із одного емоційного стану на інший; 7) демонструвати із задоволенням артистичні здібності; 8) зі смаком одягатись, змінювати ходу відповідно до ситуації; 9) зосереджуватись на створенні образу, взаємодіючи з партнерами; вловлювати характерні деталі в предметах, явищах, поведінці тварин і людей; 10) лаконічно висловлюватись; 11) відчувати підтекст; 12) взаємодіяти з публікою, тримаючи її під контролем; 13) драматизувати чи спрощувати ситуацію; 14) наполегливо працювати над розвитком свого таланту, концентрувати увагу на постійному пошуку нових засобів для його вираження.

Цій категорії учнів властиві ще такі вміння: 1) метафорично, переносно висловлюватись (*евфемізм*), вживаючи фразеологізми (*ідіома*), тонко підміняючи поняття; 2) об'єднувати протилежності (*веризм*); 3) вибудовувати такі порівняння, у яких подібність не очевидна (*гіпокатастазис*); 4) риси істот утілювати у потрібні

образи (*антропоморфізм*); 5) звертатись до неживих істот як до живих (*апострофа*); 6) передавати зміст більше, ніж буквально (*гіпербола*).

Серед таких дітей більше тих, яким притаманний конкретно-вибірковий тип мислення. Тому при організації освітньої роботи з ними потрібно більше спиратися на досліди і спостереження. Також дуже важливо надавати їм можливість знаходити альтернативні рішення і діяти методом спроб і помилок.

Як було виявлено, ці діти краще навчаються на своїх помилках, аніж на чужих. Вони прагнуть змін і демонстрації своїх досягнень. Тому одним із найефективніших методів навчально-розвивальної роботи на уроках і поза ними є метод театралізації. Найкраще, коли сценарій вистави на певну академічну тему пишуть самі учні, а втілюють – під керівництвом фахівця-режисера. Якщо школа ефективно співпрацює з батьками, творчими колективами населеного пункту, таких знайти не важко. Фахівці залюбки працюють із дітьми, одночасно вирішуючи проблему щодо набору учнів у театральні гуртки. Досвід роботи з батьками і громадськістю міста Южного доводить ефективність такого співробітництва.

Хореографічний підтип. Серед підтипів, які відносяться до художньо-естетичного типу природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту, даний виникає на межі двох основних – художньо-естетичного й ручного (ремісничого). Під час спостережень встановлено, що він властивий приблизно 2–3 відсоткам учнів, але навчити кожну дитину елементарним танцювальним рухам можна, як, до речі, і співам, і грі на музичних інструментах. Важливо, щоб це навчання відбувалось щоденно хоч невеликими порціями.

Природні хореографічні компетентності виявляються у таких якостях та вміннях, як-от: 1) вони чітко відтворюють ритм, відчують його, контролюючи незалежні один від одного рухи м'язів; 2) швидко опановують рухи і композицію танцю, навчаючись у русі; 3) образно мислять і тонко відчують музичні образи і композиції; самостійно їх створюють; 4) тривалий час відпрацьовують потрібні рухи; 5) самовдосконалюються, навчаючись, читаючи та спостерігаючи за людьми, природою, предметами і явищами; 6) творять власні ідеї; змінюють оточення на краще; 7) співпрацюють із партнерами і слухаються наставників; 8) реально оцінюють ситуацію і знаходять альтернативні рішення; 9) незалежні, мають свою точку зору на всі події і явища; 10) цінують свій час; 11) відчують духовний світ інших; 12) дбайливо ставляться до своєї зовнішності і довкілля; зі смаком одягаються, завжди охайні й організовані.

Яким чином вчителі АШГ використовують дані природні компетентності дитини під час навчання?

Перш за все – вводячи у розклад спеціальні заняття з хореографії, включаючи елементи танців – класичних та сучасних. Крім цього, на етапі внутрішньопредметного й міжпредметного узагальнення блоків навчальної інформації академічний зміст інтегрується з такими видами діяльності, в яких дитина реалізовує і вдосконалює хореографічний талант. Серед традиційних форм роботи використовуються хореографічні вистави на літературні та історичні теми. Створюються також хореографічні мініатюри й метафори з академічним смислом (з математики, фізики, хімії, біології, літератури тощо); ігри на відповідні теми; пантомімічні композиції, які унаочнюють академічний зміст; навчальні тексти у стилі реп; а також живі хореографічні образи із неживих (предметних) прототипів (наприклад, образ Теорема Піфагора).

Зважаючи на непосидючість дітей із хореографічним підтипом природних задатків ведучого таланту, слід так організовувати навчання, щоб вони якомога більше рухались. Вони показують кращі результати, наприклад, якщо виконують лабораторну роботу стоячи, аніж сидячи за партою. Учитель повинен враховувати те, що при

активній праці тілом активізується й мисленнєва діяльність, тобто покращується інтелект. Танці, розваги, музика – це види діяльності, які сприяють ефективному розвитку таких учнів. Талант учителя при цьому виявляється в умінні поєднати зміст свого предмета з такими видами діяльності, які стимулюють їхні хореографічні уподобання. При цьому у програми учіння щоразу вводити більш складні хореографічні завдання.

4 Спортивний тип природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту

Цей тип домінує в артистів циркового мистецтва, жонглерів, спортсменів, танцюристів, мимів, тренерів із різних видів боротьби, боксу, тенісу; фахівців із техніки і механіки, хірургів, збірників і ремонтників годинників, винахідників, виробників мініатюр та моделей суден, літаків, автомобілів, масажистів та в багатьох інших, яких називають *природними умільцями*.

Під час спостережень над спілкуванням і навчанням дітей із природною спортивною компетентністю виявлено, що в них чудова уява і фантазія. Серед 100 дітей молодшого шкільного віку було троє-четверо, хто був не здатний уявити будь-який образ, п'ятеро-шестеро добре фантазували. Отже, значна кількість дітей має хорошу уяву, яку можна вдосконалювати тренуванням.

Діти з природним спортивним типом компетентності виокремлюються з-поміж інших низкою рис. Перш за все їх майже неможливо втримати у спокої, вони постійно рухаються. У них чудова координація, вони спритні у фізичних діях, кмітливі, акуратні, мають добре розвинену уяву і творче мислення, постійно вигадують різні рухливі ігри і є їх найактивнішими учасниками. Дуже швидко переймають складні рухи й автоматично їх виконують. Мають потяг до ручної праці, а також такої, що вимагає складних рухів тіла. Їм подобається змагатись і майструвати. Новий предмет спочатку обстежать руками і намагатимуться розібрати. За умови відповідного тренінгу вони здатні відчувати й виконувати мікрорухи – майже непомітні скорочення м'язів, що дає найталановитішим потенційним спортсменам змогу створювати шедеври – мікрокартини, мікроскульптури, мікромоделі тощо.

Більшість спортсменів вдало використовують різні життєві ситуації для вирішення власних та громадських проблем, що пояснюється не тільки надзвичайним працелюбством, а й особливостями їхнього мислення. Воно збалансоване, тобто забезпечує рівновагу між вибором дії і формуванням умов для неї. Серед інших якостей зазначимо такі: завзятість при досягненні мети; прагнення отримати перемогу над сильнішими; швидкість у засвоєнні техніки улюбленого виду спорту; намагання наслідувати видатних спортсменів; відчуття власної гідності; сильна воля і здатність переносити життєві труднощі.

Вони легко й плавно рухаються; у них велика швидкість скорочення і розслаблення м'язів, значний об'єм легенів, міцне серце та ідеальна кровоносна система; вони мають гарний апетит; дуже швидко відновлюють фізичні сили; їм не подобається статична робота (саме тому їм читання не до смаку); вони також пристрасні спортивні уболівальники.

Ефективно можна розвивати спортивні задатки ведучого таланту дітей, якщо у навчальних програмах академічний зміст інтегрувати у театральне, циркове, музичне, образотворче та інші види мистецтва; використовувати під час академічних занять рухливі ігри, танці; повторювати матеріал на заняттях із фізкультури; вивчати новий під час екскурсій та походів; використовувати кубики, складанки, моделі різних предметів, явищ, подій, технічні пристрої; вивчати фізичні тіла на дотик.

Домінувати мають завдання, щоб вони більше писали, ніж дивились і слухали. А ще такі, де вони могли б:

- 1) прогнозувати, конструювати;
- 2) відкривати нове (для них) у відомих предметах чи пристроях;
- 3) діяти й одночасно контролювати незалежні один від одного рухи;
- 4) створювати образи, ілюстрації до текстів, супроводжувати виклад інформації мімікою;

5) виявляти особливості рухів живих істот, використавши знання, які важко вербалізувати (наприклад, скласти інструкцію щодо управління ніжками сороконіжки під час руху);

- 6) навчити інших складним рухам (жонглюванню, грі на гітарі тощо).

Таким чином при виборі змісту персоніфікованих програм для розвитку спортивної компетентності слід використовувати повсякденні ситуації, інтегруючи їх в академічний зміст. Це уможливить переорієнтацію інтелекту зі сфери абстрактних понять у практичну й зрозумілу їм кінестетичну площину. Діти з такими задатками – чудові практики, але слабкі теоретики – це має бути в центрі уваги вчителя при складанні програм учіння для них. За умови інтенсивного та правильного використання природних задатків спортивних компетентностей в освітньому процесі можна сформувати творчу дійову особистість із лідерськими якостями, здатну керувати собою, планувати власну кар'єру й успішно конкурувати з іншими в сучасних ринкових умовах.

Що ми маємо на увазі, коли говоримо про правильне використання природних спортивних компетентностей?

У першу чергу – створення дитині умов для адекватного особистісного зростання у галузі, пов'язаній із інтенсивним використанням її унікальних фізичних здібностей. Тому формування спортивної майстерності та пов'язаних із нею життєвих навичок та умінь, як і засвоєння академічної інформації, повинно відбуватись через спортивне тренування, ігри, музику, танці та інші високоемоційні види кінестетичної діяльності.

5 Ручний (ремісничий) тип природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту

Цим типом природних ключових задатків наділені діти з «золотими руками», тобто хто від природи має здібності до технічної творчості й ручної праці. Більшість чудес світу створили ті, хто був наділений таким талантом. Майже всі винаходи сучасного матеріального виробництва здійснені ними. Незважаючи на те, що сучасні технології автоматизовані, при їхньому створенні обов'язково використовувалась ручна праця умільців-ремісників.

Природою м'язи людини налаштовані на виконання трьох основних функцій, як-от: виконувати всі види рухів – свідомі й рефлексорні; забезпечувати особливі пізнавальні потреби організму – так звану м'язову пам'ять; накопичувати й віддавати енергію. Природні умільці – це діти, у яких ці функції ідеально розвинені й збалансовані. У них особливі властивості мають механізми накопичення, вивільнення, відновлення енергії м'язових клітин. Цей енергопотенціал постійно ввімкнено, а тому діти з такими компетентностями мають велику жагу до активності тіла, мислення, емоцій, фантазування. Завдяки надлишковій енергії їхні рухи стають гармонійними, спритними і надзвичайно тонкими, а мислення – глибоким та творчим. Добре налаштоване м'язове відчуття руху надає їм переваги. На відміну від інших, вони здатні точніше запам'ятовувати й відтворювати все, що сприймають; мислити й відчувати тонко і всебічно; створювати образи предмета чи явища і моделювати їх, відчувати їхні аналоги; матеріалізувати абстрактну інформацію у вигляді її предметних аналогів; трансформувати готові технічні системи і винаходи згідно з певною технічною

проблемою.

Серед інших характеристик природних ремісників можна виділили такі: 1) вони завжди мають потребу рухатись, відчувати предмети на дотик; 2) довго зосереджуються на певному технічному виробі, намагаючись його розібрати й розглянути; 3) фізична праця дає їм насолоду; 4) їхні руки здатні до тонких маніпуляцій; 5) вони цікавляться проблемними питаннями у технічній галузі і намагаються їх розв'язати; 6) їм подобається працювати в тиші і спокої; 7) вони вміють бачити речі з різних сторін і змінювати їх; 8) аналітично мислять; 9) у них добре розвинена уява, асоціативне мислення, фантазія і відчуття геометричної перспективи; 10) вони вміють метафорично мислити, що допомагає зануритись у казково-фантастичний світ; 11) їм подобається виконувати складні завдання методом спроб і помилок; основний мотив до дій – подолання труднощів; уміють знаходити прості рішення складних проблем; 12) прагнуть до оригінальності, щоб дивувати інших; 13) вони охайні, настирливі, послідовні; дотримуються даного слова; 14) здатні виробляти власну стратегію мислення й створювати нові принципи розв'язання технічних задач; 15) у них швидко відновлюються тілесні й душевні затрати після фізичної праці; 16) вони дуже чутливі до проблем інших, дисгармонії елементів довкілля; 17) можуть уявляти різні варіанти реальності й інтуїтивно відчувати якість кожного, вибираючи найкращий; 18) мають відчуття цілісності й взаємозв'язків частин цілого; 19) вміють планувати свою діяльність і здатні послідовно й наполегливо працювати на шляху до перемоги.

Під час спостережень педагога школи виділили ще сім таких характерних ознак дітей, яким властивий ремісничий дар, як-от: вони цікавляться машинами і механізмами, технічною літературою; хочуть самі докопатись до причин неполадок і механізмів в апаратурі; їм подобаються загадкові несправності в них; подобається також конструювати моделі, різне приладдя, радіоапаратуру, малювати, креслити; використовувати старі деталі для створення іграшок.

Як можна використовувати ремісничий тип природних ключових задатків компетентностей під час академічного навчання?

За умови навчання за Комбінованою системою М.П. Гузика створити й реалізувати персоніфіковані програми для цієї категорії дітей не важко, тому що на вирішення даної проблеми у розпорядженні вчителя є спеціальні заняття двох видів – із індивідуального опрацювання навчальної інформації на рівні внутрішньопредметного узагальнення й аналогічне – на рівні міжпредметного узагальнення і систематизації матеріалу блоків навчальної інформації.

Серед загальних вимог до розвитку ремісничих компетентностей виокремлено такі:

- 1) навчання повинно проводитись у формах, що стимулюють ручну працю;
- 2) завдання слід пов'язувати з поступовим збагаченням практичного досвіду учнів;
- 3) слід використовувати різні способи експериментування, конструювання, моделювання, удосконалення певних технічних пристроїв тощо;
- 4) учні повинні навчитись користуватись технічними знаряддями та засобами того виду праці, якій вони надають перевагу;
- 5) завдання повинні стимулювати дедуктивне мислення і творчу уяву;
- 6) слід проводити проектну діяльність цих учнів із тими, у кого переважає художньо-естетичний тип компетентностей;
- 7) слід запланувати час для публічних презентацій виробів технічної творчості даної категорії дітей.

6 Візуально-стратегічний (управлінський) тип задатків (компетентностей) ключових природних ведучих талантів

Цей тип характеризує таке сприйняття дійсності, якому властиві предметно-просторові пріоритети. Він властивий художникам, скульпторам, архітекторам, креслярам, державним діячам, військовим стратегам, керівникам фірм картографії, морякам, науковцям, будівельникам, гравцям у гольф, модельєрам, дизайнерам тощо. Такі люди унікальні. Вони спрямовують суспільство на фундаментальні перетворення й зміни. Мислення в учнів із таким типом задатків маніпулює тим, що бачать очі, і тими просторовими уявленнями, в яких відбуваються певні дії.

У дітей, талант яких обслуговується даним типом задатків (компетентностей), виявлено такі найбільш характерні якості, як-от: вони мислять образами; здатні за фрагментом предмета відтворити його цілісність; розрізняють широку палітру відтінків кольорів; здатні сконструювати, намалювати чи виліпити неіснуючих істот; створювати в уяві різноманітні предмети; захоплюються різними формами і жанрами образотворчого та прикладного мистецтва; мають добре налаштований окомір; гарну предметно-образну й асоціативну пам'ять; уміють перетворювати вербальну інформацію на предметну, створювати карти, предметні панорами, графіки, діаграми; мають хист до конструювання, створення моделей; відчують гармонію у природі; у мовленні використовують образні вислови; у них добре розвинене відчуття форми і геометричної перспективи; добре розвинена міміка й координація рухів; вони добре сприймають розмір, форму, об'єм предметів і легко їх відтворюють у потрібному масштабі; вони здатні створювати архітектурні та інші будівельні проекти.

Як можна реалізувати візуально-стратегічні компетенції дитини в академічному навчанні?

Звичайно, це можна зробити лише за умови персоніфікованого навчання. Розроблені вчителями АШГ інтегровані програми самостійного учіння дітей, які мають задатки візуально-стратегічного пізнання, включають такі види робіт:

- 1) перекодування вербальної інформації;
- 2) малювання ілюстрацій до навчального змісту; розфарбовування текстів і чорно-білих малюнків;
- 3) виготовлення асоціативних малюнків;
- 4) створення карт, діаграм, навчальних таблиць, різноманітних схем, муляжів, архітектурних, історичних, біологічних, географічних панорам для кабінетів біології, географії, хімії, історії, математики, праці тощо;
- 5) виготовлення слайдів, фотографій, відеороликів тощо;
- 6) випуск стінгазет, шкільних газет, журналів, рекламної продукції;
- 7) створення дизайнерських проєктів для школи;
- 8) створення квіткових клумб, куточків живої природи;
- 9) розробка ескізів для художнього оформлення школи, навчальних кабінетів, шкільного клубу, кафе, їдальні, кімнат для відпочинку тощо;
- 10) виготовлення ляльок для лялькового театру школи;
- 11) художнє оформлення спектаклів, вистав;
- 12) організація фотовиставок, відеофестивалів, персональних та тематичних виставок дитячих творів образотворчого мистецтва;
- 13) створення наочних образів до наукових понять, теорій, подій, фактів тощо; мультимедійного та комп'ютерного методичного забезпечення занять із різних дисциплін;
- 14) виконання ролей у мімічних сценках;
- 15) розробка символів, символічних зображень;

- 16) уведення до текстів наукових статей метафор, які швидко запам'ятовуються;
- 17) розробка просторових (предметних) іграшок (пазлів) тощо.

За певних умов школи та класу виникає безліч ситуацій і проблем, які можна використати в інтегрованих програмах. Особливо їх багато у школі, де діти беруть участь у загальношкільних чи класних виховних заходах, тобто де вирує нормальне активне життя учнів, учителів та батьків.

На практиці виявлено, що діти, сприймання яких налаштоване на візуально-стратегічний тип компетентності, погано сприймають образи й простір. Серед них можуть бути, наприклад, учні, які не бачать геометричної перспективи, погано орієнтуються за географічними картами тощо. Знаючи це, вчитель повинен мати такі персоніфіковані програми учіння, які розраховані і на *візуалів*, і на *просторовиків*.

7 Соціальний (міжособистісний) тип природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту

За умов успішного розвитку цього типу на підґрунті соціальних умінь, навичок формуються таланти, які властиві низці успішних людей, до яких належать, насамперед, громадські діячі, менеджери, політики, психологи, комерсанти, учителі, релігійні діячі, радники, шоумени, автори й ведучі телепрограм на соціальну тематику, організатори на виробництві і в школі, публічні правозахисники, розробники й виконавці рекламних, політичних та інших технологій впливу на свідомість мас, благодійники, місіонери, ватажки соціальних груп, керівники профспілкових організацій, підприємств і компаній, військові психологи в армії тощо.

Які ж риси властиві дітям із соціальним типом задатків компетентності?

Перш за все вони дуже товариські, терпимі до недоліків інших, доброзичливі, здатні на самопожертву, дуже щедрі; як правило, альтруїсти, поважають інших. Мислення їхнє налаштоване на вирішення соціальних проблем. Вони настирливі у досягненні цілей міжособистісного характеру; спокійно ставляться до нагород, матеріальних винагород і можуть працювати, як кажуть, за ідею. Вони, зазвичай, високоморальні; мають миротворчі здібності. Їм властиве почуття гумору. Вони здатні впливати на інших, а тому можуть організовувати інших на колективні справи; мають розвинену інтуїцію, відчують наміри інших, а тому інколи можуть ними маніпулювати. Це постійні генератори дій глобального масштабу. У компаніях стають лідерами або посередниками, мають багато друзів, а ще більше приятелів. Реагують на критику, але не відмовляються від своїх переконань.

Видатним людям із даним типом компетентності властива самовпевненість, заповзятливість, екстраверсивність (сміливість, відкритість, комунікабельність) і соціалабільність. Якщо ідентифікувати дитину як соціально компетентну особистість, то потрібно розглянути її з позицій таких параметрів: наскільки вона відкрита до інших; наскільки усвідомлює свої вчинки; чи доброзичлива; чи емоційно чутлива та стабільна; як ставиться до змін; чи може віддати іншим свої речі; чи може жертвувати своїм часом заради потрібних справ для інших.

Саме поведінка соціально розвиненої дитини легко корегується, якщо ці ознаки і навчальні ситуації, де вона перебуває, пристосовувати одні до одних. Наприклад, якщо потрібно, щоб учень повністю реалізував доброзичливість, то й усі навколо повинні бути доброзичливі до нього.

Як міжособистісний тип задатків компетентності можна використати при академічному навчанні?

Реалізацією підходів у навчанні відповідно до Комбінованої системи М.П. Гузика, тобто створенням таких програм, щоб від учнів вимагалось:

- 1) надати допомогу іншим; бути посередником при вирішенні конфліктів;

2) підготувати й організувати соціальну акцію;
3) скласти персоніфіковану програму учіння для якоїсь категорії учнів;
4) виконати функцію фасилітатора;
5) налагодити зв'язки школи з громадськими організаціями населеного пункту;
створити громадський осередок у школі;

б) організувати: а) групи взаємонавчання дітей; б) діяльність шкільних духовних наставників; в) колектив на виконання певної справи; г) розробку проєктів щодо соціального виховання дітей на уроках; г) опіку над сиротами, дітьми з асоціальних сімей, над літніми людьми, які залишились без належного догляду; д) реалізацію інтелектуальної продукції учнів і вчителів;

7) скласти програму для проведення зустрічі щодо вирішення соціальної проблеми;

8) скласти програми дебатів та дискусій на наукову і соціальну тематику;

9) розробити проєкти щодо налагодження стосунків із іншими школами населеного пункту;

10) розробити нові ігрові форми навчання за академічними програмами;

11) розробити плани, сценарії, проєкти для шкільних заходів; сценарії вечорів і свят, на яких презентуватимуться найкращі навчальні досягнення учнів;

Орієнтація процесу учіння дитини на розвиток її персональної соціальної компетентності дає позитивний результат лише за умов наближення навчальної ситуації до реальної. Тому не треба забувати тривіальну істину, яка полягає в тому, що тільки в тій адекватній діяльності може розвиватися дитина, її талант, якщо на уроці вона включається в практико-корисні дії того рівня, який відповідає її можливостям. Інакше не буде досягнуто розвивального ефекту.

Дуже важливо, щоб завдання були реальні. Якщо персоніфікована програма буде надто складна, то учні втратять інтерес до неї.

Які навчальні технології найбільш ефективні для розкриття і розвитку соціальної компетентності учнів?

Міжособистісна компетентність розвивається тільки при соціально-орієнтованій діяльності. Тому будь-які методи, прийоми і технологічні системи, які допомагають інтегрувати академічний зміст предметів у соціальну сферу, зважаючи і на соціальний досвід дитини, прийнятні для цих цілей. Підходять різноманітні проєктні технології, методики проведення дискусій та дебатів.

Серед видів соціальної активності дітей за системою М.П. Гузика є такий, як залучення їх до посиленої вчительської роботи (фасилітаторства). За таких умов кожна успішна у навчанні дитина має можливість допомагати тій, якій воно важко дається.

Для розвитку соціальної компетентності дітей, які мають природний хист до міжособистісної самореалізації, можна використати такі напрямки діяльності:

1) добровільна праця у соціальних групах;

2) організація: а) виставок, концертів, ярмарок, акцій щодо збору коштів для благодійних потреб; б) публічних виступів представників політичних, релігійних, культурно-просвітницьких організацій; видатних людей; в) різних видів допомоги дітям-інвалідам, сиротам; г) семінарів, конференцій, інших заходів соціального спрямування; г) листування та зустрічей із дітьми шкіл України, зарубіжжя; д) листування для впливу на деяких публічних особистостей (політиків, громадських діячів, керівників підприємств тощо); е) диспутів і дискусій соціального спрямування; є) літопису школи, міста тощо;

3) написання статей в газети та журнали на соціальну тематику; сценаріїв до світських та релігійних свят, до червоних дат календаря;

- 4) пропаганда знань;
- 5) виготовлення плакатної продукції;
- 6) підготовка матеріалів для радіо- і телепередач (шкільного, міського та всеукраїнського рівня);
- 7) створення інтернет-сайтів, присвячених школі, місту, соціальним проблемам; створення шкільного клубу соціологічних досліджень.

8 Інтуїтивний (духовний) тип природних ключових задатків (компетентностей) ведучого таланту

Його ще називають внутрішньоособистісним або інтраперсональним. Суть його у природному вмінні дослухатися до себе, аналізувати свої почуття. При прийнятті рішень люди з цим типом компетентності віддають перевагу інтуїції. Зазвичай, вони не дуже цікавляться проблемами інших, а сконцентровані на своїх переживаннях і відчуттях. Це талановиті інтраперсони, люди з великими мріями і популяризатори нових філософій і духовних учень. Серед них містики, гуру, монахи, священники, проповідники, провидці, астрологи та інші духівники.

Вони не при звичаєні до ситуацій, де вимагається виконувати інструкції та настанови. Старе їх не влаштовує. Вони прагнуть свободи, грандіозних перетворень і революцій. У них не буває справжніх друзів. Ними цікавляться тільки фанати та спритні пройдисвіти, які паразитують на тлі їхніх перетворень. Цей тип компетентності властивий також поетам, радникам, філософам, композиторам, художникам.

Чим вирізняються діти з інтуїтивним типом компетентності? Зауважимо, що він поділяється на дві категорії відповідно до спрямування духовних сил.

До першої відносяться ті особистості, дії яких направлені у зовнішнє оточення. Психологи називають їх *інтуїтивними екстравертами*. До другої – ті, внутрішня духовна енергія яких спрямована в них самих. Це *інтуїтивні інтроверти*. Якщо екстраверти не можуть не впливати на інших, то духовна енергія інтровертів концентрується на їхніх мріях, ідеях і переживаннях.

Люди з інтуїтивним типом природних ключових задатків мають сильний дух, який і допомагає їм інтуїтивно сприймати інформацію від духовних творінь (ангелів, сатани) та Бога. Тому дуже важливо при вихованні дітей із цим типом таланту залучати їхній дух до відповідних духовних джерел – Святого Божого Духу і Божих ангелів [9].

Отже, ці дві категорії виявляють природну компетентність по-різному лише в контексті їхньої спрямованості. Загальні риси інтраперсоналів однакові. Серед них виокремлюємо такі: вони мають добре розвинену інтуїцію і використовують її; чітко уявляють мету свого життя, не беруть участь у колективних діях; знають свої сильні й слабкі сторони характеру; їм не подобається підкорятися колективним правилам поведінки і системам цінностей, у них свої – вироблені особисто; їхня діяльність спрямовується усвідомленими мотивами, які, зазвичай, носять духовне забарвлення; хтось із них прагне самоствердитися через визнання їх більшістю, а дехто цього не потребує; хтось із них публічний; хтось – потайний. Цей тип природних задатків компетентності під час академічного навчання можна реалізувати складанням персональних програм із інтегрованим змістом, у яких ініціюється використання учнями інтуїтивних відчуттів; програми із завданням для аналізу власних поглядів на життя; на вдосконалення характеру, пам'яті, логічного мислення, способів трансформації набутих знань; які спрямовані на публічне визнання таланту; завдання, які сприяють заняттям хобі задля максимального навчально-розвивального і виховного ефекту. У програмах мають бути також такі завдання, щоб від учнів вимагалось:

- 1) встановлювати мету, зміст, темп і свій стиль при виконанні;

- 2) самостійно шукати потрібну інформацію;
- 3) самому контролювати навчання і поетапне виконання персоніфікованих програм в особистому просторі (дома, в класі, бібліотеці);
- 4) організовувати духовно-моральні справи;
- 5) організовувати й реалізовувати власні ідеї у дослідницькій роботі;
- 6) брати участь у дискусіях із філософських питань та питань щодо вироблення стратегії для учнів та вчителів;
- 7) писати роздуми на актуальні теми, твори різних жанрів;
- 8) вчити вірші та прозу за самостійним вибором;
- 9) створювати: а) проекти щодо вдосконалення шкільних процесів; б) твори різних жанрів; в) аналітичні матеріали про духовне, моральне, вольове і розумове вдосконалення; г) проекти інноваційних перетворень у різних галузях діяльності школи, класу, міста, держави; г) збірки мудрих висловів; д) бази даних для допитливих.

Отже, науковий ефект педагогічної системи М.П. Гузика у тому, що вона піднімає на новий щабель розвитку ті освітні, педагогічні, технологічні винаходи, які базуються на диференційованому навчанні, враховуючи так зване профільне й індивідуалізоване. До них, насамперед, потрібно віднести Комбіновану систему М.П. Гузика, зміст і технологія навчання за якою видозмінюються згідно з ієрархією тих складників, з яких формується система будь-якої інформації. Суттєвим логічним доповненням до такої системи визначення змісту та інших компонентів навчання є те, що в ній пропонуються нові інтегративні змісти учіння, в яких академічний досвід здобувачів освіти стає тим надійним засобом, завдяки якому вони можуть вчасно виявити, реалізувати на повну потужність і динамічне розвинути свій природний таланти. Щодо ефективності цих нововведень можна стверджувати, що саме імплантація суто академічної теоретичної й практичної інформації у ті логічні схеми, які формуються в корі головного мозку дитини через реалізацію її природних ключових компетентностей надає звичайному шкільному навчанню справжній, усвідомлений, життєво необхідний смисл.

Реалізація такої системи з визначенням усіх компонентів шкільної освіти (мета, зміст, кінцеві продукти навчання, технологічне забезпечення процесу) відкриває для педагогічної науки і практики нові напрямки у розумінні, забезпеченні й відслідковуванні такого стратегічного напрямку сучасної шкільної освіти, який визначений як особистісно орієнтований, компетентнісний підхід, що відповідає основним європейським освітнім принципам.

Бібліографія

- 1 Міністерство освіти і науки України: *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> (дата звернення: 22.01.2024)
- 2 Верховна рада України: *Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.01.2024)
- 3 Гузик Н.В. Природні задатки таланту – орієнтир компетентнісного підходу до змісту шкільної освіти. *Управління школою*, 2017. № 4/6. С. 2-17.
- 4 Гузик М.П. Освіта – ключ до багатства світу: талант – ім'я ключа. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2002. № 2. С. 68-73.
- 5 Гузик М.П. Із секретів комбінованої системи. (Організація навчально-виховного процесу за універсальною технологією). *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2000. № 2/3. С. 20-47.
- 6 Гузик М.П. Як не втратити таланти? Технологія навчання обдарованих. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2001. С. 26-52.
- 7 Гузик М.П. Особистісно орієнтована дидактична система загальноосвітньої школи. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 – 2002 рр. у *Збірнику наукових праць до 10-річчя АПН України*. Харків: ОВС, 2002. Ч. I. С. 393-410.
- 8 Гузик М.П. Індивідуальний розвиток дитини: діюча модель сучасної авторської школи. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2001. № 1. С. 6-39.

- 9 Гузик М.П. Школа, якою керує Бог. (До концепції авторської експериментальної школи-комплексу). *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2000. № 1. С. 48-54.
- 10 Гузик М.П. Філософсько-світоглядні основи педагогічної системи М.П. Гузика та особливості його авторської дидактики у спектрі можливостей. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 2009. № 1. С. 26-34.

References

- 1 Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 2 Verkhovna rada Ukrainy: Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 5 veresnia 2017 roku № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 3 Huzyk N.V. Pryrodni zadatky talantu – oriientyr kompetentnisnoho pidkходу do zmistu shkilnoi osvity. *Upravlinnia shkoloiu*, 2017. № 4/6. S. 2-17. (in Ukraine).
- 4 Huzyk M.P. Osvita – kliuch do bahatstva svitu: talant – imia kliucha. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*, 2002. № 2. S. 68-73. (in Ukraine)
- 5 Huzyk M.P. Iz sekretiv kombinovanoi systemy. (Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu za universalnoi tekhnolohiiei). *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*, 2000. № 2/3. S. 20-47. (in Ukraine)
- 6 Huzyk M.P. Yak ne vtratyty talanty? Tekhnolohiia navchannia obdarovanykh. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*, 2001. S. 26-52. (in Ukraine)
- 7 Huzyk M.P. Osobystisno oriientovana dydaktychna systema zahalnoosvitnoi shkoly. Rozvytok pedahohichnoi i psykhologichnoi nauk v Ukraini 1992–2002 rr. u Zbirnyku naukovykh prats do 10-richchia APN Ukrainy. Kharkiv : OVS, 2002. Ch. I. S. 393-410. (in Ukraine)
- 8 Huzyk M.P. Indyvidualnyi rozvytok dytyny: diiucha model suchasnoi avtorskoi shkoly. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*, 2001. № 1. S. 6-39. (in Ukraine)
- 9 Huzyk M.P. Shkola, yakoiu keruie Boh. (Do kontseptsii avtorskoi eksperymentalnoi shkoly-kompleksu). *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*, 2000. № 1. S. 48-54. (in Ukraine)
- 10 Huzyk M.P. Filosofske-svitohliadni osnovy pedahohichnoi systemy M.P. Huzyka ta osoblyvosti yoho avtorskoi dydaktyky u spektri mozhlyvosti. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*, 2009. № 1. S. 26-34. (in Ukraine)

Tetiana GUZYK / ГУЗИК Тетяна¹

Enhancing Writing Instruction in New Ukrainian Primary Schools to Align with European Standards. The Use of Success Criteria and Constructive Feedback

Удосконалення навчання письма в нових українських початкових школах до європейських стандартів. Використання критеріїв успіху та конструктивного відгуку

In recent years, Ukraine has embarked on a journey of transforming its education system to align with European standards. This ambitious endeavor aims to modernize the Ukrainian education system, ensuring that it meets the needs of new social and economic realities [1]. One of the key areas of focus in this transformation is the assessment and grading practices used in Ukrainian schools [1]. By implementing success criteria for pupils' assessment and promoting self-assessment of writing, Ukrainian education can become more transparent, equitable, and inclusive [1]. By incorporating success criteria for pupils' assessment, Ukrainian schools can provide clear guidelines and expectations for students [1]. These success criteria can be used by students to self-assess their writing and gauge their progress, giving them a sense of ownership over their learning journey [1]. Moreover, the use of constructive feedback in writing assessment plays a crucial role in helping children improve their writing skills [1]. By providing specific and constructive comments, teachers can guide students towards areas of improvement and help them develop a deeper understanding of the writing process [1].

To ensure transparency in grading, it is essential to establish clear grading rubrics and policies [2]. Grading rubrics indicate what is important in the assessment process, providing clarity and explicitness for both students and teachers [3]. These rubrics not only make the grading process fair and consistent, but they also give teachers insights into the effectiveness of their instructional practices [3].

Furthermore, grading rubrics and criteria make self-assessment easier for students [3]. Students can refer to the rubrics to assess their work and compare it against the established criteria [3]. Developing success criteria for pupils' assessment and promoting self-assessment not only ensures transparency but also fosters a culture of growth and development within the Ukrainian education system. When students are equipped with clear guidelines and expectations for their work, they are better able to take ownership of their learning and strive for improvement. Self-assessment empowers students to reflect on their own progress, identify areas for growth, and take an active role in their academic development.

In addition to success criteria, the incorporation of constructive feedback in writing assessment is crucial for nurturing students' writing skills. By providing specific and meaningful feedback, teachers can guide students towards a deeper understanding of the writing process and help them refine their abilities. This personalized approach to feedback encourages students to engage with their writing in a more critical and reflective manner, leading to continued improvement over time.

Moving forward, a comprehensive approach to grading transparency should not only involve clear grading rubrics and policies but also encompass a broader understanding of

---

¹ Key Stage 2 Lead. Year 4 Teacher Capital School Bahrain (British School Overseas certified) English Teacher, Bahrain / ключовий етап 2, ведучий 4 клас, вчитель. Capital School Bahrain (сертифікована British School Overseas), викладач англійської мови, Бахрейн (tatyana.guzik@gmail.com)

diverse student needs and learning styles. By prioritizing fairness and consistency, grading rubrics ensure that all students are evaluated equitably, regardless of their background or circumstances. Moreover, these rubrics offer valuable insights into the effectiveness of instructional practices, allowing educators to make informed adjustments to meet the evolving needs of their students.

As Ukrainian education continues its transformation journey, the emphasis on assessment transparency and grading fairness will be fundamental in shaping a more inclusive, equitable, and effective learning environment for all students. When designing performance assessments, it is important to consider not only the reliability but also the validity of the assessment [4]. Reliability refers to the consistency and accuracy of the assessment results, while validity focuses on whether the assessment measures what it intends to measure [3]. Moreover, the use of rubrics and performance criteria can contribute to the transparency of assessment by clearly defining what is expected of students and providing explicit criteria for evaluation [5]. Furthermore, research has shown that the use of rubrics promotes learning and improves instruction [5]. Overall, the integration of success criteria and grading transparency in Ukrainian education is a key step towards aligning with European standards [5]. By adopting these practices, Ukrainian schools can ensure that students understand the expectations of their writing assessments and have a clear roadmap for improvement [3]. Additionally, by involving students in the assessment process through self-assessment, they become active participants in their own learning journey [3]. This level of involvement fosters a sense of ownership and responsibility, enabling students to take control of their learning and strive for continuous growth [3]. In conclusion, the use of success criteria and grading transparency in Ukrainian education aligns with European standards and promotes equal opportunities for all students.

Adopting European Educational Standards in Primary Schools in Ukraine

European educational standards encompass a range of principles and practices that focus on creating a quality and inclusive learning environment for all students. These standards emphasize transparency, equity, and consistency in assessment and grading practices, aiming to provide clear guidelines and expectations for students while promoting self-assessment and a culture of growth and development.

In order to adopt European educational standards in primary schools in Ukraine, it is essential to integrate key elements of these standards into the existing curriculum and assessment frameworks. The following steps can be taken to achieve this:

1. *Alignment with European Frameworks:* Primary schools in Ukraine can align their assessment and grading practices with the overarching frameworks outlined by European educational standards. This involves ensuring that assessment criteria and grading rubrics reflect the principles of transparency, fairness, and inclusively advocated by these standards.

2. *Professional Development for Educators:* Providing comprehensive training and professional development opportunities for teachers and educators is crucial. Educators should be equipped with the knowledge and skills necessary to implement European educational standards in their assessment and grading practices effectively.

3. *Incorporating Self-Assessment and Success Criteria:* Primary schools can adopt the practice of incorporating success criteria for pupils' assessment and promoting self-assessment, as outlined in European standards. This involves providing students with clear guidelines and expectations for their work and empowering them to take an active role in their academic development.

4. *Establishing Grading Rubrics and Policies:* Schools should establish clear grading rubrics and policies that align with European standards, ensuring that the grading process is fair, consistent, and reflective of diverse student needs and learning styles.

5. *Emphasizing Transparency and Equity*: Promoting transparency in grading and assessment, while upholding principles of equity, is key in adopting European educational standards [5].

This can be achieved by clearly communicating the assessment criteria to students, providing constructive feedback, and ensuring that grading practices are consistent and accessible to all students regardless of their background or abilities [5]. By implementing these steps, primary schools in Ukraine can successfully transition towards European educational standards in their assessment and grading practices [5]. These steps will not only enhance the quality of education in Ukraine but also contribute to a more inclusive and equal educational system [1].

Success Criteria in Student Assessment and Self-Assessment

One effective strategy for transforming Ukrainian education towards European standards is the use of success criteria in student assessment and self-assessment. Success criteria provide clear guidelines and expectations for students, allowing them to understand what is expected of them and how they can improve their work. By incorporating success criteria into their assessments, teachers can help students develop a better understanding of their strengths and areas for improvement [3]. For example, in the context of writing, teachers can provide students with clear criteria for assessing their writing skills, such as organization, coherence, grammar, and vocabulary [3]. Students can then use these criteria to evaluate their own writing and identify areas where they need to focus on improving. This practice of self-assessment not only encourages students to take ownership of their learning, but also promotes metacognitive skills and self-reflection [6]. Moreover, incorporating self-assessment helps students develop a deeper understanding of their own learning process and allows them to set goals for their academic development. One study found that students who used rubrics for self-assessment showed significant improvement in their writing skills compared to students who did not use rubrics [7].

Types of Success Criteria in Student Assessment

In student assessment, there are various types of success criteria that educators can utilize to effectively evaluate and guide students' learning and development. These success criteria can be broadly categorized into two main types:

- *Content-Based Success Criteria*: These criteria focus on the specific content and subject knowledge that students are expected to demonstrate in their assessments. For instance, in writing assessments, content-based success criteria may include the use of relevant and accurate information, the demonstration of a deep understanding of the topic, and the incorporation of supporting evidence and examples.

- *Skill-Based Success Criteria*: Skill-based success criteria revolve around the application of certain skills or competencies in students' work. These criteria are particularly relevant in subjects such as language arts, mathematics, and scientific inquiry. For example, in a mathematics assessment, skill-based success criteria may encompass problem-solving abilities, logical reasoning, and the use of appropriate mathematical strategies. By providing students with clear and specific success criteria, teachers can help them understand what they need to do to succeed in their assessments [3].

In addition to content-based and skill-based success criteria, educators can employ a variety of assessment tools to guide and support student learning. These tools include rubrics, checklists, and exemplars.

- *Rubrics*: Rubrics consist of a set of criteria for assessing student work, along with descriptions of different levels of performance for each criterion. They provide a clear and detailed evaluation of student performance, enabling students to understand the specific expectations for their work and how they will be assessed across different areas. Rubrics are

effective in providing formative feedback to students and promoting self-assessment as they outline the standards for quality work in a structured manner.

- *Checklists*: Checklists are simple and straightforward tools that outline the specific tasks or criteria that students need to address or include in their work. They serve as a reminder of the essential components that students should consider when completing a task or assignment. Checklists are particularly useful for guiding students through step-by-step processes or ensuring that they have met specific requirements in their work.

- *Exemplars*: Exemplars are samples of high-quality student work that demonstrate the expected standards of performance. By providing students with exemplars, educators offer concrete examples of what success looks like in a given task or assignment. Exemplars serve as benchmarks for students to compare their own work against, helping them develop a clearer understanding of the expected standards and quality of their work [7].

By incorporating these types of success criteria and assessment tools, educators can effectively support student learning, provide clear guidelines for achievement, and promote a culture of continuous improvement and self-reflection. This diverse range of assessment tools allows for a comprehensive and supportive approach to student assessment that aligns with European educational standards and fosters a positive learning environment for all students.

Requirements for Primary School Success Criteria

When implementing success criteria in primary schools, certain requirements should be met to ensure their effectiveness in promoting student learning and achievement. These requirements include:

- *Clarity and Specificity*: Success criteria should be clearly defined and specific to the learning objectives and expectations for each assessment. They must provide clear guidance to students on what constitutes successful performance in terms of content and skills.

- *Alignment with Learning Goals*: Success criteria should align with the learning goals and objectives of the curriculum. They should reflect the knowledge and skills that students are expected to acquire and demonstrate at their grade level.

- *Accessibility for Students*: Success criteria should be accessible to students in a language and format that is understandable and meaningful to them. This may involve using age-appropriate language and providing visual aids or examples to support comprehension.

- *Reflective of Diverse Learners*: Success criteria should consider the diverse needs and strengths of students, accommodating variations in learning styles, abilities, and backgrounds. They should allow for multiple pathways to demonstrate proficiency.

- *Promotion of Self-Assessment and Reflection*: Success criteria should encourage students to engage in self-assessment and reflection on their work. They should empower students to assess their own progress and identify areas for improvement based on the established criteria [8].

By ensuring that these requirements are met, primary schools in Ukraine can effectively integrate success criteria into their assessment practices and foster a learning environment that aligns with European educational standards.

When developing success criteria for primary school writers, it is essential to ensure that the criteria are age-appropriate and aligned with the learning objectives of the curriculum. Here are the steps for creating success criteria to support primary school writers [11]:

- *Clarity and Simplicity*: Success criteria should be clearly articulated in a language that is easily understandable for primary school students. Use simple and concise language to describe the expectations for their writing, focusing on aspects such as organization, coherence, vocabulary, and grammar.

- *Visual Examples:* Incorporate visual aids and examples to support the comprehension of success criteria. For instance, use simple illustrations or visual cues to illustrate what well-organized and coherent writing looks like for young writers.
- *Engagement and Participation:* Encourage students to take an active role in the development of success criteria. This can be achieved by involving them in discussions about what makes a successful piece of writing and asking for their input on the criteria.
- *Differentiation and Inclusivity:* Consider the diverse needs and abilities of primary school students when defining success criteria. Allow for flexibility in demonstrating proficiency, accommodating variations in learning styles, abilities, and backgrounds.
- *Self-Assessment and Peer Evaluation:* Foster a culture of self-assessment and reflection by providing opportunities for students to assess their own writing based on the established criteria. Additionally, promote peer evaluation where students provide feedback to each other based on the success criteria.

By implementing these steps, primary school educators can effectively develop age-appropriate and student-centered success criteria for writing, aligning with the European standards and helping students improve their writing skills. Furthermore, the use of rubrics and success criteria in assessing student writing can greatly enhance the transparency and fairness of the grading process [3].

Fostering Equality and Inclusion through Tailored Success Criteria

Tailored success criteria have a significant impact on student engagement and learning outcomes. By providing clear and specific expectations for students, teachers can increase students' motivation and engagement with their learning. When students understand the criteria for success and how to meet them, they are more likely to take ownership of their learning and strive to achieve the desired outcomes. This clarity also reduces feelings of uncertainty or ambiguity about what is expected, creating a more positive and supportive learning environment [12].

One of the key advantages of using success criteria in pupils' assessment and self-assessment is that it promotes equality and inclusion in education [8]. By providing clear and explicit success criteria, teachers ensure that all students have a fair and equal understanding of what is expected of them. This helps to level the playing field and eliminates any potential biases or misunderstandings that may arise from subjective grading practices. Furthermore, the use of success criteria allows for individualized and tailored assessments that cater to the diverse needs of students. For example, students with special educational needs or English language learners can benefit from success criteria that are adapted to their specific abilities and language proficiency. These adapted criteria ensure that every student has an equal opportunity to demonstrate their knowledge and skills, regardless of their background or learning challenges [3]. In addition, clear grading rubrics and policies contribute to a transparent and accountable assessment process. Grading transparency is crucial in promoting equal opportunities for all students.

Furthermore, tailored success criteria allow for targeted and personalized support for students based on their individual needs. Students who may require additional assistance or accommodations can benefit from success criteria that are adapted to their specific learning styles and abilities. This personalized approach can lead to improved learning outcomes and overall academic achievement for all students, regardless of their background or challenges they may face [6].

One effective way to make grading transparent and promote the use of success criteria is through the use of rubrics [9]. Rubrics provide a clear and structured framework for assessing students' work based on predefined criteria [3]. They outline the specific expectations for each level of performance and provide students with a roadmap for success

[10]. Rubrics also make grading transparent by providing objective and consistent feedback [3]. Rubrics allow educators to provide constructive feedback that focuses on specific areas of improvement, rather than just assigning a grade [10]. This feedback helps students understand their strengths and weaknesses in their writing and guides them towards improving their skills [3]. Furthermore, rubrics create a sense of equity and inclusivity in the classroom by ensuring that assessment is fair and consistent for all students. One example of how success criteria and rubrics can be used in the primary school setting is through the assessment of writing.

In conclusion, the use of tailored success criteria in student assessment not only fosters equality and inclusion but also has a positive impact on student engagement and learning outcomes. By implementing clear and explicit success criteria, educators can create an environment that supports all students in their academic growth and development.

The Role of Constructive Feedback in Developing Writing Skills of Primary School Children

Constructive feedback plays a crucial role in developing the writing skills of primary school children. It provides them with valuable information about their strengths and areas for improvement, helping them to enhance their writing abilities. When students receive constructive feedback on their writing, they gain insights into specific areas that need improvement, such as grammar, organization, or sentence structure. This feedback allows students to understand the criteria for successful writing and how their current work measures up to those standards. Furthermore, constructive feedback helps students to develop their self-assessment and reflection skills [13].

When students receive constructive feedback, they are able to reflect on their own writing and make informed decisions about how to improve. They can use the feedback to revise and edit their work, making necessary changes to meet the criteria for successful writing. Furthermore, constructive feedback encourages students to take ownership of their learning and become active participants in the writing process [14; 15].

Implementing Constructive Feedback in Primary School Writing Instruction

In order to effectively implement constructive feedback in primary school writing instruction, teachers can follow several strategies to ensure that students receive meaningful and supportive feedback. Firstly, teachers can establish clear and specific writing rubrics that outline the criteria for successful writing in a transparent manner. These rubrics can cover aspects such as organization, use of language, content development, and overall coherence. By sharing these rubrics with students, teachers enable them to understand the expectations for their writing and provide a framework for delivering constructive feedback [16].

Additionally, teachers can incorporate peer feedback into the writing process. Pairing students to review and provide feedback on each other's writing can facilitate a collaborative learning environment where students learn from each other and develop a deeper understanding of effective writing. This peer feedback process can be guided by the same criteria and rubrics used by the teacher, empowering students to engage in self-assessment and reflection on their own work as well as the work of their peers [15].

Furthermore, teachers can schedule one-on-one conferences with students to discuss their writing progress and provide personalized feedback. These conferences offer an opportunity for teachers to delve into specific areas of improvement with individual students and tailor their feedback to address each student's unique strengths and challenges [14; 15].

By integrating these strategies, primary school teachers in Ukraine can create a supportive and nurturing environment for developing students' writing skills. Constructive feedback not only helps students improve their writing abilities but also fosters a culture of continuous growth and improvement within the classroom.

Practical Insights: Year 4 Pupils' Use of Success Criteria (A Case Study)

To shed light on the practical application of using success criteria and constructive feedback in primary school writing instruction, let's consider the example of a Year 4 class in School of Huzyk in Yuzhne, Ukraine. To teach the Ukrainian National Curriculum, teachers use the Combined System of teaching created by Mykola Huzyk.

In this class, the teacher has implemented a system of success criteria for writing assignments. Students are introduced to the success criteria at the beginning of each writing task, which clearly outline the expectations and standards for successful completion. Throughout the writing process, students refer back to the success criteria to assess their progress and make revisions. They use the success criteria as a tool for self-assessment and reflection, allowing them to take ownership of their learning and monitor their own growth.

For example, during a recent writing assignment on descriptive paragraphs, the success criteria included elements such as:

- Using sensory language.
- Including vivid details.
- Organizing ideas coherently.
- Using appropriate grammar and punctuation.

As the students worked on their paragraphs, they referred to the success criteria to guide their writing and ensure they met the required standards. During the revision phase, students engaged in self-assessment using the success criteria as a guide. They carefully reviewed their paragraphs and compared them against the success criteria, identifying areas where they had met the expectations and areas that needed improvement.

Using the success criteria as a reference point, students provided each other with peer feedback. This approach not only fosters a sense of responsibility and self-awareness but also encourages collaborative learning and improvement.

Overall, the implementation of success criteria and constructive feedback has proven to be an effective method for enhancing students' writing skills and fostering a culture of continuous improvement in the classroom. Feedback played a crucial role in this process, as it provided students with specific information on their strengths and areas for improvement [15].

By receiving constructive feedback from both their peers and the teacher, students were able to identify areas where they excelled and areas where they needed to focus their efforts. This feedback not only helped them improve their writing skills but also fostered a growth mindset by emphasizing the idea that mistakes and revisions are part of the learning process [16].

Furthermore, the use of clear grading rubrics and grading policies enhances transparency in the assessment process. Students and their families have a clear understanding of how their work will be evaluated and what criteria will be used to determine their grades [3]. This transparency promotes equality and inclusivity in education because all students have access to the same information and have a clear understanding of the expectations.

Conclusion

In conclusion, the use of success criteria for assessment and self-assessment, along with the implementation of clear grading rubrics and policies, is crucial for transforming Ukrainian education towards European standards.

These practices not only empower students to take ownership of their learning but also promote equality and inclusivity in education. By providing students with clear expectations and criteria, the use of success criteria and rubrics ensures that all students have a fair chance to demonstrate their knowledge and skills. Additionally, the use of constructive

feedback plays a vital role in helping students improve their writing skills.

By incorporating these practices into classroom instruction, teachers can facilitate meaningful learning experiences and support the development of students' writing abilities [17]. Moreover, the use of success criteria and rubrics fosters a growth mindset by emphasizing that mistakes and revisions are part of the learning process [16].

In light of these practices, it is evident that the future of education in Ukraine can be shaped by a commitment to providing students with the tools and support they need to grow and succeed. Embracing these strategies not only enhances the quality of education but also cultivates a culture of continuous improvement and development. As Ukraine aligns its educational practices with European standards, the implementation of success criteria, clear grading rubrics, and constructive feedback will play a pivotal role in nurturing a generation of confident and capable learners.

Ultimately, by nurturing an environment that values self-assessment, constructive feedback, and transparent assessment practices, Ukraine can pave the way for a future where every student has the opportunity to thrive and reach their full potential.

Bibliografia

- 1 Khyzhniak I., Viktorenko I. Primary School Teachers' Attitude to the New Ukrainian School Reform. *Advances in Economics, Business and Management Research*, Proceedings of the International Conference on Economics, Law and Education Research. 2021. Vol. 170. URL: https://www.researchgate.net/publication/350599061_Primary_School_Teachers'_Attitude_to_the_New_Ukrainian_School_Reform (date of application: 22.01.2024)
- 2 Messenheimer T., Packwood A. Writing: the state of the state vs. the state of the art in English and American schools. *Reading*, 2002. Vol. 36. Is. 1. P. 11-15.
- 3 Jönsson A., Svingby G. The use of scoring rubrics: Reliability, validity and educational consequences. *Educational Research Review*. 2007. Vol. 2. Is. 2. P. 130-144. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2007.05.002>
- 4 Watering G.V.D., Gijbels D., Dochy F., Rijt J.V.D. Students' assessment preferences, perceptions of assessment and their relationships to study results. *Higher Education*, 2008. Vol. 56. No. 6. P. 645-658. <https://doi.org/10.1007/s10734-008-9116-6>
- 5 Balloo K., Evans C., Hughes A., Zhu X.L., Winstone N. Transparency Isn't Spoon-Feeding: How a Transformative Approach to the Use of Explicit Assessment Criteria Can Support Student Self-Regulation. *Frontiers in Education*. 2018. Vol. 3. <https://doi.org/10.3389/educ.2018.00069>
- 6 Andrade H., Valtcheva A. Promoting Learning and Achievement Through Self-Assessment. *Theory Into Practice*. 2009. Vol. 48. No. 1. P. 12-19. <https://doi.org/10.1080/00405840802577544>
- 7 Brookhart S.M. Appropriate Criteria: Key to Effective Rubrics. *Frontiers in Education*. 2018. Vol. 3. <https://doi.org/10.3389/educ.2018.00022>
- 8 Hopfenbeck T.N., Throndsen I., Lie S., Dale E.L. Assessment with Distinctly Defined Criteria: A Research Study of a National Project. *Policy Futures in Education*. 2012. Vol. 10. No. 4. P. 421-433. <https://doi.org/10.2304/pfie.2012.10.4.421>
- 9 Rubrics, Scoring Guides, and Performance Criteria: Classroom Tools for Assessing and Improving Student Learning. Semantic Scholar. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED446100.pdf> (date of application: 22.01.2024)
- 10 Fastré G., Klink M.V.D., Merriënboer J.J.G.V. The effects of performance-based assessment criteria on student performance and self-assessment skills. *Advances in Health Sciences Education*. 2010. Vol. 15. No. 4. P. 517-532. <https://doi.org/10.1007/s10459-009-9215-x>
- 11 Aslam R., Khan N., Oad L. Constructive Feedback, Learning Motivation and Academic Achievement in Chemistry Subject: Qualitative Experiences from Classroom Intervention. *Global Educational Studies Review*. 2021. Vol. 6(1). P. 341-353. [https://doi.org/10.31703/gesr.2021\(VI-I\).34](https://doi.org/10.31703/gesr.2021(VI-I).34)
- 12 Hawe E., Dixon H. Building students' evaluative and productive expertise in the writing classroom. *Assessing Writing*. 2014. Vol. 19. P. 66-79. <https://doi.org/10.1016/j.asw.2013.11.004>
- 13 Nelson M.S., Schunn C.D. The nature of feedback: how different types of peer feedback affect writing performance. *Instructional Science*. 2008. Vol. 37. No. 4. P. 375-401. <https://doi.org/10.1007/s11251-008-9053-x>
- 14 Bayraktar A. Teaching Writing Through Teacher-Student Writing Conferences. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. Vol. 51. P. 709-713. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.08.229>

- 15 Dung P.T.K. Teachers' written feedback: how to make it work more effectively in a language classroom?. *Journal of Foreign Studies*. 2020. Vol. 36(3). <https://doi.org/10.25073/2525-2445/vnufs.4554>
- 16 Li Z. Teachers in automated writing evaluation (AWE) system-supported ESL writing classes: Perception, implementation, and influence. *System*. 2021. Vol. 99. <https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102505>
- 17 Montgomery J.L., Baker W. Teacher-written feedback: Student perceptions, teacher self-assessment, and actual teacher performance. *Journal of Second Language Writing*. 2007. Vol. 16(2). P. 82-99. <https://doi.org/10.1016/j.jslw.2007.04.002>

References

- 1 Khyzhniak I., Viktorenko I. Primary School Teachers' Attitude to the New Ukrainian School Reform. *Advances in Economics, Business and Management Research, Proceedings of the International Conference on Economics, Law and Education Research*. 2021. Vol. 170. URL: https://www.researchgate.net/publication/350599061_Primary_School_Teachers'_Attitude_to_the_New_Ukrainian_School_Reform (date of application: 22.01.2024) (in English)
- 2 Messenheimer T., Packwood A. Writing: the state of the state vs. the state of the art in English and American schools. *Reading*, 2002. Vol. 36. Is. 1. P. 11-15. (in English)
- 3 Jönsson A., Svingby G. The use of scoring rubrics: Reliability, validity and educational consequences. *Educational Research Review*. 2007. Vol. 2. Is. 2. P. 130-144. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2007.05.002> (in English)
- 4 Watering G.V.D., Gijbels D., Dochy F., Rijt J.V.D. Students' assessment preferences, perceptions of assessment and their relationships to study results. *Higher Education*, 2008. Vol. 56. No. 6. P. 645-658. <https://doi.org/10.1007/s10734-008-9116-6> (in English)
- 5 Balloo K., Evans C., Hughes A., Zhu X.L., Winstone N. Transparency Isn't Spoon-Feeding: How a Transformative Approach to the Use of Explicit Assessment Criteria Can Support Student Self-Regulation. *Frontiers in Education*. 2018. Vol. 3. <https://doi.org/10.3389/educ.2018.00069> (in English)
- 6 Andrade H., Valtcheva A. Promoting Learning and Achievement Through Self-Assessment. *Theory Into Practice*. 2009. Vol. 48. No. 1. P. 12-19. <https://doi.org/10.1080/00405840802577544> (in English)
- 7 Brookhart S.M. Appropriate Criteria: Key to Effective Rubrics. *Frontiers in Education*. 2018. Vol. 3. <https://doi.org/10.3389/educ.2018.00022> (in English)
- 8 Hopfenbeck T.N., Throndsen I., Lie S., Dale E.L. Assessment with Distinctly Defined Criteria: A Research Study of a National Project. *Policy Futures in Education*. 2012. Vol. 10. No. 4. P. 421-433. <https://doi.org/10.2304/pfie.2012.10.4.421> (in English)
- 9 Rubrics, Scoring Guides, and Performance Criteria: Classroom Tools for Assessing and Improving Student Learning. *Semantic Scholar*. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED446100.pdf> (date of application: 22.01.2024) (in English)
- 10 Fastré G., Klink M.V.D., Merriënboer J.J.G.V. The effects of performance-based assessment criteria on student performance and self-assessment skills. *Advances in Health Sciences Education*. 2010. Vol. 15. No. 4. P. 517-532. <https://doi.org/10.1007/s10459-009-9215-x> (in English)
- 11 Aslam R., Khan N., Oad L. Constructive Feedback, Learning Motivation and Academic Achievement in Chemistry Subject: Qualitative Experiences from Classroom Intervention. *Global Educational Studies Review*. 2021. Vol. 6(1). P. 341-353. [https://doi.org/10.31703/gesr.2021\(VI-I\).34](https://doi.org/10.31703/gesr.2021(VI-I).34) (in English)
- 12 Hawe E., Dixon H. Building students' evaluative and productive expertise in the writing classroom. *Assessing Writing*. 2014. Vol. 19. P. 66-79. <https://doi.org/10.1016/j.asw.2013.11.004> (in English)
- 13 Nelson M.S., Schunn C.D. The nature of feedback: how different types of peer feedback affect writing performance. *Instructional Science*. 2008. Vol. 37. No. 4. P. 375-401. <https://doi.org/10.1007/s11251-008-9053-x> (in English)
- 14 Bayraktar A. Teaching Writing Through Teacher-Student Writing Conferences. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. Vol. 51. P. 709-713. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.08.229> (in English)
- 15 Dung P.T.K. Teachers' written feedback: how to make it work more effectively in a language classroom?. *Journal of Foreign Studies*. 2020. Vol. 36(3). <https://doi.org/10.25073/2525-2445/vnufs.4554> (in English)
- 16 Li Z. Teachers in automated writing evaluation (AWE) system-supported ESL writing classes: Perception, implementation, and influence. *System*. 2021. Vol. 99. <https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102505> (in English)
- 17 Montgomery J.L., Baker W. Teacher-written feedback: Student perceptions, teacher self-assessment, and actual teacher performance. *Journal of Second Language Writing*. 2007. Vol. 16(2). P. 82-99. <https://doi.org/10.1016/j.jslw.2007.04.002> (in English)

Olga KIYAN / КІЯН Ольга¹

New format of professional development of the innovative teacher according to European standards

Новий формат професійного розвитку вчителя-новатора за європейськими стандартами

Globalization of the modern world, rapid changes in technology, and the establishment of priorities for the sustainable development of society led to the growth of the role of education. The implementation of a new life-affirming paradigm of human development is impossible without the formation of the modern space of its socio-cultural existence, full of contradictions and problems in the context of self-realization. Today, we see that the complexity of the technosphere requires a significant increase in the production of scientific information, which is necessary not only for development but also for maintaining it in a safe ecological state.

In this context, technological changes are accompanied by radical transformations in the social structure, and there are changes in human consciousness caused by sociocultural transformations [1 p. 47].

As the researchers note, the internal contradictions of the socio-economic development of Ukraine and global crisis phenomena are manifestations of the fundamental contradiction between the further capitalization of the economy (the transformation of any resource into capital), on the one hand, and the socialization and humanization of the economy, which is manifested in the need to subordinate it to the interests development of man and society, on the other hand. Such a state is characteristic not only of our country. We live today in a society with significant risks and conditions of uncertainty of many processes and factors. In addition, the absolutization of universalism and fundamentalism in education threatens the loss of the ability to think locally. Under such circumstances, people mostly in one way or another learn to live in such a way as to be able to find the sphere of self-realization that would be most useful both for the individual and for the entire society.

The state of education and prospects for its development largely depend on the state's policy in this area. In many countries, the state educational policy considers a high professional and general cultural level of the population to be an important condition for socio-economic development, maintaining and increasing the competitiveness of the national economy on world markets, security, and social stability. At the beginning of the third millennium, the state educational policy is radically changing in Ukraine as well. The formation of new paradigms of education focused on the entry of our country into the world and European educational space, has begun, and the trends of differentiation of education are deepening. New requirements of the state and society regarding the development and self-realization of the teacher's personality determine the need to develop theoretical and methodological foundations for the formation of an innovative teacher according to European standards as a competitive specialist.

---

¹ Candidate of Pedagogical Sciences, head of the sector of experimental pedagogy department of innovative activity and research and experimental work State Scientific Institution «Institute of education content modernization», Kyiv, Ukraine / кандидат педагогічних наук, завідувачка сектору експериментальної педагогіки відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна (ORCID ID: 0000-0002-0482-8898 kijnolga7@ukr.net)

The regulatory and legal acts clearly define the goal of the state innovation policy: the creation of economic, organizational, and legal conditions for the effective reproduction, development, and use of the country's scientific and technical potential, and the revival of the nation's spiritual and intellectual potential. The formation of the innovative culture of the population is considered a strategic priority direction of innovative activity and state innovation policy in Ukraine. Undoubtedly, education as a process of formation of a person's life and professional potential is of decisive importance in this.

The development of science and technology gives teachers of the new generation new forms of communication, and types of solving abstract and concrete tasks, transforming the teacher from an authoritarian translator of ready-made ideas into an inspirer of the development of the intellectual and creative potential of students, therefore the need for highly qualified teachers, under the conditions of constant changes in society, is one of the most pressing issues. What should a teacher of the 21st century be like?

First, the teacher must be prepared for a new professional role. The teacher must become a person who «accompanies the process of self-discovery and self-development of the child». The main role of a modern teacher is «not only to give a certain amount of knowledge to a student, but also to teach him to learn, to independently acquire knowledge, to apply it in practice, that is, to form competence as a general ability based on knowledge, experience, and personal values» [2, p. 12].

Secondly, an innovative teacher must be ready for a modern social role in the formation of a self-sufficient person, a competitive specialist, and be ready to use new professional technologies of educational activity – informatization, and computerization, which implies several requirements for him. The teacher must be ready to vary the content, requirements, and approaches to teaching the subject.

The creation of a single European educational space requires professional mobility from teaching staff in obtaining and providing educational services. The issue of professional development, professional mobility in the period of restructuring of the education system, and «changes in the quality of its presence in the field of unrealized opportunities», as noted, of actual and hypothetical structures, human identity, acquires special importance.

In the teacher's mind, changes are accompanied by the search for new meanings, goals, new tasks, and strategies for achieving them; difficult circumstances require a choice and encourage the adoption of non-standard decisions. One of the priority issues of the professional development of a teacher is mobility, as a quality of personality, which provides an opportunity to easily master new realities in various spheres of life, to find adequate ways to solve unexpected problems, and to perform non-standard tasks. Any aspect or trend of modern social development, technologies, as well as education, one way or another leads scientists to the problem of the mobility of a modern teacher in the process of his professionalization [2, p. 23].

The 21st century, marked by global transformations, requires a professional teacher armed with the latest methods and innovative learning technologies, practical personal experience, and universal knowledge for the education and upbringing of the younger generation. Solving these tasks is possible under the condition of a radical restructuring of the entire education system, in which the main role is given to the creative personality of the teacher. In modern social conditions, which are characterized by increased complexity, and are associated with the constant breaking of stereotypes (including those related to the motivation of activity, the personality of the teacher, the processes of learning and education in general), the teacher is a person who needs special attention. Because where his place is occupied by insufficiently professionally oriented people, first of all, children suffer, and the resulting moral damage is usually irreparable. This requires society to create such conditions that among the teachers there are people who are most prepared to work with children, who

correspond to this work according to their motivations.

Today's dynamic life has set the school a task – to find and implement in the educational process methods that are adequate to the requirements of the time. The answer to this challenge was interactive, informational, and communicative means of education and a modern highly qualified teacher-innovator, an innovative pedagogue who embodies innovative technologies in the educational process with high effectiveness. In the creative workshop of the teacher practice, the most effective methods, forms, and methods of work are constantly refined, the competitive, original handwriting of the master teacher, who knows how to find unique highlights of individual, author's lessons, is honed.

In response to the challenges of the times, on December 29, the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture approved the professional standard for three professions: «Teacher of primary classes of a general secondary education institution», «Teacher of a general secondary education institution» and «Teacher of primary education (with junior specialist diploma)».

The teacher's professional standard is not an additional requirement. All target groups were involved in its creation: teachers, representatives of higher pedagogical education institutions, and public organizations. It was important not only to describe all the necessary professional and general competencies, but also to lay the groundwork for the development of educational programs, opportunities for improving the qualifications of teachers, and grounds for self-evaluation.

The working group, working out the Ukrainian professional standard, took into account the achievements of Australia, the Czech Republic, and Great Britain. «Our working group was faced with the task of not just developing a technical standard that would only fix a set of competencies that would correspond to certain job functions. Our task was to make the standard developmental, which would enable the teacher to see his development trajectory and understand – how to build a career based on the reflection of his professional activity. So that the teacher has the opportunity to reflect, make a self-identification, and project his development trajectory. In the Ukrainian standard, we deliberately made a division into personal and professional dimensions, – notes Natalya Sofiy, – separated the personal characteristics of the teacher (emotional and ethical competence) and professional competencies that relate to professional activity».

In connection with the implementation of the pedagogical standard in educational practice, special attention is paid to the theoretical analysis and substantiation of the mechanisms of formation of the teacher as a subject of pedagogical activity. In the context of European integration processes, it is also important to direct the attention of scientists to the problem of clarifying the trends in the professional development of the teacher's personality as a participant in this process.

Thus, in the light of the concept of the New Ukrainian School, the professional roles of the modern teacher are being rethought, reflecting the essence of the innovative professional activity and functions of the teacher in the conditions of the modern educational environment: «A Ukrainian school will be successful if a successful teacher comes to it. He is a successful teacher and specialist – he will solve many questions regarding the quality of teaching, the amount of homework, communication with children, and the school administration. A leader who can lead, who loves his subject, who teaches it professionally must come to the children. A new school needs a new teacher who can become an agent of change. In this regard, it is worth talking about the new role of the teacher – not as a sole mentor and source of knowledge.

Therefore, an innovative teacher is not only an expert in his subject, but also a psychologist of children's souls, an educator, and a personal development coach. It is worth noting that the following factors are very important in the educational process: the personal

qualities of the teacher himself; the professional competence of the teacher, including the mastery of pedagogical technology; the corporate culture that has developed in this educational institution; the culture of interaction with society: the family, the public, the authorities. Together, the tools listed above create an environment of quality education and child development. This is the basis on which the professional growth of the teacher and the success of the school in general are formed.

Many thinkers, philosophers, and scientists were dominated by the belief that a teacher must be not only professionally competent, perfectly oriented in the subject area, and teaching methods, become an authority for students, but also possess personal uniqueness and uniqueness, have their style in pedagogical communication, to be aware of the mechanisms of influence on pupils.

The highest recognition of the success of a modern teacher in theoretical and experimental work is the recognition of him as a highly qualified specialist, a professional.

Since, the professional development of an innovative teacher in education is determined by his high level of preparation for the tasks of professional activity, and the ideal is such a teacher who possesses scientific knowledge and knows how to apply it in real work by the tasks facing the modern school. An innovator (from the Latin Novator - an updater) is a person who introduces new, progressive principles, ideas, and technologies in some field. Innovation in pedagogy was born from life itself, modernization processes in the field of education, and teachers' desire to improve the educational process.

Modern education needs a teacher with creative thinking and new approaches to teaching pupils, innovative forms of organizing the educational process in a modern educational institution, which changes not only in type but also in content. These changes are profound and require an innovative teacher who possesses projective thinking, and promising pedagogical technologies, is subject to personal and professional growth, and knows how to achieve a new pedagogical goal.

Back in the last century, namely in 1949, the famous scientist and teacher S. Hessen convincingly proved that the educational process must be considered in the context of psychology, physiology, sociology, culture, philosophy, biology, and other sciences. At the same time, we consider it appropriate to emphasize that the professional development of an individual is a complex phenomenon, the study of which also actualizes the need to take into account the results of scientific research in various sciences, fields of knowledge – sociology, psychology, pedagogy, economics, management, archeology, philosophy, etc. It follows from this that the professional development of the personality of an innovative teacher is a complex category that involves both a scientific and a creative approach to the design and implementation of technologies for his personal and professional growth.

Therefore, the educational emphases set did not leave aside issues that are part of the problematic field of futurology, philosophy, sociology, and pedagogy.

Attempts to outline the contours of the social organization of humanity in the 21st century. and determine the place of education in it belong to such well-known futurologists as Z. Brzezinski, D. Ito, D. Meadows, D. Nesbit, O. Tolkachov, D. Toffler, and others. Considering education as a determining factor in solving the global problems of today, scientists consider it necessary to humanize and humanize O. Tolkachov, D. Toffler and others, personal orientation D. Nesbit and others, rejection of the traditional model of education in favor of innovative D. Meadows and others [3, p. 8].

The philosophical discourse of the given problem is revealed in the works of V. Andrushchenko, K. Apel, V. Bech, M. Heidegger, S. Zdioruk, S. Klepko, H. Kort, V. Kremen, V. Lutai, E. Pinchuk, K. Schnauber, etc. Scientists note that the development of the information society, and the establishment of the post-nonclassical paradigm of science in the scientific community caused a contradiction between the need to define a strategy for the

modernization of the education system taking into account the entire complex of economic, social, scientific and technical, value and cultural factors, as noted by E. Pinchuk, and «a serious deficit general philosophical vision» of this process.

In sociology (D. Bell, I. Steiner, M. Shymansky, etc.), modern education is considered from the standpoint of the concept of «post-industrial society» as the most important factor in the social development of the state and the teacher's personality and professional development. One cannot but agree with D. Bell's opinion that the level and quality of the acquired education is a decisive prerequisite for a person's social status and economic well-being [4, p. 309-312].

The generalization of the results of the scientists' scientific investigations made it possible to characterize new approaches to the professional development of innovative teachers according to European standards.

The creation of a single European educational space requires professional mobility from teaching staff in obtaining and providing educational services. The issue of professional growth becomes especially important during the reform period. renewal of the education system, «changes in the quality of its presence in the field of unfulfilled opportunities», as S. Kyrylenko notes, actual and hypothetical structures, human identity.

Viktor Andrushchenko described clear instructions in his article «Effectiveness of the European teacher» (the problem of implementing the «Pedagogical Constitution of Europe»), focusing on the main provisions of the «Pedagogical Constitution of Europe», which is aimed at training a new teacher for a united Europe of the 21st century; where it is noted that it is the teacher who must take responsibility for the spiritual atmosphere and the formation of European values. For this (according to the Project), the teacher must possess the latest knowledge, practically oriented competencies, an integrative worldview, and humanistic values; Among the basic competencies, the following are of particular importance: 1) subject-knowledge competence; 2) communicative competence (in particular, a modern teacher must be fluent in several European languages); 3) competence of European self-identity; 4) competence of justice; 5) leadership competence; 6) research and analytical competence; 7) the ability to learn throughout life; 8) empathy – the ability to understand the experiences of a pupil or student and empathize in the process of communication.

Such competencies of a modern teacher are a guarantee that he will be able to professionally and consistently form the foundations of European identity in his students.

Scientists-pedagogues single out the most important competence of a teacher of the XXI century – to provide an educational environment that promotes the well-being of each child and forms his rich spiritual world (Pedagogical Constitution of Europe [5, Art. 6.3].

The author emphasizes that pedagogical education should provide a combination of knowledge of educational subjects and knowledge, abilities, and skills in pedagogy, methodology, and didactics, analyzing the philosophy of the educational process of the new European type. Education is increasingly becoming innovative. Therefore, professionals in the field of education must be capable of an innovative type of thinking throughout their lives. Thus, the innovative strategy becomes the basis of the implementation of various forms of activity in various educational institutions, and especially the preparation of teachers for innovative activities.

Because the main driving force of innovative activity is the teacher, as the subjective factor is decisive during the implementation and dissemination of innovations. The bearer of specific innovations, their creator, and modifier is the innovative teacher. He has wide opportunities and an unlimited field of activity because in practice he is convinced of the effectiveness of existing teaching methods and can adjust them, carry out detailed structuring of studies of the educational process, and create new methods.

A feature of modern education is the interaction of various pedagogical systems and learning technologies, testing in practice both individual educational innovations and innovative pedagogical systems. Therefore, effective training of a teacher as a professional specialist is impossible without the purposeful formation of his readiness for innovative professional activity.

Readiness for innovative pedagogical activity is a special personal state, which requires a teacher to have a motivational and valuable attitude to professional activity, to possess effective methods and means of achieving pedagogical goals, and the ability to be creative and reflective.

Modern innovation and methodology highlight the main criteria for readiness for innovative activity:

- awareness of the need for innovative activity;
- readiness for creative activity regarding innovations in the educational institution;
- confidence that efforts aimed at innovation will bring results;
- consistency of personal goals with innovative activities;
- readiness to overcome creative failures;
- organicity of innovative activity, professional and personal culture;
- the level of technological readiness for innovative activity;
- positive perception of one's experience and the impact of innovative activity on professional independence;
- ability to professional reflection.

The indicators of professional growth of pedagogical and social significance were the professional competencies of the teacher's personality, his ability to carry out the educational process at a high level, his mastery of organizing interaction with students, children's team, parents, the public, etc.

The analysis of the history of pedagogy proves the need to realize the need to implement the principles of humanization of education, to reorient the consciousness of teachers and the entire society to a specific person with his unique individual abilities and inner aspirations. The centuries-old history of pedagogical mastery also convinces us that the basis of modern pedagogy should be pedagogical action aimed at the harmonious development of the student's personality, and the formation of his ability to realize his preferences and opportunities in the sphere of social life and social progress. The teacher and creativity are negative qualities of his acmeprofessionalism.

Creative pedagogical competence is considered by scientists as a teacher's work as a creative process, where the main thing is knowledge of the subject and the ability to use this knowledge. The scientist believes that in the process of activity, personality qualities, peculiarities of mental processes, and human properties are revealed, and self-improvement and creativity are of leading importance.

S. Yalanska believes that creative competence implies the highest level of development of professional competence, when a person carries out professional activities on a creative basis, while professional competence may not reach the level of creative competence. The structure of professional competence is based on the main structural components, the highest level of formation of which determines the effect of creativity: on personal-developmental, activity-developmental, communicative, and professional, as well as on mastering experience [6, p. 9].

S. Bondar believes that creative competence is the knowledge, abilities, and skills necessary for successful creative activity and the opportunity to use them in life and practice; a person's ability to generate ideas, put forward hypotheses, fantasize; the ability to see contradictions; transfer knowledge and skills to new situations; to give up an obsessive idea,

to overcome the inertia of thinking; independence of judgments; associativity and criticality of thinking [7, p. 13-16]. Creative competence includes such aspects as motivation, value orientations, and emotional experience.

The problem of the development of teachers' creativity as a condition of professional development is revealed in their works by modern scientists: V. Molyako – theoretical model of creative personality; S. Maksimenko – genetic modeling method of studying a self-developing integral personality; V. Morgun – the creativity of the teacher in the multidimensional concept of personality; Yu. Muzychenko – development of creative abilities of future teachers – prerequisites for the formation of mobility; H. Polyakova – pedagogical creativity of the teacher; T. Nikishyna – the individual image of a modern teacher as an aspect of his creative self-expression; G. Dlugosh-Bilous – subjective conditioning of teachers' creative activity; L. Shkurat – peculiarities of the teacher's creative activity in a new type of institution; S. Sysoeva – teacher's pedagogical creativity: definition, theoretical model, training functions; O. Tutolmin – formation and development of creative competence of the future teacher and others [3, p. 11-14].

The analysis of the views of philosopher-scientists (P. Kravchuk, I. Kucheryavoy, V. Ovchinnikov, A. Shumylin) makes it possible to assert that creativity is the main feature of a teacher's personality and determines the meaning of human life.

At the current stage of the modernization processes of education in Ukraine, the issue of increasing and developing the professional competence of teachers in educational institutions is becoming particularly acute and urgent. It is important to note that in modern conditions the status of the teacher, and his educational functions are changing, and the requirements for his professional competence and level of professionalism are increasing.

It is creative professional competence and pedagogical culture that have great opportunities for the development and stability of society, as they are, for example, a guarantor for solving problematic issues between older and younger generations, contribute to adaptation to new conditions, a more effective process of socialization of the individual, especially in the conditions of martial law.

The current situation of social development has actualized the need for a comprehensive study of such a phenomenon as the «professional competence of a teacher», therefore this problem is at the center of attention of many researchers, in particular, issues of pedagogical competence where dealt with by V. Adolf, Y. Vardanyan, E. Zeyer, I. Zyazyun.

The work of Z. Abasov, L. Burkova, Yu. Vooglayd, T. Grabovska, L. Danylenko, T. Demydenko, I. Dychkivska, and N. Ivanova are devoted to a deep theoretical and methodological understanding of this problem and the invention of ways to solve it on a practical level.

A competent person can only be raised by a competent person. The teacher's creative personality is an essential factor in the development of students' creative abilities. Prerequisites for pedagogical creativity are pedagogical competence, pedagogical observation, and enthusiasm for professional activity [5, p. 21]. The teaching profession is both transformative and managerial. To manage the process of personal development, it is necessary to be competent. Therefore, the concept of the teacher's professional competence expresses the unity of his theoretical and practical readiness in the integral structure of the personality and characterizes his professionalism.

The process of forming a teacher's professional competence is complex, dynamic, multifaceted, and multifactorial. Forming a teacher in the process of his pedagogical activity, professional competence goes through several stages of development: informational, axiological, and the stage of transformation [7, p. 20]:

According to scientists, the indicators of creative professional competence are a general set of objectively necessary knowledge, abilities, and skills; the ability to correctly apply them in the course of performing their functions; knowledge and prediction of possible consequences of certain actions; the result of human labor; practical experience; flexibility of the method; criticality of thinking, as well as professional positions, individual psychological qualities, and acmeological invariants.

S. Honcharenko defines competence as «a set of knowledge and skills necessary for effective professional activity; the ability to analyze, predict the consequences of professional activity, use information» [12, p. 149].

Researcher V. Adolf claims that professional competence is a complex formation that contains complex knowledge, skills, properties, and qualities of the individual, which ensure variability, optimality, and efficiency in building the educational process.

Experts from the countries of the European Union define the concept of «competence» as «the ability to apply knowledge and skills», and «the ability to conduct activities, perform tasks or work in a qualified manner». Such personality traits as independent productivity, activity, initiative, and creativity have been identified as necessary for achieving success in life. Therefore, the creative competence of a person acquires vital importance.

Creative competence can be defined as supra-subject or key. According to O. Ovcharuk's definition, key competencies should be favorable for all members of society, that is, suitable for everyone, regardless of gender, race, marital status, etc. They must meet the goals of education and be personally oriented.

One of the components of the professional competence of a modern qualified specialist, and especially of a teacher-innovator, along with the key ones, is such a quality of the individual as the internal moral potential, which is characterized by the level and intensity of the individual's artistic needs, the way it satisfies them; is evaluated by the degree of sociability, the nature, and strength of established contacts, dynamics; determined by the set of abilities and skills, the ability to act and the degree of their implementation in a certain field of activity or communication, the volume and quality of information; includes psychological qualities that ensure productivity; characterized by moral and ethical norms, values.

Therefore, the Law of Pedagogical Harmony, which was introduced by the Ukrainian pedagogue-innovator, and scientist M. Paltyshev, is still relevant and effective today and tried to justify what is positively perceived by both theoreticians and practicing teachers. According to the teacher, everything in the educational process is not only interconnected but also interacts in harmony, therefore the scientist developed the conditions for the existence of pedagogical harmony, harmony as an analytical principle of didactics, a measure and qualitative assessment of the harmony of a creative teacher.

According to these indicators, that is, from the standpoint of universal morality, the education of each subject is evaluated in everyday life, but the teacher's – first of all. After all, it is he who must instill these virtues in children, who will necessarily compare everything he says with the behavior of the teacher himself.

In general, the high professionalism and competence of the teacher-innovator is aimed at the formation of a full-fledged subject of the European process – a person of deep knowledge and culture, a bearer of humanistic philosophy, worldview, and morality, national and universal values, education of skills, needs, and aspirations for their realization in the European and world life spaces [5, Art. 6.4].

As scientists convincingly prove, the «Constitution» changes the historical mission of the modern teacher. After all, the future of every nation, country, and commonwealth largely depends on the high-quality training of future teachers, who must introduce noble ideas and values into the environment (and soul!) of generations. Spiritlessness destroys; spirituality – inspires, affirms, and inspires creativity. The teacher must oppose the lack of spirituality with

a system of values that glorify man, return him to true culture, and encourage him to cooperate. Currently, European countries offer a variety of models for the implementation of such teacher training, both in terms of content and form. The unifying educational processes taking place in modern Europe encourage the search for common foundations of the complex architecture of the professional training of teachers. The Pedagogical Constitution of Europe provides for the definition of a single value and methodological platform for the training of new teachers for a united Europe of the 21st century.

The creative potential of an innovative teacher can be considered as the highest level of pedagogical activity (if we characterize the quality of the result), as a manifestation of the creative activity of the teacher's personality (if we characterize the psychological mechanism of successful activity). To become a master of pedagogy, a teacher needs to understand the guidelines for self-improvement and the ways to achieve it.

Self-improvement is the formation of a person's personality by a consciously set goal [13, p. 5]. For a teacher, self-improvement is a necessary prerequisite for acquiring and maintaining professionalism. Even the most talented teachers cannot imagine their activities without developing their skills. In this regard, I. Zyazyun noted that «among the eternal professions, teaching occupies a special place: it is the beginning of all professions. The conditions and means of education are changing, but the main purpose of the teacher remains unchanged – to teach a person to be a Person» [8].

The teacher performs didactic and developmental functions on the student. The didactic function is educational. The essence of development is to create favorable conditions for the development of a child's creative potential, for his self-disclosure, and for self-affirmation. The most difficult function of a teacher is education. Being an educator means being able to transform the goals society has set for the school. Specific pedagogical tasks are the formation of the necessary personality qualities in each student. After all, the goal of education is self-education of the student, that is, encouraging him to manage his development. The concept of «New Ukrainian School» is a unique program of innovations in the state in the field of secondary education, the purpose of which is to change the approach of teachers to the education of students, that is, to make children themselves not so much «knowing» as «thinking» citizens; development of the child by age and individual psychophysiological characteristics and needs, his independence and support of optimism in life; fostering creativity and curiosity; formation of universal values.

The presence of a teacher's ability for professional growth contributes to the finding and implementation of original solutions, and the use of innovative forms of work and teaching methods, which as a result helps to improve the educational process since the successful implementation of new educational ideas largely depends on the personality of the teacher, the need for the development of his creative potential. «Pedagogical creativity affects various types of teacher's activity», says S. Goncharenko, «from conducting classes, working on the organization of a group of students by their age and individual characteristics, projecting the student's personality to developing a strategy and tactics of pedagogical activity with the aim of comprehensive personality development» [12, p. 326].

An important feature of professional competence is that it is implemented today while focusing on the future. The multifaceted understanding of «professionalism» by scientists in pedagogical literature is determined by the high level of readiness of teachers for pedagogical activity, by the ability of a teacher to carry out pedagogical activity at a high level, revealing his personal, intellectual, and creative potential. At the same time, four types of professional competence are distinguished:

- special competence – mastery of professional activities at a fairly high level, the ability to project one's further professional development;
- social competence – mastery of joint (group) professional activities, cooperation, as well as techniques of professional communication;
- personal competence – mastery of methods of personal self-expression and self-development, means of resistance to professional deformations of the personality;
- individual competence – mastery of methods of self-realization and development of individuality within the framework of the profession, readiness for professional growth, ability to rationally organize one's work (without overloading time and effort).

Mastery of a higher level of professional skill is carried out thanks to the highly developed professional thinking and creative potential of the teacher. The level of improvement of a teacher's professional competence should be determined by the indicators and criteria of creative competencies, which act as qualitative indicators of his experience in educational activities and abilities and skills in the personally significant sphere.

As a modern scientist, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Yu. Zavalevsky notes, that the innovative potential of a teacher is a set of socio-cultural and creative characteristics of a teacher's personality, which shows readiness to improve pedagogical activity and the presence of internal means and methods capable of ensuring this readiness.

One of the priority directions of the innovative readiness of the teacher in the system of formation of the professional competence of educators is of particular relevance, the search for effective ways of professional development of teachers in the conditions of the innovative educational field as a productive environment of andragogic influence, which provides optimal conditions for stimulation, training, education and self-improvement of an adult in the process of his professional development preparation

As the analysis of the source base shows, scientists emphasize the need for self-development of the teacher, which involves a personalized way for him to acquire the necessary professional competencies and realize his potential.

We agree with the opinion that «the most important condition for the modernization of education today is the clarification of the paradigm: not just a person who knows (cognitive component), able (pragmatic component), but also a person who understands, capable of self-projection and self-realization, independent choice based on the hierarchy of values and meanings that have personal and social significance (axiological component). This understanding of the paradigm of modern education makes it possible to conclude on the need to put the problem of understanding at the center of the educational process» (14, p. 4-11). In our opinion, there is a systemic relationship between the concepts of «professional competence of a teacher» and «individual trajectory of professional development». If competence is promoted as a result achieved through teacher training, then we are talking about a trajectory as a process of achieving this result. One of the means of such preparation is self-education, which promotes self-development. Therefore, the trajectory of a teacher's development is, in fact, an individual, personalized model of self-regulation of one's professional actions for the development of professionalism, in particular, professional competence (14, p. 15).

The transformation of the social and professional mission of the teacher-innovator emphasizes the need to train specialists who perform the role of a mentor and tutor in the educational process, have academic freedom, and possess anticipatory project management skills (planning and organization of training, development of educational and methodological support, evaluation, etc.), independently and creatively acquire information, organize a child-centered process, transform methods, techniques and learning technologies depending on the requests and needs of customers of educational services, form a vision of the modern world

and its place in it.

The research results showed that this model of the teacher-innovator, aimed at performing a compensatory function that enriches teachers with practical experience of innovations, increases their competence in the implementation of innovations, forms innovative thinking capable of generating and implementing innovations, affects the quality of educational and educational results activity, ensures the growth of the image and competitiveness of the teacher and the educational institution as a whole.

The value of such experimental work is:

- teacher preparation for active and productive use and development of innovations, ensuring stability, reliability, and quality of the results of the educational process using innovative technologies;
- reaching an innovative level of pedagogical activity, which requires restructuring the motivational sphere of the teacher's personality, value orientations, goals, attitudes, external and internal incentives, direction, needs, and interests;
- formation of innovative creative competence of the teacher;
- personal focus on mastering new things, readiness for changes in ways of working, styles of thinking;
- clarity of professional position, awareness of the social significance of innovations, inclusion in social creativity;
- the ability to take a creative approach to solving professional problems;
- a high level of professionalism based on understanding and improving one's own professional experience;
- the formation of a single team of teachers that responds not only to existing changes in society, but is also able to predict future changes in the pedagogical system, which determines the priority model of the innovation process, which provides for the ability to quickly respond and adapt promptly to society's requests for updating goals, content and quality of education;
- the teacher's readiness for scientific-methodical, research-research activity, his desire to improve his pedagogical competence, professional skill based on effective innovative activity, possessing the skills to theoretically substantiate his research and create appropriate methodological support;
- working out the model of a competent teacher with active creative potential, capable of quick adaptation in changing conditions.

A modern teacher must be a motivated agent of change, open to innovation, ready to think independently, critically, and creatively, able to adapt to market requirements and flexibly respond to the challenges of the times, be ready to increase the level of own professional competence, creative professional self-realization. These qualities characterize a specialist in the field of education with a high level of development of intellectual and creative potential. Therefore, the development of the intellectual and creative potential of the teacher as his ability to acquire professional competences and creative performance of professional tasks becomes important in the context of innovative development of the educational field.

The results of the study of the works of scientists on the problem of intelligence, creativity, in particular, pedagogical creativity, and the professional development of an innovative teacher allowed us to determine the meaningful unity of personal and professional resources and integrate them into a polyphonic concept - the intellectual and creative potential of a teacher. We consider the concept of the «intellectual and creative potential of a teacher» as a reserve of internal potential personal and professional resources (opportunities) of a teacher's personality, which, when actualized, contribute to productive creative pedagogical activity and professional self-development. The defined concept includes

a set of motivational-value, intellectual-creative, cognitive, emotional-volitional, and individual properties of the teacher's personality. The corresponding components (motivational-value, intellectual, creative, cognitive, emotional-volitional, personal) and their indicators make up the generalized structure of the intellectual-creative potential of the teacher. The interdependence of the components of this personal education of the teacher reflects the connection of the intellectual and creative components in the creative professional activity of the teacher. Indicators of the motivational and value component (motives, needs, aspirations, interests, desires, value orientations) constitute a set of internal motivational forces that determine the attitude to professional activity, are the source of his intellectual and creative activity, and determine the orientation of the personality of the pedagogical worker towards productive creative professional activity, conscious postgraduate education, professional self-improvement, self-realization.

The content of the intellectual component characterizes the existing level of the teacher's intellectual potential: intellectual aptitudes, intellectual abilities, and 6 types of intelligence (biological, psychometric, practical, academic, emotional, and social). The content of the creative component characterizes the potential reserve of the teacher's creative abilities, which under appropriate conditions are activated into a state of creativity in creative professional activity. We attribute the following indicators to the components of the creative component of a teacher's intellectual creative potential: creative gifts, creative abilities, and intuition. The cognitive component reflects the intellectual and creative potential of the cognitive (cognitive) sphere, the main components of which are sensation, perception, thinking, attention, imagination, memory, and speech. The emotional-volitional component reflects emotional-volitional qualities that are necessary for the emotional regulation of professional activity, the concentration of intellectual and creative efforts in educational and creative pedagogical activities, as well as diligent, responsible, persistent, decisive, purposeful search and resolution of professional problem situations.

The personal component reflects the potential possibilities of the personal sphere of a creatively working teacher. Indicators of the personal component of intellectual and creative potential contribute to the activation of the innovativeness of the teacher's creative thinking, his ability to abandon outdated views, and stereotypes and adapt to educational reforms, generate creative pedagogical ideas, apply his strategies of creative pedagogical activity taking into account the system of requirements determined by the profession and moral principles, achieve effective results of creative pedagogical activity. In the personal sphere, under the conditions of actualization of intellectual and creative potential, pedagogical creativity appears as self-realization of the teacher based on self-awareness of creative individuality and determination of individual paths of professional growth, construction of a self-improvement program. The identified components and indicators of intellectual and creative potential provide an opportunity for the organization of educational space and the use of pedagogical technologies, which is recorded in the «Pedagogical Constitution of Europe», which is a key condition for the development of innovative education.

G. Silver notes that innovative education is an education that has special efficiency, provides an opportunity to achieve a high professional level and competence, based on the development and implementation of new technologies, and works to stay ahead of the curve. The development of science sets qualitatively new requirements for the education system, which should contribute to the development of new educational forms, concepts, and technologies, that is, the development of innovative education [16, p. 150], which is supported by the latest pedagogical technologies, create several new opportunities for the modern pedagogue-innovator in terms of shaping the worldview of European youth, strengthening the foundations of European identity.

First of all, the tradition of continuous education is established. In international documents, it is declared as a necessary condition for the development of the individual, his abilities, and competitiveness in the labor market. It is currently considered the main innovation and is an important strategy for Europe, which will allow in the future to create a European society, from which a society of progress is formed, capable of ensuring Europe's independence from the economic and socio-political threats of other states. Efforts to develop continuing education in Europe have not only cultural features and local significance but are also a means of individual and collective self-assertion. For these reasons, in recent years the problem of lifelong learning has become one of the main problems of the institutions of the European Union, and specifically of the European Parliament and the Council of the European Union [17, p. 6–7].

Therefore, it can be stated that the following are the main technologies for the formation of the professional development of a modern competitive teacher-innovator: the technology of self-development, self-improvement, self-realization, raising the professional-professional and individual-personal level throughout the entire pedagogical activity of this life; methodical mobility technology and updated way of thinking; the technology of systematic application of competency-based, person-oriented technologies in the educational process; the technology of innovation and the ability to adapt in the modern educational space; the technology of critical thinking; the technology of forming a system of values taking into account personal requests, norms of the situation and aesthetic preferences for the formation of spiritual and value orientations of students.

Therefore, an innovative teacher is a person who is a researcher, a creator of new knowledge, and a designer of his life. A competitive teacher does not teach but helps the student to learn, learn about himself and the world, he does not educate but helps the student to find a better self, does not put pressure on the student, but creates conditions for free self-determination, does not humiliate him, but gives him wings.

In his book «How to Love a Child» Sh. Amonashvili [18, p. 29] notes: «The leading force of the pedagogical process is the personality of the teacher, educator. His character, outlook, aspirations, culture, moral and ethical state, knowledge, way of life, habits, love for children, and profession – in general, his whole personality determines the quality of the pedagogical process. These qualities depend not so much on good programs, methods, textbooks, new technologies, equipment, funds, etc., but primarily on the personality of the teacher». The consciousness of a modern teacher should absorb not only regulatory documents and orders. It should be based on the latest discoveries in the field of science, expand due to the involvement of the teacher in the classical pedagogical heritage, and have a deep moral and ethical foundation. The modern world imposes certain stereotypes of thinking and behavior on a person, and a teacher who educates the future of his students, which is precisely the approach of the modern pedagogical process, must be above these stereotypes. «A teacher is a supra social phenomenon. He must answer for what he does before his conscience and God».

Therefore, raising one of the priority tasks as professional growth aimed at the teacher's realization of himself as an individual. The desire for self-improvement and self-education are important factors in the professional development of a teacher, which ensure the expansion of his creative abilities, cognitive interests, and the formation of creative individuality.

Priority importance for the professional growth of a teacher has:

Mastering advanced pedagogical experience, and search research work. As a result of familiarization with the activity of the best teachers and its analysis, the teacher understands more deeply the regularities of the educational process, learns to pedagogically correctly perceive every act of the child, and finds the causes of conflicts and ways to resolve them.

Systematic study of philosophical and psychological-pedagogical literature, state legislative acts on education, upbringing, and training; meetings with innovators; participation in the work of methodological associations, seminars, conferences, pedagogical readings, etc.

Familiarization with pedagogical innovations, information technologies, cloud services, and the Internet. They quickly respond to all changes taking place in the system of pedagogical education and the educational process, introduce the experience of innovative teachers, scientific and pedagogical novelties, materials of various meetings, conferences, etc.

One of the important tasks is a sense of the national education system, which embodies the educational wisdom of the Ukrainian people, its best scientists, and the progressive traditions of Ukrainians in family education.

If the teacher has professional freedom, it will be impossible to effectively organize the process of the teacher's professional development, which is a kind of search for one's path, acquiring one's own "voice", one's own "handwriting". A person who has freedom of self-expression knows how to manage his development, and can direct his creative energies to search for new ways of learning and educating students.

A teacher needs to know his strengths and weaknesses, to constantly form in himself the inner core of personal growth, which is an indispensable condition for achieving professionalism.

Professional activity is necessarily accompanied by changes in the structure of the teacher's personality: there is a strengthening and intensive development of qualities that contribute to the successful implementation of his professional activity. The positive influence of the profession on the teacher's personality is manifested in the formation of professional self-awareness, pedagogical orientation, pedagogical thinking, the development of professionally important qualities, mastery of pedagogical experience, etc.

First of all, self-education contributes to the formation of an individual style of pedagogical activity, helps in understanding promising pedagogical experience and one's independent work, and is a means of self-knowledge and self-improvement, through pedagogical development.

One of the modern methods of professional self-improvement is the «portfolio» method – a description of work with an analysis of its effectiveness, the most successful methodological developments, examples of students' creative works, etc. It can also contain documents that record professional development (diplomas, certificates, acknowledgments, characteristics, etc.), scientific and creative works, own articles, articles of famous scientists that highlight the specifics of the problem that the portfolio owner is working on, psychological studies, notes of lessons, educational activities. The «portfolio» method helps the teacher not only to systematize promising pedagogical experience, and accumulated knowledge but also to give an objective assessment of his professional level. The portfolio is arranged according to the choice of the teacher and according to the areas of pedagogical activity, interests, chosen scientific problem, years of work, etc. The basis of the work on the portfolio is the reflection of the teacher's professional path, views, and plans.

To plan and direct one's development means bringing one's real image closer to the ideal. First of all, this means the ability to take responsibility for one's own life and professional activity, to build such a professional educational strategy that would take into account individual characteristics, opportunities, requests, satisfy the need for education, higher qualifications in the chosen field, intellectual, physical, and spiritual development. And all this involves mastering the skills of self-organization and self-regulation.

The main ways of professional development are professional training, career development, and teacher self-education. Professional development leads to a fundamentally new way of a teacher's life – creative self-realization in the profession, which allows you to

discover your individual and professional capabilities. The shortest formula of a teacher's professional activity is constant work, creativity, harmony of knowledge, feelings, and behavior [19, p. 2].

Therefore, the ability to the professional development of a teacher-innovator according to European standards is inherent only to that individual who is characterized by a valuable attitude to his professional activity, seeks to improve professional qualifications, acquire new knowledge based on the study of the experience of individual teachers and pedagogical teams. Therefore, the question of the competitiveness of specialists in the conditions of a market economy, rapid technological changes, and globalization of society remains the most relevant issue in Ukrainian society today.

A competent teacher is a decisive factor in the development of the student's personality, that is, in the development of his creative potential. The creative style of activity of teachers significantly stimulates the intellectual abilities of students, develops in them divergent thinking, and qualities of a creative personality, and deepens the motivation of their educational activities. It is much easier for a teacher who has gone through the path of creative development to perceive and understand the creative style of activity, to successfully implement it in pedagogical practice.

The scientific search continues in the direction of researching the psychological conditions of the development of creative competence of teachers in the process of professional development.

In our deep conviction, the success of solving this problem directly depends on the workers of the educational sphere, because the professional competence of the teacher depends on the formation of competitiveness, the key competencies of the recipients of educational services, and their ability to enter the world's global space.

In general, the high professionalism and competence of the teacher are aimed at the formation of a full-fledged subject of the European process – a person of deep knowledge and culture, a bearer of humanistic philosophy, worldview, and morality, national and universal values, education of skills, needs, and aspirations for their realization in the European and world life space (5, Art. 6.4).

The regularities of personal and professional development must be taken into account in the resolution of contradictions between the traditional formation of a teacher in professional activity and the modern requirements of the social order for the teacher's personality; in managing the professional development of the teacher, in determining the tasks of the scientific and methodological work of educational institutions, which is evidence of the close relationship between the professional development of the individual and the development of his pedagogical skills.

The future of Ukraine depends on many factors, but the most important of them is the intellectual power, and creative potential of the younger generation, its desire to learn new knowledge, create innovative technologies, think creatively and produce constructive solutions, and therefore be competitive in the global space. It is now clear to everyone that in today's constantly changing conditions, a person who is creative, flexible, creative, able to generate and use new things (new ideas, ideas, new approaches, and solutions) is best oriented, makes decisions, and works. This is a person who possesses a certain list of qualities, namely: determination, the ability not to stop at what has been achieved, the courage to think, and the ability to see beyond what contemporaries and predecessors saw.

First of all, an innovative teacher is a person who takes responsibility, takes into account the situation of social changes promptly, and is the most promising social type of a modern teacher. This is a teacher-researcher. It is aimed at the readiness to accept new information, scientifically substantiates the organization of the educational process with a prognostic orientation, has adequate value orientations, flexible professional thinking, a high

level of self-awareness, and possesses the art of reflection. One of the types of innovation is interactive technology [20, c. 4], and this as a pedagogical phenomenon was proven by holding the Global Teacher Prize Ukraine competition in the «Teacher-innovator» nomination.

Bibliografia

- 1 Chernyshova E.R. The realization of idea of the triumph of personality in the educational sphere. *Theory and methods of educational management*. 2013. № 11. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_11/2.pdf (Application date: 10.01.2024)
- 2 Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 10.01.2024)
- 3 Гопка О. Творчий потенціал особистості як наукова категорія. *Науковий часопис Національного педагогічного університету. Імені М.П. Драгоманова. Серія 16 «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики»*. 2016. Вип. 27(37). С. 11–14. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17853/Gopka.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.01.2024)
- 4 Нос Л.С. Сучасні підходи до професійної підготовки вчителі початкової школи в країнах Європи. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 309–312.
- 5 Педагогічна конституція Європи. URL: <https://svitovid6.webnode.com.ua/news/pedagog-ichna-konstitutsiya-jevropi/> (дата звернення: 10.01.2024)
- 6 Яланська С.П. *Психологія творчості*: навч. посібник. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка. 2014. 180 с.
- 7 Бондар С. Методи навчання: традиції та інновації. *Біологія і хімія в школі*. 2000. № 5. С. 13–16.
- 8 Дмитренко К.А., Коновалова М., Семиволос О., Бекетова С. *Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності*. Харків: Вид. група «Основа», 2020.
- 9 *Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна*: зб. наук. праць / редкол.: Н.Г. Ничкало (голова) та ін.; упоряд.: Н.Г. Ничкало, О.М. Боровік; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ: Богданова А.М., 2013. 456 с.
- 10 Хуа Вей. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва у фаховій підготовці. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Серія: Педагогіка*. Одеса: ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2016. № 4(111). С. 142–147.
- 11 Сидоренко В.В. Професійний розвиток педагога Нової української школи в умовах формальної неформальної освіти. Презентація збірника спецкурсів. *Методист*. 2018. № 6(78). С. 8.
- 12 Гончаренко С.У. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. – Вид. 2-ге, допов. і випр. Рівне: Волинські обереги, 2011. 519 с.
- 13 *Педагогічна майстерність*: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. Київ: Вища шк., 1997.
- 14 Беляева Л.А. Разработка педагогической герменевтики как теории и практики понимающей педагогики. *Педагогическое образование*, 2008. № 3. С. 4–11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razrabotka-pedagogicheskoy-germenevtiki-kakteorii-praktiki-ponimayuschey-pedagogiki> (дата звернення: 10.01.2024)
- 15 Маринівська О.Я. Методологічні аспекти проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога. Івано-Франківський ОБЛІППО.
- 16 Silver H. Managing to Innovate in Higher Education. *British Journal of Educational Studies*. 1999. Vol. 47. P. 145–156.
- 17 Андрущенко В. Європейський педагогічний досвід та національні традиції: гармонізація пріоритетів. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 5–11.
- 18 Амонашвили Ш.А. *Как любит детей (опыт самоанализа)*. Донецк: Ноулидж, Донецк. отделение, 2010. 128 с.
- 19 Про актуальне в методичній діяльності. Думки й поради експертів. *Методист*. 2018. № 4(76). С. 4–77.
- 20 Пометун О. *Інтерактивні методики та система навчання*. Київ: Шк. світ, 2007. 112 с.

References

- 1 Chernyshova E.R. The realization of idea of the triumph of personality in the educational sphere. *Theory and methods of educational management*. 2013. № 11. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_11/2.pdf (Application date: 10.01.2024) (in English)
- 2 Kontseptsia Nova ukrainska shkola. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)

- 3 Hopka O. Tvorchyi potentsial osobystosti yak naukova katehoriia. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Imeni M.P.Drahomanova. Seriia 16 «Tvorchcha osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky». 2016. Vyp. 27(37). S. 11–14. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17853/Gopka.pdf?sequence=1> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)
- 4 Nos L.S. Suchasni pidkhody do profesiinoi pidhotovky vchyteli pochatkovoi shkoly v krainakh Yevropy. Molodyi vchenyi. 2017. № 7. S. 309–312. (in Ukraine)
- 5 Pedahohichna konstytutsiia Yevropy. URL: <https://svitovid6.webnode.com.ua/news/pedagog-ichna-konstitutsiya-jevropi/> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)
- 6 Yalanska S.P. Psykholohiia tvorchosti : navch. posibnyk. Poltava : PNPU imeni V.H. Korolenka. 2014. 180 s. (in Ukraine)
- 7 Bondar S. Metody navchannia: tradytsii ta innovatsii. Biolohiia i khimiia v shkoli. 2000. № 5. S. 13–16. (in Ukraine)
- 8 Dmytrenko K.A., Konovalova M., Semyvolos O., Biekietova S. Zvychaini formy roboty – novyi pidkhid: rozvyvaiemo kliuchovi kompetentnosti. Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova», 2020. (in Ukraine)
- 9 Pedahohichna maisternist akademika Ivana Ziaziuna : zb. nauk. prats / redkol.: N.H. Nychkalo (holova) ta in.; uporiad.: N.H. Nychkalo, O.M. Borovik; In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. Kyiv : Bohdanova A.M., 2013. 456 s. (in Ukraine)
- 10 Khua Vei. Formuvannia tvorchoho potentsialu maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva u fakhovii pidhotovtsi. Naukovyi visnyk Pivdennoukraiynskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho. Seriia : Pedahohika. Odesa : PNPU imeni K.D. Ushynskoho, 2016. № 4(111). S. 142–147. (in Ukraine)
- 11 Sydorenko V.V. Profesiinyi rozvytok pedahoha Novoi ukrainskoi shkoly v umovakh formalnoi neformalnoi osvity. Prezentatsiia zbirnyka spetskursiv. Metodyst. 2018. № 6(78). S. 8. (in Ukraine)
- 12 Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk. – Vyd. 2-he, dopov. i vypr. Rivne : Volynski oberehy, 2011. 519 s. (in Ukraine)
- 13 Pedahohichna maisternist: pidruchnyk / I.A. Ziaziun, L.V. Kramushchenko, I.F. Kryvonos ta in.; za red. I.A. Ziaziuna. Kyiv : Vyshcha shk., 1997. (in Ukraine)
- 14 Beliaeva L.A. Razrabotka pedahohycheskoi hermenevtyky kak teoryy y praktyky ponymaiushchei pedahohiky. Pedahohycheskoe obrazovanye, 2008. № 3. S. 4-11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razrabotka-pedagogicheskoy-germenevtiki-kakteorii-praktiki-ponimayuschey-pedagogiki> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)
- 15 Marynovska O.Ia. Metodolohichni aspekty proiektuvannia individualnoi traiektorii profesiinoho rozvytku pedahoha. Ivano-Frankivskiy OBLIPPO. (in Ukraine)
- 16 Silver H. Managing to Innovate in Higher Education. British Journal of Educational Studies. 1999. Vol. 47. P. 145–156. (in English)
- 17 Andrushchenko V. Yevropeyskyi pedahohichnyi dosvid ta natsionalni tradytsii: harmonizatsiia priorytetiv. Vyshcha osvita Ukrainy. 2014. № 3. S. 5–11. (in Ukraine)
- 18 Amonashvyly Sh.A. Kak liubyt detei (opyt samoanaliza). Donetsk : Noulydzh, Donetsk. otdelenye, 2010. 128 s. (in Ukraine)
- 19 Pro aktualne v metodychnii diialnosti. Dumky y porady ekspertiv. Metodyst. 2018. № 4(76). S. 4-77. (in Ukraine)
- 20 Pometun O. Interaktyvni metodyky ta systema navchannia. Kyiv : Shk. svit, 2007. 112 s. (in Ukraine)

Andrzej KONACHOWICZ / КОНАХОВИЧ Андрій¹

Релігійне виховання біженців з України в світлі вчення Православної Церкви

Edukacja religijna uchodźców z Ukrainy w świetle nauki Kościoła prawosławnego

У Польщі конституція гарантує право на релігійне виховання дітей та підлітків. У статті 48, пункті 1 зазначено, що конституція забезпечує батькам і опікунам право виховувати своїх дітей відповідно до власних переконань, і в пункті 4 статті 53 сказано, що релігія церкви або іншого релігійного об'єднання з правовим статусом може бути предметом навчання в школі, з урахуванням свободи совісті та релігії інших осіб. Зміни в устрої велі до того, що 3 серпня 1990 року тодішній Міністр освіти видав інструкцію, яка вводила релігію в школи. Законодавство було подальше розширено і доповнено положеннями, зазначеними в статті 12, пункт 2 Закону про систему освіти від 7 вересня 1991 року та Розпорядження Міністра національної освіти від 14 квітня 1992 року щодо умов і порядку організації навчання релігії в державних дитячих садках та школах, де наведено детальні інструкції для керівників державних освітніх закладів всіх рівнів. Також Закон про ставлення Держави до Польської автокефальної православної церкви від 4 липня 1991 року містить положення, згідно з яким Церква має право проводити катехізи та навчання релігії відповідно до окремих нормативних актів (стаття 15, пункти 1 і 2). З цього випливає, що закон лише загально визначено можливість проведення навчання релігії. Оскільки детальні узгодження були включені до вказаного Розпорядження міністра 1992 року, було необхідно внести зміни до закону, тому в наступні роки обидва документи були скоординовані, щоб забезпечити належну консистенцію [1].

Також Внутрішній Статут Польської Автокефальної Православної Церкви в розділі IX визначає організацію релігійних уроків в окремих єпархіях та парафіях. З цього документу можна зрозуміти, що обов'язком настоятеля є забезпечення навчання релігії на території своєї парафії, і катехети отримують канонічне завдання від єпископа єпархії, який також призначає єпархіальних або деканальних інспекторів [2, с. 133].

Формування та духовний нагляд катехетичних занять

У 1989 році політична ситуація в Польщі настільки змінилася, що було можливим введення релігійної освіти в школи. Інструкція Міністра освіти від 3 серпня 1990 року встановила, що у всіх державних школах, як у початкових, так і у загальноосвітніх, включаючи спеціальні та лікарняні школи тощо, будуть проводитися уроки релігії для учнів, батьки яких цього бажають. Слід пригадати, що до цього часу уроки православної релігії відбувалися в домах парафії біля храмів, тобто на парафіяльних катехетичних пунктах. Проведення катехизації було особливо важливим у середовищах, де православні становили велику меншість та проживали в розсіянні. Воно стало важливим елементом збереження власної ідентичності. Нерідко воно здійснювалось в складних умовах при незбагатливих зовнішніх умовах і служило засобом будування релігійного життя серед наймолодшого покоління православних

---

¹ Ks. Dr Інститут православної культури у м. Люблін, Люблінський центр підготовки вчителів самоврядування в Любліні, Люблін, Польща / Ks. dr Lubelski Instytut Kultury Prawosławnej, Lubelskie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Lublin, Polska

громад [2, с. 135].

Аналогічна ситуація була в Люблинсько-Холмській православній єпархії, яку в цей період вновоутворили. З часом ми можемо вбачити, що ці обставини позитивно вплинули на розвиток і стабільність православ'я на Люблинщині. Можливість організації релігійних уроків православної релігії деяким чином змусила місцеві самоврядування та шкільне середовище співпрацювати з Православною церквою. У багатьох місцевостях створювалися сприятливі умови для співпраці на місцевому рівні. Взаємодія в природний спосіб дозволяла наблизити специфіку православ'я і надійно вписати цей віросповідний клімат у пейзаж окремих міст. Православні учні та їх батьки почувалися певним чином визнаними завдяки можливості своїх дітей взяти участь в релігійних уроках своєї віри. Безумовно, в багатьох православних громадах виникли значні труднощі і неадекватне недовіряння з боку керівництва деяких шкіл чи окремих педагогічних рад, проте загально світові можливості навчання релігії на загальних засадах слід розглядати як позитивний елемент у контексті тридцятирічної діяльності єпархії [3].

Однією з ключових питань у навчанні релігії було розроблення програм навчання. Роботи спеціальної комісії, створеної Священним Собором єпископів Православної Церкви в Польщі, призвели до створення програм навчання православної релігії в початковій та середній школі у 1998 році. Основою робіт були існуючі програми в окремих єпархіях. Основними цілями навчання (у початковій школі) були, серед іншого, формування в дітей правильного християнського ставлення, засвоєння необхідних знань щодо історії Старого та Нового Завіту, знайомство з релігійною спадщиною та обрядами православ'я, введення учнів у православну традицію та підготовка до навчання релігії в старшій школі [4, с. 29].

У навчальному році 2013/2014 – і це навчальний рік, в якому почалася російська агресія проти України – навчання православної релігії проводилось в 18 катехетичних пунктах, які розташовані при парафіях в Люблинсько-Холмській православній єпархії. У школах уроки релігії відбувалися в наступних місцевостях: Люблині, Дембліні, Красніку, а також у Кодні, Тучні, Славатичах і Бищі. Загалом у уроках православної релігії бере участь близько 455 учнів початкової та середньої школи. Уроки православної релігії веде 28 вчителів, з яких четверо працюють на повний робочий день, а 26 з них – це духовні особи, зокрема троє з них мають ступінь доктора богослов'я [5].

Організація роботи з учнями з досвідом міграції

Учні з України мають можливість вчитися православної релігії в школах області Люблинського воєводства. Люблинсько-Холмська православна єпархія надає кадрову підтримку для навчання катехетів для дітей біженців.

Як Православна Церква протягом 30 років проводила освітні заходи в системі польської освіти для дітей і молоді православного віросповідання. Проблема міграції іноземців не є для нас новою, оскільки на Люблинщині протягом останніх 10 років створювалися класи, в яких навчалися учні з України та інших країн. Тому наші катехети готові працювати з такими учнями.

Ми провели спільно з Люблинським центром самовдосконалення вчителів інформаційну кампанію в школах і навчальних закладах Люблинської області. Для кожного округу був призначений координатор, який може відповісти на запити щодо навчання православної релігії для учнів з України, які вступають до наших шкіл. Цей координатор може направити вчителя до конкретного навчального закладу.

У Польщі викладання в школах і дошкільних закладах, як правило, включає предмет релігії – тобто закон Божий. Слід відзначити, що це не загальний предмет, як,

наприклад, в системі освіти в Україні, як релігієзнавство або християнська етика. Це предмет, суворо призначений виключно для прихильників конкретних релігії і віросповідань, тому програма викладання релігії для католиків, православних чи будь-якого іншого віросповідання є цілком різною, і катехети для різних віросповідань можуть викладати предмет тільки після отримання письмової згоди віршав відповідним вищим духовним адміністраціям.

Важливо враховувати, що вивчення релігії в школі не є обов'язковим, і кожен учень має право на вивчення релігії своєї віри – свого віросповідання. Таким чином, православні учні не повинні бути підштовхані до вивчення релігії іншої віри (наприклад, євангеліцької, католицької чи інші – і на впакі).

Відповідно до польського законодавства, дитячі садки та школи зобов'язані організовувати уроки релігії для групи не менше семи учнів певного класу або відділення (вихованців групи дитячого садка). Для меншої кількості учнів у класі чи відділі (учні в групі) уроки релігії в дитячому садку чи школі слід організовувати у міжкласній чи міжкласній групі. Якщо в дитячому садку чи школі менше семи учнів (вихованців) претендують на спільне викладання релігії даної конфесії чи конфесій, орган управління садком чи школою за погодженням з відповідною церквою чи релігійним об'єднанням організовує релігійне навчання у м. Катехитичний пункт міжшкільної або позашкільної групи (не дошкільний).

Візитатори предмету православної релігії

Згідно з наказом Міністра національної освіти від 30 червня 1999 року програми вивчення релігії розробляються та затверджуються відповідними духовними адміністраціями церков і інших релігійних об'єднань та подаються Міністрові національної освіти на відомість. Ті ж правила стосуються підручників [6, с. 4]. Щодо вмісту навчання та виховання релігійного характеру катехети підпорядковуються церковним правилам і розпорядженням. За вивчення релігії на території конкретної парафії відповідає настоятель [7, с. 10–13].

Для відвідування уроків релігії уповноважені відповідні візитатори, які призначаються єпископами єпархій Православної Церкви в Польщі. Педагогічний нагляд за вивченням релігії в частині методики викладання та відповідності програмі покладають на директорів шкіл та дошкільних закладів та співробітників Міністерства національної освіти [8, с. 11].

Катехети мають відповідну підготовку і використовують спеціальні методи навчання, але точний зміст та специфіка катехізи залежать від духовної адміністрації конкретної Церкви чи конфесії. Уроки релігії часто включають в себе вивчення Святого Письма, релігійної історії, релігійних обрядів та традицій конкретної релігії. Катехети намагаються передати учням основні поняття та цінності своєї релігії та сприяти їхньому духовному розвитку.

Завдяки Фонду «Діалог націй» підготовлено видання зошита українською мовою для дітей «Навчи мене, Боже» авторства отця Андрія та добродійки Лілії Бусловських.

Закладення та нагляд за викладанням релігійних предметів

З метою створення належних умов для викладачів православної релігії та надання можливості користуватися знаннями та досвідом інших осіб, а також брати участь у різноманітних зустрічах для обміну досвідом та отримувати доступ до спеціалізованої літератури, було створено методичну підтримку в Люблинсько-Холмській православній єпархії. Ця методична підтримка для катехетів та духовенства надається консультантом викладання православного Закону Божого – православної релігії Люблинського центру підготовки вчителів самоврядування в Холмі [9, с. 94]. Важливо також відзначити, що у період з 2010 по 2014 роки функцію методичного

консультанта в Люблинському центрі підготовки вчителів самоврядування відділення в Замості обіймав вчитель для катехетів деканатів Люблінського і Холмського [9, с. 29]. Останні чотири роки, з 2019/2020 навчального року, методична підтримка повністю забезпечується вчителями – методичними консультантами Люблинському центрі підготовки вчителів самоврядування.

Православна Церква в Польщі реалізує завдання з освіти та виховання в душі діалогу через шкільну катехезу та діяльність церковних організацій та установ. В її діяльності не обмежуються лише теоретичні питання, а також здійснюються практичні заходи для наближення, формування ідентичності вірян та підтримки громадянської діяльності та екуменічних заходів. За поглядами Юрія Флоровського, сучасна ситуація, в якій опинилися християни, може лише прискорити та посилити зусилля різних церков у пошуках шляху наближення та співпраці. Виховання в душі діалогу стає ключовим елементом цього процесу і відіграє важливу роль у формуванні ідентичності вірян та підтримці громадської діяльності та екуменічних заходів.

Слід зауважити, що православні церкви у Польщі не мають статусу державних церков і не отримують фінансової підтримки від держави для організації навчання релігії. Тож витрати на проведення катехези покладаються на самі Церкви та вірян.

Це загальна інформація про вивчення релігії в школах в Польщі, зокрема в контексті Православної церкви. Деталі інструкцій і конкретні методи викладання можуть варіюватися в залежності від єпархії та церковної адміністрації.

Бібліографія

- 1 Mezgelewski P. A. *Polski system edukacji religijnej w szkołach publicznych*. Lublin 2009. S. 111-116.
- 2 Busłowska L. *Prawosławna myśl pedagogiczna*. Hajnówka, 2012. S. 133.
- 3 Łukaszuk J. 25-lecie nauczania religii prawosławnej w szkole. *Refleksje jubileuszowe, „Istocznik”*. 2015. Nr 34-35. S. 9-11.
- 4 *Podstawa programowa i program nauczania religii prawosławnej*. Warszawa, 2012. S. 29.
- 5 KPDLCh, Akta Katecheza, Sprawozdanie z organizacji nauczania religii prawosławnej w roku szkolnym 2013/2014 w diecezji lubelsko-chełmskiej nr 114/14/K z dnia 7 sierpnia 2014 roku.
- 6 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca 1999 roku. P. 4.
- 7 Statut Wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, «Wiadomości Prawosławnej Diecezji Białostocko-Gdańskiej». 1995. № 3. S. 10-13.
- 8 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca. 1999 roku. P. 11.
- 9 Konachowicz A., Hierarcha i kler Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej 1989-2014. Lublin, 2014. S. 94.

References

- 1 Mezgelewski P. A. *Polski system edukacji religijnej w szkołach publicznych*. Lublin 2009. S. 111-116. (in Polish)
- 2 Busłowska L. *Prawosławna myśl pedagogiczna*. Hajnówka, 2012. S. 133. (in Polish)
- 3 Łukaszuk J. 25-lecie nauczania religii prawosławnej w szkole. *Refleksje jubileuszowe, „Istocznik”*. 2015. Nr 34-35. S. 9-11. (in Polish)
- 4 *Podstawa programowa i program nauczania religii prawosławnej*. Warszawa, 2012. S. 29. (in Polish)
- 5 KPDLCh, Akta Katecheza, Sprawozdanie z organizacji nauczania religii prawosławnej w roku szkolnym 2013/2014 w diecezji lubelsko-chełmskiej nr 114/14/K z dnia 7 sierpnia 2014 roku. (in Polish)
- 6 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca 1999 roku. P. 4. (in Polish)
- 7 Statut Wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, «Wiadomości Prawosławnej Diecezji Białostocko-Gdańskiej». 1995. № 3. S. 10-13. (in Polish)
- 8 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca. 1999 roku. P. 11. (in Polish)
- 9 Konachowicz A., Hierarcha i kler Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej 1989-2014. Lublin, 2014. S. 94. (in Polish)

Svitlana KYRILENKO / КИРИЛЕНКО Світлана¹

Strategic vectors of the development of the new Ukrainian school in the integrative processes of the paradigm of modern education

Стратегічні вектори розвитку Нової української школи в інтеграційних процесах парадигми сучасної освіти

The challenges of the modern globalized world objectively determine the importance of integration processes in all spheres of life, namely in politics, economy, culture, and education. Today, integration is an important condition for the development of science, education, and civilization in general. In the modern interpretation of education, its mental function underwent fundamental changes, then it began to be considered as a socio-cultural, axiological phenomenon, a unique, unique, development-oriented, and self-realized personality of the person acquiring education, the result of the general culture and education of people. Modern education reflects the development vector of our country, which is connected with European integration processes, and is oriented towards European values and the European educational space.

State policy in the field of education and science decides the role of ensuring the development of human capital and the obtained economic prospects in the stable growth of the economy, social and individual well-being, future prosperity, and quality of life. Achieving these goals requires political initiatives, long-term investments, and effective management decisions. The conditions of modern life and the growing volume of information require that institutions prepare students who can independently acquire knowledge, distinguish the most important, and quickly orient themselves in a specific context.

An important factor in the growth of Ukraine's international importance is its extremely favorable position - in the very center of Europe. Thanks to this state, our state is a full-fledged participant in the broad interaction of cultures and civilizations in the modern world, therefore it tries to contribute to overcoming geopolitical and cultural barriers created by the conditions of global interaction of culture and civilizations, the formation of a democratic world order.

The 21st century makes new demands on education. Globalization, rapid changes in technology, and the establishment of priorities for the sustainable development of society led to the growth of the role of education. Therefore, the reform of the education system in Ukraine has now acquired a global character and is aimed at the formation of national values and at the same time contributes to the personal mastery of the riches of world culture, the establishment and spread of global world values. The renewed nature of education, according to which the state can provide a humanistic approach based on the cultural and historical values of the Ukrainian people, its traditions and spirituality, and the affirmation of the national idea, involves the use of the experience of educators in Europe and the world. Humanity is noticeably changing its orientation in the direction of the development of democracy, raising the dignity of the individual, his culture, national self-identification, and tolerance confirms them as signs of a new world dynamic. Overcoming the harmful effects of technocracy is an urgent need and prerequisite for the progressive progress of mankind.

---

¹ Doctor of philosophy, head of the innovation activity department and research and experimental work State Scientific Institution «Institute of education content modernization», Kyiv, Ukraine / доктор філософії, начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна (ORCID ID: 0000-0002-2701-1303 svkirilenko1107@ukr.net)

Today, the reform in education is carried out according to the following priority areas: affordable and high-quality preschool education; modern professional education; new Ukrainian schools; development of science and innovation; quality higher education, and development of adult education.

The main goal of Ukrainian education is to create conditions for personal development and creative self-realization of every citizen of Ukraine, to form generations capable of lifelong learning, to create and develop the values of civil society; to promote the consolidation of the Ukrainian nation, the integration of Ukraine into the European and world space as a competitive and prosperous state. The priorities of state policy in the development of education are: personal orientation of education; formation of national and universal values; creation of equal opportunities for children and youth in obtaining quality education, constant updating of the content of education; development of the system of continuous education and lifelong education; formation of a healthy lifestyle through education; development of the Ukrainian-language educational space; provision of educational requests of national minorities; provision of economic and social guarantees for the professional self-realization of pedagogical, scientific and pedagogical workers, raising their social status; integration of education and science, development of pedagogical and psychological science; development and implementation of educational innovations, information technologies; creation of an industry of educational tools; creation of the educational services market; integration of Ukrainian education into the European and world educational space.

The Ukrainian school of the 21st century is the result of important changes taking place in the national education system in recent years. This is confirmed by the actual progressive development and relevance of the innovations of modern practices and experiments in general secondary education institutions, which have activated the cognitive and creative activity of children and are associated with the transition to the position of person-oriented pedagogy. Previously, the unconditional orientations of education were the formation of knowledge, skills, informational and social skills (qualities) of the students of education, which ensure «readiness for life», which is understood as «the ability to adapt the personality to social circumstances». According to T. Demydenko, «Now education is increasingly focused on the creation of such technologies and ways of influencing the student's personality, which ensure a balance between social and individual needs, and which, by starting the mechanism of self-development (self-improvement, self-education), ensure the readiness of the child to realize own individuality and changes in society» [1].

A significant number of institutions of general secondary education introduce new elements into educational activities, namely, modern innovative practices. Thanks to the diversity of the functions of educational technologies, the variability of their structure, the components of which are, in addition to the traditional ones, the newest means of the educational process, in particular interactive, information and communication technologies, technologies of digitalization of education, as well as distance forms of the organization of education, which have now become especially relevant in Ukraine, motivation increases participants of the educational process before learning, the connection of the educational material with the real challenges of today is monitored.

Taking into account the peculiarities of the innovative policy of highly developed European and world countries, the circumstances of the development of education, the latest research in education are outlined, because traditional pedagogical technologies do not provide the necessary level of education, a course for innovative development was determined in Ukraine, which was reflected in several legislative and regulatory documents, namely: laws of Ukraine «On education», «On innovative activity», «On priority areas of innovative activity», etc., which state that «the main goal of the state innovation policy is to create socio-economic, organizational and legal conditions for effective reproduction,

development, and use of the country's scientific and technical potential, ensuring the introduction of modern ecologically clean, safe, energy- and resource-saving technologies, production and sale of new types of competitive products» [2, p. 2].

The analysis of recent studies show that domestic and foreign researchers of the problems of pedagogical innovation O. Antonova, O. Arlamov, N. Bibik, M. Burgin, L. Vashchenko, L. Danylenko, I. Dychkivska, O. Dubaseniuk, Yu. Zavalevskyi in pedagogy with such characteristics as «useful, progressive, positive, modern, advanced»; considers educational innovation activity as a socio-pedagogical phenomenon, which is the most important feature of pedagogical work and characterizes the complex interrelationship of the teacher's general culture, his creative potential and professional orientation.

Scientists who dealt with the problems of the theory and practice of pedagogical innovation (V. Andrushchenko, I. Beh, A. Boyko, O. Zakharenko, O. Marinovska, V. Sukhomlynskyi, O. Cukhomlynska, etc.) were unanimous in their conclusions that reforming the system modern education cannot but rely on innovative processes, in particular, take place without taking into account the results of creative searches of innovative teachers, analysis of their activities. The theoretical substantiation of the problem of innovations and advanced pedagogical experience was carried out by well-known domestic scientists (A. Boyko, I. Dychkivska, N. Dychech, Yu. Zavalevskyi, O. Lavrinenko, O. Marynovska, V. Palamarchuk, D. Pashchenko, O. Savchenko, O. Sukhomlynska and others) and foreign scientists (K. Angelovsky, X. Barnett, D. Hamilton, N. Gros, U. Kingston, N. Lagerwey, M. Miles, A. Nichols, A. Haberman, R. Havelock, etc.).

The problem of introducing the latest pedagogical experience was motivated by relevant scientific research by A. Boyko, N. Demyanenko, I. Zhernosek, Yu. Zavalevskyi, M. Krasovytskyi, L. Momot, V. Palamarchuk, O. Pasichnyk, N. Chepurnoi, O. Filonenko, M. Yarmachenko and others. According to their conclusions, innovations that are the result of systematic searches, the generalization of pedagogical experience, the development of a scheme for its approval and implementation models are of particular importance in the modern educational and reform transformations associated with the development of a new Ukrainian school, the innovative development of pedagogical education in Ukraine, and have deep domestic historical background and European roots, which allows to consider and interpret it as a systemic movement in education.

Despite the difficult conditions of martial law, the activity of general secondary education institutions is characterized by an active search for new development strategies that would best meet the needs and requirements of modern society, and Ukrainian teachers strive to organize the educational process so that as many as possible of those seeking education have the opportunity to receive a thorough, high-quality education. the opportunity to achieve success in education, and self-realization in adult life, because only a successful person can actively influence the dynamic development of the country.

The introduction of innovative practices and modern technologies into the educational process of educational institutions aims to use innovations in the form of new methods, types of services, and organizational-technical and socio-economic solutions of an administrative or other nature, ensuring a high level of education, and harmonious human development. These objective factors actualize the necessity and expediency of analyzing the directions of implementation of the integration strategy in modern education of Ukraine and testify that stimulating interest in knowledge, acquiring new information, developing spiritual values of students, and supporting talented youth is the main activity of general secondary education institutions. Each of them implements tasks aimed at achieving a common goal, namely: the transformation of Ukrainian education into an innovative educational environment in which students acquire key competencies that every child needs for successful learning.

The idea of implementing innovative technologies in education involves achieving the goal of high-quality education, that is, competitive education capable of providing each person with the conditions for independent achievement of one or another goal, and creative self-affirmation in various social spheres. To a large extent, the effectiveness of the implementation of innovative activities of institutions of general secondary education, and the development of pedagogical innovation is determined by its organization by modern models of innovative processes.

According to L. Pukhovska, building innovative education is a strategic goal of every EU member state. At the European level, the thematic network «Innovations in Vocational Education and Training» launched by the European Center for the Development of Vocational Education and Training (CEDEFOP) in 2014 became an important tool for the spread of innovative educational practices. Its leading idea is innovations in the labor market, which give a new form to professional education and training, contributing to its dynamism and innovation. According to the researcher, the determination of the requirements for innovative education, formulated in European and national documents, materials of expert groups, and works of individual scientists, makes it possible to characterize the features of the future innovative system of education and training, which will ensure:

- creation of an educational environment that corresponds to the abilities, needs, and possibilities of the child's personality;
- multi-level education in the form of several directions with educational programs that provide for different terms of study;
- new forms of organization and activity of educational institutions based on the distribution of functions between institutions of general secondary education, enterprises, and organizations included in the educational complex/cluster;
- creation of support services for the continuous professional education process, such as adaptation, diagnostic, didactic, psychological centers, etc.;
- improving the compatibility of national systems of vocational education and training by justifying and introducing the European Qualifications Framework and the National Qualifications Frameworks compatible with it, which promote permeability between different sectors of education, as well as ensure international recognition of qualification certificates;
- raising the quality of education through the development of effective quality systems;
- active use of innovative teaching methods and technologies; effective use in education of modern innovative practices and distance learning in the context of creating a single European space of open education [3].

The standards defined by the Concept of New Ukrainian Education lay down fundamentally new approaches to the educational process in educational institutions, motivating teachers to reorient their attention to the formation of the competencies of education seekers, moving away from the traditional methods of «simple transfer of knowledge» because it is quite clear that a modern teacher must possess the skills of creative searches that are closely related to pedagogical research.

According to V. Sydorenko, in the implementation of the Concept of the New Ukrainian School «the educational community received creative modernization challenges, which change the social and professional mission of the teacher in the context of European professionalism while preserving the best mental Ukrainian characteristics, the characteristic feature of which is the development of pedagogical innovation» [4].

Innovations in education are a consistent, understandable phenomenon, dynamic in nature and developmental in results, the introduction of which allows solving many contradictions between the traditional system of fixed requirements in educational

institutions and the needs for qualitatively new education, because the spread of pedagogical innovations, innovation, and modern educational practices is necessary to create favorable conditions.

The historical and pedagogical phenomenon known as «advanced pedagogical experience», «pedagogical innovation», «innovative pedagogical activity», and «pedagogical innovation» played a significant role in these transformations in Ukraine – a feature of the intellectualization of teachers' work, the introduction of modern methods, which is a changing technology in all spheres of education.

In the Great Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language, the concept of «novation» (lat. *novation* – *renewal, change*) is a product of the intellectual activity of people, a formalized result of fundamental, applied, or experimental research in any field of human activity, aimed at increasing its efficiency. Innovations are knowledge: new ideas, theories, models, discoveries, inventions, processes, structures, methods, standards, technologies, etc. [5]. However, not all knowledge has practical value. They become an impetus for transformations only under the conditions when they take the form of innovations capable of renewing productive forces, creating prerequisites for technological and production changes. An innovation, after being accepted for implementation and distribution, acquires a new quality – it becomes an innovation. Many researchers paid considerable attention to the study of the issue of pedagogical (educational) innovation, an attempt to substantiate it in domestic pedagogical science. In the works of the Ukrainian researcher V. Palamarchuk, «pedagogical innovations are the result of a creative search for original, non-standard solutions to various pedagogical problems» [6, p. 59].

An essential feature of innovation, according to L. Vashchenko, is «its ability to influence the general level of a teacher's professional activity, to expand the innovative field of the educational environment in an educational institution, because the source of innovation is a purposeful search for an idea to resolve contradictions, its development takes place through approbation in the form of a pedagogical experiment or pilot implementation».

The Encyclopedia of Education states that «innovation in education is the process of creation, introduction, and dissemination in educational practice of new ideas, tools, pedagogical and management technologies, as a result of which the indicators (levels) of achievements of the structural components of education increase, the system transitions to a qualitatively different one. state, and its development depends on the extent to which the social and psychological environment needs a new idea» [7].

It is also worth noting the ideas of modern domestic teachers, which are a significant contribution to the development of the modern reform of the New Ukrainian School, they singled out key concepts and outlined the philosophy of changes in the education system by the universal values and needs of modern society. V. Kremen, an outstanding teacher, and philosopher of our time, in his writings analyzes the essence of the new strategy of Ukrainian education in the conditions of globalization shifts, which consists in the formation of a «networked» person-personality, which is constantly self-developing and has a clear civic position, a sense of national unity and patriotism, which is capable of creating changes and perceiving changes. A special place in the work and practical activity of V. Kremen is devoted to the reform of general secondary education as the Minister of Education (1999–2005) and as a scientist. In his opinion, the key concepts of the modern philosophy of education, with its variability and multiplicity of existence, are human-centeredness and innovative personality.

He argued that for the development of all spheres of the social/educational space, the philosophy of human-centeredness is one of the ways to solve today's complex problems. V. Kremen singled out an important thesis regarding the educational reform in Ukraine and believes that for an effective and qualitative transformation of the national education system, it is necessary to be aware of the essence of civilizational processes and changes, to take into

account the conditions and challenges of today, as well as the prospects for the development of society: «globalization of dangers and risks in the post-industrial world requires strengthening the pedagogical component of the civilizational process» [8].

Readiness for innovation and directly the innovative activity of the teacher becomes a prerequisite for the effectiveness of the teacher, the maximum realization of his capabilities, the disclosure of scientific and creative potential, and this, in turn, becomes a guarantee of the formation of confidence in his strengths and abilities of student youth and a successful nation. Over time, pedagogical innovation significantly enriched educational practices with new ideas, new content, and modern technologies, which gave grounds to generalize these processes as an «innovative movement» in Ukrainian education.

Creation of the New Ukrainian School, the key content of the reform is the natural combination of knowledge, professional skills (hard skills), and universal competencies (soft skills). The school should give students not only knowledge but also the ability to apply it practically in everyday life and successfully socialize. Modern education is also aimed at forming the competencies of a person, in which the knowledge component (hard skills) is supplemented by the component of student socialization (soft skills). This is a child who is psychologically and emotionally competent, i.e., the teacher understands and accepts the differences of students and their needs, cheerful and whole, knows how to create positive things in learning, tolerant, fair, understand his inner world, and accepts mistakes (his and others).

A leader and manager is a person who takes responsibility for the success of his student, works well in a team with other teachers, is an adviser, friend, and helper for children, constantly learns and develops in all aspects, a carrier of high ethical standards (because he teaches by example).

Freed from stereotypes and successful – a teacher who knows how to create an environment for effective learning and revealing the child's talent, finds interesting material for lessons, researches loves his work, successfully realizes himself through it, creative, proactive, freed from stereotypes, flexible (quickly reacts to changes in the external environment).

Possesses presentation skills – an effective communicator and facilitator. The teacher is linguistically competent, speaks, uses different methods and practices of teaching the material, uses information and communication technologies in the educational process, and supports the principle of joint responsibility (teacher + parents).

Forms knowledge and skills needed in the modern world – teaches students leadership and teamwork, develops critical thinking and problem-solving skills in students, gives the right to choose and teaches them to take responsibility for one's choice, and also demonstrates skills for success by example [9].

As noted by V. Sydorenko, the key competencies were defined in the «Recommendations of the European Parliament and the Council of Europe» (2016) «On educational competencies for lifelong learning» (European Reference Framework), in the «New Ukrainian School» Concept and were expanded, traced in mutual connection with the 11th skills and learning outcomes in the Law of Ukraine «On Education»:

- fluency in the state language;
- the ability to communicate in native (if different from the state) and foreign languages;
- mathematical competence;
- competence in the fields of natural sciences, engineering, and technology;
- innovativeness;
- environmental competence;

- information and communication competence;
- lifelong learning;
- civic and social competencies related to the ideas of democracy, justice, equality, human rights, well-being, and a healthy lifestyle, with awareness of equal rights and opportunities;
- cultural competence;
- entrepreneurship and financial literacy;
- other competencies stipulated by the standard of education [10].

In the Law of Ukraine «On Education» (Article 12), the following skills are common to all key competencies needed by every modern person for a successful life: reading with understanding, the ability to express one's own opinion orally and in writing, critical and systematic thinking, the ability to logically justify a position, solve problems, the ability to cooperate with other people [11].

The identified core competencies are considered equally important, as each of them contributes to a successful life in a knowledge-based society. We compare the key competencies of the New Ukrainian School in normative documents, in particular their quantitative and component composition, content, necessary knowledge, skills, and attitudes that reveal this or that competency. Signs of key competencies were defined as multi-functionality; supersubjectivity; interdisciplinarity; multicomponent; orientation to the formation of critical thinking, reflection, and determination of one's position.

The identified competencies allow for the elimination of inconsistencies between the acquired theoretical knowledge and their use to solve specific life problems:

- to be able to distinguish objects, signs, and properties;
- analyze and explain the causes and consequences of events, actions, and phenomena;
- create texts, products, and projects;
- to express an attitude towards events, actions of one's own and others;
- participate in collective affairs;
- evaluate actions, various behavior patterns, etc. [12].

The personally-oriented model of education in the New Ukrainian School provides for the creation of conditions for the development of a harmonious, morally perfect, socially active, professionally competent and self-developing personality by activating its internal reserves; the student's choice of ways, methods, means, even a learning partner – the teacher; unity of internal (cognitive) and external (achievement) motives; equal, trusting, subject-subject relationship with the teacher; the presence of an actual situation of internalization of new forms, rules, methods and means of social-professional-communicative activity, development of competence and personality as a whole.

The government has allocated UAH 1 billion for the purchase of multimedia equipment for grades 5-6 of the New Ukrainian School. Together with the subvention directed in the fall, the financing of the New Ukrainian School in 2023 amounted to UAH 1.47 billion.

Allocation of funding will make it possible to increase the number of classrooms equipped with multimedia equipment. Having it will help teachers to teach the educational material more effectively by demonstrating it to the class. By viewing images, texts, and videos, students will be able to better understand the material and save time on its processing. Also, multimedia equipment will be helpful for the organization of mixed learning for students who join the educational process from home.

«The reform of the New Ukrainian School today is a priority of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Additional funding will make it possible not only to fill education with content but also to improve the method of conveying information to students,

helping children to master the material more easily and quickly. Today, the government has allocated additional funds for the development of the New Ukrainian School, and another UAH 1.5 billion has been allocated to the state budget for 2024», said Minister of Education and Science of Ukraine Oksen Lisovyi.

In 2022, due to the full-scale invasion of the Russian Federation, 1.5 billion UAH of subventions to the New Ukrainian School were directed to defense needs. At that time, the educational institutions that began to implement the reform of the NUSH in the 5th grade were not provided with teaching aids and multimedia equipment, and the teachers did not undergo advanced training at the state's expense. On September 19, 2023, the government renewed the financing of the reform of the New Ukrainian School, allocating UAH 473.3 million for the purchase of teaching aids for the 5th-6th grades of NUSH, teacher training, and provision of pilot 7th grades. According to the fourth part of Article 1032 of the Budget Code of Ukraine: «remaining funds from the educational subvention at the end of the budget period are kept in the accounts of the relevant local budgets and are used in the next budget period, taking into account the purpose of the subvention and to update the material and technical base of state and communally owned educational institutions specified in part one of this article» (Part 4 of Article 1032 of the Budget Code of Ukraine) [13].

Targeted subventions have been introduced to improve the material and technical conditions of schools. There are programs for the purchase of furniture, didactic materials for primary schools, digital equipment, and the purchase of school buses. This year, the Subsidy «Efficient School» and a subsidy for STEM education were added.

Educational expert I. Kobernyk, co-founder of the Public Organization «Smart Education» noted that with the full-scale implementation of the Russian Federation, the inequality in the acquisition of quality education by students has increased, while previously it was possible to conditionally distinguish three categories of education seekers who have educational «gaps», now their number reaches seven, or even ten (children who are educated in the occupied territories; near the conflict border; internally displaced persons; students who receive education while living abroad; children who study remotely; in a mixed form; studying in full-time).

During the round table «Rebooting the New Ukrainian School reform: introducing new content of basic secondary education», Roman Shiyan, deputy director of the New Ukrainian School reform support team, noted that in the modern realities of the usual five-year printing cycle, there are no new textbooks. relevant, therefore the Ministry of Education and Science of Ukraine, relying on the results of studies on educational costs, should examine the existing manuals and prepare a new generation of them for publication.

The participants of the event discussed options for solving the problem related to the implementation of the State Standard of Basic Secondary Education in grades 5-6 and its piloting in grade 7. Also, those present identified the basis of the problem and their solution possibilities for each educational field.

In the civic and historical educational field, such problems are:

- a large number of model programs (13 programs for grades 5–6, 8 programs for grades 7–9);
- insufficient attention to civic education;
- teachers' unwillingness to master and use new approaches;
- lack of understanding by educators of the essence of integration within the field;
- not a thorough implementation of civic education during the teaching of history;
- insufficient methodological support of educational institutions in Ukraine.

The mathematics industry currently faces the following challenges:

- availability of financial literacy among students;

- it is necessary to introduce a course on studying the basics of logic before geometric material;
- overloading of mathematics programs (algebra and geometry);
- insufficient material, technical, and methodical support of educational institutions.

To solve these issues, educational experts assessed the need to introduce a course on financial literacy for those seeking education, introduce puzzles in mathematics lessons, and encourage teachers to create author's materials (they offer to pay decent fees for them).

The negative features of the linguistic and literary education field today are a lack of patriotic education during the teaching of certain disciplines; oversaturation of the program with too many texts; insufficient material, and technical and methodical support. To improve the situation, experts consider it necessary to expand the boundaries of cooperation between teachers so that they can exchange methodical materials. In addition, the participants of the round table also called the revision of educational programs to reduce the number of works a necessary element.

The following are currently relevant for the natural sciences:

- not enough experiments that children can conduct at home;
- overload of the program with theoretical material;
- lack of geography in integrated course programs;
- lack of teachers who could teach all four subjects within the framework of integrated education;
- inconsistency among individual programs and duplication of topics in them;
- lack of material and methodological support for pilot 7th grades in state educational institutions.

Together with the competencies defined by the Concept of the New Ukrainian School, cross-cutting competencies related to critical and creative thinking have become important. Therefore, teachers actively master the technologies of critical and creative thinking (A. Crawford, E. Wendy Saul, S. Matthews, J. McInster, J. Steel, K. Meredith, C. Temple, and W. Scott; N. Vukina, N. Dementievska, L. Pylypchatyna, I. Sushchenko, etc.). School practice uses such technologies as «Bloom's Daisy», «Cubing», «Clustering», «Cluster», «Six Hats», «Venn circles», «Reading with marking», «Prediction» for the development of critical and creative thinking of students», «Associative bush», etc. [14].

The portfolio technology for measuring the level of educational achievements was added to the list of educational technologies. The educational technology of the portfolio is an example of authentic assessment aimed at emphasizing positive educational results (learning), strengthening the motivation of the learner regarding educational activities, and reorientation from external assessment to self-assessment.

The key changes for students relate to approaches to learning and the content of education because the goal of the New Ukrainian School is to educate an innovator and a citizen who knows how to make responsible decisions and respects human rights. Instead of memorizing facts and concepts, students will acquire competencies. This is a dynamic combination of knowledge, abilities, skills, ways of thinking, views, values, and other personal qualities that determine a person's ability to successfully socialize, conduct professional and/or further educational activities. That is, a core of knowledge is formed, on which the ability to use this knowledge will be superimposed, as well as the values and skills that Ukrainian school graduates will need in their professional and private lives. The list of competencies that students will acquire has already been established by the Law «On Education». It was created taking into account the «Recommendations of the European Parliament and the Council of Europe on the formation of key competencies of lifelong education» (2006). To acquire competencies, students learn using an activity approach – that

is, they often practically do something instead of just sitting at their desks and listening to the teacher. The concept of the New Ukrainian School also suggests implementing integrated and project-based learning. This contributes to the fact that students get a holistic view of the world because they study phenomena from the point of view of different sciences and learn to solve real problems with the help of knowledge from different disciplines.

The introduction into the educational process of the New Ukrainian School of innovative practices and modern technologies aims to use innovations in the form of new methods, types of services, organizational-technical and socio-economic solutions of an administrative or other nature, ensuring a high level of education, harmonious human development; the use of computer technology, artificial intelligence during the study of many disciplines of the school curriculum, because daily changes occur in the world, society, legislation, discoveries in science and technology, works of art are created [15].

Therefore, the innovative ideas of the New Ukrainian School in the educational practices of general secondary education institutions, the innovative environment, as an opportunity to develop the innovative competence of teachers, act as a means of supporting and organizing the professional activities of teachers.

For the change of traditional education to innovative in Ukraine, the introduction of pedagogical innovation, all the prerequisites are highlighted in the Concept of the New Ukrainian School, namely: public demand of progressive layers of society; conceptual, socio-philosophical elaboration of the new educational paradigm; a description of the methodology of educational activity as a tool for introducing theoretical postulates into the practice of education; the presence of great experience of innovative teachers; the development of several developmental learning technologies; the availability of experience of the countries of the European Union and the world in restructuring education. Thanks to the implementation of pedagogical innovation, the innovative potential of the teacher's professional competencies grows and is realized, which takes place under the condition of an appropriate level of innovative educational environment and is determined by the presence of a creative social and psychological climate in the teaching staff of the educational institution, effective management systems and informational and methodological support for innovations [16].

An important innovation of the New Ukrainian School is the structuring of the content of the educational process based on an integrative approach to education, the introduction of pedagogical innovation. According to Doctor of Pedagogical Sciences, trainer of the New Ukrainian School V. Sydorenko, a teacher of the new formation, who is at the forefront of social and educational transformations, is motivated, competent, and fulfills the role of mentor, coach, facilitator and tutor in the educational process, has academic freedom, possesses anticipatory project management skills (planning and organization of training, development of educational and methodological support, evaluation, etc.), independently and creatively acquires information, organizes a child-centered process, transforming methods, methods, and technologies of training depending on the requests and needs of customers of educational services, forming a vision for a modern the world and the place in it [10].

The Ministry of Education and Science of Ukraine intensified cooperation with international partners, forming a powerful international coalition to seek comprehensive assistance in the development of Ukrainian education and science. According to the results of this cooperation, in 2023, support was provided within more than 160 projects and programs with a total amount of funding of about 1.2 billion euros. In total, more than 50 organizations and governments of foreign countries responded, including specialized structures of the United Nations, bodies of the European Union, governments of countries, and international public organizations.

Assistance was focused on school (38 projects and programs), vocational pre-university and higher (24), and professional (20) education. When assisting, international partners took into account education priorities of creating safe conditions for learning and teaching and ensuring a high-quality distance and mixed learning format. As a result, the following main directions of assistance were formed, namely:

- provision of computer equipment – UNICEF, UNESCO, Google, and other partners;
- creation of a network of digital educational centers – cooperation with Save the Children, Japan International Cooperation Agency (JICA), Google, etc.;
- printing of textbooks – 5th grade of NUSH mathematics (UNICEF), 5th grade of NUSH Ukrainian language (EU), integrated courses «Getting to know Nature», «Natural Sciences» and «Environment» (Finland);
- creation of e-content – content for the All-Ukrainian online school, mobile application «I'm studying – not waiting»;
- development of tools for «catch-up» training (catch-up programs);
- restoration and repair of educational institutions (100 million euros from the EU for the rapid reconstruction of schools in the de-occupied territories);
- tools and courses for psychological support of teachers and students of education (UNICEF, UNESCO, etc.);
- support for the organization of a transparent and safe admissions campaign to institutions of higher education (UNESCO, governments of partner countries);
- compensation of expenses for wages of workers in the field of education - a project of the World Bank;
- attraction of funding to improve the organization of hot meals for students of education (World Food Program of the United Nations); support of professional (vocational and technical) education institutions that accommodate temporarily displaced persons (purchase of furniture, equipment, baby food, medicines, generators, etc.) (EU Program «EU4Skills: Better skills for modern Ukraine») [15].

The Concept «New Ukrainian School» states: «A Ukrainian school will be successful if a successful teacher comes to it. He is a successful teacher and specialist – he will solve many questions regarding the quality of teaching, the amount of homework, communication with children, and the school administration. The children should be approached by a person who is a leader who can lead, who loves his subject, who teaches it professionally». A modern school needs a teacher who constantly, consistently, and continuously improves the content and means of his professional activity, and who is a model of high spiritual and pedagogical culture. Only a teacher who can think creatively and progressively, predict the results of his activity, and model the educational process based on the achievements of modern pedagogical science, is the guarantor of a new quality of education.

The intensity of changes in modern school theory and practice is such that educational systems have a hard time overcoming the trend toward everything new. What, in particular, is stated in the Concept of State Policy Implementation in the Reform of General Secondary Education «New Ukrainian School» for the period until 2029. There is a need to form the readiness of the teacher to navigate systems and technologies, adequately evaluate them, to make the right choice on the path of introducing a new Ukrainian school into the educational process – i.e., to dynamically and flexibly influence the progressive movement in this direction [14]. The modern world is rapidly moving towards the era of the information society and the «knowledge society», in which the mastery of information and computer technologies becomes the main competence requirement for every person at a certain stage of his life. The very state of human progress leads to this, when «over the last few decades, the system of generation and transmission of knowledge has radically changed, and their volume has

increased many times; about 5 % of theoretical and 20 % of professional knowledge is updated annually» [17, p. 706]. The human brain is no longer able to operate with such a volume of information, which in a geometric progression rolls over a person, without the help of computer and computing equipment and information and communication technologies (ICT). These and other challenges require a new format of education, new educational strategies that shape a person's ability to be adequate to the pace of social changes, and a range of opportunities for personal development.

In this context, in the conditions of the global world, the socialization of the individual should include the possession of a new information culture, which provides the possibility of obtaining and exchanging information using modern information technologies. In modern conditions, such a phenomenon as a withdrawal into virtual reality, the role and importance of which has grown tremendously, is increasingly widely observed. That is, in the information society, in addition to the usual relationships between people, when people communicate directly with each other (communication in natural conditions), relationships between a person and a machine (computer simulations, simulators, games), a machine and a person (various sensors, satellites, etc.), ensured the interconnection of people with the help of machines (telecommunications).

The implementation of educational reform today requires a separate communication strategy with the heads of general secondary education institutions, since the subject of communication, first of all, should be the topics that cause concern, namely: program overload, closing of small-capacity schools, pointless evaluation system, excessive game activity, etc. At the same time, communication should be based on the evidence base, collected as a result of thematic monitoring, which will comprehensively investigate this or that topic or problem, and will serve as a basis for policy formation in the field of education.

The reform of the New Ukrainian School and consideration of emerging educational issues is favorably viewed by society, local communities, and parents of those seeking education, so they should be informed about the goals and directions of its activities, which will contribute to increasing trust and a positive attitude towards it. In this regard, when planning the communication strategy, measures were foreseen that strengthened the ability of teachers, the management of general secondary education institutions, and the mass media to provide comprehensive and versatile information about educational reform. Increasing the channels of dissemination of information about the implementation of the Concept of the New Ukrainian School, information about progress in children's education, and the verbal evaluation system in terms of explaining its idea and content of implementation also helped teachers in informing parents. So, the multimedia technologies used today are very diverse and are used in all spheres of life. They are elements of the real and virtual worlds and are generated by virtual communications. Presentation of information by multimedia means is provided both within the limits of conscious action and at the level of subconsciousness. Today, another direction of multimedia tools is developing – this is the presentation of information at the level of the subconscious. The Geneva Declaration of Principles for the Development of an Information Society set the task of transitioning to a people-oriented, open, and development-oriented information society, «...in which everyone can create information and knowledge, have access to them, use them and exchange them, enabling individuals, communities and peoples to fully realize their potential, contributing to their sustainable development and improving their quality of life based on the goals and principles of the Charter of the United Nations and fully respecting and supporting the Universal Declaration of Human Rights...» [17].

It is time to change the very paradigm of education, in which the main prerogative is the comprehensive informatization of educational institutions, the total computerization of the educational process, and its integration with the national and worldwide Internet.

The new educational paradigm is a kind of strategy of «education for the future» [18, p. 174]. The world-recognized tool of the new educational paradigm has become the concept of «continuous education», in which basic education is not final or complete, but serves only as a basis and foundation for continuous professional growth through the use of additional education programs [19, p. 707]. That is why the transition to the concept of «lifelong learning» (Lifelong Learning), which UNESCO recognized as the main principle of reforming the education sector, should be recognized as the second key trend in the modernization of education systems. Continuous education as a theory and as a practice is already quite well known in Europe and the world, it is described in numerous publications, the best and unsuccessful case studies are analyzed, and there is even an «Alphabet of lifelong education» [20, p. 22]. E. Panitsidis notes that today the concept of lifelong learning «has become a fashionable mantra, a political slogan and an active tool for stimulating economic growth and promoting social unity» [21, p. 6].

Moreover, another well-known Canadian researcher, Maren Elfert, from the Center for Global Education and Citizenship Studies at the University of Alberta's Department of Educational Policy Studies, in late 2017-early 2018, put forward a thesis regarding the viability of the concept of «lifelong learning» in its «pure» or «full» form [22]. The researcher reveals the tension between the humanistic worldview of UNESCO and the pressure placed on this organization, between the humanistic-emancipatory worldview of UNESCO and the economic-technocratic worldview of the state-political elite of the developed countries of the world, based on which he concludes about the inevitable further transformation of the specified educational approach [ibid.].

Informatization of education occupies a leading place in the Concept of the New Ukrainian School (2016). Thus, in the ninth chapter «Modern educational environment» it is noted that «Organization of a new educational environment requires the wide use of new IT technologies, new multimedia teaching tools, updating the laboratory base for studying subjects of the natural and mathematical cycle. The introduction of Information and Communication Technologies (ICT) in the educational sector will move from one-time projects to a systemic process covering all types of activities. ICT will significantly expand the teacher's capabilities, and optimize management processes, thus forming in the student the technological competencies important for our century. Infrastructure will be developed to provide various forms of education. In particular, an educational online platform will be created with educational and methodical materials for students, teachers, parents, and heads of general secondary education institutions» [12, p. 28-29].

Common forms of communication between the teacher and students in the format of information and communication technologies have become forums, chats, and video conferences. A forum is a long-term (permanent) teleconference, during which interlocutors send and read text messages at a time convenient for them. A forum is also called an Internet service designed for the organization of long-term teleconferences, access to the resources of which can be obtained using a web interface; each forum is dedicated to any problem or topic. The moderator of the forum (online teacher) implements a discussion or discussion, stimulating it with questions, messages, and new interesting information. Several forums can be combined into one large one.

Chat – communication between network users in real-time, a format for quick communication between people via the Internet. There are several types of chats: text, voice, audio, and video chat; the most common is text chat.

A video conference is a real-time online conference held on a specified day and at a specified time. For a high-quality video conference (teleconference), clear preparation is necessary; one of the modern methods of communication, allows classes to be held in «remote classes» when students and the teacher are at a distance. The communication tool of the

participants of the educational network environment is e-mail – this is a standard Internet service that provides the transmission of messages, both in the form of ordinary texts and in other forms (programs, graphics, sounds, videos). In the education system, e-mail is used to organize communication between a teacher and a student, as well as between students. Facebook, Viber, Telegram, and Instagram have also become effective tools for communicating with students, parents, and colleagues.

The development of STEM education in Ukraine is also an important and priority task. As an integral part of the content of the New Ukrainian School, STEM education requires special scientific and methodological support and training of scientific and pedagogical workers for the implementation of STEM in the practice of educational activities. Through the efforts of the Ministry of Education and Science, founding documents were developed that regulate the implementation of STEM education in the educational institutions of Ukraine. Specialists of the State Scientific Institution «Institute for the Modernization of the Content of Education» has developed methodological recommendations for the development of STEM education in institutions of general secondary and out-of-school education; organized competitions for modeling «smart» devices «STEAM-House», «Robotrafik»; annual events are planned, such as the «STEM Spring» festival, STEM schools, the «Robottraffic» competition, the competition for the best STEM publication, etc.

The school should prepare the child for life by teaching him to work with information, think critically, and conclude. The classical approach, in which the emphasis was on memorizing a certain amount of knowledge, is no longer effective today. Without the student mastering the abilities, skills, and competencies needed in the labor market, it is difficult to count on professional success.

STEM approach to the organization of the educational process, in which the main attention is given to science, technology, mathematics, and engineering. In separate programs, art (STEAM), literature and reading (STREAM), and music (STEMM) are added to these disciplines. Basic postulates of STEM education:

- Practice – students perform specific tasks, which allows them to better learn the theoretical material;
- research approach – working in laboratory conditions, students visually observe how various processes take place;
- visualization – the use of visualization tools helps to learn to present ideas, proposals, and tasks;
- teamwork – working on a project together, children develop communication and organizational skills;
- engineering – the study of the basics of engineering and natural cause-and-effect relationships is necessary for the harmonious development of a person of the future.

STEM education helps to learn the material more effectively and makes the educational process more interesting. One of the main tasks is the development of a child's systematic and original thinking. Thanks to the combination of methods from different sciences, schoolchildren learn to look at things globally. The ability to quickly adapt to new trends and technologies is very important in today's labor market.

The Concept of the New Ukrainian School and the Concept of the Development of Natural and Mathematical Education define the pedagogical phenomenon «STEM education» as «an integrated system of natural and mathematical educational fields, the purpose of which is the development of the individual through the formation of competencies, a natural and scientific picture of the world, worldview positions and life values with using a transdisciplinary approach to learning, based on the practical application of scientific, mathematical, technical and engineering knowledge to solve practical problems for the

further use of this knowledge and skills in professional activities». According to the specified normative documents, the goal of the development of STEM education in Ukraine is the comprehensive spread of innovative teaching methods and the unification of the efforts of participants in the educational process and social partners in the formation of the necessary competencies of those seeking education, which will provide an opportunity to overcome difficulties by combining natural sciences, technologies, engineering, and mathematics [12].

Many researchers noted the positive impact, for example, of morning meetings with students, related to increasing motivation, creating a favorable and comfortable learning environment, and developing communication skills: morning meetings bring the class together, help emotionally set children up for work; adjust students to a positive attitude towards learning; help to activate educational activities; improve and speed up adaptation, the level of communication in the classroom, relieve tension, teach communication, prepare for further work; develop vocabulary, logical thinking, the ability to formulate and express one's own opinion; enable students to express their thoughts well; they learn to listen carefully and solve their problems with the help of words; the morning circle forms a class community where everyone can express themselves, where everyone is praised, supported, cheered on; determine the mood of children, enrich vocabulary.

Implementation of innovative activities in institutions of general secondary education provides ample opportunities for the professional growth of the teacher, helps to predict the results of training, and encourages the teacher to self-development. With the introduction of innovative educational practices in the educational process, it is important to identify requests with the introduction of innovations, psychological support of society for innovative activities; diagnosis of innovation efficiency; adaptation of teachers (pedagogical, methodical, psychological); assisting with the administration in solving existing problems. The modern learning environment is a dynamic, democratic environment that is constantly changing to take into account the interests of each child and their level of development. The equipment, educational materials, and organization of the class contribute to the development of each child, and the types of activities correspond to the interests and level of development of the children.

The main idea of the New Ukrainian School is equal access to quality school education in a comfortable, safe, inclusive, and modern educational environment; acquisition of thorough knowledge by students of education, and mastering of competencies, which are necessary for life. Therefore, the introduction of modern innovative practices in the new Ukrainian school also allows for a departure from the classical lesson system and the use of the project method, which allows the students to acquire the necessary knowledge by involving them in search activities, since it is one of the mandatory components of the content part of each educational discipline project or research activity. All children should master this technique, which allows them to develop their creative and individual abilities.

The purpose of conducting projects and research activities in educational institutions is the student's possession of functional research skills as a universal way of mastering reality; development of the child's ability to research type of thinking; activation of the student's position in the educational process based on the acquisition of subjectively new knowledge (that is, self-acquired knowledge that is new and personally significant for a specific student). But in modern conditions, when the issue of reducing the educational load of children is urgent, the meaning of the concept «project, research activity of students» acquires a slightly different meaning. In it, the share of the career orientation component, the factors of scientific novelty of research, and projects decreases, and the content related to the understanding of project and research activities as a tool for improving the quality of education increases.

To confirm the results of the work carried out during the academic year, at the end of the academic year, students present finished projects and introduce teachers, classmates, and parents to the results of their scientific research. Such activities are rightly recognized as innovations in education, because here, instead of the traditional role of a teacher, a teacher appears to students as a mentor, assistant, and older friend. Together with the child, he works on creating a technological research map, determines the direction of activity, selects methods, and experiments that will be carried out during the planned project, and coordinates research and experimental work and experiments at the all-Ukrainian level based on general secondary education institutions with the involvement of leading scientists in the field of pedagogy and psychology; ensures the popularization of the introduction of innovations and positive results of the experiment.

The teacher sets the forms and conditions for the project, and research activity, thanks to which the internal motivation is formed in the student to approach any problem (scientific or life plan) from a research, creative position. Therefore, one of the most important tasks of introducing innovative practices into the activities of the New Ukrainian School is solving the question of how to form internal motivation, that is, internalizing the external need to search for the unknown into an internal need. Internal motivation and interest in the research problem are the basis for the success of students' research activities.

Innovative activity in educational institutions may include the development of new methods, methods, means, methods of teaching and upbringing, implementation of original programs, courses, testing of new textbooks, etc. Special attention is paid to the creation of remote interaction schemes between teacher and student, parents and children. At the same time, the classic lesson system can be preserved or modernized.

The implementation of innovative practices and the implementation of new vectors of education development requires the use of innovative pedagogical technologies, creative search for new or improved concepts, principles, and approaches to education, significant changes in the content, forms, and methods of education, upbringing, management of the pedagogical process. Thanks to the introduction of innovations, and interesting innovative methods, the child is gradually determined with the choice of his future professional activity, because it is a process of cognition, with the help of which the accumulated knowledge and skills have a formative effect on the way of thinking, character or physical capacity of a person. Departure from the traditional authoritarian system of education allows the harmonious development of the child's personality and facilitates the process of his social adaptation. During practical classes, students learn the ability to communicate, work in a team, be tolerant of the opponent's opinion, and gain significant social and communicative experience of adaptation in society [23].

Therefore, the implementation of modern innovative practices in the activities of educational institutions gives preference to the New Ukrainian School model of education, which will improve children's practical skills, teach them to think, and enable them to adapt to the world of changes and complex events in Ukraine. The implementation of modern innovative practices in the activities of educational institutions, and the recognition of each school's right to work according to the author's programs require changes in the educational process, and teachers who consciously take responsibility for each developing child. The result of a creative search for original, non-standard solutions to various pedagogical problems is new educational technologies, original ideas, forms and methods, and non-standard approaches. Thanks to the active implementation in educational institutions of modern innovative practices, the use of Internet resources, online tools, and platforms, they provided the opportunity for full-fledged distance education for children in the conditions of military operations in the country and for students with special educational needs (comfortable conditions for development, acquiring new knowledge, acquiring skills,

successful adaptation to modern social conditions).

The views of scientists and pedagogues-practitioners regarding national school education, human development, their worldview and methodological principles regarding Ukrainian education became the origins of the conceptual provisions of the New Ukrainian School, including the consolidation of universal human values and a humanistic worldview; national school; teaching in the native language; education of love for the Motherland; innovative approaches to learning, new methods and forms of learning; competence approach; child-centeredness; creation of a favorable educational learning environment, psychological comfort for the child; highlighting the role of the teacher-innovator; roles of the family and family education, etc. These provisions significantly influenced the change of society's attitude to secondary education and its role for a person, therefore it is important to thoroughly understand the implementation of the reform of the New Ukrainian School, and its results, taking into account the socio-economic and political situation in the state.

The implementation of modern innovative practices in the educational process of educational institutions is the subject of intensive theoretical and practical research, which is characterized by an empirical focus, namely: the development and conduct of innovative lessons by teachers of various profiles, and theoretical – the creation and improvement of innovative and integrated courses, in some cases connecting numerous subjects, the study of which is provided by the curricula. However, innovativeness, as a didactic tool or system, must be embodied in educational subjects. The realization of the idea of creating innovative courses and lessons turns out to be not very easy, since innovative technologies make it possible to show students the «world as a whole», overcoming the disciplinary diversity of scientific knowledge, and freeing up study time due to this is used by the teacher for profile differentiation in education.

Without denying the innovations implemented in the educational institutions of Ukraine, certain positive changes in education through the introduction of the best world experience into educational practice, we must still, first of all, rely on our national education system, since the traditional values of education, the principle of national orientation, national self-determination of society, emphasize the connection of education with national history, traditions, and their role in preserving and enriching the culture of the Ukrainian people, should be among the important tasks of reforming the educational system of Ukraine. We see the prospects of further research on the deployment of the «New Ukrainian School» reform in the need to take into account its course in constantly changing conditions, in particular during the war and in the context of post-war reconstruction.

Bibliografia

- 1 Демиденко Т.М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності: автореф. дис. а здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2004. 20 с.
- 2 Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 року № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 10.01.2024)
- 3 Пуховська Л. Професійна освіта та інновації: досвід країн Європейського Союзу. Науковий вісник Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка. 2017. № 14. С. 124-132.
- 4 Сидоренко В.В. Нова українська школа: концептуальні орієнтири. Освітньо-філософські засади Нової української школи: матеріали методологіч. семінару з онлайн-трансл., 18 жовт. 2017 р., м. Київ. Київ, 2017. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/708457/> (дата звернення: 10.01.2024)
- 5 Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : В.Т. Бусел; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
- 6 Паламарчук В.Ф. Інноваційні процеси в педагогіці, у Першооснови педагогічної інноватики. Київ : Освіта України, 2005. Т. 2. С. 59-60.
- 7 Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

- 8 Кремень В.Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 8-15.
- 9 Хобзей П. Яким має бути сучасний вчитель? URL: <https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyi-vchytel/> (дата звернення: 10.01.2024)
- 10 Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. № 5. С. 4-21.
- 11 Верховна рада України: Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 22.01.2024)
- 12 Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 22.01.2024)
- 13 *Парадигми розвитку та тенденції реформування шкільної освіти в Україні у добу незалежності*: монографія / кол. авт.: Н.П. Дічек, П.Ю. Саух, М.Б. Євтух, М.І. Бойченко, Н.Б. Антоненко, А.А. Загородня, С.М. Шевченко; за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Н.П. Дічек. Київ: Педагогічна думка, 2022. 507 с.
- 14 Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.01.2024)
- 15 Прищак М.Д. Трансформація освіти України: пошук парадигми. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2011. № 35. С. 30-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2011_35_8 (дата звернення: 22.01.2024)
- 16 *Інновації в освіті: перспективи розвитку*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 20 трав. 2021 р. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 357 с.
- 17 Declaration of Principles. Building the Information Society: a global challenge in the new Millennium. URL: <http://www.itu.int/wsis/docs/geneva/official/dop.html> (дата звернення: 22.01.2024)
- 18 Степанов В.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. Вип. 30. С. 173-179.
- 19 Беззуб І. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій в освіті протягом життя. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 707-726.
- 20 *Україна медійна: на порозі інформаційної революції*: монографія / О. Бухтатий, О. Радченко, Г. Головченко; за наук. ред. О.В. Радченка. Київ: Видавець СВС Панасенко, 2015. 208 с.
- 21 Panitsides E. A. *Lifelong Learning: Concepts, Benefits and Challenges*. Nova Science Publishers, Incorporated, 2016. 148 p.
- 22 Царенко М.О., Полянська К.В. Сучасні інформаційні технології в освіті. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 79-84.
- 23 Цюпак І.М. Феномен «трансформація освіти» в наукових дослідженнях. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2017. № 1. С. 9-13.
- 24 *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні* / Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А.М. Гуржій (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови); за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: Пед. думка, 2016. 448 с.
- 25 Яровенко Т.С. Тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 167-172.

References

- 1 Demydenko T.M. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia do innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti: avtoref. dys. a zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.04; Luhan. nats. ped. un-t im. T. Shevchenka. Luhansk, 2004. 20 s. (in Ukraine)
- 2 Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vd 04.07.2002 roku № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)
- 3 Pukhovska L. Profesiina osvita ta innovatsii: dosvid krain Yevropeiskoho Soiuzu. Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika. 2017. № 14. S. 124-132. (in Ukraine)
- 4 Sydorenko V.V. Nova ukrainska shkola: kontseptualni oriientyry. Osvitno-filosofski zasady Novoi ukrainskoi shkoly: materialy metodolohich. seminaru z onlain-transl., 18 zhovt. 2017 r., m. Kyiv. Kyiv, 2017. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/708457/> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)
- 5 Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / uklad. i holov. red. V.T. Busel. Kyiv: V.T. Busel; Irpin: Perun, 2001. 1440 s. (in Ukraine)

- 6 Palamarchuk V.F. Innovatsiini protsesy v pedahohitsi, u Pershoosnovy pedahohichnoi innovatyky. Kyiv : Osvita Ukrainy, 2005. T. 2. S. 59-60. (in Ukraine)
- 7 Entsyklopediia osvity / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; holov. red. V.H. Kremen: 2-he vyd., dopov. ta pererob. Kyiv : Yurinkom Inter, 2021. 1144 s. (in Ukraine)
- 8 Kremen V.H. Problemy yakosti ukrainskoi osvity v konteksti suchasnykh tsyvilizatsiinykh zmin. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal. 2015. № 1. S. 8-15. (in Ukraine)
- 9 Khobzei P. Yakym maie buty suchasnyi vchytel? URL: <https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyi-vchytel/> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukraine)
- 10 Sydorenko V.V. Kontseptualni zasady Novoi ukrainskoi shkoly: kliuchovi kompetentnosti, tsinnisni oriientyry, osvitni rezultaty. Metodyst. 2018. № 5. S. 4-21. (in Ukraine)
- 11 Verkhovna rada Ukrainy: Zakon Ukrainy «Pro osvit» vid 5 veresnia 2017 roku № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 12 Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 13 Paradyhmy rozvytku ta tendentsii reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u dobu nezalezhnosti: monohrafiia / kol. avt.: N.P. Dichek, P.Iu. Saukh, M.B. Yevtukh, M.I. Boichenko, N.B. Antonets, A.A. Zahorodnia, S.M. Shevchenko; za zah. red. d-ra ped. nauk, prof. N.P. Dichek. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2022. 507 s. (in Ukraine)
- 14 Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 15 Pryshchak M.D. Transformatsiia osvity Ukrainy: poshuk paradyhmy. Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriia: Pedahohika i psykholohiia. 2011. № 35. S. 30-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2011_35_8 (data zvernennia: 22.01.2024) (in Ukraine)
- 16 Innovatsii v osviti: perspektyvy rozvytku : materialy I Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Ternopil, 20 trav. 2021 r. Ternopil : ZUNU, 2021. 357 s. (in Ukraine)
- 17 Declaration of Principles. Building the Information Society: a global challenge in the new Millennium. URL: <http://www.itu.int/wsis/docs/geneva/official/dop.html> (data zvernennia: 22.01.2024) (in English)
- 18 Stepanov V.Iu. Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v suchasnii osviti. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. 2010. Vyp. 30. S. 173-179. (in Ukraine)
- 19 Bezzub I. Poshyrennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v osviti protiahom zhyttia. Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. 2017. Vyp. 48. S. 707-726. (in Ukraine)
- 20 Ukraina mediina: na porozii informatsiinoi revoliutsii : monohrafiia / O. Bukhtatyi, O. Radchenko, H. Holovchenko; za nauk. red. O.V. Radchenka. Kyiv : Vydavets SVS Panasenko, 2015. 208 s. (in Ukraine)
- 21 Panitsides E. A. Lifelong Learning: Concepts, Benefits and Challenges. Nova Science Publishers, Incorporated, 2016. 148 p. (in English)
- 22 Tsarenko M.O., Polianska K.V. Suchasni informatsiini tekhnolohii v osviti. Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu im. K.D. Ushynskoho. Pedahohichni nauky. 2016. № 2. S. 79-84. (in Ukraine)
- 23 Tsiupak I.M. Fenomen «transformatsiia osvity» v naukovykh doslidzhenniakh. Naukova skarbnytsia osvity Donechchyny. 2017. № 1. S. 9-13. (in Ukraine)
- 24 Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; redkol.: V.H. Kremen (holova), V.I. Luhovyi (zast. holovy), A.M. Hurzhii (zast. holovy), O.Ia. Savchenko (zast. holovy); za zah. red. V.H. Kremen. Kyiv : Ped. dumka, 2016. 448 s. (in Ukraine)
- 25 Yarovenko T.S. Tendentsii ta problemy rozvytku osvity v Ukraini. Ekonomichnyi visnyk Natsionalnogo tekhnichnogo universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut». 2015. № 12. S. 167-172. (in Ukraine)

Ganna MATVYEYeva / МАТВЄЄВА Ганна¹

Генезис становлення авторських шкіл в Україні

The Genesis of formation authorial school of Ukraine

Наприкінці минулого століття в усіх сферах суспільного життя України розпочалися кардинальні зрушення, викликані глобалізаційними процесами, які спричинили трансформацію менталітету українського суспільства, руйнування старих стереотипів мислення, докорінне оновлення країни в цілому й окремих ланок її життєдіяльності зокрема. Прагнення України гідно інтегруватися до світового співтовариства викликало зміни не лише в соціально-економічній сфері, а й в освітньому просторі країни. Як показує аналіз тисячорічного досвіду існування цивілізації, одним з основних механізмів процесу перебудови людства є освіта, оскільки вона віддзеркалює життя народу, різні вияви його буття. Цілі освіти завжди корелюються з її ідеалами, є відображенням потреб і вимог держави, а також думок, ідей, догматів віри, побажань і досвіду суспільства.

З огляду на реформації суспільного життя країни останніх десятиріч можна констатувати, що в Україні впродовж багатьох років йде процес становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження до європейського освітнянського континууму із збереженням надбань національної культури, що супроводжується суттєвими змінами у педагогічній теорії та практиці, які підтверджують переорієнтацію освітнянської парадигми, а саме: оновлення змісту освіти з огляду на компетентнісний підхід; перегляд пріоритетів навчання, виховання й розвитку підростаючого покоління, особливо майбутньої інтелігенції; запровадження нових педагогічних технологій, зокрема освітнього менеджменту; функціонування закладів освіти інноваційного типу як альтернативи традиційній школі. Загальна середня освіта займає виключно важливе місце у системі освіти громадян України, оскільки включає три (початкову, середню та старшу школу) з п'яти ланок системи освіти. Школа, як спеціально організоване, штучно сформоване, виокремлене з природного життя середовище, що призначене для навчання дітей, відіграє вирішальну роль не лише у їх підготовці до свідомого професійного вибору, а й соціалізації. О. Сухомлинська наголошує, що школа є інструментом держави, й саме вона визначає та контролює сутність виховання, організацію й світоглядну спрямованість змісту освіти, а також форми й методи навчання [13].

Як показує історико-ретроспективний аналіз педагогічної літератури, школа змістовно та організаційно змінювалась з часом. Так, упродовж кількох століть існування нашої країни функціонувало чимало типів навчальних закладів, зокрема й авторських, які створювалися відповідно до об'єктивних потреб суспільства та суб'єктивних потреб замовників освіти. Авторські школи – заклади загальної середньої освіти, що працюють за авторськими концепціями їх розробників й експериментальними навчальними планами. Більшість дослідників часом їх виникнення вважають кінець ХХ ст., коли науковці й педагоги-практики внаслідок змін у соціокультурній ситуації в державі отримали можливість реалізувати власні творчі задуми.

---

¹ кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти, директор, Голова правління Громадської організації «Всеукраїнська асоціація Авторська школа в Україні», Київ, Україна / Candidate of Pedagogic Sciences Honored educator of Ukraine Head teacher Chairman of the Board of public Organization «Ukrainian association Authorial school in Ukraine», Kijów, Ukraina

Дослідженням багатьох аспектів функціонування авторських шкіл у різні часи займалися Н. Дічек [4], Ю. Завалевський [1], Л. Калініна [7], С. Кириленко [1], А. Матвєєва [8], О. Мариновська [1], Н. Островерхова [10], Н. Побірченко [11], О. Савченко [12], О. Сухомлинська [13] та ін.

Слід зауважити, що на сьогодні існує низка трактувань поняття «авторська школа». Так, у педагогічному словнику С. Гончаренка авторська школа визначається як «оригінальна загально-педагогічна, дидактична, методична чи виховна система, опрацьована з урахуванням надбань психології, педагогіки, вікової фізіології та інших наук, вітчизняного й зарубіжного досвіду, яка реалізується під керівництвом чи за участю її автора (авторів) принаймні в одному навчально-виховному закладі» [3]. За тлумаченнями «Педагогічного словника» за редакцією М. Ярмаченка та «Енциклопедії освіти», авторська школа – це «експериментальний навчально-виховний заклад, у якому реалізується нова педагогічна система, розроблена конкретним педагогом чи творчим педагогічним колективом» Таким чином, енциклопедичні означення підкреслюють оригінальність авторської ідеї та експериментальність функціонування закладу. Професор Н. Дічек, аналізуючи поняття «авторський заклад» у контексті визначення методологічних аспектів проблеми новаторства, звертає увагу на запровадження парадигмального й біографічного підходів у дослідженні, зважаючи на потребу в розгляді педагогічної персоналії педагога-новатора, творця авторської школи [6, с. 101]. Академік НАПН України О. Сухомлинська називає авторську школу педагогічним феноменом, який є носієм реформаційних ідей щодо мети, шляхів і способів навчання та виховання дітей [13]. Автор наголошує, що творці таких навчальних закладів у своїй діяльності запропонували й розвинули у своїх закладах шкільні цінності, які завжди, поки існує ця школа, будуть виступати певним орієнтиром у побудові педагогічних процесів. Отже, вітчизняні науковці звертають увагу на значущість особистості автора ідеї, його ролі в її реалізації.

Цінним, на нашу думку, є тлумачення поняття «авторська школа» репрезентоване сучасними вітчизняними науковцями Ю. Завалевським та О. Мариновською: «заклад загальної середньої освіти з високим рівнем розвитку інноваційного потенціалу як необхідної передумови і результату саморозвитку його конкурентоспроможності засобами експериментально перевіреної оригінальної авторської концепції моделювання педагогічної системи, технологізованою за суттю, що забезпечує стабільні позитивні результати діяльності» [1].

Аналіз педагогічної преси та наукових досліджень свідчить, що становлення авторських шкіл в Україні також має свою історію, і тому цей феномен розглядатимемо в контексті історичного досвіду. Ряд вітчизняних і зарубіжних дослідників вважає, що до «першої хвилі» авторських шкіл можна віднести академію Платона і ліцей Аристотеля, пізніше Бургдорфський інститут Й. Песталоцці. Автором цілої системи, методології та навчальних програм з інклюзивної освіти запровадженою у Польщі ще у 1922 році стала Марія Стефанія Гжегожевська, яка згодом заснувала Державний інститут спеціальної освіти і керувала ним зі дня його заснування до самої смерті. Авторською школою можна вважати створену в 1917 р. Першу українську гімназію ім. Т.Г. Шевченка (директор В. Дурдуківський), оскільки він вперше за мету діяльності обрав формування всебічно розвиненої особистості. На підґрунті національної ідеї та на принципах колективізму й культуровідповідності у цьому закладі закладалися нові цінності. Саме Перша українська гімназія започаткувала нові форми виховної роботи – дитячі клуби, дитяче самоврядування, дитячу газету та нові на той час методи організації навчально-пізнавальної діяльності – проєктний і лабораторний. Директор й автор школи разом з педагогічним колективом – «цвітом київської інтелігенції» розробляв теми-комплекси та наповнював їх національно значущим, світоглядно

формує змістом. У ракурсі нашого дослідження значущими є ідеї В. Дурдуківського щодо «...створення нової за духом, змістом і методами праці школи, наближеної до життя, з максимумом самодіяльності, активності та творчості дітей...» [5].

Наприкінці XIX та на початку XX століть на засадах дитино-центрованого підходу починають формуватися такі поодинокі інноваційні навчальні заклади, як школа вільного виховання для ментально неспроможних дітей молодшого віку Марії Монтесорі, де культивувалися принципи дитиноцентризму та природовідповідності; школи інтердисциплінарного навчання Рудольфа Штайнера (Вальдорфська школа), в якій за основу взята інтеграція практичних, художніх та концептуальних елементів; народна школа Селестена Френе, учні якої виховувалися в дусі демократії та свободи; дитячий будинок Януша Корчака «Наш дім», в якому визнавалася самоцінність дитинства як справжнього, а не попереднього життя; школа-інтернат Олександра Нейла. Педагогічно доцільними й сьогодні вважаємо такі прогресивні методи й засоби творчої самореалізації того часу, як «вільні тексти» учнів і шкільна типографія, «фішки» і «стрічки» (персоніфіковані дидактичні матеріали) замість підручників.

Цікавими, у ракурсі нашого дослідження, є принципи функціонування прогресивних «шкіл майбутнього» Джона Дьї та Френсіса Паркера, які розглядали освіту як мистецтво культивувати моральну, емоційну, фізичну та духовну єдність дитини й тлумачили всі види людської діяльності, як інструменти розв'язання індивідуальних і соціальних проблем. Справжньою метою здобуття освіти ці автори вважали формувати в учнів уміння пристосовуватися до дійсності через навчання дією, тобто в процесі набуття знань з практичної самодіяльності й особистого досвіду. Важливими для нашого дослідження стали ідеї вільного виховання Д. Болдуїна, У. Джеймса, С. Холла, на підґрунті яких освіта розглядається як допомога дорослих природному процесу розвитку дитини в навколишньому середовищі шляхом набуття власного досвіду, а школа – як живий організм, що розвивається разом з дитиною. Серед вітчизняних закладів освіти того часу авторськими можна назвати трудові школи-комуні Петра Лепешинського та Антона Макаренка (для безпритульних дітей та дітей-сиріт),

Аналіз історико-педагогічної літератури надає підстави констатувати, що започаткування у XIX столітті авторських шкіл як прогресивних педагогічних систем, безпосередньо пов'язано із соціально-педагогічним контекстом епохи, тобто зумовлено потребами суспільства в удосконаленні школи та прагненням педагогічних сил реалізувати певну соціокультурну мету. Підсумовуючи наведену історичну ретроспекцію, зауважимо, що перші авторські школи вирізнялися загальноневизнаними філософськими підходами, ставили за мету успішну соціалізацію учнів, робили акцент на почуття спільноти, визнавали провідним навчання в малих групах при співпраці педагога та учнів, тісному контакті з навколишнім світом, природою зокрема. Слід зауважити, що у другій половині XX ст. у державі сформувалися інші соціально-політичні умови і культурологічні зміни, які спричинили появу значної кількості авторських шкіл «другої хвилі», діяльність яких ґрунтувалася на гуманістичних цінностях і пріоритетах особистісно орієнтованої педагогіки, співробітництві та партнерстві всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Першим прогресивним навчальним закладом цього періоду, який науковці відносять до авторських, є Павлівська школа (директор і автор В. Сухомлинський). Створена у 50-х роках минулого століття, ця школа радості, гуманізму й духовності навчально-пізнавальну діяльність учнів розглядала як особистісний творчий процес, насичений відкриттями [13]. Провідними принципами організації освітнього процесу в школі вважалися любов, довіра й повага до дитячої особистості.

Колективна співдружність учнів цієї школи базувалася на етико-естетичних цінностях, культурі почуттів, естетизації довколишнього середовища. Технологічний підхід, що реалізовувався у школі В. Сухомлинського, полягав в ускладненні й урізноманітненні освітнього процесу за рахунок запровадження таких нових форм і методів, як «уроки мислення на природі», «виховання красою», спільна робота «розуму й рук», включення середовища до освітньої діяльності тощо.

Інша авторська школа – «школа-родина» О. Захаренка виникла на перетині радянської доби та доби незалежності України у структурі так званого руху «педагогіки співробітництва». Концепцію діяльності цієї школи можна відтворити таким виразом – «педагогіка конкретної мети», а основними засадами її діяльності назвати максимальне розширення спеціально організованого виховуючого середовища, естетизація оточення. Технологічне забезпечення освітнього процесу цієї школи полягало в розробці й реалізації спеціальних програм (проектів) спільної діяльності дітей і дорослих: створення дендропарку, культурно-музейного центру, музею історії села «Криниця совісті» з меморіальним ансамблем, організація радіо та телепередач, випуск багатотиражної газети «Дівочі гори», написання «Енциклопедії шкільного роду» тощо [2]. О. Захаренко створив педагогічну концепцію школи, що спиралась на гуманістичні та культурно-історичні засади, де останні представлено в конкретизованому вигляді й спрямовано на послідовне засвоєння історико-культурного надбання в регіональному, національному та загальнолюдському вимірах. Серед найбільш успішних авторських закладів «третьої хвилі» – можна назвати такі.

Школу-комплекс М. Гузика (м. Южний, Одеська область), в якій створено збагачене освітнє середовище, що забезпечує особистісно орієнтовану освіту за чотирма структурними підрозділами – заклад загальної середньої освіти, школа мистецтв, фізкультурно-спортивна школа та коледж (завдяки цьому кожен учень, залежно від нахилів і здібностей, має можливість прилучатися до музики, живопису, спорту на загальнокультурному аматорському рівні або ж оволодіти ними за програмами спеціалізованих закладів освіти). Відповідно до індивідуальних та вікових особливостей учнів, їх здібностей до засвоєння знань вже на початковому етапі шкільної освіти визначається індивідуальний темп просування їх у навчанні. З огляду на це формуються три види динамічних навчальних груп: «В» – з високим (прискореним), «Б» – нормальним та «А» – зниженим темпом навчання, індивідуалізація якого забезпечується такою організацією освітнього процесу, за якої учні можуть закінчувати вивчення матеріалу з того чи іншого навчального предмета за певний клас у будь-який період навчального року і без перерви продовжувати його опановувати за програмою наступного класу. Диференціація за змістом навчального матеріалу забезпечується використанням трьох видів програм: базової, що відповідає вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти; підвищеного рівня складності для обдарованих учнів та персональних. Починаючи з 5 класу, учням надається можливість вибору одного з трьох напрямів навчання, що забезпечують пріоритетний розвиток відповідного типу мислення (образного, логіко-абстрактного, зрівноваженого) шляхом коригування навчального змісту та спрямованості індивідуальних і групових занять [5].

Авторську школу Ганни Матвєєвої «Академія дитячої творчості», адже з огляду на здійснений контент-аналіз констатуємо, що розвиток вітчизняних авторських шкіл здійснювався двома шляхами: перші залишалися в рамках домінуючої парадигми, збагачуючи й розвиваючи її концептуальне ядро; другі виходили за межі педагогічної парадигми, розгортаючи діяльність в іншому освітньому просторі, претендуючи на статус нової парадигми.

На сучасному етапі становлення авторських шкіл відбувається, в широкому інноваційному русі, яким охоплено педагогічну систему в цілому з огляду на такі параметри: філософська основа, мета і цілі, характер змісту, форми навчальної взаємодії та суб'єктів освітнього процесу, провідні методи навчання, контроль і оцінка тощо. Саме тому особливе місце посідають сучасні заклади освіти мистецького спрямування. Позитивні результати функціонування та значущість досвіду для педагогічної науки й практики, у даному контексті, належать саме Миколаївському ліцею «Академія дитячої творчості», авторській школі Ганни Матвєєвої. Її створення відбувалося впродовж кількох років і втілюється в життя тридцять років поспіль шляхом поступової реалізації оригінальної концептуальної ідеї духовного збагачення особистості засобами мистецтва через залучення до цінностей вітчизняної та зарубіжної культури [10]. І в якій здійснено синтез освіти, науки і мистецтва в усіх його різновидах. Концептуальна освітня ідея діяльності школи полягає у забезпеченні всебічного розвитку особистості учня, формуванні розвиненої системи інтелектів, з фокусом на емоційному, розумовому і соціальному, нарощуванню компетентнісного рівня кожної особистості, розвитку креативності й критичності мислення, ціннісного ставлення до себе, інших людей, навколишнього світу. Сьогодні, як і на кожному етапі суспільного буття, зміст освіти формується під впливом об'єктивних (потреби суспільства в розвитку людини, науки й техніки, що супроводжуються появою нових ідей, теорій і докорінними змінами технологій) та суб'єктивних чинників (державна політика в галузі освіти, методологічні позиції вчених, авторські концепції адміністраторів шкіл тощо) і відповідає соціальному замовленню суспільства.

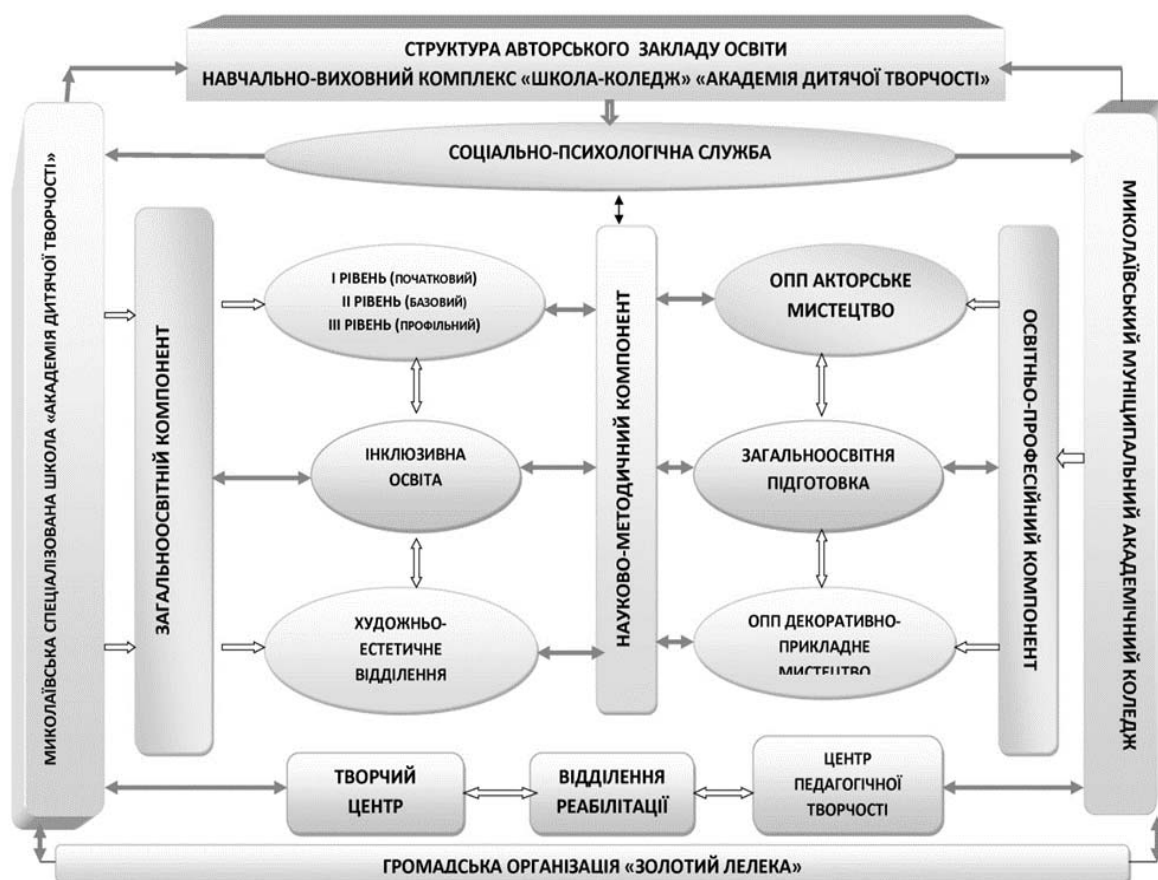

Рис. 1 Навчально-виховний комплекс школа-коледж «Академія дитячої творчості»

Реалізація авторської концепції функціонування й розвитку та специфіка організації освітнього процесу обумовлюються структурою авторського закладу освіти «Академія дитячої творчості», яка на сучасному етапі включає Миколаївський ліцей «Академія дитячої творчості» та Миколаївський муніципальний академічний коледж і утворює Навчально-виховний комплекс «школа-коледж» «Академія дитячої творчості», структуру якого ми бачимо на схемі (див. рис. 1).

Створення на базі школи ВЗО I рівня акредитації стало одним з найвагоміших результатів реалізації авторської концепції функціонування й розвитку закладу освіти і дозволило раціонально поєднати базовий освітній компонент з профільною художньо-естетичною освітою в системі ступеневої підготовки професійних фахівців за наскрізними навчальними планами та програмами. Учні школи мають унікальну можливість отримувати диплом «молодшого спеціаліста» за спеціальностями «Акторська майстерність» та «Декоративно-прикладне мистецтво» залишаючись у комфортних звичних умовах. У структурі закладу освіти коледж представляє «освітньо-професійний компонент» і працює у тісній взаємодії з МЛ «Академія дитячої творчості». Але, на превеликий жаль, з причини недосконалості діючого законодавства комплекс сьогодні працює як дві окремі юридичні одиниці в одній споруді і з одним педагогічним колективом.

Розкриваючи зміст «загальноосвітнього компоненту» ми повертаємося до діяльності МЛ «Академія дитячої творчості», яка націлена на сприяння актуалізації особистісних якостей кожної дитини, розвитку здібностей і талантів, формуванню її індивідуальності та суб'єктності. Зміст і структуру діяльності школи визначено на основі нормативно-правової бази галузі базової середньої освіти та відтворено в основних документах – статуті та концепції функціонування й розвитку. Багаторічний досвід автора, як директора школи, дозволив сформулювати провідну мету функціонування МСШ «Академія дитячої творчості» – створення комплексу умов, які забезпечують дітям шкільного віку (різного соціального походження та стану фізичного здоров'я) набуття повної загальної середньої й профільної художньо-естетичної освіти відповідно до державного та галузевого стандартів, реалізацію цільової допрофесійної підготовки у галузі мистецтва, розвиток природних здібностей та обдарувань учнів, формування соціально компетентної, духовно розвиненої, творчої й конкурентоспроможної особистості.

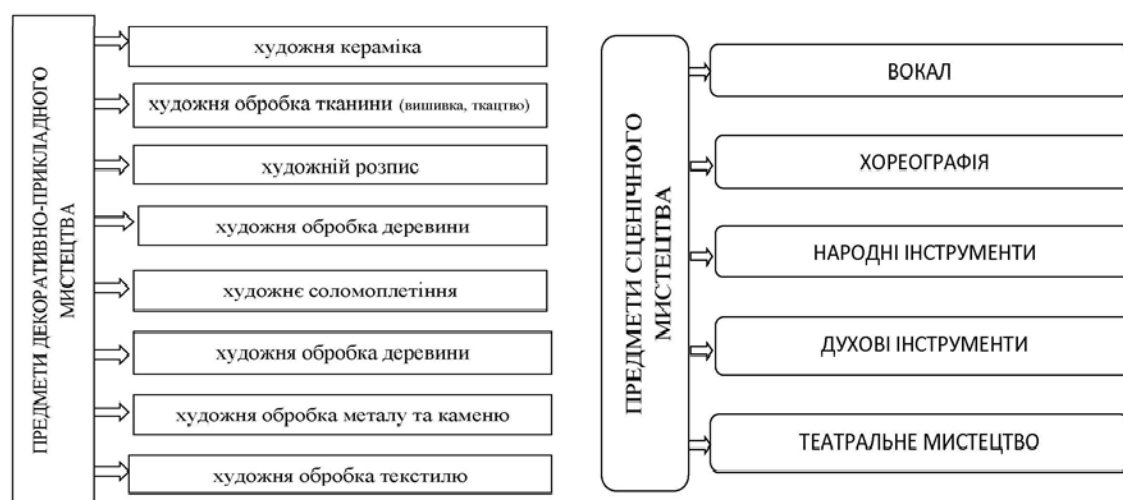

Рис. 2 Художньо-естетичне відділення складається з предметів декоративно-прикладного та сценічних мистецтв, що у сукупності складають тринадцять дисциплін

Діяльність художньо-естетичного та загальноосвітнього відділень гармонійно поєднуються у «загальноосвітньому компоненті», що підвищує ефективність освітнього процесу авторської школи.

Деталізуючи зазначений компонент ми ґрунтуємося на діяльності загальноосвітнього відділення, що надає освіту на рівні Державного стандарту. З першого класу учні вивчають англійську мову, розвивають творче мислення, опановують хореографію, основи театрального мистецтва, малюнок і живопис. З п'ятого класу – німецьку мову. Учні беруть участь у міських, обласних, всеукраїнських олімпіадах і конкурсах із загальноосвітніх дисциплін, навчаються у Малій Академії наук. Важливою особливістю освітнього процесу при викладанні предметів художньо-естетичного циклу є те, що кожна дитина має можливість до 8 класу «шукати себе», обирати та змінювати обраний напрям. Це сприяє кращому розвитку творчого потенціалу дитини та виявленню природних задатків і здібностей кожного учня в різних видах мистецтва. Освітній процес на уроках художньо-естетичного відділення відбувається на основі авторських навчальних програм, які розроблено відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (освітня галузь «Мистецтво») та схвалено для використання у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу комісією дисциплін художньо-естетичного циклу Науково-методичної ради з питань освіти МОН України (протокол № 1 від 29.03.2019).

З вищенаведених таблиць видно, що зміст цих предметів розкриває перед учнями розмаїття жанрів і стилів українського та світового мистецтва, своєрідність вітчизняної художньої культури у контексті світових культуротворчих процесів, особливостей культурних регіонів світу, країни. Предмети художньо-естетичного відділення активізують внутрішній духовний світ учнів, їх почуття та думки, що сприяє розвитку моральних ідеалів, естетичних смаків, світоглядних переконань та формуванню соціально-ціннісних компетенцій. Зауважимо, що заняття з таких дисциплін, як малюнок та живопис, хореографія, основи театрального мистецтва, передбачають поділ класів на дві групи при їх наповненні не менше 28 учнів. Ще однією особливістю профільних дисциплін у відділеннях декоративно-прикладного (ДПМ) та сценічного мистецтва (СМ) вказує на неможливість передбачити і спрогнозувати кількісний склад навчальних груп, оскільки вони комплектуються на підставі індивідуальних нахилів і здібностей та інтересів учнів. Тому профільне навчання здійснюється диференційовано, в умовах малокомплектних груп кількістю до 6 учнів, а в деяких випадках – індивідуально (у групах від 1 до 3 учнів). Крім цього, при вивченні окремих предметів художньо-естетичного циклу групи також можуть формуватися з одного або кількох учнів, якщо ці учні впродовж 2-3 років досягли певних результатів з цього напрямку творчої діяльності.

Усі види мистецтв поєднуються в єдиний «Творчий центр» учні мають змогу набувати й розвивати практичні вміння щодо оволодіння різними видами мистецтв і реалізовувати творчий потенціал. Учасники творчих колективів не лише беруть участь у фестивалях, конкурсах, творчих заходах, а й залучаються до написання сценаріїв, режисури, організаційної діяльності – тих самих умов, що надають можливість само розвиватися й самовдосконалюватися. Потужною складовою творчого центру є Міжнародний фестиваль дитячої творчості «Золотий лелека». Наявність у структурі закладу освіти «Науково-методичного компоненту», складовими якого є науково-методична рада, методичні об'єднання вчителів і циклові комісії викладачів, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, координації роботи із запровадження сучасних педагогічних технологій та авторських напрацювань педагогів закладу, реалізації завдань експериментальної діяльності.

Важливу роль у діяльності «Академія дитячої творчості» відіграє комплексний психологічний супровід освітнього процесу який здійснюють фахівці «соціально-психологічної служби». Включення учасників освітнього процесу у безперервний процес експериментальної та творчої діяльності потребує глибинного використання всіх внутрішніх ресурсів, що й формує провідні задачі психологічної служби, яка впливає на всі структурні компоненти діяльності авторського закладу освіти. Що, у свою чергу, впливає на ефективність професійно-педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення педагогічної майстерності та професійного саморозвитку вчителів. Означені позиції реалізуються шляхом функціонування «Центру педагогічної майстерності». В межах його діяльності у 2013 році було започатковано «Літню школу педагогічної майстерності». Згодом, набуваючи потужності, вона трансформувалася у Міжнародну школу «Академія педагогічної творчості». МЛ «Академія дитячої творчості» здійснює освітній процес за денною формою навчання. Матеріальна база школи дозволяє навчати учнів в одну зміну та організовувати освітній процес з подовженим днем навчання у зв'язку з особливостями технологічних процесів у творчих майстернях і лабораторіях. Щоденна кількість і послідовність навчальних занять визначається розкладом уроків, який складається відповідно до санітарно-гігієнічних та педагогічних вимог, узгоджується з органами санітарно-епідеміологічного контролю та профспілковим комітетом школи й затверджується директором.

Основна діяльність МЛ «Академія дитячої творчості» – освітня, здійснюється в межах освітнього процесу, позанавчальної та позашкільної роботи. Система навчання в авторській школі складається з трьох рівнів:

- I рівень (початкова школа) – репродуктивно-формувальна, призначена для формування загально-навчальних та первинних мистецьких умінь, виявлення стартових психологічних, фізичних і моральних можливостей учнів, з'ясування ступеня розвитку їх творчого потенціалу;

- II рівень (базова школа) – пошуково-орієнтувальна, де здійснюється підготовка до профільного навчання, формується готовність учнів до вибору сфери реалізації їх нахилів. На цьому етапі навчально-пошукова діяльність учнів відбувається згідно з їх пізнавальними інтересами та особистісними здібностями, а також сформованими на першому рівні вміннями та навичками навчально-творчої діяльності. Важливі умови організації навчальної діяльності – зовнішня й внутрішня організаційна диференціація – заняття в групах у межах одного класу та в групах, створених з учнів різних класів (при цьому групи можуть складатися й з двох учнів); індивідуалізація змісту навчання, поглиблення профільності змісту освіти (авторські програми, додаткові освітні послуги);

- III рівень (старша школа) – практико-орієнтована, коли провідною стає допрофесійна підготовка учнів засобами профільної освіти, яка передбачає формування цілісної наукової картини світу на підґрунті базових компетенцій, умінь навчатися впродовж життя, навичок працювати з інформацією різного вигляду й змісту.

Критерієм перевodu учнів на II-й рівень навчання є засвоєння ними знань на рівні, вищому за початковий, та сформована готовність до подальшого навчання за обраним профілем. Зауважимо, що перехід на II-й рівень навчання передбачає розподіл учнів за творчими майстернями на підставі їх побажань, рекомендацій майстрів прикладних ремесел та мистецтв, рішення художньої та педагогічної ради школи. Учням 5-7-х класів надається право «шукати себе» – протягом першого півріччя навчального року, переходити з однієї майстерні (форми навчання профільних дисциплін) до іншої, змінюючи напрям реалізації творчої діяльності для більш точного

визначення й розвитку своїх здібностей та обдарувань.

Звернемо увагу, що певна кількість учнів після 9-го класу вступає до Миколаївського муніципального академічного коледжу та інших закладів освіти (коледжів, професійних ліцеїв тощо), тому на III рівень навчання до школи можуть вступати учні з інших закладів освіти міста в усі класи (на вільні місця) згідно з комплектаційними нормами на конкурсній основі. Всі випускники школи отримують документ про повну загальну середню освіту державного зразка, а також власноруч створений «портфоліо», що унаочнює досягнення учнів у творчій сфері (роботи, дипломи, сертифікати тощо). Завдання діяльності школи щодо формування художньо-естетичної культури учнів полягають у відродженні національної свідомості, розвитку української культури і мови та особистісного потенціалу, закладеного в дитині природою.

Слід відмітити, що сьогодні в Україні плідно працюють авторські заклади освіти «четвертої хвилі», в яких успішно реалізуються авторські ідеї педагогів-практиків. Як зазначає С. Кириленко «...нині педагогічні авторські напрями сприяли створенню в Україні цілої мережі шкіл нового типу, що налічує понад чотири десятки закладів загальної середньої освіти, які самовизначились як авторські колективи. Авторські школи – це ті експериментальні заклади, в яких педагоги мають можливість творчо розвивати й реалізовувати свої ідеї, організовувати діяльність, що суттєво відрізняється від масової практики [2] У процесі дослідження встановлено, що на сьогодні не існує одностайного погляду вчених щодо незмінності статусу закладу освіти з часом, тобто чи залишається школа авторською довічно. Дискусійним є також питання щодо збереження статусу школи, коли її автор відійде від справ, пов'язаних з керівництвом освітнім процесом.

Прикладом інноваційної ідеї авторських шкіл в Україні в яких здійснено синтез освіти, науки і мистецтва в усіх його різновидах, зростання успішної особистості, перевіреної на практиці є авторські школи відомі за іменами їх творців: Модель Броварського навчально-виховного об'єднання (автор І.Ткачук, директор Броварського навчально-виховного об'єднання Броварської міської ради Київської області), Модель «Школа інтелектуального розвитку та громадянського становлення» (автор С. Мельник, директор Одеського навчально-виховного комплексу «Гімназія № 7 – спеціалізована школа I ступеня з поглибленим вивченням англійської мови» Одеської міської ради Одеської області), Модель дитячого будинку «Перлінка» (автор С. Петрова, директор Одеського комунального навчального закладу «Дитячий будинок «Перлінка» Одеської міської ради Одеської області, Модель «Школа Лінгвістики і Духовності» (автор В. Антоненко, директор Ірпінської спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 12 з вивченням іноземних мов (школа лінгвістики) Ірпінської міської ради Київської області), Модель акмеологічної школи (автор Г. Сазоненко, директор Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка), «Школа культури здоров'я» (автор В. Сергієнко, директор Бердянської гімназії № 1 Бердянської міської ради Запорізької області), Модель «Школа громадянської зрілості» (автор Л. Даниш, директор Корецького навчально-виховного комплексу «Школа I-II ступенів-Ліцей» Корецької районної ради Рівненської області), Модель «Школа становлення відповідального громадянина» (автор Л. Корінна, директор Комунального закладу «Житомирський обласний ліцей-інтернат для обдарованих дітей» Житомирської обласної ради), Модель «Школа партнерської кооперації» (автор А. Малішевська, директор Комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Школа I ступеня – гімназія «Потенціал» Оболонського району м. Києва»), Модель авторського закладу позашкільної освіти «Школа життєтворчості особистості» (автор І. Мосякова, директор Центру позашкільної освіти «Шевченківець» міста Києва), Модель «Школа модерн-

технологій» (автор А. Остапенко, директор Володимерецького районного колегіуму Рівненської області, авторська система «Профільне навчання та допрофільна підготовка учнів гімназії (автор С. Сушко, директор Боярського навчально-виховного комплексу «Гімназія – загальноосвітня школа I ступеня» Києво-Святошинської районної державної адміністрації Київської області та інші.

Зауважимо, що за сучасних умов, коли відбувається зміна ціннісних орієнтацій у суспільстві, дуже відчутною є потреба в активізації естетичних факторів освіти.

Таким чином, аналіз діяльності авторських шкіл надає підстави відмітити такі особливості їх функціонування: високий рівень матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу та академічний рівень науково-методичної підготовки вчителів, численний перелік авторських навчальних програм, посібників та інших дидактичних матеріалів, успішне використання європейського досвіду й міжнародного співробітництва (спільні проекти, обмін делегаціями), автори ідей-концепцій одночасно виступають у ролі шкільних адміністраторів.

Отже, здійснений аналіз історико-педагогічної практики існування авторських шкіл засвідчив, що вони завжди створювалися з метою забезпечення альтернативних можливостей для певного учнівського контингенту, який вирізнявся на загальному фоні (діти певних соціальних груп, наприклад, сироти; здібна учнівська молодь сільської місцевості; учні з особливими потребами або певними нахилами – музичними, художніми, спортивними тощо) і мали за мету сформувати в учнів здатність самостійно вибудовувати світобачення й світосприйняття. Основними завданнями авторські школи усіх часів визначали формування в дітей активного ставлення до життя й природи, перетворення процесу отримання освіти на самоосвіту, виховання – на самовиховання. У ролі творців авторських шкіл виступали як учені, так і педагоги-практики, ім'ям яких ці школи називали – «школа В. Караковського», «Авторська школа М. Гузика», «Авторська школа Ганни Матвеевої»; авторські школи отримували назву і від назви філософських або психолого-педагогічних ідей, які лежали в основі концепції їх діяльності: «школа культури здоров'я», «школа успіху», «школа активного навчання й саморозвитку» тощо. Автори таких закладів намагалися захистити школу від політики, утвердити принципи вільної освіти, автономії школи від держави.

Підсумовуючи зазначене вище, констатуємо, що кожна авторська школа синтезує певну світоглядну концепцію та її технологічний супровід, має свої особливості й відмінності, які відтворюють її специфіку. Аналіз праць західноєвропейських дослідників показав, що вони, характеризуючи авторські школи, роблять акцент на особистісних якостях директора-автора, високому рівні очікувань (досягнень у навчанні). Підтримуючи погляди Г. Дейвіса та М. Томаса щодо вирішального значення якостей ефективних директорів, зауважимо, що, крім розуміння цілей своєї школи, вони повинні мати надзвичайні організаторські здібності, визнавати унікальність кожного педагога й кожного учня, періодично делегувати повноваження лідера, власним прикладом демонструвати, як потрібно діяти навіть у найскладніших ситуаціях.

Погоджуючись з вітчизняними та зарубіжними дослідниками, зауважимо, що самим фактом існування авторські школи створюють певне просторово-сміслову та особистісно-суб'єктне середовище для формування «шкіл майбутнього», реалізовуватимуться авторські педагогічні концепції й персонал-технології, необхідні для повноцінного функціонування традиційних шкіл, де будуть працювати вчителі-майстри та вчителі-новатори, діяльність яких орієнтована на формування особистості дитини, забезпечення її індивідуального розвитку, створення умов для саморозкриття і самореалізації на різних етапах її життєдіяльності.

Бібліографія

- 1 Авторська школа в Україні: наук.-метод. посібник / І.Н. Євтушенко, Ю.І. Завалевський, С.В. Кириленко, О.І. Кіян, О.Я. Мариновська; за наук. ред. Ю.І. Завалевського. Київ-Чернівці: Букрек, 2017. С. 267.
- 2 Авторська школа О.А. Захаренка: матеріали конф. / за ред. В.Г. Кузь та ін. Київ: Науковий світ, 2002. 43 с.
- 3 Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. С. 115.
- 4 Дічек Н.П. Методологічні аспекти проблеми педагогічного новаторства в історії шкільництва України. Зб. наук. праць до 15-річчя АПН України у 5 т. у Теорія та історія педагогіки. Київ: Педагогічна думка, 2007. Т. 1. С. 96-108.
- 5 Дурдуківський В. Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка. Вільна українська школа. 1918. № 7. С. 145-156.
- 6 Енциклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- 7 Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема. Рідна школа. 2006. № 3. С. 24-26.
- 8 Матвеева Г.Д. Актуальність функціонування авторських шкіл у дискурсі освітніх реформ. Україна – ЄС: крос-культурні порівняння в освітніх дослідженнях: зб. матеріалів Міжнар. конф., 22-23 трав. 2017 р. м. Умань. Умань: ФПО Жовтий О.О., 2017. 328 с.
- 9 Матвеева Г.Д. Організаційно-педагогічні засади діяльності спеціалізованої школи художньо-естетичного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06; ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України. Київ, 2011. 170 с.
- 10 Островерхова Н.М., Даниленко Н.І. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект: монографія. Київ: Школяр, 1996. 302 с.
- 11 Побірченко Н.С. Змістовий аспект поняття «авторська школа». Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка. 2007. Вип. 36. С. 33-37.
- 12 Савченко О.П. Місце навчальних закладів нового типу у системі освіти України. Педагогічний вісник. 2004. № 3. С. 23-28.
- 13 Сухомлинська О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2003. № 6. С. 178-184.

References

- 1 Avtorska shkola v Ukraini: nauk.-metod. posibnyk / I.N. Yevtushenko, Yu.I. Zavalevskyi, S.V. Kyrylenko, O.I. Kiian, O.Ia. Marynovska; za nauk. red. Yu.I. Zavalevskoho. Kyiv-Chernivtsi: Bukrek, 2017. S. 267. (in Ukraine)
- 2 Avtorska shkola O.A. Zakharenka: materialy konf. / za red. V.H. Kuz ta in. Kyiv: Naukovyi svit, 2002. 43 s. (in Ukraine)
- 3 Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk. Kyiv: Lybid, 1997. S. 115. (in Ukraine)
- 4 Dichek N.P. Metodolohichni aspekty problemy pedahohichnoho novatorstva v istorii shkilnytstva Ukrainy. Zb. nauk. prats do 15-richchia APN Ukrainy u 5 t. u Teoriia ta istoriia pedahohiky. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2007. T. 1. S. 96-108. (in Ukraine)
- 5 Durdukivskyi V. Materialy dlia shkilnykh rankiv i vechirok v pamiat Tarasa Shevchenka. Vilna ukrainska shkola. 1918. № 7. S. 145-156. (in Ukraine)
- 6 Entsyklopediia osvity / holov. red. V.H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 1040 s. (in Ukraine)
- 7 Kalinina L. Estetychne vykhovannia molodshykh shkoliariv yak sotsialno-pedahohichna problema. Ridna shkola. 2006. № 3. S. 24-26. (in Ukraine)
- 8 Matvieieva H.D. Aktualnist funktsionuvannia avtorskykh shkil u dyskursi osvithnikh reform. Ukraina – YeS: kros-kulturni porivniannia v osvithnikh doslidzhenniakh: zb. materialiv Mizhnar. konf., 22-23 trav. 2017 r. m. Uman. Uman: FPO Zhovtyi O.O., 2017. 328 s. (in Ukraine)
- 9 Matvieieva H.D. Orhanizatsiino-pedahohichni zasady diialnosti spetsializovanoi shkoly khudozhno-estetychnoho profilu: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.06; DVNZ «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy. Kyiv, 2011. 170 s. (in Ukraine)
- 10 Ostroverkhova N.M., Danylenko N.I. Efektyvnist upravlinnia zahalnoosvitnoi shkoloiu: sotsialno-pedahohichniy aspekt: monohrafiia. Kyiv: Shkoliar, 1996. 302 s. (in Ukraine)
- 11 Pobirchenko N.S. Zmistovyi aspekt poniattia «avtorska shkola». Visnyk Zhytomirskoho derzh. un-tu im. Ivana Franka. 2007. Vyp. 36. S. 33-37. (in Ukraine)
- 12 Savchenko O.P. Mistse navchalnykh zakladiv novoho typu u systemi osvity Ukrainy. Pedahohichniy visnyk. 2004. № 3. S. 23-28. (in Ukraine)
- 13 Sukhomlynska O.V. Vykhovalnia yak sotsialnyi protses: osoblyvosti suchasnykh transformatsiinykh zmin. Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly. 2003. № 6. S. 178-184. (in Ukraine)

Anżelika MELNYK / МЕЛЬНИК Анжеліка¹
Natalya CHABAN / ЧАБАН Наталя²

Дослідно-експериментальна робота з теми «Розвиток креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею мистецтв»

Prace badawcze i eksperymentalne na temat «Rozwój osobowości twórczej w przestrzeni artystycznej i edukacyjnej Liceum Sztuk Plastycznych»

Вимоги сучасного суспільства до підготовки особистості в системі повної загальної освіти зумовили важливість формування в учнів ключових компетентностей, що сприяють успішності в майбутній життєдіяльності. Серед таких компетентностей чинне місце посідають інноваційність, культурна компетентність, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 30 серпня 2021 року № 942 на базі Херсонського Таврійського ліцею Херсонської міської ради впродовж 2021-2026 років організовано дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня з теми «Розвиток креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею мистецтв» [5].

Метою цієї роботи визначено: розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею. Досягнення поставленої мети передбачає виконання ряду завдань, а саме:

- вивчення стану розробленості проблеми розвитку креативної особистості в педагогічній теорії та практиці;
- обґрунтування системи критеріїв оцінювання рівнів розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею;
- створення діагностичного забезпечення оцінювання рівнів розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею;
- теоретичного обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею;
- розробки структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості, педагогічної технології залучення ліцеїстів до самостійної творчої діяльності, педагогічних методик упровадження структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості в умовах театрального, образотворчого, музичного і хореографічного напрямів освітньої підготовки ліцеїстів;
- експериментальної перевірки педагогічної ефективності упровадження структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості, педагогічної технології залучення ліцеїстів до самостійної творчої діяльності, педагогічних методик упровадження структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості в умовах театрального, образотворчого, музичного і хореографічного напрямів освітньої підготовки ліцеїстів [9].

¹ директор ліцею, Херсонський Таврійський ліцей Херсонської міської ради, Херсон, Україна / Director of the lyceum Khersonskiy Tavriiskiy lyceum of Kherson council, Chersoń, Ukraina (htlm@ukr.net)

² кандидат педагогічних наук, доктор наук у галузі філософії, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи, Херсонський Таврійський ліцей Херсонської міської ради, Херсон, Україна / Candidate of pedagogical sciences, comparable to the academic degree of doctor of philosophy, Ph.D., docent, deputy director for academic affairs and educational work, Khersonskiy Tavriiskiy lyceum of Kherson council, Kherson, Ukraine (dsiania03@gmail.com)

Організаційно-педагогічна структура Херсонського Таврійського ліцею об'єднує загальноосвітню школу з чотирма спеціалізованими напрямками художньо-естетичної підготовки учнів, а саме: музичним, образотворчим, театральним і хореографічним. Статутом ліцею закріплено здобуття загальної середньої освіти відповідно до навчального змісту Державного стандарту й поглиблене вивчення предметів художньо-естетичного напрямку. Тому одним із завдань експериментальної роботи окреслено необхідність залучення ліцеїстів до творчої діяльності з театального, образотворчого, музичного й хореографічного напрямів освітньої підготовки. Херсонський Таврійський ліцей забезпечує здобуття початкової, базової та профільної середньої освіти. У складі ліцею функціонують: початкова школа як структурний підрозділ гімназії з пропедевтичним вивченням предметів художньо-естетичного циклу (1-4 класи), гімназія з базовим вивченням предметів художньо-естетичного циклу (5-9 класи), ліцей з профільним вивченням предметів художньо-естетичного циклу (10-11 класи) [9].

Дослідно-експериментальну роботу з розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею було організовано поетапно. Перший організаційно-підготовчий етап охоплював період із серпня по грудень 2021 р. і передбачав теоретичний аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею; вивчення, аналіз і узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду розвитку креативної особистості в системі повної загальної середньої та спеціалізованої освіти; обґрунтування програми й методики дослідно-експериментальної роботи з розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею; прогностичний аналіз організаційно-педагогічних, матеріально-технічних і фінансово-економічних умов для здійснення експериментальної роботи; організацію лабораторного експерименту з метою пошуку вірогідних шляхів вирішення поставлених експериментальних завдань у штучно створених умовах освітнього процесу ліцею.

Другий концептуально-діагностичний етап тривав із січня по серпень 2022 р. Результатом цього етапу стало обґрунтування системи критеріїв оцінювання рівнів розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею, засобів діагностики результатів експерименту (стану готовності педагогічного колективу до здійснення інноваційної діяльності, критеріїв і рівнів розвитку креативних якостей ліцеїстів); проведення діагностики готовності педагогічного колективу щодо здійснення експериментальної роботи, критеріїв і рівнів розвитку креативних якостей ліцеїстів на початку, упродовж і по закінченні формульованого експерименту; теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку креативної особистості, структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку такої особистості, педагогічної технології залучення учнів до самостійної творчої діяльності з театального, образотворчого, музичного та хореографічного напрямів освітньої підготовки ліцеїстів, педагогічних методик упровадження структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості в умовах ліцею.

Змістом третього формульованого етапу упродовж вересня 2022 р. – серпня 2025 р. заплановано експериментальну перевірку ефективності організаційно-педагогічних умов розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею, педагогічних методик упровадження структурно-функціональної моделі цього простору й педагогічної технології залучення учнів до самостійної творчої діяльності в освітню підготовку ліцеїстів з театального, образотворчого, музичного й хореографічного напрямів.

Четвертий узагальнювальний етап триватиме з вересня 2025 р. по травень 2026 р. За вимогами цього етапу буде здійснено кількісну обробку та якісний аналіз результатів діагностики критеріїв і рівнів розвитку креативних якостей ліцеїстів на початку дослідно-експериментальної роботи, а також упродовж і по закінченні формульовального експерименту; узагальнення та оформлення результатів експериментальної роботи, формулювання висновків і рекомендацій; визначення перспектив застосування інновацій, що були апробовані під час дослідно-експериментальної роботи, та умов їх найбільш ефективної педагогічної реалізації [9].

Теоретичне обґрунтування експериментальної роботи з проблеми розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею розпочалось теоретичними пошуками з метою з'ясування поняття «креативна особистість», уточнення цього поняття стосовно особистості учня, а також визначення комплексу якостей і способів дій, притаманних креативній особистості.

Вивчення праць філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми експериментальної роботи довело, що в дослідженнях поняття «креативна особистість» розглядається за двома аспектами. По-перше, це поняття витлумачують крізь призму поняття «креативність», тобто креативна особистість виявляє креативність у різних сферах її життєдіяльності (В. Андрієвська, М. Боден, С. Дімітрова-Бурлаєнко, О. Куцевол, А. Маслоу, О. Морозов, В. Нікітенко, Е. Пікард, В. Самохіна, С. Ушакова, О. Яковлева). Автори переконані, що креативність являє складне структурне утворення особистості й поєднує ті особистісні якості, які дозволяють людині креативно діяти в різних життєвих ситуаціях. Важливими складовими креативності, на думку авторів, виступають креативно-інноваційний потенціал, нестандартне мислення, творчі здібності, які покликані породжувати різноманітні оригінальні ідеї. Водночас орієнтація на успішний результат, прагматизм, підпорядкованість творчості практичним цілям дозволяють особистості реалізувати творчі ідеї у нагальних життєвих потребах. Разом з цим креативність не може функціонувати без здатності переносити творчі рішення з однієї сфери до інших, адже цьому сприяють дивергентне мислення і здатність до мобільності в розумовій діяльності [8].

По-друге, поняття «креативна особистість» характеризується в аспекті застосування особистістю креативного підходу до розв'язання життєвих ситуацій чи соціальних завдань (П. Атутов, О. Дунаєва, О. Нікітін, Р. Павлюк, Л. Петришин, Т. Підварко, Я. Пономарьов, Х. Раджей, Дж. Рензулі, К. Тейлор, Е. Торренс, Е. Фромм, В. Шадріков). Згідно з цим така особистість продукує креативні ідеї, шукає та використовує нові підходи до вирішення проблеми, аналізує та вирішує проблемні ситуації нестандартними, нетрадиційними засобами, шукає та використовує нові підходи до вирішення проблеми. Використовуючи креативний підхід, особистість здатна вирішувати безліч завдань у постійно мінливих обставинах, приймати рішення в різних ситуаціях, генерувати оригінальні способи вирішення проблеми [8].

Узагальнюючи результати наукових досліджень, дійшли висновку, що креативна особистість – це особистість, яка характеризується інтегративною сукупністю креативних якостей і використовує креативний підхід для розв'язання будь-яких завдань і проблем у життєвих ситуаціях та різних видах діяльності.

Відповідно до тематики заявленої експериментальної роботи було з'ясовано сутність поняття «креативна особистість учня». Слід зазначити, що серед наукових розвідок обмаль праць, присвячених розвитку креативної особистості саме учнів. Серед авторів, у працях яких можна виокремити питання розвитку креативних якостей учнів, слід назвати Т. Волобуєву, Т. Воробйову, Є. Гергель, Л. Єрмолаєву-Томіну, С. Загурську, В. Лівак, В. Павленко, І. Томілову. На думку дослідників, креативний учень

здатний до перетворювальної діяльності, яка ґрунтується на мотивації до навчання, знаннях, характеризується швидкістю й оригінальністю мислення та проявляється в умінь генерувати нестандартні ідеї для досягнення творчого результату. У контексті освітнього процесу дослідники виокремили найбільш значущі компоненти у структурі креативної особистості. Це необхідний і достатній рівень знань, умінь і навичок, володіння високою мотивацією, інтерес до навчання і творчої діяльності, оригінальність і швидкість мислення [8].

Зважаючи на викладені положення, уточнено поняття «креативна особистість учня». Креативна особистість учня – це особистість, яка характеризується інтегративною сукупністю креативних якостей відповідно до вікових особливостей життєвого розвитку і використовує креативний підхід для розв'язання різноманітних доступних завдань і проблем у навчальних ситуаціях і різних видах пізнавальної діяльності. Отримані результати дослідження дозволяють виділити серед комплексу якостей, які характеризують учня як креативну особистість, три – творчий потенціал, практичність і мобільність у пізнавальній діяльності, які є достатніми для характеристики сутності креативної особистості в період здобуття нею загальної середньої освіти. Обґрунтуванню сутності й змісту творчого потенціалу особистості присвячено праці І. Барташнікової, І. Беха, Т. Волобуєвої, Д. Гоменюка, Л. Єрмолаєвої-Томіної, І. Зязюна, Є. Ільїна, В. Калошина, С. Комаровської, Н. Медведєвої, В. Моляки, Л. Подимової, Я. Пономарьова, В. Рибалки, В. Сластеніна, Л. Сушенцевої, Л. Ткаченко, С. Ушакової. Творчий потенціал виявляється у здатності особистості до певних нововведень і прийняття нових нестандартних рішень, допомагає відмовитись від шаблонності та стереотипності в продукуванні нових ідей. Учень з творчим потенціалом характеризується допитливістю і дослідницькою поведінкою, в основі яких лежить бажання творчої реалізації, урізноманітнення пізнавальної діяльності [10].

У психолого-педагогічних дослідженнях Н. Вінник, Є. Жарікова, В. Казака, В. Кременя, Л. Мартинець, Л. Пасечнікової, Н. Чабан практичність особистості розглядається як інтегрована якість, що включає окремі елементи прагматизму, раціональності. Практичність відображає прагматичну мотивацію вчинків, поведінки, думок людини. Характеризується зорієнтованістю цілей і дій на втілення задумів у існуючу реальність. Практичність виявляється в умінні бачити, виділяти, ставити проблеми, своєчасно їх усвідомлювати, приймати відповідальні рішення і практично їх розв'язувати. Особистість прагне отримувати практичні результати від своєї діяльності, практичну користь від утілення ідей, планів, програм. Елементи раціональності у практичній діяльності набувають форми доцільності [8].

Поряд із творчим потенціалом і практичністю креативна особистість характеризується здатністю учня до вияву мобільності в пізнавальній діяльності. Більшість дослідників (В. Андрієвська, Т. Волобуєва, Т. Воробйова, С. Дімітрова-Бурлаєнко, Л. Єрмолаєва-Томіна, С. Загурська, С. Комаровська, О. Куцевол, В. В. Лівак, В. Нікітенко, В. Павленко, І. Томілова, В. Самохіна, О. Яковлева) обґрунтовують мобільність в аспекті здатності креативної особистості застосовувати творчі умінь, новаторські ідеї у різних життєвих ситуаціях. Для мобільної особистості характерним є перенесення творчих ідей від одного виду діяльності до іншого. Мобільність учнів характеризує уміння переносити інноваційні способи й новаторські ідеї у різні види пізнавальної діяльності [8].

Таким чином, у креативної особистості пізнавальна діяльність вирізняється можливостями учня практично втілювати творчі ідеї і задуми для досягнення ефективного результату в ході розв'язання різноманітних пізнавальних завдань.

Теоретичні положення з проблеми розвитку креативної особистості та формування її креативних якостей відображено в дослідженнях О. Антонової, С. Дімітрової-Бурлаєнко, С. Загурської, С. Комаровської, В. Нікітенко, Л. Петришин, Т. Підварко. Наукові підходи до розуміння сутності процесу формування креативної особистості ґрунтуються на структурованому, системному, особистісно зорієнтованому підходах до навчання. Науковці акцентують увагу на забезпеченні організаційно-педагогічних умов розвитку креативності особистості в процесі навчання. Серед таких умов виокремлюють: створення та впровадження цілеспрямованої педагогічної системи з формування креативних якостей; створення креативного середовища в освітньому просторі навчального закладу для активізації творчого потенціалу особистості й актуалізації креативності; формування внутрішньої мотивації, розвиток навичок творчого мислення, введення в зміст навчального процесу методів активного навчання; сприяння самоактуалізації креативних здібностей особистості в поєднанні з творчою активністю; цілеспрямованої підготовки до розв'язання творчих завдань; насичення змісту педагогічної роботи ситуаціями вибору в навчальній діяльності, що дозволяє особистості діяти творчо, нестандартно, застосовувати здобуті знання в навчальному процесі та в практичній діяльності.

У пропонованих дослідниками структурно-функціональних моделях педагогічної системи розвитку креативних якостей особистості можна виділити такі основні компоненти: мотиваційно-цільовий, який характеризує систему мотивів у пізнавальній діяльності особистості; змістовий, що розкриває зміст процесу формування креативних якостей особистості в освітній діяльності; технологічний, який поєднує форми, методи, техніки й методики, що базуються на креативному підході до педагогічної роботи; креативно-середовищний, що об'єднує навчально-освітнє й культурно-виховне середовище освітнього закладу, а також концептуальні підходи та педагогічні умови творчо-креативного розвитку особистості [9].

Аналіз практичного досвіду розвитку креативної особистості спрямовано на виявлення педагогічних технологій і методик формування креативних якостей учнів. Такий досвід відображено в наукових працях Н. Аксініної, Н. Вінічук, Т. Воробйової, К. Гнатюк, І. Гриненко, Д. Дерев'яної, Л. Дорошенко, Н. Жидкової, Т. Кондратюк, О. Куцевол, Т. Лавринчук, В. Лівак, О. Нікітіна, В. Павленко, І. Панасюк, Л. Рябовол, А. Сингаївської, А. Сологуб, І. Томілова, І. Шахіної. У педагогічних технологіях формування креативних якостей особистості дослідники звертають увагу на залучення учнів до виконання проєктів різних типів: дослідницького, творчого, пошукового, ігрового. Серед методів стимулювання розвитку креативних якостей учнів набули поширення інтерактивні й евристичні методи, зокрема: дослідницький і частково-пошуковий методи, метод «брейнстормінгу» (мозкового штурму), «ТРВЗ» (теорія розв'язання винахідницьких задач), конференція ідей, гірлянди асоціацій інтелектуальних тренінгів [9].

Отримані результати вивчення стану розробленості проблеми розвитку креативної особистості в педагогічній теорії та практиці дозволили обґрунтувати організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність процесу розвитку креативної особистості ліцеїстів у художньо-освітньому просторі закладу:

- упровадження структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості, який відображає театральний, образотворчий, музичний і хореографічний напрями освітньої підготовки ліцеїстів;

- мотивування в освітньо-творчому процесі креативної суб'єктності учнів шляхом залучення їх до творчої та проєктної діяльності у художньо-освітньому просторі ліцею;

- залучення ліцеїстів до самостійної творчої діяльності й проєктної діяльності з театрального, образотворчого, музичного й хореографічного напрямів їхньої освітньої підготовки.

У пропонованій структурно-функціональній моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості поєднано такі структурні елементи, як: мета, завдання, зміст, форми, методи, засоби, результати й аналіз результатів педагогічного впливу на ліцеїстів у процесі їхньої музичної, образотворчої, театральної, хореографічної освітньої підготовки.

В означеній моделі метою педагогічної роботи з ліцеїстами визначено розвиток креативної особистості. Досягнення поставленої мети можливе шляхом реалізації ряду завдань, зокрема: розвитку творчого потенціалу, формування практичності й мобільності ліцеїстів. Утілення поставлених завдань передбачає поетапну педагогічну роботу з розвитку креативної особистості ліцеїстів.

Змістом першого пропедевтичного етапу передбачено в 1-4 класах початкове оволодіння молодшими школярами предметами художньо-естетичного циклу й залучення їх до доступної художньо-творчої діяльності з музичного, образотворчого, театрального чи хореографічного напрямів освітньої підготовки. Зміст другого формувального етапу вимагає у 5-8 класах базового оволодіння предметами художньо-естетичного циклу й залучення ліцеїстів до доступної самостійної художньо-творчої діяльності з музичного, образотворчого, театрального чи хореографічного напрямів освітньої підготовки. За змістом третього формувального етапу в 9-11 класах увагу спрямовано на поглиблене оволодіння предметами художньо-естетичного циклу й залучення старшокласників не лише до доступної самостійної художньо-творчої діяльності з музичного, образотворчого, театрального чи хореографічного напрямів освітньої підготовки, а й до проєктної діяльності з означених напрямів [9].

Успішне функціонування художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості ліцеїстів забезпечується впровадженням групових та індивідуальних форм реалізації змісту педагогічної роботи. Серед групових форм необхідно виокремити роботу творчих колективів, студій, малої філармонії, організацію і проведення фестивалів, конкурсів, концертів музичного, образотворчого, театрального, хореографічного мистецтва, учнівські науково-практичні конференції і творчі звіти. Індивідуальні форми організації педагогічної роботи з ліцеїстами передбачають заняття за обраним профілем освітньої підготовки, самостійну творчу й проєктну діяльність, роботу первинного наукового товариства.

Важливим структурним елементом у процесі розвитку креативної особистості ліцеїстів є впровадження педагогічної технології залучення ліцеїстів до самостійної творчої і проєктної діяльності як в окремих напрямках освітньої підготовки, так і одночасно в декількох, чим забезпечується єдність і цілісність художньо-освітнього простору та, відповідно, ефективність його функціонування як провідної організаційно-педагогічної умови. Така технологія відображає сукупність методів і методик реалізації змістового компоненту педагогічних впливів. Методи реалізації змістової компоненти структурно-функціональної моделі поєднують педагогічні методи навчання та виховання з методами творчої і проєктної діяльності. У засобах розвитку креативної особистості ліцеїстів домінують твори музичного, образотворчого, театрального, хореографічного мистецтва, навчальні програми з предметів художньо-естетичного циклу, методична документація з технології залучення учнів до самостійної творчої і проєктної діяльності, індивідуальні траєкторії творчого розвитку ліцеїстів [9].

- Результативність упровадження в освітній процес структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості ліцеїстів презентує критерії з відповідними показниками та орієнтовні рівні розвиненості креативності особистості в художньо-освітньому просторі ліцею. Здійснене обґрунтування критеріїв і показників стану розвиненості креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею враховує властивості та якості, які повинні бути сформовані в результаті експериментальної роботи. У структурі креативності особистості учня виокремлено сукупність критеріїв творчого потенціалу, практичності й мобільності. У ході теоретичних пошуків ми дійшли висновку, що за час проведення експериментальної роботи реально сформувати окремі властивості та якості креативної особистості, оскільки цей процес є безкінечним і триває впродовж життя людини. Тому стосовно саме учня ліцею педагогічний колектив експериментаторів об'єктивно й домінантно обмежився формуванням творчого потенціалу, практичності й мобільності як стрижневих компонентів розвитку креативної особистості ліцеїстів [7].

У запропонованій системі критеріїв оцінювання розвиненості креативної особистості першу групу складають критерії та показники дослідження творчого потенціалу ліцеїстів. Це критерії сформованості: творчої спрямованості (інтересу як домінанти емоційного ставлення ліцеїстів до творчої діяльності й прагнення як ціннісно-орієнтованого бажання ліцеїстів займатись творчістю); творчих компетентностей (знання і володіння способами й прийомами творчої діяльності за напрямом художньо-освітньої підготовки ліцеїстів); психічних процесів і здібностей у творчій діяльності ліцеїстів (творчої уяви, творчого мислення, творчих здібностей).

Друга група критеріїв оцінювання розвиненості креативної особистості представлена критеріями й показниками дослідження практичної спрямованості творчого потенціалу ліцеїстів (інтересу й прагнення до практичної реалізації творчих ідей); практичного досвіду у творчій діяльності (знання і володіння способами й прийомами планування та організації практичного втілення творчих ідей); практично дієвого мислення учнів у творчій діяльності (наявності плану практичної реалізації творчих ідей, його раціональності й аргументованості).

У третій групі критеріїв оцінювання розвиненості креативної особистості об'єднано критерії та показники дослідження мобільності ліцеїстів у творчій діяльності (інтересу й прагнення втілювати творчі ідеї у різних видах пізнавальної діяльності); мобільного досвіду у творчій діяльності (знання і володіння способами й прийомами переносу творчих ідей у різні види пізнавальної діяльності); дивергентного мислення учнів у творчій діяльності (наявності кількох творчих ідей розв'язання пізнавальної задачі й кількох варіантів утілення ліцеїстами творчої ідеї у пізнавальній діяльності) [7].

Таким чином, описана система критеріїв і показників логічно поєднує пізнавальний, емоційно-мотиваційний і практично-дієвий компоненти дослідження розвиненості креативної особистості ліцеїстів.

З метою систематизації результатів діагностування було прийнято чотирьохрівневу шкалу з високим, достатнім, середнім і низьким рівнями оцінювання розвиненості творчого потенціалу, практичності й мобільності ліцеїстів. За високим рівнем прояви певних критеріїв і показників не лише яскраво виражені, але й виявляються постійно за будь-яких ситуацій художньо-освітньої підготовки ліцеїстів. Достатній рівень транслює вираженість критеріїв та показників у більшості ситуацій художньо-освітньої підготовки ліцеїстів. Середній рівень вказує на вираженість певного критерію чи показника, разом з тим така вираженість спостерігається в поодиноких ситуаціях художньо-освітньої підготовки ліцеїстів. Низький рівень відображає невиражений характер проявів критерію чи показника або відсутність

такого вираження в ситуаціях художньо-освітньої підготовки ліцеїстів [7].

Ефективний аналіз отриманих результатів педагогічної роботи досягається шляхом логічного узгодження механізму оцінювання рівнів розвитку творчого потенціалу, практичності й мобільності ліцеїстів із засобами їхнього діагностування.

Дібрані діагностичні засоби умовно поділено на групи відповідно до змісту критеріїв та показників розвиненості креативності особистості ліцеїстів. Відповідно діагностувальний інструментарій містить методики діагностування: творчої спрямованості учнів, сформованості творчих компетентностей, розвиненості психічних процесів і здібностей у творчій діяльності ліцеїстів; сформованості практичної спрямованості творчого потенціалу, практичного досвіду ліцеїстів у творчій діяльності, розвиненості практично дієвого мислення ліцеїстів у творчій діяльності; мобільності ліцеїстів у творчій діяльності, мобільного досвіду ліцеїстів у творчій діяльності, розвиненості дивергентного мислення ліцеїстів у творчій діяльності [7].

У ході реалізації діагностичного інструментарію оцінювання рівнів розвитку креативної особистості ліцеїстів використано комплекс емпіричних методів, серед них: спостереження, аналіз результатів діяльності ліцеїстів і педагогічної документації, бесіди, анкетування, тестування, діагностичні стандартизовані методики; аналіз результатів експериментальної перевірки ефективності впровадження структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості, педагогічної технології залучення ліцеїстів до самостійної творчої діяльності з театрального, образотворчого, музичного та хореографічного напрямів освітньої підготовки ліцеїстів, педагогічних методик впровадження структурно-функціональної моделі художньо-освітнього простору з розвитку креативної особистості в умовах театрального, образотворчого, музичного й хореографічного напрямів освітньої підготовки ліцеїстів; методи статистико-математичної обробки результатів дослідження. Групу емпіричних методів логічно доповнено теоретичними методами: аналізом, порівнянням та узагальненням результатів експериментальної роботи з розвитку креативної особистості ліцеїстів, синтезом і систематизацією результатів впровадження системи критеріїв оцінювання рівнів розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею мистецтв, застосування діагностичного забезпечення оцінювання рівнів розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею [7].

Нині в Херсонському Таврійському ліцеї триває третій формувальний етап експериментальної роботи з розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі цього закладу.

Слід підкреслити, що впродовж 2020-2023 років на освітній процес у Херсонському Таврійському ліцеї вплинув ряд об'єктивних чинників, що зумовило суттєві зміни в організації педагогічної роботи з ліцеїстами, а саме:

- пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 спричинила обмеження комунікативних взаємодій учасників освітнього процесу в існуючій реальності й перенос їх у формат online;
- військова агресія російської федерації в Україні актуалізувала проблему безпеки життя і здоров'я учасників освітнього процесу;
- тимчасова окупація Херсонщини, деокупація та постійні обстріли Правобережжя стали причиною руйнації критичної та цивільної інфраструктур міста Херсон, у тому числі матеріально-технічної бази освітніх закладів, зокрема ліцею;
- внутрішня і зовнішня еміграція значної частини жителів Херсонщини негативно вплинула педагогічно-професійні й учнівські ресурси ліцею.

Тому в ході формувального етапу експерименту основною формою освітнього процесу стала дистанційна педагогічна робота з ліцеїстами згідно з Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» й Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 року № 1115 [1].

Організація дистанційних форм занять і роботи творчих колективів Херсонського Таврійського ліцею в умовах воєнного стану спонукали педагогів до пошуку нових підходів у навчанні, оволодіння сучасними цифровими платформами, перенесення активної органічної дії зі сценічного майданчика у віртуальний інтернет-простір, проведення занять на платформі «Єдина школа» (рішення педагогічної ради ліцею, протокол № 01 від 28.08.2022). Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» проведено онлайн-семінари для фахівців психологічної служби, з частиною з них учителі ліцею ознайомилися з метою надання психологічної допомоги учасникам освітнього процесу, налагодження навчальної діяльності. Це такі семінари, як: «Казкотерапія в роботі психолога» (<https://youtu.be/PikGps6oGqU>), «Вплив психологічної травми на тіло людини» (<http://youtu.be/nplTLw4s20Y>), «Дозволь собі бути щасливим» (<https://youtu.be/F0vuS2vnf28>), «Психосоматичні розлади та емоції нашого тіла у дні війни: як допомогти дитині. Арттехніки та вправи» (<https://youtu.be/hu4lW90C7zQ>) [1].

За змістом формувального етапу в Херсонському Таврійському ліцеї паралельно реалізуються загальноосвітній і художньо-естетичний (музичний, образотворчий, театральний і хореографічний) напрями освітньої підготовки ліцеїстів. З кожного напрямку художньо-естетичної підготовки здійснюється опанування спеціалізованих мистецьких предметів, де поєднано теоретичне й практичне навчання. Вивчення означених предметів поєднує засвоєння і повторення навчального матеріалу із загальноосвітніх і художньо-естетичних предметів згідно з Державним стандартом освіти. Слід підкреслити, що у змісті предметів художньо-естетичного циклу знайшли відображення вправи з навчально-тренувальної роботи, а також роботи над конкретними творчими завданнями. Формування ключових і предметних мистецьких компетентностей художньо-естетичного спрямування взаємопов'язане та здійснюється в логічній послідовності з урахуванням індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів учнів 1-4-х, 5-8-х і 9-11-х класів [2].

Музичний напрям освітньої підготовки в Херсонському Таврійському ліцеї започатковано з метою створення сприятливих умов для творчої самореалізації ліцеїстів у сфері музичного мистецтва. Відбір учнів для навчання за музичним напрямом здійснюється з урахуванням вікового розвитку особистості й перевірки її музичних здібностей. Порядок такого відбору передбачає: прослуховування, виявлення наявності музичного слуху, ритму й звуковисотної інтонації.

Складовою частиною професійної музичної підготовки є 5 аспектів: музично-теоретичний, фортепіанний, оркестровий, народних інструментів, вокально-хорових дисциплін. З напрямку хорових предметів учителі реалізують академічний, естрадний і джазовий вокали. У ході навчання за музичним напрямом освітньої підготовки ліцеїсти набувають умінь і навичок гри на музичних інструментах: фортепіано, баяні, акордеоні, домрі, балалайці, гітарі, бандурі, скрипці, віолончелі, трубі, флейті, кларнеті, саксофоні, ударних інструментах, а також опанування навичками вокалу.

У ході викладання хорових предметів учителі реалізують академічний, естрадний і джазовий вокали. Навчання вокально-хоровому мистецтву передбачає як індивідуальну роботу зі співаками-вокалістами, так і колективні форми роботи з

учнями в хорових колективах і вокальних ансамблях. Спів у хорі сприяє насамперед розвиткові голосу й слуху учнів, творчого мислення та уяви, властивостей уваги й пам'яті, волевих якостей, художньої емоційності, загальної музикальності. Серед учнів-вокалістів частина опановує академічний спів, а решта надає перевагу естрадному виконанню музичних творів. Відомі виконавці естрадного співу Макс Барських, Ірина Крістініна є випускниками Херсонського Таврійського ліцею [6].

Серед основних навчальних предметів музичного напрямку художньо-освітньої підготовки ліцеїстів слід виокремити «Музичний інструмент, вокал», «Загальне фортепіано», «Музична грамота. Сольфеджіо», «Хоровий спів», «Вокальний ансамбль», де набуття системи музично-виконавських компетентностей відображає видову специфіку музичного мистецтва. Учителі особливу увагу приділяють удосконаленню виконавської техніки й навичок художньо-образного виконання музичних творів, опануванню репертуару з програмних творів видатних представників українського й світового музичного мистецтва. Учнів долучають до сприймання, інтерпретації та оцінювання музичних творів, вчать доречно використовувати мову музичного мистецтва під час виконання музичних творів відповідної складності, що сприяє розвиткові творчих здібностей, креативного мислення.

Під час роботи над вокально-хоровими творами учні засвоюють основні складові диригентського жесту, навички виразного співу на початковому рівні, прийоми інтонування партії, виконання музичних фраз за допомогою музичних засобів виразності та вокалізів, удосконалюють прийоми унісону в хорових партіях, техніки слухової уваги та контролю, правила чистого інтонування партій, акапельного співу на початковому рівні, двоголосного співу й дикції, а також артикуляції. Формування сценічних навичок передбачає розкриття художньо-образного змісту твору за допомогою міміки й рухів у процесі отримання допомоги з боку вчителя, частково або повністю самостійного виконання вокально-хорових творів.

Під час дистанційних занять ліцеїстам пропонуються творчі завдання, складність яких залежить від пізнавальних можливостей конкретного періоду вікового розвитку особистості. Зокрема, в 1-4-х класах акценти спрямовуються на добір на слух знайомих мотивів дитячих пісень, поспівок, фрагментів мелодій, транспонування їх в інші тональності, музичну імітацію різноманітних звуків на музичному інструменті, імпровізацію мелодії на заданий образ чи настрій, доповнення та закінчення фрагментів мелодії, вигадкування простих мелодій, створення власної мелодії у межах октави.

Музично-ігрова діяльність молодших школярів у дистанційній формі спрямована на реалізацію творчого потенціалу в ході виконання пальчикових музичних віршів під час участі в музичних іграх «Настрій музики», «Високі звуки та низенькі», «Покажи про що розповіла музика», «Мажоринка та міноринка», «Казкові музичні персонажі», «Намалюй про що розповіла музика», «Створи пісню», «Шумовий оркестр». За результатами виконання творчих завдань школярі разом із педагогом готують номери до дистанційних уроків-концертів.

У 5-8-х класах творчі завдання значно ускладнюються. У ході виконання творчих вправ ліцеїсти залучаються до створення мелодій, імпровізації мелодій на заданий ритм з використанням мелодичного руху, окремих тактів мелодій, фрази, речення на задану акордову послідовність, добору на слух знайомих поспівок, гармонічного супроводу до мелодій. Під час роботи над хоровими творами закріплюються та розвиваються вокально-хорові навички ліцеїстів. Хлопці й дівчата вчаться досягати унісону у співі а capella, каноні, виразності фразування, розвитку мелодії до кульмінації та закінчення, аналізу й сольфеджуванню партії твору за хоровою партитурою, прийомам точного співу за рукою диригента й ланцюгового дихання під час співу

мелодійних зворотів і тривалих фраз, технікам пунктирного ритму й складних ритмічних зворотів у хорових творах.

Серед творчих форм самостійного музикування домінують завдання з добору на слух мелодій та акомпанементу, виступи в тематичних концертах, творчих зустрічах, музичних фестивалях, які проводяться в онлайн форматі. Якщо під час очного навчання учні залучались до колективної концертної роботи в класі, то в ході дистанційного навчання практикуються форми сольних репетицій перед іншими учнями, підготовка й демонстрація домашніх концертів у форматі онлайн, що сприяє оволодінню навичками інтерпретації та цілісного виконання вивченого музичного твору, формуванню досвіду виконання музичного твору перед слухачами. У процесі самостійної підготовки «домашніх» концертів учителі увагу ліцеїстів спрямовують на аналіз художнього образу музичного твору, його форму, стиль, характер, епоху створення.

Аналогічна творча діяльність має логічне продовження в 9-11 класах Херсонського Таврійського ліцею. Проте в старших класах значно більше уваги приділяється підготовці ліцеїстів до концертно-конкурсної діяльності, а саме: формуванню навичок слухового контролю під час виконання музичного твору, психологічній підготовці до публічних виступів, підвищенню якості виконавського відтворення концертних п'єс під час репетицій, залученню до участі в різноманітних концертах, фестивалях, конкурсах.

Удосконалення музично-виконавської майстерності й вокальних технік пов'язане з формуванням концертного й конкурсного репертуарів, художньо-образним трактуванням обраних для виконання творів, підготовкою творів до концертного виконання. Слід підкреслити, що старшокласникам у ході творчої роботи пропонується самостійно готувати домашні концерти й брати участь у творчих зустрічах в он-лайн форматі, працювати з Інтернет ресурсами для пошуку інформації, прослуховувати музику для обміну відеозаписами своїх виступів, аналізувати власні помилки в ході виконавства. Юнаки й дівчата вчаться засвоєнню правил поведінки артиста на сцені, створенню сценічного образу, аналізу психологічних аспектів публічного виступу й ознайомленню зі способами подолання сценічного хвилювання [6].

Образотворча освіта посідає важливе місце в навчальному процесі Херсонського Таврійського ліцею. За образотворчим напрямом освітньої підготовки закладається фундамент самореалізації особистості у сфері художньої творчості та в майбутньому у професійній праці в галузі образотворчого мистецтва, промислової графіки, архітектури, історії і теорії мистецтва.

Упродовж навчання за образотворчим напрямом ліцеїсти здобувають ґрунтовну підготовку з малюнку, живопису, композиції, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, комп'ютерної графіки.

У Херсонському Таврійському ліцеї постійно працює художня галерея, де експонуються роботи учнів. Упродовж кожного навчального року організовується близько восьми тематичних виставок учнівських робіт. У картинній галереї проводяться урочисті відкриття виставок, виховні й загальноліцейські заходи, систематичні екскурсії для ліцеїстів і учнів закладів загальної середньої та дошкільної освіти міста й області, а також щорічна посвята в художники учнів 1-го класу, де за традицією учні 11-го класу передають творчу естафету першокласникам.

За образотворчим напрямом художньо-освітньої підготовки ліцеїсти опановують такі навчальні предмети, як «Композиція», «Малюнок», «Живопис», «Декоративно-прикладне мистецтво». Програмним змістом цих предметів передбачено набуття уявлень про особливості художньо-образної мови, засвоєння основних художніх прийомів і способів створення композиції, малюнків, фрагментів і цілісних творів образотворчого мистецтва в різних жанрах, стилях і техніках, розвиток уяви,

фантазії, художнього смаку й творчих здібностей.

У 1-4 класах молодшим школярам пропонуються доступні їхнім пізнавальним можливостям творчі завдання зі створення декоративної композиції, тематичного натюрморту, використання народних символів у композиції, побудови тематичної композиції з використанням національного колориту й традицій українського народу, створення ілюстрацій до фольклору, літературних творів, історичних подій, тематичних портретів («Світ захоплень моєї матусі», «Мамина професія»). На уроках молодші школярі виконують творчу й самостійну роботу зі створення начерків і замальовок доступної тематики: «Будова дерев», «Натюрморт з квітами», «Декоративний натюрморт», «Зимовий пейзаж», «Весняний пейзаж», «Чарівний ліс», «Мешканці підводного королівства», «Улюблені тварини», «Фантастична тварина», «Космічна композиція», «Шкільний дзвоник», «Художник і його помічники», «Казковий герой», «Зимові види спорту», «Свято Святого Миколая», «Новорічна казка», «Різдвяний янгол», «Портрет мами», «Птах перемоги», «Моя Україна», «Український національний костюм».

Серед творчих завдань також переважають тематичні натюрморти в живописній техніці, доступні тематичні портрети, зображення природних явищ. Учням пропонується створення персонажа, подібного до природної форми, виконати ілюстрації до казок «Чиполіно», «Пригоди Барвінка», «Ходить Гарбуз по городу», придумати й утілити в живописній техніці композиції «Казкове або фантастичне місто», «Фантастичний пейзаж», «День Святого Миколая», «Новорічна ялинка», «Колядки».

Учні 5-8 класів образотворчого напряму освітньої підготовки виконують більш складні творчі завдання, сутність яких полягає у створенні тематичних композицій і проєктів для подальшої участі в учнівських конкурсах чи виставках. З метою розвитку творчого потенціалу учням пропонується виконання пейзажів з архітектури рідного міста, сезонних пейзажів графічними матеріалами, створення орнаментальної і декоративної композицій за мотивами народної творчості, декоративної композиції «Україна» в техніці колажу, декоративних листівок до зимових свят, декоративного панно в техніці народного розпису й тематичного декоративного панно («День лицю»).

Однією з вимог творчих завдань є підпорядкування живописних засобів творчому задуму учня-автора. Це малювання натюрмортів «Дерево життя», «Гончарство», «Смачний десерт», «Світ моїх захоплень», «Великодній натюрморт», виконання сезонних пейзажів «Краєвид за вікном», «Зима на вулицях міста», інтер'єрів у живописній техніці (інтер'єр класу, натюрморт з драпіюванням). Також тематика учнівських творів відображає «Спогади про літо», «Літні враження», «Літні мандрівки», «Підводний світ», «Космос», «Спорт», «Вогні великого міста».

Лицеїсти залучаються до виконання доступних образотворчих проєктів «Україна: історія, постаті й доля», «Великодній натюрморт», «Світ моїх захоплень», «Зима на вулицях міста», «Натюрморт з книжками». За підсумками опанування предмету «Декоративно-прикладне мистецтво» учням пропонується участь у творчому проєкті «Народні промисли й ремесла».

На уроках з образотворчого напряму в 9-11 класах юнаки й дівчата поглиблюють навички створення композицій конкурсної тематики чи до запланованої виставки, а також продовжують творчу роботу «Україна: історія, постаті й доля». Цій меті підпорядковано творчі завдання зі створення шрифтових композицій, екслібрису, логотипу, плакату, творів книжкової графіки, малювання гіпсових моделей обличчя, голів і постатей людей різного віку, статі, соціального становища, портретів у різних живописних техніках.

Творчій роботі передуює підготовчий етап, коли ліцеїсти здійснюють пошук і вивчення матеріалів, готують начерки й замальовки з метою подальшого втілення в образотворчому мистецтві авторського задуму. Старшокласникам пропонуються творчі завдання на передачу динаміки в живописному творі: «Зимові ігри дітей», «Прогулянка», «Портрет матусі». У процесі реалізації взаємозв'язків предметів «Живопис», «Малюнок» і «Композиція» продовжується творча робота над проектом «Україна: історія, постаті й доля». Виконання творчих робіт також передбачає участь ліцеїстів старших класів у тематичних проєктах: «Я з природою одне ціле», «Народні промисли й ремесла», «Україна», «Втілення жіночого образу в декоративній композиції за мотивами народної творчості», «День ліцею» [4].

З театрального напрямку освітньої підготовки педагогічну роботу акцентовано на засвоєнні учнями основних прийомів акторської техніки й безпосередньому їх упровадженні в театральні постановки. Успішна реалізація навчальних програм за театральним напрямом у Херсонському Таврійському ліцеї обґрунтована навчальними стандартами освітньої галузі «Мистецтво» за спеціалізацією «Театральне мистецтво». Спеціалізовані предмети позначаються діяльнісною спрямованістю навчання, а саме: ознайомленням з творами театрального мистецтва, відвідуванням театрів, переглядом конкурсних вистав і безпосередньою участю в сценічних постановках, які здійснюються протягом навчального року відповідно до програмних вимог [3].

З театрального напрямку художньо-естетичного циклу навчальні предмети викладаються в логічному взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки ліцеїстів. Зазначимо, що в 1-9-х класах пропедевтичне й базове опанування предметів театрального спрямування здійснюється за допомогою циклу спеціалізованих, зокрема теоретико-практичних («Основи акторської гри») і суто практичних («Сценічна мова», «Художнє мовлення», «Сценічна практика» з аспектами вокальної підготовки, виготовлення театральних ляльок, постановки лялькової вистави). У цих предметах знайшли відображення вправи з навчально-тренувальної роботи, а також роботи над конкретно театральною виставою, роботи з глядачем у процесі показу театральної вистави. Профільні предмети в ліцейських (10-11) класах присвячено вивченню «Основ театральної гри», «Сценічного руху», «Акторської майстерності та основ режисури», а також продовжується опанування «Сценічної мови», «Художнього мовлення», «Сценічної практики», основним завданням яких є формування мистецьких театральних компетентностей ліцеїстів у поєднанні з реалізацією інтересу до майбутньої професії театально-мистецького спрямування.

У процесі творчої діяльності учнів 1-4-х класів увага акцентується на створенні образів відомих і вигаданих неживих об'єктів, рослин і тварин, залученні до акторської гри в казкових образах. У ході впровадження вокальної підготовки молодших учнів у сценічну практику творчими завданнями пропонується музичне озвучення казок, творче музикування, використання класичної музики в ході проживання через образ, рух, асоціативне мислення. Відповідно до програмного матеріалу в кожному семестрі молодші школярі готують й виконують один обов'язковий твір (короткий вірш чи оповідання, віршовану казку тощо).

Учні 5-8-х класів виконують більш складні творчі завдання, спрямовані на фантазування на основі тексту, складання простих творів на задану тему, фантазування незвичайної кінцівки відомого твору, створення простого сценарію аудіоказки на основі чи за мотивами відомих казок або оповідань, художнє втілення аудіоказки у сольному чи груповому виконанні з наступним дистанційним виступом на глядача або записом у студії, а також аналізом результатів творчої роботи.

У ході виконання описаних творчих завдань ліцеїсти базової школи відпрацьовують уміння і навички втілення акторських образів на театральному майданчику, вдосконалюють майстерність застосування сценічної мови й сценічної пластики в індивідуальній та ансамблевій акторській грі, вчать сприймати, інтерпретувати, виконувати й створювати сценічні образи. Учні 5-8-х класів для самостійного сценічного виконання обирають байки, гуморески, балади, поеми, описову прозу, сюжетну прозу тощо. Ліцеїсти мають змогу спробувати себе в естрадних і класичних монологів, сучасній ліричній прозі з використанням засобів виразного читання, підготувати та сценічно втілити обраний невеликий твір у кількох техніках мовлення.

У 10-11-х класах як логічне продовження творчої діяльності старшокласникам пропонується оволодіння доступними професійними теоретичними й практичними компетентностями під час створення сценічних образів у театральних виставах і режисерських етюдах. Творчі завдання успішно реалізуються в ході роботи над постановкою самостійних театральних етюдів. Старшокласники пробують себе в ролі режисера під час постановки етюдів із відновлювального репертуару шкільного театального колективу під керівництвом учителя.

Серед видів творчої роботи для старшокласників перевага надається складанню текстів церемонії нагородження, сценаріїв ведення концерту, конкурсу, творчого вечора, розробці та проведенню ігрової програми, відтворенню та запису власноруч створених текстів у відповідних стилях, перетворенню тексту літературної казки на сценарій аудіо казки в ролях, роботі над текстом ролі, запису в студії текстів-ролей аудіо казки, добору репертуару для вступу до закладу вищої освіти за профілем, роботі над утіленням репертуару, читанню творів на внутрішню аудиторію, аналізу виступу й роботі над помилками, пошуку драматичного монологу, роботі з текстом твору, роботі над утіленням драматичного монологу, створенню відповідного сценічного художнього образу, показу драматичного монологу на внутрішню аудиторію, аналізу виступу, роботі над помилками. Творча робота старших учнів ускладнюється пошуком музичного матеріалу й пісень для вистави, створенням образів у виставі вокальними засобами, поєднанням вокальних партій і пластичних мізансцен, побудуванням логіки образу персонажа та його взаємодії з іншими дійовими особами, створенням пластичної і голосової партитури вистави.

Для 9-11-х класів театральна підготовка поглиблюється шляхом вивчення предмету «Сценічний рух», де ліцеїсти набувають знань та умінь сприймати, інтерпретувати й оцінювати сценічну пластику в ході відтворення актором стильових особливостей поведінки людей різних історичних епох, різного віку, статі, соціального стану. Творчі завдання вимагають відтворення особливостей постави, ходи, рухів персонажів казок, створення рухових етюдів фантазійної тематики, оволодіння елементами сценічного бою, виконання трюків тощо [3].

Хореографічний напрям як структурна складова організації освітньо-художнього простору в ліцеї функціонує відповідно до вимог Державного стандарту освіти за триступеневою системою навчання. Навчально-творча робота з ліцеїстами за хореографічним напрямом освітньої підготовки поєднує навчально-репетиційну й постановочну діяльність з онлайн підготовкою ліцеїстів до хореографічних виступів під час фестивалів, конкурсів, концертів і благодійних заходів місцевого, обласного, регіонального й міжнародного рівнів.

Комплекс предметів хореографічного циклу включає «Класичний танець», «Народно-сценічний танець», «Сучасний танець», «Дуетний танець», «Хореографічний ансамбль», «Постановку концертних номерів». Серед предметів художньо-естетичного циклу заслуговує на увагу організація дистанційних занять хореографічного напрямку.

По-перше, танець як сценічне мистецтво потребує ретельної індивідуальної підготовки, віртуозності рухів, щоденного шліфування танцювальної техніки. По-друге, на заняттях з хореографії використовуються групові форми танців, що ускладнює організацію дистанційної роботи з ліцеїстами. Тому на своїх уроках учителі хореографії окрім традиційних форм і методів проведення занять поєднують технології ігрового навчання з інформаційними технологіями. Ігрова діяльність супроводжується Інтернет технологіями з організації віртуальних подорожей з метою відвідування танцювальних сайтів, пошуку спеціальної літератури й навчальної інформації з хореографії.

Учителями-хореографами розроблено комплекси методик дистанційного виконання вправ під час навчально-репетиційної діяльності окремими групами учнів відповідно до змісту навчальних програм з хореографічного циклу. Значну частину уроків з хореографії складає виконання вправ у танцювально-образній частині початкових програм з хореографічного мистецтва. У роботі з учнями пріоритет надається методикам он-лайн виконання вправ з основ хореографічного мистецтва, а саме: вправ для рук (позиції, положення рук у парі), вправ для ніг (позиції), вправ рухового розвитку окремих частин тіла (підготовка до вивчення особливостей виконання класичного, народно-сценічного, сучасного, дуетного танців). Правильне виконання цих вправ не можливе без допоміжної гімнастичної роботи, тому доцільними є гімнастичні вправи, наприклад, з натягування ніг безпосередньо до кінчиків пальців стоп, зворотного виведення їх у положення на п'яти.

Тому кожному вчителю-хореографу в процесі навчально-репетиційної роботи необхідно особисто продемонструвати техніку виконання як окремих хореографічних рухів, так і фрагментів танцювальних композицій. Методика такої демонстрації вимагає триразового показу рухів, жестів, поз у звичайному виконавському темпі, уповільненому темпі із супроводом показу детальними поясненнями і знову у звичайному виконавському темпі. Такий порядок забезпечує формування в танцівників загального уявного каркасу хореографічного дійства під час першого показу, який наповнюється деталями правильного виконання рухів, жестів, поз під час другого показу, і закріплюється остаточно детальне уявлення щодо виконавської техніки під час третього показу. Темп і пояснення під час особистого показу залежать від вікової групи ліцеїстів, рівня їхньої пізнавальної підготовки, технічних можливостей під час онлайн навчання.

За хореографічним напрямом освітньої підготовки в Херсонському Таврійському ліцеї ретельно планується концертна діяльність ліцеїстів. Щороку учні-хореографи беруть участь у звітних концертах і численних мистецьких заходах місцевого, регіонального, обласного й усеукраїнського рівнів. Відповідно до планів концертної діяльності вчителі-хореографи знаходять тренувальну базу для їх учасників в інших містах України з метою проведення репетицій безпосередньо в танцювальній залі, оформлюють матеріали з діючих репертуарів, які містять назви й анотації постановочних танцювальних творів. Окрім цього здійснюється планування перспективної репертуарної роботи аналогічно до матеріалів діючих репертуарів, тобто окрім назв майбутніх постановок наведено анотації танцювальних сюжетів.

Програмним матеріалом уроків передбачено засвоєння класичних елементів з хореографії, а також елементів українського, грецького, грузинського, естонського, єврейського, іспанського, італійського, мексиканського, молдавського, польського, угорського, циганського народних танців, популярних масових форм сучасних танців «Modern-jazz dance», «Hip-hop», «Funk styles», «House dance», «Jazz-Funk». Окрім цього ліцеїсти набувають компетентностей в сольній, дуетній та ансамблевій діяльності з хореографічного мистецтва.

Пропоновані молодшим школярам творчі завдання передбачають доступну імпровізацію в ході виконання танцювальних комбінацій та етюдів (передача в хореографічних рухах відтінків музичного супроводу, втілення танцювальних образів за власною творчою уявою). Школярі вчаться емоційного сприйняття музичного матеріалу в заданих учителем танцювальних варіаціях.

Ліцеїсти в 5-8 класах під час дистанційного навчання намагаються творчо відобразити в пластиці загальний зміст музики, утілити в танцювальних рухах власні асоціації хореографічного образу. У процесі творчої роботи учні застосовують елементи класичних, народних і сучасних танців у власних етюдах, створених на основі вивчених комбінацій хореографічних рухів. Імпровізація на заданий учителем музичний матеріал стосується створення танцювальних комбінацій, етюдів і концертних номерів на основі пропонованої учителем тематики (народний танець, *demi* класика, сучасний танець) з використанням соло, дуету, малої й масової форм.

У ході творчої роботи ліцеїсти 9-11 класів опановують техніки імпровізації на основі вивченого матеріалу з обов'язковим поєднанням музичних і танцювальних образів, що відображають власні творчі задуми й почуття. У творчій роботі юнакам і дівчатам пропонується самостійне створення етюдів і добір лексичного матеріалу на задану вчителем тему чи художній образ (сюжетні номери), імпровізація і постановка концертних номерів на основі обраної вчителем тематики [2].

У межах змістової компоненти вищеописаних навчальних предметів ліцеїсти залучаються до творчої діяльності шляхом організації творчих колективів. Організацію діяльності таких творчих колективів здійснено з метою розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі Херсонського Таврійського ліцею, упровадження профільної освіти на початковому, базовому й профільному рівнях за художньо-естетичним спрямуванням (музичний, образотворчий, театральний, хореографічний напрями), національно-патріотичного виховання ліцеїстів засобами художньо-мистецької освіти, підвищення рівня виконавської майстерності й залучення учнів ліцею до активної участі в мистецькому сучасному просторі в умовах воєнного стану.

Слід наголосити, що педагогічний процес у цих колективах характеризується організацією навчальної і художньо-творчої роботи з ліцеїстами у напрямку інтеграції навчання з творчою, конкурсною, фестивальною, благодійною діяльністю його учасників. Такі форми дозволяють інтеграційно поєднати навчальну роботу з вивчення предметів художньо-естетичного циклу з художньо-творчою роботою в цих колективах. Вказана інтеграція досягається шляхом організації пізнавальної діяльності ліцеїстів у класах, сформованих за типом мистецької спеціалізації (музичні, образотворчі, театральні, хореографічні класи). Учасники цих колективів беруть участь і традиційно посідають призові місця у виставках, конкурсах, фестивалях міжнародного, всеукраїнського, регіонального, обласного і міського рівнів.

Як форма організації творчої діяльності ліцейський колектив передбачає спільне виконання хореографічних, театральних, музичних творів кількома учасниками. Звернення до характеристик організаційної структури цих колективів дозволяє дійти висновку про реалізацію в Херсонському Таврійському ліцеї авторських ідей щодо об'єднання в дитячому творчому колективі учнів кількох навчальних класів з організацією їхньої творчої діяльності в межах урочної системи художньо-естетичної освіти мистецького спрямування. Художні колективи поєднують різновікові групи учнів, а ретельно дібраний репертуар враховує спільні інтереси учасників до творчості.

У творчих колективах окрім урочних групових форм педагогічної роботи з розвитку креативної особистості використовуються інші групові форми, зокрема, постановка й репетиційна робота з утілення нового й відновлення старого репертуару,

організація та проведення фестивалів і конкурсів музичного, образотворчого, театрального й хореографічного мистецтва, учнівські науково-практичні конференції, творчі звіти. Серед індивідуальних форм експериментальної роботи мають місце: заняття за профілем, самостійна творча й проєктна діяльність, робота первинного наукового товариства.

У цей період у Херсонському Таврійському ліцеї організовано роботу 21 учнівського художнього колективу, серед них: 7 музичних колективів, 1 хоровий колектив, 2 образотворчі студії, 5 театральних колективів, 3 хореографічних колективи, а також студії звукозапису «Стимул», телевізійна «Об'єктив», літературна «Ліра».

За музичним напрямом художньо-естетичної підготовки ліцеїстів створено й працюють оркестри народних і духових інструментів, камерний оркестр «Allegro», ансамблі гітаристів «Маестро», скрипалів, бандуристів, інструментальний ансамбль «Con brío» і зведений хор «Cantabile». Учасники оркестрів та ансамблів мають змогу набути професійних навичок гри на таких інструментах як: скрипка, віолончель, труба, кларнет, саксофон, туба, сопілка, флейта, ударні інструменти, а також баян, акордеон, домра, балалайка, гітара, бандура.

Серед принципів організації роботи музичних колективів слід виокремити вимогу формування його складу відповідно до вікових особливостей і рівня виконавських умінь ліцеїстів з 1 по 11 класи. Основними напрямками діяльності колективів є робота з оркестровими групами, збереження та профілактика музичних інструментів, організація та проведення сольних концертів, відновлення та збереження репертуару, перегляд концертів професійних і самодіяльних музичних колективів, участь у фестивалях, конкурсах, концертах та інших культурних заходах різного рівня організації. Музичні колективи залучають учасників до активної благодійної діяльності у формі благодійних проєктів для вихованців шкіл-інтернатів міста й області, благодійних концертів з метою збору коштів для лікування дітей з особливими потребами.

Керівники музичних колективів надають пріоритет у репертуарі зразкам української народної музики, обробці народних пісень, творам сучасних українських авторів, які характеризуються ідейно-патріотичним авторським задумом. Відомий виконавець естрадного співу Макс Барських є випускником Херсонського Таврійського ліцею. Нині співак захищає Вітчизну в рядах тероборони.

Цікавою формою організації самостійної творчої діяльності ліцеїстів стали фортепіанні он-лайн кафе. Метою цієї форми роботи з учнями є надання творчого поштовху юним музикантам в оволодінні сучасним позапрограмним репертуаром. Учасники он-лайн кафе – здебільшого ліцеїсти із середнім рівнем розвитку музичних здібностей. Позаяк на великій сцені виступають завжди лише кращі учасники музичних колективів, то вагомим є створення сприятливих умов для публічної презентації результатів творчості всіх охочих [6].

Перше фортепіанне кафе не мало певної тематики. Кожен учасник виконував свою улюблену п'єсу із репертуару для домашнього музикування, відтак у концерті взяли участь лише учні фортепіанного відділення. Надалі педагогами було прийняте рішення урізноманітнити концертну програму участю учнів з інших творчих колективів, а саме: вокалістів, скрипалів, бандуристів, гітаристів тощо. Таким чином, програма фортепіанного он-лайн кафе набула більш цікавої для ліцеїстів тематики. Наприклад, засідання кафе з теми «Новорічний дивертисмент» – це костюмований он-лайн захід із Різдвяною Зіркою, Святим Миколаєм і Феєю-ведучою, новорічними вітаннями й щедруваннями, які було підготовлено ліцеїстами разом з батьками. Цікавим форматом зустрічі в кафе з теми «Осіння рапсодія» був справжній осінній бал

сумних мелодій із он-лайн презентацією осінніх композицій учасниками кафе. Запрошеними гостями поетичної студії «Ліра» презентовано власні вірші на дібрані ліцеїстами-музикантами українські мелодії.

Тематика засідань «Фортепіанного кафе» враховує вікові категорії учнів. Зокрема, тема зустрічі «Наодинці з Майкапаром» зорієнтована на середній і старший шкільний вік ліцеїстів, а от «Музичний зоопарк» із загадками, скоромовками, улюбленими віршами й музичними п'єсками «Мавпочки», «Слоненята», «Метелики» – на дітей молодшого шкільного віку.

З метою залучення до участі в засіданнях ліцеїстів інших творчих колективів було організовано зустріч «Граємо разом», де пролунали твори ансамблевої гри, фортепіанних дуетів, тріо, ансамблів бандуристів і скрипалів. Святкове, сповнене гумору й сміху фортепіанне кафе «Музиканти сміються» презентувало виконання музичних номерів у супроводі цікавих гумористичних історій, анекдотів, випадків тощо [6].

За образотворчим напрямом художньо-естетичної підготовки творчу діяльність ліцеїстів організовано у формі образотворчих студій «Палітра» й «Перспектива». Змістом роботи образотворчої студії «Палітра» є передбачено вивчення основ образотворчої грамоти й різних технік декоративно-прикладного мистецтва: художнього текстилю (гарячий батик, холодний батик, розпис по шовку, текстильна пластика, валяння), розпису по склу, декоративної обробки поверхні за допомогою гіпсу, паперу, тканини, бавовни. У студії ліцеїсти навчаються співвідносити творчу ідею з формою її образотворчого втілення, правильно добирати художні прийоми, конструювати композицію та сюжет твору відповідно до авторського задуму.

Для розвитку асоціативного мислення учнів використовуються музичний і відеоряди. Ліцеїсти постійно відвідують он-лайн виставки й галереї, здійснюють пошук та аналіз інформації про творчі здобутки сучасних митців, беруть активну участь в он-лайн майстер-класах з образотворчого мистецтва. На заняттях студії її учасники презентують власні етюди, начерки з натури, замальовки, які передують роботі над довготривалою тематичною композицією.

Основною метою педагогічної роботи в образотворчій студії «Перспектива» є забезпечення образотворчої підготовки талановитої молоді, закладання фундаменту базових знань у царині художньої творчості, а також підготовка до вибору професій типу «людина – художній образ». Змістом роботи студії «Перспектива» передбачено формування творчих знань і умінь з художньої творчості в галузі образотворчого мистецтва, промислової графіки, дизайну, архітектури, історії та теорії мистецтв. В організації творчої діяльності ліцеїстів керівники студії уміло поєднують інформаційно-комунікативні технології, проєктні методики, методи інтерактивного навчання. У процесі роботи студії чимало уваги приділяється систематичному аналізу образотворчих учнівських робіт, підготовці кращих робіт для участі в міських, обласних, всеукраїнських, міжнародних виставках і конкурсах [4].

За театральним напрямом художньо-естетичної підготовки організовано п'ять творчих колективів «Арт-ліцей», «Віват», «Дивосвіт», «Промінець», «Соняшник», де ліцеїсти мають можливість не лише оволодівати театальною майстерністю, але й презентувати результати власних творчих досягнень.

Основними завданнями роботи творчих колективів визначено створення сприятливих умов для художньо-творчої діяльності ліцеїстів; підготовка, організація та проведення театральних заходів (показів вистав, літературно-музичних композицій, запису сольних номерів тощо) в очній та дистанційній формах; національно-патріотичне виховання учнів; популяризація діяльності учасників творчого колективу у ЗМІ та Інтернет просторі, на ютуб-каналі ліцею, сторінках Фейсбук, Інстаграм тощо.

Серед основних напрямів роботи в колективах слід виокремити навчально-тренінгову роботу, роботу над театральною постановкою, показ вистави глядачеві, відновлення та збереження репертуару, перегляд вистав професійних і самодіяльних театральних колективів, участь у фестивалях, конкурсах, концертах, благодійних проєктах, організаційну роботу з виготовлення реквізиту, костюмів, декорацій, збереження традицій колективу. Особливості організаційної структури цих колективів створюють педагогічні умови як для успішної навчально-репетиційної і постановочної роботи, так і виконавської діяльності їхніх учасників, адже навчальна діяльність є основою для концертної, конкурсно-фестивальної та благодійної діяльності творчих колективів [3].

Специфіка підготовки учнів у театральних колективах і до початку воєнних дій була тісно пов'язана саме із психоемоційним станом їх учасників. Під час воєнного стану педагоги – керівники колективів на основі врахування традицій і системи початкової роботи з предметів театального циклу спрямували свою діяльність на стабілізацію емоційного стану учнів та налагодження контактів усіх учасників творчих колективів в умовах дистанційного навчання. Для цього забезпечено інтегрування творчого потенціалу кожного з учасників творчого театального колективу в колективній творчій діяльності. Такому інтегруванню сприяло використання казкотерапії для молодших школярів, активної тренінгової роботи, виконання етюдів запропонованої тематики або в певних запропонованих обставинах для учнів середньої групи. Старші учні більш свідомо сприймають біль воєнного часу, усвідомлюють себе частинкою багатостраждального народу, мають гостру реакцію на стрес і переживання, тому для них доцільними виявилися вправи за методикою «Розум. Емоції. Тіло», що дозволяє розподіляти свою увагу між трьома компонентами й досягати душевної рівноваги у процесі налаштування на навчальну діяльність.

Кардинально змінено також організацію роботи учасників творчих колективів зі сценічної практики, оскільки дистанційно перебуваючи в різних куточках України та Європи, неможливо поставити й зіграти виставу. Тому вчителі ліцею надають перевагу таким малим сценічним формам, як: етюди, мініатюри, музично-літературні композиції, міні п'єси для одного учасника, міні ералаші, репризи, естрадні номери. Також керівники творчих колективів практикують відеозйомку учнями на телефон фрагментів, епізодів як результатів індивідуальної самостійної роботи кожного учасника та узагальнення вчителем матеріалів у ході монтажу коротких фільмів, роликів як підсумкової колективної роботи.

Процес навчальних занять у колективах будується на основі розвивальних методик і являє собою систему творчих ігор, етюдів, спрямованих на розвиток якостей креативної особистості учасників колективів. Хід занять характеризується емоційною насиченістю та прагненням досягти продуктивного результату шляхом залучення до колективної творчості.

У репертуарі колективів домінують вистави для дітей різного віку, казки, ералаші, психологічні вистави актуальної для молоді тематики.

За хореографічним напрямом художньо-естетичної підготовки створено і працюють три творчі колективи «Джерельце», «Ізюминка» й «Neo-Dance», де ліцеїсти мають можливість не лише оволодівати хореографічним мистецтвом, але й публічно презентувати результати власної творчості. Основними напрямками діяльності хореографічних колективів є: навчально-тренінгова робота, робота над хореографічними постановками, показ хореографічних номерів глядачеві, відновлення та збереження репертуару, перегляд концертів, виступів професійних і самодіяльних хореографічних колективів, участь у фестивалях, конкурсах, концертах. У репертуарах хореографічних колективів пріоритетними є сюжетні й безсюжетні танці сучасного й народного стилів, хореографічні композиції, українські стилізовані постановки.

Найбільш складною організаційною структурою позначається хореографічний колектив «Джерельце», який об'єднує три групи учнів. У молодшій групі школярів забезпечується початковий рівень хореографічної освіти. У цій групі навчаються діти віком від 6-ти до 10-ти років. Упродовж чотирьох років навчання досягаються цілі зацікавити початківців в обраному виді хореографічного мистецтва, забезпечити початкову хореографічну підготовку, сприяти розвитку музичного слуху, почуття ритму, сформувати основні рухові навички, допомогти визначитись у подальшому хореографічному навчанні [2].

Структурна організація середньої групи ліцеїстів включає хореографічні класи з учнів віком від 11-ти до 14-ти років. Упродовж п'яти років учні середньої групи оволодівають основним рівнем хореографічної освіти. У навчально-творчій діяльності цього періоду переслідуються цілі поглиблення хореографічного досвіду хлопців і дівчат з народно-сценічного танцю, розвитку ритміки й пластики рухів, виховування інтересу до танцювального народно-сценічного мистецтва, набуття ліцеїстами спеціальних компетентностей у хореографічному мистецтві.

У старшій групі навчаються учні віком від 15-ти до 17-ти років у 10-11-их хореографічних класах. Період 2-3-х років навчання дозволяє старшокласникам здобути вищий рівень хореографічної освіти. Цьому сприяють такі поставлені цілі навчально-творчої діяльності, як сприяння художньому й особистому розвитку юнаків і дівчат, формування їхніх уявлень про сучасні танцювальні форми й стильові відмінності, опанування виконавською технікою сучасних танців, розвиток координації, пластичності, відчуття ритму, сприяння духовному становленню майбутніх хореографів, поглиблення спеціальних хореографічних компетентностей і формування початкових професійних навичок як виконавців хореографічних творів [2].

На відміну від поліспрямованості хореографічних структурних складових колективу «Джерельце» навчально-творча діяльність учнів у народному художньому хореографічному колективі «Ізюминка» позначена моноспрямованістю, що знаходить вираження в українській стилізації танцювальних постановок, тобто сюжетні лінії танців безпосередньо пов'язані з втіленням українських художніх елементів у хореографічні композиції історико-народної та сучасної тематики, а також жанру дитячої хореографії. Навчально-творчу діяльність колективу «Ізюминка» спрямовано на розвиток творчих здібностей ліцеїстів, опанування ними спеціальними хореографічними знаннями, вміннями й навичками, навчання інтерпретувати й створювати танцювальні постановки самостійно, орієнтація учнів на пропагування цінностей хореографічного мистецтва, виховання в хлопців і дівчат інтересу до танцювального мистецтва, естетичних смаків, а також сприяння творчій самореалізації у хореографічному мистецтві.

Монохореографічний характер притаманний і навчально-творчій діяльності хореографічного колективу «Neo-Dance», що сприяє реалізації інтересів ліцеїстів до сучасного хореографічного мистецтва. Основними завданнями навчально-творчої діяльності його учасників визначено опанування методами й прийомами сучасних танцювальних стилів, залучення ліцеїстів до творчого пошуку й утілення в композиційних постановках власних мистецьких задумів [2].

У хореографічних творчих колективах Херсонського Таврійського ліцею ретельно планується концертна діяльність учнів: щороку ліцеїсти-хореографи беруть участь у звітних концертах і численних мистецьких заходах місцевого, регіонального, обласного й усеукраїнського рівнів. Організацію роботи з конкурсної діяльності кардинально змінено, оскільки дистанційно, перебуваючи в різних куточках України й світу неможливо поставити повноцінний хореографічний номер. Тому вчителі-хореографи надають перевагу малим сценічним формам, а саме: сольним і дуетним

етюдам для одного чи двох учасників, також практикується відеозйомка учнями комбінацій, етюдів та наступний разом з учителем аналіз та узагальнення відеоматеріалів.

Навчально-творчий процес у телевізійній студії «Об'єктив» і студії звукозапису «С.А.М.» спрямовано на опанування знаннями й формування творчих умінь у телевізійній і звуковідтворювальній справі. Навчальна діяльність студій пов'язана з підготовкою сценаріїв і відео- і звукосюжетів, вивченням основ відео зйомки та звукозапису, оволодінням прийомами роботи теле- і радіоведучих. Результатом практичної діяльності ліцеїстів у студіях є створення та презентація відео- і звукосюжетів різної тематики, які висвітлюються на сайті навчального закладу, на каналі YouTube та на сайті управління освіти Херсонської міської ради. У ході підготовки тематичних сюжетів учасники телестудії «Об'єктив» і студії звукозапису «С.А.М.» тісно співпрацюють з філією публічного акціонерного товариства «Національної суспільної телерадіокомпанії України». Щорічно телевізійна студія «Об'єктив» презентує до 15-ти телесюжетів щодо такої тематики: всеукраїнські фестивалі театральних колективів «Дивосвіт Мельпомени», хореографічного мистецтва «Магія танцю», музичного мистецтва «На крилах гармонії»; посвята першокласників у мистецьку спеціальність; музична й хореографічна асамблеї; Всеукраїнський семінар хореографічних колективів України; міський конкурс читців «Мова моя калинова»; «Учень року» та «Флагман освіти Херсонщини»; святкування Дня знань, Дня ліцею, родинних днів тощо.

На базі телевізійної студії «Об'єктив» і студії звукозапису «С.А.М.» ведеться літопис Херсонського Таврійського ліцею, здійснюється запис і монтаж різноманітних заходів, фестивалів, конкурсів, у яких беруть участь ліцейські творчі колективи. Записаний матеріал використовується в навчальному й творчому процесі, а результати такої діяльності оприлюднюються в Інтернет засобах. Учасники обох студій наполегливо працюють у журналістському проєкті «Ліцейські новини», де кожен випуск має можливість розповісти про важливі події і донести цікаву інформацію до учнів, батьків і гостей сайту ліцею.

В умовах воєнного стану керівниками й учасниками телевізійної студії «Об'єктив» і студії звукозапису «С.А.М.» активно використовуються сучасні цифрові платформи, такі як «Єдина школа», що сприяє перенесенню органічної дії зі сценічного майданчика у віртуальний Інтернет-простір. Змінено також підхід до організації творчої діяльності на студійних заняттях. Позаяк, перебуваючи в різних куточках України і Європи й не маючи достатнього технічного забезпечення, учасники студій позбавлені можливості створювати якісний відео- і звукопродукт, тому надається пріоритет невеликим творчим роботам: відеокліпам різної тематики, слайдшоу, відео- і звукопоздоровленням тощо. Також практикуються тематично-сюжетна відеозйомка та звукозапис учнями на телефон, аналіз і узагальнення разом з учителем записаних матеріалів, монтаж коротких фільмів і радіопередач як підсумкової колективної роботи.

Педагогічну роботу в літературній студії «Ліра» спрямовано на розвиток творчого потенціалу учнів у поетичній діяльності. На заняттях ліцеїсти ознайомлюються з правилами та прийомами віршотворення, підготовкою поетичних творів до публічного оприлюднення в Інтернет просторі. Щорічно учасники літературної студії «Ліра» презентують власні твори в таких альманахах «Чарівні веснянки», «Рядки, які дарують радість», «Дзвінка ліцейська ліра», щоквартальний ліцейській газеті «Літературна сторінка». Поети-початківці постійно беруть участь у міських («Мова моя калинова» імені М. Братана), обласних («Поетичний вернісаж», «Наша земля – Україна», «Поетичний камертон Ліни Костенко»), всеукраїнських «Море

«Море талантів», (м. Одеса), «Стежками Каменяра» (м. Львів), «ПероДактиль» (м. Біла Церква), «Творчі канікули», «Не жартуй з вогнем» (м. Київ), «Антракт» (м. Херсон), міжнародних «Морський зорепад», «Зіркова погулянка», «Молода КороНація» літературних конкурсах.

Твори юних письменників надруковано в збірках «Творчі канікули» (м. Київ), «Море талантів» (м. Одеса), «Кличе незміряний світ» (м. Херсон), в альманах фестивалю «Антракт», а також у веб-виданнях Херсонської обласної дитячої бібліотеки імені Дніпрової Чайки «Звучи у нашій рідній краї безсмертне слово Кобзаря» та «Пелюстки для Ліни».

Нині формувальний етап дослідно-експериментальної роботи з розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі Херсонського Таврійського ліцею ще триває. Адже продовжується експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею, педагогічних методик упровадження структурно-функціональної моделі цього простору й педагогічної технології залучення учнів до самостійної творчої діяльності в освітню підготовку ліцеїстів з театрального, образотворчого, музичного й хореографічного напрямів. Разом з тим результати такої роботи частково оприлюднено в доповідях і виступах адміністрації та педагогів ліцею на конференціях: III Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Інноваційні практики наукової освіти» (6-12 грудня 2023 року, Інститут обдарованої дитини НАПН України, м. Київ), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності» (5-6 жовтня 2023 року, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», м. Херсон), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні практики наукової освіти» (6-12 грудня 2023 року, Інститут обдарованої дитини НАПН України, м. Київ), VIII Всеукраїнській науково-методичній конференції «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності» (18 листопада 2021 року, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», м. Херсон), Усеукраїнській міжгалузевій науково-практичній онлайн-конференції «Україна на шляху відновлення: завдання науки і освіти в європеїзації держави» в межах Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти» (17-19 травня 2023 року, Інститут обдарованої дитини НАПН України, м. Київ), науково-практичній конференції «Організація творчої діяльності ліцеїстів в умовах воєнного стану» (12 травня 2023 року, Херсонський Таврійський ліцей Херсонської міської ради, м. Херсон). Результати формувального експерименту постійно обговорюються та аналізуються на спільних засіданнях науково-методичної ради Херсонського Таврійського ліцею і творчої групи з реалізації усеукраїнського експерименту (протокол № 1 від 15.02.2023, протокол № 2 від 15.05.2023, протокол № 1 від 11.09.2023, протокол № 2 від 18.10.2023, протокол № 3 від 17.01.2024).

Результати дослідно-експериментальної роботи з розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі Херсонського Таврійського ліцею відображено в друкованих працях: 2-х збірниках навчально-методичних праць учителів ліцею та 6-ти наукових статтях у виданнях матеріалів науково-практичних конференцій, науково-методичних журналах.

Бібліографія

- 1 Комаровська О.А., Мельник А.І., Чабан Н.І. Незламність Херсонського Таврійського ліцею: Всеукраїнський експеримент в умовах воєнного стану й окупації. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звітної наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2022 рік. НАІР, м. Івано-Франківськ. Івано-Франківськ, 2022, С. 114-119.
- 2 Мельник А.І., Чабан Н.І. Організація навчальної та художньо-творчої роботи на хореографічному відділенні в Херсонському Таврійському ліцеї мистецтв. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць / редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»,

2019. Вип. 44. С. 16-24.
- 3 Мельник А.І., Чабан Н.І. Організація навчальної та художньо-творчої роботи на театральному відділенні в Херсонському Таврійському ліцеї мистецтв. *Херсонський Таврійський ліцей мистецтв - сучасний заклад мистецької освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи*: зб. навч.-метод. праць учителів Херсонського Таврійського ліцею мистецтв Херсонської міської ради (до 30-річчя заснування закладу) / за ред. А.І. Мельник. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. 163 с. С. 24-30.
URL: https://drive.google.com/file/d/1wnhkhLHCNmSn40_fgct5p9a2mMET2fYPV/view (дата звернення: 27.10.2023).
- 4 Надєєва Н.М., Чабан Н.І. Організація навчальної та художньо-творчої роботи образотворчого відділення Херсонського Таврійського ліцею мистецтв. *Херсонський Таврійський ліцей мистецтв - сучасний заклад мистецької освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи*: зб. навч.-метод. праць учителів Херсонського Таврійського ліцею мистецтв Херсонської міської ради (до 30-річчя заснування закладу) / за ред. А.І. Мельник. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. 163 с. С. 19-23.
URL: https://drive.google.com/file/d/1wnhkhLHCNmSn40_fgct5p9a2mMET2fYPV/view (дата звернення: 25.01.2024).
- 5 Про проведення експерименту за темою «Розвиток креативної особистості в художньо-освітньому просторі ліцею мистецтв» на червень 2021 – травень 2026 роки: *Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.08.2021 р. № 942*.
- 6 Токар С.Г., Чабан Н.І. Організація навчальної та художньо-творчої роботи музичного відділення ліцею. *Херсонський Таврійський ліцей мистецтв - сучасний заклад мистецької освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи*: зб. навч.-метод. праць учителів Херсонського Таврійського ліцею мистецтв Херсонської міської ради (до 30-річчя заснування закладу) / за ред. А.І. Мельник. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. 163 с. 1С. 5-11.
URL: https://drive.google.com/file/d/1wnhkhLHCNmSn40_fgct5p9a2mMET2fYPV/view (дата звернення: 25.01.2024).
- 7 Чабан Н.І. Діагностичні засоби вивчення якостей креативної особистості учнів у художньо-освітньому просторі ліцею. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 жовт. 2023 р., м. Херсон / за ред. Кузьменко В. В., Слюсаренко Н. В. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2023. 226 с. С. 184-192.
- 8 Чабан Н.І. Обґрунтування структури креативної особистості учня в художньо-освітньому просторі ліцею. *Україна на шляху відновлення: завдання науки і освіти в європеїзації держави*: матеріали Всеукр. між галуз. наук.-практ. онлайн-конф., Київ, 17-19 трав. 2023 р. / уклад.: Л.І.Ткаченко, В.М.Шульга. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. 946 с. С. 877-884.
URL: https://iod.gov.ua/content/events/42/vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-ukrayina-na-shlyahu-vidnovlennya--zavdannya-nauki-i-osviti-v-yevropeyzaciyi-derzhavi_publications.pdf?1686216291.7459 (дата звернення: 20.01.2024).
- 9 Чабан Н.І. Організаційно-педагогічні умови розвитку креативної особистості учнів у художньо-освітньому просторі ліцею. *Інноваційні практики наукової освіти*: матеріали III Всеукр.і наук.-практ. конф., Київ, 6-12 груд. 2023 р. Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2023. С. 798-807.
- 10 Чабан Н.І. Оцінювання розвитку творчого потенціалу учнів у художньо-освітньому просторі ліцею. *Педагогічна технологія розвитку креативної особистості в художньо-освітньому просторі Херсонського Таврійського ліцею Херсонської міської ради*: зб. навч.-метод. праць учителів Херсонського Таврійського ліцею Херсонської міської ради / за ред. Н.І.Чабан. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2023. 111 с. С. 98-103.
URL: https://drive.google.com/file/d/1zV7YX_ZvJkCurvYBTd1zYXXzF-gdYCOb/view (дата звернення: 13.12.2023).

References

- 1 Komarovska O.A., Melnyk A.I., Chaban N.I. Nezlamnist Khersonskoho Tavriiskoho litseiu: Vseukrainskyi eksperyment v umovakh voiennoho stanu y okupatsii. Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiyni potentsial: materialy zvitnoi nauk.-prakt. konf. Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy za 2022 rik. NAIR, m. Ivano-Frankivsk. Ivano-Frankivsk, 2022, S. 114-119. (in Ukraine)
- 2 Melnyk A.I., Chaban N.I. Orhanizatsiia navchalnoi ta khudozhno-tvorchoi roboty na khoreohrafichnomu viddilenni v Khersonskomu Tavriiskomu litsei mystetstv. Pedahohichniy almanakh: zb. nauk. prats / redkol. V.V. Kuzmenko (holova) ta in. Kherson : KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 2019. Vyp. 44. S. 16-24. (in Ukraine)
- 3 Melnyk A.I., Chaban N.I. Orhanizatsiia navchalnoi ta khudozhno-tvorchoi roboty na teatralnomu viddilenni v Khersonskomu Tavriiskomu litsei mystetstv. Khersonskyi Tavriiskyi litsei mystetstv suchasnyi zaklad

- mystetskoï osvity v umovakh realizatsii Kontseptsii Novoi ukrainskoï shkoly: zb. navch.-metod. prats uchyteľiv Khersonskoho Tavriiskoho litseiu mystetstv Khersonskoi miskoi rady (do 30-richchia zasnuvannia zakladu) / za red. A.I. Melnyk. Kherson : KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 2021. 163 s. S. 24-30.
URL: https://drive.google.com/file/d/1wnhkLHCNmSn40_fgct5p9a2mMET2fYPV/view (data zvernennia: 27.10.2023). (in Ukraine)
- 4 Nadieieva N.M., Chaban N.I. Orhanizatsiia navchalnoi ta khudozhno-tvorchoi roboty obrazotvorchoho viddilennia Khersonskoho Tavriiskoho litseiu mystetstv. Khersonskiyi Tavriiskiyi litsei mystetstv suchasnyi zaklad mystetskoï osvity v umovakh realizatsii Kontseptsii Novoi ukrainskoï shkoly: zb. navch.-metod. prats uchyteľiv Khersonskoho Tavriiskoho litseiu mystetstv Khersonskoi miskoi rady (do 30-richchia zasnuvannia zakladu) / za red. A.I. Melnyk. Kherson : KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 2021. 163 s. S. 19-23.
URL: https://drive.google.com/file/d/1wnhkLHCNmSn40_fgct5p9a2mMET2fYPV/view (data zvernennia: 25.01.2024). (in Ukraine)
- 5 Pro provedennia eksperymentu za temoiu «Rozvytok kreatyvnoi osobystosti v khudozhno-osvitnomu prostori litseiu mystetstv» na cherven 2021 – traven 2026 roky: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 30.08.2021 r. № 942. (in Ukraine)
- 6 Tokar S.H., Chaban N.I. Orhanizatsiia navchalnoi ta khudozhno-tvorchoi roboty muzychnoho viddilennia litseiu. Khersonskiyi Tavriiskiyi litsei mystetstv suchasnyi zaklad mystetskoï osvity v umovakh realizatsii Kontseptsii Novoi ukrainskoï shkoly: zb. navch.-metod. prats uchyteľiv Khersonskoho Tavriiskoho litseiu mystetstv Khersonskoi miskoi rady (do 30-richchia zasnuvannia zakladu) / za red. A.I. Melnyk. Kherson : KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 2021. 163 s. S. 5-11.
URL: https://drive.google.com/file/d/1wnhkLHCNmSn40_fgct5p9a2mMET2fYPV/view (data zvernennia: 25.01.2024). (in Ukraine)
- 7 Чабан Н.І. Діагностичні засоби вивчення якостей креативної особистості учнів у художньо-освітньому просторі ліцею. Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 жовт. 2023 р., м. Херсон / за ред. Кузьменка В. В., Слюсаренко Н. В. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2023. 226 с. С. 184-192. (in Ukraine)
- 8 Chaban N.I. Obgruntuvannia struktury kreatyvnoi osobystosti uchnia v khudozhno-osvitnomu prostori litseiu. Ukraina na shliakh vidnovlennia: zavdannia nauky i osvity v yevropeizatsii derzhavy: materialy Vseukr. mizh haluz. nauk.-prakt. onlain-konf., Kyiv, 17-19 trav. 2023 r. / uklad.: L.I. Tkachenko, V.M. Shulha. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2023. 946 s. S. 877-884.
URL: https://iod.gov.ua/content/events/42/vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-ukrayina-na-shlyahu-vidnovlennya--zavdannya-nauki-i-osviti-v-yevropeyzaciyi-derzhavi_publications.pdf?1686216291.7459 (data zvernennia: 20.01.2024). (in Ukraine)
- 9 Chaban N.I. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy rozvytku kreatyvnoi osobystosti uchniv u khudozhno-osvitnomu prostori litseiu. Innovatsiini praktyky naukovoï osvity: materialy III Vseukr.i nauk.-prakt. konf., Kyiv, 6-12 hrud. 2023 r. Kyiv : In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2023. S. 798-807. (in Ukraine)
- 10 Chaban N.I. Otsiniuvannia rozvytku tvorchoho potentsialu uchniv u khudozhno-osvitnomu prostori litseiu. Pedahohichna tekhnolohiia rozvytku kreatyvnoi osobystosti v khudozhno-osvitnomu prostori Khersonskoho Tavriiskoho litseiu Khersonskoi miskoi rady: zb. navch.-metod. prats uchyteľiv Khersonskoho Tavriiskoho litseiu Khersonskoi miskoi rady / za red. N.I. Chaban. Kherson : KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity», 2023. 111 s. S. 98-103.
URL: https://drive.google.com/file/d/1zV7YX_ZvJkCurvYBTd1zYXXzF-gdYCOB/view (data zvernennia: 13.12.2023). (in Ukraine)

Ludmyła MOROKO / МОРОККО Людмила¹

Lidia ZOZULAK / ЗОЗУЛЯК Лідія²

Jurij SZYŁO / РЄЇ Тдіє³

Співпраця інклюзивно-ресурсного центру і закладу освіти щодо профорієнтаційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у створенні інклюзивного освітнього середовища

Współpraca placówki pomocowej "Centrum inkluzywności" oraz instytucji edukacyjnej w zakresie poradnictwa zawodowego dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w tworzeniu inkluzywnego środowiska edukacyjnego

У роботі описано співпрацю інклюзивно-ресурсного центру з закладом освіти щодо профорієнтації дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Мета співпраці: ознайомлення учнів із світом професій, підготовка старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії з урахуванням власних вподобань та здібностей, формування в учнів готовності до професійного самовизначення для реалізації трудового потенціалу в майбутньому.

Робота адресована педагогічним працівникам, працівникам органів освіти, батькам дітей з особливими освітніми потребами, здобувачам і викладачам системи вищої педагогічної освіти та всім зацікавленим тематикою інклюзивної освіти.

Українське суспільство живе в епоху широких соціальних і економічних перетворень, коли процеси глобалізації дедалі зростають і формування сучасного толерантного суспільства неминуче призводить до переформулювання соціальної місії та завдань освіти як інституції, яка визначає авторитет української держави. Активна реалізація впродовж останнього десятиліття в системі освіти інклюзивного навчання у поєднанні з високим темпом науково-технічного прогресу, стрімким розвитком економіки та динамічними змінами сучасного соціуму, нестабільністю ринку праці висувають перед освітою якісно нові завдання щодо формування ключових компетентностей майбутніх випускників закладів загальної середньої освіти, які мають особливі освітні потреби.

Професійна орієнтація є спеціально організованою системою заходів, які роблять вибір професії керованим, стійким процесом. Відповідно до Концепції Нової української школи суттєву увагу варто приділяти формуванню готовності здобувачів освіти до свідомого життєвого вибору, самореалізації, трудової діяльності, плануванню кар'єри. Одним зі способів виконання зазначених завдань є вдосконалення й активізація профорієнтаційної роботи в закладі загальної середньої освіти з урахуванням потреб здобувачів освіти, яким властиві освітні труднощі.

¹ директор комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня школа № 6» Дніпровської міської ради, Дніпро, Україна / Dyrektor gminnej placówki oświatowej «Szkoła Ogólnokształcąca nr 6» Urzędu Miasta Dniepru, Dniepr, Ukraina (szo6@dhp.dniproprorada.gov.ua)

² заступник директора з навчальної роботи комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня школа № 6» Дніпровської міської ради, Дніпро, Україна / Zastępca dyrektora ds. pracy oświatowej gminna placówka oświatowa «Liceum Ogólnokształcące nr 6» Urzędu Miasta Dniepru, Dniepr, Ukraina (zozulaklidia@gmail.com)

³ директор Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр № 3» Дніпровської міської ради, Дніпро, Україна / Dyrektor Instytucji Komunalnej «Integracyjne Centrum Zasobów nr 3» Urzędu Miasta Dniepru, Dniepr, Ukraina (irc3@dhp.dniproprorada.gov.ua)

Необхідність створення системи профорієнтаційної роботи для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами підкреслюється в Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту».

Заклади загальної середньої освіти є цілісними соціальними утвореннями, відкритими системами, що мають спеціальну структуру і виконують специфічні функції в суспільстві – це навчання, виховання і розвиток особистості, яка підростає, а також надання системної допомоги в її професійному самовизначенні, подальшій успішній інтеграції в суспільство.

Істотною перешкодою на шляху до успішної реалізації профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти є труднощі врахування тих динамічних змін, які відбуваються в соціальному середовищі відповідно до запитів суспільства і ринку праці, а також брак методичних розробок, які стосуються побудови взаємодії зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами. Відтак у зв'язку з обґрунтованою необхідністю одним зі способів вирішення визначеного переліку питань є вдосконалення профорієнтаційної роботи в закладі загальної середньої освіти з урахуванням потреб та можливостей здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, створення належних психолого-педагогічних умов у закладі освіти, формування усвідомленої мотивації підлітків до вибору майбутньої професійно-трудової діяльності та реалізація потенціалу дітей з особливими освітніми потребами.

Вибір професії є однією з найбільш актуальних проблем, від правильного вирішення якої залежить благополуччя дитини.

Особливу гостроту і значимість ця проблема набуває для здобувачів освіти із особливими освітніми потребами, оскільки стан їх фізичного і психічного здоров'я звужує коло професій і актуалізує шляхи професійної, особистісної самореалізації. Тому важливо, щоб професійне самовизначення було свідомим співвідношенням з можливостями здоров'я й вимогами до нього окремих професій, щоб випускник закладу загальної середньої освіти зрозумів, що адаптація в світі праці і внутрішня гармонія особистості сприяють самореалізації і знаходження свого місця в суспільстві.

Професійне самовизначення здобувачів освіти із особливими освітніми потребами є проблемою не тільки для них самих, але і для їх рідних і близьких, педагогів.

Слід мати на увазі, що підлітків із особливими освітніми потребами в сучасному світі постійно збільшується, а потреби ринку праці досить швидко змінюються. Вищесказане надало проблемі професійного самовизначення осіб із особливими освітніми потребами значущої актуальності.

Професійна орієнтація (від фр. *Orientation* – установка) – комплекс психолого-педагогічних і методичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування відповідно до бажань, вподобань, здібностей і з урахуванням потреби у фахівцях народного господарства, а також формування потреби й готовності до праці в умовах ринку, багатокладності форм власності та підприємництва.

Основними причинами утруднення професійного самовизначення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами є: недостатньо активна життєва позиція; несформованість мотивів до трудової діяльності; недостатня інформованість про професії та умови праці; незнання вимог окремих професій до здоров'я; неповні або помилкові уявлення про власні можливості, завищена або занижена самооцінка.

Науково обґрунтований вибір професій і видів праці для учнів із порушеннями психофізичного розвитку та стану здоров'я повинен базуватися на обліку таких принципових позицій: стані здоров'я, психофізіологічних можливостях, психологічних особливостях, освітньому рівні, потребах у спеціально створених умовах для професійного навчання і праці, групі соціально значущих факторів. Дані фактори

повинні знаходитися в центрі уваги педагогів, які організовують профорієнтаційну діяльність.

Завданням закладів загальної середньої освіти є формування в учнів бажання реалізувати себе у професійно-трудовій діяльності, розвиток професійно спрямованої мотивації навчання, допомога у здійсненні професійного вибору. Впровадження інклюзивного навчання має передбачати новий підхід до здійснення профорієнтаційної роботи у закладі загальної середньої освіти, оскільки потребує врахування особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз літературних джерел свідчить, що проблема профорієнтації здобувачів освіти з різними освітніми потребами у спеціальних закладах загальної середньої освіти є достатньо дослідженою, проте особливості реалізації цієї роботи в умовах інклюзивного навчання ще не були проблемою наукових пошуків. З огляду на вищезазначене, актуальності набуває робота за темою за темою «Система профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання».

На підставі додатка до листа Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 04.12.2020 № 22.1/10-2496 «Методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти» розроблена Дорожня карта співпраці Інклюзивно-ресурсний центр та Комунальний заклад освіти «Середня загальноосвітня школа № 6» Дніпровської міської ради у професійному самовизначенні учнів з особливими освітніми потребами. Вона допоможе у вирішенні завдань профорієнтаційної роботи та розробці моделі Система профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання».

Завдання команди психолого-педагогічного супроводу щодо профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами:

- проаналізувати існуючий досвід у практиці з проблеми професійної орієнтації учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- організувати проведення вхідного моніторингу «Рівень готовності вчителів, батьків та учнів до участі в профорієнтаційній роботі»;
- організувати роботу команди психолого-педагогічного супроводу для створення навчального, навчально-методичного та методичного забезпечення системи професійної орієнтації учнів з особливими освітніми потребами;
- налагодити співпрацю із інклюзивно-ресурсним центром та батьками учнів з метою дослідження здібностей, нахилів у виборі професії, відповідності її стану здоров'я;
- проаналізувати фактори впливу на вибір професії здобувачами освіти з особливими освітніми потребами;
- розробити концепцію профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- визначити та обґрунтувати критерії, показники та методику оцінювання ефективності якості освітніх послуг, які надаються учням з профорієнтаційної роботи;
- підібрати методики для комплексного моніторингу дослідження; розробити структурно-логічну модель «Система профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання»;
- визначити критерії, показники ефективного функціонування розробленої моделі «Система профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання»;

- впровадити структурно-логічну модель «Система профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання»;
- апробувати та адаптувати системи, методики, інноваційні технології профорієнтаційної роботи, що забезпечать вибір майбутньої професії учнями з особливими освітніми потребами;
- запровадити інноваційні педагогічні технології, інтерактивні форми роботи щодо профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- організувати та провести науково-практичну конференцію, наукові круглі столи, методологічні, проблемно-цільові семінари, психологічні тренінги.
- узагальнити матеріали системи організації профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- визначити співвідношення мети та завдань профорієнтаційної роботи за результатами комплексного моніторингу;
- упорядкувати банк навчальних, виховних, методичних, управлінських інновацій як технологічний ресурс функціонування системи профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Теоретико-методологічну основу профорієнтаційної роботи становлять:

Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 12 травня 2023 року № 552, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 07 липня 2023 р. за № 1155/40211, Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки, Постанова КМ України № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15.09.2021 та інші.

- У корекційній педагогіці вченими вивчаються різні аспекти проблеми профорієнтаційної роботи та працевлаштування осіб з особливими освітніми потребами: Г. Афузова, О. Глоба, Є. Клопота, О. Колишкін, Є. Колота, О. Легкий, Д. Маршавін, Г. Мерсіянова, М. Судаков, В. Товстоган, К. Турчинська та інші;
- загальні та специфічні закономірності розвитку дитини в нормі та патології висвітлені в працях Л. Виготського, В. Лебединського;
- концептуальним положенням навчання дітей з особливими освітніми потребами присвячені роботи: В. Гладуш, О. Глоба, Н. Гончарук, В. Засенко, В. Кобильченко, С. Кульбіда, В. Панок, Н. Пахомова, Л. Прохоренко, М. Супрун, І. Татьянчикова, К. Тороп;
- сутність і закономірності розвитку дітей з особливими освітніми потребами висвітлені вченими: І. Бех, В. Засенко, В. Бондар, І. Єременко, С. Максименко, В. Синьов, Г. Соколова, М. Ярмаченко;
- клініко-психолого-педагогічні особливості порушень інтелектуального розвитку: В. Бондар, Л. Вавіна, А. Висоцька, Т. Власова, О. Гаврилов, С. Забрамна, М. Кузьмицька, С. Певзнер, Т. Сак, В. Синьов, О. Хохліна, Л. Шипіцина та інші.

Вихідними теоретичними положеннями профорієнтації вважають:

- профорієнтація є системною діяльністю, що охоплює цільові настанови, завдання, принципи, форми, методи, критерії ефективності, рівні, напрями, аспекти й інші структуро-утворюючі елементи;
- система профорієнтації випускників закладів загальної середньої освіти – це підсистема загальної системи трудової і професійної підготовки;

- система професійної орієнтації – частина загальної системи соціальної орієнтації особистості у сформованій структурі продуктивних сил і виробничих відносин;

- профорієнтація належить до соціальних систем, що функціонують у суспільстві, вона торкається різних проблем, зокрема пов'язаних із розвитком людського фактору суспільного виробництва; вже лише з цієї причини її можна вважати суспільною проблемою. Вона може бути названа й з іншої причини. Для вирішення проблем профорієнтації замало зусиль одного міністерства (Міністерства освіти і науки України) чи однієї науки, наприклад, педагогіки. Для того щоб система профорієнтації стала ефективною, необхідна скоординована діяльність багатьох міністерств і відомств, а також учених різних спеціальностей;

- на ефективність профорієнтації впливає безліч різних об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Напрями профорієнтаційної роботи.

Нині система профорієнтаційної роботи містить у собі діяльність за такими напрямками:

- професійна освіта охоплює: професійну інформацію, професійну пропаганду і професійну агітацію;

- попередня професійна діагностика, спрямована на виявлення інтересів і здібностей особистості до тієї чи іншої професії;

- професійна консультація, націлена переважно на надання індивідуальної допомоги у виборі професії з боку фахівців – професійних консультантів;

- професійний вибір, націлений на успішне опанування особистістю певною професією і виконання нею пов'язаних з нею трудових обов'язків;

- соціально-професійна адаптація;

- професійне виховання, що ставить своєю метою формування відповідальності, професійної честі та гідності.

Науково-педагогічні принципи профорієнтаційної роботи:

- науковості, який передбачає використання в роботі сучасних досягнень психолого-педагогічних наук;

- об'єктивності: чітке обґрунтування вихідних позицій, дотримання логіки та вибраних засобів профорієнтаційної роботи;

- врахування неперервних змін, розвитку досліджуваних явищ: постійний розвиток дослідження явищ від одного стану до іншого;

- виділення основних факторів, які визначають кінцевий результат: виділення і вибір головних, визначальних факторів;

- урахування об'єктивних суперечностей, що притаманні педагогічним явищам та процесам: вивчення й усунення існуючих суперечностей освітньої діяльності;

- концептуальної єдності педагогічних досліджень: пояснення досліджуваних явищ, виходячи з єдиних позицій, розуміння сутності та закономірностей освітнього процесу;

- співвідношення досягнутого рівня з метою: оцінки результатів профорієнтаційної роботи з позиції поставленої мети, перспектив розвитку освітнього процесу;

- поєднання аспектного і цілісного підходів: розглядання системи освітнього процесу з позиції оцінки результатів дослідження як часткових, співвідношення їх з даними, одержаними при вивченні досліджуваного явища в інших аспектах;

- системного підходу: виявлення системно та структуро-утворювальних зав'язків освітнього процесу, вибір оптимальної процедури управління системою

освітнього процесу для досягнення поставленої мети, створення більш досконалої системи з поліпшення функціонування, запровадження одержаних результатів у педагогічну практику;

- персоналізації процесу: забезпечує індивідуальний рівень виконавської та професійної майстерності педагога, який передбачає самостійність у прийнятті педагогічних рішень щодо доцільності впровадження визначених ним змістових і технологічних змін у системі навчальної діяльності здобувачів освіти.

Методи профорієнтаційної роботи.

Для вирішення завдань профорієнтаційної роботи використовуються загальнонаукові методи: теоретичні – аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативних документів, документів і матеріалів з питань реформування системи освіти; емпіричні – анкетування, спостереження, усне опитування, аналіз результатів діяльності, методи статистичної обробки експериментальних даних; педагогічний експеримент – (концептуальний та формувальний етапи); прогностичні – моделювання, експертне оцінювання.

Профорієнтаційна робота традиційно займає важливе місце в діяльності закладу освіти, оскільки вона, з одного боку, забезпечує зв'язок системи освіти з економічною системою країни, з іншого, поєднує сьогодення здобувачів освіти з їхнім майбутнім. Саме тому освіта має не тільки забезпечувати предметну підготовку, а й створювати сприятливі умови для професійного самовизначення здобувача освіти.

Зважаючи на це, професійну орієнтацію в закладі освіти визначаємо як систему, яка забезпечує ефективне професійне самовизначення учнів, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами, з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, бажань і можливостей та попиту ринку праці у фахівцях.

В школі розроблено спільний проект з інклюзивно-ресурсним центром «Школа розвитку здібностей у дітей з особливими освітніми потребами», який допоможе розробити і описати модель «Система профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання», так щоб вона була комплексною, цілісною, міждисциплінарною та корисною для упровадження в нашої школі та в школах України.

Спільний проект з інклюзивно-ресурсним центром «Школа розвитку здібностей у дітей з особливими освітніми потребами».

Актуальність проекту:

Вдалий вибір професії – основа формування успішної особистості в житті. Здійснити цей відповідальний крок слід свідомо, враховуючи свої нахили та здібності, особисті та громадські інтереси. Вдалий вибір професії залежить від можливості особистості співвідносити власні можливості із вимогами певної професії, а також – від здатності адаптуватися до мінливих соціально-економічних умов і хоча універсальних рецептів немає, алгоритм успішного вибору професії здатний допомогти у пошуку власного «Я» та вибору однієї професії на все життя.

Мета проекту:

Ознайомлення учнів із світом професій, підготовка старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії з урахуванням власних вподобань та здібностей, формування в учнів готовності до професійного самовизначення для реалізації трудового потенціалу в майбутньому.

Завдання проекту:

1. Формування чіткого уявлення учнів про світ професій.
2. Створення умов для професійного самовизначення та розвитку власних здібностей шляхом залучення до колективних творчих справ.

3. Вивчення ринку праці нашого регіону.

4. Створення алгоритму успішного вибору професії.

5. Формування свідомого ставлення особистості до свого майбутнього професійного життя.

Термін дії – червень 2023 – травень 2028 року.

Тип проєкту – соціальний.

Реалізація проєкту – команда психолого-педагогічного супроводу, інклюзивно-ресурсний центр, батьки, діти.

Компоненти профорієнтаційної роботи:

- у профорієнтаційній роботі виділяють декілька взаємопов'язаних компонентів: професійна діагностика – психолого-педагогічна та медико-фізіологічна оцінка розвитку;

- професійне інформування – система заходів спрямованих на формування в учнів уявлень і знань про особливості професії потреб суспільства з метою правильного професійного самовизначення;

- професійне консультування – надання допомоги учневі у професійному самовизначенні на основі вивчення її професійно важливих властивостей та якостей;

- професійний вибір – надання допомоги учневі у виборі конкретної професії на основі здібностей, інтересів, умов майбутнього працевлаштування;

- професійна адаптація – система заходів яка спрямована на забезпечення успішної адаптації індивіда до професійно-трудової діяльності.

Етапи реалізації проєкту.

I етап організаційно-підготовчий (червень 2024 – жовтень 2024)

Завдання:

1. Ознайомлення зі світом професій.

2. Формування чіткого уявлення про світ професій.

3. Вивчення ринку праці.

Форми роботи:

- Зустріч з представниками районного державного центру зайнятості та інклюзивно-ресурсного центру.

- Екскурсія до районного центру зайнятості, інклюзивно-ресурсного центру.

- Інтерактивна гра «Вивчаємо ринок професій».

- Батьківські збори «Профорієнтаційна робота як елемент соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами» спільно з інклюзивно-ресурсним центром.

- Педагогічна рада «Співвідношення соціального замовлення та особистісного інтересу учнів з особливими освітніми потребами щодо їх професійної орієнтації» спільно з інклюзивно-ресурсним центром.

II етап концептуально-діагностичний (квітень 2024 – жовтень 2025)

Завдання:

1. Створення умов для професійного самовизначення та розвитку власних здібностей шляхом залучення до колективних творчих справ.

2. Визначення критеріїв вибору професії залежно від власних вподобань та здібностей.

Форми роботи:

- Проведення тренінгового заняття на тему: «Я живу за власним вибором» із залученням працівників інклюзивно-ресурсного центру.

- Проведення тренінгового заняття на тему: «Я планую своє подальше життя» із залученням працівників інклюзивно-ресурсного центру.

- Проведення тренінгового заняття на тему: «Моє майбутнє» із залученням

працівників інклюзивно-ресурсного центру.

- Дискусія «Сходинки до майбутнього» із залученням працівників інклюзивно-ресурсного центру.
- Дебати «Працевлаштування чи навчання» із залученням працівників інклюзивно-ресурсного центру.
- Рольова гра «Пошук роботи» спільно з центром зайнятості.
- Створення алгоритму успішного вибору професії.
- Педагогічна рада «Концепція профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання» спільно з інклюзивно-ресурсного центру.

III формувальний етап (жовтень 2025 – вересень 2027)

Завдання:

1. Формування свідомого ставлення особистості до свого майбутнього професійного життя, визначення професійних вподобань.

Форми роботи:

- Проведення сімейного шоу спільно з батьками школи «Ярмарок професій» (батьки представляють свої професії).
- Презентація-захист професії, яка по душі.
- Відеомонтаж та фотоколаж презентацій: «Світ професій моїми очима».

IV узагальнюючий етап (жовтень 2027 – травень 2028 рік)

Форми роботи:

1. Анкетування учнів «Ким я бачу себе».
2. Розробка моделі «Система профорієнтаційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами»
3. Педагогічна рада «Школа розвитку професійних здібностей у дітей з особливими освітніми потребами» спільно з інклюзивно-ресурсним центром.
4. Видати навчально-методичний посібник за матеріалами профорієнтаційної роботи спільно з інклюзивно-ресурсним центром.
5. Розробити пам'ятку для батьків щодо вибору професії дитиною.

Очікувані результати

- реалізація завдань профорієнтаційної роботи з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами;
- здійснення комплексної професійної діагностики дітей з урахуванням особливостей психофізичного розвитку;
- розвиток професійно-спрямованої мотивації на доступні професії у дітей з особливими освітніми потребами;
- залучення закладів професійно-технічної та вищої освіти з попереднім вивчення можливостей якісного професійного навчання учнів у цих закладах освіти, наявність відповідних умов;
- залучення працівників служби зайнятості, роботодавців з метою ознайомлення з можливостями подальшого працевлаштування;
- вивчення попиту ринку праці та надання сучасної професійної інформації щодо потенційних видів трудової діяльності для дітей з особливими освітніми потребами (оновлення та розробка бази професіограм з урахуванням доступності професій для різних категорій дітей);
- проведення систематичного інформування та консультування учнів з метою надання допомоги у професійному самовизначенню;
- залучення батьків до здійснення профорієнтаційної роботи, надання їм консультацій та врахування їхньої думки щодо майбутньої професії учнів з особливими

освітніми потребами;

- злагоджена робота усіх фахівців команди психолого-педагогічного супроводу з метою реалізації завдань профорієнтаційної роботи спільно з інклюзивно-ресурсним центром;
- розробка методичних рекомендацій щодо профорієнтаційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- розробка моделі «Система профорієнтаційної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання».

Профорієнтаційна робота традиційно займає важливе місце в діяльності закладу освіти, оскільки вона, з одного боку, забезпечує зв'язок системи освіти з економічною системою країни, з іншого, поєднує сьогодення здобувачів освіти з їхнім майбутнім. Саме тому освіта має не тільки забезпечувати предметну підготовку, а й створювати сприятливі умови для професійного самовизначення здобувача освіти. Зважаючи на це, професійну орієнтацію в закладі освіти визначаємо як систему, яка забезпечує ефективне професійне самовизначення учнів, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами, з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, бажань і можливостей та попиту ринку праці у фахівцях. Профорієнтація є безперервним процесом і здійснюється цілеспрямовано на всіх вікових етапах розвитку особистості, починаючи з раннього дитинства, продовжуючи у старшому дошкільному, шкільному і післяшкільному віці.

Основні етапи формування професійного самовизначення.

Учні молодших класів та середньої школи 1-7-х класів. Трудове виховання та навчання. Підготовка до праці та вибору професій. У дитини виховують любов до праці, опанування найпростішими інструментами та знаряддями праці; формується готовність до праці, потреби й розуміння її необхідності, розвиток загальних трудових навичок.

Учні 8-9-х класів, для 9-х класів (випускники). Професійна орієнтація. Допомога у виборі професій на основі професійної освіти, консультації та корекції щодо професійного плану.

Учні 10-11-х класів. Професійний підбір. Визначення ступеню придатності людини до певного виду діяльності на основі зіставлення індивідуальних особливостей з вимогами професій.

Слід зазначити, що більшість засобів забезпечення професійного самовизначення здобувачів освіти має нежорсткий, діагностико-рекомендаційний характер, а форми діяльності покликані забезпечити зацікавленість здобувача освіти, його емоційну залученість у процес надання йому допомоги; зробити профорієнтацію не формальною, а дієвою, продуктивною. Важливо спонукати здобувачів освіти до переживань і аналізу досвіду своєї діяльності, сприяти формуванню особистої позиції щодо проблеми власного професійного самовизначення. При цьому допомога у професійному самовизначенні має носити адресний індивідуальний характер, що забезпечується за допомогою гнучкості, варіативності і діалогічності роботи зі здобувачем освіти. Всі види діяльності наведені, в доповіді, відносяться до кола завдань, які поставлено перед інклюзивно-ресурсним центром та школою. Формування інформаційного простору та профосвіта щодо особливостей дітей з особливими освітніми потребами та методів їх навчання та виховання сприяють розвитку інклюзії в Україні.

Інклюзивно-ресурсні центри спільно зі школою мають великий потенціал в розвитку інклюзивної освіти, надання якісних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами та впровадженні інклюзії в різних сферах діяльності. Це залежить від бажання інклюзивно-ресурсних центрів і керівників шкіл.

Бібліографія

- 1 Методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи в закладах загальної

середньої освіти: Додаток до листа ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 04.12.2020 р. № 22.1/10-2496.

- 2 Методичні рекомендації щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які здійснюють профорієнтаційну роботу у закладах загальної середньої освіти, в тому числі з учнями з особливими освітніми потребами. URL: <https://uied.org.ua/metodychni-rekomendacziyi-shhodo-pidvyshchennya-kvalifikacziyi-pedagogichnyh-praczivnykiv-yaki-zdijsnyuyut-proforiientacziynu-robotu-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osvity-v-tomu-chysli-z-uchnyamy-z-o/> (дата звернення: 06.01.2024).
- 3 Захарова Л.Г. Роль інклюзивно-ресурсних центрів в реалізації корекційно-розвиткової складової інклюзивного навчання. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат*: І Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. 2021. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18686/1/20_Zakharova.pdf (дата звернення: 06.01.2024).
- 4 Свириденко І.М. Інклюзивна освіта. Співпраця закладів освіти та інклюзивно-ресурсних центрів. URL: <https://vseosvita.ua/library/inkluzivna-osvitaspivpraca-zakladiv-osviti-ta-inkluzivno-resursnih-centriv-170702.html> (дата звернення: 06.01.2024).

References

- 1 Metodychni rekomendatsii shchodo provedennia proforiientatsiinoi roboty v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: Dodatok do lysta DNU «Instytut modernizatsii zmistu osvity» vid 04.12.2020 r. № 22.1/10-2496. (in Ukraine)
- 2 Metodychni rekomendatsii shchodo pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv, yaki zdiisniuiut proforiientatsiinu robotu u zakladakh zahalnoi serednoi osvity, v tomu chysli z uchniamy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. URL: <https://uied.org.ua/metodychni-rekomendacziyi-shhodo-pidvyshchennya-kvalifikacziyi-pedagogichnyh-praczivnykiv-yaki-zdijsnyuyut-proforiientacziynu-robotu-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osvity-v-tomu-chysli-z-uchnyamy-z-o/> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 3 Zakharova L.H. Rol inkluzyvno-resursnykh tsentriv v realizatsii korektsiino-rozvytkovoi skladovoi inkluzyvnoho navchannia. *Inkluzyvna osvita: ideia, stratehiia, rezultat*: I Vseukr. mizhdystsyplin. nauk.-prakt. konf. 2021. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18686/1/20_Zakharova.pdf (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 4 Svyrydenko I.M. Inkluzyvna osvita. Spivpratsia zakladiv osvity ta inkluzyvno-resursnykh tsentriv. URL: <https://vseosvita.ua/library/inkluzivna-osvitaspivpraca-zakladiv-osviti-ta-inkluzivno-resursnih-centriv-170702.html> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)

Додаток 1

Дорожня карта співпраці інклюзивно-ресурсного центру та загальноосвітнього навчального закладу у професійному самовизначенні учнів з особливими освітніми потребами (розроблена на підставі додатка до листа ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 04.12.2020 № 22.1/10-2496 «Методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти»).

Мета психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення дітей з особливими освітніми потребами – формування компетентності у виборі професії, як системи базових характеристик потрібних для успішного планування, коригування і реалізації перспектив власного професійного розвитку.

Співпраця закладу загальної середньої освіти з інклюзивно-ресурсним центром для виконання **завдань**.

1.1. Активізація пізнавально-пошукової профорієнтаційної діяльності здобувачів освіти здійснюється через:

- просвітницькі заняття;
- профорієнтаційні проекти;
- професіографічно-дослідницьку діяльність;
- професіографічні екскурсії;
- зустрічі з фахівцями різних професій;
- ярмарки професій і різні їх модифікації;
- використання активізуючих профорієнтаційних і ціннісно-сміслових опитувальників; навчальних фільмів, довідкової літератури, інформаційно-пошукових

комп'ютерних систем.

1.2. Допомога здобувачам освіти в оволодінні способами самооцінювання власних індивідуально-психологічних особливостей, здібностей, інтересів, можливостей доцільно використовувати діагностичні методи:

- спостереження;
- аналіз продуктів діяльності;
- бесіди-інтерв'ю;
- опитувальники професійних інтересів, мотивації, професійних здібностей, особистісні опитувальники;
- тести для діагностики індивідуально-психологічних особливостей;
- експертна оцінка сформованості умінь та важливих якостей, необхідних для профорієнтаційної активності;
- проектні техніки;
- професійні проби;
- використання різних ігрових і тренінгових ситуацій.

1.3. Формування у здобувачів освіти навичок діяльності, пов'язаних з оволодінням майбутньою професією можливе в процесі виконання профільних і професійних проб, профорієнтаційних проєктів, також участі у роботі профорієнтаційних тренінгів, профорієнтаційних ігор.

1.4. Для забезпечення підтримки і організації рефлексії профорієнтаційної діяльності у здобувачів освіти доцільно використовувати такі технології як:

- індивідуальний профорієнтаційний супровід (тьюторство, коучинг);
- професійне консультування;
- робота з «портфоліо»;
- кейс-метод.

1.5. Допомога здобувачам освіти у конкретному професійному виборі здійснюється у процесі професійного консультування та індивідуального профорієнтаційного супроводу здобувачів освіти.

2. Впровадження працівниками інклюзивно-ресурсного центру та закладу освіти сучасних технологій профорієнтаційної роботи та кар'єрного консультування.

3. Моніторинг індивідуальних особливостей і можливостей дітей з особливими освітніми потребами у виборі професії.

4. Метод професійної консультації:

4.1. Мета професійної консультації – допомогти здобувачеві освіти усвідомити особистісні властивості та індивідуальні особливості, інтереси, нахили, мотиви вибору професії, зрозуміти потреби і можливості ринку праці, дати обґрунтовану пораду щодо професійного вибору та вибору шляхів навчання і сфери діяльності, визначити шляхи досягнення оптимальної відповідності між особистістю та професією.

4.2. Професійна консультація має вирішувати такі завдання:

- розвиток в особистості відкритості майбутньому;
- можливість самостійного свідомого професійного вибору;
- здатність передбачати та прогнозувати своє буття у професійній сфері на основі постійної переоцінки цінностей, пошуку нових сенсів;
- налаштування на активні й конструктивні дії у швидкозмінних життєвих та професійних ситуаціях.

4.3. Етапи професійної консультації – попередня бесіда, психологічна діагностика здібностей і схильностей, корекція уявлень особи про себе і світ професій, вироблення плану професійного шляху і визначення професійного вибору, корекція професійних планів. Корекція виконується тільки у випадку необхідності, якщо є

невідповідність якостей особистості вимогам професії, пояснюються помилки, разом з тим вирішуються проблеми кар'єрного розвитку. Надання інформації про зміст професійної праці, можливості отримання професії, шляхи працевлаштування; необхідної довідкової літератури.

5. Діагностика здобувачів освіти у процесі професійної орієнтації.

5.1. Мета профорієнтаційної діагностики: психологічний аналіз особистості здобувача освіти, зіставлення структури особистості з вимогами професій, подальший прогноз професійного розвитку і самореалізації особистості. Результатом психологічного дослідження є психологічний портрет (структурований опис комплексу взаємопов'язаних психічних властивостей, здібностей, стійких особливостей, інтересів, мотивів, потреб особистості).

5.2. Профорієнтаційні діагностичні методики:

- Опитувальник професійних схильностей Л. Йовайши (модифікація Г. Репзапкіної);

- Карта інтересів А. Голомштока;
- Методика ОДАСІ-2 (створена С. Карпіловською і Б. Федоришиним на основі модифікації анкети інтересів А. Голомштока і О. Мешковської);

- Методика СІН (за Б. Федоришиним);
- Методика «Квадрат інтересів» (за Є. Клімовим);
- Опитувальник професійної спрямованості Дж. Холланда;
- Опитувальник професійних переваг (адаптація тесту Дж. Холланда «Спрямований пошук»);

- Опитувальник Л. Лучко «Ваша майбутня професія»;
- Методика визначення професійних переваг (Б. Басса);
- Методика «Якорі кар'єри» (Е. Шейна);
- Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокича);
- Методика дослідження емоційної спрямованості (Б. Додонова);
- Активізуюча профорієнтаційна методика «Будь готовий!» (М. Пряжников);

5.3. Опитувальник мотиваційних впливів на вибір професії (Д. Барбуто та Р. Сколком, переклад О. Сидоренко). Виявлення індивідуальних нахилів та здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

Мета: цілеспрямований розвиток і профорієнтація, сприяння активізації внутрішніх механізмів самодіяльності особистості, таких як самооцінка, самопізнання і самовдосконалення.

5.3.1. Пропонована література:

- Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу / Л. Гуцан, О. Морін, З. Охріменко, О. Пархоменко, Л. Гриценко, І. Ткачук. Харків: «Друкарня Мадрид»;

- Моя майбутня професія: правила вибору [курс за вибором для учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів: курс за вибором для учнів 10 (11)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)] / В. Панок, О. Мельник, О. Морін, Л. Гуцан, І. Ткачук. Збірник програм факультативних курсів, курсів за вибором та спецкурсів. Київ: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи.

5.3.2. Посилання на методичні матеріали:

URL: <https://imzo.gov.ua/psycholohichniy-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/>;
<https://imzo.gov.ua/psycholohichniy-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psycholohiv/psychodiahnostychna-robota/>;
<https://imzo.gov.ua/psycholohichniy-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/>

Iryna MOSYAKOVA / МОСЯКОВА Ірина¹

Development of pedagogical management in a multiprofessional institution of out-of-school education

Розвиток педагогічного менеджменту в багатопрофільному закладі позашкільної освіти

The country's education system is in the stage of reformation, so every head of an educational institution must plan its activities taking into account modern innovative and strategic approaches, and implement the latest development technologies since all educators are in a state of severe war conditions. This concerns the creation of conditions for improving the educational process, the quality of education, the provision of additional educational services, the possibility of attracting additional funding, etc. Such changes require everyone to work on the improvement of pedagogical professional activity, and personal development, mainly heads of educational institutions, and modern managers.

The development of the theory and practice of management in education in today's conditions of modernization of education management becomes a factor in the quality of domestic education during its entry into the single European and world space. The identified tasks and the content of management of educational systems are undergoing significant changes, the structure and style of school management are changing, and demands are being made regarding the responsibility of the heads of educational institutions for the consequences of the decisions made.

Accordingly, the manager's managerial activity requires increasing the competence of managers at all levels.

Extracurricular education forms the basis for the social orientation and adaptation of students of extracurricular education, ensures the formation of a conscious choice of a future profession and the satisfaction of broad cognitive needs while giving everyone freedom of choice, and creates conditions for the formation and development of a creative personality with a formed system of socially significant values, capable of constant self-improvement.

In recent decades, the requirements for extracurricular education as an equal institution in the general education system have significantly increased, according to which the question arose of rethinking the strategic issues of updating or reforming the activity of extracurricular education institutions. At the same time, the main thing remains the definition, according to L. Lazarkevich, that "out-of-school education is a specially organized activity that has its specific influence, which gives it certain advantages over other means of education" [1]. Based on the analysis of the main documents defining the strategy for the development of educational management in out-of-school education institutions of Ukraine (Laws of Ukraine "On out-of-school education" (2000), "On education" (2017), "On the basic principles of youth policy" (2021); Presidential Decree of Ukraine "On the National Youth Strategy until 2030" (2021); Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the State Targeted Social Program "Youth of Ukraine" for 2021-2025 and Amendments to Certain Acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine" (2021); National Report on the state and

---

¹ Candidate of Pedagogical Sciences, Director Communal organization Children's Creativity Center and «Shevchenkivets» youth group of the city of Kyiv; research associate of the Department of Economics and management of general secondary education Institute of Pedagogy of National Academy of Sciences of Ukraine, Kijów, Ukraine / кандидат педагогічних наук, директор Комунальної організації Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва; наукова співробітниця відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України, Київ, Україна

prospects of the development of education in Ukraine; Strategy for the development of extracurricular education (2018), etc.) proved the need for consistent and purposeful use of the latest innovative work methods in everyday practice.

The main principles of state policy in the field of extracurricular education are its accessibility for all citizens of Ukraine, voluntary choice of types of extracurricular education institutions, forms of education and types of activities, scientific, secular nature of education, legal and social protection of participants in the educational process in their pursuit of free, versatile development personality.

There are no state educational standards in the out-of-school education system. Each head of an after-school education institution, a separate creative pedagogical team, must be creative in determining the content of education, forms, and methods, projecting the desired results, which creates a democratic atmosphere and the most favorable conditions for individual personality development, provides the best opportunities for the child to freely choose the profile of classes, provides conditions for creative development, self-realization, and socialization of the pupil, his professional definition, formation of life competence.

Ukraine's transition to market relations requires modernization of the practice of educational management, but the existing theory and practice of management in the state does not yet provide an opportunity to outline it systematically. The development of theoretical provisions regarding the modernization of the content of out-of-school education has defined goals and objectives, namely: introduction of the latest achievements of psychological and pedagogical science into pedagogical practice; psychological support of pedagogical innovations; stimulation of self-education and creative search of teachers; search for new ways of organizing extracurricular education; development of gifted children, creation of conditions for the realization of their intellectual and creative potential; acquisition of information and telecommunication technologies by students of extracurricular education, students and teachers; application of distance learning; ensuring the interconnection of extracurricular with preschool, general secondary and vocational education.

Nowadays, considerable attention is paid to the development of the role of educational management, which is determined by the need to ensure a decent life for people. The main component of educational management should be the competence of managers because a modern manager should not only be able to organize managerial activities that regulate the processes of transforming the content of educational activities and include approaches, principles, functions, methods, techniques, management technologies in the field of education, but also possess a certain spiritual moral concept.

The educational process in multidisciplinary institutions of out-of-school education is a complete pedagogical system, and its correct management requires a systematic approach. Therefore, the problem of the effectiveness of pedagogical management in the educational field can be solved only under the condition of ensuring high competence and appropriate professional skills of each teacher. The theory of pedagogical management, which is a set of principles, methods, organizational forms, and technological techniques of management of pedagogical systems of training educators, aimed at increasing the efficiency of their professional activities and the development of personal qualities, is recognized by modern researchers as one of the ways of forming a culture of management, as it is of great importance in educational management acquires the art of communicating with people, management skills and the ability to organize.

The use of educational management techniques involves the teacher's ability to manage pedagogical situations, the process of socialization, the educational and cognitive process, and the behavior of students of multidisciplinary institutions of extracurricular education, which is one of the main components of the activity of a modern teacher. In the

future, the main task of educational management will be the integration of actions into the system of forecasting, decision-making, and organizational structure, which requires high professionalism, adaptability, and innovative activity of educational institutions from the manager. Today's needs in the country require the search for new forms of activity, and areas of work, such as educational management of professional activities of multidisciplinary extracurricular institutions, as well as pedagogical management in the management system of the educational sphere. Extracurricular education, like the entire educational sector, is currently transforming. Together with preschool, general secondary, professional, and higher extracurricular education, it forms a complete educational space and is an integral part of the education system of Ukraine.

Extracurricular education is a motivated education that allows students to develop creative talents, and personal inclinations, realize their preferences and hobbies as much as possible, and deepen their knowledge of their favorite subject. The basis of out-of-school education is the comprehensive, all-round development of the personality, abilities, and interests of personal and professional self-determination, as well as the ability to creatively apply the acquired knowledge in practical activities. An important issue of pedagogical research at the current stage is the search for directions of development, namely, educational management in multidisciplinary institutions of extracurricular education. Therefore, the effectiveness of the introduction of pedagogical management in educational institutions can be solved only under the condition of ensuring the high competence of the manager, the introduction of innovative management technologies of the out-of-school education institution, a new vision of management activity and the high professional skill of each teacher. Interest in considering the effectiveness of the concept of "management" in the educational field can be resolved only under the condition of ensuring high competence and appropriate professional skill of each head of the institution. The educational process is a complete pedagogical system, and its correct management requires a thoughtful, balanced, systematic attitude.

The opinion that the basis of management effectiveness is the personal and practical experience of the manager was common in scientific research. At the same time, the needs of society require the solution of the specified conditions of qualitative characteristics of management activity, the main goal of which is the realization of high humanitarian standards of life and the achievement of socially significant results. The art of communicating with people, management skills, and the ability to organize acquire special importance in educational management.

The term "management" (from the Latin word "to manage" – to manage, the word "to manage", from the Latin "manus" – hand) was first used in 1881 by J. Wharton (USA). The head of a large coal-mining company, Henry Fayol, formulated the basic principles and functions of management and introduced a systematic management course, which is widely used to characterize management processes in market conditions.

As an innovative category, the concept of "pedagogical management" began to be used only at the end of the 20th century, referring to it as "leadership", "management", "and administration", which today are not synonymous with the concept of "pedagogical management". According to T. Lukina, management is "the ability to implement specific tasks using work, intelligence, and motives of people's behavior, communication styles, skill in building relationships, special skills and administrative skills" [2].

In the Fundamental Oxford English Dictionary (OED) we find a definition of the concept of "management": "Management is a way and manner of communicating with people (employees); power and art of the manager; ability and administrative skills to organize the effective work of the management apparatus (employee services); management bodies, administrative units, services, and subdivisions". From a functional standpoint, management

is a process of planning, organization, motivation, and control, necessary for the formation and achievement of the organization's goals" [3].

The Explanatory Dictionary states: "Management is a set of strategies, philosophies, principles, methods, means, and forms of production management to increase its efficiency and increase profits" [4].

The most complete definition of management, which can be applied, for example, in education, we see in the well-known American management theorist P. Drucker, who believed that management in modern conditions is "a specific type of management activity that is human-oriented and aims to make people capable of joint action, to make their efforts effective and to smooth out their inherent weaknesses, since the human ability to contribute to society depends on the efficiency of enterprise management, as well as on the own efforts and dedication of people".

F. Khmil notes that "management is a system of organizing collective work, effective use of resources, concentration of efforts on continuous improvement of the quality of work of the personnel of the enterprise (organization)" [5].

T. Bilobrovko notes that "management is a science that has developed along with economic and social changes in many countries, where the existing stereotypes of managerial thinking are still changing". The effectiveness of the existing management systems, which justified themselves in the past, increasingly turns out to be unproductive in the modern conditions of social development [6].

A historical tour of the development of management shows that in the 20th century, several scientific directions of management emerged, namely: the rationalist school, the school of human relations, the school of interconnected actions – managerial functions, etc.

The American engineer F. Taylor became the founder of the rationalist school, which investigated the issue of matching the physical and intellectual data of people to the work they perform and studied the problems of preliminary training of workers for work in production.

Psychologist F. Mayo outlined the concept of human relations, the principles of which were based on the understanding of well-developed production operations and high wages, which do not always lead to an adequate increase in labor productivity and profits. It was not without reason that supporters of this theory believed that socio-psychological factors – a favorable moral and psychological climate in the team, management's concern for subordinates, increase the latter's satisfaction with their work, play a significant role in these processes, and therefore contribute to the growth of production efficiency.

The theory of human relations could not answer all the questions that arose in the actions of management and human relations in the production process. An attempt to comprehensively consider these issues was made by the American social psychologist D. McGregor, who embodied the management concept based on the combination of the achievements of the science of human behavior – psychology with the management process. This concept, which is also called behavioral, helps employees to fully reveal their abilities and potential.

Famous pedagogues of their time, A. Makarenko, K. Ushynskiy, V. Sukhomlynskyi, and modern foreign and domestic pedagogues, developed the foundations of management of educational institutions and labor teams. Over the past two decades, several groups of approaches have been used in the theory and practice of pedagogical science, which can be conditionally combined within the above-mentioned general concepts of management: technocratic, human-centered, and synthetic.

In management theory, there are four main and most general approaches, namely: functional, process, system, and situational.

According to the functional approach, management is a process that represents a set of continuous and interdependent types of activities (actions and operations), that is, management functions, where each of them represents a process that consists of a series of interconnected actions. This approach allows us to present the activity holistically, in the form of a management cycle, awareness of the essence, and technology of its component types (functions). Knowledge of the specifics of the types of management activities provides managers of educational institutions with its appropriate construction, taking into account the characteristics of management objects.

Accordingly, the process approach of management considers continuously repeated interrelated not independent, isolated actions, but as sequentially implemented management functions. According to A. Fayol, an important task of management was to ensure such continuity. Within the framework of the systemic approach, an educational institution is considered as a complex socio-pedagogical system, that is, as a set of interconnected elements. Here, the activity of the head of a multidisciplinary institution of extracurricular education is the construction of a holistic management model taking into account all the diversity of subjective and objective factors of its development, as well as a management model with its various components as a set of interdependent subsystems. To date, it is possible to ascertain the presence of several directions in the study of the functioning of an educational institution from the standpoint of a systemic approach. One of them is its analysis as an already existing system, in the "result". Another way is to compare the ideal model with the real one, identify "white spots" and formulate a problem to determine the tasks of further development of the system. The specified functional and process approaches to the management of an educational institution are included in the technocratic concept. The situational approach provides (M. Albert, S. O'Donnell, G. Kunz, M. Meskon, and others) management of an educational institution depending on the specifics of the situation. Since there are a large number of factors in the socio-pedagogical system itself and the environment, there is no single "best" way of managing it. The most effective method in a particular situation is the method that most closely matches that situation. The transition to situational management based on results means a radical change in approaches to the management of the educational process, first of all, its participants, since such an approach excludes formalism in the management of an educational institution and orients managers to the awareness of the human factor.

Modern trends in education have led to the formation of a new paradigm of social systems management today, characterized by the synthesis and development of previously accepted views of the main "schools of management" (with the dominance of the "school of human relations"); new views on management are presented based on the interaction of three main approaches: systemic, process and situational (with the clear dominance of the latter): the situational approach to management is dominant in modern management theory and practice, particularly in education. Several factors contributed to the appearance of the term "management" in the theory of domestic pedagogical science and practice, namely:

- the application of scientific approaches and technologies of modern management in various spheres of management, currently also in the sphere of management of educational systems, which is due to their universality;
- the integration of world experience into the theory of education management contributes to the identification of the terms "management" and "management".

A new qualitative step in the development of management theory became possible thanks to the emergence of cybernetics and the widespread introduction of computer technology into practice. Scientists invented quantitative management theories, which, using specifically formulated variable characteristics of the management object, created mathematical models for solving specific management problems based on the optimization of

the management decision-making process.

From the point of view of T. Bilobrovko, management is "a system of planning, organization, motivation, and control, which is necessary to achieve the goals of the scientific community, organization or association of people. As a science, management directs its attention to identifying the conditions under which the general work of people becomes more efficient and useful" [6].

Management in education is a component of the management process that affects other participants in the educational process. L. Veretenikova considers "management" to be a broader concept than "management". Management is not only a science but also an art of practical management of people, because as in any other field of intellectual and practical activity, the science of management and the art of management complement each other.

An important component of management is educational management. Education management is the science of the peculiarities of the manifestation of industrial relations and the specifics of the effect of economic laws in the field of educational activity. Modern theoretical and practical science studies the peculiarities of the management of educational institutions in the conditions of a market economy. How an independent science separated from other sciences in the first half of the 20th century, and was finally formed in the second half of the 20th century. Functions of education management: provision of economic assessment and scientific planning of education; determining the economic efficiency of training qualified personnel; economic and moral stimulation of education workers; planning (strategic and current); organization of work of an educational institution; management of educational institutions; control over the work of educational institutions [6].

Educational management is a science that is actively developing and is based on the theory of management and the theory of systems and management. An important and promising task of educational management is the delineation of fundamental systemic patterns, and stereotypes of management thinking, taking into account the important features of the education system and defining the tasks, functions, and principles of educational management on this basis. Modern heads of educational institutions, having mastered their aspirations and approaches to understanding the essence of educational management, have determined the effectiveness of existing management systems, which gives good results.

The scientific substantiation of the new education management system is the working out of the identified tasks of the main ways of implementing innovative models of industry management and important management decisions. In the scientific works of scientists, it is stated that the tasks of the management link have changed, namely: modern heads of educational institutions should not "pressure" subordinates and limit their actions, but should help; not to prohibit, but to direct initiative decisions; to lead, not to command. The research of L. Danylenko, G. Dmytrenko, G. Yelnikova, N. Klokar, O. Marmazy, V. Maslov, and other domestic scientists prove that it is impossible to rebuild the socio-pedagogical system, leaving the process of its management at the archaic level of the notorious leadership and control, relying on a stereotype of thinking that was formed many decades ago.

Scientists have exposed the problems of inconsistency between the tasks that society sets for educational institutions and the nature of intra-school management. At the time, it became necessary to teach the head of an educational institution to manage its development, and to direct the research and research activities of teachers and pupils.

Differentiation has led to the intensive development of new types of institutions, author's schools, experimental educational institutions, and multidisciplinary extracurricular educational institutions. The problems that arose and were related to the specifics of the management of such institutions, the updating of the functional duties of managers and the development of a new structure and content of the professional competence of the director-manager of education; drawing up a development program of the institution, which is based

on specific principles, principles of organizing the educational process, ideas, and tasks. In modern conditions, consideration of the content of management functions involves a vision of psychological, pedagogical, and organizational aspects and is manifested in an organic combination and sequence of management actions.

In our time, the tendency towards the pathologization of managerial activity, the spread of management in education, and the adaptation of effective educational management technologies are gaining recognition. The renewal of management functions is conditioned by new types of educational activities, currently multidisciplinary extracurricular educational institutions, which are performed by the director with a tendency for the heads of educational institutions to join the community of managers. Since the mid-1990s, the term "manager" began to be widely used along with the concept of "leader".

The beginning of the 21st century coincided with the strengthening of factors and the driving force of globalization in education. The active interaction of Ukrainian education with the educational systems of developed countries in Europe and the world has led to rapid and prioritized attention to the specified problems, namely: improving the quality of educational services; management of innovative large-scale changes in the domestic education industry; participation in international and joint projects, contests, competitions; rethinking the cultural foundations of education management; development of strategic guidelines for the development of education and its management.

Nowadays, the state has set ambitious goals to reorganize the system of management, financing, and management of education through decentralization, deregulation, the introduction of institutional, academic, and financial autonomy, and compliance with the principle of responsibility of educational institutions for the results of educational and educational activities. The transition from the administrative management of educational institutions to the system of educational management was announced.

Education management is a type of management activity that consists of a set of means, methods, and forms of influence on individuals and pedagogical teams for the effective functioning of this field. A person who possesses this knowledge and skills is a manager who knows how to express and implement his ideas, take responsibility, arouse interest in himself and the promoted ideas, take risks, and lead.

The issue of educational management was reflected in the research of H. Demidenko [7], L. Kravchenko [8], and V. Kryzhka [9], who attempted to reveal its essence and components, and defined it as an independent type of management.

O. Marmaza believes that management is a combination of strategy, philosophy, training, methods, means, and forms of production management to increase its efficiency, ... it is a social and technical process using which resources are used, human actions are influenced and assistance is carried out changes to achieve the goals of the organization [10].

Application of the concepts of "management" and "management" in the education system, as noted by V. Lugovy, is "a purposeful change in its state." Usually, management actions are aimed at achieving strategic priority goals of the functioning and development of education. According to the scientists, the following are recognized as modern educational priorities: increasing the coverage of the population by education; ensuring lifelong education; equal access to quality education; strengthening the role of the state in guaranteeing justice in obtaining an education; humanization and democratization of education; increasing the professional competence of teachers; formation of state-public management of education; dissemination of information about the quality of educational services; effective and efficient use of education expenditures [11].

The scientific foundations of the management activity of the school head are presented in the works of V. Bondary, V. Maslov, L. Kalinino, V. Pikelno, and others. The problem of the formation of professionalism and managerial competence of heads of educational institutions

was reflected in the works of domestic scientists: V. Bondar, R. Vdovichenko, L. Danylenko, N. Klokar, O. Korolyuk, V. Kryzhka, V. Maslova, V. Oliynyka, N. Ostroverkhovo, T. Rabchenyuk, T. Sorochan, E. Khrykova and others. The scientific works of G. Dmytrenko, L. Karaschuk, N. Kolominsky, and V. Korostelev characterize the essence of educational management and the content of the education manager's activities.

Philosophical aspects of education management were considered by S. Klepko, V. Kremen, V. Lutai and others; innovative approaches of V. Andrushchenko, L. Vashchenko, I. Havrish, L. Danylenko, G. Yelnikova, V. Palamarchuk, and others; application of pedagogical technologies to improve education management V. Gumenyuk, G. Dmytrenko, G. Yelnikova, O. Yelnikova, A. Yermola, H. Kapto, M. Kapustin, E. Pavlyutenkov, P. Tretyakov and others; quality management of education E. Korotkov, T. Lukina, O. Lyashenko, N. Ostroverkhova and others; monitoring as a tool of education management V. Besspalko, T. Borov, L. Burkova, G. Yelnikova, V. Kalney, K. Krutiy, T. Lukina, O. Lyashenko, O. Mayorov, Z. Ryabova, O. Sevruck, S. Shishov, O. Yunina and others.

The importance of educational management of multidisciplinary institutions of extracurricular education has its characteristics and specifics. Out-of-school education in Ukraine is an open, multilateral, versatile, multidisciplinary education system, the basis of which is the peculiarities of educational management. Their implementation enriches and modernizes the content of extracurricular education to the needs and demands of society, determined by the social, political, and economic challenges of today. The vision of the real and potential opportunities of the students of extra-curricular education, the ability to assess the real and predict the potential opportunities of children, to determine the optimal ways and methods to ensure the successful implementation of the activities of pupils (creating the necessary conditions for the educational and cognitive activity of pupils, harmonious education and development, meaningful rest and leisure, self-realization, acquisition of healthy lifestyle skills; ability to positively stimulate creative activity of students; develop individually oriented educational projects).

Of particular importance are educational management innovations that ensure the competitiveness of multidisciplinary after-school education institutions, the quality of educational services, equal access of children and student youth to quality after-school education, creative cooperation of after-school education institutions with local authorities and the public in terms of the ability to increase the level of professional competence of teachers, improve conditions for teaching pupils.

Out-of-school education is a set of knowledge, abilities, and skills that students receive in out-of-school education institutions in the time free from studying in general secondary education institutions, it is an integral component of the education system and is aimed at developing the abilities of children and youth in the field of education, science, culture, physical culture and sports, technical and other creativity, their acquisition of primary professional knowledge, abilities, and skills necessary for the child's socialization, further self-realization and /or professional activity.

Comprehensive development and self-development of the individual, individualization, and differentiation of education; formation of personal qualities of a citizen-patriot of Ukraine; strengthening of practical and creative components in the context of modern extracurricular education; creation of conditions for the development of pedagogical initiative; creating conditions for social rehabilitation and creative rehabilitation can outline the goals and objectives of extracurricular education.

The main principles of educational management innovations in the system of extracurricular education are:

- the principle of managing innovative changes in the state of the out-of-school education system, which orients teachers to the need for conscious activity when transitioning from one state of the out-of-school education system to another. A change in the state of the system in which innovation processes take place is the main indicator of this process;

- the principle of transition from spontaneous mechanisms to consciously managed ones, i.e. the principle of modernization of the extracurricular education system. Determination and approval of effective mechanisms of conscious management of changes in the content or organizational forms of extracurricular education;

- the principle of informational, material, technical, and personnel support of educational management processes, modernization of the content of modern extracurricular education;

- the principle of forecasting and irreversible structural changes consists of avoiding possible destabilization in the educational environment and its adaptive capabilities;

- the principle of strengthening the sustainability of innovation processes, which are characterized by the effectiveness of the organization and the mechanism of implementation of educational management innovation processes in multidisciplinary institutions of extracurricular education.

Educational management is management that is aimed at the individual and is carried out by the individual; management of the joint activity of individuals is aimed at their general achievement of the goals of the educational institution. The strategic goal is to determine the features of management with a theoretical justification of its content-functional components and experimental verification of pedagogical conditions, methods, and means of applying modern pedagogical technologies in the educational process, which provides an educational space because the management of the educational process is carried out based on innovations in educational management, innovative technologies, namely: public and state administration, use of Information and Communication Technologies (ICT). Functions that reflect the main content of management activities are an important component of educational management, as they determine the nature and method of achieving a certain goal. Determining the functions of educational management allows you to justify the results of determining the effectiveness of the organization of the educational process in multidisciplinary institutions of extracurricular education because due to the definition of its functions, educational management becomes one of the important tools of pedagogical activity.

L. Martynets researching the concept of "educational management" singled out the following management principles, namely: respect and trust in people; a holistic view of a person; cooperation; social justice; individual approach in management; personal stimulation; consensus; collective decision-making; target harmonization; management autonomy; constant update [12].

One of the important tasks of the administration of multidisciplinary institutions of extracurricular education is the division of functional duties and the formal assignment of responsibility for their implementation, which is necessary to ensure the functioning of the educational institution. Management, addressed in the field of joint educational activity, is based on its essential foundations, which consist in the fact that the participants, interacting with each other, bear a conscious responsibility to themselves and like-minded colleagues. It is management, not administrative leadership, that creates an atmosphere of cooperation, mutual assistance, and collective and personal initiative in solving complex, atypical, multifaceted tasks in an educational institution. Analyzing the logic of our research, we concluded that the main areas of educational management in the system of out-of-school education at the current stage should include:

- modernization of the types and structure of multidisciplinary institutions of out-of-school education;
- modernization of the content of education and upbringing (modernization of the content of modern out-of-school education; creation of original educational programs, and manuals; implementation of profiling and individualization of the educational process, etc.);
- development and testing of new pedagogical technologies: modular and developmental, differentiated training; algorithmization of the educational process; use of design and modeling methods; computer technologies of learning and management;
- introduction of the latest forms and methods of management of a multidisciplinary institution of extracurricular education (increasing the significance of the managerial function of management; variability of management models; updating of management forms, etc.).

Questions of effective, efficient, and responsible activity of each teacher, motivation and reflection, development of individual and collective professional competence, and formation of a sense of organizational culture and behavior arise during the managerial activities of the head of the educational institution. From the point of view of educational management, scientists see the directions of joint activity of the teaching staff as an important aspect, and the main features are motivation, purposefulness, and development of competencies of all participants in the educational process; substantive management, which explains the essence of educational activity and creates conditions for the formation of needs and the implementation of educational activities of education seekers.

The research of scientists who study the issue of educational management is important for the realization that this is a process that is carried out with the help of practical activities of multidisciplinary institutions of extracurricular education because additional education presents a wide range of opportunities for recipients of educational services, pupils of institutions of extracurricular education. Necessary for the implementation of active human activity (artistic-aesthetic, scientific-technical, sports, tourism-local history, etc.) is an extensive field of extracurricular education, since any patterns of educational management in the work of multidisciplinary institutions of extracurricular education can be considered as trends that develop only through actions of subjects of the educational process.

In modern conditions, the head of a multidisciplinary institution of out-of-school education is called upon to create conditions for its development, and to manage the educational process of introducing innovations into the traditional system, because innovative educational activity is the process of introducing qualitatively new elements into education based on the implementation of a scientific and research approach in activities.

The issue of managing innovative processes in multidisciplinary institutions of extracurricular education led to the emergence of such a direction of management activity as innovative educational management. It is defined as a scientific branch of the general management of education, with the help of which any system, including socio-pedagogical, is transformed into a qualitatively new, competitive, investment system, which is aimed at the development and improvement of work.

The concept of "management of educational innovations" in an educational institution, as defined by L. Danylenko, is "the process of purposeful influence of the subject of management (the manager) on the object of management (a social system that is in a state of constant development), as a result of which not only the qualitative change of the object of management but also the level of its competitiveness increases through the constant attraction of investments for the development and implementation of innovations" [13]. Depending on the actions of the subjects of the pedagogical process (administration, teaching staff, students, and their parents), objective regularities develop in various forms. At the same time, in the real process of educational management, managers can restrain the actions of

some laws and achieve the full implementation of others, therefore it is the manager who should decide which actions are more necessary for the development of a multidisciplinary institution of extracurricular education.

The scientific basis of modern educational management is the integration of knowledge about education and management. Modern educational management as an activity is based on a set of scientific principles of management, namely:

- systematicity is achieved by combining "vertical power" (management of regional, municipal, and institutional levels of the hierarchical structure of the education system) and horizontal interaction", a social partnership of organizations, and cooperation at each level of system management;
- continuity – the functioning and development of the education system at the level of each institution, each teaching staff, and each head, who act as subjects of continuous education, as an important and mandatory condition for the effectiveness of management as a whole;
- regionality – the development of the regional education system, aimed at the implementation of social demand in the training of personnel, the creation of a new management model for the innovative development of the education system;
- self-management – as a basis for ensuring the state-social nature of management, strengthening the role of society in quality control of education, priority of collegial-democratic, innovative management methods, stimulation of creative initiatives;
- corporatism – expressed in the formation of a corporate culture in teaching teams, a management team of like-minded people, in the development of partnership relations and dialogue between an individual and a team;
- ensuring and improving the quality of education – as the main goal and main result of the education system, the quality of the creation of the educational management system;
- acmeological orientation of management – expressed in the creation of conditions for the activation of internal resources of creative self-realization of the individual, self-development and self-improvement of each subject of management and educational activity, orientation towards success, and qualitative improvement of the quality of education.

"Management of educational innovations, as noted by L. Danylenko, ensures the transition of the socio-pedagogical system to a qualitatively new state, more open compared to the previous one, while creating appropriate conditions for:

- permanent implementation of educational services;
- implementation of active information communication with all participants in educational and management processes;
- integration into the international educational space;
- permanent attraction of investors;
- creation of a competitive environment;
- preparation of competitive graduates adapted to the rapidly changing demands of society" [14].

The educational management of multidisciplinary institutions of extracurricular education has its characteristics, which are determined by the specifics of the education system because one of the ways of forming a culture of management is recognized by modern domestic researchers as the theory of educational management, which is a complex of principles, methods, organizational forms and technological methods of managing pedagogical systems of teacher training. aimed at increasing the efficiency of their professional activities and the development of personal qualities.

Management of the educational sphere, according to O. Antoniuk, involves:

- determination of goals and tasks of educational institutions of all forms of ownership;
- constitution and formation of educational institutions;
- formation and organization of the implementation of decisions in the educational sphere;
- supporting the life of educational institutions;
- control over the functioning and development direction of educational institutions.

The object of educational management is the components of the educational structure, activity, and consciousness, which are in close relationship with the economic sphere of society, political, social, informational and communicative, scientific, etc.

The subject of educational management is the theoretical, methodological, and practical factors of the construction, operation, and management of educational institutions at the state, interstate, international, and transnational levels [15].

The management technology of a multidisciplinary institution of extracurricular education is a consistent purposeful process that has a cyclical nature and is formed by function: specific types of management activities that ensure the formation of techniques and methods of management influence on the educational sphere.

The analysis of scientific studies of the theory and practice of management of various objects established the following scientific approaches to management:

- administrative – in which the functions, rights, duties, and elements of the management system are regulated in normative acts;
- reproducible – focused on the constant renewal of product production to meet the needs of the market with lower costs;
- dynamic – the object of management is considered in dialectical development, in cause-and-effect relationships;
- integration – relationships are established between separate subsystems and elements of the management system, levels, and management entities;
- quantitative – its essence is the use of quantitative estimates with the help of mathematical, statistical, engineering calculations, etc.;
- complex – technical, economic, social, and other aspects of management are taken into account;
- marketing – involves the orientation of the management subsystem towards the consumer;
- regulatory – oriented to establishing standards in management;
- behavioral – consists in helping the employee realize his capabilities;
- process – considered as a set of interconnected functions;
- systemic – any system is considered as a set of interconnected elements;
- situational – assumes that the application of various management methods is determined by a specific situation;
- functional – its essence is that the need is considered as a set of functions that must be performed for its satisfaction.

The tasks facing teachers of multidisciplinary institutions of extracurricular education are the ability to use these scientific approaches in their practical activities; the need to determine target orientations of personal and educational results of the educational process of pupils, the ability to independently design educational and pedagogical activities, taking into account the characteristics of the child's development.

H. Heckhausen (2003), expressing an opinion on the motivation of educational management achievements, noted that "motivation consists in achieving success" from the standpoint of self-esteem of the participants and the set goal since it implies:

- target expectations (what is planned and what are the results of the expected achievements);
- goal acceptance (what goal can we achieve, taking into account the real possibilities);
- goal achievement (which goals will be considered achieved and which we can achieve by applying effort, will, and diligence).

So, according to the German researcher, educational management is a reflexive management that orients the participants of educational activities to succeed in overcoming difficulties in solving the specified tasks of educational activities.

This is especially important in the field of innovation management since the behavior and mood of each employee depends on his ability and readiness for creativity - an important component of innovation potential. From this, it follows that in modern organizations aimed at an innovative path of development, there is an urgent need to research the formation of innovative policy from the standpoint of the active role of a person in this process. The innovative policy should cover all types of activities of the out-of-school education institution, be responsible for its development, and increase competitiveness. All the multifaceted implementation of innovation policy should be subject to certain formative principles that will ensure portability and self-sufficiency, and at the same time, the effectiveness of innovative development. As such can be considered:

- the unity of scientific and educational processes, management activities, and their focus on the economic, social, and spiritual development of society;
- the optimal combination of state regulation and self-government;
- formation of innovative projects according to the priority directions of research, which is determined by the state and regional innovation and scientific and technical policy;
- support of leading scientists, scientific teams, scientific and scientific-pedagogical schools, capable of ensuring proactive development of education and scientific research, development of scientific and technical creativity of young people;
- carrying out a full cycle of research and development, ready-made services;
- support of entrepreneurial activity in the scientific field;
- integration of science and education into the international community;
- formation of network structures in the organization of innovative and scientific activities.

Therefore, the main organizational tool in the specific implementation of the innovative development program is an innovative educational project, the implementation of which allows you to create new or modernized existing educational technologies, products, equipment, educational and methodological support, and means of the educational profile, structural and infrastructural innovations in the field of education, as well as provide new educational services and train specialists in demand on the labor market, create and commercialize or modernize existing technologies or services. Innovative educational projects are characterized by interaction with the market of educational services and the labor market, which have their specifics.

Today's realities require creative non-standard approaches, generation of ideas, flexible independent solutions in all spheres of life, and the modernization of education conditions the organization of training in extracurricular education institutions based on the latest approaches and achievements in the field of pedagogy and information technologies, which would take into account the opportunities and needs of education seekers and made it

possible to organize interaction between all participants in the educational process, which involves the creation of an educational environment focused on meeting the needs and interests of the pupils of the out-of-school education institution.

T. Lukina expressed the opinion that pedagogical management is "a complex of principles, methods, organizational forms and technological methods of managing the educational process, aimed at increasing its effectiveness since the educational process is a combination of three components: educational and cognitive, educational, and self-educational processes. The researcher noted that any teacher is a manager of the educational and cognitive process, and the head of an educational institution is a manager of the educational process as a whole (as a subject of their management) [16].

According to A. Chernysh, the main functions of management in education consist in making a logical decision; organizing the implementation of the decisions made, namely: delivering the decisions to the participants; creating conditions for effective work of the educational institution; proper working conditions for each participant in the educational process; motivation and stimulation of the activities of participants in the educational process; control of the execution of decisions. The director, as an image manager, oriented in his activities to a professional approach to management, works to create a team with high creative potential, must clearly define the perspective of the development of the out-of-school education institution; to ensure the high quality of the educational services it provides; to carry out quality personnel management; analyze information and make the right management decisions regarding the improvement of the activity of the educational institution [17].

Scientists S. Bolsun, O. Lavrentyeva, and A. Arbuzova characterized personality qualities, the possession of which makes solving the image problem a reality: communicativeness – the ability to easily get along with people, empathy – a tendency to empathize, reflexivity – the ability to understand another person, eloquence – the talent to influence in a word. These qualities make up a set of natural gifts, and their possession, exercises in their development are the key to successfully creating a personal image. Moral values, mental health, and the ability to communicate interpersonally are the qualities of a person, as a result of his education and upbringing [18].

The specified qualities that determine the image of the manager in his perception can be divided into five characteristic groups:

- by nature – the ability to easily get along with people, the ability to empathize and understand another person;
- upbringing – politeness, respect, modesty and honesty, responsiveness and sensitivity, tact and tolerance;
- education – logic, persuasiveness, and language literacy with appropriate vocabulary and the ability to express thoughts;
- life experience – endurance, insight, and intuition, which allows you to avoid conflict situations and guess the further course of the interlocutor's thoughts;
- professional activity – specific observation and a special vision of the essence of the case with appropriate understanding and professional assessment.

An educational image manager should always strive to implement new educational platforms, participate in leading conferences, training, and lectures, and engage in self-education, during which an individual approach to systematization and established work processes in an after-school education institution will be developed, and the manager's management style reflects and combines professional, organizational, ideological and political, moral and other qualities. Extracurricular education helps to develop the child's abilities and talents, which can be useful for the child in his life now, to decide on a future

profession.

A modern director of an out-of-school education institution must skillfully work with the community, parents, teachers, and public organizations. He must be ready to skillfully introduce innovations into the educational process, to solve issues that are within his competence by the legislation of Ukraine. The ability of the director of an extracurricular education institution to create truly harmonious relationships in the team is important so that the activities of the teaching team are easy and productive.

The present conditions the development and functioning of guaranteed quality extracurricular education, which would consistently form the trust of society, reflect its requests for free access to it, and contribute to the conscious choice of the direction of educational activity. Ensuring the quality of extracurricular education, of course, depends on the quality of managerial influence on the process of its formation and development. This problem is extremely actualized by specialists within the framework of qualitative changes in all spheres of human life especially in extracurricular education institutions.

The teaching staff, where a favorable microclimate prevails, not only adheres to moral standards but strives for them to become internal convictions of each employee; where freedom of activity is intelligently combined with discipline, creative activity with subordination to the majority, free acceptance of its demands. Only in an atmosphere of mutual understanding can a teacher feel confident and use his potential to the maximum. Under the influence of benevolent collective interaction, profound qualitative changes occur in the spiritual world of the teacher, a correct understanding of public duty, and an objective self-evaluation of actions from the standpoint of socially significant interests are formed.

If in the past considerable attention was paid to the authoritarian style of management, today it requires fundamental changes, that is, it requires the manager to be not only an administrator but also an innovator, not only entrusting subordinates with tasks but also inspiring them to creative work. The manager must rely on like-minded people who work with him in the same team because the director performs not only a controlling function, he must enjoy the trust of teachers and trust his team. This is the way to become a leader in your team because the result of the innovative management of the director of an extracurricular education institution is original management ideas, technologies that are transformed over time into the creative development of pupils, their achievements, the creativity and high professionalism of teachers, the satisfaction of the community's requests, the growth of one's own professional skills, management culture since innovative management requires the director of the educational institution to create appropriate working conditions in the teaching staff and to implement innovations.

Therefore, the analysis of the mentioned scientific studies proves that the use of knowledge of educational management, an effective means of effective professional and pedagogical activity, is the knowledge of functions and technologies that could significantly increase the effectiveness of pedagogical activity and the professional skill of the teacher. When organizing the educational process of students, the teacher must, first of all, be able to plan his activities. For this, you need to be able to manage yourself and identify your strengths and weaknesses, use time rationally, have clear values and goals, be able to process and use information, strive for self-development, have the skills to independently solve pressing issues, and influence people, be able to shape the team and prevent conflicts. The complexity of these professional and personal qualities characterizes the level of professional competence of a teacher. Each person can raise the level of his professionalism independently, thanks to complex and balanced work, which requires systematicity, consistency, self-criticism, and self-control.

The high efficiency of a teacher's professional activity is caused primarily by the adequacy of the means of self-organization and self-regulation of one's personality as a specialist used in the professional.

The research of scientists who study the issue of educational management is important for the realization that this is a process that is carried out with the help of practical activities of multidisciplinary institutions of extracurricular education because additional education presents a wide range of opportunities for recipients of educational services, pupils of institutions of extracurricular education. Necessary for the implementation of active human activity (artistic-aesthetic, scientific-technical, sports, tourism-local history, etc.) is an extensive field of extracurricular education, since any patterns of educational management in the work of multidisciplinary institutions of extracurricular education can be considered as trends that develop only through actions of subjects of the educational process.

In modern conditions, the head of a multidisciplinary institution of extracurricular education, according to V. Lunyachek, is called upon to create conditions for its development, to manage the educational process of introducing innovations into the traditional system, because innovative educational activity is the process of introducing qualitatively new elements into education based on the implementation of scientific research approach in activity [19].

The issue of managing innovative processes in multidisciplinary institutions of extracurricular education led to the emergence of such a direction of management activity as innovative educational management. It is defined as a scientific branch of the general management of education, with the help of which any system, including socio-pedagogical, is transformed into a qualitatively new, competitive, investment system, which is aimed at the development and improvement of work. According to researchers O. Ratushnyak and O. Lyaluk, the educational management of multidisciplinary institutions of extracurricular education has its characteristics, which are determined by the specifics of the education system, because modern domestic researchers recognize the theory of educational management, which is a set of principles, methods, organizational forms and technological methods of managing pedagogical systems of teacher training, aimed at increasing the efficiency of their professional activities and the development of personal qualities [20].

Modern educational management is developing in the following areas of management:

- informatization and Internetization – the creation of a unified information and educational space, unified information networks in the systems of "education management bodies";
- technologization – development, and implementation of new management technologies: social (strategic design, management decision-making, formation of corporate culture, social partnership, network interaction, comprehensive assessment of the quality of educational activities of extracurricular education institutions, design of original pedagogical systems, innovative modeling, systemic goal setting);
- economization – is expressed in the strengthening of economic factors of education management, reduction of the number of management apparatus, and creation of business educational structures;
- psychologization – increasing importance of management psychology and psychological competence of the educational manager, psychological quality assurance through innovative professional activity of managers and teaching staff, motivational management and motivation of teachers' creative activity;
- modernization – this direction of educational management develops as an open dynamic management model and includes new variable management models in new areas of development of educational institutions.

The beginning of the XXI century, exacerbated important problems, the essence of which lies in the search for methods of balanced, thought-out, and adequate management of complex systems, in particular, the education system. The application of effective management technologies, which were previously implemented mainly in the economic sphere, has spread to the modern educational space.

Important regularities of educational management in multidisciplinary after-school education institutions are requirements for increasing the quality of management and administration since the quality of management and administration depends on how managers and teachers of multi-disciplinary after-school education institutions manage to efficiently and effectively manage the resources available for different profiles [21].

According to A. Romanovsky, V. Mykhailychenko, and L. Gren, the goal of management is the formulation and application of general principles of management in any organization and field of human activity, which include:

- determination of the goals and objectives of management of the educational institution;
- development of specific measures to achieve them;
- division of tasks into separate types of operations, distribution of work;
- coordination of the interaction of various divisions within the teaching staff of the out-of-school education institution;
- improvement of the formal hierarchical structure;
- optimization of decision-making processes and communications;
- search for adequate motivation for activity, etc.

From a functional point of view, it acts as a process of planning, motivation, and control, which are necessary for the formation and achievement of the set goal. The management process is the continuous implementation of successive actions – from forecasting future activity, setting a goal, and developing ways to achieve it to analyzing its actual result [22].

The principle of innovativeness of educational management involves a change in the purpose of managing a multidisciplinary institution of extracurricular education (it is considered the constant renewal of the educational process); filling the content of management of the educational institution with modernized functions – forecasting, political-diplomatic, consultative, managerial, representative; introduction of new forms of management, collective and collegial forms of management and technical-technological and economic management methods, etc. With the help of innovative educational management, the institution of extracurricular education is transformed into a qualitatively new, competitive, and innovative one. Modern out-of-school education is a complex system that has its structure, its contingent of teachers and students, and requires a high-quality management system.

Ensuring the quality of extracurricular education depends on high-quality management, which must solve the problem of increasing the value of the managerial function of management, the use of innovative management models, and elements of the educational process that allow in difficult modern conditions to effectively achieve the set goal. The head of a modern institution of extracurricular education is a central figure in the educational process, he is a leader and expert, entrepreneur and diplomat. The director's mission is to create a favorable environment in the teaching staff for more productive activities to achieve the set goal.

The creativity of the leader should be manifested in the development of interesting and pedagogically effective programs, the organization of events, and the creation of a favorable environment for the development of children's talents and abilities, it requires the formation

of motives for search activity in students of education through awareness of their own and unique scientific and methodological problem of the institution of extracurricular education, stimulation of the development of those needs, which contribute to its self-realization through innovative and self-educational activities. After all, a creative attitude to pedagogical activity is one of the most important qualities of a specialist.

Bibliografia

- 1 Лазаркевич Л.Г., Сушенко Т.І. *Позашкільна педагогіка*: навч. посібник. Київ : ІСДО, 1996. 144 с.
- 2 Лукіна Т.О. Управління якістю освіти. *Енциклопедія освіти* / Нац. акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень; заст. голов. ред. В.І. Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С.О. Сисоєва; 2-ге вид. допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 1042-1043.
- 3 *Oxford English Dictionary, second edition*; edited by John Simpson and Edmund Weiner. Clarendon Press, 1989, twenty volumes, hardcover. [ISBN 0-19-861186-2](#)
- 4 *Тлумачний словник. Українська мова: енциклопедія*; НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Українська енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с. [ISBN 966-7492-19-2](#)
- 5 Хміль Ф.І. *Основи менеджменту*: підручник. Київ : Академвидав, 2003. 608 с.
- 6 Білобровко Т.І. *Кредитно-модульний курс з освітнього менеджменту*: навч. посібник. Переяслав-Хмельницький, 2008. 76 с.
- 7 Демиденко Г.А. *Стратегический менеджмент в системе образования*: учеб. пособие. Київ : МАУП, 1999. 174 с.
- 8 Кравченко Л.М. *Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти*. Полтава : Техсервіс, 2006. 418 с.
- 9 Крижко В. *Теорія та практика менеджменту в освіті*. Запоріжжя : Просвіта, 2003. 272 с.
- 10 Мармаза О.І. *Менеджмент в освіті*: Дорожня карта керівника. Харків : Основа, 2007. 446 с.
- 11 Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В. [Становлення системи основних понять і категорій компетентнісного підходу в умовах парадигмальних змін в освіті](#). *Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 2. С. 14-24.
- 12 Мартинець Л.А. *Управлінська діяльність керівника навчального закладу*: навч. посібник. Вінниця, 2018. 196 с.
- 13 Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління*: навч.-метод. посібник / кол. авторів: А.А. Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін.; за заг. ред. Л.І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.
- 14 Даниленко Л.І. *Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи*: монографія. 2-е вид. Київ : Логос, 2002. 112 с.
- 15 Антонюк О. Менеджмент в освітянській сфері: концептуальні засади. *Персонал*. 2006. № 10. С. 58–65.
- 16 Лукіна Т.О. *Управління якістю загальної середньої освіти*: навч.-метод. посібник. Київ : Педагогічна думка, 2020. 230 с.
- 17 Черниш А.П. *Менеджмент освіти*: навч. посібник. Київ : Вид-во «Університет» КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. 49 с.
- 18 Болсун С.А. Професійний імідж керівника навчального закладу. *Менеджмент*. 2013. № 7/9. С. 379–381.
- 19 Лунячек В.Е. *Педагогічний менеджмент*: навч. посібник. 2-е вид., випр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. 512 с.
- 20 Ратушняк О.Г., Лялюк О.Г. *Самоменеджмент*: навч. посібник. Вінниця : ВНТУ, 2021. 170 с.
- 21 Юрик Н.Є. *Самоменеджмент*: курс лекцій. Тернопіль : ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. 89 с.
- 22 Романовський А.Г. Михайличенко В.Е, Грень Л.Н. *Педагогіка лидерства*: монографія. Харьков : НТУ «ХПИ», 2018. 496 с.
- 23 Cotton, Kathleen School-Based Management. Topical Synthesis 6. School Improvement Research Series (SIRS). North West Regional Educational Laboratory. Portland, OR. URL: <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/7/topsyn6.html> (application date: 06.01.2024).
- 24 Retrieved from. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3840> (application date: 06.01.2024).

References

- 1 Lazarkevych L.H., Sushchenko T.I. *Pozashkilna pedahohika*: navch. posibnyk. Kyiv : ISDO, 1996. 144 s. (in Ukraine)

- 2 Lukina T.O. Upravlinnia yakistiu osvity. Entsyklopediia osvity / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; holov. red. V.H. Kremen; zast. holov. red. V.I. Luhovyi, O.M. Topuzov; vidp. nauk. sekr. S.O. Sysoieva; 2-he vyd, dopov. ta pererob. Kyiv : Yurinkom Inter, 2021. S. 1042-1043. (in Ukraine)
- 3 Oxford English Dictionary, second edition; edited by John Simpson and Edmund Weiner. Clarendon Press, 1989, twenty volumes, hardcover. [ISBN 0-19-861186-2](#) (in English)
- 4 Tlumachnyi slovnyk. Ukrainska mova : entsyklopediia; NAN Ukrainy, Instytut movoznavstva im. O.O. Potebni, Instytut ukrainskoi movy; redkol.: V.M. Rusanivskyi (spivholova), O.O. Taranenko (spivholova), M.P. Ziabliuk ta in. 2-he vyd., vypr. i dop. Kyiv : Vyd-vo «Ukrainska entsykl.» im. M.P. Bazhana, 2004. 824 s. [ISBN 966-7492-19-2](#) (in Ukraine)
- 5 Khmil F.I. Osnovy menedzhmentu : pidruchnyk. Kyiv : Akademvydav, 2003. 608 s. (in Ukraine)
- 6 Bilobrovko T.I. Kredytно-modulnyi kurs z osvitnoho menedzhmentu : navch. posibnyk. Pereiaslav-Khmelnitskyi, 2008. 76 s. (in Ukraine)
- 7 Demydenko H.A. Stratehicheskyi menedzhment v systeme obrazovanyia: ucheb. posobye. Kyiv : MAUP, 1999. 174 s. (in Ukraine)
- 8 Kravchenko L.M. Neperervna pedahohichna pidhotovka menedzhera osvity. Poltava : Tekhservis, 2006. 418 s. (in Ukraine)
- 9 Kryzhko V. Teoriia ta praktyka menedzhmentu v osviti. Zaporizhzhia : Prosvita, 2003. 272 s. (in Ukraine)
- 10 Marmaza O.I. Menedzhment v osviti : Dorozhnia karta kerivnyka. Kharkiv : Osnova, 2007. 446 s. (in Ukraine)
- 11 Luhovyi V.I., Sliusarenko O.M., Talanova Zh.V. Stanovlennia systemy osnovnykh poniat i katehori kompetentnisnoho pidkhodu v umovakh paradyhmalnykh zmin v osviti. Pedahohika i psykholohiia. 2014. Vyp. 2. S. 14-24. (in Ukraine)
- 12 Martynets L.A. Upravlinska diialnist kerivnyka navchalnoho zakladu : navch. posibnyk. Vinnytsia, 2018. 196 s. (in Ukraine)
- 13 Danylenko L.I. Upravlinnia inkliuzyvnoiu shkoloiu na zasadakh menedzhmentu osvitnikh innovatsii. Inkliuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia: navch.-metod. posibnyk / kol. avtoriv: A.A. Kolupaieva, Yu.M. Naida, N.Z. Sofii ta in.; za zah. red. L.I. Danylenko. Kyiv, 2007. 128 s. (in Ukraine)
- 14 Danylenko L.I. Modernizatsiia zmistu, form ta metodiv upravlinskoii diialnosti dyrektora zahalnoosvitnoi shkoly : monohrafiia. 2-e vyd. Kyiv : Lohos, 2002. 112 s. (in Ukraine)
- 15 Antoniuk O. Menedzhment v osvitianskii sferi: kontseptualni zasady. Personal. 2006. № 10. S. 58–65. (in Ukraine)
- 16 Lukina T.O. Upravlinnia yakistiu zahalnoi serednoi osvity : navch.-metod. posibnyk. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2020. 230 s. (in Ukraine)
- 17 Chernysh A.P. Menedzhment osvity : navch. posibnyk. Kyiv : Vyd-vo «Universytet» KMPU imeni B.D. Hrinchenka, 2008. 49 s. (in Ukraine)
- 18 Bolsun S.A. Profesiinyi imidzh kerivnyka navchalnoho zakladu. Menedzhment. 2013. № 7/9. S. 379–381. (in Ukraine)
- 19 Luniachek V.E. Pedahohichni menedzhment : navch. posibnyk. 2-e vyd., vypr. Kharkiv : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», 2015. 512 s. (in Ukraine)
- 20 Ratushniak O.H., Lialiuk O.H. Samomenedzhment : navch. posibnyk. Vinnytsia : VNTU, 2021. 170 s. (in Ukraine)
- 21 Yuryk N.Ie. Samomenedzhment : kurs lektzii. Ternopil : TNTU imeni Ivana Puliua, 2015. 89 s. (in Ukraine)
- 22 Romanovskiy A.H. Mykhailychenko V.E, Hren L.N. Pedahohyka lyderstva : monohrafiia. Kharkov : NTU «KhPY», 2018. 496 s. (in Ukraine)
- 23 Cotton, Kathleen School-Based Management. Topical Synthesis 6. School Improvement Research Series (SIRS). North West Regional Educational Laboratory. Portland, OR. URL: <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/7/topsyn6.html> (application date: 06.01.2024). (in English)
- 24 Retrieved from. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3840> (application date: 06.01.2024). (in English)

Yanina OVSIENKO / ОВСІЄНКО Яніна¹

Шляхи трансформації мистецького розвитку школярів в дистанційному навчанні в умовах авторської школи

Sposoby transformacji rozwoju kreatywnego uczniów w warunkach edukacji hybrydowej: doświadczenie szkoły autorskiej

У період реформування вітчизняної освіти, значного динамічного розвитку науково-педагогічної інформації, швидкого розвитку техніки та цифрових технологій настає період нововведень у діяльність закладів загальної середньої освіти. Провідною метою кожної освітньої реформи є підвищення якості освіти, яка можлива за умови різнобічного розвитку особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до навчання і життя у демократичному суспільстві.

Рис. 1 Авторська школа «Дивосвіт»

Важливого значення набуває різнобічний розвиток особистості школярів. Органічною складовою різнобічного становлення є мистецький розвиток школярів, який формується в системі загальної середньої освіти на заняттях предметів мистецького циклу, а також в позаурочній виховній діяльності закладу. Концепція Нової української школи та новітні методичні рекомендації для вчителів визначають нові умови для розвитку усіх ланок загальної середньої освіти – від початкової до старшої школи, особливо для шкіл з поглибленим вивченням мистецьких навчальних дисциплін.

¹ кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України, директор комунального закладу «Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II-III ступенів «Дивосвіт» Запорізької обласної ради, Асоційованої школи ЮНЕСКО, Мала Білозерка, Запорізька область, Україна / Kandydat nauk pedagogicznych, Zasłużony Pracownik Oświaty Ukrainy, dyrektor instytucji gminnej „Małobilozerska specjal estetyczna szkoła z internatem II-III stopnia «Divosvit» Rada Regionalna Zaporozża, Szkoła Stowarzyszona UNESCO, Mała Biłozerka, obwód zaporoski, Ukraina (ovsienko1957@ukr.net)

Мистецтво, яке стає могутнім засобом виховання та творчого розвитку учнів, відкриває перспективи розвитку кожної обдарованої особистості. Відомо, що мистецтво, як складова культури, впливає на свідомість школяра й збагачує його духовність. Сучасна шкільна мистецька освіта поступово стає середовищем для розвитку вільної творчої особистості, що сприяє розвитку талантів та загалом, виявляє, плекає й розвиває здатність школярів до творчості в процесі навчання мистецтву. Усвідомлення необхідності створення оптимальних умов для максимального всебічного розвитку потенціальних можливостей вихованців на кожній стадії їх творчого зростання, а також можливість створення важливого підґрунтя для активного мистецького розвитку школярів стали компонентами концепції оригінальної авторської школи в комунальному закладі «Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II-III ступенів «Дивосвіт» Запорізької обласної ради. Авторська школа «Дивосвіт» Яніни Овсієнко стала інноваційним загальноосвітнім навчальним закладом, школою нового типу, яка ґрунтуючись на традиціях світової вітчизняної професійно-мистецької освіти, презентувала свої нестандартні бачення на нові підходи до навчально-виховного процесу. В основу ідей авторської школи увійшли концептуальні засади функціонування мистецьких закладів освіти, які розкриті у працях С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, В. Мадзігона, О. Савченко, О. Сухомлинської, ідеї гуманізації освіти, яким присвячено дослідження В. Андрущенка, С. Гончаренка, В. Лугового, Ю. Мальованого та інших [7; 8], та праці Л. Масол, О. Рудницької, О. Комаровської, Л. Хлебникової, О. Отич, Н. Ничкало, в яких розкривається основа мистецького й духовного розвитку особистості школяра.

Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II-III ступенів «Дивосвіт» – інноваційний загальноосвітній навчальний заклад, школа нового типу, яка ґрунтуючись на традиціях світової вітчизняної професійно-мистецької освіти, презентує свої нестандартні бачення на нові підходи до навчально-виховного процесу.

Рис. 2 Авторська школа «Дивосвіт», що спеціалізується на керамічному мистецтві

Сьогодні школа-інтернат «Дивосвіт» здійснює фахову підготовку випускників за робітничою професією «Виробник художніх виробів з кераміки» (3 розряд). Уведення професійного навчання з виготовлення керамічних виробів у навчальний процес закладу й уможливило високий рівень конкурентоспроможності закладу освіти, його стійкий позитивний імідж в Україні та надало всі умови для розбудови авторської школи «Дивосвіт» Яніни Овсієнко. Мистецький розвиток школярів в умовах авторської школи «Дивосвіт» розглядається як складова всебічного розвитку особистості дитини.

Настає потреба впровадження інновацій в освітній процес, які ґрунтовно змінюють не тільки умови, а й технології навчання мистецтву. Особливу увагу

звертають на проблеми забезпечення якісного супроводу освітнього процесу в умовах закладу освіти, в якому діють мистецькі творчі колективи, запроваджено різноманітні форми навчання мистецтву. Задля реалізації рівного доступу до якісної освіти для сільських дітей залишиться задекларованим лозунгом, якщо не буде науково-методичного і практичного пошуку, розробки та опановування такими формами управління і методичної діяльності, які були б орієнтовані на розвиток інноваційних процесів у сільській школі, підготовку вчителів-дослідників, експериментаторів, розвиток їхніх професійних компетентностей шляхом оптимізації, вдосконалення тих знань, умінь, навичок, професійно-ціннісних орієнтацій, що вони вже мають відповідно до вимог сучасної освіти [10, с. 31]. Визначаючи зміст шкільної освіти мистецького профілю, який відповідає сучасним європейським стандартам і максимально враховує запити й пізнавальні потреби учнів, та з метою створення мистецького навчального простору авторської школи-інтернату, що зумовлює інтелектуальний, творчий розвиток особистості в процесі мистецько-професійної освіти, в навчальному закладі було впроваджено художньо-естетичний (мистецький) профіль навчання. Запровадження профільної (допрофесійної) освіти, що склало основу професійної підготовки школярів за спеціальністю «Виробник художніх виробів з кераміки», було пов'язано із регіональними історико-культурними коренями, а також із широким спектром попередньої науково-дослідної роботи педагогічного колективу з проблеми профільної підготовки вихованців.

*Рис. 3 На заняттях виробничого навчання в авторській школі «Дивосвіт».
Майбутні майстри кераміки*

Основними чинниками, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу, в якому формується професійна готовність майбутніх кваліфікованих робітників, є: поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки учнів на основі інтегрування змісту загальноосвітніх і професійно орієнтованих навчальних дисциплін; упровадження в навчально-виховний процес моделі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з виготовлення художніх керамічних виробів; залучення усіх учнів до художньо-творчої діяльності з урахуванням їхніх здібностей, творчих обдарувань і бажань.

З метою мистецького розвитку школярів було організовано навчання керамічному мистецтву в школі-інтернаті та було створено ґрунтовну матеріально-технічну базу: майстерні, печі, обладнанні навчальні класи, відкрито шкільний музей керамічних виробів, а в навчальний процес уведено низку спеціальних предметів: в 5-9 класах інтегровані курси, предмети за вибором, факультативи (комп'ютерна графіка, декоративно-ужиткове мистецтво, основи ринкової економіки, історія кераміки, естетика), цикл профільних предметів (рисунок, живопис, композиція, ліплення), в 10-11 класах доповнено блоком художньо-естетичних дисциплін та доповнено комп'ютерною графікою, дизайном художніх виробів з кераміки, основами інформатики.

На заняттях виробничого навчання діти набували практичних умінь, необхідних при виготовленні художніх виробів з кераміки способом лиття, ліплення, на гончарному крузі. Випалені в електричній печі горщики, вази, іграшки, розписуються українськими орнаментами. У школі створено музей етнографії, де зібрано унікальні колекції керамічних виробів, експонати побуту, що зберегли в собі дух народних мистецьких традицій, розмаїття художньо-стильових особливостей майстрів, якими славилась Білозерська земля в минулій історичній епосі. Музейні матеріали не лише розповідають про історію кустарного промислу художньої кераміки Білозерщини, а й свідчать про відродження самобутнього національного мистецтва у школі.

Рис. 4 В шкільному музеї кераміки

Науково-методичну основу авторської школи-інтернату – комунального закладу «Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II-III ступенів «Дивосвіт» Запорізької обласної ради складає інноваційна ідея повної інтеграції базових навчальних дисциплін з художньо-естетичними, яка виникла в результаті осмислення особливостей сучасної соціокультурної ситуації, коли синтез освіти і мистецтва у загальноосвітній практиці набув величезного значення.

В останні роки з розвитком теорії та практики використання інтегративного підходу зусиллями науковців та педагогів-практиків в структуру вітчизняної освіти активно впроваджується система інтегративно-предметного навчання. Її принципами є: орієнтація навчання на сьогоденні вимоги суспільного розвитку, формування цілісної системи знань, єдиної картини світу, наукового світогляду, поєднання інтегративного й диференційованого підходів до навчання, безперервність освіти та її вихід на рівень професійної освіти. Для організації мистецького інтеграційного навчання в спеціалізованій школі-інтернаті педагоги спираються на дослідження з інтеграції – праці С. Гончаренко, Ю. Мальованого, О. Сергєєва, праці з питань визначення структури інтегрованих знань (Т. Усатенко); дослідження системологічних

аспектів інтеграції (О. Джулик, Є. Яворський), праці з розробки шляхів упровадження інтеграції в навчальний процес (Л. Вичорова, Т. Горзій, О. Проказа, Є. Романенко) та інтеграції теоретичних і виробничих аспектів навчання (Т. Якимович); ймовірнісно-статистичних аспектів інтеграції (В. Якиляшек); інтеграції у ступеневій освіті (Ю. Жидецький); взаємозв'язків інтеграції та диференціації (В. Моргун); психологічних аспектів інтеграції (Т. Яценко); та авторські ідеї повної інтеграції мистецтва з усіма шкільними навчальними дисциплінами та зв'язком із професійним навчанням.

Шляхом опрацювання змісту програм предметів мистецького спрямування та дисциплін інваріантної частини базового навчального плану педагогами школи створено авторські інтегровані програми (на основі інтеграції навчального предмета та мистецтва), які дозволяють значно розширити пізнавальні можливості учнів та сприяють формуванню загальної та естетичної культури, а відтак і самовизначенню стосовно майбутньої фахової діяльності та сприяють мистецькому розвитку школярів.

Рис. 5 Збірники авторських програм художньо-естетичного циклу в 2 частинах

У авторській школі було приділено особливу увагу мистецькому розвитку школярів. Основними напрямками мистецького розвитку школярів здійснювався на уроках мистецького циклу: музичне мистецтво, художня культура, рисунок, живопис, композиція, ліплення, а також в процесі навчання інших дисциплін, де всі впроваджувались авторські інтегровані програми вчителів школи-інтернату, що побудовані на основі інтеграції навчального предмета та мистецтва. Результативність мистецького розвитку школярів школи-інтернату оцінювався на основі наступних критеріїв: мотиваційно-емоційним, когнітивним, практико-орієнтованим, рефлексійно-оцінювальним. Але освітній процес поступово змінювався та в кризових умовах істотно змінився, що значно вплинуло на трансформацію мистецького розвитку школярів авторської школи. У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей [2, с. 12]. У період сучасних викликів, в умовах воєнного стану, коли створюються важкі й болісні ситуації відстоювання нашої української суверенності й територіальної цілісності, активного пошуку шляхів міжнародної підтримки та інтегрування нашої держави в європейське товариство, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері серед пріоритетних завдань освіти набуває процес визначення й становлення нової стратегії національного виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави та утвердження основ національного патріотичного виховання в сучасній системі освіти України. У період

воєнного часу навчальний заклад опинився в періоді глибинних трансформацій. Авторська школа опинилась на тимчасово окупованій, тому освітній процес школи істотно змінився і організація навчання перейшла на дистанційну форму.

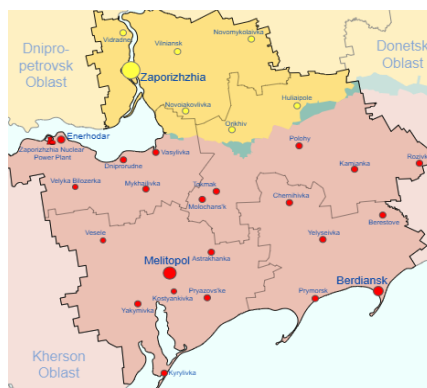

Рис. 6 Окупована територія Запорізької області

Під час організації дистанційного навчання ми спирались на праці українських науковців В. Бикова, М. Жалдака, В. Кухаренка, А. Манако, Н. Морзе, В. Олійника, Л. Карташової, Л. Кондратової та ін., також праці присвячені підготовці вчителів до організації дистанційного навчання висвітлювались у роботах В. Бикова, Л. Ляхощкої, С. Касьяна, Л. Карташової, Л. Кондратової, В. Кухаренка, В. Олійника [7, с. 11].

Підготовку до дистанційного навчання було розпочато в авторській школі ще з 2004 року, коли наказом № 40 Міністерства освіти і науки України було затверджено «Положення про дистанційне навчання. Спираючись на нормативні документи Положення «Про дистанційне навчання» (затверджене наказом МОН від 25.04.2013 р. № 466/2013, із змінами та доповненнями) та методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні. Наказ МОН № 563 від 15.05.2023 року та інші в комунальному закладі «Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II-III ступенів «Дивосвіт» Запорізької обласної ради було офіційно впроваджено дистанційну форму навчання.

Під дистанційним навчанням ми розуміємо такий індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» (ст. 2 Положення). Така форма навчання змогла забезпечити реалізацію та забезпечити можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній рівень.

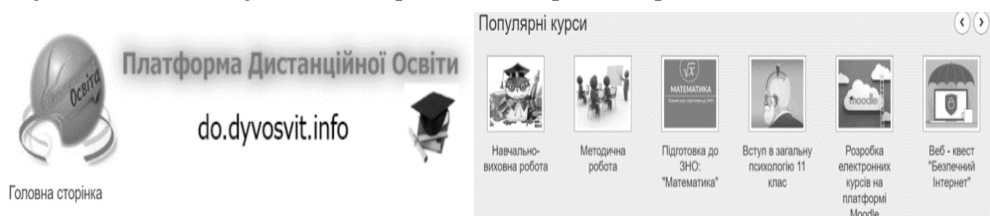

Рис. 7 Платформа Moodle дистанційного навчання

Задовго до сучасних викликів й обмежень, на основі спільної науково-експериментальної діяльності з ДЗВО «Університет менеджменту освіти», фахівцями кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій було проведено серію науково-практичних семінарів для вчителів школи-інтернату з створення авторських дистанційних курсів для здобувачів освіти старших класів. Доступ

до даних курсів здійснюється через сайт школи на відповідну платформу дистанційного навчання. Ще до карантинних обмежень запрацювала платформа Moodle, на якій навчались здобувачі освіти 10-11 класів на основі програми авторських курсів учителів.

Зважаючи на високий рівень підготовки педагогічного колективу до здійснення інновацій, з метою якісної організації дистанційного навчання було проведено низку організаційних та методичних заходів для підготовки педагогічного колективу до цієї діяльності на відстані. Адміністрація школи-інтернату налагодила і керувала взаємодією всіх учасників освітнього дистанційного процесу задля виконання мети навчання та основних завдань закладу на навчальний рік. Для організації якісного дистанційного навчання було проведено організаційні наради щодо урегулювання форм і засобів проведення онлайн-уроків, виявлено та запропоновано до використання дієві платформи і сервіси для проведення спільної освітньої діяльності у дистанційному форматі.

Вимушене дистанційне навчання, дійсно, стало викликом для всіх педагогів, школярів та їх батьків. Постало важливе питання, яким чином слід організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, які платформи і сервіси обрати для взаємодії та спілкування зі здобувачами освіти, як надихати й мотивувати учнів до навчання в новому форматі та вирішувати методичні, дидактичні проблеми дистанційних уроків, налагодити систему сповіщень та розв'язувати технічні питання організації дистанційного зв'язку та особливого значення набуло питання яким чином трансформувати мистецький розвиток школярів та як навчати мистецтву на основі технологій дистанційного навчання. Адміністрація закладу виокремила основні переваги дистанційного навчання, до якого віднесено асинхронність, доступність інформації, зменшення соціальної дистанції. Задля забезпечення якості навчання педагогічний колектив проводить планомірне заохочення контактів між учнями і вчителем, сприяє розвитку співробітництва між учнями, наполягає на використанні активних засобів навчання та отриманні швидкого зворотного зв'язку між учителями та учнями, спостерігаючи за ефективним використанням часу. Педагогічний колектив проводить цілеспрямовану роботу з організації високої мотивації, до врахування здібностей учнів та використання індивідуальних маршрутів навчання.

Вагомого значення набула тенденція розвитку цифрової компетентності педагогів з використанням хмарних сервісів, інформаційних ресурсів, соціальних мереж, хмарних кабінетів, блогів, сайтів закладу. Розглянемо досвід комунального закладу «Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II-III ступенів «Дивосвіт» Запорізької обласної ради з організації дистанційного навчання.

Рис. 8 Сайт школи-інтернату

Відомо, що сучасний етап розвитку суспільства характеризується активним проникненням інформаційно-комунікаційних, цифрових технологій у всі сфери людської діяльності. Саме тому в закладі були прийняті першочергові дії з інформатизації та розбудови системи неперервної освіти педагогів закладу, вжито

заходів задля опановування навичками використання нових методів та засобів представлення, обробки даних («Електронний онлайн-журнал»). В період воєнного часу школа працює на платформі з використанням електронних журналів.

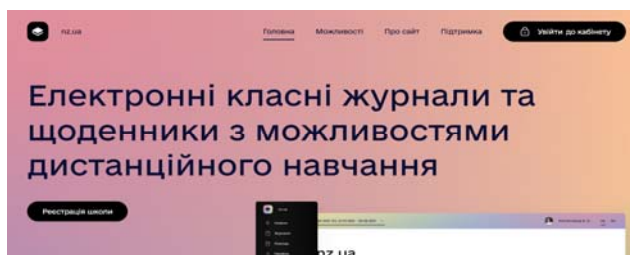

Рис. 9 Електронні журнали

В авторській школі «Дивосвіт» дистанційне навчання спрямовано на мистецький розвиток школярів. Сучасні виклики сприяли широкому колу трансформацій, які були здійснені в авторській школі в період вимушеного дистанційного навчання в період воєнного часу.

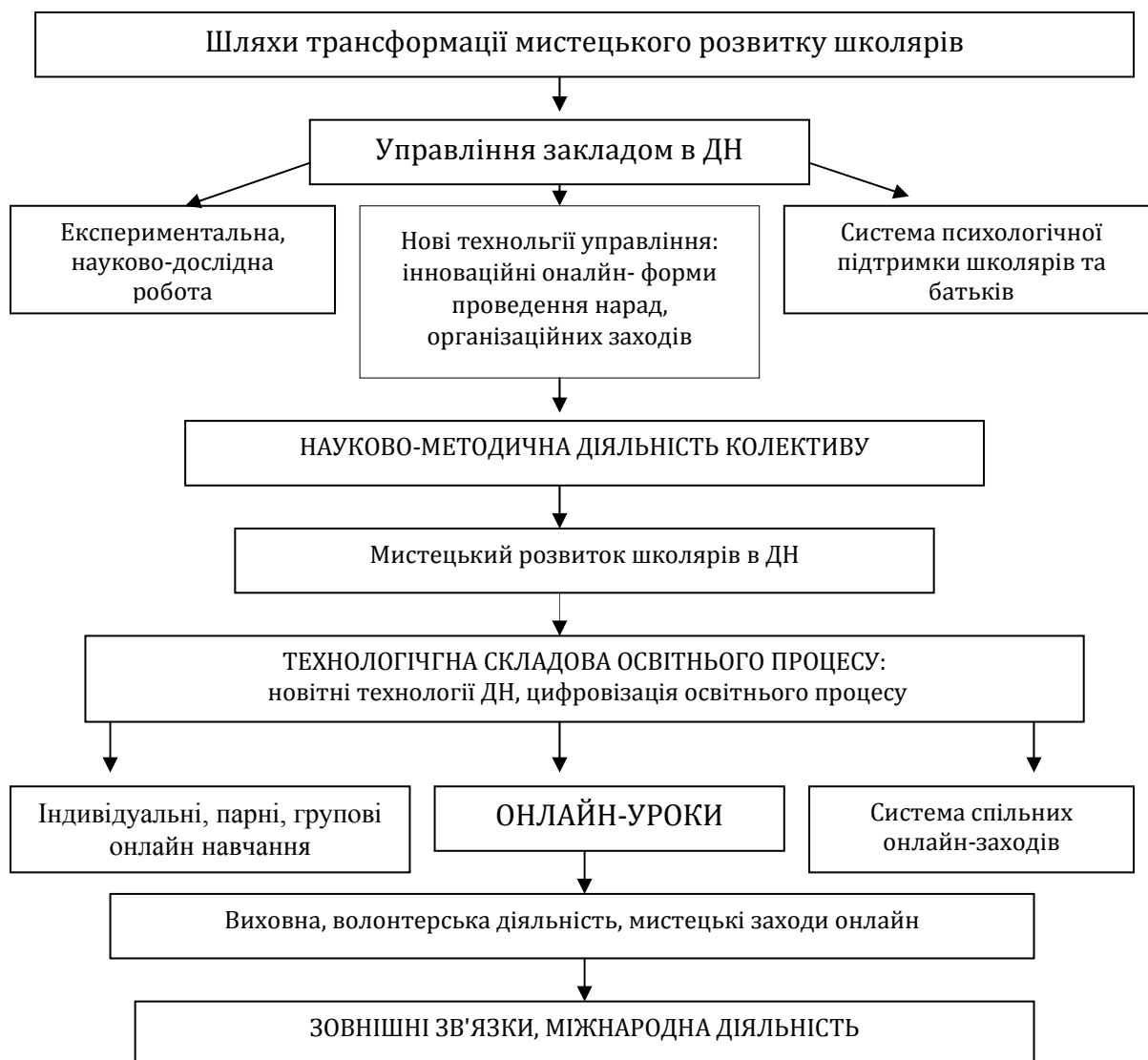

Рис. 10 Шляхи трансформації мистецького розвитку школярів в період воєнного часу

Розглянемо основні шляхи трансформації мистецького розвитку школярів в період воєнного часу із використанням дистанційної форми навчання. Управління школою значно змінило свою технологічну складову. На зміну відомим формам методичної, науково-педагогічної діяльності приходить комплекс нових технологій управління серед яких чільне місце займають інноваційні онлайн форми проведення нарад, педагогічних рад, засідань методичних та організаційних нарад тощо. Психологічна служба закладу організувала систему психологічної підтримки школярів, батьків та педагогів закладу. Трансформувалась науково-дослідна та експериментальна діяльність школи-інтернату «Дивосвіт». В період воєнних дій науково-дослідна та експериментальна діяльність авторської школи активно продовжується. Адміністрація школи-інтернату приділяє вагомому увагу мистецькому розвитку кожного школяра.

Під час організації дистанційного навчання педагогічний колектив використовує інформаційно-освітнього простору школи-інтернату «Дивосвіт», який дозволяє здійснювати рівноправний доступ всіх педагогів до інформаційно-освітніх ресурсів: бібліотеки; Інтернет-ресурсів; медіа та відеотеки педагогічного досвіду, реєстру програмних педагогічних засобів навчання тощо. Науково-методична діяльність педагогічного колективу теж зазнала трансформації, так значно змінилась технологічна складова організації освітнього процесу з використанням новітніх цифрових технологій навчання та повна цифровізація педагогічної діяльності закладу.

Технологічна складова дистанційного навчання поповнилась сучасними формами та методами конструювання та відображення змісту мистецького навчання, активно впроваджуються елементи модульного і комп'ютерного навчання, теорії та практики, самостійної роботи учнів, застосування у навчанні сучасних інформаційних технологій, комп'ютерів, телекомунікацій і являє собою цілеспрямований інтерактивний процес взаємодії учнів і вчителів-модераторів.

Рис. 11 Схема інформаційно-освітнього простору
Малобілозерської школи-інтернату «Дивосвіт»

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу є основою організації дистанційного навчання. В цьому процесі змінюються функції всіх учасників – адміністрації, педагогів, здобувачів освіти. Як зазначають методичні рекомендації, адміністрація школи має забезпечити організацію діяльності закладу освіти в умовах режиму дистанційного навчання, узгодити розклад уроків, налагодити взаємодію школярів та педагогів, знайти доцільні програми, платформи та сервіси для ефективного з'єднання, забезпечити належне функціонування технічних засобів тощо.

Рис. 12 Трансформація мистецького розвитку школярів
в умовах дистанційного навчання

Педагоги школи-інтернату активно використовують у професійній діяльності широкий спектр освітніх матеріалів та наочності (наприклад, живих інтерактивних презентацій, скрайбінгу, онлайн музичного чи відеосупроводу уроків тощо), активно застосовують навчальні сайти, сервіси для здійснення контролю (тестування) освітніх досягнень здобувачів освіти (Міксіке, тесторіум, онлайн-ЗНО тощо). Педагогічний колектив упроваджує нові форми самоосвітньої діяльності вчителів, серед яких підвищення кваліфікації шляхом дистанційного онлайн навчання, участі педагогів у міжнародних та всеукраїнських науково-педагогічних заходах, в дистанційних та авторських курсах. Розглянемо нові шляхи розвитку мистецького розвитку школярів «Дивосвіту».

Для вихованців «Дивосвіту» як закладу сільського типу, в якому навчаються школярі з різних куточків України сайт школи-інтернату стає не тільки засобом розвитку самоосвіти, творчого пізнання, а й формою фотозвітності й мережної взаємодії з батьками.

Особливої трансформації зазнали технології викладання предметів мистецького циклу, а саме музичного мистецтва, художньої культури, рисунку, живопису, композиції, ліплення з використання цифрових технологій та технологій дистанційного навчання. Важливим аспектом мистецького розвитку школярів в дистанційному навчанні залишається є мистецько-творча компетентність, яка формується у процесі пізнання мистецтва та набуття практичного досвіду мистецької діяльності. Отже, мистецько-творча компетентність, яку ми розуміємо як здатність дитини практично реалізовувати свій мистецький потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності. Результатом набуття мистецько-творчої компетентності є елементарна обізнаність дитини у специфіці видів мистецтва (художньо-продуктивній, музичній, театральній); ціннісне ставлення до мистецтва і мистецької діяльності; прагнення сприймати мистецтво тощо. Важливого значення в дистанційному навчанні набуває також і розвиток емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва. Школярі емоційно відгукуються на прояви краси в довкіллі, побуті та творах мистецтва, виявляє ціннісне ставлення до творчості художників, музикантів, співаків, танцівників, письменників, коли переглядають твори мистецтва та здійснюють онлайн-мандрівки. Школярі виявляють великий інтерес до мистецької діяльності (художньо-продуктивної, музичної, театралізованої), а так позитивно відгукуються на пропозиції включення в різні види мистецько-творчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація; слухання музики, співи, музична гра, музично-ритмічні рухи, гра на дитячих музичних інструментах; театралізація малих літературних творів, розігрування спектаклю). Отже, діти

навчаються мистецтву онлайн та отримують задоволення від мистецької діяльності.

Поступово формуються мистецькі знання: діти мають елементарні уявлення про види мистецтва (художньо-продуктивне, музичне, театральне), розуміють мистецтво як результат творчої діяльності митців, виконавців та виявляють інтерес до творів різних видів мистецтва, впізнають знайомі твори, проявляють до них особисте ставлення, висловлює враження від мистецтва, інтерпретує твори. Навіть під час дистанційного навчання вихованці сприймають та емоційно реагують на художній образ, елементарно аналізують засоби художньої виразності у творах мистецтва різних видів і жанрів. Вони поступово вирізняють специфіку образу мистецтва художньо-продуктивного, декоративно-ужиткового, музичного, танцювального, театрального та розуміють призначення зображувальних матеріалів, театрального реквізиту, атрибутів для образотворчої, театралізованої, музичної діяльності; здатна до реалізації творчого задуму за їх допомогою. Трохи ускладнився процес набуття практичних навичок в різних видах мистецтва, коли викладаються предмети онлайн. Діти вчать пов'язувати яскравість образу, зміст твору з кольорами, композицією, формою; звуками, ритмами, динамікою, темпом, рухами; мімікою, жестами, римами, монологам, діалогами. Поступово вони розрізняють основні жанри живопису (портрет, пейзаж, натюрморт, казковий, анімалістичний), музики (вокальні, інструментальні), вистави різних театрів (ляльковий, музичний). Школярі знаходять просту аналогію між життям і змістом твору, використовує здатність споглядати і услуховуватися в довкілля для бачення краси у побуті та мистецтві, набувати художньо-продуктивного досвіду мистецької діяльності. Навіть в дистанційному форматі школярі поступово опановують доступними техніками та відображають ними життєві враження та почуття.

Важливого значення в мистецькому розвитку дітей виявляється діяльнісний та компетентнісний підходи в дистанційному навчанні. Діяльнісний підхід дозволяє спрямовувати освітній процес на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. Компетентнісний підхід розглядається як з позиції цілей і результатів загальної мистецької освіти, які вимірюються у відповідних формах контролю та оцінювання учнів, так і з позиції організації процесу навчання: добору доцільного змісту і художньо-педагогічних технологій, спрямованих на практико орієнтовані й творчі види діяльності учнів, здатних демонструвати набуті компетентності.

Загалом, на сучасному етапі модернізації освіти, якісні її зміни неможливі без цифрової трансформації освітнього процесу, яка передбачає максимально повне використання потенціалу цифрових технологій. Технології дистанційного навчання розглядається нами як сукупність знань та відомостей про методи, форми, способи та засоби організації освіти користувачів, розподілених у просторі та часі [7, с. 61].

У реальному часі дистанційне навчання реалізується у двох режимах: синхронному та асинхронному.

Синхронний режим – це взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники одночасно знаходяться в електронному освітньому оточенні або спілкуються в наслідок засобів аудіо-, відеоконференції, а також чату [7, с. 30]. Іншими словами, це проведення уроку в 8 режимі реального часу в інтернет-сфері, коли педагог та учні взаємодіють так, як це відбувається на звичайному уроці. Велика кількість завдань у дистанційній формі навчання відбувається в асинхронному режимі. Асинхронний режим – взаємодія у віддаленому навчанні, між вчителем та учнями із затримкою у часі, використовуючи при цьому форум, соціальні мережі, електронну пошту тощо [1; 2].

Перевагами асинхронного режиму є те, що учні можуть вивчати та виконувати завдання у зручний для них час і у власному темпі. Навчальні матеріали розміщуються педагогом в Інтернеті, що дозволяє вихованцям переглядати інформацію для кращого засвоєння тієї чи іншої теми. Асинхронний режим роботи вимагає самостійного планування роботи кожним учнем, або планування за допомогою вчителя, виставлення чітких дедлайнів та подальшого їхнього притримування.

Швидке поширення дистанційного навчання спричинило появу великої кількості навчальних програм і систем, а також освітніх середовищ та платформ дистанційного навчання. Одним із важливих кроків, які забезпечують віддалене навчання в освітніх закладах є вибір платформи для дистанційної роботи. Платформа дистанційного навчання – це програмове забезпечення для сприяння дистанційної освіти, метою якої є створення та управління педагогічним змістом, індивідуалізоване навчання.

Рішенням адміністрації було сплановано проведення серії навчальних занять для опанування сервісів Google для дистанційного навчання.

В період воєнного часу вчителями школи-інтернату було створено Google Класи, опановано засоби зв'язку на основі сервісу Google Meet. Широкого використання набули мережеві сервіси для здійснення зв'язку як Viber, Messenger та інші задля організації комунікації зі здобувачами освіти та батьками.

Важливий аспект дистанційного навчання – організація самостійної роботи для вихованців школи-інтернату в дистанційному режимі. У цьому аспекті в школярів основної та старшої школи виявився різний рівень сформованості самостійності. Розв'язувати цю проблему, вчителі запропонували вихованцям різні форми консультативної індивідуальної допомоги онлайн, розроблялись завдання різного ступеня складності, що пропонувались здобувачам освіти на вибір тощо.

Рис. 13 Волонтерська діяльність педагогічного колективу

Зважаючи на методичні рекомендації щодо надання рівного доступу до якісної освіти сільських дітей, педагогічним колективом закладу було посилено роботу над здійсненням науково-методичного та візуального супроводу навчання та використання цифрових освітніх ресурсів та технологій в освітньому процесі. Вагомою проблемою в дистанційному навчанні виявилась технічна підтримка дистанційних онлайн-занять через причини перебоїв з Інтернет-зв'язком.

У процесі організації дистанційного навчання важливого аспекту набуває система вихованої роботи, яка зазнає істотних змін та інновацій. В цей період школярі активно беруть участь у волонтерських заходах: зустрічаються з учасниками бойових дій, плетуть сітки, виробляють сувенірну продукцію та доставляють її у шпиталі, передають на фронт. Залучення закладів загальної середньої освіти до міжнародного співробітництва – важливий крок до європейської та світової інтеграції України, розвитку демократичного суспільства. Забезпечити інтеграцію національної системи освіти в міжнародний освітній простір можна завдяки налагодженню ефективного міжнародного співробітництва.

Досвід інших країн є важливим орієнтиром у створенні власної якісної освіти. Школа має спиратися на творчі здобутки розвитку партнерських стосунків та кращий міжнародний освітній досвід, співпрацю наукових установ із закладами освіти, і це дасть змогу об'єднатись світовій освітянській спільноті для розв'язання актуальних проблем навчання та виховання молоді. Впродовж вимушеного дистанційного навчання школярі беруть активну участь у мистецьких заходах та фестивалях, беруть активну участь в онлайн-фестивалях, конкурсах та виставках.

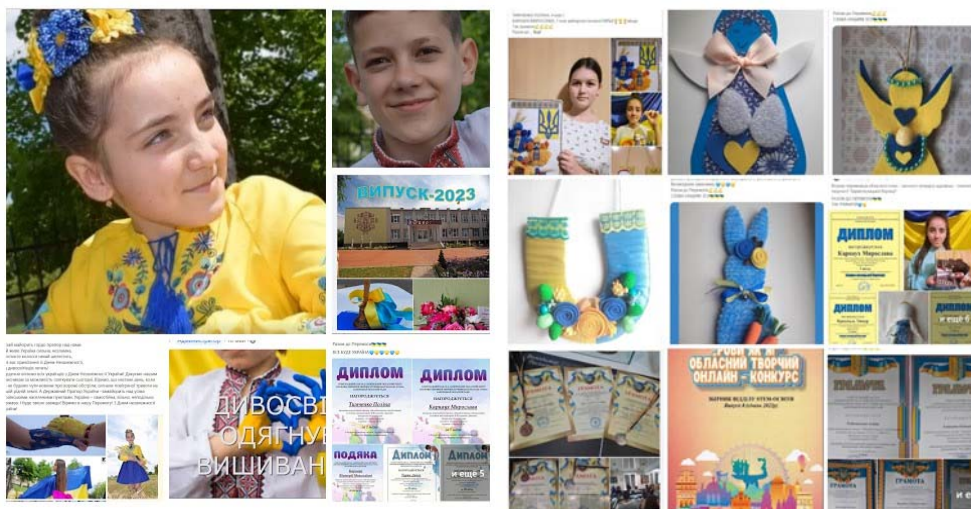

Рис. 14 Участь школярів в мистецьких фестивалях та онлайн-конкурсах

Діяльність школи-інтернату щодо реалізації міжнародного співробітництва охоплює такі напрями:

- укладання договорів із закладами освіти європейських країн;
- вивчення досвіду зарубіжних колег із модернізації освітнього процесу;
- участь у програмах, проєктах, акціях, конференціях, форумах разом із представниками зарубіжних закладів освіти;
- участь у програмах партнерських обмінів;
- проведення міжнародних науково-практичних конференцій, семінарів;
- участь у проєктах і програмах міжнародних організацій;
- розроблення спільних освітніх проєктів;
- організація позакласної діяльності;
- заохочення педагогів до співпраці з міжнародними і всеукраїнськими освітянськими організаціями;
- допомагає учням знайти контакти і налагодити спілкування з однолітками із зарубіжних закладів освіти;
- ознайомлення із діяльністю міжнародних організацій ООН, ЮНЕСКО, ПАШ

ЮНЕСКО, UNICEF.

Прагнення адміністрації та педагогічного колективу зміцнити співробітництво із зарубіжними закладами освіти, міжнародними громадськими організаціями підвищує ефективність навчально-виховного процесу в закладі.

Рис. 15 Міжнародна діяльність закладу

Завдяки активній діяльності, «Дивосвіт» поглиблює співпрацю з освітніми установами інших країн, зокрема Польщі, Франції, Австрії: бере участь у грантових конкурсах, долучається до розроблення освітніх програм і проєктів міжнародного рівня.

Інтенсивна освітня та культурна польсько-українська співпраця здійснюється шляхом участі закладу у спільних творчих проєктах, наукових конференціях, фестивалях тощо. Особливе місце серед них посідає реалізація українсько-польських програм та проєктів, спрямованих на активний молодіжний обмін між освітніми закладами України та Польщі. «Дивосвіт» взяв участь у конкурсній Міжнародній програмі шкільних молодіжних обмінів «РАЗОМ». Польсько-українська співпраця для майбутнього», ініційованій та підтриманій Польською фундацією імені Роберта Шумана та Польсько-українською фундацією співпраці ПАУСІ, і виборів право бути учасником першого типу обміну за найцікавішу заявку та найвдалішу програму приймання польських гостей в Україні.

Даний проєкт партнерства у галузі освіти відкрив нові можливості для розвитку та поглиблення відносин між представниками двох країн, а також створив умови для більш ефективного запровадження наступних спільних міжнародних програм та проєктів-обмінів, серед яких – «Відкриті один до одного», «Надбужанські дикі поля», «Пошук доріг», «Мистецтво комунікацій», участь у XXI творчому фестивалі кіно, музики й малярства «ARTeria».

Рис. 16 Міжнародний польсько-український проєкт

З метою формування в учнівської молоді європейського мислення, надання можливості спілкуватися з ровесниками та педагогами з інших країн, удосконалення практичних навичок розмовної мови, школа також підтримує тісні творчі зв'язки з освітніми установами Франції та Австрії. Сприяння партнерському діалогу в галузі освіти і культури, активізація обмінів делегаціями учнівської молоді та педагогів, встановлення довготривалих контактів та розвиток *міжнародної комунікації* – такими є цілі співробітництва.

За запрошенням директора навчального комплексу Sainte Marthe-Chavagnes (Франція, м. Ангулем) Веронік Деспор делегація освітян Малобілозерської естетичної школи-інтернату «Дивосвіт» брала участь у реалізації міжнародного освітнього проєкту «Open Education», у рамках якого – зустрічі з педагогами навчального комплексу, ознайомлення з системою освіти Франції, обмін кращими освітніми практиками, відвідання уроків іноземних колег, перейняття та застосування передових методів, творчих підходів у сфері освіти, напрацювання нових ідей, поглиблення та розширення знань про культуру, мистецтво, історію, традиції Франції та України, здійснення численних екскурсій регіонами Charente (Шаранта). Ця зустріч стала відправною точкою для подальшої співпраці «Дивосвіту» з Сан-Март-Шаванем.

Рис. 17 Міжнародна діяльність закладу з Францією

Наступний етап українсько-французької міжнародної співпраці – освітньо-культурний проєкт «Мистецтво без кордонів», участь у найбільшому в Європі, заснованому ЮНЕСКО, Міжнародному фестивалі коміксів в Ангулемі, який урочисто відкрив президент Франції Еммануель Макрон. У програмі якого – виставки, майстер-класи, знайомство із представниками жанру.

Продовженням міжнародної співпраці в умовах воєнного стану стала поїздка вихованців закладу до німецького міста Мінден в рамках масштабної гуманітарної акції – організації оздоровчого відпочинку українських дітей – 14 здобувачів освіти комунального закладу Малобілозерська спеціалізована естетична школа – інтернат II – III ступенів «Дивосвіт» ЗОР (Асоційована школа ЮНЕСКО), які внаслідок російської воєнної агресії вимушено покинули окуповані населені пункти і тимчасово проживають на території підконтрольній Україні.

Реалізація даного проєкту відбулася за підтримки Міністерства закордонних справ України, української та німецьких комісій у справах ЮНЕСКО.

Рис. 18 Міжнародна діяльність закладу з Німеччиною

Упродовж 18 днів діти, проживаючи в німецьких сім'ях. Для них було організовано змістовне дозвілля та насичена культурно-розважальна програма, що включала екскурсії, прогулянки, майстер-класи, вечори відпочинку, відвідання басейну, нові знайомства, спілкування з однолітками, і як результат – яскраві враження від перебування в іншій країні... Все було на високому рівні, і найцінніше – діти (хоча б на певний період) не чули вибухи, не плакали, не боялися, змогли відірватися від жахів війни...

Поїздка до Німеччини стала також новим етапом двостороннього співробітництва та організації міжнародної співпраці між українським «Дивосвітом» та німецькою Herder-Gymnasium, а список контактів закладу освіти поповнився німецькими друзями. Узагальнюючи сказане, можна з впевненістю констатувати, що в Запорізькому краї навіть у період воєнного часу функціонує і розвивається заклад, який сприймається нині як незаперечний факт професійно-мистецького життя, як факт реального існування оригінальної авторської школи. На сьогодні «Дивосвіт» – це школа

інновацій та мистецького розвитку школярів та простір зростання для тих, хто вчить і вчиться, простір, у якому розробляється освітня філософія, формується особистість, адаптована до життя. Трансформація та інноваційне перетворення «Дивосвіту» триває за складних обставин сьогодення, ми віримо в Перемогу та світле майбутнє наступних поколінь авторської школи «Дивосвіт».

Бібліографія

- 1 Галата С. Іван Зязюн: «Майбутніх академіків слід шукати в дитячій пісочниці. *Освіта України*. 2012. № 31. 30 липня. URL: http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/124/ (дата звернення: 06.01.2024).
- 2 Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь, 1997. 562 с.
- 3 Гузик М.П. Утвердження авторської школи-комплексу. *Педагогічна газета*. 1999.
- 4 Єрмаков І. *Виховання життєтворчості: моделі виховних систем*. Харків : Видав. група «Основа», 2006. 224 с.
- 5 *Енциклопедія освіти* / за ред. В.Г. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
- 6 Зязюн І.А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ : Віпол, 2000. С. 11–57.
- 7 Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/2_0/01/Dodatok.12.mystetska.osvitnya.haluz.20.08.2022.pdf (дата звернення: 06.01.2024).
- 8 Мірошник В. «Зязюн І.А. Справжній учитель – завжди учень». *Дзеркало тижня*. 2008. URL: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/ivan_zyazyun_cpravzhniy_uchitel_tse_zavzhdi_uchen.htm (дата звернення: 06.01.2024).
- 9 Овсієнко Я.М. Доповідь. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх виробників художніх виробів з кераміки у Малобілозерській естетичній гімназії-інтернаті. *Професійно-мистецька школа в системі національної освіти України*: матеріали II Міжнар. наук.-прак. конф., 3-5 жовт. 2012 р., с. Мала Білозерка Запорізької обл.; Ін-т. пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт». Запоріжжя : Дніпровський металург, 2012. С. 15-20.

References

- 1 Halata S. Ivan Ziaziun: «Maibutnikh akademikiv slid shukaty v dytiachii pisochnytsi. *Osvita Ukrainy*. 2012. № 31. 30 lypnia. URL: http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/124/ (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 2 Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichniy slovnyk. Kyiv : Lybid, 1997. 562 s. (in Ukraine)
- 3 Huzyk M.P. Utverdzhenia avtorskoi shkoly-kompleksu. *Pedahohichna hazeta*. 1999. (in Ukraine)
- 4 Yermakov I. Vykhovannia zhyttietvorchosti: modeli vykhovnykh system. Kharkiv : Vydav. hrupa «Osnova», 2006. 224 s. (in Ukraine)
- 5 Entsyklopediia osvity / za red. V.H. Kremenia. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s. (in Ukraine)
- 6 Ziaziun I.A. Intelktualno tvorchyi rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoi osvity. *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy*. Kyiv : Vipol, 2000. S. 11–57. (in Ukraine)
- 7 Instruktyvno-metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvitnoho protsesu ta vykladannia navchalnykh predmetiv u zakladykh zahalnoi serednoi osvity. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/2_0/01/Dodatok.12.mystetska.osvitnya.haluz.20.08.2022.pdf (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 8 Miroshnyk V. «Ziaziun I.A. Spravzhnii uchitel – zavzhdy uchen». *Dzerkalo tyzhnia*. 2008. URL: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/ivan_zyazyun_cpravzhniy_uchitel_tse_zavzhdi_uchen.htm (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 9 Ovsiienko Ya.M. Dopovid. Pedahohichni umovy profesiinoi pidhotovky maibutnikh vyrobnykiv khudozhnikh vyrobiv z keramiky u Malobilozerskii estetychnii himnazii-internati. *Profesiino-mystetska shkola v systemi natsionalnoi osvity Ukrainy: materialy II Mizhnar. nauk.-prak. konf., 3-5 zhovt. 2012 r., s. Mala Bilozerka Zaporizkoi obl.; In-t. ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Malobilozerska estetychna himnaziia-internat «Dyvovsit». Zaporizhzhia : Dniprovskiy metalurh, 2012. S. 15-20. (in Ukraine)*

Olga SOLDATENKO / СОЛДАТЕНКО Ольга¹

Alla KURINNA / КУРІННА Алла²

Irina HOLOH / ХОЛОХ Ірина³

Акме-орієнтири школи особистісного зростання в умовах євроінтеграції

Szczyt rozwoju szkoły w warunkach integracji europejskiej

Україна як незалежна держава з європейським вектором розвитку та орієнтацією на європейські цінності, незважаючи на війну та спричинені нею економічні труднощі, продовжує рух до впровадження європейських стандартів освіти, співпраці в рамках різноманітних освітніх проєктів, розробки сучасних освітніх програм для потреб європейського ринку. Водночас, окрім усвідомлення необхідності створення єдиного економічного простору, існують певні актуальні питання, які потребують удосконалення, а саме: управління інноваційними процесами у закладах освіти з урахуванням трансформаційних змін, що відбуваються в сучасному світі.

О. Глушко, визначаючи термінологічне поле проблеми теоретичних засад трансформацій в освіті у зарубіжному та українському освітньому просторах, звертає увагу на дослідження таких вітчизняних науковців, як:

- Н. Авшенюк – модернізація педагогічної освіти в країнах ЄС;
- В. Андрущенко – модернізація вищої освіти;
- Л. Березівська – реформування шкільної освіти в Україні: історичний аспект;
- Л. Гриневич – освітні реформи;
- В. Кремень – трансформація змісту освіти, трансформація особистості;
- О. Локшина – трансформаційні процеси шкільної освіти в контексті європейської інтеграції;
- О. Ляшенко – реформування початкової та середньої освіти;
- В. Огнев'юк – освітні реформи;
- О. Савченко – реформування початкової освіти, реформування змісту освіти;
- О. Пометун – реформування шкільної історичної науки в Україні;
- А. Сбруєва – тенденції реформування в провідних англomовних країнах;
- С. Сисоєва – освітні реформи: освітологічний контекст;
- О. Сухомлинська – реформаторська педагогіка, реформування виховного

---

¹ учитель історії, учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, член-кореспондент громадської організації «Української Академії Акмеології», директор Запорізького багатoproфільного ліцею № 99 Запорізької міської ради, Запорізької області, Запоріжжя, Україна / Nauczyciel historii, nauczyciel najwyższej kategorii kwalifikacji, Nauczyciel metodysta, członek-korespondent organizacji publicznej «Ukraińska Akademia Akmeologii», dyrektor Zaporozża wielodyscyplinarne liceum nr 99 Urzędu Miejskiego w Zaporozżu, obwód zaporoski, Zaporozże, Ukraina (litsey99@ukr.net)

² кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, член-кореспондент громадської організації «Української Академії Акмеології», Запоріжжя, Україна / Kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, profesor nadzwyczajny Departament Edukacji Przedszkolnej i Podstawowej, członek korespondent organizacja publiczna «Ukraińska Akademia Akmeologii», Zaporozże, Ukraina (allakurin2016@gmail.com)

³ учитель початкових класів, практичний психолог, учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, заступник директора з НВР, Запорізького багатoproфільного ліцею № 99 Запорізької міської ради, Запорізької області, Запоріжжя, Україна / Nauczyciel szkoły podstawowej, psycholog praktyczny, nauczyciel najwyższej kategorii kwalifikacji, nauczyciel metodyczny, zastępca dyrektora NVR, Zaporoskie Liceum Politechniczne nr 99 Rada Miejska Zaporozża, obwód zaporoski, Zaporozże, Ukraina (litsey99@ukr.net)

складника освіти, політика реформування в історичному контексті та інші [1, с. 8].

На думку О. Локшиної, особливої актуальності в умовах руху України до синхронізації національної освіти зі стандартами провідних закордонних країн набуває накопичений у зарубіжжі практичний досвід та теоретичні узагальнення щодо характеру, алгоритму й впливу трансформаційних процесів в освіті, зокрема А. Бенаво, В. Блюма, О. Брісеїд, Г. Вайдеану, Ф. Ваніскотта, Л. Вьоссмана, Б. Даля, А. Економоу, Б. Зюмека, Д. Каллена, Ф. Кейо, Е. Кліме, Дж. Ле Мете, Ш. О'Доннелла, І. Оомен-Вельке, У. Пайнера, П. Радо, Ф. Раміреза, М. Ранкуреля, І. Ратінена, Р. Риби, Ф. Ставрули, В. Туласєвіча, М. Фуллана, П. Хейджера, В. Хутмахера, Г. Швердта, М. Шльоттера, М. Шуайб, М. Янга та ін. [2, с. 4].

Освітні трансформації в умовах євроінтеграції України зумовлюють необхідність пошуку нових цільових установок в освітній політиці, вироблення та реалізації нового, цілісного підходу до загальної освіти, нової моделі школи. На думку С. Кириленко, виникнення та розвиток авторських шкіл як виклик часу тісно пов'язані із реформуванням авторських ідей освітян щодо мети, шляхів і засобів освітнього процесу. Визначаючи школу як живий організм, який тісно пов'язаний з ідеалами й цінностями кожної дитини, здатний до самоорганізації, саморефлексії, дослідниця розглядає модель авторської школи в якості прообразу продуктивних освітянських перетворень, що залежать від команди професіоналів, які розширюють простір освітніх можливостей [3, с. 10].

Становлення та розвиток інноваційної за концепцією та проектною за змістом, цілями, завданнями, формами роботи Авторської школи особистісного зростання О. Солдатенко взаємопов'язано з основними напрямками соціально-економічної політики держави: найважливішими чинниками гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих установок розвиненої особистості як здобувача освіти, так і вчителя-професіонала нової формації в умовах упровадження європейських стандартів у навчальні програми, враховуючи сучасні тенденції та потреби ринку праці. Суспільству потрібні сучасно освічені, моральні люди, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, прогнозуючи їх можливі наслідки, здатні до співпраці, що відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, володіють розвиненим почуттям відповідальності за долю країни [4, с. 321-322].

Задля цього в межах моделювання авторської педагогічної системи – «Школи особистісного зростання: від творчої самореалізації до особистісного становлення» розроблено освітню систему «Студія-діалог». Стратегічною метою та основним результатом такої освітньої системи є розвиток індивідуальності життєвокомпетентної особистості, становлення цілісної особистості, дії та вчинки якої визначаються моральним знанням; особистості, що володіє українською громадянською ідентичністю, вибірковою активністю в її взаємодії з культурно-освітнім середовищем; особистістю, що готова до самоосвіти, самовизначення та відповідальній поведінці в швидкоплинному високотехнологічному конкурентному полікультурному світі [4, с. 324].

Система «Студія-діалог» базується на принципах діалогізації навчання, врахування специфіки полікультурного суспільства й поліетнічного складу учнів, фундаментальності, системності, варіативності, доступності, наступності та перспективності навчання. Професіоналізація педагога і входження його в інноваційний режим роботи неможливі без творчого самовизначення, в якому провідну роль відіграє його налаштованість на самовдосконалення, самоосвіту, саморозвиток, без чого неможливе забезпечення нової якості освіти. Моделюючи систему інтелектуального розвитку особистості як базового з урахуванням методичного удосконалення педагогічної майстерності, педагоги ліцею використовували дидактичні багатовимірні інструменти, які можуть бути

схарактеризовані як когнітивні способи зберігання і перероблення навчальної інформації та засоби наочності, що дозволяють здійснювати підтримку різних форм інтелектуальної діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу інноваційного закладу. В. Штейнберг визначає їх як універсальні засоби адекватного уявлення знань природною мовою, які об'єднують дві лінії кодування інформації: знаково-символічне (лінійне) кодування на основі писемності та мови, й образне (цілісне, системне, «солярне»), як когнітивно-візуальні засоби бінарного (двокомпонентного) типу з ілюстративно-мнемичними і регулятивними властивостями [4, с. 326].

Змістовний компонент дидактичних багатовимірних інструментів, реалізований на основі когнітивних принципів подання інформації у семантично зв'язаній формі, та логічний компонент, утворений координатними і матричними графічними елементами, об'єднаними в каркас рекурсивного типу, дозволили розробити Концепцію інтелектуального розвитку молодших школярів у контексті НМК «Студія-діалог» авторської школи, яка відповідає викликам часу й створює сприятливий режим соціалізації нових поколінь. У Концепції школи особистісного зростання виокремлюються поняття «самоосвіта учня-вчителя», «творча самореалізація», «особистісне становлення», «студія-діалог»; узагальнюється практичний досвід та визначаються провідні тенденції створення освітньої системи, побудованої на діалозі культур, розробці методики викладання, яка враховує специфіку полікультурного суспільства; удосконалюються історико-педагогічні знання про специфіку організації самоосвіти та саморозвитку особистості.

Розуміння професійно-особистісного саморозвитку інноваційного вчителя в межах авторської школи передбачає актуалізацію психолого-акмеологічного потенціалу і здійснюється через такі компоненти професійної самосвідомості:

- аксіологічний (ціннісно-мотиваційний) компонент, що виявляється в наявності професійної спрямованості – тобто сукупності мотивів, у яких виражається світогляд, цінності професіонала;
- когнітивний (освітній) компонент, що сприяє ефективному засвоєнню необхідних професійних знань і умінь, розширення меж професійного знання;
- операційно-діяльнісний компонент, що виражається в здійсненні навчально-професійних намірів, а також реалізації професійних планів у конкретній професійній реальності;
- праксеологічний (регулятивний) компонент, що дозволяє здійснювати контроль дій квазіпрофесіонала та вносити необхідні корективи;
- комунікативний компонент, який уможливорює ефективну взаємодію із учасниками освітнього процесу та навчально-професійної, квазіпрофесійної діяльності в комунікативному просторі освітнього середовища: комунікативний компонент проявляється в наявності комунікативних компетенцій, серед яких товариськість, комунікабельність, лабільність, прийняття іншого, емпатія, вміння слухати тощо; сприяє реалізації різних здібностей суб'єкта, що ефективно впливають і на успішність його навчально-професійної діяльності;
- рефлексивний компонент, що виконує функцію інтегрування всіх перерахованих вище компонентів та відбивається в оцінці власних навчально-професійних досягнень, відповідності їх поставленим навчально-професійним завданням [5].

Таким чином, зміст і спрямованість інноваційної авторської освітньої системи повністю відповідає вимогам Концепції Нової української школи, згідно з якою випускник нової української школи – це цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення; новатор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися

впродовж життя. Організація акме-середовища авторської школи дозволяє успішно вирішити завдання навчання й виховання здобувачів освіти, належної підготовки до успішної соціалізації, усвідомленому вибору професії, активному саморозвитку, продуктивній самореалізації, поступу до власних вершин досконалості. Акмеологічна система ініціює процеси професіоналізації, соціальної адаптації й особистісного самовизначення, створює оптимальні соціальні установки для підвищення рівня розвитку соціальної компетентності особистості.

Отже, акмеологічний підхід є важливим у формуванні життєвої компетентності особистості, оскільки він дозволяє консолідувати зусилля всіх суб'єктів виховного процесу та досягати зростання професійної компетентності педагогів та оптимального забезпечення просунення особистості кожного учасника освітнього процесу закладу освіти до вершин самореалізації у різних сферах життєдіяльності. Реалізація авторської моделі «Школа особистісного зростання: від творчої самореалізації до особистісного становлення» реалізує принципи акмеологічного підходу до освіти та відповідає Концепції Нової української школи [6, с. 82].

Кожна особистість повинна максимально використовувати здібності й задатки, що одержані від природи й розвинуті (чи не розвинуті) у системі суспільних відносин (взаємин). У цьому сенсі виникають дві групи завдань: перша група – це система діагностики особистості; друга – це відстеження, на якому етапі життєдіяльності та чому особистість часто втрачає свій потенціал і можливість досягти своєї вершини («акме») [6, с. 83]. Це підкреслює важливість створення в авторській Школі особистісного зростання такої моделі «акме» для здобувачів освіти, де критерієм виступає процес його інтенсивного зростання та розвитку. У процесі формування життєвої компетентності учнів важливим завданням є сформованість у них акмеологічної позиції, що пов'язана зі здатністю особистості проектувати й прогнозувати свої вчинки та поведінку, самостійно шукати нові способи вирішення проблем, що виникають, мати власну точку зору, бути дизайнером своєї життєдіяльності.

На думку С. Якименко, В. Дячук, акмеологічна позиція представляє собою інтегративне особистісне утворення, що проявляється в його здатності здійснювати в кожній конкретній освітній ситуації акт самовизначення, спрямований на досягнення в навчальній, особистісній та соціальній сферах, що в подальшому буде визначати активність і прагнення до досягнень у суспільно-корисній та майбутній професійній діяльності. Іншими словами, це його особистісна орієнтація на успіх у різних видах діяльності, у міжособистісних відносинах, у процесі навчання і виховання, в подальшому розвитку свого творчого потенціалу [7]. Лише сильна особистість, яка готова жити і працювати в безперервно мінливому світі, здатна знаходити адекватні стилі життя і сміливо розробляти власні стратегії поведінки, самостійно і нетрадиційно мислити, бачити нові вершини професійного та особистісного розвитку, здійснювати моральний вибір і нести за нього відповідальність перед собою і суспільством, в змозі зробити своє життя і життя оточуючих змістовним, цікавим і щасливим.

Суб'єктом освітнього процесу в загальноосвітній школі, що активізує акмеологічну позицію ліцеїста, є педагог, який забезпечує його готовність до життєвого самовизначення, побудови власної програми життя, до вибору для себе ціннісних пріоритетів і критеріїв успіху. Вчитель акмеологічної школи має бути дослідником, для якого важливим є аналітичні здібності, вміння визначати задачі й мету своєї діяльності, планувати роботу, вміння прогнозувати результати й коректувати свою діяльність на основі результатів педагогічного моніторингу.

На думку Ю. Рева, модель учителя такого типу включає в себе три складових частини:

- людина-професіонал (готовність до інновацій, володіння сучасними підходами до дітей та навчально-виховного процесу, культура пізнавальної діяльності, створення психологічно комфортних умов для творчості школярів, здатність до прогнозування, проектування, діагностики, моніторингу, індивідуальний стиль, педагогічна інтуїція та відчуття нового...);

- людина компетентна (високий рівень знань із предмета та суміжних дисциплін, психолого-педагогічні знання, здатність сприймати науку, мистецтво, потреба в безперервній самоосвіті, готовність до різнорівневого та багатоваріантного викладання, володіння сукупністю технологічних знань та вмінь, уміння оптимально вирішувати педагогічні задачі, творчість, майстерність...);

- людина продуктивна (досягнення запланованого результату за допомогою системи послідовних педагогічно виправданих дій, уміння розробляти та використовувати систему критеріально-оціночних показників розвитку пізнавальних інтересів й інтелектуальних умінь школярів, високий рівень педагогічної культури, здатність до співпраці та співробітництва...) [8, с. 54].

Саме від професійної компетентності педагога залежить рівень сформованості акмеологічної позиції учня. У процесі застосування акмеологічного підходу до формування життєвої компетентності особистості учня важливого значення набуває професіоналізм педагога, який повинен бути духовно, професійно та соціально зрілою особистістю. Крім того, педагог-акмеолог має володіти акметехнологіями та бути здатним створити свій акмеологічний простір і спрямовувати його вплив на розвиток старшокласників у процесі їх позаурочної діяльності. Такий простір є визначальним у впливовості педагога на вихованців, особливо старшокласників.

Варто зазначити, що до основних завдань створення акмеологічного простору відповідно до концепції педагогіки успіху належать:

- навчання мистецтву життя;
- становлення самостійної особистості, яка вміє приймати рішення і нести за них відповідальність, володіє критичним мисленням;
- формування зрілого інтелектуального і духовного ставлення до життя;
- виховання культури життєвого самовизначення, соціально активного ставлення до життя;
- допомога в оволодінні методами, способами ефективної соціальної взаємодії, освоєння на сучасному рівні політичних, економічних, правових знань;
- розвиток толерантності, розуміння іншого й відчуття взаємозалежності;
- здійснення загальних проектів, які навчать бути готовими до врегулювання конфліктів в умовах поваги цінностей плюралізму, взаєморозуміння й миру;
- сприяння розквіту особистості, незалежності; виховання здатності свідомо передбачувати майбутнє, прогнозувати його, визначати його, визначати життєву стратегію, свій життєвий проект;
- допомога в оволодінні етичною теорією в її людських формах, сприяння моральному самовизначенню;
- культивуванню загальнолюдських цінностей [9, с. 84].

Отже, педагог-акмеолог, фахівець-фасилітатор повинен усвідомлювати значущість своєї професії; творчо мислити, бути здатним до генерації нових ідей; легко пристосовуватися до змін у суспільстві.

Запорізький багатопрофільний ліцей № 99 – концептуально акмеологічний загальноосвітній навчальний заклад цілісного й успішного розвитку та саморозвитку людини як творця своєї долі та життя. Акмеологічна школа як сутнісне явище синергетики навчання та розвитку у просторі полікультурності обумовлюється орієнтованістю на

досягнення кожним учасником освітнього процесу вершин свого індивідуального розвитку, а також важливістю для повноцінного розвитку людини її соціалізації, оскільки педагогічне проектування включає в себе й риси проектування соціального.

Синергетика як сучасний погляд на проблему поєднання дуже простих та дуже складних явищ у єдине ціле народилася на стику філософії фізики, філософії освіти, філософії систем. А оскільки освіта – система, що також поєднує дуже прості і дуже складні проблеми, наприклад, проблеми творчості, синергетика стосовно освіти виступає як поєднання двох потоків: енергії духу та енергії інтелекту. Синергетичний підхід тісно пов'язаний з поняттям «взаємодія», яке не тільки відображає взаємозв'язки між об'єктами, але і є характеристикою форм людського співбуття, людської діяльності й пізнання. У понятті «взаємодія» фіксується обмін інформацією між різними об'єктами, між організмами та середовищем, форми кооперації людей в різних ситуаціях співпраці. Для методичного втілення ідеї взаємодії на перший план виступають питання визначення мети, змісту й організації процесу взаємодії конкретних суб'єктів, що перебувають у певних умовах.

В освітній системі «Студія-діалог» синергетичний підхід реалізується за рахунок встановлення взаємодії між елементами освітнього процесу на всіх рівнях:

- ціннісно-цільовому – при визначенні ціннісних орієнтирів, цілей і завдань шкільних дисциплін, розділів навчальних курсів, навчальних завдань;
- змістовному – при відборі й вибудовуванні системи знань, способів дій, досвіду творчої діяльності, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу в кожній навчальній дисципліні;
- організаційно-діяльнісному – при плануванні діяльності учнів та роботи вчителя щодо її організації;
- особистісному – при узгодженні планування навчальних ситуацій, що вимагають прояву певних особистісних якостей;
- рівні наукового обґрунтування та реалізації – при узгодженні тематичного та календарного планування, реалізації єдиного підходу до оцінки інтегрованих освітніх результатів, організації взаємодії вчителя початкових класів і вчителів-предметників на початковому етапі і усіх вчителів-предметників, які працюють з даним класом, на основному етапі [10, с. 49].

Зокрема, реалізації синергетичного підходу сприяє узгоджене календарно-тематичне планування всіх шкільних дисциплін. Міждисциплінарна взаємодія не передбачає одночасного (паралельного) вивчення подібних за змістом тем. Узгоджене планування дозволяє враховувати те, що вже засвоїла дитина при вивченні різних дисциплін, і робити наступний крок в освоєнні навчального матеріалу.

Особливого значення в синергетичній методології набуває можливість адекватно оцінити будь-яку нелінійну ситуацію. Це часто допомагає оцінити якість дослідницької діяльності здобувачів освіти під час навчального процесу у відкритому нелінійному синергетичному просторі. Мета будь-якої якісної освіти – навчити дитину методу та прищепити їй мистецтво його пошуку. Так виникає майже метафізична ситуація: з одного боку, без віри у знання (точніше, в самоцінність знання) неможливо мотиваційно налаштувати дитину на освоєння цього знання, а з іншого боку, знання постає як якась аксіологія (система ціннісних) орієнтирів і тому будь-яка методика викладання наук у ліцеї, починаючи з математики і закінчуючи філософією, постає як нескінченний перебір ідеалів та апіорних побудов.

Іншими словами, інновація авторської школи особистісного зростання – це сама школа, а продукт її (результативність, акмеологія) – у випускниках, готових до інновацій, до пошуку істини і для себе, і для свого суспільства. Результатом таких комплексних зусиль є одразу кілька акмеологічних сходжень:

- ліцеїсти початкової школи працюють зі своїми майбутніми викладачами основної школи щодо прояву своїх можливостей та здібностей;
- вирішується завдання успішної сумісності термінологічної бази, що дозволяє дітям у п'ятому класі не відчувати порогових труднощів у розумінні формулювань та науково-методичних побудов;
- усі етапи проводяться з пасивною (спостереження) та активною участю батьків, яким предметно розкриваються можливості їхніх дітей: відбувається ознайомлення батьків із стилем викладання педагогів основної школи ліцею, ритмом заняття, його насиченістю, використанням додаткових матеріалів тощо.

Школа особистісного зростання – це освітній заклад, де навчаються діти з підвищеною мотивацією до навчання з перших кроків, готові до самостійного ведення навчального, а часом і наукового дослідження вже в початковій школі. Це вимагає перегляду програми навчання у системі безперервної освіти з метою випереджального розвитку та впровадження сучасних технологій в освітній процес; використання передових європейських методик навчання та оцінювання, які сприятимуть розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та творчого підходу до навчання.

Саме тому моделювання власної педагогічної системи в окремо взятій школі як і, на наш погляд, моделювання інтелектуального розвитку молодших школярів на основі індивідуального стилю навчальної діяльності учня (за Н. Галєєвою) стало можливим завдяки переходу на нові навчальні та виховні моделі в межах авторської школи (Наказ МОН України від 19.01.2017 р. № 79 «Про проведення всеукраїнського експерименту з темою «Теоретико-методологічні засади моделювання розвитку авторських шкіл» на базі загальноосвітніх навчальних закладів України»). Треба зазначити, що інтелектуальний розвиток дитини в різні історичні часи завжди залишався в центрі уваги міркувань видатних учених із різних галузей знань, зокрема Ж. Руссо, М. Монтесорі, Й. Герберта, Й. Песталоцці, Я. Коменського, І. Канта, К. Ушинського, Л. Виготського, Л. Занкова, П. Гальперіна, О. Савченко, Ж. Піаже, Д. Богоявленської, Д. Перкінса, Я. Пономарьова, М. Холодної, В. Штерна та ін. У науці і сьогодні феномен інтелекту, інтелектуальної обдарованості, інтелектуального виховання, інтелектуальної ініціативи отримав певного теоретико-методологічного обґрунтування в працях А. Асмолова, О. Дусавицького, Є. Заїки, І. Зуєва, Я. Пономарьова, М. Холодної та ін.

Проблема інтелектуального розвитку дитини у навчальній діяльності багатопланова і включає в себе різноманітні питання: інтелекту і його розвитку (Ж. Піаже, С. Рубінштейн, М. Холодна); перенесення розумової діяльності в різні ситуації (Д. Богоявленський, Л. Виготський, Є. Кабанова-Меллер, І. Лернер, Н. Тализіна); розвитку інтелектуальних умінь (П. Блонський, Т. Ільїна, Є. Кабанова-Меллер, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, М. Скаткін) у молодших школярів (Л. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, М. Поддяков, В. Репкін, В. Рубцов та ін.).

Умови євроінтеграції створюють нові вимоги та можливості для інтелектуального розвитку здобувачів початкової освіти з урахуванням акме-орієнтирів, які передбачають:

- педагогічна майстерність: розвиток власних педагогічних навичок та вмінь, упровадження сучасних методик навчання та оцінювання, а також застосування інтерактивних форм роботи в класі (В. Гриньова, В. Євдокимов, М. Євтух, І. Зязюна,

С. Золотухіна, В. Лозова, О. Микитюк, І. Підласий, М. Подберезський, Л. Подимова, О. Попова, Г. Пономарьова, І. Прокопенко, С. Сисоєва, Г. Троцко, В. Шпак та інші);

- міжпредметні зв'язки: розробка програм, які сприяють інтеграції знань із різних предметів та виховання цілісного світогляду учнів, що відповідає європейським стандартам освіти (І. Бех, А. Дубасенюк, І. Зимня, В. Семиченко, І. Підласий, М. Холодна та ін.);

- розвиток особистісно-орієнтованого підходу до навчання: зосередження на індивідуальних потребах кожного учня, застосування диференційованого підходу та розвиток ключових компетентностей (Ю. Богданова, О. Глузман, С. Гончаренко, Л. Кадченко, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, В. Сластьонін та ін.);

- використання міжнародного досвіду: активне вивчення та впровадження передового педагогічного досвіду з країн Європейського Союзу, адаптація його до власних умов та потреб (Н. Авшенюк, А. Василюк, К. Гаращук, Н. Лавриченко, М. Лещенко, О. Локшина, О. Матвієнко, О. Огієнко, А. Сбруєва, Л. Пуховська та інші).

Усвідомлене застосування наведених акме-орієнтирів допомагає вчителям початкової ланки успішно адаптуватися до європейських стандартів та забезпечувати високу якість освіти для своїх учнів завдяки участі в міжнародній проєктній діяльності.

Так, у 2021 році колектив початкової ланки Запорізького багатопрофільного ліцею № 99 долучився до інноваційного експерименту «Професійна орієнтація в Новій українській школі». Знайомство учнів із світом професій стартувало у початкових класах, наскрізно пронизуючи навчальні предмети. Проєкт з розвитку професійної орієнтації здійснюється за підтримки Європейського Союзу і його держав-членів: Німеччини, Фінляндії, Польщі та Естонії в межах Програми ЄС «EU4Skills: кращі навички для сучасної України». Її завданнями є підвищення ефективності змін у профосвіті та модернізація інфраструктури. Програма «EU4Skills» працює на національному рівні.

Серед завдань Програми: підвищити ефективність реформи та покращити якість і привабливість профтехосвіти, а також її відповідність вимогам ринку праці, отже – модернізувати інфраструктуру та обладнання у вибраних закладах освіти. Концепція Програми полягає в тому, щоб допомогти дитині з перших кроків навчання зрозуміти, що їй цікаво робити і як розвиватися в цьому напрямку. Завдяки посібникам, що надані командою Представництва Фонду міжнародної солідарності в Україні в рамках Програми «EU4Skills», школярі визначають свої сильні сторони, планують активності та діють в ситуаціях, пов'язаних із завданнями. Це цікавий і мотивуючий матеріал, зручний самовчитель, адже з ним легко працювати як разом з дорослими, так і без їхньої допомоги. Виконуючи практичні завдання, проводячи експерименти, відповідаючи на тематичні запитання діти краще усвідомлюють свої інтереси, здобувають нові знання, вчаться бути уважними до деталей.

Посібник «Працюємо з природою» має чудові вправи, які роблять заняття пізнавальними та інтерактивними. Учні створювали сезонний лепбук з покроковою інструкцією, який заохочував дітей збирати більше інформації про життя рослин, краще зрозуміти сезонні зміни в природі та познайомити дітей зі світом професій цієї галузі.

Під час роботи з посібником «Кухарська справа» в паралелі перших класів на основі розробленого проєкту «Осінній вінегрет» було проведено практичне заняття з напрацювання кухарських навичок. Продовженням знайомства з кухарськими професіями стала і участь у Всеукраїнському фудчеленджі «Корисне харчування». Діти познайомилися з традиціями української кухні та інших країн, культурою харчування та впливом якості харчування на здоров'я людини. З професіями, представники яких займаються дослідженням та охороною водних ресурсів України, ознайомилися за допомогою посібника «Досліджуємо воду і водний світ». Так, гра «Чорноморська

скринька» допомогла дітям розкрити таємниці Чорного моря, дізнатися про його мешканців та розширити уявлення діяльність океанологів, орнітологів, аквалангістів, екологів, метеорологів, рибоводів та інших.

Щоб пояснити учням, чим займаються архітектори та будівельники, було запропоновано виконання практичної вправи конструювання школи майбутнього з конструктору LEGO. У такий спосіб діти переконалися, що навіть маленька помилка може зруйнувати результат роботи, а значить професія будівельника потребує обізнаності, навченості і відповідальності.

Використовуючи запропоновані посібники, вчителям початкових класів Запорізького багатoproфільного ліцею № 99 вдалося у простий та цікавий спосіб впровадити у навчальний процес елементи професійної орієнтації. Сучасна професійна орієнтація в ліцеї представлена через міжпредметні зв'язки. Наприклад, викладаючи STEM предмети, вчителі впродовж занять долучають учнів до пізнання світу професій, що створює умови для формування життєвих компетентностей. Якісна профорієнтація залишає учням великий простір для самопізнання, рефлексії та аналізу інтересів.

Таким чином, уроки курсу «Я досліджую світ», «Дизайн і технології», «Мистецтва» та «Інформатики» стали ще більш практичними та захоплюючими.

Педагогічний колектив ліцею, керуючись євроінтеграційними прагненнями України у сфері освіти і науки, відображеними в реформах Міністерства освіти і науки України, орієнтується на чотири євроінтеграційні пріоритети у сфері освіти і науки, над якими воно сьогодні працює:

- інтеграція України до Європейського дослідницького та інноваційного простору;
- активізація участі українських дослідників у наукових, науково-технічних та інноваційних програмах та ініціативах ЄС;
- розбудова системи забезпечення якості освіти і навчання відповідно до європейських стандартів та рекомендацій;
- розширення можливостей академічної мобільності для учнів, студентів, викладачів і дослідників ЄС.

Учителі початкової школи ліцею працюють над створенням Дорожньої карти відповідно до Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору. Окрім того, ведеться потужна робота з адаптації принципу Відкритої науки, реалізуючи євроінтеграційні пріоритети через:

- обмін досвідом і запровадження кращих європейських практик цифровізації освіти;
- продовження реалізації реформи «Нова українська школа»;
- реалізація програми у сфері професійної освіти «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»;
- активізація співпраці у рамках поточних та майбутніх програм Еразмус+.

Діджиталізація освітніх процесів – це шанс для українських здобувачів загальної середньої освіти продовжити отримувати якісні знання в українській школі, а значить бути ментально пов'язаними зі своєю Батьківщиною. Вітчизняна дистанційна освіта має стати більш інтерактивною, захопливою і такою, що спонукає до поглиблення знань, щоб надати переваги на глобальній освітній арені.

Організація якісного дистанційного навчання в умовах воєнного стану – складний і надважкий процес. Однією з форм дистанційного навчання з метою надолуження освітніх втрат з математики є кропітка і систематична робота на фінській математичній платформі Eduten.

У березні 2023 року початкову школу Запорізького багатoproфільного ліцею № 99 було залучено до Міжнародного освітнього проєкту STEM-освіта України з метою

впровадження цифрової платформи навчання математики EDUTEN (Фінляндія). Робота на платформі сприяє реалізації інноваційного пілотного проєкту «Мрія», залученню в освітній процес його ідей гейміфікації навчання, фідбеку, доступу до неформальних знань, індивідуальної освітньої траєкторії, релевантного освітнього контенту.

Платформа EDUTEN – це ефективний діагностичний інструментарій оцінювання прогалин у знаннях кожного учня; глибока аналітика і диференціація, яка надає можливість автоматично побудувати індивідуальну освітню траєкторію; об'єктивні дані про стан навчальних досягнень учнів у класі; компенсаторний механізм (різноманітні і цікаві завдання 150-ти типів, гейміфіковані, адаптовані під учнів певної вікової категорії; весь контент адаптований у відповідності до Державного стандарту освіти України та освітніх програм МОН, принципів Нової української школи).

Переваги платформи:

- за умов правильної організації процесу навчання – вивчення математики стає ефективним і нескладним;
- контроль за виявленням та подоланням освітніх розривів (втрат) у навчанні є простим та ефективним;
- автоматичні аналітичні інструменти платформи надають вчителю – цілісне наочне бачення успішності або проблем у навчанні; допомагають побудувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня та учениці;
- учителю не треба більше шукати або створювати нові завдання – вони вже є на платформі.

Координатори протягом усього навчального року підтримують учителів у роботі, надаючи професійні консультації та поради. З березня 2023 року проходить навчання вчителів з можливістю підвищення кваліфікації та отримання сертифікату: весняна, літня і осіння математичні школи EDUTEN, вебінари-консультації з проведення діагностувальних робіт в кінці та на початку навчального року. Створені та працюють дві групи в Telegram каналі для спілкування: EDUTEN математична платформа з Фінляндії 2023/24 н.р. і Помилки-Покращення платформи EDUTEN [<https://eduten.com/>].

У Запорізькому багатопрофільному ліцеї № 99 навчаються на платформі учні 1-4 класів у кількості 409 дітей.

За підсумками минулого навчального року 1-Б клас і його вчитель Репетун Тетяна Валентинівна стали одним із класів-переможців Міжнародного проєкту. Багатопрофільний ліцей № 99 працює з поглибленим вивченням математики, фізики, хімії та біології, тому допрофільну підготовку запроваджено з початкової ланки. Робота на Eduten створює умови, що в подальшому дасть можливість учням початкової школи обрати математичний профіль навчання. Платформа Eduten дозволяє використовувати все розмаїття завдань також для компенсації освітніх втрат. Вчителі в процесі роботи використовують всі можливості навчального хабу: позитивну мотивацію до навчання, глибоку аналітику результатів та досягнень, розширену диференціацію, яка полягає в тому, що учень має можливість самостійно обрати рівень складності та вид завдань. Спонукають учнів до роботи на платформі, використовуючи такі шляхи:

- навчаємось разом;
- похвала учнів за старанність і зусилля;
- отримання трофеїв;
- повідомлення батькам про успіхи;
- звільнення від домашніх завдань;
- вплив здобутків на рівневий бал;
- вручення дипломів за результатами навчання щомісяця.

Цей освітній хаб настільки адаптований до українських реалій, що дозволяє працювати на ньому з будь-яких гаджетів, які учні обирають самостійно від своїх вподобань та можливостей. Учителі використовують один із найефективніших прийомів заохочування дітей до роботи – «педагогічне навіювання». Він полягає в тому, що вчитель хвалить дітей, у першу чергу, за старання та зусилля, які вони докладають, а не за результати. Про це свідчать наведені нижче аналітичні дані (за період з 19.03-16.06.2023), надані засновниками фінського освітнього хабу (рис. 1, 2, 3, 4).

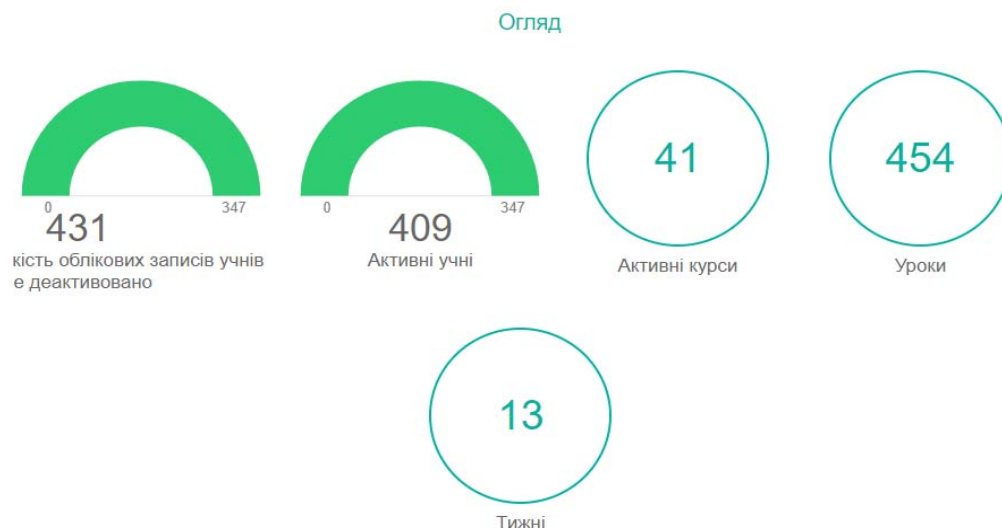
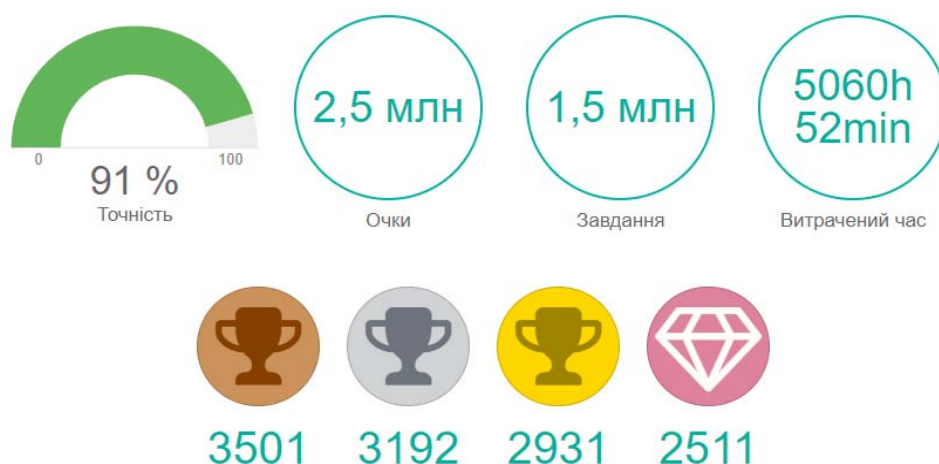

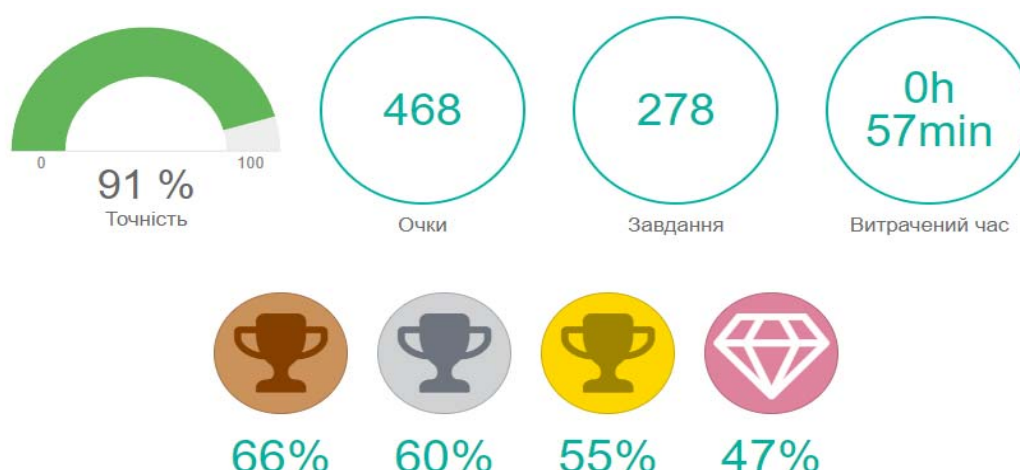
Рис. 1 Аналітичні дані. Загальна статистика (кількість учнів, курсів, уроків)

За 13 робочих тижнів: активних учнів – 409; активних курсів – 41; виконаних уроків – 454

Точність виконання завдань – 91%
Кількість отриманих балів – 2,5 млн.
Кількість виконаних завдань – 1.5 млн.
Витрачений час – 5060 годин 52 хвилини

Рис. 2 Аналітичні дані. Загальна статистика (завдання)

Бронзових – 3501-66%
Срібних – 3192-60%
Золотих – 2931-55%
Діамантів – 2511-47%

Рис. 3 Аналітичні дані. Кількість отриманих трофеїв

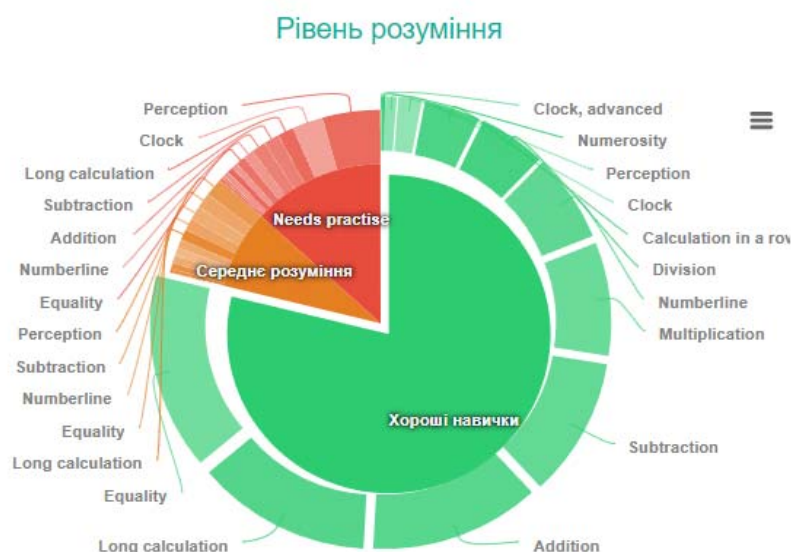

Рис. 4 Аналітичні дані. Підсумковий аналіз розуміння тем

Eduten Playground автоматично аналізує розуміння учнями різних підтем, перевірених вправами. Кожен учень оцінюється за підтемами, що включені в уроки, які проходили під час пілотного проєкту (табл.).

Навчання та вдосконалення навичок безпосередньо пов'язані з обсягом роботи, виконаної учнями. Дослідження показують значні результати вдосконалення навчання, коли учні працюють на Eduten Playground принаймні 40 хвилин на тиждень.

Аналітика навчання в пілотному проєкті показує 79 % щодо правильності виконання завдань та розуміння. Цей показник є високим та свідчить про високий рівень академічної успішності учнів навчального закладу. Лише 4 % тем – знаходяться у червоній зоні (низьке розуміння). Це вказує на те, що учні добре розуміють теми, які вони вивчали. Безперечно, є можливим і вдосконалення, якщо учні будуть більше

практикуватись. Треба розглянути можливість диференціації учнівських завдань для індивідуального налаштування рівня складності.

Таблиця

Використання часу та кількість обчислень

Правильність виконання, середня	91 %	Кількість виконаних завдань на учня, в середньому	3667
Виконаних завдань, всього	1500 000	Завдань / учень / тиждень	278
Загальний час	5060 h 52 min	Час / учень в середньому	57 min

Рекомендації кураторів проєкту (витяг)

З даних, зібраних під час пілотного проєкту, ми звертаємо увагу на певні можливості для поліпшення знання математики, мотивації учнів та розуміння предмета шляхом впровадження педагогічно перевіреної цифрової системи вправ як постійної частини шкільних завдань. Можливість виконання великої кількості завдань під час звичайного уроку ще більше покращить результати навчання учнів.

Учителям слід ретельно проаналізувати теми уроків, у яких учні не досягли очікуваних результатів навчання і приділити увагу повторенню тем та відпрацюванню відповідних завдань на платформі Eduten. Оскільки високі результати в навчанні досягаються постійним формуванням навичок. Вчителі ліцею прекрасно впоралися з цим завданням, організувавши системне та рутинне, рівномірне щотижневе навантаження. Викладачі за допомогою гейміфікованого цифрового навчання, підтримки та застосування навчальної аналітики можуть мати більше персонального часу для подальшого покращення навчальної діяльності та мотивації учнів (Травень 3, 2023, Турку, Фінляндія).

Ефективним засобом зростання інноваційного потенціалу та підвищення професійної компетентності педагогів акмеологічної авторської школи особистісного зростання в умовах освітніх трансформацій є система науково-методичної роботи. Постійно здійснюється пошук і впровадження нових максимально ефективних моделей системи виховної діяльності, технологій виховання, результатом яких є формування адаптованої до змінних умов, активної, діяльної, творчої особистості, яка вміє аналізувати, долати будь-які труднощі, бо вона ще в юному віці з допомогою вчителя створила себе, навчилася володіти собою. Підвищення професійної компетентності педагогів, у тому числі класних керівників, є складовою навчально-виховного, організаційно-методичного та соціально-психологічного супроводу підвищення професійної майстерності та компетентності педагогічних працівників ліцею в цілому.

Організація науково-методичної супроводу інноваційної діяльності педагогів включає в себе п'ять етапів:

- діагностико-аналітичний,
- діяльнісно-організаційний,
- креативно-пошуковий,
- функціонально-стабілізуючий,
- стратегічно-розвивальний.

Такий супровід передбачає різні форми методичної роботи, серед яких є як традиційні, так і нетрадиційні, через які можна впливати на рівень професійної компетентності та професійної майстерності вчителів.

Орієнтація вимог до рівня підготовки учнів на підставі компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходу припускає іншу структуру змісту й організації освітнього процесу, зокрема професійної компетентності вчителя щодо формування культури мислення учнів. Як головне поняття відновлення та модернізації освітнього процесу розглядають термін «професійна компетентність учителя, класного керівника».

Як слушно наголошується в наукових джерелах, поняття «компетентність» ширше за знання, уміння й навички, не є їхньою сумою, тому що включає всі сторони діяльності: знаннєву, операційно-технологічну, ціннісно-мотиваційну, інформаційну, соціальну, функціональну тощо [10, с. 45].

З точки зору професійної компетентності вчителя у формуванні культури мислення учнів можна стверджувати, що педагог повинен по-новому розуміти свою професійну діяльність. Сьогодні виникає потреба в переорієнтації вчителя на позицію «педагогічної підтримки». У центрі інноваційної виховної системи сьогодні стає вчитель-фасилітатор, тьютор, що є основою суб'єкт-суб'єктної взаємодії, бо саме така позиція педагога забезпечує створення сприятливих умов для розкриття творчих здібностей дитини, спрямовує її діяльність.

У центрі уваги гуманістичної педагогіки, до якої належить фасилітативний стиль, перебуває цілісна особистість, котра прагне до максимальної реалізації своїх можливостей, є відкритою для сприйняття нового досвіду, здатна до свідомого й відповідального вибору в різноманітних професійних і життєвих ситуаціях. Гуманістичне виховання має на меті не прямий вплив на особистість, а суб'єкт-суб'єктні відносини – діалог або співпрацю на рівних. В основі лежить педагогічна взаємодія, що має три основні вектори реалізації: гуманний підхід; педагогіка співпраці; особистісно орієнтоване виховання.

Аналізуючи професійну діяльність учителя, класного керівника, доцільно виділити п'ять її рівнів: репродуктивний, адаптивний, локально моделюючий, системно моделюючий знання, системно моделюючий творчість. У центрі уваги сучасної інноваційної освітньої системи повинен бути педагог, що володіє стратегіями формування умінь, знань і навичок і здатний перетворювати їх в засіб формування творчої особистості.

Рівень професійної майстерності педагога в процесі професійного становлення забезпечує формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, який, з одного боку, є сукупністю особистісних характеристик учителя, класного керівника, а з іншого – своєрідною композицією педагогічних поглядів, цільових установок, особливої технології праці й неповторної манери спілкування.

З метою підвищення рівня професійної компетентності педагогів організовано науково-методичну роботу, яка передбачає:

- організацію заходів з проведення атестації педагогічних працівників, вивчення системи їх роботи;
- забезпечення виконання графіків перепідготовки та стажування;
- організацію школи педагогічної майстерності;
- організацію науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, коуч-сесій, індор-семінарів і таке;
- проведення тематичних педагогічних рад;
- проведення психолого-педагогічних семінарів;
- створення сприятливих умов для роботи методичних об'єднань класних керівників, творчих груп, предметно-методичних кафедр;
- залучення учнів і вчителів до форм науково-дослідницької роботи [10, с. 46].

Генезису професіоналізму учителя сприяє активна участь у різних формах методичної роботи. З метою підвищення виховної функції педагога, сприяння

піднесенню його престижу, стимулювання до інноваційного стилю професійної педагогічної діяльності та розвитку творчого потенціалу здійснюється науково-методичний та психолого-педагогічний супровід інноваційних процесів, що передбачає комплекс заходів щодо підвищення професійної компетентності учителя з проблем виховання та навчання; виявлення досвіду кращих педагогів, які на практиці ефективно використовують різні форми і методи виховної роботи та навчальної діяльності, інноваційні виховні та освітні технології; популяризації педагогічних здобутків педагогів-новаторів; створення розвиненого інформаційного освітнього простору з питань діяльності.

Формами науково-методичного супроводу є: моніторинг, самопроєктування, консультації, тренінги, ділові ігри і вправи, відкриті заходи, майстер-класи, індивідуальні співбесіди, творчі групи, науково-практичні семінари, круглі столи, дискусії, методичні фестивалі, методичні виставки, вивчення перспективного педагогічного досвіду тощо.

Досвід переконливо доводить, що однією з дієвих форм науково-методичного супроводу інноваційної діяльності педагога є запровадження:

- передового педагогічного досвіду творчої діяльності вчителя;
- новаторських педагогічних ідей;
- інноваційних освітніх та виховних моделей діяльності;
- нетрадиційних технологій, форм і методів навчання та виховання.

У процесі методичної роботи можуть використовуватись як традиційні, так і нетрадиційні форми та методи: ділові педагогічні ігри, інтерактивні педради, лекції, доповіді, практичні заняття, мозкові штурми, тренінги, диспути, коуч-сесії, огляд та обговорення навчально-методичної літератури, участь педагогів у підготовці та проведенні масових заходів (педагогічних читань, науково-практичних конференцій, семінарів, виставок, конкурсів тощо).

Однією з інноваційних форм роботи класних керівників та учителів Запорізького багатопрофільного ліцею № 99 під час проведення дослідно-експериментальної роботи є діяльність у складі творчих груп: «Інформатизація освітньо-виховного простору», «Акмеологія», «Ортобіютика», «Духовність. Життєтворчість», «Соціальний та ігровий простір. Педагогічна інноватика. Родинне виховання». До складу творчих груп входять класні керівники та педагоги різних предметних кафедр, керівниками творчих груп є педагоги-дослідники, яким притаманний творчий підхід до справи, новаторство, принципи життєтворчості та гуманізму у справі виховання та навчання дітей. Злагодженість та продуктивність роботи творчих груп забезпечується завдяки адміністративному супроводу координаторів груп, соціально-психологічної служби ліцею [10, с. 47].

Можна зробити висновок, що в сучасних умовах важливою є проблема методичного супроводу інноваційної діяльності педагогів в умовах експерименту. На прикладі Запорізького багатопрофільного ліцею 99 Запорізької міської ради Запорізької області сформульовано основні аспекти методичного супроводу інноваційної діяльності педагогів в умовах експерименту.

Відзначено, що інноваційна діяльність є складним і багатоплановим феноменом, який охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції і дії, спрямовані на здобуття нових знань, технологій, систем. Також наведено загальні засади організації методичного супроводу інноваційної педагогічної діяльності.

Отже, ХХІ століття почалося з того, чим закінчилося ХХ – зі стрімкого наростання кількості інформації та стрімкого її старіння, що призвело до необхідності дати чітку, обґрунтовану та адекватну відповідь на вимоги, які висуває сучасний освітній процес з урахуванням затребуваності акме-орієнтирів для всіх його учасників.

Акме-орієнтири школи особистісного зростання в умовах євроінтеграції

Розробка системи підготовки нового за всіма параметрами діяльності викладача-тьютора. Коло вирішуваних їм проблем – створення простору думки, а точніше, простору культури думки, і можливостей для оволодіння нею.

Відхід від класно-урочної системи та поступовий перехід на мережевий лекційно-заліковий плюралістичний метод спільного зі здобувачами освіти освоєння структури та сенсу знань, розуміння природничих наук як єдиного цілісного відображення законів природи, а гуманітарних наук – як можливості усвідомлення ролі людини у всесвіті з урахуванням ноосферних уявлень.

Основою класифікації освітніх програм, що реалізуються в закладі є визначені в результаті психолого-педагогічних досліджень умови успішності навчання та самореалізації дитини в кожному віці. Відповідно до цих умов розроблено і введено в контекст освітнього та розвиваючого процесу систему «Студія-діалог», яка базується на принципах діалогізації навчання з урахуванням специфіки полікультурного суспільства й поліетнічного складу учнів, фундаментальності, системності, варіативності, доступності, наступності та перспективності навчання.

Ефективність акмеологічного підходу у проектуванні освітньої системи закладу значною мірою була зумовлена адекватністю обраних філософських підстав для її побудови, бо це визначає:

- зміст основних компонентів системи та умови, необхідні прояви позитивної сутності особистісного розвитку учнів;
- організацію розвиваючого середовища, в якому буде забезпечено реальну свободу вибору основних видів діяльності дитини;
- розробку та впровадження змісту та технологій навчання, спрямованих на розкриття духовних та фізичних можливостей дитини;
- варіативність та наступність навчання на всіх етапах розвитку дітей, особистісно-професійне зростання педагогів ліцею.

Дослідно-експериментальна робота колективу авторської школи особистісного зростання в умовах євроінтеграції показала ефективність інноваційної освітньої системи, її здатність реалізовувати властиві акмеологічній школі функції: адаптивну, реабілітаційну, розвиваючу, регулюючу, компенсаторно-коригуючу, захисну, інтегруючу. Результатом роботи щодо впровадження проекту стали позитивні зміни в особистісному розвитку учнів та організації життєдіяльності освітнього закладу. Це стало можливим тому, що поступово в практику спілкування дітей, педагогів увійшли гуманістичні ідеї про неповторність кожної особистості незалежно від її соціального статусу, необхідність поваги її гідності, про роль педагогів у долі дитини.

Важливого значення в контексті акмеологічного потенціалу особистості набуває готовність педагогів до реалізації суб'єкт-суб'єктних стосунків із вихованцями в продуктивному виховному просторі як вихідної умови розвитку творчих здібностей і творчої активності дітей. Компонентами такої готовності є:

- позитивна психологічна установка педагога на власну педагогічну діяльність, що забезпечує його готовність брати на себе ініціативу у визначенні доцільного стилю стосунків з вихованцями;
- готовність до міжособистісної атракції, що передбачає взаємоповагу, вияв симпатії до особистості дитини, здатність створювати позитивну атмосферу під час

теоретичних та практичних занять, нейтралізуючи можливі причини й передумови необґрунтованих конфліктів;

- готовність до рефлексії – осмислення педагогом того, як він насправді сприймається й оцінюється вихованцями, які є партнерами у навчально-виховній взаємодії; рефлексія як акт самоаналізу й самопізнання педагога в контексті його спілкування з вихованцями;

- емпатія – здатність педагога «вживатися» у духовні, емоційно-психологічні стани своїх вихованців, інтуїтивно занурюватися у внутрішній світ партнера освітньої взаємодії, готовність до співпереживання, допомоги й підтримки в різних її формах і проявах;

- особистісна ідентифікація виражається в емоційно-когнітивному ототожненні одного індивідуума з іншим, що відіграє важливу роль для обох «дійових осіб» навчально-виховної взаємодії – педагогу особистісна ідентифікація допомагає «увійти» у внутрішній світ вихованців, відчувати його в усій повноті, неповторності й розмаїтті; а вихованцю вона допомагає асимілювати у своїй свідомості, психологічно «привласнити» найпривабливіші особистісні якості педагога як старшого товариша, помічника, що виступає носієм професійного і життєвого досвіду, творчої діяльності;

- інтерактивність, що проявляється у вигляді різних типів і форм міжособистісних стосунків між людьми й усвідомлюється як поглиблена психологізація всього комплексу комунікативних зав'язків між ними, як здатність педагога адекватно інтерпретувати різні ситуації, що виникають у навчанні та вихованні і, відповідно до них, вносити корективи у власні дії та педагогічну діяльність;

- гнучкість, пластичність мислення, готовність до зміни функціонально рольових взаємин з вихованцями у процесі конкретної пізнавальної або творчої діяльності, відмова від наперед заданих педагогічних диспозицій, стереотипних дій, сформованих у минулому професійному досвіді освітянина;

- готовність до виконання ролі фасилітатора, тобто педагога-консультанта, порадирика, помічника, який ставить перед собою та визначає як мету освітньої діяльності комплекс системно взаємозв'язаних та ієрархічно супідрядних завдань: допомогти дитині визначитися у виборі індивідуальної освітньої траєкторії, що забезпечить повноцінну реалізацію її інтелектуального й творчого потенціалу; сформувати життєву компетентність та життєстійкість, високий рівень розвитку пізнавальної та творчої активності, індивідуальний стиль творчої діяльності;

- уміння своєчасно локалізувати конфліктні ситуації у взаєминах між педагогом і вихованцями, окремими вихованцями й дитячим колективом, оскільки виникнення конфліктів у тих або інших формах є цілком закономірним явищем для складного процесу розв'язання завдань творчого або пізнавального характеру; тому лише вмлі дії педагога трансформують «творчі» конфлікти у співпрацю, орієнтовану на пошук взаємоприйнятних рішень, компромісних або оптимальних варіантів, що задовольняють усіх учасників творчого процесу, сприяючи становленню особистісно-творчої позиції вихованців та зближенню суб'єктів освітнього процесу.

Бібліографія

- 1 Глушко О.З. Термінологічне поле дослідження. Теоретичні засади трансформацій в освіті у зарубіжному та українському освітньому просторах, у *Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США*; за ред. А.П. Джурило, О.З. Глушко, О.І. Локшина та ін. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. С. 8–15.
- 2 Локшина О.І. Вступ, у *Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США* / за ред. А.П. Джурило, О.З. Глушко, О.І. Локшина та ін. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. С. 4–8.
- 3 Кириленко С.В. Авторська школа в Україні як педагогічний феномен, у *Авторські школи України : матеріали X Міжнар. фестивалю педагогічних інновацій* / упоряд. Г.А. Назаренко, у 2 т. Черкаси : ЧОПОП, 2018. Т. 2. С. 5–11. URL: <http://surl.li/qjpqi> (дата звернення: 06.01.2024).

- 4 Soldatenko O. Концептуальні засади школи особистісного зростання: від творчої самореалізації до особистісного становлення (пошуки та перспективи). *Освітологічний дискурс*. 2019. Вип. 1/2. С. 321–335. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.321335>
- 5 Polezhaeva O.D., Galchenko A.S., Sofina V.N., Obozov N.N., Gabova M.P. System approach to development of professional competence of students and managers in project activity using acmeological technologies. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*. 2017. Vol. 9. No 2S. P. 1406-1415. URL: <https://www.ajol.info/index.php/ifas/article/view/165192> (дата звернення: 06.01.2024).
- 6 Фомич І.І. Акме-орієнтири розвитку життєвокомпетентісної особистості: психолого-педагогічний аспект, у *Школа особистісного зростання: від творчого розвитку до особистісної реалізації. Авторська модель Ольги Солдатенко*; за ред. О.В. Солдатенко, С.В. Кириленко, О.І. Кіян, І.Н. Євтушенко. Київ-Запоріжжя-Чернівці : «Букрек», 2020. С. 69–81.
- 7 Якименко С.І. Акмеологічний підхід до формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2017. Вип. 29. С. 173–176.
- 8 Рева Ю.В. *Теоретико-методологічні аспекти інтегрально-гармонійного впливу на розвиток і саморозвиток особистості учня*. Кривий ріг : Видав. дім, 2013.
- 9 Якименко С.І. Акмеологічний підхід до формування життєвої компетентності старшокласників у позаурочній діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2017. Вип. 29. С. 173–176.
- 10 Фомич І.І. Теоретичні аспекти методичного супроводу інноваційної педагогічної діяльності в умовах моделювання авторської школи. *Школа особистісного зростання: від творчого розвитку до особистісної реалізації. Авторська модель Ольги Солдатенко*; за ред. С.В. Кириленко, О.І. Кіян, І.Н. Євтушенко. Київ-Запоріжжя-Чернівці : «Букрек», 2020. С. 47–57.

References

- 1 Hlushko O.Z. Terminologichne pole doslidzhennia. Teoretychni zasady transformatsii v osviti u zarubizhnomu ta ukraïnskomu osvïtnomu prostorakh, u Transformatsiini protsesy u shkilnii osviti krain Yevropeiskoho Soiuzu ta SShA; za red. A.P. Dzhurylo, O.Z. Hlushko, O.I. Lokshyna ta in. Kyiv : TOV «KONVI PRINT», 2018. S. 8–15. (in Ukraine)
- 2 Lokshyna O.I. Vstup, u Transformatsiini protsesy u shkilnii osviti krain Yevropeiskoho Soiuzu ta SShA / za red. A.P. Dzhurylo, O.Z. Hlushko, O.I. Lokshyna ta in. Kyiv : TOV «KONVI PRINT», 2018. S. 4–8. (in Ukraine)
- 3 Kyrylenko S.V. Avtorska shkola v Ukraini yak pedahohichniy fenomen, u Avtorski shkoly Ukrainy : materialy Kh Mizhnar. festyvaliu pedahohichnykh innovatsii / uporiad. H.A. Nazarenko, u 2 t. Cherkasy : ChOPOPP, 2018. T. 2. S. 5–11. URL: <http://surl.li/qjpqi> (дата звернення: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 4 Soldatenko O. Kontseptualni zasady shkoly osobystisnoho zrostannia: vid tvorchoi samorealizatsii do osobystisnoho stanovlennia (poshuky ta perspektyvy). Osvitlohichniy diskurs. 2019. Vyp. 1/2. S. 321–335. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.1-2.321335> (in Ukraine)
- 5 Polezhaeva O.D., Galchenko A.S., Sofina V.N., Obozov N.N., Gabova M.P. System approach to development of professional competence of students and managers in project activity using acmeological technologies. *Journal of Fundamental and Applied Sciences*. 2017. Vol. 9. No 2S. P. 1406-1415. URL: <https://www.ajol.info/index.php/ifas/article/view/165192> (дата звернення: 06.01.2024). (in English)
- 6 Fomych I.I. Akme-orientyry rozvytku zhyttievokompetentistnoi osobystosti: psykholoho-pedahohichniy aspekt, u Shkola osobystisnoho zrostannia: vid tvorchoho rozvytku do osobystisnoi realizatsii. Avtorska model Olhy Soldatienko; za red. O.V. Soldatienko, S.V. Kyrylenko, O.I. Kian, I.N. Yevtushenko. Kyiv-Zaporizhzhia-Chernivtsi : «Bukrek», 2020. S. 69–81. (in Ukraine)
- 7 Yakymenko S.I. Akmeolohichniy pidkhid do formuvannia zhyttievoi kompetentnosti starshoklasnykiv u pozaurочної diialnosti. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 16: Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky. 2017. Vyp. 29. S. 173–176. (in Ukraine)
- 8 Reva Yu.V. Teoretyko-metodolohichni aspekty intehralno-harmoniinoho vplyvu na rozvytok i samorozvytok osobystosti uchnia. Kryvyi rih : Vydav. dim, 2013. (in Ukraine)
- 9 Yakymenko S.I. Akmeolohichniy pidkhid do formuvannia zhyttievoi kompetentnosti starshoklasnykiv u pozaurочної diialnosti. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 16: Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky. 2017. Vyp. 29. S. 173–176. (in Ukraine)
- 10 Fomych I.I. Teoretychni aspekty metodychnoho suprovodu innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti v umovakh modeliuvannia avtorskoï shkoly. Shkola osobystisnoho zrostannia: vid tvorchoho rozvytku do osobystisnoi realizatsii. Avtorska model Olhy Soldatienko; za red. S.V. Kyrylenko, O.I. Kian, I.N. Yevtushenko. Kyiv-Zaporizhzhia-Chernivtsi : «Bukrek», 2020. S. 47–57. (in Ukraine)

Iryna TKACHUK / ТКАЧУК Ірина¹

Авторська модель школи зростання успішної особистості: від ідеї до втілення

Autorski model szkoły skutecznego rozwoju osobowości: od pomysłu do realizacji

У статті розкрито технологію управління реалізацією інноваційної моделі авторської Школи зростання успішної особистості. Висвітлено взаємодію учасників освітнього процесу у питаннях формування особистості успішного випускника.

Ключові слова: авторська школа, успішний випускник, інноваційна модель закладу освіти.

The article reveals the technology of managing the implementation of the innovative model of the author's School of Growth of a Successful Personality. The interaction of participants in the educational process in the formation of a successful graduate is highlighted.

Keywords: author's school, successful graduate, innovative model of educational institution.

У світі майбутнього людям найбільше знадобляться певні навички: критичне мислення, прогнозування, висування гіпотез, порівняння і зіставлення, узагальнення, оцінювання суперечностей, бачення альтернативи, прийняття обґрунтованих рішень, повага і толерантність, донесення власної думки, вміння співпрацювати, логічне конструювання висловлювань, використання засвоєної інформації в нових ситуаціях. Тому основним завданням сучасної школи є створення умов для повноцінного, цілісного розвитку особистості дитини, її самоорганізації. Внесення якісно нових елементів в освітній процес можливе завдяки інноваційній діяльності закладу освіти.

Розроблення і реалізація освітніх моделей, спрямованих на життєвий успіх випускників, є потужним механізмом забезпечення доступності до якісної освіти, особистісного розвитку людини на основі навчання протягом життя, впровадження ідей Нової української школи. Концептуальне моделювання Броварського ліцею № 11 Броварської міської ради Броварського району Київської області як авторської Школи зростання успішної особистості, зумовлено активним пошуком інноваційної моделі закладу освіти, яка враховує потреби сучасного українського суспільства, умови його інтеграції в європейське й світове співтовариство. Термін «авторська школа» ввійшов у науковий обіг у кінці 1980-х років ХХ століття. До середини 1990-х років поняття «авторська школа» заміщується поняттями «інноваційна школа», «експериментальна школа» і ототожнюється з ними за змістом, однак через суттєві відмінності ототожнювати ці поняття не варто. Результати інноваційної діяльності дозволили утвердити альтернативність педагогічних систем, подолати стереотипи педагогічної та управлінської діяльності щодо нових цілей і стратегій в освіті. Проблемі становлення й розвитку авторської школи в Україні присвячено значну кількість досліджень. У наукових працях І. Беха, І. Гавриш, С. Гончаренка, Ю. Завалевського, В. Кременя, С. Мартиненко, О. Савченко, О. Козлової, Н. Клокар, І. Дичківської, О. Мариновської та інших зосереджено увагу на теорії та методології педагогічної

---

¹ кандидат філософських наук, директор Броварського ліцею № 11 Броварської міської ради Броварського району Київської області, Бровари, Україна / Kandydat nauk filozoficznych, Dyrektor Liceum nr 11 Browary Urzędu Miasta Browary Rejon Browarski, obwód kijowski, Browary, Ukraina (browary-nvo@ukr.net)

інноватики, зокрема, питання організації й управління інноваційною та дослідно-експериментальною роботою в закладах загальної середньої освіти розвинуто у роботах І. Євтушенко, С. Кириленко, О. Кіян, К. Таранік-Ткачук та інших. Інноваційний розвиток школи досліджували Л. Ващенко, Л. Даниленко, Л. Калініна, В. Лазарєв, В. Мадзігон, О. Мармаза, Д. Пузіков, Г. Щекатунова та інші [1].

Авторська Школа зростання успішної особистості – цілісна система, якій притаманна своя соціально-культурна атмосфера, сприятливий психологічний клімат у колективі педагогів, дітей та батьків. Ідея створення закладу виникла в 1992 році, коли шляхом об'єднання міської станції юних техніків та міжшкільного навчально-виробничого комбінату утворився позашкільний заклад освіти нового типу – Навчально-виробничий центр творчості молоді, який надавав дошкільну, позашкільну й професійно-технічну складові освіти. Згодом, у 2010 році, відбулася реорганізація у заклад загальної середньої освіти – Броварське навчально-виховне об'єднання, правонаступником якого є Броварський ліцей № 11. Заклад має понад 30-літню історію успішної діяльності в освітнянському просторі, добре знаний своїми здобутками не лише в Київській області, а й в Україні.

За роки експериментальної роботи всеукраїнського рівня змінилась приналежність закладу від позашкільля до загальної середньої освіти, удосконалювалась його структура, була розроблена модель, зміст функціонування якої полягає в організації та забезпеченні процесу формування і впливу сприятливого освітнього середовища на становлення успішного та конкурентоспроможного випускника шляхом неперервного розвитку особистості в багатомірному закладі освіти. У центрі уваги авторської ідеї Школи зростання успішної особистості стоїть особистість дитини з її інтелектуальним, фізичним і творчим потенціалом, органічне поєднання освітнього процесу із заняттям улюбленими справами та професійним спрямуванням особистості.

Сьогодні Броварський ліцей № 11 – заклад загальної середньої освіти, до структури якого входять внутрішні підрозділи: Центр розвитку дитини та Центр позашкільної освіти. Така модель дозволяє якісно надавати широкий спектр освітніх послуг та забезпечити наступно-перспективні зв'язки між дошкільною, загальноосвітньою та позашкільною складовими освіти в одному закладі. Визнанням значних досягнень у реалізації власної педагогічної концепції, пов'язаної зі змістом освіти, є наявність авторського права на модель закладу освіти «Школа зростання успішної особистості» (див. схема 1).

Схема 1 «Школа зростання успішної особистості»

У закладі створено організаційні, психолого-педагогічні умови забезпечення наступно-перспективних зв'язків між структурними підрозділами Школи зростання успішної особистості, узгодження взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу. Для забезпечення функціонування цілісної освітньої системи створено відділення: дошкільне, початкове, шкільне та позашкільне. У кожному відділенні освітній процес спрямований на навчання, виховання, профорієнтацію та творчість. З цією метою впроваджено варіативний зміст освіти, експериментальні проекти і програми, організаційне, навчально-методичне забезпечення інноваційних процесів.

Найпершим суспільним середовищем для особистості є Центр розвитку дитини, в якому створено умови для гармонійного розвитку особистості, збереження її фізичного й психічного здоров'я, виховання ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе, формування механізмів соціальної адаптації. З раннього дитинства тут починається виховання в дусі загальнолюдських ідеалів і національних традицій – важливого етапу становлення людини, коли формується вміння мислити, свідомо сприймати навколишній світ і самого себе, спілкуватися з іншими людьми. Чим більше дізнається дитина в перші роки життя, тим допитливішою, розумнішою вона буде. Від інших вікових періодів дошкільня відрізняється тим, що забезпечує загальний розвиток, який є основою формування особистості. З огляду на це, зусилля педагогів Центру розвитку дитини спрямовані на надання дітям максимуму можливостей для самовираження й саморозвитку, формування дошкільника як успішної особистості, яка в подальшому спроектує й організує своє життя так, щоб перетворювати навколишній світ на краще.

Соціальний досвід вихованців Центру розвитку дитини збагачується завдяки переживанню всього, з чим вони зустрічаються у житті. Діти зростають в емоційно-сприятливій атмосфері любові, психологічного благополуччя та захищеності, що сприяє розвитку особистості дітей, їх розкриттю та мотивації до пізнання оточення. Зміст дошкільної освіти в Центрі розвитку дитини визначається Базовим компонентом дошкільної освіти, який окреслює очікування суспільства в питаннях розвиненості, вихованості та освіченості дитини дошкільного віку. Освітній процес здійснювався за комплексними програмами розвитку дитини: «Українське дошкільня», «Впевнений старт», варіативна складова – за програмами: «Англійська мова комунікативним методом», «Як? Чому? Коли?» (розвиток психічних процесів), «Калейдоскоп професій» (рання профорієнтація), «Хореографія».

У Центрі розвитку дитини зусилля вихователів спрямовані на формування у дошкільників рухової і здоров'язбережувальної, особистісної, предметно-практичної та технологічної, сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної та дослідницької, природничо-екологічної, ігрової, соціально-громадянської, мовленнєвої, мистецько-творчої компетенцій. Формування ключових компетентностей відбувається за освітніми напрямами: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва». Для закріплення здатності до активного, творчого впровадження набутого досвіду та відповідних навичок вихователями проведено змістовні тематичні дні та тижні: «Я і мої друзі», «Зростаємо здоровими», «Обережно на дорозі», «Ми живемо в Україні», «Хто про мене піклується», «Досліджуємо космос», «Права та обов'язки дитини», «Сезонні зміни у природі», «Народні ремесла», «Праця дорослих» та інші. Вихователі забезпечують взаємозв'язок між цінностями дошкільної освіти, її напрямами та процесом формування досвіду дитини в різних видах діяльності. З метою пошуку дієвих методів та прийомів, що розкривають потенціал дошкільників і сприяють підвищенню пізнавальної активності у дітей, вихователі активно впроваджують інтегровані заняття, що поєднують

навчальний матеріал з різних розділів програми, а саме: з розвитку мовлення та образотворчої діяльності, логіко-математичного розвитку з елементами профорієнтації, розвитку мовлення та грамоти, логіко-математичного розвитку та мовлення, ознайомлення з соціумом та ліплення або аплікації, літературної, театралізованої діяльності та культури мовленнєвого спілкування, ознайомлення з природним довкіллям та малювання.

Наповнюючи освітній процес певним змістом, педагоги, спираючись на дослідження науковців, виходять з того, що «успішна особистість» – це особистість, яка вірить в себе, свої сили, має високий рівень розвитку лідерських і комунікативних здібностей, може без проблем адаптуватися до нового середовища. І тому пріоритетними завданнями педагогів є граючи розвивати пам'ять, логічне мислення, креативність (нестандартне мислення), самостійність, творчість, навчити дитину аргументовано доводити свої думки, робити певні узагальнення та висновки, критично оцінювати як свої дії та вчинки, так і дії однолітків, дорослих. Центр розвитку дитини забезпечує розвиток комунікативних, організаторських здібностей, пізнавальних психічних процесів вихованців, що у свою чергу, сприяє підвищенню адаптивності дітей до різних умов навколишньої дійсності. Значною мірою виконання поставлених завдань залежить від педагогів, які щоденно працюють з дітьми. Їх зусиллями зібрано навчально-методичний і дидактичний матеріал, новинки дитячої літератури, облаштовано міні-куточки за сферами життєдіяльності дітей дошкільного віку. Вихователі постійно працюють у пошуку нових ідей, дбають про підвищення свого професійного рівня, ефективно застосовують сучасні інформаційно-комунікаційні, інтерактивні технології, широку палітру педагогічного інструментарію, які забезпечують якість та результативність освітнього процесу.

Вихователі Центру розвитку дитини є провідниками до інформації, необхідної для особистісного зростання дитини та залучення її до успішного дорослого життя. Усі навчальні кабінети оснащено мультимедійними установками, що забезпечує сучасний підхід до проведення занять і заходів. Не викликає сумнівів, що провідною діяльністю дітей дошкільного віку є ігрова діяльність, для якої в закладі створені належні умови. Постійно поповнюється розвивальне, предметно-ігрове середовище згідно з віковими та індивідуальними особливостями дітей. Практичні зусилля педагогів по його створенню й використанню підпорядковуються пізнавальним інтересам дитини, лініями її розвитку у різних сферах життєдіяльності. Належним чином здійснюється профілактично-оздоровча робота, забезпечено умови для повноцінного фізичного розвитку дітей дошкільного віку. Запроваджено систему загартовувальних заходів: ранкова гімнастика з корекційними вправами, гімнастика пробудження, дозований біг, фізкультурні заняття, спортивні розваги на свіжому повітрі та в спортивно-музичному залі. Проводяться фізкультхвилинки, достатня увага приділяється пальчиковій гімнастиці. Засоби фізичного виховання добираються з урахуванням пори року та погодних умов, раціонального використання обладнання на ігрових майданчиках. Під час прогулянок проводяться спостереження, бесіди, рухливі, дидактичні ігри, вправи, досліди, творчі завдання, індивідуальна робота з дітьми.

Систематичні заняття вихователів з художньо-продуктивної, музичної, театралізованої діяльності сприяють формуванню мистецько-творчої компетентності дітей. Вони емоційно реагують на виразні художні засоби, виявляють власне ставлення до художніх образів, виражають позитивні емоції. З метою забезпечення умов творчої реалізації розвитку художніх здібностей вихованців, формування культури поведінки дітей дошкільного віку, презентації здобутків у розвитку та проводяться тематичні заняття, свята та розваги.

Вихователі спрямовують свою діяльність на забезпечення здобуття якісної освіти дошкільників, як обов'язкової первинної складової частини безперервної освіти, формування різнобічно розвинутої, мовленнєво компетентної особистості з раннього дитинства. Педагоги Центру розвитку дитини та вчителі початкових класів Броварського ліцею № 11 спільно працюють над проблемою наступності та перспективності між дошкільною та початковою ланками освіти, яка забезпечується узгодженістю та цільовою єдністю в розвитку дитини на етапах дошкільної та початкової освіти; спільністю принципів, підходів, намірів, провідних видів діяльності, які забезпечують розвиток дитини; використанням форм та методів педагогічної діяльності, які відповідають віковим закономірностям розвитку дитини; послідовним збагаченням та формуванням компетентностей дитини дошкільного та молодшого шкільного віку як результатів освіти [2].

Це дає змогу розглядати освітній процес з його різноплановою структурою функціонування як соціально-педагогічну систему, що створює простір для зближення умов виховання й навчання старших дошкільників і молодших школярів. Здійснення переходу до шкільного навчання відбувається з найменшими для дітей психологічними труднощами й забезпечує природне та комфортне їх входження у нові умови, що сприяє передбачуваності очікувань учнів з перших днів перебування в школі. Відбувається комфортний перехід до нового способу життя та умов діяльності, нового положення в суспільстві, нових взаємин як з дорослими, так і з однолітками. Цей віковий період найважливіший для загального розвитку, формування особистісних якостей, необхідних протягом усього наступного життя та є фундаментом для набуття ключових компетентностей. Запровадження інтегрованого навчання за тематичним підходом дозволяє подолати ізольованість викладання навчальних предметів, зробити освітній процес доцільно орієнтованим на розвивально-продуктивний інтегративний підхід. Таким чином освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни. Вертикальна інтеграція змісту навчального матеріалу з різних освітніх ліній навколо однієї теми розпочинається у Центрі розвитку дитини та продовжується в освітньому процесі початкової школі на різних рівнях складності. Також застосовується горизонтальна інтеграція, як спосіб об'єднання низки предметів подібного змісту, які підпорядковуються одній темі.

Освітній процес у початковому та шкільному відділеннях забезпечується в режимі повного дня, що передбачає педагогічний супровід учня протягом всього навчального дня з умовою обов'язкового виконання всіх режимно-оздоровчих вимог (якісне гаряче харчування, прогулянки та спортивні ігри на свіжому повітрі), виконання домашнього завдання, заняття щодо розвитку і поглиблення знань та умінь дитини, всебічного розвитку творчих здібностей, формування основних життєвих компетентностей.

За концепцією Нової української школи запроваджено різні моделі тематичного навчання: тематичні дні, тематичні тижні – у 1-х класах, тематичні місяці – у 2-4 класах. Учні вивчають матеріал об'єднаний тематично впродовж одного тижня, місяця. Акцент робиться на інтеграції навчальних дисциплін на змістовому, операційно-діяльнісному та ціннісно-смысловому рівнях. Щоб обрати і реалізувати тему тижня, місяця, необхідно продумати чи цікава вона дітям, що саме буде найцікавішим, чи дозволяє досягти очікуваних результатів, чи зможуть діти опанувати цю тему, як вона пов'язана з реальним життям. Відповідно до цього підбираються види діяльності. Такий інтегративний підхід сприяє виробленню якісно нового типу знань. Інтеграція подається прийомом доповнення. Перевагами інтегрованого тематичного навчання є більш чітке розуміння мети кожного предмету в різних контекстах, більш глибоке розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню через кілька точок зору, краще

усвідомлення комплексного підходу, через який предмети, навички, ідеї та різні точки зору пов'язуються з реальним світом, формування в учнів умінь комплексного бачення проблем реальної дійсності, різнопланових підходів до їх розв'язання, вдосконалення навичок системного мислення.

Освітня програма враховує забезпечення наступності між початковим та шкільним відділенням із впровадженням курсів за вибором, збільшено кількість годин на вивчення української мови, факультативів технічного та гуманітарного спрямування. З переходом до шкільного відділення запроваджується модульна система навчання з урахуванням запитів батьків та можливостей дітей:

- модуль «Гуманітарний» – передбачає поглиблене вивчення англійської мови, впровадження факультативів філологічного напрямку;
- модуль «Технічний» – передбачає підсилене вивчення математики та інформатики, впровадження факультативів математично-економічного спрямування.

Педагогічні працівники широко застосовують інноваційні технології. У початкових класах впроваджується проєкт «STEAM-орієнтований підхід у початковій школі». Вчителі базової школи спрямовують зусилля на творчий розвиток учнів, здобуття навичок аналітичної роботи, ефективно використовують методи для розвитку критичного мислення, співпраці в команді та застосовують інтерактивні методи навчання: «Фішбоун», «Запитання до автора», «РАФТ», «Кроссенс», «Бортовий журнал», «Т-таблиця», «Кластер», «Сторітелінг», «Щоденник подвійних нотаток», аналіз історій, «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Навчаючи – вчуся», «Обери позицію», «Акваріум» тощо.

Крім того, для вчителів та учнів розширюються можливості для здійснення проєктної діяльності. Дослідницька, творча діяльність учнів відображається в навчальних проєктах, робота над якими здійснюється під керівництвом учителя. Під час такої роботи в учнів набуваються нові знання, вміння й навички, розвивається пізнавальний інтерес та мотивація, формуються вміння виявляти компетентності. У результаті освітньої діяльності Школи зростання успішної особистості учні є активними учасниками різноманітних конкурсів, в яких досягають успіхів: Міжнародного конкурсу з інформатики та комп'ютерної вправності «Бобер», Міжнародного дистанційного освітнього конкурсу «Олімпіс», Міжнародної природознавчої гри «Геліантус», Міжнародного природничого інтерактивного конкурсу «КОЛОСОК», Всеукраїнського конкурсу «Кристали», Всеукраїнської мовознавчої гри «Соняшник», Всеукраїнського конкурсу з англійської мови «Гринвіч», конкурсів МАН-Юніор Ерудит, «Я – козацького роду», «Ми – патріоти України» тощо. Формування у дітей ключових компетентностей, інтересу до опанування програмового матеріалу також здійснюється через їх залучення до практичної діяльності під час навчальних екскурсій. Педагоги спільно з батьками організовують екскурсії для дітей до музеїв (Міський краєзнавчий музей, Музей «Андріївська церква», Музей популярної науки і техніки «Експериментаріум», Музей води, Музей під відкритим небом, Музей етнічної культури «Хутір Савки»), театрів, технічної та гончарної студій, міської бібліотеки, підприємств (підприємство компанії Zeelandia, шоколадна фабрика), Київського планетарію, дитячого міста професій KidsWill тощо.

Водночас наступність між відділеннями забезпечує цілісний розвиток особистості через інтеграцію шкільної та позашкільної освіти, основою ефективного впровадження якої є чітке визначення мети та планування діяльності. Вчителі, керівники гуртків спільно коригують зміст навчальних програм гурткової роботи таким чином, щоб допомогти дітям не тільки засвоїти той чи інший навчальний предмет, а сприймати предмети та явища системно та цілісно та емоційно. У

календарно-тематичному плануванні гуртків реалізується модель інтегрованого навчання за тематичними тижнями та місяцями.

Вертикальна інтеграція впроваджується на рівні змісту навчального матеріалу: тема гурткового заняття відповідає темі з навчального предмету. Коли програмовий матеріал навчальних предметів та заняття гуртка дозволяє інтегрувати його в межах одного навчального дня, педагоги організовують тематичні дні. Залучення дітей у практичну діяльність на гурткових заняттях є логічним продовженням опанування навчального матеріалу, яке розпочалося на уроках.

Таким чином, освітній простір початкового та шкільного відділень авторської Школи зростання успішної особистості, дає змогу вийти на новий рівень якості освіти – розширює можливості для формування життєвих компетентностей особистості через інтегративний підхід, який, у свою чергу, сприяє формуванню в учнів цілісної картини світу, розвитку системного мислення, здатності сприймати предмети і явища системно, дає можливість формувати в учнів якісно нові знання вищого рівня мислення, динамічність застосування в нових ситуаціях, гнучкість розуму, уміння переносити та узагальнювати знання з різних предметів. У дітей формується творче ставлення до праці, здатність вирішувати складні практичні завдання, які вимагають синтезу знань із різних наукових галузей. Для забезпечення освітньої діяльності початкового та шкільного відділень створено мережу гуртків за різними напрямками позашкільної освіти, серед них: образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, хореографії, англійської мови, lego-конструювання (робототехніка), «Дизайн і технології» (початкове технічне моделювання), «Ерудит» (фізико-математичний), «Математичні обрії», «Дивослово», «Культура мовлення», «Спортивна мозаїка», «Козацька слава», «Козацька варта» («Джура»), «Школа лідерів» (учнівське самоврядування).

Через навчальну діяльність на уроках, вивчення курсів за вибором, факультативів, організацію гурткової роботи здійснюється допрофільна підготовка учнів, що допоможе дитині набути ключових компетентностей Нової української школи, а у подальшому – визначитися з вибором професії.

Такі підходи забезпечують цілісність освітнього простору у поєднанні з різноманітністю, підвищення пізнавального інтересу до навчальних дисциплін, виявлення й розвиток нахилів і здібностей дітей до різних видів діяльності, виховання гармонійно розвиненої особистості, самореалізацію, самовираження і творчість дітей, здатність співпрацювати в команді, вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій учнів. Одним із питань, актуальним для всіх учасників освітнього процесу є питання пошуку шляхів подолання викликів, пов'язаних з роботою в умовах воєнного стану, адаптивного карантину та запровадженням дистанційного навчання. Під час вимушеного призупинення освітнього процесу педагоги ефективно організовують роботу з урахуванням вимог часу. Особливої уваги заслуговує досвід налагодження спілкування з учнями, вихованцями та їх батьками, проведення онлайн уроків і занять, творчих марафонів, віртуальних виставок дитячої творчості на фотохостингах, онлайн-челенджів, акцій, флешмобів, онлайн-дозвілля дітей та батьків за допомогою Інтернет-ресурсів. Інформаційно-цифрове середовище закладу забезпечується сервісами Google Workspace for Education. Для організації навчання за дистанційними технологіями активно використовуються Google Classroom, Google Meet, Google Forms, Google Диск, Google Документи, Google Презентації, Jamboard, налагоджено роботу з документами спільного редагування.

Безперечно, головним очікуваним результатом та критерієм оцінки діяльності ліцею є досягнення його випускників. Це зумовило поряд з розробленням авторської моделі Школи зростання успішної особистості й розроблення моделі успішного випускника.

У Концепції Нової української школи зазначено: «Метою повної загальної освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності». Визначено, що випускник має бути цілісною особистістю, патріотом та інноватором. Це узгоджується зі складовими моделі успішного випускника Броварського ліцею № 11 як Школи зростання успішної особистості – громадянин, творча особистість, фахівець (див. схема 2).

Модель забезпечує неперервний розвиток успішної особистості та містить складові, орієнтири, навчально-методичне забезпечення, педагогічний інструментарій, ознаки успішного зростання, а також психодіагностичний інструментарій для визначення ефективності моделі.

Схема 2 Модель успішного випускника школи зростання успішної особистості

Основою моделі є переконання, що успішними є випускники, готові до самостійного життя, спроможні творчо мислити, здатні вирішувати життєво-практичні завдання у різних сферах людської діяльності, спілкування і соціальних відносин у непростих умовах сьогодення.

Формування ознак успішного зростання особистості за складовими моделі визначає зміст та пріоритети освітньої діяльності вчителів, вихователів груп продовженого дня та керівників гуртків, що відображається в календарно-тематичних планах. Кожен педагог, відповідно до теми та мети навчального заняття, очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності обирає форми роботи з урахуванням вікових особливостей дітей. Учнім подобаються такі види діяльності, які спонукають до роздумів, надають можливість виявляти ініціативу та самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості та творчості.

Ефективне застосування визначеного педагогічного інструментарію забезпечує отримання очікуваних результатів щодо формування основ успішної особистості учнів, а саме: позитивного світосприйняття, володіння технікою особистісного росту, здатності до управління власними емоціями й почуттями, здатності до успішної комунікації, стійкої мотивації до навчання і досягнення успішних результатів

діяльності. Модель успішного випускника реалізується через запровадження проєктів «Громадянин» (охоплює систему виховної та організаційно-масової роботи), «Фахівець», який забезпечується системною профорієнтаційною роботою за програмами «Калейдоскоп професій» у дошкільному відділенні, «Я у світі професій» у початковому відділенні та за проєктом «Крок у світ професій» у шкільному відділенні.

Складова «громадянин» включає орієнтири: «патріотизм», «громадянська позиція», «здоровий спосіб життя», «сімейні цінності», «загальноприйняті моральні норми суспільства». Відповідно виховний процес зорієнтований на формування у дітей ціннісного ставлення до суспільства, держави та самої себе, активної та моральної життєвої позиції, усвідомлення єдності власної долі з долею своєї країни.

У дошкільному відділенні виховні заходи допомагають вихованцям ідентифікувати себе як «українця», отримати уявлення про рідний край, долучитися до народної культури, сприяють розвитку умінь відповідального виконання доручень і обов'язків, засвоєння правил здоров'язбережувальної поведінки, усвідомлення свого місця в соціальному середовищі та сприйняття моральних норм суспільства. Виховна робота у початковому відділенні спрямована на формування почуття патріотизму, дотримання правил поведінки в суспільстві, засвоєння правил ведення здорового способу життя, основ медичного обслуговування, виховання поваги та любові до членів родини, збереження культурних цінностей. Під час виховних заходів у шкільному відділенні в учнів формується почуття відданості Батьківщині, відповідальності перед суспільством, вміння розв'язувати конфлікти, розуміння взаємозв'язку всіх складових здорового способу життя, знання та збереження сімейних та культурних цінностей.

Вдалий вибір професії – одна зі складових життєвого успіху людини. З огляду на це, професійна орієнтація як засіб управління формуванням ознак успішного зростання за складовою «фахівець» (орієнтири – світогляд, професійне самовизначення) в умовах реалізації інноваційної моделі Броварського ліцею № 11 набула системного, комплексного характеру. Вона забезпечує спрямованість учнів та вихованців на оптимальний вибір майбутнього напрямку професійної діяльності. Така робота в структурних підрозділах закладу проводиться відповідно до річного плану та має свої особливості. Процес професійного самовизначення особистості має тривалий і неперервний характер, профорієнтаційна робота проводиться на всіх вікових етапах її розвитку.

Рання профорієнтація в дошкільному віці не передбачає вибору певної професії, а лише підготовку підґрунтя для нього. Професійна орієнтація вихованців Центру розвитку дитини здійснюється за експериментальною програмою «Калейдоскоп професій» через проведення інтегрованих занять, змістом яких є ознайомлення вихованців з працею людей, трудовими діями дорослих і дітей, формування у дітей переконання, що успіх – це позитивний наслідок трудової діяльності, реалізованого таланту, громадського визнання. Елементами таких занять є коло спілкування, тематичні фізкультхвилинки, руханки, вікторини, уявні мандрівки, віртуальні подорожі. Оскільки провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є гра, вихователі застосовують сюжетно-рольові та дидактичні ігри. Свої знання про світ професій вихованці закріплюють під час проведення екскурсій, тематичних свят, читання дитячої художньої літератури, інсценування, виставок малюнків, конкурсів та розваг. З метою навчально-методичного забезпечення програми розроблено систему інтегрованих занять та робочі зошити з профорієнтації для дітей середнього та старшого дошкільного віку.

З метою формування відповідального ставлення до праці, розуміння її ролі в житті людини й суспільства, виховання позитивного ставлення до різних видів трудової й професійної діяльності у дітей молодшого шкільного віку (початкове

відділення) запроваджено експериментальну програму «Я і світ професій». Відповідно до програми розроблено профорієнтаційні заходи, що сприяють процесу ознайомлення дітей з різними професіями та середовищем праці. Програма передбачає зустрічі з батьками та успішними представниками різних професій. Заняття для учнів проводяться у формі сюжетно-рольових та дидактичних ігор, тематичних бесід «Мої мрії про майбутнє», «Цікаві факти про професії», «Я маю здібності», «Мої життєві цілі», квестів «Місто майстрів», конкурсів малюнків.

Системність і наступність у здійсненні профорієнтаційної роботи прослідковується через запровадження проєкту «Крок у світ професій» у шкільному відділенні. На цьому етапі проводяться заходи щодо інформування про зміст і перспективи сучасних професій, вимоги до особи, яка бажає їх набутти, можливості професійно-кваліфікаційного зростання, формування професійних інтересів. Здійснюється профдіагностичне тестування учнів, спрямоване на визначення конкретних професій, найпридатніших для оволодіння ними. З цією метою запроваджуються презентації, зустрічі з успішними людьми «Моя майбутня професія», робота з інформаційними джерелами, захист проєктів, виставки плакатів (лепбуків) «Професії мого роду», майстер-класи «Я-фахівець», квести «Професійними стежками», інтелектуальні ігри, години спілкування «Професії від А до Я», «Професійні здібності у сучасному житті». Таким чином в учнів середнього шкільного віку формуються ціннісні орієнтири особистості, первинна формула «хочу – можу – треба», мотивація на самопізнання, установка на власну активність у професійному самовизначенні та оволодінні професійною діяльністю, уміння самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості.

Центр позашкільної освіти є тією ланкою у структурі авторської Школи зростання успішної особистості, де реалізується складова «творча особистість» за орієнтирами: самопізнання, дивергентне мислення, творча самореалізація. У закладі функціонує розвинена мережа гуртків художньо-естетичного, науково-технічного, національно-патріотичного, соціально-реабілітаційного, гуманітарного та фізкультурно-спортивного напрямів, наявний вибір яких надає можливість дітям проявити себе у різних галузях науки, техніки, спорту та мистецтва.

Педагогічний колектив працює в умовах активного пошуку ефективних методик, технологій, які б забезпечували якість і результативність освітнього процесу щодо розвитку та підтримки творчо обдарованих дітей, усвідомлюючи, що творчий підхід до будь-якої справи допоможе випускнику посісти гідне місце у житті, бути конкурентоспроможним на ринку праці. Змістове наповнення освітнього процесу відбувається шляхом планування системи занять з урахуванням напряму та специфіки роботи гуртків. Керівники гуртків використовують широку палітру педагогічного інструментарію, результативно впроваджують особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний та середовищний підходи до організації освітнього процесу. Заняття у гуртках образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва проводяться з використанням дидактичних та розвивальних ігор, побудовані на домінуванні практичних методів і спрямовані на розвиток дивергентного мислення, уяви, фантазії вихованців, підвищують пізнавальну активність, духовно збагачують їх.

Керівники гуртків хореографічного мистецтва забезпечують набуття вихованцями досвіду власної творчої діяльності, належну увагу приділяють розкриттю індивідуальності кожної дитини. Заняття науково-технічною творчістю сприяють закріпленню стійкого інтересу вихованців до пошуку ефективних шляхів розв'язання технологічних проблем. Специфіка гуртків гуманітарного напряму вимагає від керівників широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, онлайн сервісів, візуальних та аудіовізуальних медіапродуктів для зацікавлення дітей різного

віку вивченням іноземних мов, психології, літератури, театрального мистецтва.

Заняття, проведені з урахуванням сучасних методичних вимог, використанням відповідних технічних засобів навчання (ноутбук, мультимедійний комплекс, інтерактивна дошка) та спеціального програмного забезпечення сприяють формуванню потреби та навичок спілкування державною, іноземними мовами, загальнокультурної компетентності, які належать до ключових компетентностей Нової української школи. Наявність гуртків різних напрямів дозволяє інтегрувати зміст освітньої діяльності, поєднуючи складові «громадянин», «творча особистість», «фахівець». Виховання дітей на кращих традиціях декоративно-ужиткового мистецтва відбувається шляхом безпосереднього залучення до творчої праці. На заняттях з образотворчого мистецтва діти малюють державні та народні символи, за якими Україну знають у світі. Репертуар хореографічних колективів, зміст навчальних програм гуртків гуманітарного напрямку складають твори, які допомагають формувати у дітей світоглядні уявлення, загальнолюдські ціннісні орієнтири, навички культури спілкування, зберегти культурні надбання українського народу. Поєднання складових «творча особистість» та «громадянин» розширює знання про Україну як незалежну державу з багатою культурною спадщиною, власними традиціями, розвиває у дітей прагнення бути свідомими громадянами України, її патріотами.

Дієва інтеграція складових «творча особистість» і «фахівець» забезпечує практичну підготовку дітей шкільного віку до трудового життя. Знання й набуті навички у гуртках образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва стануть у нагоді майбутнім дизайнерам, хореографії – представникам мистецьких професій, у «Школі лідерів» (учнівське самоврядування) – майбутнім педагогам, соціальним працівникам, державним службовцям, менеджерам. Враховуючи високий темп сучасного життя, високі вимоги роботодавців до працівників, молодій людині, яка буде успішну кар'єру, необхідні навички лідера. Діяльність учнівського самоврядування, організаційною формою якого є гурток «Школа лідерів», та функціонування Ради лідерів закладу забезпечує здобуття учнями навичок командної роботи, ефективної комунікації, генерування креативних ідей, досягнення визначеної мети. Програма гуртка передбачає 3 роки навчання. На початковому рівні вихованці знайомляться з владними структурами в Україні, традиціями місцевого самоврядування, історією та завданнями учнівського самоврядування, основами лідерства. Програма основного та вищого рівнів передбачає розширення й поглиблення базових понять, вихованці беруть участь у створенні моделі учнівського самоврядування, розробляють, впроваджують та реалізують проекти. Заняття у гуртку – це поєднання теоретичного та практичного матеріалу в різних видах діяльності. Для зацікавлення вихованців широко використовуються різноманітні методи та форми роботи.

Змістом діяльності учнівського самоврядування є організація життєдіяльності у власному колективі, набуття вміння приймати рішення та брати відповідальність за них, розкриття внутрішнього потенціалу дітей, вияв ініціативи, творчості, креативності, виховання вольових та моральних якостей, діяльність шляхом спроб, помилок та досягнення успіху в справі. В основу діяльності Ради лідерів покладено проєктні технології, для реалізації яких проводиться багато цікавих тематичних заходів у формі свят, акцій, конкурсів, марафонів, квестів, флеш-мобів тощо. Патріотичні, інформаційні, соціальні, творчі, дозвілєві та інші проєкти сприяють мотивації вихованців до саморозвитку, самовдосконалення та самовиховання. Визнання та презентація творчих здобутків учнів і вихованців є важливим аспектом роботи з обдарованими дітьми. Запроваджена в закладі система заходів сприяє підвищенню самооцінки дітей й створенню ситуації успіху. Презентація творчих

здобутків дітей відбувається у формі звітної концертної програми «Сузір'я дитячої творчості» та церемонії нагородження «Під вітрилами творчості». Педагоги й вихованці урочисто відзначаються на міському освітянському святі «Творча особистість», обласному фестивалі дитячо-юнацької творчості «Таланти твої, Київщино!», їх іменами поповнюється «Банк обдарованих дітей».

Ефективність управління реалізацією інноваційної моделі Школи зростання успішної особистості забезпечується продуманою кадровою політикою, системною роботою щодо підвищення професійної компетентності педагогічних працівників. Педагоги є ключовою фігурою у вирішенні пріоритетних освітніх завдань. Їм належить визначальна роль у створенні розвивального освітнього простору, комфортних умов для успішного зростання здобувачів освіти та в забезпеченні якості їх освіти. При підборі нових кадрів враховується фахова підготовка, особисті та колективні якості, працездатність, інші характеристики. Особливою вимогою часу є володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, адаптивність, висока стресостійкість, здатність до саморозвитку й самоосвіти.

Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників ліцею відбувається через:

- модернізацію організаційних форм і змісту науково-методичної роботи з педагогічними працівниками, удосконалення організаційно-методичних механізмів пошуку, виявлення та підтримку творчо працюючих педагогів і підготовку їх до участі у фахових конкурсах;
- забезпечення індивідуалізації та варіативності змісту й форм професійного удосконалення педагогічних працівників;
- створення умов та стимулювання педагогів до поширення та оприлюднення власного педагогічного досвіду;
- заохочення педагогів до участі в конференціях, семінарах, тренінгах, освітянських форумах та виставках.

Змістом науково-методичної роботи є супровід інноваційної діяльності педагогічного колективу, наукове обґрунтування ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу – вчителями, вихователями, керівниками гуртків, здобувачами освіти, їх батьками на основі толерантності, партнерства, ділового спілкування [3].

Науково-методичний супровід діяльності педагогічних працівників є цілісною системою взаємопов'язаних дій та заходів, що ґрунтується на конкретному аналізі проблем, які виникають у педагогів. З цією метою впроваджено методичний проєкт «Сходинки до педагогічного Олімпу», спрямований на забезпечення професійних запитів педагогів. Він втілюється у різних формах колективної, індивідуальної, самоосвітньої методичної роботи з використанням інноваційних форм, таких як: карусель інновацій, захист ідей, методичний кейс, зустріч у клубі творчої діяльності, тренінг, workshop, фасилітаційна сесія тощо.

Це сприяє підвищенню рівня інноваційної компетентності педагогів, необхідної для науково-методичного та організаційно-управлінського супроводу інноваційних процесів. Вибір форм методичної роботи здійснюється на діагностичній основі.

Планування методичної роботи відбувається з урахуванням аналізу якісного та кількісного складу педагогічних працівників, необхідності створення та активного використання єдиного інформаційно-комунікаційного простору, надання адресної методичної допомоги, здійснення моніторингу ефективності реалізації завдань з удосконалення освітнього процесу та забезпечення якості освіти. Колективна форма реалізується шляхом діяльності педагогічної ради, науково-методичної ради,

професійних спільнот, творчих груп, проведення семінарських, тренінгових занять, зустрічей з науковцями. Проведенню педагогічних рад передують практичні заняття, психолого-педагогічні семінари, групові та індивідуальні консультації. Змістом предметної розмови є підбір педагогічного інструментарію для досягнення, поставленої мети, підходів, технологій, форм і методів роботи.

З метою становлення інформаційно-мотиваційного середовища проводяться педагогічні читання, методичні майстерні, тренінги, психолого-педагогічні семінари за актуальною тематикою щодо ефективності та доцільності застосування різних методик і технологій моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів з урахуванням особливостей освітньої галузі та індивідуальних особливостей учнів; розвитку ключових компетентностей учнів та умінь, спільних для всіх компетентностей, з урахуванням особливостей навчального предмета, індивідуальних особливостей учнів, розвитку критичного мислення, запровадження STEM-навчання, інструментів оцінювання результатів навчання учнів, створення позитивної мотивації навчання. Особливе місце у здійсненні науково-методичного супроводу освітнього процесу належить професійним спільнотам. Вчителі, вихователі та керівників гуртків працюють над своїми окремо визначеними науково-методичними проблемами, але всіх їх об'єднує усвідомлення, що особистість учня – головна пріоритетна цінність, від якої проектується всі наступні трансформації освітнього процесу. У ході керованої самоосвітньої діяльності педагогів у межатестаційний період педагоги складають електронне портфоліо, яке містить матеріали узагальненого досвіду роботи, творчі доробки (навчальні, виховні програми, освітні проекти, методичні розробки), електронні освітні ресурси, друковані роботи у педагогічній пресі та фахових виданнях, здобутки учнів та вихованців й самого педагога, відео-, фотоматеріали. Запроваджені форми роботи дозволяють створити умови для саморозвитку, зростання творчої особистісної компетентності педагога як підґрунтя для експериментальної та інноваційної діяльності. Результатами досягнень педагогічних працівників є творчі здобутки, представлені на Міжнародних фестивалях педагогічних інновацій, Міжнародних виставках «Сучасні заклади освіти», Міжнародному форумі-презентації «Іноватика в сучасній освіті».

Ефективність системи управління реалізацією авторської моделі Школи зростання успішної особистості забезпечується за рахунок педагогічного менеджменту, використання інформаційно-комунікаційних та хмарних технологій, організації спільної діяльності керівника та підлеглих на засадах партнерства. В ліцеї успішно застосовуються форми і методи управлінського впливу на ефективність інноваційних змін, цілісний, синергетичний, гуманістичний, стратегічний та адаптивний підходи; апробовано технології стратегічного планування, технології контролю, проектно-цільового управління, підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень, тайм-менеджмент, що дало можливість підвищити якість, результативність та ефективність освітньої діяльності.

У ході експерименту виявлено, що ефективне управління реалізацією інноваційної моделі ліцею можливе за умов:

- впровадження сучасних методів управління;
- координації зусиль усіх учасників освітнього процесу;
- упровадження ефективних технологій зростання професійної майстерності педагогів;
- спрямування освітнього процесу на персоніфікацію та індивідуалізацію навчання;
- дієвого вчительсько-батьківського партнерства.

Управління закладом як соціальною системою вимагає залучення до управлінських процесів широкого загалу педагогів, батьків та громадськості. З огляду на це, для успішної реалізації освітніх завдань суб'єктами управління на засадах державно-громадського управління визначено: адміністрацію та педагогічний колектив ліцею, піклувальну раду та професійну громаду міста, учнівське самоврядування. Суб'єкти управління мають певні функції та відповідають за визначені напрями діяльності.

Адміністрація та педагогічний колектив відповідають за науково-методичний модуль, який охоплює підвищення професійної компетентності педагогічних працівників та освітній модуль, який відповідає за реалізацію моделі успішного випускника за визначеними пріоритетами («громадянин», «творча особистість», «фахівець»). Модуль партнерства і взаємодії (піклувальна рада та професійна громада міста) забезпечує включення громадськості до вирішення завдань Нової української школи, партнерську взаємодію педагогічного колективу, батьків і громадськості у становленні успішного та конкурентоспроможного випускника. Учніське самоврядування забезпечує формування соціального досвіду особистості, виховання ініціативності, активності, громадянської відповідальності.

Для системного управління, спрямованого на функціонування і розвиток закладу, здійснено стратегічне планування діяльності, розроблено Стратегію розвитку на 2020-2025 роки, Освітню програму на 2020-2025 роки, Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти. У них відображено процеси діагностування, аналізу, прогнозування, програмування, вироблення критеріїв оцінювання і моніторинг наслідків управлінських рішень та, відповідно, реформування організації і функціонування Школи зростання успішної особистості.

Стратегія розвитку реалізується через річне планування, яке узгоджується з внутрішньою системою забезпечення якості освіти та здійснюється за розділами: «Освітнє середовище», «Система оцінювання здобувачів освіти», «Оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників», «Управлінські процеси закладу», «Забезпечення якості освіти». Окремо додано плани проведення засідань педагогічної ради, виховних та організаційно-масових заходів, професійної орієнтації, психологічного супроводу, план роботи бібліотеки, роботи з адміністративно-господарської діяльності, охорони праці та безпеки життєдіяльності, план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) тощо.

Управлінська діяльність присутня у змісті всіх напрямів та аспектів діяльності закладу, має чітко визначену структуру і забезпечує розроблення й виконання управлінських рішень, контроль і корегування діяльності. Аналіз результатів моніторингу виконання поставлених цілей і завдань здійснюється щотижня на нарадах при директорові, у ході яких надаються протокольні доручення відповідальним за визначені напрями роботи. Питання виконання річного плану роботи, результати самооцінювання відповідно до внутрішньої системи забезпечення якості освіти розглядаються на підсумковій педагогічній раді, колегіальним рішенням приймаються пропозиції щодо удосконалення освітньої діяльності закладу, які відображаються у наступному річному плануванні. Управлінська діяльність забезпечує успішну взаємодію учасників освітнього процесу, в ході й результаті якого відбувається їхня активна та скоординована участь у досягненні мети управління та його ефективності загалом [4]. З метою забезпечення дієвого партнерства з усіма учасниками освітнього процесу, розширення кола суб'єктів, зацікавлених в якості освіти, змістовному дозволі, всебічному розвитку здобувачів освіти запроваджено проект «Партнери в освіті – педагоги, батьки та громада», що дозволяє вирішувати складні питання життєтворчості, успішно досягати індивідуальних і суспільних цілей.

Учасниками проєкту є адміністрація закладу, вихователі, вчителі, класні керівники, вихователі груп продовженого дня, керівники гуртків, практичні психологи, члени піклувальної ради, представники професійної громади, здобувачі освіти та їх батьки. Змістом проєкту є оволодіння сучасними технологіями, формами і методами партнерської взаємодії, забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, виховання у дітей національної свідомості.

Проєкт реалізується в усіх структурних підрозділах Школи зростання успішної особистості. В дошкільному відділенні (Центр розвитку дитини, термін реалізації 3 роки) запроваджено систему заходів, яка сприяє процесу ознайомлення партнерів зі світом дитини, сприйняття дитини як унікальної особистості, визнання її прав, ставлення до неї як до суб'єкта з власними потребами; спільна турбота про її всебічний розвиток. В початковому відділенні (термін 4 роки) відбувається вивчення проблем адаптації учнів молодшого шкільного віку до освітнього середовища, збереження фізичного та психічного здоров'я дитини, формування навичок навчальної діяльності. В шкільному відділенні (термін 5 років) пріоритетом є вивчення специфіки середнього шкільного віку, становлення самооцінки, формування особливостей прояву прагнення до самоствердження, взаємин учня в групі та колективі, мотивації здорового способу життя.

Ураховуючи пропозиції всіх партнерів, для кожного відділення складено план заходів щодо реалізації проєкту, з використанням ефективних форм роботи, таких як: батьківські збори (дискусії, батьківські уроки, тренінги, квести, творчі лабораторії) за темами: «Як мотивувати дитину – способи мотивації», «Розумна батьківська любов. Гармонія родини», «Результативність уроку»; години спілкування: «Формуємо творчу особистість», «Проблеми вільного часу», «Поговоримо про... Протидія булінгу»; тематичні дні знайомства, спілкування, родини, довкілля улюбленої книги, творчих справ тощо. Багаторічна освітня діяльність свідчить про те, що система управління реалізацією інноваційної моделі закладу ґрунтується на принципах: науковості, системності і цілісності, раціонального поєднання прав, обов'язків і відповідальності, поєднання колегіальності з персональною відповідальністю, об'єктивності і повноти інформації, поєднання інтересів дітей і дорослих. Супровід усіх суб'єктів освітнього процесу (здобувачів освіти, педагогів, батьків) в усіх відділеннях забезпечує психологічна служба. Постійно аналізується динаміка змін за складовими моделі успішного випускника, відбувається вчасне реагування на запити батьківського та педагогічного колективу для сприяння ефективному перебігу освітнього процесу. Результати діагностичних досліджень враховуються під час індивідуальних консультацій та тренінгової роботи.

Враховуючи складові моделі успішного випускника, її орієнтири, ознаки успішного зростання та діагностичний інструментарій, навколо вихованців формується атмосфера успіху та розуміння того, що успіх має стати стилем їхнього життя, а не одноразовим випадком. Важливим є те, що модель успішного випускника дозволяє відслідковувати динаміку розвитку вихованців впродовж усього процесу навчання. На основі діагностики практичними психологами надаються рекомендації педагогам та здійснюється просвітницько-профілактична, корекційно-розвивальна робота. Психодіагностична робота серед колективу вихованців та учнів спрямована на вивчення ціннісних орієнтацій щодо здорового способу життя, самооцінки, темпераменту, здібностей і схильностей, професійної спрямованості, вмінь вирішувати конфлікти. Переважна більшість просвітницьких, профілактичних та корекційно-розвивальних заходів, проведених за результатами діагностичної роботи, спрямовані на забезпечення та покращення фізичного та психічного здоров'я дітей, що є неодмінною складовою успіху.

З метою сприяння ефективній реалізації інноваційної моделі закладу на засадах неперервності, інтерактивності, інноваційності психологічна служба активно співпрацює з батьками, що розширює інформаційне поле батьків та спонукає їх до рефлексії власної батьківської позиції. Доцільними є дослідження щодо виявлення ступеня вираженості певних стилів виховання у родині, а саме: демократичного, ліберального, авторитарного, гіперопіки. За результатами дослідження домінуючим стилем виховання серед батьків здобувачів освіти ліцею є демократичний. Він характеризується тим, що батьки враховують думку своїх дітей, поважають їхню особистість. У такій родині дитина вільно висловлює свої думки та побажання, вони зазвичай виростають всебічно розвиненими особистостями, ініціативними та цілеспрямованими, відповідальними, здатними до самостійного прийняття рішень.

Психологічна служба вчасно реагує на запити усіх суб'єктів освітнього процесу для сприяння ефективному перебігу та раціональній організації інноваційної діяльності. Одним з основних завдань практичних психологів є моніторинг проблеми збереження позитивного психологічного клімату та психічного здоров'я. Результати дослідження соціально-психологічного клімату педагогічного колективу свідчать про високий рівень сприятливості. Лише в таких умовах всі члени колективу почуваються впевнено, спокійно, поведінка стає стабільною, врівноваженою, підвищується ефективність діяльності, розвиваються й проявляються кращі особистісні якості. У ліцеї здійснюється оцінювання, узагальнення та систематизація результатів, пов'язаних з моніторингом ефективності управління реалізацією авторської моделі закладу. З метою оприлюднення інформації на відкритих загальнодоступних ресурсах та популяризації отриманих результатів створено сайт «Портфоліо «Школи зростання успішної особистості» (<http://portfolio.bnvo.com.ua>), який наповнювався матеріалами з досвіду реалізації згаданих вище проєктів, містить електронну збірку розробок уроків, занять, виховних заходів, електронні ресурси педагогів.

Багаторічний досвід зі створення освітнього середовища закладу, як простору для становлення успішної особистості було презентовано слухачам обласної педагогічної студії для керівників та педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти Київщини. За результатами моделювання з теми обласної педагогічної студії, завдячуючи конструктивній співпраці, укладено збірник «Успішний випускник: педагогічні інсайти» (протокол науково-методичної ради Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів № 6 від 23.12.2021), в якому представлено сучасний педагогічний інструментарій для забезпечення успішної самореалізації випускника Нової української школи засобами проєктних технологій. Технологію управління реалізацією інноваційної моделі закладу також представлено в науково-методичному посібнику «Школа зростання успішної особистості. Авторська модель Ірини Ткачук» (видавництво «Букрек», лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» № 221/12-Г-843 від 12.08.2019). Ґрунтовний теоретичний аналіз доповнено прикладами практичного використання сучасного педагогічного інструментарію.

Серед авторів видання директор, заступники директора з навчально-виховної роботи, практичні психологи, завідувачі відділами, методисти, вчителі, вихователі, керівники гуртків. Матеріали систематизовано за розділами: «Реалізація інноваційної моделі авторської Школи зростання успішної особистості», «Плекаємо майбутню наукову еліту», «Психологічний супровід становлення й розвитку дитини в авторській Школі зростання успішної особистості», «Реалізація моделі успішного випускника за складовими: «громадянин», «творча особистість», «фахівець», «Партнерство в освіті – педагоги, батьки та громада».

Отже, реалізація інноваційної моделі Броварського ліцею № 11 Броварської міської ради Броварського району Київської області – Школи зростання успішної особистості є запорукою підготовки конкурентоспроможних випускників, формування у дітей позитивного ставлення до процесу навчання, віри у власні сили, конструктивного партнерства педагогів, батьків та громадськості у питаннях становлення успішної особистості.

Бібліографія

- 1 Авторська школа в Україні: наук.-метод. посібник / автори-упоряд.: І.Н. Євтушенко, Ю.І. Завалевський, С.В. Кириленко, О.І. Киян, О.Я. Мариновська; за наук. ред. Ю.І. Завалевського. Київ-Чернівці: Букрек, 2017. 426 с. (Серія «Авторська школа в Україні»).
- 2 Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження: наук.-метод. посібник / упоряд.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків: Вид. «Ранок», 2021. 240 с.
- 3 Школа зростання успішної особистості. Авторська модель Ірини Ткачук: наук.-метод. посібник / автор-упоряд.: І.О. Ткачук; за ред. С.В. Кириленко, О.І. Киян, І.Н. Євтушенко. Київ-Бровари-Чернівці: «Букрек», 2019. 488 с.
- 4 Ткач О.О. Державно-громадське управління навчальним закладом. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/37955/ (дата звернення: 06.01.2024).

References

- 1 Avtorska shkola v Ukraini: nauk.-metod. posibnyk / avtory-uporiad.: I.N. Yevtushenko, Yu.I. Zavalevskyi, S.V. Kyrylenko, O.I. Kyian, O.Ia. Marynovska; za nauk. red. Yu.I. Zavalevskoho. Kyiv-Chernivtsi: Bukrek, 2017. 426 s. (Seriia «Avtorska shkola v Ukraini»).
- 2 Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity: osoblyvosti vprovadzhennia: nauk.-metod. posibnyk / uporiad.: O.H. Kosenchuk, I.M. Novyk, O.A. Venhlovskia, L.V. Kuzemko. Kharkiv: Vyd. «Ranok», 2021. 240 s.
- 3 Shkola zrostantia uspishnoi osobystosti. Avtorska model Iryny Tkachuk: nauk.-metod. posibnyk / avtor-uporiad.: I.O. Tkachuk; za red. S.V. Kyrylenko, O.I. Kyian, I.N. Yevtushenko. Kyiv-Brovary-Chernivtsi: «Bukrek», 2019. 488 s.
- 4 Tkach O.O. Derzhavno-hromadske upravlinnia navchalnym zakladom. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/37955/ (data zvernennia: 06.01.2024).

Yuriy ZAVALEVSKY / ЗАВАЛЕВСЬКИЙ Юрій¹

Development of the teacher's professional skill as the ability to implement the european education standards

Розвиток професійної майстерності вчителя як здатність реалізації європейських стандартів освіти

The humanistic paradigm of education adopted in Ukraine is aimed at the comprehensive development of human abilities, spiritual self-improvement, growth, and self-realization. It is based on a person-oriented approach to the formation of the future citizen, which involves the attitude of the teacher toward the student as a unique and unique individual, an independent and responsible subject of self-development and, at the same time, a subject of pedagogical influence.

Competitive national education requires the integration of Ukraine into the European and world cultural and educational space, because civic education, competence, education of respect for human rights, tolerance, and the ability to find a compromise are important conditions of a democratic society. The successful solution of the task before it, namely: the formation of an information and technological society, and fundamental changes in the socio-economic, and spiritual development of the state depends on the scientific and creative potential and innovative activity of pedagogical workers. The implementation of this strategic task is also conditioned by profound changes in the system and structure of general secondary education and the need to integrate national education into the European educational space. Given this, the current stage of reforming the domestic education system involves a significant expansion of the content field of the professional activity of teachers of general secondary education institutions of all levels. Modern requirements for a teacher are reflected in state documents and legislative acts, caused by the processes of intensive informatization of society, mobilization of its potential for passing all stages of the professional formation of a teacher, which ensures the formation of a holistic experience of pedagogical activity in future teachers, as well as the main components of pedagogical culture. Responding to modern demands in the field of education, teachers should improve their skills and grow in personal and professional terms, because the professionalism of a teacher is an integral characteristic of his individual, personal, and subjective-activity qualities, which makes it possible to successfully solve tasks.

The main goal of education development is to create such a system of pedagogical education, which, based on national heritage of world importance and established European traditions, ensures the formation of pedagogical workers capable of carrying out professional activities on democratic and humanistic bases, implementing educational policy as a priority function of the state, aimed at the development and self-realization of the individual, the satisfaction of his educational and spiritual and cultural needs, as well as the need to be competitive in the labor market. It is a competitive teacher, who is sure of the necessity of his profession, who can educate a competitive student, guiding him by personal example to constant self-improvement. The concept of «professional skill» is used to reflect a high level of mastery of professional methods, techniques, and technologies, the art of imparting knowledge, abilities, and skills by established programs, and the effectiveness of pedagogical

---

¹ Doctor of pedagogical sciences, professor, First Deputy Director State Scientific Institution «Institute of education content modernization», Kyiv, Ukraine / доктор педагогічних наук, професор, перший заступник директора ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна (ORCID: 0000-0003-1904-6642 zavalevsky2@gmail.com)

efforts that have earned well-deserved public appreciation. Interrelation of professionally significant knowledge, skills, creative and personal qualities, as well as acquired experience and positive attitude towards one's professional activity; the flexibility of using learned methods and the presence of one's style of work, the increased level of formation of all professionally significant qualities, which arises based on the teacher's general culture, his theoretical knowledge and mastery of pedagogical techniques and ensures the self-organization of professional activities, is the mastery of the teacher.

Reforming the education system of Ukraine necessitates the activation of innovative processes in it, the formation of competencies, the application of personality development technologies capable of ensuring an optimal balance between social and individual needs, the development of self-development mechanisms, the readiness to realize the teacher's individuality, which is called to implement certain approaches in the process of providing educational services. After all, the modern paradigm of education does not require an increase in academic disciplines or terms of obtaining an education, but the dynamic development of students' thorough knowledge, abilities and skills and the accommodation of experience in using modern digital technologies. This requires a new level of scientific literacy, the creation of conditions for the acquisition of quality basic education, the development of professional competence, and the transformation of subjects of the educational process into active partners. The Law of Ukraine «On Education» (2016), «On Comprehensive General Secondary Education» (2020), the Concept of the New Ukrainian School (2017) outline the conceptual foundations of secondary school reform, the State Standards of Primary and Basic Secondary Education (2018, 2020), other normative documents determine the ways of development of general secondary education institutions and define the goal of the state innovation policy and the mechanism for the implementation of innovative activities as «... creation of economic, organizational and legal conditions for the effective reproduction, development, and use of the country's scientific and technical potential, revival of the nation's spiritual and intellectual potential».

The status of a teacher in modern society, his professional and personal readiness for work, taking into account the requirements of the XXI century, and specific ways of modernizing the training and improving the qualifications of pedagogical workers are reflected in the orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On the approval of the Standard Regulation on the certification of pedagogical workers», «On approval of the Sectoral Concept for the Development of Continuous Pedagogical Education», «On the Approval of the Conceptual Basis of the Development of Pedagogical Education of Ukraine and its Integration into the European Educational Space» and «On the Approval of Qualification Characteristics of the Professions (Positions) of Pedagogical and Research-Pedagogical Employees of Educational Institutions», etc. The Concept of implementation of state policy in the field of general secondary education reform «New Ukrainian School» for the period until 2029 states that a modern teacher is «...a holistic comprehensively developed personality capable of critical thinking; a patriot with an active position, who acts according to moral and ethical principles, can make responsible informed decisions, work autonomously; communicate in the state language at an official business level; to have the skills of normative literary speech (its oral and written form) in various spheres of communication; respects human dignity and rights; an innovator capable of changing the surrounding world, developing the economy according to the principles of sustainable development, competing in the labor market, learning throughout life» [1].

As noted by H. Fedjuk, among the traditional requirements for a teacher, the presence of:

- organizational skills in planning work, uniting students, etc.;
- didactic skills, manifested in a convincing and consistent presentation of the material, stimulate the cognitive processes and spiritual development of students;

- perceptive abilities that allow the teacher to penetrate the spiritual world of children, to objectively assess their emotional states;
- communication skills, thanks to which pedagogically appropriate relations are established with students, their parents, as well as with colleagues, heads of educational institutions;
- suggestive abilities that provide an emotional and volitional influence on students;
- research and scientific-cognitive opportunities for knowledge and objective analysis of pedagogical situations;
- subject abilities that contribute to the assimilation of the latest scientific knowledge in the chosen field [2].

According to H. Fedjuk, the problems of professional skill are caused by the powerful influence of scientific and technical progress, as a result of which the requirements for the training of specialists in all fields are constantly increasing, and they are also updated in foreign pedagogy. The growing role of science in all spheres of life leads to the need to train specialists with a creative mind, capable of servicing modern equipment, solving complex problems, having adequate communication skills, methods of self-development and self-realization, managing one's mental state, etc. [ibid.] Ability to understand others and the production of one's programs of communicative behavior, adequate to the goals, spheres, situations of communication, and active interaction with other speech subjects.

The problem of the teacher's professional skills has deep historical roots. Even in the pedagogical theories of the thinkers of Ancient Greece and Rome, questions about the professional skill of the teacher were raised. Ancient scientists introduced the term «educational art», which was considered «the degree of mastery of the teacher in the skill of education and training» [3, p. 76]. Thus, Aristotle (384-322 BC) made a significant contribution to the development of the theory of oratory, the philosopher substantiated the basic principles of rhetoric, which he saw as a powerful means of persuasion and influence on the individual. According to Socrates (469-399 BC), «the art of a teacher consists in stimulating the student's desire for truth, the development of independent thinking, and not in communicating ready-made provisions. True knowledge ... should grow from the depths of his personality and, with the help of a teacher, come out into the world fully armed» [3, p. 78].

Interest in the problem of teacher mastery can be traced in Western Europe during the Renaissance, in particular in the works and views of humanist educators of the 16th-19th centuries. T. Mora, T. Campanelli, F. Rabelais, M. Montaigne, etc., especially valued the teacher's love for students, the ability to develop curiosity in children, the need for conscious assimilation of knowledge, etc. Ideas of a humane attitude towards students, the need to teach the art of pedagogy, improvement of the means and methods of teaching and upbringing, good mastery of the subject, development of the personal qualities and creative abilities of the teacher, his self-development and self-realization, as well as the need for him to know the individual characteristics of children for the development of their cognitive activity were also expressed in the works of pedagogues-enlighteners A. Disterweg, Ya.-A. Comensky, J. Pestalozzi, Zh.-Zh. Rousseau and others. The Swiss pedagogue J. Pestalozzi called his method the art of volume because it allows you to build an educational process intelligently. A master teacher, according to Pestalozzi, is a teacher who constantly improves himself and moves forward. Pestalozzi considered the most important feature of a teacher to be love for children, which can sometimes replace even a teacher's talent and training. The approach to raising and teaching children proposed by the teacher had an individual character, at that time it was a novelty. The ideas of J. Pestalozzi were developed by the German teacher A. Disterweg. Ya. Comensky and Y. Pestalozzi understood the method by pedagogical mastery, and A. Disterweg considered «the teacher's ability to develop children's activity». The source is

not the method, but the teacher's personality and direct influence on the child. He substantiated the development method of teaching, which is focused on the activity and independence of students (during which the teacher conducts classes in a dialogic form when questions are asked by the teacher and students). This method teaches the child to think freely («A bad teacher tells the truth, a good one teaches to find it») [3]. H. Skovoroda is an exponent of the ideas of humanism and enlightenment, who enriched the spiritual culture of Ukraine, national pedagogy, and schooling. He considered education a means of moral restructuring of society. According to H. Skovoroda, the guarantee of a teacher's pedagogical skill is the institution. Different power, knowledge, dignity, crafts, sciences, he taught, have a beginning and an end, and friendship is the foundation and crown of society. «Study for a long time, if you want to teach others, and to be a real mentor, get to know the student» [4, p. 13], establishing close friendships between teachers and students. M. Drahomanov, an outstanding Ukrainian scientist and educator, believed that the level of pedagogical skill of teachers depends on the pedagogical skill of the head of the educational institution. S. Rusova proved the importance of solving this problem. She gave special education, the development of the Ukrainian language, and pedagogical experience, taking into account the individual characteristics of children, and she considered the teacher to be the central figure in the educational process. Only an experienced, happy, independent, and not exhausted by disadvantages and disenfranchised teacher, will benefit both students and their parents.

The leading sources of the history of Ukrainian pedagogy include acts, declarations, universals of the Ukrainian state; archaeological finds of objects of educational culture of Ukrainians, ancient chronicles; the works of outstanding Ukrainian teachers and figures of public education, the positions of prominent figures of the Ukrainian state in their attitude to the education and upbringing of children and youth (Volodymyr the Great, Yaroslav the Wise, Volodymyr Monomakh, Yaroslav Osmomysl, Danylo Halytskyi, Petro Sahaidachnyi, Bohdan Khmelnytskyi, Ivan Mazepa, Pylyp Orlyk, Volodymyr Vinnychenko, regulations of various cultural and educational societies, teachers' unions of Ukraine, etc. The theoretical foundations of the formation of a teacher's pedagogical skill were developed in the works of O. Voznyuk, S. Honcharenko, M. Yevtukh, I. Yermakova, O. Zakharenko, I. Zyazyun, S. Labudko, S. Logachevska, L. Luzyna, A. Makarenko, O. Savchenko, H. Sagach, R. Skulskyi, S. Sysoeva, M. Yarmachenko. Prominent foreign educational figures and teachers J. Bruner, D. Gilford, D. Jampolski, J. Kenant, A. Combs, E. Torrens, and others emphasized the need to improve pedagogical techniques and increase the professional culture of teachers, and the importance of training master teachers. In their works, the main requirements for a master teacher were put forward: physical and psychological health, emotionality, high mental abilities, knowledge of the subject, a broad outlook, etc. In addition, great importance was attached to psychological and pedagogical diagnosis and careful selection of individuals capable of creative pedagogical activity.

According to the conviction of the Ukrainian pedagogue-humanist V. Sukhomlynskyi, the problem of improving pedagogical skill through the constant spiritual growth of the teacher, his knowledge and culture is inexhaustible [5, p. 74]. The outstanding theoretician and practitioner of school education believed that the mastery of a teacher is inextricably linked, first of all, with his professional skills, but at the same time, he emphasized the importance of his personal qualities, thorough subject, and psychological-pedagogical training. The urgency of the problem of the professional development of pedagogical workers caused a significant number of theoretical foundations of this process to be developed to achieve compliance of the teacher's formation and level of professional and personal development with the modern needs and demands of society. At the current stage, this problem is the subject of discussion at conferences of various levels, in periodicals, etc. According to S. Vitvytska, the European space "today needs significant transformations in the

education system and makes high demands on the professional skill of a specialist." That is, the quality of training of future teachers depends on the professional skills of teachers by modern European standards. In connection with this, thorough professional training of specialists is necessary, which involves «mastering the methods and means of conducting research, instilling skills independently and at the same time at a high level to carry out scientific, pedagogical and educational work» [6, p. 231-232].

In the pedagogical dictionary of M. Yarmachenko, mastery is defined as high art in a certain field, or skill in performing a certain type of activity. It implies the presence of professional knowledge, abilities, and skills and is a feature that distinguishes one employee from another [7]. I. Zyazyun defined the concept of «pedagogical skill» as a combination of individual qualities and professional competence [8]. Pedagogical skill, according to S. Honcharenko, is, first of all, a high culture of organizational, managerial, educational, work, play, and social activities of a teacher endowed with the qualities of a creative personality, which allows solving all issues of educational work together with students in conditions of commonwealth and co-creation, taking into account the interests and level of upbringing of each student, as well as the individual and psychological characteristics of each student. The criteria for a teacher's pedagogical mastery are such signs of his activity as humanity, scientificity, pedagogical expediency, effectiveness, democracy, creativity, originality, etc. It is based on the high professional level of the teacher, his general culture, and pedagogical experience. The necessary conditions for pedagogical mastery are the teacher's humanistic position and professionally significant personal traits and qualities [9].

The analysis of scientific sources and the conducted research allows us to define pedagogical mastery as an integrative characteristic of a high professional and pedagogical preparation of a teacher, internally determined by highly developed personal qualities (intellectual culture, personal maturity, individual pedagogical style, self-actualization), which are expressed in pedagogical experience, professional competence, optimal forecasting and anticipatory prediction of possible results, creative activity [10, p.23]. Scientists T. Vakhrushev, L. Kaidalov, and N. Shtokin define mastery as the highest level of pedagogical activity, a manifestation of the creative activity of the teacher's personality, which in its formation goes through several successive stages, moving from one level to a qualitatively new level. If we talk about the origins of mastery, then they consist of a complex of personality properties that ensure self-organization of a high level of professional activity based on reflection. Mastery, the researchers note, consists in the ability and ability to «look into oneself», evaluate one's actions, and relationships with people, get to know one's inner world, understand oneself, and at the same time – in the ability to see and understand how others treat you, people, how they understand you [11].

O. Mytnyk noted that the concept of «professional competence of a teacher» can be interpreted as the specialist's ability to competently and effectively apply theoretical knowledge, knowledge tools, and knowledge values, both in planned and unforeseen pedagogical situations. This approach indicates the interrelationship of knowledge, abilities, skills, and personal qualities, and the ability to operate them, which is the basis of a teacher's professional competence [12]. According to S. Sysoeva, the professionalism of a teacher reflects the dynamics of his professional improvement, a gradual movement towards high indicators of pedagogical work, which covers three stages. According to these stages, the researcher determines the levels of the teacher's professionalism: the level of mastery of the profession, which characterizes adaptability to it, primary mastery of norms, mentalities, necessary pedagogical techniques, and technologies; the level of pedagogical skill, which is evidenced by the teacher's effective use of advanced pedagogical experience, mastery of the techniques of an individual approach to students, the ability to choose the optimal methods of transmitting knowledge, to give the educational process a personal-oriented character; the

level of self-actualization of the teacher in the profession, at which the awareness of its potential for self-development of the individual occurs [13].

The theoretical analysis of the problem proved that scientists distinguish between the concepts of the «essence of pedagogical skill» and «fundamentals of pedagogical skill". Important for our research are the conclusions of I. Zyazyun asserted that «the essence of professional skill is the essence, content, meanwhile, the foundations of professional skill are the main thing on which it is built, without which professional skill is impossible, it is its base, the foundation. The scientist noted that «the master teacher confirms the high professional level of his activity every day, and if this is not the case, then the basics remain only potential opportunities». The creative combination of these initial components in the process of carrying out pedagogical activity at a high level, which leads to the achievement of expected results in specific learning conditions, and constitute the essence of professional skill [14, p.13]. Dividing the positions of domestic scientists, O. Pershina states that «the main goal of pedagogy as an art, or in other words – professional skill – is defined as the most skillful transformation into practice of theoretical provisions of pedagogy. That is, without mastering the pedagogical theory (knowledge), the teacher will not be able to become a real master of pedagogical work and ensure the proper level of education and upbringing of students» [15 p. 107].

In the White Book of National Education of Ukraine (2010), the image of a modern teacher is determined by the following indicators:

- professional-pedagogical preparation, that is, the ability to perform educational tasks;
- the ability to present the material in an accessible, efficient, that is, methodically competent manner;
- understanding the needs of each child, his aptitudes and abilities for certain activities;
- moral qualities of the teacher as an example of his behavior for pupils;
- aesthetics as the ability to include in the process of pedagogical interaction positive feelings of the beautiful, sublime, comic, encouraging and motivating each student to study [16, p. 280-281].

According to A. Prykhodko and N. Shtokina, the manifestation of the mastery of a teacher consists in the successful solution of professional and pedagogical tasks and a high level of organization of the educational process. Scientists have also determined the levels of mastery:

The elementary level of mastery is characterized by the presence of only certain professionally significant qualities. At this level, the teacher, as a rule, relies on the experience of master teachers. However, if the teacher stops only at the stage of methodological examples, which he was told about during his studies at a higher educational institution or about which he read in special literature, or observed during open classes, then he turns into an interpreter of other people's ideas, mechanically and often mindlessly repeating what he knows. Of course, at the elementary level, the teacher knows the subject of teaching, but he lacks the focus on the development of students and the technique of organizing dialogue. At the same time, work productivity is low.

Basic level – the teacher already possesses the basics of pedagogical skills: humanistic orientation, and building relationships with students and colleagues on a positive basis. He has mastered the subject of teaching and methodically builds the educational process.

The perfect level is characterized by a clear direction of the teacher's actions, their high quality, cooperation in communication, planning, and organization of activities for a long time with the purpose of personal development, self-critical attitude to one's own experience, self-determination of positive and negative sides in one's pedagogical activity.

The creative level is the highest in pedagogical skills. The teacher proactively and creatively approaches professional activities and is a generator of ideas. He can depart from traditional schemes, and quickly solve problematic situations. His activity is distinguished by the originality of interaction methods based on reflection. In addition, such a teacher can see the problem as a whole and knows how to focus attention on the main thing. At this stage, the individual style of activity is revealed [17, p. 7-8]. The professional competence of the teacher expresses the unity of his theoretical and practical readiness in the integral structure of the personality and characterizes his professionalism. Pedagogical skills are a set of actions that unfold sequentially, some of which can be automated (skills), and are based on theoretical knowledge and aimed at solving the tasks of harmonious personality development. This understanding of the essence of pedagogical skills emphasizes the leading role of theoretical knowledge in shaping the practical readiness of teachers, the unity of theoretical and practical training, the multi-level nature of pedagogical skills (from reproductive to creative), and the possibility of their improvement by automating individual actions.

Analytical skills – the formation of analytical skills is one of the criteria of pedagogical mastery. It is through the ability to analyze that the generalized ability to think pedagogically is revealed. This skill consists of several skills, namely:

- divide pedagogical phenomena into separate elements (conditions, reasons, motives, incentives, means, forms of manifestation, etc.);
- understand each part about the whole, with the leading parties;
- to find ideas, conclusions, and regularities in the theory of education and training that are adequate to the logic of the phenomenon under consideration;
- correctly diagnose pedagogical phenomena;
- to find the main pedagogical skill (problem) and means of its optimal solution.

Prognostic skills – management of social processes, such as educational ones, always presupposes orientation to the final result imagined in the mind of the subject of management. Analysis of pedagogical situations creates the basis for goal setting and finding possible ways to solve pedagogical tasks. The relationship between the analysis of the pedagogical situation and goal setting in pedagogical activity is limited. However, the success of goal setting depends not only on the results of analytical activities. In many ways, it is determined by the ability to anticipate, that is, to predict the result of actions even before they are carried out. The presence of this professionally significant quality has always characterized master teachers.

Reflective skills take place when the teacher performs self-directed self-assessment activities. It is usually associated only with the final stage of the pedagogical task, understanding it as a kind of procedure for summing up educational activities.

The ability to master various styles of speech communication in situations of conflict prevention and resolution; to act on the basis of the principles and norms of ethics, cultural rules of behavior in relations with adults and children on the basis of universal and national values, norms of social morality; adhere to the principles of pedagogical ethics; ability for effective interpersonal interaction; in particular, the ability to successfully interact with management, colleagues, students and their parents; mastery of algorithms for constructive resolution of pedagogical conflicts; work in a team, the ability to cooperate, group and cooperative activities; to be critical and self-critical, persistent in terms of tasks and commitments; the ability to adapt in the professional and pedagogical environment and to work in new situations, in particular those involving learning, development and upbringing of students, communication with their parents, communication with the administration of the educational institution and colleagues, etc.

G. Kosobutska believes that pedagogical mastery is a complex of personality qualities that ensures a high level of self-organization in a teacher's professional activity. Not only certain natural gifts are required from the teacher, but, above all, great mental, physical, and emotional-volitional costs that stimulate the development of professional abilities. No other profession has such a multifaceted, extensive qualification characteristic. Therefore, the teacher must possess the versatile abilities of an organizer, orator, universalist, analyst, and psychologist; to have a clear logic of the pedagogical process and upbringing, literary oral and written communication, that is, to be a highly competent specialist not only in his narrow professional field [18].

I. Zyazyun believed that pedagogical technique (the form of organization of a teacher's behavior) is the techniques of self-control (organism, mood, speech, attention, and imagination) and techniques of influencing others (verbal and non-verbal means), which are closely combined with knowledge, orientation, and abilities [4, p. 30–34]. The formulation of the structural components of pedagogical mastery is significant in the research of L. Kaidalova, N. Shtokina, and T. Vakhrusheva, namely:

- professional competence – knowledge of pedagogy, psychology, logic, principles, forms, and methods of education and upbringing, the content of the educational subject, and individual characteristics of the student of education;
- the ability to communicate, teach educational material, conduct polemics, lead a discussion, use visual aids and technical teaching aids, interest and maintain attention, analyze and evaluate the knowledge and skills of students, own a computer; skills of oral communication, distribution of one's attention, orientation in time;
- personal qualities – scientific outlook, erudition, high morality, spiritual culture, optimism, emotional stability, endurance, perseverance, compassion, patience and benevolence;
- pedagogical technique – a set of abilities and skills that make it possible to achieve optimal results in teaching and educating students (mimicry, gestures, speech technique, pedagogical communication technique, the ability to control one's own emotions, mood, etc.);
- pedagogical tact – the ability to choose the appropriate tone and style of communication with students and colleagues;
- pedagogical creativity is based on the completeness of information, scientific forecast, and the teacher's ability to use different combinations of forms and methods of pedagogical influence in the educational process in a new and effective way every time;
- the variety of pedagogical situations, the emergence of problems, and the desire to approach their solution in a non-standard way based on one's imagination determine pedagogical creativity, the researchers note. Working «according to a template» significantly impoverishes the pedagogical process and negatively affects the authority of the teacher;
- humanistic focus is one of the defining characteristics of mastery, it is focused on the personality of another person, affirmation of spiritual values, moral norms of behavior and relationships, etc.; the individual's desire for a certain type of occupation, based on a persistent interest in it; its basis is ideals, interests, value orientations;
- speech culture – skillful mastery of words, the ability to accurately, accessible, emotionally, and figuratively express one's thoughts, since all pedagogical ideas, goals, and tasks are realized in pedagogical interaction-communication with students;
- pedagogical abilities are the special qualities of the teacher's personality that determine the success of pedagogical activities [11, p. 8-9].

The content of pedagogical mastery, according to T. Sorochan, is often understood only as a certain set of psychological-pedagogical and professional knowledge, abilities, and skills, but their formation is not an end in itself. The knowledge that lies in the structure of the

teacher's experience as a dead weight, without being brought into a system, remains an asset that no one needs, so it is necessary to turn to the forms of manifestation of theoretical readiness. A teacher's knowledge is not the sum of learned disciplines, but a personally colored and realized system, where there is a place for one's assessments and critical views. «The main thing in life is not knowledge itself, but the harmony that appears when knowledge is well placed in the soul and philosophy, which defines a person, his worldview» [19].

Therefore, pedagogical mastery is a professional ability to optimize all types of educational activities, to direct them to the comprehensive development and improvement of the individual, the formation of his worldview abilities, and the need for socially significant activities.

Among the main characteristics of a specialist's professionalism, modern researchers include professional competence, which, in addition to technological training, includes several personal qualities of an extra-professional or extra-professional nature, necessary for successful work. According to S. Sysoeva, such qualities include independence, the ability to constantly learn and make responsible decisions, creatively approach a case and bring it to the end, flexible abstract, systematic and research thinking, sociability, and the ability to conduct a dialogue, readiness for cooperation, etc. [13, p. 97].

Indicators of a teacher's successful professional activity are a set of interrelated characteristics, such as professional competence, professionalism, pedagogical skill, and pedagogical abilities, the relationship between which is traced. To cause students to have a certain attitude towards the subject discussed in class, the teacher expresses his understanding of the problem and his reasoning. Sometimes the teacher announces: «I think...», or «It seems to me...» and conveys thoughts from the textbook, tells competently, and consistently, but his story is not «warmed» by his thoughts. Perhaps at that time, the teacher forgets the pedagogical truth: if you do not «reveal» yourself to the students, you do not allow them to penetrate the world of your feelings and thoughts, and it is useless to expect sincere answers from children. Such training is not the development of the creative potential of the students of education, but turns into a difficult path of «accumulation of knowledge».

The skill of the teacher is in «humanization», the inspiration of knowledge that is not transferred from books to the classroom, but is expressed as one's view of the world. Pedagogical consciousness is formed based on professional knowledge – principles and rules that are fundamental to the teacher's actions and deeds. Each teacher develops these principles and rules based on his own experience, but they can be understood and realized only with the help of scientific knowledge, which requires systematic replenishment. It should be noted that professional knowledge must be formed simultaneously at all levels: methodological, theoretical, methodical, and technological. This requires developed professional thinking, and the ability to select, analyze, and synthesize the acquired knowledge to achieve the pedagogical goal, of imagining the technology of their application. L. Nikolenko considers a personally oriented approach to their education as an important condition for the modernization of pedagogical education and ensuring the effectiveness of the professional development of pedagogical workers, the characteristics of which are personal orientation, independence, motivation of learning in their life and practical experience, and focus on solving problems of professional development teachers, which, according to the scientist, aims to reveal the individual cognitive abilities of teachers; maximum study and use of their individual experience; helping everyone to know themselves, self-determination and self-realization. This will ensure the formation of a culture of life in the teacher, the development of the ability to productively build his everyday life and correctly define his goals, that is, the formation of the subjectivity of the individual, his cultural identification, and the formation of mechanisms of self-realization, self-development, self-education [20].

L. Filatova notes that the concept of «professional skill» reveals an important role in the individual and personal self-realization of the teacher, the self-realization of the individual in creative professional activity based on mobile integrative psychological neoplasms, the creative design of one's career, and the achievement of the peaks of professional development. To develop pedagogical skills, a teacher needs thorough professional knowledge, a high level of qualification in a specific field of science, and the contribution of the teacher himself to its development, namely:

- a vocation to pedagogical activity, that is, a well-founded enthusiasm for the work and conviction in the importance of one's professional activity, the need for its implementation, love for the pedagogical process, the desire to demonstrate one's mastery;
- activity during preparation for classes, scientific and educational improvement;
- replenishment of psychological and pedagogical knowledge, skillful use of it in the educational process;
- awareness of responsibility for the performed activity;
- availability of effective support from others;
- a certain degree of social autonomy in making key decisions on education and upbringing [21].

Given today's requirements, a teacher should combine several functional images in his person: a talented methodologist, a skilled technologist, a subtle psychologist, a teacher-educator, an organizer of communicative interaction with students, a facilitator, a researcher, etc.

O. Voznyuk, and O. Dubasenyuk studying the actual problem of the main parameters of pedagogical mastery in the conditions of civilizational changes, which involves comprehensive consideration of laws and mechanisms of holistic development of a person as a specialist, individual, and citizen, identified the following:

- the teacher's ability to implement a creative approach in pedagogical activity (creativity): speed of thinking; a sense of the sophistication of the idea; the ability to wonder; openness and interest in everything new; the ability to make decisions in situations of uncertainty, not to be afraid of own conclusions and to see them through to the end, risking personal success and reputation; quickly and without internal effort to switch from one idea to another; generation of ideas that differ from generally accepted, to paradoxical, unexpected solutions (for the teacher – the search for new forms, methods, means of educational and educational activity); flexible imaginative thinking, which can be manifested in the construction of a new original visualization; verbal thinking, bright figurative language, the ability to «ignite» students with their story; selectivity to learn new things; searching and transforming style of ideas, creative imagination, developed imagination; problematic vision of the situation; the ability to deeply «immerse» in professional activity; desire for inventions, creativity; interest in improvisation, paradoxes, riddles;
- the desire to develop creative pedagogical competence, to acquire new knowledge, to develop relevant abilities, skills, and technologies of pedagogical activity; master the best practices of colleagues; to acquire new knowledge in creative pursuits, to expand one's professional outlook, the ability to skillfully identify problems, issues of professional competence, as an important condition for further professional growth;
- the ability to form and implement a creative strategy of pedagogical activity, which is expressed in the process of solving key educational and educational problems; mobilize one's own experience or quickly acquire additional competence to solve an important and complex pedagogical problem; a sense of responsibility when performing creative professional tasks, which are decisive factors in the teacher's achievement of the pinnacle of pedagogical mastery [22].

A modern teacher as a competitive specialist must understand the essence and social significance of the chosen specialty; adhere to the ethical and legal norms of society; the presence of axiological aspirations (ideals, values, priorities, motivations), etc.; knowledge of the laws of interpersonal communication; its activities should be based on the achievements of traditional pedagogy and include innovative approaches and the search for new ways that correspond to the continuous development of society. Such a teacher should aim at improving his professional and personal level, ready for pedagogical experiments based on research and scientific research.

A teacher's professional skills can be improved with the help of self-education and conscious voluntary participation in pedagogical professional events. Taking this into account, it is worth noting the need for the following qualities formed in the teacher's personality:

- organization and criticality, which will allow timely understanding of what knowledge needs to be updated to be a professionally capable teacher;
- the activity factor that determines the teacher's desire to be involved in professional activities.

A teacher as a specialist is judged by the level of professional competence he has developed – an integral quality of personality that has the specified components and allows the specialist to carry out his professional activities most effectively and qualitatively and also contributes to his self-development and self-improvement.

In our opinion, a competitive teacher is also characterized by the desire to achieve high goals – improving the quality of education of students, preparing them for life and work in the conditions of the information society, etc.

Analyzing the professional and pedagogical activity of teachers, we can conclude that those virtues that were necessary for a person before do not always allow him to adapt to the present. We need not just knowledge, but the desire for new knowledge, and purposefulness in obtaining and using it; what is needed is not just executive discipline, but the ability to work in a team, the ability to show tolerance for the reasoning and opinions of other people.

Competence in problem-solving (problem definition, analysis, synthesis), flexibility in using knowledge in new conditions, dexterity, and confidence when meeting with open problems that have several solution options with unexpected results are necessary. The ability to work with various sources of information, in particular foreign and electronic (for this, knowledge of a computer and at least one foreign language), to critically analyze these sources before use, becomes important. Therefore, to increase the level of the teacher's pedagogical skill, and raise the level of his intelligence, he must be taught to rethink modern processes and help in self-development, self-improvement, and self-realization. In addition to the mentioned qualities, a teacher must be a decent person, a citizen of Ukraine, who lives and works for the benefit of society, his own family, and himself [23].

The acquisition of professional skills and competitiveness by the teacher is possible if the formation of the professional, personal, and behavioral components of the teacher's personality is achieved, which makes it possible to meet the requirements of the subjects of evaluation, the activity of the life position about one's professional realization. The formation of a teacher's competitiveness takes place in three stages, according to the experience of professional activity.

The first stage – mastering the basics of the profession – is determined by the teacher's acquisition of elementary pedagogical experience. At this stage, the future teacher is prepared for professional activity in an educational institution, as well as the process of professional identification, which is a period of one to three years of teaching experience. It is during this period that a young specialist recognizes or denies a pedagogical vocation for himself.

Therefore, the teacher independently chooses the content, forms, and methods of methodical or subject self-education, but he cannot help but use the suggestions provided by the professional environment (the teaching staff of the educational institution, methodical associations, etc.) to reproduce the acquired experience. The process of professional self-improvement is constantly motivated as a result of external and internal necessity, which means forming in the student, on whom the influence of the teacher is directed, a system of internal psychological motivations for professional activity, which will contribute to the development of the need for continuous education, professional growth, demanding attitude towards oneself, colleagues and students, self-actualization, and self-realization, which will affect the improvement of the quality of education.

The second stage – the achievement of the level of pedagogical mastery – constitutes the teacher's path to his first professional results, which are manifested in professional (practical mastery of the course of the school curriculum in the discipline taught by the teacher) and educational (graduation of one class) aspects. At this stage, the teacher acquires experience in all types of pedagogical activity and builds his style of pedagogical skill.

The third stage – the presentation of personal pedagogical experience – is determined by the readiness and desire of the master teacher to teach other teachers where he was successful. It is worth noting that this may not necessarily mean success in all types of pedagogical activity: one teacher proves to be an experienced methodologist in teaching a discipline, and another is an unsurpassed organizer of extracurricular work. Considering this, at this stage, the teacher's competitiveness is revealed precisely in the presentation of his strong side of pedagogical activity. A feature of this stage is a social audience to which the master teacher presents his experience; it can be a community of young teachers without experience (or with little experience) of working in an educational institution and a professional society of experienced teachers (methodological association, advanced training courses, etc.) who are interested not so much in education as in expanding their own experience, familiarizing themselves with new trends in professional implementation. The process of teacher acquisition of competitiveness is evaluated by subjects of pedagogical interaction, among which we define: students, teaching staff (colleagues), school administration, parents of students, as well as state institutions representing the social factor. The evaluation of each of these subjects actively affects the degree of the teacher's awareness of his realization of the profession, however, the activity of his response to the evaluation of a specific subject may be different, and the choice of the most significant of them reveals the type of pedagogical orientation of the teacher. So, if the most important thing for him is the assessment of students, in a situation of choosing between authority among students and the demands of the administration, which can reduce this authority, the teacher will give priority to moral obligations to students, thereby his competitiveness among other colleagues in the eyes of the administration will decrease, and among students and their parents – will increase [23]. The assessment of the teacher's competitiveness should be determined by the criteria and indicators characterizing pedagogical skills, namely: the authority of the teacher among the assessment subjects, the degree of professionalism of the teacher, his activity in the process of professional self-improvement, and the ability to self-correct. We especially note the importance of the activity of the teacher in his professional position, which occurs in the behavior of strengthening his professional resources and assets to increase his professional rating in the professional community. To a certain extent, such activity depends on the level of motivation of the teacher to change something in himself to improve the long-term perspective of professional realization.

Developing a model of a competitive teacher is the first step. The next step is to create and experimentally test the conditions under which this model can be implemented. Based on the understanding that any model is conditional and the teacher's personality cannot be

«divided» into parts, therefore creating opportunities for the implementation of the model has several components of the teacher's activity. The teacher's competitiveness should be improved according to the following components:

- the knowledge component of the teacher's activity (acquiring new knowledge that allows him to work at a modern level, according to the new content of education);
- the position of the organizer of educational situations (the teacher must organize the educational situation specially and contribute to the fact that students are in it, and take an active position in acquiring knowledge);
- the position of the subject teacher as a coordinator of other participants in the educational process in a certain type of activity is far from a complete list of components for determining a teacher's competitiveness.

We note that the formation of a teacher as a competitive specialist is ensured by the following pedagogical conditions, namely:

- the presence of positive motivation regarding the development of innovative learning technology and the teacher's focus on innovative activity, i.e. understanding the need to use innovative ideas, innovative methods, and learning technologies, the desire to achieve success in innovative activities, etc.;
- the teacher's inner desire to develop and implement innovative learning technologies (the teacher's professional competence in understanding the theoretical and didactic foundations of pedagogical innovation, practical implementation of its tasks, etc.);
- taking into account the innovative potential of the educational institution (availability of the appropriate material and teaching-methodical base, reflection of basic ideas regarding the use of pedagogical innovations in teaching methods of academic disciplines, students' readiness to study a subject using innovative teaching technology, etc.);
- clear goal-setting and planning regarding the implementation of the proposed model (development of the curriculum, preparation of a block of practical tasks, selection of methods, techniques, means, and forms of organization of education, selection of forms, methods, and types of control, prediction of student activities, organization of independent work of students, etc.);
- modeling of an innovative educational environment in the process of studying educational subjects (compliance with the requirements for the implementation of innovative technology taking into account the specifics of the subject, class, school level, student body, individual characteristics of students, involving them in active activities in conditions of innovative learning, etc.);
- analysis and adjustment of the innovative learning technology model [23].

It is possible to determine the level of mastery of pedagogical skill based on determining indicators of the effectiveness of pedagogical skill: improvement of quantitative and qualitative characteristics of the educational activity of students; reducing the time to achieve a specific educational goal; the strength of assimilation and consolidation of knowledge, skills, and abilities of students; facilitation of students' educational activities; satisfaction with the learning process, the teacher, the student: attitude to learning. Continuous education is an important condition and leading factor for the success of the process of acquiring pedagogical skills and the formation of a teacher as a competitive specialist, since it, firstly, meets the needs and laws of the development of the information society and is a factor in the formation, development and constant maintenance of the overall culture of the teacher, and secondly, it is adequate to the specifics of pedagogical activity, the role and place of the personality of a teacher-researcher, an innovator in the pedagogical process, which involves the continuous enrichment of professionally significant research qualities.

The organizational structure of the innovation process in the educational institution includes the following stages: diagnostic – prognostic – actual organizational – practical – generalizing – implementing. One of the important tasks of modern pedagogical innovations is the classification of innovations, the knowledge of which allows you to determine the object(s) of the development of an educational institution, reveal the multifaceted characteristics of an innovation, understand what is common that unites it with others, and what is special that distinguishes it from other innovations, it is most correct to choose one or another innovation for practical implementation, to develop the technology of mastering the innovation in the best way, taking into account its specifics [23].

Competitiveness, according to M. Povidajchyk, is the ability to be more in demand compared to others due to the formation of certain characteristics and qualities that make it possible to be a specialist in one's field. In our opinion, the competitiveness of a teacher should be considered at two levels: personal (mobility, adaptability, communicativeness, independence, adaptability, purposefulness, value orientations and attitudes, critical thinking, ability to self-discovery, self-development, self-education) and professional (reflexivity, creativity, goal setting, forecasting, projecting).

Regarding the structure of the teacher's competitiveness, the researchers define the following components: intellectual competence (a special type of organization of knowledge – structuredness, generalization, flexibility, and efficiency in the analysis of situations, which provides the possibility of making effective decisions in a certain field of activity), intellectual initiative (a property of a complete personality, which represents an organic unity of cognitive and motivational aspirations, readiness to go beyond the given limits), self-organization (presupposes an analysis of the situation, setting a task, planning, and forecasting possible results and consequences of one's actions, self-control, and evaluation of the effectiveness of one's decisions based on self-reflection), self-regulation (the ability to manage one's intellectual activity, the ability to record changes in oneself, understanding and using the mechanisms of cultural self-correction) [24].

The formation of a teacher as a competitive specialist is the formation of a teacher as an individual who can take responsibility, timely take into account the situation of social changes, and is the most promising social type of teacher. As a teacher-researcher, he is aimed at scientifically based organization of the educational process with a prognostic orientation, has a formed value-meaningful attitude, flexible professional thinking, developed professional self-awareness, readiness to perceive new information, a high level of self-actualization, possesses the art of reflection. We believe that an important component of a competitive teacher is professional orientation, which is understood as the desire of an individual to apply his knowledge, experience, and abilities in the field of his chosen profession. The content of this concept as a subsystem includes professional value orientations and interests. We emphasize that orientation towards professional activity appears at a certain stage of personality development, most often in youth, and in this period of life it becomes the main personal formation, which is formed as a result of social-moral, professional, personal self-determination in the process of work or education activity.

A significant component of a competitive teacher, as the researcher notes, is professional mobility – the specialist's readiness and ability to quickly change the tasks performed, the place of work, and the field of activity. This is the ability to master new specialties or changes in them that arise under the influence of technical and technological transformations. A professionally mobile teacher must possess various properties, among which the most significant are sensitivity to innovative changes in education, the ability to internally mobilize one's resources for adaptation in a changing educational environment, building up one's resources to solve new tasks, mastering new pedagogical technologies, etc. Mobility should become one of the leading principles of modern professional education, which

is based on the classical principles of fundamentality, scientificity, systematicity, and professional and subject orientation [24].

The above-mentioned qualities of a teacher are not static and unchanging. In professional activities, especially in conditions of competition and market relations, they are transformed, certain qualities are actualized, and they form complex complexes, changing internal connections.

The activity of a competitive teacher ensures the quality of the provision of educational services depending on the needs of the person seeking education, society, and the labor market. The quality of educational services is a social category that determines the state and results of the educational process and is characterized by a set of indicators of aspects of the general secondary education institution that ensure the development of the competence of a modern teacher. Management of the quality of education is a complex, purposeful, coordinated process of action of education as a whole, as well as its elements to achieve greater compliance with the parameters of functioning, development, and results with the relevant needs, norms, and standards since the formation of the teacher's competitiveness in the process of innovative activity will take place more actively if specific organizational and methodological conditions will be introduced into the presented scientific and methodical system. Modernity puts forward several requirements for the teacher for professionally significant personal qualities that reveal the intellectual and professional side of the teacher's personality, influence the result of their professional activity, and show the individual style of each teacher because the feasibility of establishing a relationship between pedagogy and information technology has been proven; especially since in recent years, the use of information technologies allows to change and modify the methods and techniques of collecting, storing, processing, transmitting, presenting and using information.

The terms used to refer to technologies related to the collection, processing, storage, distribution, display and use, forwarding, and management of information can also be found in the explanatory dictionary – «information technologies, IT, information and communication technologies (eng. Information and Communication Technologies, ICT)». Clarifying this too general concept, in the future we propose to use it in the form of an abbreviation - IT (pronounced «ai-ti») [25].

Recently, the so-called «cloud» technologies, which provide Internet users with access to electronic resources and the use of software as online services, are becoming more and more common in education from the wide variety of IT. The main idea of the «cloud» or «Cloud» (English «cloud» – «cloud», comes from the proper name of the Internet data hosting service, which has an image interface of the cloud) was the storage of the user's media data on the Internet (media storage) with the possibility of obtaining access to them from any device anywhere, or save them to your hard drive. Now, thanks to «cloud» services, the user has gained the ability to manipulate data using several devices. The essence of this term is quite simple: users can not spend money on hardware and software, but rent it, paying only for the time they work with it. At the same time, the software is not located on the user's personal computer, but in the «clouds» – on a remote server. That is, to work with such a system, it is enough to have access to the Internet. It should also be noted that the characteristics of a personal computer, other devices, or gadgets that provide access to the Internet are not of fundamental importance [25].

A constructive understanding of the problem identified in the work indicates the possibility of relying on the statement of M. Yarmachenko as fundamental: «Pedagogical experience is a set of knowledge, abilities, and skills acquired by a teacher in the process of practical educational activities; the basis of the teacher's pedagogical skill, one of the important sources of the development of pedagogical science. In pedagogical experience, pedagogy turns out to be not only a science but also a complex art. In the process of its study,

the most important thing is the integrity of pedagogical phenomena, and since pedagogical experience is a process, it must be considered in motion» [26, p. 158–162].

We agree with O. Makar's opinion that «the values of a competitive teacher are limitless. They are the unspoken code of honor of the teacher, which was formed over the centuries from the best experience of millions of teachers, selecting the best methods and technologies. A competitive teacher, whose spiritual strength lies in his values, teaches exactly this way and thus ensures the proper quality of life and the value of our state. Every teacher should strive to become a competitive, highly qualified specialist who has the unique professional knowledge, natural abilities, a teacher who has demonstrated his pedagogical skill to a high level, who strives and achieves success» [27, p. 13–19].

So, the teacher of the new generation is a highly qualified, competitive, competent specialist, a person who develops creatively, and whose dominant qualities are spiritual, ethical, and humane. Its specific component is an individual style of pedagogical mastery, an activity characterized by a humanistic approach to the personality of the student of education, the ability to set and solve the tasks of humane education, to establish a friendly style of relations with students, to organize a joint search for values and norms of behavior. A teacher of the 21st century is a specialist who can: respect the personality of each student; believe in his success; be honest, and responsible, respond adequately to errors in one's activities: listen and hear the child's personality, respect confidentiality; be consistent and fair; encourage diversity; to constantly self-improve and develop professionally; developed questioning techniques that stimulate children's learning; form indicative strategies for answering students' questions or comments; to encourage children to reason and think about their studies: constantly observe the behavior of students; provide effective feedback.

Education in Ukraine, like all other spheres of social life, has undergone significant changes under the conditions of martial law, but certain qualities require considerable skill from the teacher because the problem of the formation and development of the teacher's pedagogical skill has been the object of research by many scientists for a long time. The teacher has a leading role in the formation and development of each individual's professional knowledge, active life position, and citizenship. The effectiveness and attractiveness of students' learning depend on the level of pedagogical skill. The essence of a teacher's pedagogical skill lies in his personal qualities, which, in our opinion, ensure the success of his professional activity. Pedagogical skill is manifested in activity, but it is not limited to it. It is characterized by a high level of development of special skills, but this is not the main thing. The main thing lies in the position of the teacher, and his ability to expertly manage the educational activities of students.

Pedagogical skill is a high art of teaching and education, which every teacher who works by calling strives to achieve.

Бібліографія

- 1 Нова українська школа: poradnik dla wczelity / za zag. red. H.M. Bibik. Kyiv : TOB «Vydav. dim «Plyady», 2017. 206 s.
- 2 Fedjuk G. Rozvytok pedagogichnoyi maysternosti vchiteliv pryrodochnykh predmetiv u protsesi neperervnogo profesijnogo samovdoskonalennia: dis. ... kand. ped nauk, 13.00.04 – teoriia i metodika profes osviti. Lviv, 2019. 289 s.
- 3 Kravets V. Istoriia klasychnoyi zarubizhnoyi pedagogiki ta shkilnytstva : navch. posib. dla stud. ped. navch. zakladiv. Ternopil : Ternopil, 1996. 436 s.
- 4 Skovoroda G. Piznai v sobi lyudynu / per., M. Kashuba. Lviv : Svit, 1995. 528 s.
- 5 Sukhomlinskyi V.O. Sto porad uchitelievi. Vybрани твори: u 5 t. Kyiv, 1976. T. 2. 760 s.
- 6 Vitvitska S.S. Pedagogichna pidgotovka magistriv v umovakh stupenевой osviti: teoretiko-metodologichnyi aspekt : monografiia. Zhytomir : Spalax, 2009. 440 s.
- 7 Pedagogichnyi slovnik / Akad. ped nauk Ukrainy, In-t pedagogiki; za red. M.D. Yarmachenka. Kyiv : Pedagogichna dumka, 2001. 516 s.

- 8 Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Київ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
- 9 Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник*; голов. ред. С.В. Головка. Київ : Либідь, 1997. 393 с.
- 10 Семеніхіна О.В., Бобровицька С.Ф. Особливості практичної підготовки вчителів до використання ЕОР у початковій школі. *Фізико-математична освіта*. 2020. Вип. 1(23). Ч. 2. С. 72-77.
- 11 Кайдалова Л.Г., Щокіна Н.Б., Вахрушева Т.Ю. *Педагогічна майстерність викладача*: навч. посібник. Харків : Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
- 12 Митник О. Розвиток конкурентоспроможності сучасного вчителя у межах внутрішньошкільної методичної роботи. *Рідна школа*. 2013. № 1/2 (січень-лютий). С. 37-42.
- 13 Сисоєва С.О. *Основи педагогічної творчості* : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.
- 14 Зязюн І.А. *Філософія педагогічної дії* : монографія. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
- 15 Першина Л.В. Деякі аспекти підготовки майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. *Наука і освіта*. 2011. № 8. СІV. С. 106-109.
- 16 Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексеєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл та ін.; за заг. ред. акад. В.Г. Кременя; НАПН України. Київ : Інформ. системи, 2010. 342 с.
- 17 Приходько А.И., Щокіна Н.Б. *Основы педагогического мастерства*: учеб.-метод. пособ. для студ. высших учеб. завед. Харків : Изд. Шуст А.И., 2001. 45 с.
- 18 Кособуцька Г.П. *Основи педагогічної майстерності*: навч.-метод. посібник. Рівне : РДГУ 2007. 91 с.
- 19 Сорочан Т.М. Феномен педагогічної майстерності як методологія трансформації професіоналізму педагогів нової української школи. *Педагогіка і психологія. Вісник Академії педагогічних наук*, 2019. № 1. С. 9-11.
- 20 Ніколенко Л. Модернізація післядипломної педагогічної освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу. *Післядипломна освіта в Україні*. 2007. № 2. С. 38–41.
- 21 Філатова Л.С. *Педагогічна майстерність* : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти пед. ун-тів за спец. 013 «Початкова освіта»; 016 «Спеціальна освіта». Харків : ХНПУ, 2021. 90 с.
- 22 Вознюк О.В., Дубасенюк О.А. Інтегративний підхід до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін. *Науковий часопис НПУ імені М.М. Драгоманова*. 2010. Вип. 12(22). С. 17–20. Серія 16. «Творча особистість». URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8418/1/> (дата звернення: 06.01.2024).
- 23 Завалевський Ю.І. Формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 5(77). С. 76-84.
- 24 Повідайчик М.М. Конкурентоспроможність учителя математики: сутність і структура поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Говерла, 2020. Вип. 1(46). Ч. 1. Ч. 2. С. 101–105.
- 25 Бахмат Н.В. *Педагогічна підготовка вчителів початкової школи: інноваційні підходи в умовах хмаро орієнтованого середовища* : монографія. Київ : Міленіум, 2016. 360 с.
- 26 Дерстуганова Н.В. Сутність поняття «Загальні компетентності» у вітчизняній науковій парадигмі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 84. С. 158–162.
- 27 Кузнецова Н.П. Оцінка факторів, що впливають на якість освітніх послуг в Україні. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 1/2. С. 13–19.

References

- 1 Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia / za zah. red. N.M. Bibik. Kyiv : TOV «Vydav. dim «Pleiady», 2017. 206 s. (in Ukraine)
- 2 Fediuk H. «Rozvytok pedahohichnoi maisternosti vchyteliv pryrodnychkh predmetiv u protsesi neperervnogo profesiinoho samovdoskonalennia», dys. kand. ped nauk, 13.00.04 – teoriia i metodyka profos osvity. Lviv, 2019. 289 s. (in Ukraine)
- 3 Kravets V. Istoriia klasychnoi zarubizhnoi pedahohiky ta shkilnytstva : navch. posib. dlia stud. ped. navch. zakladiv. Ternopil : Ternopil, 1996. 436 s. (in Ukraine)
- 4 Skovoroda H. Piznai v sobi liudynu / per., M. Kashuba. Lviv : Svit, 1995. 528 s. (in Ukraine)
- 5 Sukhomlynskyi V.O. Sto porad uchyteliv. Vybrani tvory: u 5 t. Kyiv, 1976. T. 2. 760 s. (in Ukraine)
- 6 Vitvytska S.S. Pedahohichna pidhotovka mahistriv v umovakh stupenevoi osvity: teoretyko-metodolohichniy aspekt : monohrafiia. Zhytomyr : Spalakh, 2009. 440 s. (in Ukraine)
- 7 Pedahohichniy slovnyk / Akad. ped nauk Ukrainy, In-t pedahohiky; za red. M.D. Yarmachenka. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2001. 516 s. (in Ukraine)

- 8 Ziazium I.A. *Filosofia postupu i prohnozu osvitnoi systemy. Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy : monohrafiia*. In-t pedahohiky i psykhologhii prof. osvity. Kyiv; Hlukhiv : RVV HDPU, 2005. S. 10–18. (in Ukraine)
- 9 Honcharenko S.U. *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk; holov. red. S.V. Holovko*. Kyiv : Lybid, 1997. 393 s. (in Ukraine)
- 10 Semenikhina O.V., Bobrovytska S.F. *Osoblyvosti praktychnoi pidhotovky vchyteliv do vykorystannia EOR u pochatkovii shkoli. Fyzyko-matematychna osvita*. 2020. Vyp. 1(23). Ch. 2. S. 72-77. (in Ukraine)
- 11 Kaidalova L.H., Shchokina N.B., Vakhrusheva T.Iu. *Pedahohichna maisternist vykladacha: navch. posibnyk*. Kharkiv : Vyd-vo NFaU, 2009. 140 s. (in Ukraine)
- 12 Mytnyk O. *Rozvytok konkurentospromozhnosti suchasnoho vchytelia u mezhakh vnutrishnoshkilnoi metodychnoi roboty*. Ridna shkola. 2013. № 1/2 (sichen-liutyi). S. 37-42. (in Ukraine)
- 13 Sysoieva S.O. *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti : pidruchnyk*. Kyiv : Milenium, 2006. 346 s. (in Ukraine)
- 14 Ziazium I.A. *Filosofia pedahohichnoi dii : monohrafiia*. Cherkasy : ChNU im. Bohdana Khmelnytskoho, 2008. 608 s. (in Ukraine)
- 15 Pershyna L.V. *Deiaki aspekty pidhotovky maibutnikh vykladachiv vyshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladiv*. Nauka i osvita. 2011. № 8. SIV. S. 106-109. (in Ukraine)
- 16 Bila knyha natsionalnoi osvity Ukrainy / T.F. Aleksieienko, V.M. Anishchenko, H.O. Ball ta in.; za zah. red. akad. V.H. Kremenii; NAPN Ukrainy. Kyiv : Inform. systemy, 2010. 342 s. (in Ukraine)
- 17 Prykhodko A.Y., Shchokyna N.B. *Osnovy pedahohycheskoho masterstva: ucheb.-metod. posob. dlia stud. vysshykh ucheb. zaved.* Kharkiv : Yzd. Shust A.Y., 2001. 45 s. (in Ukraine)
- 18 Kosobutska H.P. *Osnovy pedahohichnoi maisternosti: navch.-metod. posibnyk*. Rivne : RDHU 2007. 91 s. (in Ukraine)
- 19 Sorochan T.M. *Fenomen pedahohichnoi maisternosti yak metodolohiia transformatsii profesionalizmu pedahohiv novoi ukrainskoi shkoly*. Pedahohika i psykhologhiia. Visnyk Akademii pedahohichnykh nauk, 2019. № 1. S. 9-11. (in Ukraine)
- 20 Nikolenko L. *Modernizatsiia pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity v konteksti osobystisno oriientovanoho pidkhdou*. Pisliadyplomna osvita v Ukraini. 2007. № 2. S. 38–41. (in Ukraine)
- 21 Filatova L.S. *Pedahohichna maisternist : navch. posib. dlia здобувачив vyshch. osvity ped. un-tiv za spets. 013 «Pochatkova osvita»; 016 «Spetsialna osvita»*. Kharkiv : KhNPU, 2021. 90 s. (in Ukraine)
- 22 Vozniuk O.V., Dubaseniuk O.A. *Intehratyvnyi pidkhdid do profesiinoho rozvytku osobystosti pedahoha v umovakh tsyvilizatsiinykh zmin*. Naukovyi chasopys NPU imeni M.M. Drahomanova. 2010. Vyp. 12(22). S. 17–20. Seriia 16. «Tvorchia osobystist». URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8418/1/> (data zvernennia: 06.01.2024). (in Ukraine)
- 23 Zavalevskyi Yu.I. *Formuvannia vchytelia yak konkurentospromozhnoho fakhivtsia*. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky. 2014. Vyp. 5(77). S. 76-84. (in Ukraine)
- 24 Povidaichyk M.M. *Konkurentospromozhnist uchyttelia matematyky: sutnist i struktura poniattia*. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: seriia: Pedahohika. Sotsialna robota. Uzhhorod : Hoverla, 2020. Vyp. 1(46). Ch. 1. Ch. 2. S. 101–105. (in Ukraine)
- 25 Bakhmat N.V. *Pedahohichna pidhotovka vchyteliv pochatkovoi shkoly: innovatsiini pidkhody v umovakh khmaro oriientovanoho seredovyshcha : monohrafiia*. Kyiv : Milenium, 2016. 360 s. (in Ukraine)
- 26 Derstuhanova N.V. *Sutnist poniattia «Zahalni kompetentnosti» u vitchyzniani naukovii paradyhmi*. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. 2022. № 84. S. 158–162. (in Ukraine)
- 27 Kuznetsova N.P. *Otsinka faktoriv, shcho vplyvaiut na yakist osvitnikh posluh v Ukraini*. Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. 2014. Vyp. 1/2. S. 13–19. (in Ukraine)

Filmy o autorach / Відомості про авторів

BESSARAB Natalia / БЕССАРАБ Наталія

Candidate of Pedagogical Sciences, researcher of the innovation activity department and research and experimental work State Scientific Institution «Institute of education content modernization», Kyiv, Ukraine / кандидат педагогічних наук, науковий співробітник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ, Україна.

BORODENKO Jurij / БОРОДЕНКО Юрій

PhD w dziedzinie nauk fizycznych i matematycznych, docent, Charkowski Narodowy Uniwersytet Samochodowy i Drogowy, Charków, Ukraina / кандидат фізико-математичних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Харків, Україна.

BOROWIK Andrzej / БОРОВИК Андрей

Dyrektor Instytutu Rozwoju Edukacji i Nauki «Wiedza», nauczyciel przedmiotu historia i kultura Ukrainy w szkole podstawowej nr 18 imienia M. Rataja w Lublinie, Lublin, Polska / директор Інституту розвитку освіти і науки «Wiedza», вчитель історії та культури України ОШ № 18 імені М. Ратая в Любліні, Люблін, Польща.

BURLAIENKO Tetiana / БУРЛАЄНКО Тетяна

Kierownik Katedry Ekonomii, Przedsiębiorczości i Zarządzania w Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Kijów, Ukraina / кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри економіки, підприємництва та менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», Київ, Україна.

CHABAN Natalya / ЧАБАН Наталя

Candidate of pedagogical sciences, comparable to the academic degree of doctor of philosophi, Ph.D., docent, deputy director for academic affairs and educational work, Khersonskiy Tavriiskiy lyceum of Kherson council, Kherson, Ukraine / кандидат педагогічних наук, доктор наук у галузі філософії, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи, Херсонський Таврійський ліцей Херсонської міської ради, Херсон, Україна.

DANKOVA-GUZYK Zinaida / ДАНЬКОВА-ГУЗИК Зінаїда

Zastępca dyrektora ds. pracy oświatowej Liceum 3 «Szkoła autorska M.P. Guzyka» Rada Miasta Juźne Obwodu Odeskiego Obwód Odeski, Juźne, Ukraina / заступник директора з навчально-виховної роботи ліцею № 3 «Авторська школа М.П. Гузика» Юженської міської ради Одеського району Одеської області, Южне, Україна.

DUBININA Oksana / ДУБІНІНА Оксана

Dr, profesor Katedry Administracji Publicznej i Zarządzania Projektami w Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, starszy pracownik naukowy działu planowania rozwoju zdolności w Instytucie Zdolnego Dziecka w Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Kijów, Ukraina / кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», Київ, Україна.

DUBOVYTSKA Viktoriia / ДУБОВИЦЬКА Вікторія

Zastępca dyrektora ds. pracy oświatowej szkoła specjalistyczna I-III stopnia nr 85 z zaawansowaną nauką języka angielskiego, Kijów, Ukraina / заступник директора з навчально-виховної роботи спеціалізованої школи I-III ступенів № 85 з поглибленим вивченням англійської мови, Київ Україна.

FEDUNOVA Tetiana / ФЕДУНОВА Тетяна

Szkoła specjalistyczna I-III stopnia ze studiami pogłębionymi języka angielskiego nr 85 miasta Kijowa; Przewodniczący Stowarzyszenia Dyrektorów Szkół Miasta Kijowa; wiceprezes Stowarzyszenia Dyrektorów Szkół Ukrainy; krajowy koordynator UNESCO MASH na Ukrainie, Kijów, Ukraina / спеціалізована школа I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва; голова Асоціації керівників шкіл міста Києва; віцепрезидент Асоціації керівників шкіл України; національний координатор МАШ ЮНЕСКО в Україні, Київ, Україна.

GUZYK Nadija / ГУЗИК Надія

Nauczyciel historii i plastyki, Dyrektor Gimnazjum nr 3 «Szkoła Autorska M.P. Guzyka» Rada Miejska Juine Obwodu Odeskiego Obwodu Odeskiego, Juine, Ukraina / учитель історії та мистецтва, директор ЗОШ №3 «Авторська школа М.П. Гузика» Юженської міської ради Одеського району Одеської області, Южне, Україна.

GUZYK Tetiana / ГУЗИК Тетяна

Key Stage 2 Lead. Year 4 Teacher Capital School Bahrain (British School Overseas certified) English Teacher, Bahrain / Ведучий Вчитель 4 клас. Capital School Bahrain (сертифікована British School Overseas). Викладач англійської мови, Бахрейн.

HOLOH Irina / ХОЛОХ Ірина

Nauczyciel szkoły podstawowej, psycholog praktyczny, nauczyciel najwyższej kategorii kwalifikacji, nauczyciel metodyczny, zastępca dyrektora NVR, Zaporoskie Liceum Politechniczne nr 99 Rada Miejska Zaporozha, obwód zaporoski, Zaporozhe, Ukraina / учитель початкових класів, практичний психолог, учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, заступник директора з НВР, Запорізького багатoproфільного ліцею № 99 Запорізької міської ради, Запорізької області, Запоріжжя, Україна.

KIYAN Olga / КІЯН Ольга

Candidate of Pedagogical Sciences, head of the sector of experimental pedagogy department of innovative activity and research and experimental work State Scientific Institution «Institute of education content modernization», Kyiv, Ukraine / кандидат педагогічних наук, завідувач сектору експериментальної педагогіки відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна.

KONACHOWICZ Andrzej / КОНАХОВИЧ Андрій

Ks. dr Lubelski Instytut Kultury Prawosławnej, Lubelskie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Lublin, Polska / Ks. Dr, Інститут православної культури у м. Люблін, Люблінський центр підготовки вчителів самоврядування в Любліні, Люблін, Польща.

KURINNA Alla / КУРІННА Алла

Kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, profesor nadzwyczajny Departament Edukacji Przedszkolnej i Podstawowej, członek korespondent organizacja publiczna «Ukraińska Akademia Akmeologii», Zaporozhe, Ukraina / кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, член-кореспондент громадської організації «Української Академії Акмеології», Запоріжжя, Україна.

KYRILENKO Svitlana / КИРИЛЕНКО Світлана

Doctor of philosophy, head of the innovation activity department and research and experimental work State Scientific Institution «Institute of education content modernization», Kyiv, Ukraine / доктор філософії, начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна.

MATVYEYEVA Ganna / МАТВЄЄВА Ганна

Candidate of Pedagogic Sciences Honored educator of Ukraine Head teacher Chairman of the Board of public Organization «Ukrainian association Authorial school in Ukraine», Kijów, Ukraina / кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти, директор, Голова правління Громадської організації «Всеукраїнська асоціація Авторська школа в Україні», Київ, Україна.

MELNYK Anzelika / МЕЛЬНИК Анжеліка

Director of the lyceum Khersonskiy Tavriiskiy lyceum of Kherson council, Chersoń, Ukraina / директор ліцею, Херсонський Таврійський ліцей Херсонської міської ради, Херсон, Україна.

MOROKO Ludmyła / МОРОККО Людмила

dyrektor gminnej placówki oświatowej «Szkoła Ogólnokształcąca nr 6» Urzędu Miasta Dniepru, Dniepr, Ukraina / директор комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня школа № 6» Дніпровської міської ради, Дніпро, Україна.

MOSYAKOVA Iryna / МОСЯКОВА Ірина

Candidate of Pedagogical Sciences, Director Communal organization Children's Creativity Center and «Shevchenkivets» youth group of the city of Kyiv; research associate of the Department of Economics and management of general secondary education Institute of Pedagogy of National Academy of Sciences of Ukraine. Kijów, Ukraina / кандидат педагогічних наук, директор Комунальної організації Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва; наукова співробітниця відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України. Київ, Україна.

OVSSENKO Yanina / ОВСІЄНКО Яніна

Kandydat nauk pedagogicznych, Zasłużony Pracownik Oświaty Ukrainy, dyrektor instytucji gminnej „Małobilozerska specjal estetyczna szkoła z internatem II-III stopnia «Divosvit» Rada Regionalna Zaporozha, Szkoła Stowarzyszona UNESCO, Mała Biłozerka, obwód Zaporoski, Ukraina / кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України, директор комунального закладу «Малобілозерська спеціалізована естетична школа-інтернат II-III ступенів «Дивосвіт» Запорізької обласної ради, Асоційованої школи ЮНЕСКО, Мала Білозерка, Запорізька область, Україна.

SOLDATENKO Olga / СОЛДАТЕНКО Ольга

Nauczyciel historii, nauczyciel najwyższej kategorii kwalifikacji, Nauczyciel metodysta, członek-korespondent organizacji publicznej «Ukraińska Akademia Akmeologii», dyrektor Zaporozha wielodyscyplinarne liceum nr 99 Urzędu Miejskiego w Zaporozhu, obwód Zaporoski, Zaporozhe, Ukraina / учитель історії, учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, член-кореспондент громадської організації «Української Академії Акмеології», директор Запорізького багатoproфільного ліцею № 99 Запорізької міської ради, Запорізької області, Запоріжжя, Україна.

SZYŁO Jurij / ШИЛО Юрій

Dyrektor Instytucji Komunalnej «Integracyjne Centrum Zasobów nr 3» Urzędu Miasta Dniepru, Dniepr, Ukraina / директор Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр № 3» Дніпровської міської ради, Дніпро, Україна.

TKACHUK Iryna / ТКАЧУК Ірина

Kandydat nauk filozoficznych, Dyrektor Liceum nr 11 Browary Urzędu Miasta Browary Rejon Browarski, obwód kijowski, Browary, Ukraina / кандидат філософських наук, директор Броварського ліцею № 11 Броварської міської ради Броварського району Київської області, Бровари, Україна.

ZAVALEVSKY Yuriy / ЗАВАЛЕВСЬКИЙ Юрій

doctor of pedagogical sciences, professor, First Deputy Director State Scientific Institution «Institute of education content modernization», Kyiv, Ukraine / доктор педагогічних наук, професор, перший заступник директора ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна.

ZOZULAK Lidia / ЗОЗУЛЯК Лідія

Zastępca dyrektora ds. pracy oświatowej gminna placówka oświatowa «Liceum Ogólnokształcące nr 6» Urzędu Miasta Dniepru, Dniepr, Ukraina / заступник директора з навчальної роботи комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня школа № 6» Дніпровської міської ради, Дніпро, Україна.